KRISHNA BHATTIYAM
SAHITA
GADA DHARIYAH.

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయ గదాధరభట్టాచార్య
చక్రవర్తి విరచితః

॥*॥ అవయవగ్రన్థః ॥*॥

శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయకృష్ణభట్టవిరచిత
వివరణసహితః,
శ్రీమత్పరమహంసేత్యాద్యనుపమబిరుదాఙ్కిత
శ్రీమద్బ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాస్థానమూర్ధాభిషిక్త
సర్వతన్త్రస్వతన్త్ర శ్రీమత్కవికథకకణ్ఠీరవచరణనలినయుగళ
విన్యస్తసమస్తాత్మభర శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలసంయమిసార్వభౌమ
చరణారవిన్దమిళిన్దాయమానమానసేన
శ్రీమత్తర్కతీర్థపణ్డితరత్నేత్యాఖ్యకస్తూరిరఙ్గాచార్యవర్య
కరుణాకటాక్షవీక్షాసమాసాదితపాణ్డిత్యేన
శ్రీమన్మహీశూరపురీమధ్యవిద్యోతమాన దివ్యరత్న సింహాసనారూఢ
శ్రీమచ్చామరాజేన్ద్రసరస్వతీప్రాసాదమహాస్థానలబ్ధ
తర్కవిద్వద్బిరుదోల్లసితేన
శ్రీమద్గద్వాలసంస్థాననివాసినా
కోణ్డాపురం, కృష్ణాచార్యేణ
పరిశోధ్య పరిష్కృతః
శ్రీమన్మహీశూరసంస్థానాధిపతి శ్రీమత్కృష్ణరాజేన్ద్రాశ్రితేన
ధర్మాధికారి చక్రవర్త్యయ్యఙ్గార్యేణ
విద్యాతరఙ్గిణ్యాఖ్యస్వీయముద్రాక్షరశాలాయాం
ముద్రాపితా విజయతాంతరామ్
ఇదానీమేతన్మూల్యం సార్ధరూప్యద్వయమ్
సన్ ౧౮౯౬.

౨౫ పుటే, ౨ పఙ్క్తౌ

యుక్తసముదాయే౽తివ్యాప్తిస్తదవస్థైవేతి వాచ్యం॥ ప్రతిజ్ఞాదిపంచకవృత్తి ఇత్యత్ర, యుక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకసముదాయే౽తివ్యాప్తిస్తదవస్థైవేతి వాచ్యం వృత్తి ఇత్యేవపాఠః ముద్రణావసరే విపర్యస్తః॥ అధికం తు శుద్ధిపత్రే అవలోకనీయం

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

అథ దీధితిసహిత తత్త్వచిన్తామణావవయవగ్రన్థః ప్రారభ్యతే.

ఓం ॥ తచ్చానుమానం పరార్థం న్యాయసాధ్యమితి న్యాయస్తదవయవాశ్చప్రతిజ్ఞాహేతూదాహరణోపనయ నిగమనానినిరూప్యన్తే ॥ తత్రసమస్తరూపోపపన్న లిఙ్గప్రతిపాదకవాక్యం న్యాయః ॥ అత్రైపవాక్యేఽతివ్యాప్తేః॥ కిన్త్వనుమితిచరమకారణ లిఙ్గపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞాన జనకవాక్యంన్యాయః ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యైరేకవాక్యతయా స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానం జన్యతే ॥ తేనచవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిమానాన్తరముత్థాప్యతే ॥ తేనచరమఃపరామర్శ ఉత్పాద్యత ఇతి న్యాయజన్యశాబ్దజ్ఞానస్యపరామర్శప్రయోజకతా॥ఓం॥

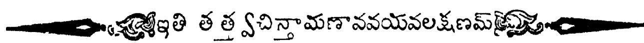
ఇతి తత్త్వచిన్తామణౌ న్యాయలక్షణమ్.

ఓం॥ ఉచితానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞాదిపంచకసముదాయత్వంన్యాయత్వమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికంపునరుదాసీనవాక్యవారకన్యాయాన్తర్గతత్వాదివిశేషణశూన్యమేవోపాదేయమితి నాన్యోన్యాశ్రయః ॥ సాధ్యాదివిశేష నియన్త్రితాశ్చ ప్రతిజ్ఞాదయో వాచ్యా ఇతి న విభిన్నసాధ్యాదిక ప్రతిజ్ఞాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ వ్యాప్త్యాదేరివ సాధ్యాద్యననుగమాదననుగమో న్యాయాదేరపీష్యత ఏవ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞానిగమనయోరుదాహరణోపనయాన్తరయోశ్చ న సంభూయైకార్థప్రతిపాదకత్వమ్ ॥ ప్రాగేవతు పఞ్చానామవయవానామ్ ॥ పరన్తుప్రతిజ్ఞాహేత్వోః కథంచిదుపనయనిగమనయోః ॥ ఏకవాక్యతావ్యవహారస్తువిశిష్టైకార్థప్రతిపత్తిపరతామాత్రేణ ॥ తాదృశ పరామర్శ ప్రయోజకత్వఞ్చ యది తద్విషయతత్తత్పదార్థోపస్థాపకతయా (తత్తత్పదార్థసార్థోపస్థాపకతయా) తదా ఉదాహరణోపనయయోరేవ తత్పర్యవస్యతి ॥ అథ తదానుకూల్య పరతామాత్రేణ ॥ తదాకో వహ్నిమాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ కుతో ధూమవత్త్వాదిత్యాదేరపి తథాత్వమిత్యాదికం సమాహితమ్ ॥ఓం॥

ఇతి దీధితౌ న్యాయలక్షణమ్.

అనుమితి చరమకారణ లిఙ్గపరామర్శ ప్రయోజకశాబ్దజ్ఞాన జనకశాబ్దజ్ఞాన జనకవాక్యత్వ మవయవత్వమ్ ॥ అతఏవ వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమితివాక్యే తదవయవేచ న న్యాయతదవయవలక్షణాతివ్యాప్తిః ॥ తేనపరామర్శస్య తదవయవేన పరామర్శజనకస్యజననాత్ ॥ యత్తు ॥ సంక్షేపతఃపరామర్శప్రయోజక వాక్యత్వేనవిశేషాభావాత్సోఽపి న్యాయఏవేతి ॥ తన్న ॥ కథాయామాకాఙ్క్షాక్రమేణైవాభిధానమితిప్రథమంవిశిష్టవైశిష్ట్యే ఆకాంక్షా నాస్తీతి తదభిధానే నిగ్రహాదితివక్ష్యతే ॥ అన్యథా చక్షురాదేరపి పరామర్శజనకతయా న్యాయత్వాపత్తిః ॥ ఆకాంక్షావిరహస్తుల్యఏవ ॥ అన్యేతుపఞ్చావయవవాక్యాద్విజాతీయమేవ శాబ్దజ్ఞానముత్పద్యతఇతి తద్ధీజనకవాక్యత్వంన్యాయత్వమ్ ॥ ఏవంప్రతిజ్ఞాద్యవయవ వాక్యాదపిప్రత్యేకం విజాతీయం శాబ్దజ్ఞానమితి తత్తద్ధీజనకవాక్యత్వమేవతత్తల్లక్షణమితి॥తన్న॥ జ్ఞానవిశేషజనకత్వంతజ్జనకత్వజ్ఞానంవా (తత్తజ్జ్ఞానజనకత్వంవా) న్యాయేప్రతిజ్ఞాదౌ చానతిప్రసక్తమనుగతరూపమంతరేణ దుర్నిరూపమితి తత్స్వీకారేతస్యైవలక్షణత్వాత్ ॥ అన్యథా జాతిసంకరప్రసంగాత్ ॥

ఇతి తత్త్వచిన్తామణావవయవలక్షణమ్

అవయవత్వన్తున్యాయాన్తర్గతత్వేసతిప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమ్॥ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వేసత్యుభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వంవావక్తవ్యమ్॥ ఉభయఞ్చప్రతిజ్ఞాహేతూహేతూదాహరణేఉదాహరణోపనయౌఉపనయనిగమనేఇతివిశిష్యవక్తవ్యమితి॥ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యతత్తద్విశిష్టార్థవిషయకజ్ఞానపఞ్చకాన్యతమజ్ఞాన జనకవాక్యత్వంతత్త్వమిత్యపి కేచిత్ * తస్యైవేతి * తథాచతాదృశజాతౌసాధకాభావఇతిభావః ॥ బాధకమప్యాహ * అన్యథేతి * న్యాయజన్యజ్ఞానేపఞ్చావయవజన్యత్వాత్పఞ్చ ద్విత్రాదిజన్యేచద్విత్ర్యాద్యాఃఏకైకజన్యేచ ఏకైకాజాతయఇతిజాతిసంకరఇత్యర్థః ॥ తత్రతత్ర భిన్నభిన్నజాతికల్పనేసుతరాంమానాభావః ॥ కేచిత్తు,యదిచానుగతకారణమన్తరేణాపి తాదృశజాతిమత్త్వసంభవః ॥ తదాకదాచిత్ప్రతిజ్ఞాదిజన్యేపిహేత్వాదిజన్యవృత్తిః హేత్వాదిజన్యేచప్రతిజ్ఞాది జన్యవృత్తిర్జాతిస్స్యాదితిసంకరఇత్యర్థః ॥ ఏవం సర్వేషాంసర్వజాతియత్వమేకజాతీయత్వం వాస్యాదిత్యపిద్రష్టవ్యమిత్యాహుః ॥

ఇతి దీధితావవయవలక్షణమ్

తత్రప్రతిజ్ఞా,నసాధ్యనిర్దేశః ॥ సాధ్యపదేఽతివ్యాప్తేః ॥ కిన్తూద్దేశ్యానుమితిచరమకారణలిఙ్గపరామర్శప్రయోజకవాక్యార్థజ్ఞానజనకత్వేసత్యుద్దేశ్యానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయక శాబ్దజ్ఞాన జనకవాక్యం॥

సాధ్యనిర్దేశః ప్రతిజ్ఞేతిసూత్రమ్ ॥ సాధ్యోవిధేయ విశిష్టోధర్మీ ॥ తథాచపక్షతావచ్ఛేదక పర్వతత్వాది విశిష్టేసాధ్యతావచ్ఛేదక వహ్నిత్వాదివిశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞాన జనకోన్యాయావయవఇతిపర్యవసితోఽర్థః ॥ ఉదాహరణాచ్చ నపక్షతావచ్ఛేదక విశిష్టే సాధ్యవైశిష్ట్యజ్ఞానమ్॥ఉపనయాచ్చ పక్షతావచ్ఛేదక విశిష్టేనసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట వైశిష్ట్యజ్ఞానమితితయోర్వ్యుదాసః ॥ * కిన్త్విత్యాది * ప్రకృతన్యాయబహిర్భూత వారణాయసత్యన్తమ్ ॥ ప్రకృతన్యాయావయవత్వ పర్యవసితార్థకమ్ *ఉద్దేశ్యేతి* ప్రకృతేత్యర్థః॥ వహ్నిసాధ్యకోపనయస్య వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకానుమిత్యన్యూనానతిరిక్త విషయకజ్ఞానజనకస్య వారణాయప్రకృతద్వయమ్ ॥ తథాచ, యాదృశపక్షసాధ్యకన్యాయావయవత్వం తాదృశపక్షసాధ్యకానుమిత్యన్యూనానతిరిక్త విషయకశాబ్దజ్ఞాన జనకత్వం పర్యవసితోఽర్థః ॥ ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావనతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకస్యహేతోర్వారణాయాన్యూనేతి॥నిగమనవారణాయానతిరిక్తేతి॥ యద్యపినిగమనేసాక్షాత్పక్షవాచకపదంనప్రయుజ్యతే॥ తథాపిన్యూనతాభంగాయోపనయస్థాయమాదిపదానుషంగాత్తథాబోధ్యమ్॥ ఇత్థమేవచప్రసక్తామతిప్రసక్తింనిగమనంచేత్యాదినా నిరాకరిష్యతి॥తదర్థశ్చనిగమనమన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దజ్ఞానజనకంసన్నపరామర్శహేతుః ॥ యేననిరుక్తన్యాయావయవత్వరూపంప్రతిజ్ఞాత్వంతదపివ్యాప్నుయాత్ ॥అబాధితత్వాదేస్తద్బోధోపయుక్తవిశిష్టహేతుసంబంధస్యవా బోధకతయాతస్యాతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకత్వాదితి॥ యత్తు ॥పృథివీతరేభ్యోభిద్యతేపృథివీత్వాదిత్యాదౌయన్నపృథివీతరేభ్యోభిద్యతేతన్నపృథివీత్యుదాహరణవారణాయతదితి॥తత్తుచ్ఛమ్॥తేనపృథివ్యామితరభేదస్యావిషయీకరణాత్ ॥తాత్పర్యభ్రమేణతాదృశబోధజనకత్వస్యాతిప్రసక్తత్వాత్॥ నచ తావతాప్యుదాహరణస్య తథాత్వసంభవః ॥ యన్నేత్యాదేరనన్వయాత్ ॥ యదిచనిగమనేనాయమాదిపదంనివిశతే వాక్యైకవాక్యతయైవవిశిష్టలాభాదితివిభావ్యతే ॥ తదాహేతౌసాధ్యసామానాధికరణ్యభానేసామాన్యతః పక్షేఽపి సాధ్యవత్త్వభానాత్ పక్షేహేతువ్యాపక సాధ్యసామానాధికరణ్య విశి

ష్టహేతుమత్తాబోధకస్యోపనయస్య ॥ యత్రపక్షసాధ్యయోస్తాదాత్మ్యేన దృష్టాంతత్వహేతుత్వాభ్యా ముపన్యాసః తాదృశనిషాధయిషయాచన్యాయప్రయోగః తత్రోదాహరణోపనయయోః ॥ యత్రచ పర్వతత్వాద్యవచ్ఛేదేన సాధ్యసిద్ధావుద్దేశ్యతాయామేతత్పర్వతత్వావినాదృష్టాంతస్యోపన్యాసః తత్రోదాహరణస్య ॥ సత్యంతస్యవాఽవయవాఘటకన్యాయాంతర్గతత్వ పరతయాహేత్వన్తస్యాయమాదినిగమనాం తస్యచ వారణాయతత్ ॥ యద్యపిసర్వమభిధేయంప్రమేయమిత్యాదావతిరిక్తాప్రసిద్ధిః॥నచకోట్యప్రసిద్ధ్యా ప్రమేయంనవేతి విప్రతిపత్తేః సంశయస్యచాయోగాత్ నతాదృశీ ప్రతిజ్ఞా, ప్రకృతానుమితి విషయతాసమవ్యాప్త విషయతాకత్వం, ప్రకృతానుమితిప్రకారతాసమవ్యాప్త ప్రకారతాకత్వంవావక్తవ్యమితివాచ్యమ్ ॥ సకలాభిధేయవృత్తిధర్మవత్సకలాభిధేయనిష్ఠాత్యంతాభావాప్రయోగ్యాకాశాభావవద్వేదం ద్రవ్యమిత్యాదావిశిష్టపక్షబోధకోపనయేఽతివ్యాప్తేః ॥ తథాపిప్రకృతపక్షేప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యవిషయకత్వం తదన్యానవిషయకత్వమ్॥ప్రకృతపంచమ్యర్థపక్షకప్రతిజ్ఞాస్థలేతుపక్షేప్రకృత్యర్థస్యవైశిష్ట్యబోధకోహేతుర్నతుప్రకృతసాధ్యస్య ॥ తాదృశవిషయతావిలక్షణవిషయతాశూన్యత్వమ్ ॥ ప్రకృతహేతుకప్రకృతసాధ్యసిద్ధ్యౌపయికవ్యాప్త్యవిషయకత్వంవా తదతిరిక్తవిషయకత్వమ్॥ వహ్నివ్యాప్యాలోకవత్సధర్మా పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదింధనవ్యాప్య ధూమవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ తస్యాప్యసంగ్రహాయ ప్రకృతహేతుసాధ్యయోరుపాదానమ్ ॥ వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాత్సత్త్వాదివ్యాప్య ద్రవ్యత్వవదిదం సత్త్వాదిమత్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదికస్తు నప్రయోగః ॥ విశిష్టపక్షోపస్థాపకాదేవ తాదృశవ్యాప్తిప్రతీతావాకాంక్షావిరహేణోదాహరణానుత్థానాత్ ॥ అన్యథాఽతిప్రసంగాత్ ॥ అతఏవనైకదోభయవ్యాప్త్యుపన్యాసోపి ॥ యదిచ మైత్రః పచతి అయంగౌరిత్యాదేరేవ ప్రతిజ్ఞాయాః తథోపవర్ణితవిశిష్టజ్ఞానజనకత్వసంభవః ॥ తాదాత్మ్యేన గోస్సాధ్యత్వాత్ గోత్వత్వాద్యనుపస్థిత్యా గోత్వాదేస్సాధ్యత్వానుపపత్తేః ॥ పదార్థతావచ్ఛేదకజాతౌ హేత్వర్థస్యాన్వయాయోగాచ్చ ॥ వహ్నిమానిత్యాదౌ పునరనుమితౌ పక్షేసాధ్యస్య వహ్నేస్సంయోగాత్ తత్సంబన్ధోభాసతే ॥ తథైవ వహ్నివ్యాప్య ధూమవానయమిత్యుపనయసంగమాత్ ॥ శాబ్దజ్ఞానేతు వహ్నిమతోఽభేదః ॥ ఏవంభేదేసాధ్యేభిద్యతే భిన్నమి

అన్న్యూనానతిరిక్తపదంవిహాయ లిఙ్గావిషయకత్వంవా జ్ఞానవిశేషణమ్ ॥ తేనో దాహరణాదివ్యుదాసః ॥ నిగమనఞ్చ న పరామర్శహేతుః ॥ అబాధితాస త్ప్రతిపక్షితత్వజ్ఞాన జనకత్వాత్ ॥

త్యాదావపి వైలక్షణ్యమితి సూక్ష్మమీక్షణీయం ॥ తదాయాదృశపక్షసాధ్యకాః ప క్షీయాదృశవిశిష్టార్థబోధికాఃప్రతిజ్ఞాః సంప్రదాయసిద్ధాః తాదృశానాంబో ధానామన్యతమేనాప్యనివర్తనీయస్య సంశయస్యానివర్తకోయఃతావతామన్యతమో బోధఃతజ్జనకత్వంవక్తవ్యమ్॥ఏవంచతాదాత్మ్యేనగవిసాధ్యేపక్షేగవాభేదస్య,సం యోగేనసమవాయేనవావహ్నౌ,వహ్నిమదభేదస్య,సమవాయేనపాకస్యకృతౌ, పాకకృతిమత్వస్య,పాకకర్తృభేదస్య,విశేషణతయాఇతరేభ్యోభేదే,ఇతరభేదవ త్త్వవత్వస్య,ఇతరాన్యాభేదస్య,ఇతరభేదవత్వస్య,ఇతరభిన్నాభేదస్య,బోధావిశి ష్యధర్తవ్యాఇతిదిక్॥తావద్బోధానివర్త్యసంశయానివర్తకతావద్బోధనివర్త్యయా వత్సంశయనివర్తకబోధజనకత్వంవాచ్యమిత్యపికేచిత్॥చైత్రఃపచతిఘటోనేత రాణీతిప్రతిజ్ఞాయాంసాధ్యేవిషయిత్వానుయోగిత్వయోఃసంబంధవిధయైవానుప్ర వేశాత్ యథోపదర్శితసాధ్యగమకతౌపయికవ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్త్వస్యచప క్షేఉపనేయత్వాత్తథాచాయమిత్యాకారకఃసుపచఏవప్రాచాముపనయః ॥ నవ్యా నాంపునరనన్యగతికతయాతద్వ్యాప్యహేతుమాన్ తద్వ్యాన్వేత్యాకారోయోగ్య తావశాచ్చ తదాసాధ్యస్యతద్వ్యాప్యస్యవాపరామర్శః॥ కేచిత్తు వహ్నిమాన్న వేతి విప్రతిపత్త్యాసంశయేచ వహ్నిమత్తదన్యాన్యాభావయోస్తాదాత్మ్యవిశేషణ త్వాభ్యాం కోటిత్వేన జిజ్ఞాసితత్వాదితి తాదాత్మ్యేన వహ్నిమానేవ సాధయితు ముచితః ॥ నతు వహ్నిరజిజ్ఞాసితత్వాత్ ॥ తథాచాయమిత్యాకారకో వహ్నిమ ద్వ్యాప్య ధూమవాంశ్చాయమిత్యాకారకోవా ఉపనయః ॥ నతు వహ్ని వ్యాప్య ధూమవాంశ్చాయమిత్యాకారకఃఅర్థాన్తరత్వాదితిప్రాహుః॥ యత్ర చాన్తరాతాదృశ బోధోనజనితస్తత్రాపి తాదృశాకాంక్షాయోగ్యతాదిశాలి త్వ రూపంతజ్జననయోగ్యత్వమక్షతమ్ ॥ తల్లాభశ్చ జాతివిశేషావస్థాపక శాబ్ద వాక్యపదయోరుపసంధానాదేవేతి*అన్న్యూనేత్యాది*తథాచోద్దేశ్యానుమితి స మానవిషయక లింగావిషయకశాబ్దజ్ఞాన జనకన్యాయావయవత్వమర్థః ॥ వ్య తిరేకిణి హ్రదోనిర్ధూమఇత్యాదౌ నిర్వహ్నిత్వహేతుకే యథాహ్రదభిన్న ఇత్యాది దృష్టాంతవతోహ్రదాన్యత్తిధర్మశూన్యత్వాదిహేతుకేవా ఉదాహర

ణస్య వారణాయ సమానవిషయకాంతంపక్షముఖ్య విశేష్యకార్థకం ॥ ఉపన యవారణాయ లింగావిషయ కేతి ॥ యద్యపిప్రకృతలింగావిషయకత్వం పృథివీత రేభ్యోభిద్యతె పృథివీత్వాత్ గంధవతీవా తథాగంధాదిత్యాదావవ్యాపకం ॥ నచాత్రోపనయాసంభవఃఇదమాగంధవత్త్వేనపరామృష్టేహేతుభూతగంధవత్వా న్వయాయోగాదితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యాభావవ్యాపకగంధాభావాభావత్వేనాన్వ యాత్ ॥ అతఏవవ్యతిరేకిణినచనేయం పృథివీత్యాదికః ప్రాచాం ప్రయో గః ॥యదివ దండవాన్రక్తదండవానిత్యస్యాన్వయోనానుపపన్నఃతద్విశిష్టేశుద్ధత ద్విశిష్టాన్వయస్యైవా వ్యుత్పన్నత్వాదిత్యుచ్యతె ॥ తదానానుపపత్తిగంధోపి॥ పక్షావిశేషణత్వేన తదవిషయకత్వఞ్చాయంవహ్నిసామగ్రీమాన్ వహ్నేరిత్యా దౌ ॥ పక్షావిశేషణత్వేన సాధ్యావిశేషణత్వేన తదవిషయకత్వంచ దధి ద్రవ్యం దధ్నః ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాత్ గోత్వాభావో న సాస్నాదిమాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదావవ్యాపక మతివ్యాపకంచోపన యస్య॥ తథాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేపక్షే యత్సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టసాధ్య వైశిష్ట్యావగాహిత్వం తద్వ్యభిచారేణ లింగవిషయకత్వస్యాభావోవాచ్యః ॥ వస్తుతో లిఙ్గలిఙ్గత్వమ్ ॥ తథాచ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్య ప్ర కృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నగమకతౌపయికం యద్వ్యాప్తివిషయకత్వంత చ్ఛూన్యత్వమర్థః ॥ తచ్చహేతౌ సాధ్యవ్యాప్యత్వావగాహిత్వం హేతుభూతా భావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే సాధ్యాభావ వ్యాపకత్వావగాహిత్వమ్॥ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవాన్ గుణాత్॥గు ణవ్యాప్యరూపవానయం స్పర్శవాన్ రూపాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయా వచ్ఛేదకద్వయోపాదానం ॥ అన్యూనానతిరిక్తేతిచమూల ముద్దేశ్యానుమిత్య న్యూనానతిరిక్తభాగపరం ॥ హేతుత్వమభిధేయంప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ పంచ మ్యర్థ పక్షే హేతువారణాయపంచమ్యన్తాన్యత్వస్య హేత్వన్యత్వస్యవాఽవశ్యం వాచ్యత్వాత్ ॥ సంఖ్యాతిరిక్తసుబర్థస్యప్రకృత్యర్థవిశేష్యత్వేనైవాన్వయా త్॥ ప్రాతిపదికార్థయోఃక్రియాప్రాతిపదికార్థయోశ్చసాక్షాద్భేదేనాన్వయ స్యావ్యుత్పత్తేర్వక్ష్యమాణత్వాత్॥చైత్రస్యేదంనమైత్రస్య మైత్రస్యేదంనచైత్రస్య ద్వయోరిదంనేదమేకస్యాపీత్యాదౌచైత్రాదిసంబంధాభావ బోధస్యవిభక్త్యర్థ విశేష్యతాం వినానుపపత్తేః ॥ చైత్రోనపచతీత్యాదావతిజర్థస్యైవవినాప్యన్వ

హేత్వభిధానప్రయోజక జిజ్ఞాసాజనక వాక్యత్వం వా ॥ లింగావిషయక లింగివిషయక జ్ఞానజనక న్యాయావయవవాక్యత్వం వా ॥ ఇతరావయవానాం లిఙ్గవిషయక జ్ఞానజనకత్వాదితి ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వం జాతిః అనుగతానతిప్రసక్తతాం త్రికవ్యవహారాదితి కేచిత్ ॥ తన్న ॥ దేవదత్తప్రభవత్త్వాదినా జాతిసఙ్కరప్రసఙ్గాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాజన్యం విజాతీయం జ్ఞానం వ్యవహారాదితి తజ్జనకవాక్యం ప్రతిజ్ఞేత్యపి న ॥ తజ్జనకత్వం జనకత్వజ్ఞానం వా నానుగతరూపమన్తరేణ సమ్భవతీత్యుక్తస్యానుసరణీయత్వాత్ ॥ ఏతేన శబ్దోఽనిత్య ఇతి లింగిధీపరవాక్యజన్యజ్ఞానవృత్తికృతకతావదిత్యాది వాక్యజన్యజ్ఞానావృత్తి జాతియోగిజ్ఞానజనకవాక్యం ప్రతిజ్ఞేతి నిరస్తమ్ ॥ నను ప్రతిజ్ఞా, న సాధనాంగమ్ ॥ విప్రతిపత్తేః పక్షపరిగ్రహే తత్ప్రమాణాకాంక్షాయాం హేత్వభిధానస్య ప్రాథమ్యాదితి చేన్న ॥ విప్రతిపత్త్యగ్రహే సమయబంధానన్తరం శబ్దానిత్యత్వం సాధయేతి మధ్యస్థస్య వాదినో వా ఆకాంక్షాయాం శబ్దానిత్యత్వం సాధ్యమ్ ॥ సచ సాధ్యనిర్దేశం వినా హేతు

యోగిని సప్రమీసుబర్థస్యాప్యభావాన్వయాత్ ॥ హేతువిషయకజ్ఞాన జనకత్వవ్యాప్యావయవావచ్ఛేదక రూపశూన్యత్వే సత్యుదాహరణాన్యన్యాయావయవత్వం తత్త్వమ్ ॥ తాదృశావచ్ఛేదకం హేతుత్వాదికమితి కేచిత్ * హేత్వభిధానేతి * జిజ్ఞాసాజనకత్వం తద్యోగ్యతా * వాక్యత్వమ్ * న్యాయావయవత్వమ్ * లింగేత్యాది * లింగావిషయకేతి పూర్వోపదర్శితార్థకమ్ ॥ అభావహేతుకవ్యతిరేక్యుదాహరణ వారణాయ లింగీతి * లిఙ్గి * సాధ్యమ్ * తద్విషయకమ్ * తద్వద్విశేష్యకమ్ ॥ తేనేదం జలం నిస్స్నేహత్వ ప్రకారక ప్రమావిషయత్వశూన్యత్వాత్, ఇదం ద్రవ్యం జలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వ శూన్యత్వాదిత్యాదౌ యన్న జలం తన్నిస్స్నేహత్వ ప్రకారకప్రమావిషయః ఇత్యుదాహరణేనాతిప్రసంగః ॥ లింగావిషయకేత్యస్య పూర్వోక్తవ్యాప్యత్వావిషయకార్థకత్వే తు హేతువారణాయ లింగీతి ॥ లింగివిషయకత్వం చ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిశిష్టహేతుత్వ విషయతాబహిర్భావేణ వాచ్యమ్ ॥ తేన వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాత్ అయం హేతురిదం వా హేతుత్వం తత్త్రైవ నప్రతీయమానత్వాదిత్యాదౌ హేతౌ నాతిప్రసంగః ॥ లింగవిషయకజ్ఞాన జనకత్వనియతలింగివిషయకజ్ఞానజనకత్వనియతావయవతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం తత్త్వమిత్యాదికం తు తాదృశరూపాంతరాపరిచయే దుర్గ్రహత్వాదనుపాదేయమ్ ॥ ❋❋❋

ఇతి దీధితౌ ప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్

వాక్యంనిష్ప్రతియోగికమన్వయంబోధయితుమీష్టే, నచవాదివాక్యేఽనుపస్థితమపి యోగ్యతయాన్వేతి ॥ అతిప్రసంగాత్ ॥ నచ విప్రతిపత్తితః సాధ్యోపస్థితిః తస్యాఃప్రతివాదివిప్రతిపత్త్యా ప్రమాణాదివ్యవస్థయాచాంతరితత్వాత్ ॥ పరవిప్రతిపత్తిం సమయబంధంచ వినాస్థాపనాయా అభావాత్ ॥ విప్రతిపత్తివాక్యస్య పక్షపరిగ్రహేణ పర్యవసితతయా నిరాకాంక్షత్వాచ్చ ॥ అన్యత్రాతుసైవప్రతిజ్ఞా ॥ నచావయవాంతరాత్ ॥ హేత్వన్వయయోగ్యాసాధ్యోపస్థితిః ॥ (పఞ్చమ్యర్థాన్వయయోగ్యపక్షాన్వితసాధ్యాబోధకత్వాత్ ॥) నాప్యవయవాంతరేణాక్షేపాత్ ॥ సాధ్యాన్వయేతదభిధానం తదభిధానేచ సాధ్యాన్వయఇత్యన్యోన్యాశ్రయాత్ ॥ తస్మాత్ప్రతీత్యనుపపత్త్యా ప్రతీతానుపపత్త్యావా నేహాక్షేపః ॥ అన్యేతు శబ్దానిత్యత్వే ప్రమాణం నవేతి యది మధ్యస్థస్యానుయోగః ॥ తథాపి, ప్రమాణమాత్రేనాకాంక్షాకింతు విశిష్టవిశేషణం సాధ్యమనభిధాయ నశక్యాభిధానం ॥ నచవస్తుతో యత్సాధ్యం తత్ప్రమాణం వదేతి మధ్యస్థనియోగః ॥ వాదిద్వయమధ్యేతదసంభవాత్ ॥ తస్మాత్సాధ్యాభిధానం వినా నహేతోరాకాంక్షా ॥ సవాఽన్వయబోధకత్వమితి ప్రతిజ్ఞాసాధనాంగమితి ॥

—ఇతి తత్త్వచిన్తామణౌ ప్రతిజ్ఞా— సాధ్యనిర్దేశానన్తరం కుతఇత్యాకాఙ్క్షాయాంసాధనతావ్యఞ్జకవిభక్తిమల్లిఙ్గవచనమేవోచితమ్॥ అన్యథాఽనాకాంక్షితాభిధానేనిగ్రహాపత్తేః ॥ లోకతథైవాకాంక్షానివృత్తిరితి వ్యుత్పత్తేరితిప్రతిజ్ఞానన్తరం హేతూపన్యాసః॥ హేతుత్వఞ్చానుమితికారణీభూతలిఙ్గపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞానజనకసాధ్యావిషయకశాబ్దధీజనకహేతువిభక్తిమచ్ఛబ్దత్వమ్ ॥

---

* అనుమితీత్యాది * జనకాంతం న్యాయావయవార్థకమ్ ॥ నిగమనవారణాయ సాధ్యావిషయకేత్యాది ॥ సాధ్యావిషయకత్వంచ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిశిష్టహేతుత్వ విషయతాబహిర్భావేణ పూర్వోపదర్శిత సాక్షాత్పరంపరాసాధారణప్రకృతపక్షవిశేషణత్వేనవా॥ తేనపూర్వోపదర్శితహేతౌనావ్యాప్తిః ॥ ఇదంనదండాజ్జాతం దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాత్ అయం న ధూమవానాలోకవాన్ ఆర్ద్రేంధనశూన్యత్వాదిత్యాదౌ వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య, హేతుత్వపక్షకే సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకేదంపదశాలినః ఉపనయస్యచ వారణాయహేతువిభక్తిమదితి ॥ తదర్థశ్చ ప్రకృతసాధ్యాన్విత స్వార్థబోధనక్షమార్థోపస్థితిజనకవిభక్తిమత్త్వం ॥ హేత్వితి స్వం

హేతుత్వప్రతిపాదకవిభక్తిమన్న్యాయావయవత్వంవా ॥ ఉదాహరణప్రయోజకాకాఙ్క్షాజనకశాబ్దజ్ఞానజనకన్యాయావయవత్వంవా ॥ సాధ్యవిషయకజ్ఞానజనకహేతుపఞ్చమ్యన్తానుమితి పరశబ్దత్వంవా ॥ ప్రతిజ్ఞావాక్యధీజన్యకారణాకాఙ్క్షానివర్తకజ్ఞానజనకహేతువిభక్తిమద్వాక్యత్వంవా.....................

పాతాఘాతమ్ ॥ యదిచ పర్వతే పర్వతభిన్నత్వ ప్రకారకజ్ఞానస్య విశేష్యతయా అభావస్య సాధ్యత్వం హేతుత్వంచ సిసాధయిషయాచ న్యాయప్రయోగః తత్ర యథా తాదృశజ్ఞానాభావాదుత్పన్నం జ్ఞానమితి దృష్టాన్తశాలినివ్యతిరేక్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తిరిత్యుచ్యతే ॥ తదా అవయవాన్తరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబోధక విభక్తిమత్త్వం వక్తవ్యమ్ ॥ ఉదాహరణాన్యత్వేనవా విశేషణీయమ్ ॥ కేచిత్తు సాధ్యవిషయకధీజనకత్వా నియతహేతువిభక్తిమత్త్వనియతావయవతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం సముదితలక్షణార్థ ఇత్యాహుః ॥ తచ్చిన్త్యమ్ ॥ * హేతుత్వప్రతిపాదకేతి * విభక్త్యర్థహేతుత్వ విశేష్యకాన్వయబోధజనక న్యాయావయవత్వమర్థః ॥ హేతుత్వంప్రమేయమిత్యాదిప్రతిజ్ఞావారణాయవిభక్త్యర్థేతి ॥ తస్మాదితరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదినిగమనవారణాయ హేతుత్వేతివిశేష్యేతిచ ॥ ఘటోదణ్డాత్ వహ్నిధూమాదిత్యాదిరూపాః న ప్రతిజ్ఞాః ॥ తదవృత్తేరతదాత్మనశ్చ తద్ధర్మవ్యాపకత్వాయోగాత్ ॥ సంప్రదాయవిరోధాచ్చ ॥ తేనతత్ర నిగమనేనాతిప్రసఙ్గ ఇతిభావః * ఉదాహరణేతి * క్వచిజ్జిజ్ఞాసానుత్పాదేపి తద్యోగ్యతాసత్త్వాన్నావ్యాప్తిః ॥ అనుక్తోదాహరణస్థలేపితాదృశస్వరూపయోగ్యతాసత్త్వాత్తద్వారణాయ న్యాయావయవేతి ॥ ఉదాహరణత్వం చేదం న న్యాయావయవత్వగర్భం ॥ వైయర్థ్యాత్ * సాధ్యవిషయకేత్యాది * అయం న దణ్డాత్ దణ్డసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞానిగమనయోర్వారణాయ సాధ్యవిషయేత్యాదివ్యాఖ్యాతార్థకమ్ ॥ ఉపనయవిశేషవారణాయ హేతుపఞ్చమ్యన్తేతి ॥ హేత్విత్వితి హేతుత్వబోధకార్థకమ్ ॥ హేతుపఞ్చమ్యా వైకల్పిక ము పాదానమ్ ॥ ఉపనయస్యచాన్తేనుసన్ధీయమానా ప్రథమైవాన్తః ॥ ఏవం దణ్డాదిత్యాదేః స్వపరస్యాపి దృష్టాన్తస్య పఞ్చమ్యన్తత్వే అన్వయాయోగాత్ ॥ కస్యచిద్వ్యతిరేకిణోదాహరణస్య పఞ్చమ్యన్తత్వసంభవేతు తద్వారణం పూర్వవత్ ॥ అత్రచార్థపదాభాగస్య హేతుపఞ్చమ్యన్తత్వంబోధ్యం ॥ తేన నిరర్థకతసిలం తే వహ్నిప్రమాత ఇత్యాదౌ నావ్యాప్తిః ॥ పఞ్చమ్యాదేః తసిలాద్యాదేశత్వవాదినాం నయేతు నానుపపత్తిగన్ధోపి ॥ కేచిత్తు ॥ హేతుపఞ్చమ్యన్తత్వ

పఞ్చమ్యన్తలాక్షణికపదవదనుమితిపరవాక్యత్వంవా ॥ ....

హేతుత్వప్రతిపాదక పదశాలిత్వం పూర్వవత్ ॥ సాధ్యావిషయకబోధజనకత్వఞ్చ ఇతరనైరపేక్ష్యేణ ప్రకృతహేతుత్వ విశిష్టసాధ్యవిషయకజ్ఞానాజనకత్వం సాధ్యం చేహానవిపక్షితమ్ ॥ వైయర్థ్యాదిత్యాహుః * పంచమ్యన్తేతి * అనుమితిపరవాక్యత్వమవయవత్వం హేతుత్వాదౌ పంచమీలాక్షణికే ॥ వృక్షాద్విభజత ఇత్యాదౌ లాఘవేనావధిత్వే అవధిమత్త్వే వా న శక్తత్వాత్ ॥ ప్రస్యనిష్ఠావధిత్వమిహవిభాగనిష్ఠమవధిమత్త్వమపిసంబంధవిశేషః ॥ స చాతిరిక్తోఽనతిరిక్తో వేత్యన్యదేతత్ ॥ తత్సంబంధాగ్రహేఽపి వ్యవహారః శక్తిభ్రమాత్ ॥ వృక్షాదపైతి పతతీత్యాదౌ లాఘవాద్విభాగే శక్తిః తజ్జనకత్వం చ క్రియాయాః స సర్గమర్యాదయా ధాత్వర్థాన్వయ్యపి వదంతి ॥ అతః పంచమ్యంతేతి లాక్షణికవిశేషణమ్ ॥ తస్మాదిత్యత్రచ తత్పదేన లక్షణా ॥ శక్త్యైవ తాదృశజ్ఞానోపస్థితిసంభవాత్ ॥ పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్రీమాన్ వా తస్మాదిత్యాది కస్తునప్రయోగః ॥ సంప్రదాయవిరోధాదితి వదంతి ॥ యత్తు ॥ హేత్వన్వయానురోధాత్ వహ్నిమానిత్యాదావపి జ్ఞానలక్షణేతి ॥ తదసత్ ॥ పంచమ్యాః జ్ఞాపకత్వే జ్ఞాప్యత్వే వా లక్షణయైవోపపత్తౌ తత్ర లక్షణాయాం మానాభావాత్ ॥ అతఏవోక్తమాన్యత్రా సైవ ప్రతిజ్ఞేతి ॥ అతఏవ వ్యాచక్షతే యతో దృశ్యం గుణాః కర్మేత్యత్ర హేతుత్వం యథాసంభవముత్పాదకత్వం జ్ఞాపకత్వం చేతి ॥ అతఏవ లోకే కిం వహ్నిమదితి ప్రశ్నే తద్గృహం వహ్నిమదిత్యుత్తరే కుత ఇతి జిజ్ఞాసా ధూమవత్త్వాదిత్యుత్తరం చ ॥ సహితప్రతిజ్ఞానే ప్రశ్నః ॥ యేనలక్షణయా జ్ఞానేనోత్తరమేత్ ॥ సవాపరకీయభావిప్రశ్నానురోధాదజిజ్ఞాసితాభిధానం ॥ న వా కుత ఇతి ప్రశ్నే జ్ఞాతమిత్యధ్యాహారః ॥ మానాభావాత్ ॥ దాహో దహనాత్ న జలాత్ జలం స్పర్శవత్ రూపాత్ న గంధాత్ నాపి శబ్దాదిత్యాదౌ నఞర్థాన్వయానురోధాత్ జన్యత్వరూప హేతుమత్త్వం జన్యజ్ఞానవిషయత్వరూప జ్ఞాప్యత్వఞ్చ పంచమ్యర్థః ॥ ఏవం చ హేతుమత్త్వే శక్తావపి జ్ఞాప్యత్వే లక్షణైవ ॥ న చ ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాత్ ధూమాద్వహ్నిమత్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయాం, పర్వతో ధూమాద్వహ్నిమానిత్యాదౌ చ తత్ర త్యనిగమనే చాతివ్యాప్తిః ॥ ప్రకృతపక్షాన్విత స్వార్థబోధక పదోపస్థాపిత ప్రకృతసాధ్యాన్విత స్వార్థబోధకపంచమ్యంతలాక్షణికపదవదవయవత్వస్య వివక్షితత్వాత్ ॥ యత్తు ॥ అయమాత్మా జ్ఞానాదిత్యత్రావ్యాప్తిః శక్త్యైవ జ్ఞానోపస్థి

తిసంభవె లక్షణావిరహాదితి ॥ తన్న ॥ యద్విషయకజ్ఞానస్య హేతుత్వమవగతం తస్యవ్యాప్త్యాదిజిజ్ఞాసాయాం ఉదాహరణాదిప్రయోగః ॥ నచేహజ్ఞానవిషయకత్వేనోపస్థితిర్వినాలక్షణాం॥ అన్యథాసుఖాదేరపి వ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనప్రసంగాత్ ॥ కెచిత్తు । పంచమ్యన్తలాక్షణిక పదవత్త్వనియతావయవతావచ్ఛేదక రూపవత్త్వం తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచార్యవయవతావచ్ఛేదకరూపాన్యావయవత్వంవా వివక్షితమిత్యాహుః ॥ నవ్యాస్తుపంచమ్యాః జ్ఞాప్యజ్ఞాపకత్వలక్షణయైవోపపత్తౌ న(ప్రాచీ)నపదికేపిలక్షణా॥ ఆకాంక్షాదిరని(త్యా)ద్యప్యపదార్థైకదేశోపి జ్ఞానేప్సితి పదికార్థోర్థవిషయిత్వేనాన్వేతి కర్తృకృతిసక్త్యాద్యర్థత్వేన॥ యద్ధర్మవిశిష్టస్య హేతుప్రయుజ్యతే ఆకాంక్షాదిమత్తద్ధర్మవిశిష్టస్యైవవ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనే అన్యథా యథార్థధూమజ్ఞానాదిత్యాది ప్రయోగేపి ధూమాదేర్వ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనప్రసంగ ఇతి (ప్రాం)చః॥ (౩)॥ ఇతరాన్వితస్వార్థబోధకత్వేసతి, స్వీయాంత్యభిన్నంపదం తదర్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకత్వేసతి, అంత్యపదసత్త్వే సతి, స్వీయాంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకంయత్తదన్యత్వేసతివా న్యాయావయవత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాది॥ ప్రతిజ్ఞాహేతోర్వోపనయనిగమనయోః స్వార్థోపరస్పరమన్వితౌ ॥ నచోదాహరణస్య [illegible] నాపి॥ పదంవిభక్త్యన్తమ్॥ తేననిగమనేనాతివ్యాప్తిః ॥ ప్రకృతపక్షాన్వి[illegible] స్వార్థబోధక పదోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబోధకన్యాయావయవత్వం హేతుత్వమ్ ॥ నిగమనవారణాయోపస్థాపితాన్తమ్॥ ప్రమేయత్వసమభివ్యాహృతం ప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ ప్రకృత్యర్థపక్షాన్విత స్వార్థబోధకపంచమ్యం తాదృశాన్వితో నప్రతిజ్ఞార్థః ॥ అపితదేకదేశార్థ ఇతి॥ స్వార్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకన్యాయావయవత్వమ్॥ విశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకస్వార్థబోధజనకన్యాయావయవత్వమ్॥ విశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకస్వార్థవిశిష్టబోధజనకన్యాయావయవత్వం వాహేతుత్వమ్॥ ఏకవాక్యతయాహేతూపస్థితవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యం ధానసత్త్వే సపక్షనయవాక్యాంతరార్థ విశిష్టస్య కస్యచిదితి ॥ ఇతరాన్వితస్వార్థబోధకన్యాయావయవ[illegible] ॥ అన్వయివ్యాప్తిబోధకత్వం వ్యతిరేకవ్యాప్తి[illegible] ॥ ఇతరోపస్థాపితార్థవిశేషణకస్వార్థబోధకన్యాయావయవత్వమ్ ॥ స్వార్థవి[illegible] తరార్థ[illegible]బోధజనకన్యాయావయవ[illegible]॥ [illegible] విశేష్యక స్వార్థబోధ[illegible]॥ హేతు[illegible] తిజ్ఞార్థవిశేషణత్వంచేన్నేతి ॥ [illegible]

హేతుపదేనజ్ఞానేలక్షణా ॥ అన్యథాలింగస్యాహేతుత్వేన హేతువిభక్త్య ర్థానన్వయాత్ ॥ తత్రైవాకాంక్షానివృత్తేః ॥ అనుమితి హేతుజ్ఞానకారణధూమ వత్త్వాది శబ్దజన్యజ్ఞానవృత్తిప్రతిజ్ఞాదిజన్యజ్ఞానావృత్తిజాతియోగిజ్ఞానకవాక్యత్వం హేతుత్వమిత్యన్యే ॥ జాతింవినాకేన రూపేణజ్ఞానస్యానుమితిజకత్వం ॥ వా క్యవిశేషజన్యత్వస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదక రూపావరిచయేదు గ్రహాదిత్య ప రే ॥ అన్వయవ్యాప్త్యభిధాయకానయవాభిధానప్రయోజకజ్ఞానజనక హేతు త్వ ప్రతిపాదకవిభక్తి మన్న్యాయా వయవత్వమన్వయిహేతుత్వమ్ ॥ ఏవదేవ వ్యతిరేకవ్యాప్త్యభిధాయక పదప్రక్షేపాత్ వ్యతిరేకిహేతుత్వమ్ ॥ అన్వయవ్య తిరేకోదాహరణాకాంక్షా ప్రయోజకతథాభూతావయవత్వ మన్వయవ్యతిరేకి హేతుత్వమ్ ॥ యద్వావక్షసపక్షసత్త్వవిపక్షాసత్త్వహేతువదస మన్వయ వ్యతి రేకి ॥ అత్యన్తాభావాప్రతియోగిసాధ్యసమానాధికరణ పక్షసపక్షస్థహేతు వచనం కేవలాన్వయి ॥ యద్వాఅనుమితికారణీభూత పరామర్శప్రయోజక శాబ్దజ్ఞాన కారణసాధ్యావిషయకశాబ్దధీజనకప్రతీతాన్వయసాధ్యసాధనవాచకహేతు విభ క్తిమచ్ఛబ్దత్వ మన్వయిహేతుత్వం ఏతదేవాప్రతీతాన్వయ సాధ్యసాధనేతి విశే షణాద్వ్యతిరేకిహేతులక్షణమ్ ॥ కథాయాంధూమాదిత్యేన ప్రయోక్తవ్యమ్ ॥నతు ధూమవత్త్వాదితి ॥ మతుపోవ్యర్థత్వాత్ ॥ సామాన్యవత్త్వేసతి బాహ్యకరణ ప్ర త్యక్షత్వాత్ ఇత్యపార్థకమ్ ॥ విభక్త్యుపస్థాపిత హేతుత్వేన సామాన్యవత్త్వ స్య విభక్త్యంతరావరుద్ధస్య అనన్వయాదితి కేచిత్ ॥తన్న ॥సతిసప్తమీబలాత్సామా న్యవత్వస్యబాహ్యకరణప్రత్యక్షత్వస్యచసామానాధికరణ్యేవస్థితౌ విశిష్టహేతు త్వాన్వయాత్ ॥తత్రైవవ్యుత్పత్తేః ॥ సహ్యయమర్థోఽస్మాన్నాపగమ్యతఇతి॥—॥

—శ్రీఇతితత్త్వచిన్తామణౌహేతుగ్రన్థః॥శ్రీ—

హేతావుక్తేకథమస్యగమకత్వమిత్యాకాంక్షాయాం వ్యాప్తిపక్షధర్మతయో రుపదర్శన (ప్ర) ప్తౌవ్యాప్తేః (ప్రా) థమ్యాత్తత్ప్రదర్శనాయోదాహరణమ్ ॥త (త్రా) నుమితి హేతులింగ పరామర్శపరవాక్యజన్యజ్ఞానజనకవ్యాప్యత్వాభిమ త వన్నిష్ఠనియతవ్యాపకత్వాభిమతసంబంధబోధజనకశబ్దత్వముదాహరణత్వమ్॥ సామాన్యలక్షణే—సాధ్యసాధన సంబంధబోధజనకత్వమ్ ॥ సాధ్యసాధనాభావ

ఇతి శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయభట్టాచార్యతార్కికశిరోమణిరఘునాథకవివి రచితాయాంతత్త్వచిన్తామణివ్యాఖ్యాయామనుమాన దీధిత్యపరాఖ్యాయామవయవగ్రన్థః సంపూర్ణః

సంబంధబోధజనకత్వఞ్చ విశేషలక్షణద్వయం॥ న్యాయావయవదృష్టాన్తవచనము దాహరణ మితితు న॥ దృష్టాన్తప్రయోగస్య సామయికత్వేనా సార్వత్రికత్వాత్ ॥ యో యో ధూమవాన్ సోఽగ్నిమానితి వ్యాప్తిప్రతీతేః॥ నాపి ప్రకృతానుమితిహేతులిఙ్గపరామర్శపరవాక్యజన్యజ్ఞానవిషయవ్యాప్త్యుపనాయకం వచనం తత్ ॥ ఉపనయాతివ్యాప్తేః ॥ అత ఏవోపనయాభిధాన ప్రయోజకజిజ్ఞాసా జనకవాక్యముదాహరణం ॥ ఏతదేవాన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్తివిషయకత్వవిశేషితం విశేషలక్షణద్వయమిత్యన్యే ॥ అత్ర చ వ్యభిచారవారణాయ వీప్సామాహుః ॥ యత్ర చ సామానాధికరణ్యాదేవ వ్యాప్తిస్తత్ర న వీప్సా ॥ కేవలాన్వయిన్యభేదానుమానే చ వీప్సాయామపి వ్యభిచారతాదవస్థ్యమితి తు నయమ్ ॥ వీప్సా చ యత్పదేన తు తత్పదేపి ॥ విరూపోపస్థితయోరపి తత్పదేన పరామర్శాత్ ॥ బుద్ధిస్థవాచకత్వాదితి న వ్యుత్పత్తివిరోధః॥ యథా “యద్యత్పాపం ప్రతిజహి జగన్నాథ నమ్రస్య తన్మే” ఇత్యత్ర ॥ ఇదం చ సాధ్యసాధనోభయాశ్రయవికలానుపదర్శితాన్వయ విపరీతోపదర్శితాన్వయానుపదర్శితవ్యతిరేకవిపరీతోపదర్శితవ్యతిరేకభేదాదాభాసరూపమితి

॥ ఇతి తత్త్వచిన్తామణావుదాహరణగ్రన్థః ॥

ఉదాహరణానన్తరం భవతు వ్యాప్తిస్తథాపి వ్యాప్తం కిం పక్షే వర్తతే న వేత్యాకాంక్షాయాం వ్యాప్తస్య పక్షధర్మత్వప్రదర్శనాయోపనయః॥ తత్రానుమితికారణతృతీయలింగపరామర్శజనకావయవత్వముపనయత్వ మితి సామాన్యలక్షణం॥ సాధ్యవ్యాప్య విశిష్టపక్షబోధకావయవత్వమ్ ॥ సాధ్యాభావవ్యాపకాభావప్రతియోగిమత్పక్షబోధకావయవత్త్వం చ విశేషలక్షణద్వయమ్॥ ఉదాహరణాన్తర్భావప్రయోగ ఇతి న వాచ్యమ్ ॥ తృతీయలింగపరామర్శస్య వ్యాప్తిపక్షధర్మతావగాహినోఽవయవాంతరాదలాభాత్ ॥ తద్వచనఘ్యుపగమేపి పక్షధర్మతాయా అలాభాత్ ॥ నను హేతువచనాదేవ తదవగమః ॥ తస్య కో హేతురిత్యాకాంక్షాయాం ప్రవృత్తత్వేన హేతుస్వరూపోపస్థాపకస్యాతత్పరత్వాత్ ॥ వాదివాక్యాదేవాక్షేప ఇతి చేన్న ॥ తదర్థస్యాసిద్ధత్వేన అనాక్షేపకత్వాత్ ॥ అన్యథా ప్రతిజ్ఞావాక్యాదేవ సర్వాపేక్షేఽవయవాంతర విలయాత్ ॥ ప్రతిపాద్యానాం స్వత ఏవ తదవగమ ఇతి చేన్న ॥ తేషాం వ్యుత్పన్నావ్యుత్పన్నతయా సర్వత్ర తదసంభవాత్ (తత్పరత్వాత్)॥ ప్రతిపాదకేన స్వవ్యాపారస్య నిర్వాహయితుముచితత్వాచ్చ ॥ అన్యథాఽవయవాంతరేప్యేవం ప్రసంగాదితి ॥

॥ ఇతి తత్త్వచిన్తామణావుపనయగ్రన్థః ॥

ఉపనయానన్తరంనిగమనమ్॥తచ్చానుమితి హేతులిఙ్గపరామర్శప్రయోజకశాబ్ద జ్ఞానకారణవ్యాప్తిపక్షధర్మతాధీప్రయుక్తసాధ్యధీజనకవాక్యమ్॥ నచవ్యాప్తిపక్ష ధర్మతయోశ్చతుర్భిరేవాయత్తైగపర్యాప్తైఃకింతేనేతివాచ్యం॥ అబాధితాసత్ప్రతి పక్షితత్వయోరలాభేచతుర్ణామప్యపర్యవసానాత్ అథాభిధానాభిధేయయోఃవ్యా ప్తిపక్షధర్మతావల్లింగప్రతిపాదనాదేవపర్యవసానేన అవయవాన్తరాణాం నిరా కాంక్షత్వమ్ ॥ విపరీతశఙ్కానివృత్తేరపితతఏవలాభాత్ అన్యథానిగమనేనాపిత దవారణాత్ ॥ నహితద్విశేష దర్శనమనాదృత్యైవ తన్నివర్తకమ్ ॥ సిద్ధనిర్దేశత యా వారయతీతిచేన్న ॥ స్వరూపమాత్రాభిధానాత్సాధ్యత్వానుపస్థితౌ తస్మా దితిహేతువిభక్త్యనన్వయప్రసంగాచ్చేతిచేన్న ॥ వ్యాప్తిపక్షధర్మతాజ్ఞానేపిభా ధసత్ప్రతిపక్షబుద్ధేః సాధ్యజ్ఞానేనానుత్పత్తిదర్శనాత్ ॥ తదభావాబోధనేసమీ హితానిర్వాహాత్ ॥ అథబాధాదివిరహస్య ప్రయోజకత్వం సతుతద్బోధస్య మానాభావాదసిద్ధేశ్చేతికిమర్థం బాధాదివిరహోబోధనీయఇతిచేన్న ॥ యదవ గమేసతి యన్నభవతి తత్తదభావజ్ఞాన సాధ్యమితివ్యాప్తేః॥ నచానన్వయః॥తస్మా దిత్యన్వయ బలాదేవహేత్వ నాకాంక్షితత్వలక్షణ సిద్ధత్వజ్ఞానాత్ నత్వన్వయా త్ప్రాక్ ॥ ఇహకేచిత్ ॥ యథాతస్మాదితి సర్వనామ్నా హేతోఃపరామర్శఃపూ ర్వోక్తాశేషరూపలాభాయతథాసాధ్యాంశస్యాపి తథేతి సర్వనామ్నాసిద్ధస్థల ఇ వ విరోధాదివారణాయ యుక్తఇత్యాహుః ॥ తన్న ॥ తథేతిస్వరూపేప్రకా రేసాదృశ్యేవా ॥ ఆద్యేతథాచాయమితి ప్రక్రమాత్తథేతి హేతుమానిత్యర్థస్స్యా త్॥ తథాచానన్వయః ॥నహిహేతుమత్త్వాదేవహేతుమత్త్వమిత్యన్వితం॥నద్వితీ యః ॥ సామాన్యేనపక్షస్యాప్యన్వయవ్యాప్తౌప్రవేశాత్ ॥ తత్ప్రకారాన్వయః తత్రైవేత్యనన్వయాత్॥ అతఏవనతృతీయోపి॥అభేదానుమానేచ అన్వయినితస్మా త్తథేతి సాదృశ్యాన్వయాభావాత్ ॥ బహూనాంచ ప్రక్రమే విశేష్యానన్వయా త్ ॥ వాదివాక్యేచ యోగ్యతాస్వయమేవఅతిప్రసంగాత్॥ తస్మాదిత్యత్రతుహేతు విభక్త్యర్థాన్వయాదేవ నియమః ॥ తస్మాదనిత్యఇత్యభిధానేచ విశిష్యసిద్ధాం తాదవగమ్యతే ॥ పూర్వంసాధ్యతయోక్తస్య సమర్థహేతుసంబంధేన పునరుక్తే ర్తనాత్ ॥ అన్యథాతద్వైయర్థ్యాత్ ॥ సంశయప్రయోజనాదయస్తు నావయవల క్షణాభావాదేవ నావయవాః ॥ కింతు న్యాయాఙ్గతయా న్యాయాంతర్గతత్వే నోపయుజ్యంతఇతినాధిక్యమ్ ॥ కంటకోద్ధారస్యచనసార్వత్రికత్వంసమయవి శేషోపయోగిత్వాదితి॥ ఇతి శ్రీమద్గఙ్గేశోపాధ్యాయవిరచితే తత్త్వచిన్తామణా వనుమానపరిచ్ఛేదేఅవయవగ్రన్థస్సమాప్తః.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

అథ కృష్ణభట్టీయసహిత గదాధరీయావయవగ్రన్థః ప్రారభ్యతే.

'అనుమానంనిరూప్య న్యాయతదవయవనిరూపణంప్రతిజానీతే *మూలేతచ్చేతి*

శ్రీః * అనుమానంనిరూప్యేతి * లింగపరామర్శరూపానుమానస్య తత్కరణ మనుమానమితిలక్షణం తచ్చ లింగపరామర్శ ఇతి స్వరూపం అథానుమానం న ప్రమాణమిత్యాదినా ప్రామాణ్యం తచ్చానుమానం త్రివిధమితి విభాగంచోక్త్వేత్యర్థః ॥ 'అనుమానాదివిశేష్యకలక్షణాది ప్రకారకప్రతిపత్త్యనుకూలో యోవ్యాపారస్తదుత్తరకాలీనో యోలక్షణాదిప్రకారకన్యాయాదివిశేష్యకప్రతిపత్త్యనుకూలో వ్యాపారోఽన్యనిహితోత్తరకాలకర్తవ్యత్వేన తద్బోధనంయత్తదనుకూలకృతిమూలమణికారఇతిబోధః । ఆద్యోవ్యాపారస్తత్కారణమిత్యాది శబ్దాత్మకః, ద్వితీయోఽనుమితికరణకారణేత్యాదిశబ్దాత్మకః । బోధనంచ తచ్చేత్యాదిశబ్దః అత్ర స్వార్థానుమితౌ అప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితపరామర్శత్వేన హేతుతాపరార్థానుమితౌతు న్యాయప్రయోజ్యవిజాతీయ పరామర్శత్వేన తస్యాప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితత్వాత్ ॥ నచానుమితిత్వపరామర్శత్వాభ్యాం సామాన్యతఏవ కార్యకారణభావః స్వార్థానుమితిప్రతిపు అప్రామాణ్యగ్రహాభావోఽధికఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాప్యప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితాన్న్యాయప్రయోజ్య పరామర్శాత్పరార్థానుమితి ప్రసంగవారణాయోక్తవైజాత్యస్యావశ్యకత్వాత్ । తథాచ విభిన్నసామగ్రీప్రయోజ్యతావచ్ఛేదకతయా స్వార్థత్వపరార్థత్వేఽనుమితిత్వవ్యాప్యజాతీ।।కరణతుస్వార్థానుమితికరణత్వం స్వార్థత్వం పరార్థానుమితి కరణత్వం పరార్థత్వమితిప్రాంచః॥తదసత్ । పరార్థస్థలేఽప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితాదనుమిత్యుపగమే న్యాయజన్యజ్ఞానస్యైవోపనయార్థవిషయకత్వేన మూలే పరామర్శాంతరస్వీకారవైయర్థ్యాత్ ॥ అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితాత్తస్మాన్నానుమితిరితి మిశ్రమతేగ్రోఽభిధానాత్ । నిరుక్తమనుమానమితివ్యాఖ్యానాచ్చ ॥ అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితానుమానస్యానిరుక్తత్వాత్ । ఏకహేతుకన్యాయాధీనపరామర్శాదౌవా త

తత్ నిరుక్తమనుమానమ్* పరార్థమ్ * విచారదశాయాం మధ్యస్థస్య వివాదవిషయసాధ్యనిశ్చయరూపప్రయోజనసాధనమ్* న్యాయసాధ్యమితి* న్యాయప్రయోజ్యమిత్యర్థః ॥ వాదిప్రయుక్తన్యాయజన్యశాబ్దబోధేన మధ్యస్థస్య అనుమితిచరమకారణలింగపరామర్శరూపానుమానజననాదితి భావః॥ జ్ఞాయమానలింగస్యానుమానత్వే తు తద్విశేషణస్య పరామర్శస్య న్యాయాధీనత్వేన తద్విశిష్టస్య తథాత్వమిత్యవధేయమ్॥ అథవా* అనుమానమ్* అనుమితిః* పరార్థమ్* మధ్యస్థస్య సాధ్య

త్సాధ్యవ్యాప్యహేత్వంతరభానేఽనుమితౌ జాతిసంకరాద్వ్యాపాత్తిత్వాచ్చేత్యతో వ్యాచష్టే * పరార్థేతి * విపరీతాద్వ్యానకపరవిజిగీషయా న్యాయప్రయోగో విచారః । తద్దశాయామిత్యస్య నిశ్చయేఽన్వయః । తత్ప్రయోజ్యపరామర్శోత్తరకాలేఽతియాపత్ । పరార్థః ప్రయోజనం యస్యేతి విగ్రహః ॥ సంశయస్యముఖ్యహేతుతయా నప్రయోజనత్వమితి తద్భిన్నార్థకం ప్రయోజనపదం అర్థాత్సాధ్యావగాహిజ్ఞానత్వలాభః । సంశయసామగ్ర్యా విపాదాయ న్యాయసాధ్యతా వనవయాయవ ॥ వివాదేతి ॥ ఏవం వివాదకాలీనే అనుమానికసాధ్యనిశ్చయేపి తత్ప్రయోజకవిరహాశంకయా తత్ర ప్రామాణ్యాశంకాయా అనివృత్తేస్తత్ప్రయోజకన్యాయసాధ్యానుమితి విషయత్వజ్ఞానస్యావశ్యకత్వాత్తేన న్యాయసాధ్యత్వముక్తమ్ ॥ (ఏతేన సంశయాభావాన్నోక్తప్రయోజనం యయుక్తమితి హేతుకా నిరాకృతా)॥ పరామర్శస్యానుష్యనసాయాదిప్రయోజనకత్వేన న్యాయసాధ్యత్వేనస్య ప్రయోజకత్వాత్తథానోక్తం॥ న్యాయజన్యశాబ్దబోధస్యానయార్థేఽనుప్రామాణ్యగ్రహాస్కందితత్వేన లింగసంశయద్వారా సాధ్యసంశయహేతుత్వమితి కిం తదిత్యాకాంక్షాస్యాదతః అనుమానమిత్యుక్తమ్ । సాధ్యపదం సజన్యత్వార్థకమిత్యాహ * వాదీతి * జ్ఞాయమానేతి * ఏతస్మతే న్యాయోపయోగసమర్థనార్థం నచ తన్మతే విశేష్యస్య జ్ఞానస్య లింగతాస్థలే న్యాయసాధ్యతాసంభవః ఏవం వినిగమనావిరహేణ విశేషణస్యాపి హేతుత్వాత్తత్ర తత్సంభవేన తద్విశిష్టేత్యసంగతమితివాచ్యమ్ । పరార్థానుమానత్వావచ్ఛేదేన న్యాయసాధ్యత్వప్రదర్శనార్థం తథాభిధానాత్ । పూర్వం కేవలాన్వయిగ్రంథేఽనుమానస్యేవానుమితేరపి త్రైవిధ్యస్య ప్రదర్శితత్వాత్ తచ్చానుమానమితి మూలస్యానుమిత్యర్థకత్వమాహ *అథవేతి* ఏతత్కల్పే*తత్ *ఉక్తలక్షణలక్షితమిత్యర్థః॥ వస్తుతస్తు

సంశయనివృత్తిరూపప్రయోజనసాధనమ్, పరస్య, ప్రతివాదినః, అర్థో నివృత్తిర్యస్మాత్తాదృశమితి వా॥ ఏతేన నిరూపణప్రయోజనముపదర్శితమ్, న్యాయప్రయోగద్వారా మధ్యస్థానుమితేరేవ న్యాయజ్ఞానప్రయోజనత్వాత్ ॥ కారణత్వం స్మరణప్రయోజకసంబంధకథనేన ప్రసంగో వా సంగతిరపి దర్శితా * సమస్తరూపేతి * పక్షస

వివాదనిర్వాహకత్వస్య శబ్దతో లాభాయాహ * అథవేతి * నన్వనుమానస్యైవ న్యాయజ్ఞానప్రయోజనత్వే తస్య సాధ్యసంశయనివర్తకత్వరూప పరార్థత్వసంభవాదనుమితిరితి వ్యాఖ్యానం వ్యర్థమితి చేన్న ॥ అనుమితితృతీయక్షణపర్యంతం సంశయోచ్ఛిత్తేర్వివక్షితత్వాలాభాయ తద్వ్యాఖ్యానాత్ । పూర్వోక్తార్థాసంభవాదాహ * పరార్థమితి * పరత్వముక్తత్వం తచ్చ సంశయసాధనాభావే సంశయనివృత్త్యపక్షతమితి తస్యాః (స్వా)నుక్తపరార్థత్వాభావేపి న క్షతిః । విజయప్రయోజకత్వమపి దర్శయతి * పరస్యేతి * పరా పరకీయా నివృత్తిర్యస్మాదిత్యాదౌ సమస్య మానపదపదేపి లక్షణా స్యాదతో వ్యస్తనోక్తమ్ । ప్రతివాదినివృత్తిశ్చ ప్రతివాదిసిద్ధార్థజ్ఞానే (స్వా)మాణ్యజ్ఞానసంపాదనమ్ । ఏతత్క్త్వాఽనుమితిరితి వ్యాఖ్యా సమానస్యకం పరామర్శే స్యాపరార్థత్వాభావాత్ * ఏతేన * పరార్థత్వాద్యభిధానేన * నిరూపణేతి * న్యాయలక్షణనిరూపణేత్యర్థః ॥ * ఉపదర్శితమితి * తదప్రదర్శనే గ్రంథారంభానుపపత్తేః ॥ సద్ధేతుప్రయోజ్యతత్త్వనిర్ణయాంతరాభావాచ్చ సల్లింగపరామర్శమాత్రస్య స్వార్థానుమితేశ్చ న్యాయజ్ఞానప్రయోజనత్వస్యవచ్ఛేదాయైవకారః । నను అనుమితినిరూపణానంతరం న్యాయనిరూపణే కా సంగతిరిత్యత ఆహ * కారణత్వమితి * ప్రయోజకత్వమిత్యర్థః । తస్య హేతుతానంతర్భావేప్యాహ * స్మరణేతి * ప్రథమకల్పే స్వప్రయోజ్యానుమితిప్రయోజకత్వం సమ్బంధః తచ్చేత్యాదినా కథ్యతే । స్వమనుమానం స్వప్రయోజకత్వం తు యుక్తమ్ । ద్వితీయకల్పే చ స్వప్రయోజకానుమితేః ప్రయోజకత్వం సమ్బంధః । పరార్థం న్యాయసాధ్యమిత్యాభ్యాం కథ్యతే స్వం సంశయనివృత్తిః । స్వప్రయోజ్యసంశయనివృత్తిప్రయోజకత్వం తు యుక్తమ్ । ఏతాదృశసమ్బంధజ్ఞానసహితాదనుమానాదిజ్ఞానాత్ న్యాయరూపాపరసమ్బంధిస్మృతిరిత్యర్థః । ప్రసంగశ్చ న్యాయత్వాదిః । కో న్యాయ ఇతి జిజ్ఞాసాయామనంతరాభిధానాత్ । గురుస్మృతివిషయత్వేన వ్యాపకతా న్యాయతాబోధ్యా॥ ఇతి

త్త్వాదిపంచరూపేత్యర్థః ॥ఉపనయేన పక్షసత్త్వస్యోదాహరణేన వ్యాప్తిఘటక
సపక్షసత్త్వవిపక్షాసత్త్వయోర్నిగమనే నచాబాధితత్వాసత్ప్రతిపక్షితత్వయోః
ప్రతిపాదనాల్లక్షణసమన్వయః *అత్రైవేతి* సమస్తరూపోపపన్నలింగమిత్యత్రై
వేత్యర్థః *అతివ్యాప్తేరితి *ఇదముపలక్షణమ్॥ ఉదాహరణాదితి కస్యాపివ్యా

త్యాదిమూలం ॥ ఇతి పదం ప్రక్రాంతసాధకతార్థకం పంచమ్యంతం తథాచా
నుమానాదివిశేష్యకలక్షణాదిప్రకారకప్రతిపత్త్యనుకూలో యో వ్యాపారస్తదు
త్తరకాలీనో యో వర్తమానో న్యాయనిష్ఠసాధకతాజ్ఞానజన్యజ్ఞానాధీనో లక్ష
ణాదిప్రకారకప్రతిపత్త్యనుకూలో వ్యాపారస్తజ్జన్యఫలవిశేష్యో న్యాయాదిరిత్య
ర్థః *తదవయవానామితి* తత్పదం న్యాయత్వఘటితపర్యాప్తిసాపేక్షే త్రైవావయవనిరూ
పణలాఘవాయ నా వాధర్త్యాన *ఉదాహరణేనేతి* సమసపక్షసత్త్వవిపక్షాసత్త్వ
యోఃకథంవ్యాప్తిఘటకత్వమితిచేన్న । ప్రాచాంమతే సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వసతి
సాధ్యసామానాధికరణ్యస్యైవ వ్యాప్తిత్వాత్ ।తథాచోదాహరణస్య వ్యాప్తిబో
ధకత్వే తదుభయబోధకత్వమప్యస్తీతి భావః । కేచిత్తూపనయోపనయసత్త్వాదీనా
ముత్తరకాలీనో మానసబోధః । పక్షసపక్షనాంతరేష్వపి సపక్షసత్త్వాదీనామి
త్యగ్రేస్ఫుటమిత్యాహుః * నిగమనేనేతి * తత్పదస్యాబాధితత్వాదివిశిష్టలిం
గే లక్షణా॥ పరేతు ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యంతం లింగజ్ఞానస్య సాధ్యబోధేన పునస్సాధ్య
శసాధ్యబోధే కింప్రయోజనమిత్యాకాంక్షాయామబాధితత్వాదిబోధనస్యైవ ప్ర
యోజనత్వంవాచ్యం తచ్చ హేతావబాధితత్వాదిమాత్రం । సాధ్యనిష్ఠహేతుజ్ఞాప్య
త్వబోధకవాక్యోత్తరవాక్యబోధితసాధ్యనిష్ఠహేతుజ్ఞాప్యత్వఘటకహేతుత్వాది
తిరీత్యేత్యాహుః ॥ మూలస్యాత్రపదస్యలక్షణవాక్యేత్యర్థః । తస్య ప్రతిపా
దకత్వప్రతిపాదకత్వాదతోవ్యాప్తేః * సమస్తేతి * లింగంపక్షసత్త్వాదిరూప
నానాధర్మవదిత్యాకారకే వాక్యేఇత్యర్థః । న్యూనతాం పరిహరతి *ఇదమితి*
తాదృశశాబ్దబోధప్రయోజకవాక్యపంచకమాత్రస్య ప్రతిసముదాయత్వోక్తేర్న్యా
యందోషః । మాత్రపదదానాత్ కో న్వస్మిన్మానిత్యాదిప్రశ్నవాక్యవ్యుదాస
ఇతిచేన్న ! లింగంపక్షవృత్తిసపక్షవృత్తిత్యాదివాక్యపంచకేఽతివ్యాప్తేః । ప్ర
తిజ్ఞాత్వాదినావాక్యనివేశేచ ప్రయోజకాంతవైయర్థ్యాత్సిద్ధాంతలక్షణేపర్యవ
సానమ్ ॥ స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానమిత్యేకత్వోక్తైలక్షణే ఏకజ్ఞానంనివేశయతాముపా

యత్రావ్యాప్తిర్ద్రష్టవ్యా * అనుమితీతి * అనుమితిచరమకారణం యో లింగపరామ
ర్శో వ్యాప్తిప్రకారేణ పక్షే యల్లింగజ్ఞానం తత్ప్రయోజకం యచ్ఛాబ్దజ్ఞానం త
జ్జనకవాక్యమిత్యర్థః ॥ అత్ర చ ప్రయోజకత్వం ప్రతిజ్ఞాదిసకలావయవజన్య మ
హావాక్యార్థబోధస్య తావదర్థగోచరసమూహాలంబనబోధస్య వా పరిచాయక
మాత్రం నతు పరామర్శప్రయోజకత్వేన శాబ్దజ్ఞానస్య లక్షణఘటకతా కింతు తా
వదర్థవిషయకబోధత్వేనైవ అతో ధూమవాన్పర్వత ఇత్యాదివాక్యమాత్రజన్యా
యా అపి బుద్ధేరుపనాయకజ్ఞానాదివిధయా మానసపరామర్శప్రయోజకతయా త
త్రాతివ్యాప్తిరితి నిరస్తమ్, తాదృశయత్కించిచ్ఛాబ్దబోధం ప్రతి యాదృశయాదృశా

ధ్యాయానాం మతమాదర్శయతి * అనుమితేత్యాది * చరమత్వమనుమి
తిజననే స్వోత్తరభావిజ్ఞానానపేక్షత్వమ్ ॥ యత్తు స్వార్థానుమితిజనకమా
నసపరామర్శజనకబోధజనకస్య వహ్నివ్యాప్య ధూమవానయమితి వాక్య
స్య వారణాయ చరమేతి అనుమిత్యోర్వ్యాచరమాపరార్థేత్యర్థ ఇతి ॥ తత్తు
చ్ఛమ్ । చరమగర్భితత్వస్య చరమపదార్థత్వాభావాత్ * మహావాక్యార్థబో
ధస్యేతి * విశిష్టైకార్థతాపన్నబోధస్యేత్యర్థః । సచ నిగమనైకార్థతాపన్నో
య ఉపనయార్థస్తద్విధేయక ఉదాహరణార్థాన్వితో యో హేత్వర్థాన్వితప్ర
తిజ్ఞార్థస్తదుద్దేశ్యకబోధోఽవసనసంగసష్టే ఉపనయార్థే నిగమనార్థాన్వయో
నబోధ్యః । ఉదాహరణవాక్యే చ యోయ ఇత్యస్య స ఇత్యస్య యథా మహానస
ఇత్యస్య చ తాత్పర్యగ్రాహకత్వమాత్రం ॥ వహ్నిపదస్య ధూమవ్యాపకవహ్ని
లక్షణా ధూమవత్పదార్థే తద్వతోఽభేదాన్వయాద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమద
భిన్నధూమవాన్ ఉదాహరణార్థః । ఉదాహరణార్థవృత్త్యవచ్ఛేదకతానిరూపి
తహేత్వర్థఘటితప్రతిజ్ఞార్థోద్దేశ్యతానిరూపితాయా నిగమనార్థావచ్ఛిన్నో
పనయార్థవిధేయతా తచ్ఛాలిశాబ్దబోధే ప్రతిజ్ఞాదిపంచకత్వేన కారణతేత్యా
శయః * పరిచాయకేతి * తావదర్థబోధత్వాదినా శాబ్దబోధపదలక్ష్యం ప్ర
దర్శ్య స్వయం నివర్తత ఇతి యావత్ ॥ యథాశ్రుతత్యాగే బీజమాహ * అత ఇ
తి * నను ప్రయోజకత్వాంతపరిత్యాగే న్యాయైకదేశేఽతివ్యాప్తిస్తావదర్థబో
ధజనకతావ్యాపకవాక్యత్వోక్తౌత్వసమ్భవాదత ఆహ * తాదృశేతి * న్యాయ
జ్ఞానే ఏకా కారణతా నాస్త్యేవ ఏకైకకారణతామాదాయతు ప్రతిజ్ఞాదౌ న్యా
యైకదేశేతివ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * యాదృశయాదృశేతి * అగ్ర్యయాయేతి చ వీప్సా

ధర్మప్రకారకజ్ఞానత్వేన శబ్దజ్ఞానస్య కారణతాప్రత్యేకం తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్న వాక్యసముదాయత్వస్య తాదృశయత్కించిచ్ఛాబ్దబోధనిరూపితా శబ్దజ్ఞాననిష్ఠా యా యా కారణతా తత్తదవచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టయత్కించిజ్జిజ్ఞాసీయ విషయితా శ్రయవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వపర్యవసితస్య వివక్షితత్వాత్ నాస్మాకం న్యాయైకదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశధర్మాశ్చ ప్రతిజ్ఞాదినామానుపూర్వీవిశేషా ఏవ ॥ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాకారకబోధే పర్వతో వహ్నిమాన్ పర్వతో దహనవానిత్యా

యా యా విషయితేతి తు నోక్తం, సకలాంతర్గతానుపూర్వీవిషయితానిరూపకస్యాప్రసిద్ధేః । నను తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వమంత్యవర్ణ ఏవ న సర్వవర్ణే ఇత్యత ఆహ *తాదృశేతి* తాదృశధర్మాశ్చేతి పర్వతో వహ్నిమానితి వాక్యనిష్ఠానుపూర్వీ తదా తద్విశిష్టవాక్యసముదాయత్వం తదాకారవాక్యసహస్రఘటిత సముదాయస్యైవ తత్త్వే వాక్యఘటితస్య న్యాయస్యైకత్వసంభవ ఇత్యతః సాదృశ్యేఽపి కశ్చిత్, యత్తు తావదర్థబోధకారణతావచ్ఛేదకవిషయతావచ్ఛేదకసముదాయత్వం న్యాయత్వం న్యాయఘటకతావద్వర్ణవృత్తిసముదాయత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వేన కారణతావచ్ఛేదకత్వాత్ । నచ తావద్వర్ణవృత్తిసముదాయత్వజ్ఞానత్వేన హేతుత్వం ఆనుపూర్వీవిషయకత్వరూపస్య ఘటకసకలవర్ణసముదాయత్వ జ్ఞానసాధారణ్యాత్ । నాప్యానుపూర్వీవిశిష్టసముదాయత్వజ్ఞానత్వేన తాదృశానుపూర్వీవిశిష్టనిగమనమాత్రవృత్తిసముదాయత్వజ్ఞానసాధారణ్యాదితి వాచ్యమ్ । తథావిధసముదాయత్వవిశేషావచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వేన హేతుత్వోపగమాత్ । తాదృశ సముదాయత్వవిశిష్టవిషయితాత్వేన తథాత్వేతు స్వనిరూపకనిష్ఠతాదృశవిషయితానిరూపకతావచ్ఛేదకసముదాయత్వం తత్రాపి సవ్యాపకత్వాదిప్రవేశ ఇతి మతం తన్నిరాకర్తుమాహ * తాదృశధర్మాశ్చేతి * సముదాయత్వమాకాంక్షాదిమత్పదసమూహత్వం । తత్ర సమూహత్వజ్ఞానస్యానుపయుక్తతయా ఆకాంక్షాజ్ఞానత్వేన హేతుత్వం ఫలితం, ఆకాంక్షా చానుపూర్వీవిశేషః ॥ మహావాక్యార్థఘటితలక్షణేపి తాదృశోపనయోత్తరత్వవిశిష్టనిగమనత్వరూపానుపూర్వీజ్ఞానత్వేనైవ హేతుత్వమితి ఉక్తకార్యకారణభావస్యా(ప్రా)మాణికతయా న్యాయత్వరూప సముదాయత్వే తాదృశవిషయతావచ్ఛేదకత్వాసంభవాత్ । పర్వతో వహ్నిమానితి శాబ్దబోధే అనుపూర్వ్యంతరసాధారణతత్సామాన్యం న కారణతావచ్ఛేదకఘట

కారకవివిధానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానానామేవహేతుతయాతథావిధైకైకానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవాక్యపంచకస్య న్యాయత్వానుపపత్తిరతో యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధనివేశః ॥ సమానానుపూర్వీక నానావాక్యవిషయతానామేవానుగతరూపేణైకైకకారణతాయామవచ్ఛేదకత్వాత్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాద్యేకైకవాక్యవ్యక్తిఘటితవాక్యపంచకవృత్తిసముదాయత్వస్య సతాదృశకారణతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వమితి యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతానివేశః॥ న చ వాక్యాంతరసాధారణసముదాయత్వమాదాయ వాక్యాంతరఘటితసముదా

కమితి విశేషపదమ్ । మనోయోగాది కారణతాయా యోగ్యతాజ్ఞానాది విధయా కారణతాయా యద్యద్ధర్మాంతర్గతత్వే తదవచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణాప్రసిద్ధేరాహ ॥శాబ్దజ్ఞాననిష్ఠేతి ॥ తత్త్వం చేచ్ఛానవచ్ఛిన్నవిషయితాఘటితధర్మానవచ్ఛిన్ననిర్ణయత్వావచ్ఛిన్నత్వం తాత్పర్యశాబ్దోభయసమూహాలంబనే తాత్పర్యజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నకారణతాయాః తాదృశవిషయితానవచ్ఛిన్నత్వాత్ । యోగ్యతాశాబ్దోభయసమూహాలంబనేచ యోగ్యతాజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్న కారణతాయా నిర్ణయత్వానవచ్ఛిన్నత్వాద్వ్యావాసః *కేవలమితి* యద్యపి సమానాసమానానుపూర్వీక నానావాక్యవిషయితాశాలిజ్ఞానత్వేన పర్వతో వహ్నిమానిత్యాకారకబోధహేతుత్వే యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధానుధావనమఫలమ్ ॥ తథాపి కారణానంతరత్వవిశిష్టశాబ్దబోధం ప్రతి అసమానానుపూర్వీకవాక్యానుత్తరతాదృశశాబ్దబోధం ప్రతి పృథక్కారణతాకల్పనే తదానన్త్యకం పర్వతో వహ్నిమాన్ పర్వతోదహనవానితివాక్యయుగలోత్తరశాబ్దబోధస్యచ సమానానుపూర్వీకవాక్యజ్ఞానవిరహవిశిష్టాసమానానుపూర్వీకవాక్యజ్ఞానానుత్తరత్వం నివేశ్య కార్యత్వనిర్వాహః ॥ అనుగతరూపం పూర్వపూర్వవర్ణవిషయతానిరూపితచరమవర్ణవిషయతాత్వాది । ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకరూపేణాఘటకవర్ణఘటితసముదాయవారణాయ భ్రమాన్యజ్ఞానంవాచ్యమ్ ॥ సమానానుపూర్వీకవాక్యనిశ్చయత్వేన హేతుత్వాదానుపూర్వీసాధారణవిషయత్వవ్యాపకత్వాసంభవాద్వర్ణత్వనివేశః । వర్ణత్వంచకత్వాదివ్యాపకజాతివిశేషః ॥ ప్రతిజ్ఞాదిపంచకఘటకైకైకదేశసముదాయేఽతిప్రసంగఇతి వ్యాపకత్వనివేశః । నన్వత్ర వ్యాపకత్వనివేశోవ్యర్థః ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకైకైకదేశవృత్తిసముదాయేఽతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్

వినిగమనావిరహేణ ప్రతిజ్ఞాఘటకవర్ణసమానకారణతానాం లక్షణఘటకత్వా త్తావదవచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణవృత్తిత్వస్య తత్సముదాయత్వేఽసత్త్వాత్ సాక్షాదవచ్ఛేదకతాతు నివేశ్యా అన్యథా పరమ్పరయావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయ తథావిధైకదేశవృత్తిత్వేనాతిప్రసంగానుద్ధారప్రసంగాత్। నచ విషయతాయాం సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం వివక్షితుమశక్యమేవ తద్విశిష్టజ్ఞానత్వస్యైవ తథాత్వాదితి వాచ్యమ్॥ జ్ఞానత్వత్వప్రవేశే గౌరవేణజ్ఞానీయత్వేన విషయతాయాఏవ సాక్షాదవ చ్ఛేదకత్వాత్॥ మైవం॥ యత్కించిద్వర్ణవృత్తివిషయతానామేవ కారణతావ్యవచ్ఛే దకత్వం ఇతరవిషయతానాంచ తదవచ్ఛేదకత్వమితిరీత్యా ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యార్థబో ధీయాఏకాకారణతాహేత్వాద్యర్థబోధీయాఏకైకకారణతేతి పంచైవకారణతాః ప్రవేశ్యాఃనతు యావత్యోమహాగౌరవాదితి వ్యాపకత్వోపాదానాత్। యత్తు వాక్యార్థబోధే తద్ఘటక సకలవర్ణవిషయకజ్ఞానానామేవ హేతుతయా ప్రత్యే కం సకలవర్ణవిషయతానామేవ కారణతావచ్ఛేదకతయా తాదృశీయయా కార ణతావదవచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణవృత్తిసముదాయత్వస్యైవ లక్షణత్వస్యసు వచతయా జాతివిషయతావారణవర్ణత్వత్వస్యావ్యక్తత్వేపి వ్యాపకత్వంవ్యర్థ మితి॥ తత్తుచ్ఛం॥ విశృంఖలతావద్వర్ణజ్ఞానాదినా వాక్యార్థబోధవారణాయ తత్తద్వాక్యార్థబోధే తత్తద్వాక్యానుపూర్వీజ్ఞానస్యైవ హేతుతాయాః అవ శ్యవక్తవ్యతయా ఉక్తహేతుతాయానిర్బీజత్వాత్॥ యదపి వాక్యఘటకవర్ణజ్ఞా నానాం ప్రత్యేకం నహేతుతాగౌరవాత్॥ కింతు తావద్వర్ణవిషయతాశాలి జ్ఞానత్వేనైకహేతుతైవ॥ ఏవంచావచ్ఛేదకీభూత యావద్విషయతానివేశేనోపప త్తేర్వ్యాపకత్వంవ్యర్థమేవ। పరంతు వ్యుత్క్రమోచ్చరిత ప్రతిజ్ఞాదిఘటకవర్ణ సముదాయత్వవారణాయ స్వాశ్రయీభూత ప్రతిజ్ఞాదిఘటకాద్యాదివర్ణావ్య వహితోత్తరత్వశూన్యతద్ఘటకద్వితీయాదివర్ణావృత్తియత్సముదాయత్వం తదన్య త్వంనివేశ్యమితి॥ తదపితుచ్ఛతరమ్॥ తథాసతి తద్వాక్యఘటకవ్యుత్క్రమోచ్చ రితసకలవర్ణజ్ఞానాచ్ఛాబ్దబోధవారణాయ తత్ప్రతిబంధకత్వోపగమప్రసంగా త్॥ కేచిత్తు అస్తువర్ణజ్ఞానానామపి హేతుతా పరంతు యాయాః కారణతా ఇత్యత్ర కిం కతిపయకారణతా ఉపాదీయంతే ఉతసకలాః॥ అద్యేకతిపయకా రణతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతాశ్రయవర్ణసముదాయత్వసత్త్వాదేకదేశేఽతివ్యా

యోఽతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూ
పిః ॥ అంత్యే సకలకారణతావచ్ఛేదకైకవిషయిత్వాప్రసిద్ధేస్తాదృశైకవిషయి
తానిరూపకవర్ణవృత్తిత్వవిశిష్టతాదృశాపరవిషయితానిరూపకవర్ణవృత్తిత్వవిశిష్టే
త్యాదిరీత్యా నివేశే విశేష్యవిశేషణభావే వినిగమనావిరహేణపర్వతోవహ్ని
మాన్పర్వతోదహనవానిత్యాది న్యూనాధికవర్ణఘటితప్రతిజ్ఞాభేదేనచ లక్షణాన
న్త్యమతఆనుపూర్వీజ్ఞానహేతుతామాలంబ్య లక్షణముపవర్ణితమిత్యాహుః ॥
యత్తు వర్ణత్వంకత్వాదేర్నాన్యత్ ఏవంచ తాదృశయత్కించిద్వర్ణత్వవత్తా
వ్యాపకత్వమేవవివక్షితమ్ । ఏతేన తాదృశయత్కించిద్వర్ణత్వవ్యాపకత్వమేక
దేశేగతమ్ । తత్తద్వర్ణత్వవ్యాపకత్వంతు సకలతత్తద్వర్ణత్వాధికరణైకాప్రసిద్ధి
గ్రస్తం తాదృశైకవర్ణత్వవ్యాప్యత్వేసతి తాదృశాపరవర్ణవ్యాపకత్వేత్యాదివా
క్యదోషగ్రస్తమిత్యపాస్తమ్ । యత్కించిద్వర్ణత్వవత్తాచ స్వవిషయితాసమానా
ధికరణ తాదృశావచ్ఛేదకీభూత విషయితానిరూపకత్వవిశిష్టతాదృశవిషయితాని
రూపకతావచ్ఛేదకత్వసంబంధేన । స్వంప్రతిజ్ఞాదిపదఘటకతావచ్ఛేదకపత్వాదీ
తి ॥ తేనరూపేణ తదఘటకవర్ణభ్రమస్యాపి ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యార్థబోధకత్వా
త్తత్సాధారణసముదాయవారణాయ నిరూపకతావచ్ఛేదకప్రవేశః । భ్రమాన్య
త్వంతు ననివేశ్యంగౌరవాత్ ॥ స్వావచ్ఛిన్ననిరూపకతాకత్వస్వాన్యధర్మావచ్ఛి
న్ననిరూపకతాకత్వోభయాభావవత్తాదృశవిషయితానిరూపకత్వేసతి స్వావచ్ఛి
న్నత్వస్వాన్యధర్మావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావవత్తాదృశవిషయితానిరూపకత్వేసతి
వాతాదృశనిరూపకతావచ్ఛేదకపత్త్వంహిసంబంధః । ఏవంచేదృశసంబంధేనవర్ణత్వ
వత్తాశ్రయైకదేశవారణాయ వ్యాపకత్వప్రవేశః । యాయాకారణతేతిగ్రంథతా
త్పర్యమప్యత్రైవేతి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ భవన్మతే విశిష్యపత్వాదినా నివేశాపాతా
త్ । తథాసత్యవ్యాప్తేః ॥ అస్మన్మతే కోవర్ణః ఖోవర్ణ ఇత్యనుగతమతిసిద్ధవర్ణ
త్వస్య జాగరూకత్వాత్ *తాదృశేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమాదాయాసంభవవార
ణాయ వ్యాపకత్వాంతం తత్ర సకలపదోపాదానంచ తథాచ నిరుక్తయత్కించి
చ్ఛాబ్దబోధనిరూపితసకలజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపక
సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకం యద్యత్సముదాయత్వంతద్భిన్నం
యత్తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వంతద్వత్త్వమితి దలద్వయార్థః । అన్యత్ర

న్యూనవృత్తిత్వం స్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేసతి స్వసా
మానాధికరణ్యం ॥ నచైవం స్వాధికరణం యత్ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాదిత్రిన్యాయ
త్వావచ్ఛిన్నభేదసత్త్వేనాసంభవఇతివాచ్యమ్ । స్వావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేద
ప్రతియోగితానివేశాత్ । ప్రతియోగితాయాంచానుయోగితాసమానాధికరణభే
దప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం దేయమ్ ॥ తేన వాక్యాంతరసాధారణసముదాయ
త్వస్య న్యాయత్వన్యూనవృత్తిత్వేపి నాసంభవః । స్వసమానాధికరణభేదప్రతి
యోగితాయాః పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపసంబంధేనావచ్ఛేదకత్వంవాచ్యమ్ । ఉ
చ్చారణభేదేన న్యాయభేదాదేకన్యాయత్వస్యాపరన్యాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తి
తానిరూపకతయాఽసంభవఇతి స్వసామానాధికరణ్యానివేశః । తాదృశ పర్యాప్త్వని
ష్ఠన్యూనవృత్తితాఽనిరూపకత్వోక్త్యాఽసంభవఇతి సముదాయత్వవ్యాపకత్వయో
ర్నివేశః । ఏవంచ ఘటమానయేత్యాదివాక్యవారణాయ దలాంతరే వ్యాపకాం
తం । తత్ర ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదివారణాయ యావత్కారణతానివేశః ।
యద్వా (ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయే ఏకదేశభేదానుపగమేతు) స్వావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాకభేదసామానాధికరణ్యే తాదృశానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేవాసతి
స్వసమానాధికరణత్వం తత్ । ప్రత్యేకప్రతిజ్ఞాత్వాదేరపి వారణాయ దలాంత
రే వ్యాపకాంతమ్ । ఏవంచ తత్తన్న్యాయత్వరూపతాదృశసముదాయత్వనిష్ఠ
న్యూనవృత్తితానిరూపకత్వసత్త్వాత్ప్రత్యేకైకన్యాయఘటకవాక్యపంచకవృత్తి
సముదాయత్వమాదాయాతివ్యాప్తిప్రసక్తిః । యద్యపి దలాంతరే తత్పదార్థవిష
యక యచ్ఛాబ్దబోధో నివేశ్యతే ఏతద్దలేపి తచ్ఛాబ్దబోధవ్యక్తేరేవ నివేశా
న్నదోషఇత్యుచ్యతే ॥ తదా ఫలోపధాయకతానివేశపర్యవసానాపత్తేః । నియ
మతో వాక్యాంతరార్థవిషయకన్యాయార్థబోధస్థలే వాక్యాంతరఘటితసముదా
యే తద్విశేషణోపాదానేప్యతివ్యాప్తిరశక్యసమాధానాచస్యాత్ ॥ ఏవం న్యా
యత్వేప్యేకైకన్యాయఘటకవాక్యపంచకవృత్తిసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితా
నిరూపకత్వసత్త్వాదసంభవాచ్చేతిచేన్న । యత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వస
మానాధికరణభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వేసతి తదన్యత్వంహి తాదృశసము
దాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వనిరూపకత్వం అవచ్ఛేదకత్వంచ పర్యాప్త్యఘటి
తసమ్బంధేన॥సామాన్యతస్తాదృశసముదాయత్వనివేశే పర్వతోవహ్నిమాన్పర్వ

పకత్వేననిరుక్తసముదాయత్వస్యవివక్షణీయత్వాత్ ॥ నచైవమపివ్యుత్క్రమప్రయుక్తసముదాయేఽతివ్యాప్తిస్తదవస్థైవేతివాచ్యమ్॥ప్రతిజ్ఞాదిపంచకవ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వంతావద్భేదకూటేననిరుక్తసముయత్వస్య విశేషణీయత్వాత్॥నచైవమపి ఏకైకన్యాయఘటకం యత్ప్రతిజ్ఞాదివాక్యం తత్సముదాయేఽతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయీభూత యత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వం తదన్యత్వస్య సముదాయత్వే విశేషణీయత్వాదితిదిక్ ॥ న్యాయజన్యబోధస్య పరామర్శప్రయోజకతాం సంగమయతి * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ఏకవాక్యతయేతి * విశేషణేతృతీయా॥తథాచైకవాక్యతాపన్నైరిత్యర్థః॥ఏకవాక్యత్వంచ విశిష్టైకార్థ

తోదహనవానిత్యాదిన్యాయత్వవతి ఏకతరన్యాయే చాలనీన్యాయేన వాక్యాంతరసాధారణసముదాయభేదసత్త్వేనాతివ్యాప్తిరతో యత్కించిత్త్వనివేశః । అసంభవవారణాయ తదన్యత్వనివేశనమ్ । స్వసమానాధికరణయత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వావచ్ఛిన్నభేదసామానాధికరణ్యంతు సముదాయే ఏకదేశభేదావగమాపత్తిగ్రస్తమ్ * వ్యుత్క్రమేతి * కథాయామాకాంక్షాక్రమేణైవాభిధానమితి మూలే అలక్ష్యత్వం స్ఫుటమ్ ॥ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తత్వం సామాన్యతః ప్రతిజ్ఞోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వంతద్భిన్నత్వం అగ్రేచాత్రైవప్రతిజ్ఞాయాం స్వాశ్రయత్వనివేశోఽధిక ఇతిభేదః । ప్రతిజ్ఞాదిపదంచ తత్సమానానుపూర్వీకవాక్యపరమ్ ॥ అవ్యావర్తకపదార్థభేదానివేశలాభాయ సముదాయత్వమితి * ఏకైకేతి * అత్రైకన్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాన్యాయాంతరఘటకం హేత్వాదిచతుష్టయం ఏకన్యాయఘటకవాక్యద్వయమపరతద్ఘటకవాక్యత్రయం క్రమికమిత్యాదిరీత్యా తత్తత్సముదాయత్వమాదాయ తత్తత్పంచకేష్వతివ్యాప్తిర్బోధ్యా * స్వాశ్రయీభూతేతి * ఇదమసంభవవారణాయ॥నను ఏతాదృశ పరిచాయకరూపేణైవ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిసముదాయాతివ్యాప్తేర్వారయితుం శక్యత్వాద్వ్యుత్క్రమప్రయుక్తేత్యాదివ్యర్థమ్ ॥ నచవ్యుత్క్రమప్రయుక్తేషు ప్రతిజ్ఞాత్వాదికం నాస్త్యేవ కింతూదాసీనవాక్యత్వమేవేతి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమిత్యనేన విరోధాత్ ॥ నాపి స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యయత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాద్యుత్తరహేత్వాదివృత్తియ

వ్యదితి విశేషణాన్నదోషఇతియుక్తమ్ ॥ యత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాన్యూనత్వనివేశ వైయర్థ్యాదితి చెన్న ॥ తదానీస్యాదేవ వైయర్థ్యం॥ యదిసాధ్యాయాభూతత్వాదినా సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వనివేశస్స్యాత్ ॥ తదేవన కింతు తత్తద్వ్యక్తిత్వేనైవేతి వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివృత్తిసముదాయత్వస్యాపి భేదకూటస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అథవా వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వం తత్తద్భిన్నత్వమిత్యస్య వైయర్థ్యమేవేతి ॥ అతఏవ దీధితికృతా ఏతన్ననివేశితమ్॥ ఏతత్పరాస్తత్వేఽయం గ్రంథోఽన్యథా పూర్వవిశేషణత్యాగఏవసఙ్గఇతిబోధ్యమ్ ॥ అత్రచ తాదృశప్రతిజ్ఞాన్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేతువృత్తిత్వ తాదృశహేత్వవ్యవహితోత్తరత్వ శూన్యోదాహరణవృత్తిత్వాద్యన్యతమవిశిష్టాన్యత్వస్య స్వవృత్తిత్వస్వావ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేతువృత్తిత్వోభయసంబంధేన ప్రతిజ్ఞావిశిష్టత్వ స్వవృత్తిత్వ స్వావ్యవహితోత్తరత్వశూన్యోదాహరణవృత్తిత్వోభయసంబంధేన హేతువిశిష్టత్వాద్యన్యతమవిశిష్టాన్యత్వస్యవాఽనుగతస్యనివేశః ॥ అత్రానుపూర్వ్యాశ్చరమవర్ణప్రాగవసితత్వేనచరమవర్ణవిషయతాయాఏవ సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం అతః సాక్షాత్పరంపరాసాధారణావచ్ఛేదకతాలాభాయ కోటిప్రవిష్టేత్యుక్తమ్ ॥ కేచిత్తు॥ అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణావచ్ఛేదకతాయాం మానాభావేపి వినిగమనావిరహేణపూర్వపూర్వ వర్ణవిశిష్ట చరమవర్ణత్వస్యేవ చరమవర్ణవిశిష్ట పూర్వపూర్వ వర్ణత్వస్యాపి ఏవం పూర్వచరమవర్ణవిశిష్టమధ్యమవర్ణత్వాదేరప్యానుపూర్వీత్వాత్తత్తద్వర్ణవిషయతానాం సాక్షాదేవావచ్ఛేదకత్వంసంభవతి పరంతు తాదృశీయాయా కారణతా తత్తదవచ్ఛేదకప్రవిష్టవిషయితానిరూపకవర్ణవృత్తిసముదాయత్వనివేశే నైవైకదేశవృత్తిసముదాయత్వవారణే వ్యాపకత్వనివేశవైయర్థ్యమ్ ॥ భ్రమాన్యత్వంతు కల్పద్వయఏవేతి నోదాసీనసాధారణసముదాయత్వమాదాయాతివ్యాప్తిరిత్యుపాధ్యాయమతనిష్కర్షమాహుః॥ అత్రేదంబోధ్యమ్ ॥ తావదర్థవిషయక యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధజనకయత్కించిజ్జ్ఞానీయ విషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వ నివేశాదేవోపపత్తౌ కిమవచ్ఛేదకతాకూటోపాదానేన॥ నచైవం ప్రతిజ్ఞాద్యర్థవిషయకఘటమానయేత్యాదివాక్యార్థవిషయకసమూహాలంబనయత్కించిద్బోధకవ్యక్తిమాదాయ ఘ

ఘటమానయేత్యాదివాక్యఘటితసముదాయేఽతిప్రసంగ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తాదృశస
ముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వవిశేషణేన వారణాత్ ॥ అన్యథా
త్వన్మతేఽప్యధికవృత్తిసముదాయత్వే తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకత్వసత్త్వేనాతిప్రసం
గస్య దుర్వారతాపత్తేః ॥ న చ తాదృశనిరూపకత్వాంశమపహాయ తాదృశవర్ణత్వ
సమనైయత్యమేవ నివేశ్యం లాఘవాత్ । తథా చోదాసీనవిషయక న్యాయవిష
యక యత్కించిజ్జ్ఞానసమాదాయ న్యాయోదాసీనసముదాయేఽతివ్యాప్తివార
ణాయ వ్యాప్యకోటావవచ్ఛేదకత్వోపాదానం వ్యాపకకోటౌ తద్వైయర్థ్యం త్వి
ష్టమితి వాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి న్యాయద్వయార్థవిషయక యత్కించిత్సమూహాలంబ
నబోధవ్యక్తిమాదాయ న్యాయద్వయసముదాయేఽతివ్యాప్తేస్తద్విశేషణస్యా
వశ్యకతయా తత ఏవ ఘటమానయేత్యాదివాక్యఘటితసముదాయేఽప్యతిప్రసంగా
నవకాశేనావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టత్వవిశేషణవైయర్థ్యస్య దుర్వారత్వాత్ ॥
యత్తు వర్ణత్వస్య కత్వాదిరూపతయా సముదాయత్వే తాదృశవర్ణత్వవ్యా
పకతాయాః సంభవేఽపి న తద్వ్యాప్యతాసంభవ ఇతి ॥ తావద్వర్ణవిషయతాకైక
న్యాయవృత్తివిషయితామాత్రవృత్తిరూపేణానుగమయ్య తన్నిరూపకవర్ణత్వ
వ్యాప్యత్వనివేశాన్న్యాయద్వయసాధారణమితి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ వర్ణత్వస్య కత్వాది
రూపతానిరాకరణాత్ ॥ ఉక్తరీత్యైవోపపత్తౌ అనుగమవైయర్థ్యాద్గౌరవా
చ్చ ॥ అత్రేదం సమాధానమవగంతవ్యమ్ ॥ తత్తజ్జనకతావైశిష్ట్యం స్వరూపస
మ్బంధేనైవ వక్తవ్యమ్ ॥ అన్యథా ఘటమానయేత్యాదివాక్యేఽపి కాలికసంబంధే
న జనకత్వవిశిష్టజ్ఞానసమాదాయాతిప్రసంగాత్ ॥ అథ కాలికసంబంధేన తాదృ
శతత్తజ్జ్ఞానజనకతావద్యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయ వర్ణత్వవ్యాపకత్వస్య ఘటపదత్వ
రూపసముదాయత్వే సత్త్వాత్తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వసత్త్వేన నాతి
వ్యాప్తిరితి చేత్ ॥ తర్హి తాదృశం ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమాదాయాసంభవః ॥ అవ
చ్ఛేదకత్వగర్భాపరదలస్య స్వరూపసంబంధేన యత్కించిదేకతద్వైశిష్ట్యనివే
శాన్నకోఽపి దోష ఇతి చేత్ ॥ ఏవమప్యవయవేఽతివ్యాప్తిః ప్రతిజ్ఞాత్వాదేస్తాదృ
శన్యాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వాత్ । న్యూనవృత్తితదేకదేశత్వాదే
స్సకలకారణతావచ్ఛేదకవిషయితా నిరూపకావృత్తితా వదిత్యవచ్ఛేదకత్వనివే
శాత్ ॥ న చోక్తవాక్యవిషయితానామపి కాలికసంబంధేనావచ్ఛేదకతావత్త్వా

త్స్వరూప సంబంధేనైవ తద్వత్త్వం నివేశ్యమ్ ॥ ఏవంచావచ్ఛేదకత్వనివేశోన ష్టఫికమితివాచ్యమ్ ॥ అవచ్ఛేదకత్వం నప్రకారకవిధయా ప్రవిశ్యతే కింత్వవచ్ఛేదకతాసంబంధేన జనకతావత్త్వమేవేత్యగౌరవాత్ ॥ ఏవంప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానే కాలికసంబంధేన తత్తజ్జనకతాసత్త్వేనాసమ్భవ ఇత్యపరదలేపి సంసర్గతయాఽవచ్ఛేదకత్వప్రవేశ ఇతి ॥ వస్తుతస్తు స్వరూపయోగ్యతాజ్ఞానేః న్యాయసంగ్రహాయ వాక్యాంతరఘటితతాదృశన్యాయవారణాయచ స్వరూపయోగ్యతారూపజనకతానివేశ్యేతి ఉక్తార్థేః పర్యవసానం. ఏవంచానచ్ఛేదకతాయాః ప్రకారత యైవ నివేశే గౌరవాభావాత్ ॥ ఏవం విషయతానాం వినిగమనావిరహేణ న సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం సంభవతి ॥ ప్రాగభావానుపగమే స్వోత్పత్తిక్షణోత్పత్తిక ధ్వంసప్రతియోగికాలావృత్తిత్వరూపావ్యవహితపూర్వత్వస్యోత్పత్తిద్వయఘటితత్వేన గురుశరీరతయా తదఘటితానుపూర్వీవిషయతాయా ఏవ కారణతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ పత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారతాశాలినిర్ణయత్వేనైవ వినిగమనావిరహేణ తాదృశప్రకారతానిరూపితపత్వాదినిష్ఠావచ్ఛేదకతాశాలినిర్ణయత్వేనాపి జనకతాయాః వక్తుంశక్యతయా యావదంతర్గతతజ్జనకతావచ్ఛేదకవిషయితాకవర్ణాప్రసిద్ధేరసంభవాచ్చ ॥ నచేదృశాసంభవవారణాయ జనకతాసువర్ణ విషయిత్వావచ్ఛిన్నత్వమేవ నివేశ్యం పత్వాద్యవచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నజనకతానాం వర్ణవిషయిత్వానవచ్ఛిన్నత్వేన వారణాదితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి తథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాశ్రయవర్ణావృత్తిత్వనివేశేనైవ సామంజస్యే వర్ణత్వవ్యాపకత్వోపాదానవైయర్థ్యాత్ ॥ ఏవంచానచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణావచ్ఛేదకతానివేశలాభాయైవ కోటిప్రవిష్టత్వముక్తమ్ ॥ ఏతన్మతే తద్ఘటకసకలవర్ణవిషయితానామేవానచ్ఛేదకత్వాన్నదోషః ॥ ప్రవిష్టత్వంచ పర్యాప్త్యనివేశస్ఫోరకమ్ ॥ అథ పత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయితాయాఃసాక్షాజ్జనకతావచ్ఛేదకతామతే జనకతాసువర్ణవ్యాప్యజాతినిరూపితావచ్ఛేదకత్వాఖ్యవిషయితావృత్త్యవచ్ఛేదకత్వానిరూపితత్వమేవ నివేశ్యమ్ ॥ తావతైవ వర్ణవిషయితానిరూపితజాతిప్రకారిత్వావచ్ఛేద్య సకలజనకతావ్యుదాసాత్ ॥ ఏవంచ తథావిధా యాయాజనకతా తత్తదవచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయ వర్ణవృత్తిసముదాయత్వనివేశనఏవోపపత్తౌ తాదృశవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వమపి ననివేశ్యమి

తి మహాలాఘవమితిచేన్న ॥ ఏవమపి పక్షత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారితానిరూపితత్వ సత్వత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితాన్యవహితోత్తరత్వావచ్ఛిన్న సాంసర్గికవిషయతాశాలినిర్ణయత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయా వినిగమనావిరహాల్లబ్ధాయాస్తాదృశయావదంతర్గతతయా తజ్జనకతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణాప్రసిద్ధ్యాఽసంభవాపత్తేః ॥ యది చ జాతినిష్ఠావచ్ఛేదకత్వనిష్ఠసాక్షాదవచ్ఛేదకత్వనిరూపకత్వే సతి సాంసర్గికవిషయతానిష్ఠసాక్షాదవచ్ఛేదకత్వానిరూపితా సాక్షాద్వర్ణవిషయిత్వావచ్ఛిన్నా యాయాజనకతా తత్తదవచ్ఛేదక యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణవృత్తిసముదాయత్వనివేశేనైవోపపత్త్యా తాదృశ వర్ణత్వవ్యాపకత్వనివేశవైయర్థ్యముచ్యతే తదా తస్య లక్షణాంతరత్వాన్న దోష ఇతి ॥ అత్ర సకలవర్ణవిషయతానాం సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం న త్వేకమవచ్ఛేదకమన్యత్తదవచ్ఛేదకమితి మతే తత్పర్యాప్త్యధికరణవిషయతావత్త్వాప్రసిద్ధిరతః ప్రవిష్టేత్యప్యాహుః ॥ యత్తు అవచ్ఛేదకత్వానుపాదానే ఫలోపధానరూపజనకతోపాదానే సమానానుపూర్వీకేత్యాదిదోషాప్రసరేపి న్యాయాంతరావిషయకత్వరూపం యత్కించిత్త్వం జ్ఞానే నివేశ్యమ్ ॥ ఏవంచ న్యాయద్వయవిషయకజ్ఞానవారణాత్తాదృశవర్ణత్వసమనైయత్యభంగపక్షోపి సమంజస ఇతి ॥ నచ న్యాయలక్షణే న్యాయత్వప్రవేశాదాత్మాశ్రయ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తావదర్థవిషయక శాబ్దబోధీయసకలకారణతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకాంతరావిషయకత్వస్య తదర్థత్వాదితి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతూత్తరోదాహరణోత్తరోపనయోత్తరనిగమనత్వాదిరూపానుపూర్వ్యా అవ్యాపకత్వాత్ ॥ సముదాయత్వవిశేషస్య తథాత్వేపి న్యాయద్వయజ్ఞానే తదభావాత్ ॥ స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివృత్తిసముదాయత్వ భిన్నవిశేషణేన న్యాయద్వయత్వాదివారణాచ్చ కించోదాసీనప్రతిజ్ఞైకదేశన్యాయోభయసముదాయత్వముదాసీనప్రతిజ్ఞాన్యాయోభయసముదాయత్వంచాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ న్యాయమాత్రవిషయకయత్కించిజ్జ్ఞానసత్త్వేపి యత్కించిత్తముభయజ్ఞానఘటితతాదృశవర్ణత్వస్య తాదృశ సముదాయత్వవ్యాపకత్వసంభవాత్ ॥ అథ తథావిధ సకలకారణతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాప్యత్వం స్వవ్యాపకతాదృశవర్ణత్వకత్వం వా వివ

ష్యతాం న్యాయత్వాశ్రయస్య సకలకారణతావచ్ఛేదక విషయతాభావాన్న
ద్దోషఇతిచేత్తదాఽసంభవంకలయతి ॥ యదపి స్వసమానాధికరణావచ్ఛేదక
విషయతాశ్రయవర్ణస్య భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమాత్రం న్యూనవృత్తి
త్వమ్ ॥ సామానాధికరణ్యనివేశే ప్రయోజనాభావాత్ । నచైవమసంభవః । య
జ్జ్ఞానీయతాదృశతత్తత్కారణతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వ
సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం సముదాయత్వే తాదృశతత్త
త్కారణతాశ్రయతజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వస్య విశిష్టత
త్వాత్ ॥ పూర్వదలేఽవచ్ఛేదకత్వనివేశాన్నవోదాసీనసముదాయేఽతిప్రస
క్తిః ॥ యదిచ దలద్వయేపి యద్యజ్జ్ఞానతత్తజ్జ్ఞానేతివీప్సాంకృత్వాఽవచ్ఛేదక
త్వవైయర్థ్యముచ్యతే తదా యద్యదర్థాంతర్గతన్యాయమాత్రజ్ఞానసముదా
యాతిప్రసంగవారణేపి మహాగౌరవమ్ ॥ యత్తుసామానాధికరణ్యఘటితన్యూ
నవృత్తిత్వప్రవేశేపి తస్యప్రతిజ్ఞాత్వాదిసాధారణతయాఽసంభవవారణాయ తా
దృశసముదాయత్వే తన్నివేశ్యం తాదృశసముదాయత్వశూన్యవృత్తిత్వంవాఽ
నిరూపకాంతార్థః ॥తత్రచానేకత్ర సముదాయత్వనివేశేగౌరవాత్సమనైయత్య
మేవసమ్యగితి ॥ తత్ర అసంభవభయేన తాదృశవిషయతాన్యతమ విషయతాశ్ర
యనివేశేన్యాయోదాసీనప్రతిజ్ఞాసముదాయేతివ్యాప్తేరితి॥తచ్చుచ్ఛమ్ ॥ యాదృ
శన్యాయవ్యక్తిజ్ఞానోత్తరం నకస్యాపిశాబ్దబోధః తత్సంగ్రహాయ స్వరూప
యోగ్యతాయాఏవ నివేశ్యతయా జ్ఞానభేదవివక్షావైయర్థ్యాత్ । న్యాయోదా
సీనప్రతిజ్ఞాసముదాయేతివ్యాప్తేరనుద్ధారాచ్చ ॥ యజ్జ్ఞానశబ్దేన తథావిధసము
దాయజ్ఞానస్యైవధర్తుంశక్యత్వాత్ । యత్తు శాబ్దబోధే యత్కించిత్త్వవిశేషణే
న న్యాయద్వయాదివారణమ్ ॥ స్వావ్యవహితోత్తరోత్పన్నం జ్ఞానం తేనగ్రా
హ్యం తచ్చైకైకన్యాయార్థజ్ఞానమేవేతి న్యాయద్వయాద్యర్థబోధవ్యుదా
సః॥ భట్టాచార్యాణామయమేవాశయఇతి॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ ఏవమపి న్యాయోదా
సీనప్రతిజ్ఞోభయసముదాయేతివ్యాప్తేరుక్తరీతేరావశ్యకత్వేన న్యాయద్వయా
దౌదోషస్యైవాప్రసరాత్ । యజ్జ్ఞానసమాదాయవ్యాపకత్వంతదన్యయత్కించి
జ్జ్ఞానసమాదాయాపరదలనివేశాదవచ్ఛేదకత్వవైయర్థ్యమితి తత్తుచ్ఛతరం। న్యా
యమాత్రజ్ఞానసమాదాయవ్యాపకే న్యాయోదాసీన సముదాయత్వేసజ్ఞానసమా

గాయాపరదలసత్త్వాత్ ॥ యత్త్వవచ్ఛేదకత్వోపాదానేపి ఉదాసీనధర్మిక
న్యాయత్వభ్రమాదేవ శాబ్దబోధస్తన్న్యాయే న్యాయత్వేన తద్వర్ణవిషయి
గాయాఅప్యవచ్ఛేదకత్వాదవ్యాప్తిర్భ్రమాన్యత్వనివేశేపి దుర్వారా, ఏవంయ
త్రఘటధర్మికన్యాయత్వభ్రమాదేవ శాబ్దబోధస్తత్ర న్యాయత్వేఽనిరూపక
త్వంతాసత్త్వేనావ్యాప్తిరితి॥ తన్న ॥ తథావిధన్యాయే మానాభావాదితి కృ
ం పల్లవితేన॥ఇదంతు బోధ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞావ్యవహితోత్తరత్వ
సాన్యత్వాదౌ ప్రకృతపక్షేప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకార
గాశ్రయానుపూర్వీశాలిత్వంప్రతిజ్ఞాత్వం, తేన వహ్నిమాన్పర్వతఇతివాక్యధర్మిక
పర్వతోవహ్నిమానిత్యానుపూర్వీజ్ఞానమాదాయ వ్యుత్క్రమోక్తవర్ణసము
దాయరూపప్రతిజ్ఞోత్తరత్వాదేహేతుత్వాదౌసత్త్వేపి నాతివ్యాప్తిః ॥ స్వాశ్ర
యీభూతపాదివర్ణోత్తరత్వ శూన్యవర్ణాంతరవృత్తిసముదాయత్వ భిన్నత్వ
స్యనివేశనీయత్వాపాతాత్తత్రైవగౌరవాత్ ॥ఆనుపూర్వీపదమవచ్ఛేదకతాపర్యా
ప్తినివేశార్థం, ఏవం సాధ్యవిశిష్టపక్షబోధమపోహ్య హేతువిశిష్టహేతుత్వబోధం
నివేశ్య హేతుత్వమ్ ॥ తత్ర ప్రతిజ్ఞాఘటక హేతుత్వార్థబోధకభాగవారణాయ
ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితతాదృశహేతుత్వవిషయతాశ్రయ బోధజన
కతావచ్ఛేదకప్రకారంతాశ్రయత్వేసతి తాదృశహేతుత్వేతరవిషయతాశూన్య
బోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయీభూతాయావద్వర్ణాస్తత్సముదాయత్వమి
తిఫలితమ్ ॥ సాధ్యాన్వితతాదృశహేతుత్వవిషయితాశ్రయతాదృశ హేతుత్వేతరవి
షయితాశూన్యబోధో నివేశ్యః ॥ తేననిగమనవ్యుదాసః ॥ ఏవం ప్రకృత సా
ధ్యవ్యాప్తివిశిష్ట ప్రకృతహేతుమత్పక్షబోధం సాధ్యాది వ్యాప్త్యాదిమత్వ ప్రకృ
తహేతువిశిష్టహేతుత్వవిశిష్టప్రకృతసాధ్యవిశిష్టపక్షబోధం నివేశ్య క్రమేణోపన
యనిగమనేబోధ్యే ॥ నన్వత్రోదాహరణ కారణతయోర్నివేశేవ్యుత్క్రమోక్త
భాగఘటితోదాహరణఘటితసముదాయేఽతివ్యాప్తిరితిచేన్న ॥ ధూమవాన్ధూ
మవ్యాపకవహ్నిమానిత్యాకారకబోధే యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమానిత్యా
ద్యానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వేనైవహేతుత్వాత్ ॥యద్వా హేతువిశిష్టధర్మిబో
ధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నావ్యవహితోత్తరసాధ్యవి
శిష్టధర్మిబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీమత్త్వం తత్ ఏవంవ్యాతి

రెక్యుదాహరణస్థలేఽప్యూహ్యమ్ ॥ నను తాదృశకారణతైవ నివేశ్యా లాఘవాత్ ॥ వైశి
ష్ట్యంచ సామానాధికరణ్యస్యావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణావ్యవహితోత్తరవర్ణ
విషయతావచ్ఛిన్నత్వోభయసంబంధేనేతిచేత్తర్హి యోయోధూమవానిత్యాది
పూర్వభాగవృత్త్యానుపూర్వ్యాస్తదవచ్ఛేదకప్రకారతానాశ్రయతయా కథంకా
రం తదఘటితసముదాయవారణమితి ॥ యది పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞా
యాం యోయోధూమవాన్ సదహనవానిత్యాదికస్యోదాహరణం ॥ తదాప్రతిజ్ఞా
ఘటకసాధ్యోపస్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వీభిన్నసాధ్యోపస్థాపకతావచ్ఛేద
కానుపూర్వీమదవృత్తిత్వం న్యాయత్వేనివేశ్యమ్ ॥ ఏతచ్చ విభిన్నానుపూర్వీ
కైకార్థోపస్థాపకాయంపదద్వయఘటిత న్యాయస్యాలక్ష్యత్వమభిప్రేత్య త
స్యాపి లక్ష్యత్వేతు ధూమాద్దహనవత్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదా ఉక్తో
దాహరణాదిసాధారణసముదాయత్వవారణాయ భేదప్రతియోగ్యానుపూర్వ్యాం
ప్రకృతపక్షోపస్థాపకతావచ్ఛేదకాప్రవిష్టత్వం దేయం తత్రైవ వహ్నిపదఘటితో
దాహరణాదిఘటితన్యాయేఽవ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాయాస్తాదృశానుపూర్వీభిన్నసా
ధ్యోపస్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వీమత్త్వాదతో భేదానుయోగ్యానుపూర్వ్యాః
ప్రతిజ్ఞోత్తరప్రవిష్టత్వం విశేషణమ్ ॥ ఏవం హేతుఘటకహేతూపస్థాపకతావచ్ఛే
దకానుపూర్వీభిన్నా విశేషితహేతూపస్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వీ మదవృత్తి
త్వం నివేశ్యమ్ ॥ హేతావవిశేషితోపాదానాత్తస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనని
ర్వాహః ॥ తత్పదస్య వ్యాప్త్యాదిసిద్ధహేతూపస్థాపకత్వాత్ ॥ ధూమాద్వహ్నిమ
తః సధర్మా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయస్య లక్ష్యత్వేతు భేదాను
యోగ్యానుపూర్వ్యాం ప్రతిజ్ఞోత్తరప్రవిష్టత్వం విశేషణం పర్వతో ధూమాద్వ
హ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ యోయోధూమవాన్ సధూమాద్వహ్నిమానిత్యు
దాహరణాదిఘటితస్య సంగ్రహాయ తత్రైవ యోయోధూమవాన్ సధూమా
ద్వహ్నిమానిత్యుదాహరణాదిఘటితస్యచ వారణాయచ ప్రతిజ్ఞాఘటకసాధ్యోప
స్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వ్యప్రవిష్టత్వం తత్రైవనివేశ్యమ్ ॥ తచ్చ తాదృశ
సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతాశాల్యుపస్థితి జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణ
ప్రకారతానాశ్రయత్వం, అతఏవ తత్ర యోయోధూమవాన్ సధూమాద్వహ్నిమా
నిత్యుదాహరణాదిఘటితస్యాపి వ్యుదాస ఇతి ॥ ధూమాద్వహ్నిమానితిచ నిగమ
నం ధూమపదే వ్యాప్త్యాదివిశిష్టలక్షణాప్రసంగాత్ ॥ ఏవం యోయస్తద్వా

ప్రతిపాదకత్వం తదర్థాప్యాకాంక్షానివర్తకత్వం తన్నివర్తనీయాకాంక్షోత్థాపకత్వాన్యతరవత్త్వం వా, తేన పంచవాక్యజన్యమహావాక్యార్థబోధాసంభవేపి నక్షతిః *స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానం *తత్తద్వాక్యార్థవిషయకజ్ఞానం॥ తచ్చ సమూహాలంబనమన్యథా వేత్యన్యదేతత్ *విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిమానాంతరం *విశిష్టవైశిష్ట్యబోధాత్మకపరామర్శజనకం మనః *ఉత్థాప్యతే *స్వాత్మకసహకారిసంపన్నం క్రియతే *తేన *తథావిధేన మనసా పరామర్శో ఉత్పాద్యత ఇత్యుపాధ్యాయః॥ అత్రేదం దేవజ్ఞానం పరామర్శరూపం ఉపనయార్థవిషయకత్వాదిత్యాక్షిప్య ఉపనయస్య వ్యాప్త్యంశే న తాత్పర్యం తథా సతి న్యాయజన్యబుద్ధావుదాహరణార్థతయా ఉపనయార్థతయా చ వ్యాప్తిభానే పౌనరుక్త్యం స్యాత్ ॥ కింతు పక్షధర్మత్వమేవోపనయేన వివక్షితం తథా చోదాహరణార్థవ్యాప్తేరుపనయార్థపక్షధర్మతాయాశ్చ విశృంఖలమేవ భానమితి న్యాయజన్యబోధస్య న వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహితా ॥ వ్యాప్యః పక్షే వర్తతే న వేత్యాకాంక్షానివర్తకత్వానురోధేనైవ వహ్నివ్యాప్యాది పదఘటితముపనయవాక్యం ప్రయుజ్యత ఇతి స ఏవ సమాహితవాన్ ॥ అత్రేదం చింత్యతే ॥ యది వ్యాప్తివిశిష్టే పక్షధర్మత్వమేవాకాంక్షితం తదా వ్యాప్తివిశిష్టవిషయక ఏవ బోధస్తాదృశాకాంక్షాం నివర్తయిష్యతీతి తథావిధబోధ ఏవ ఉపనయతాత్పర్యమావశ్యకం॥ న చైవమప్యాకాంక్షానివృత్తయే

న్నితి నోదాహరణమ్ ॥ విశేషణపరామర్శత్వాపత్తేః ॥ సంప్రదాయవిరోధాచ్చేతి *తదుత్థాప్యేతి * నిగమనప్రతిజ్ఞయోస్సంగ్రహాయ ప్రతీకద్వయమ్ *తేన * ద్వితీయకల్పానుసరణేన * సమూహాలమ్బనమితి * దీధితికారోక్తదోషోద్ధారార్థమ్ * అన్యథా వేతి * మహావాక్యార్థబోధో యథాశ్రుతమూలార్థ ఇత్యగ్రిస్పష్టమ్ ॥ అనాస్థాయాం వాకారః ॥ న్యాయార్థబోధపరామర్శయోరంతరాజ్ఞానాభావాద్విశిష్టేత్యాద్యసంగతిరతో వ్యాచష్టే* విశిష్టేతి *(తాదృశీమానననే వేతి వ్యుత్పత్తిమభిప్రేత్య ॥ అంతరపదం స్వరూపపరం) ఉత్థాప్య ఇత్యస్యోత్పాద్యత ఇతి నార్థో మనసో నిత్యత్వాదిత్యత ఆహ * స్వాత్మకేతి * స్వం, తత్తద్వాక్యార్థవిషయకజ్ఞానమ్ ॥ తేనేతి కేవలమనః పరామర్శకత్వేఽసంగతిస్తస్య పరామర్శానుత్పాదకత్వాదతో వ్యాచష్టే *తేనేతి *తదేవ* తత్తద్వాక్యార్థవిషయకజ్ఞానమేవ॥ తర్హి తథోపనయః కిమితి ప్రయుజ్యత ఇత్యత ఆహ *వ్యాప్య ఇతి * ఆకాం

అవాంతరవాక్యార్థబోధస్య వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేనగమేతి న్యాయ జన్యమహావాక్యార్థబోధే ఉపనయాద్వ్యాప్తిభానానాపేయతే ఉదాహరణాదేవ తద్భానాత్ ॥అవాంతరవాక్యార్థధియః పరామర్శరూపత్వేపి నిగమనజన్యాబాధితత్వాదిప్రతిపత్తేరనుమితావపేక్షితత్వాత్తావత్పర్యంతం తదసత్త్వేన పరామర్శాంతరస్యాపేక్షేతివాచ్యమ్ ॥అవాంతరవాక్యార్థబోధేవ్యాప్తిభానానురోధేన తదంశేప్యుపనయతాత్పర్యకల్పనాయాఆవశ్యకత్వే మహావాక్యార్థబోధే తద్భానేపిబాధకాభావాదితి ॥ న్యాయజన్యజ్ఞానస్య వాదివాక్యజన్యత్వే నాప్రామాణ్యశంకాకలంకితతయా అనుమితిజననాయోగ్యతయా పరామర్శాంతరస్వీకారఇతి మిశ్రాః ॥ నవ్యాస్తు ॥ పక్షాంశే వ్యాప్తివిశిష్ట హేతువైశిష్ట్యావ

క్షితం* జిజ్ఞాసితమ్ *తదసత్త్వేనేతి*ఉపనయవాక్యజన్యవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిపరామర్శాసత్త్వేనేత్యర్థః ॥ నచోపనయార్థబోధోత్తరం నిగమనార్థావగాహిన్యాయార్థబోధఏవ సంభవతీతి కథమేతదితివాచ్యమ్ ॥ నిగమనార్థవిశిష్టోపనయార్థస్య విధేయత్వే విధేయతావచ్ఛేదకజ్ఞానవిధయా నిగమనార్థజ్ఞానస్యాపేక్షణాత్ ॥ ఉపనయార్థశాబ్దబోధోత్తరం నిగమనస్రవణె తద్ఘటకపదార్థోపస్థిత్యైవోపనయార్థబోధనాచ్చ నచతావత్పర్యంతం తదసత్త్వేపిమహావాక్యార్థబోధేఽవాంతరవాక్యార్థబోధస్య కారణత్వే తదనురోధేనోపనయార్థస్మరణస్యైవ కల్పనీయతయా తతఏవానుమితినిర్వాహే పరామర్శాంతరస్వీకారోఽనుచితఇతివాచ్యమ్ ॥ తదా వ్యాప్త్యంశే ఉద్బోధకం నకల్ప్యతే ఇత్యాశయః ॥ సమాధానంతు తదంశేప్రమోషస్యాప్రామాణికత్వమనురుధ్య*బాధకాభావాదితి* అవాంతరవాక్యార్థబోధఏవసామగ్ర్యపేక్షితా మహావాక్యార్థబోధశ్చ సంభృతసామగ్రికావాంతరనానావాక్యార్థబోధాధీనఏవేతి పునర్భానే వాదితాత్పర్యాపేక్షాశంకానవకాశః॥మిశ్రసమాధానమాహ*న్యాయజన్యేతి*వాదీతిసాధారణధర్మోక్తిః॥ ఏవమప్రామాణ్యశంకాసమన్వయత్వే మానాభావాత్ క్వచిత్పరామర్శవైయర్థ్యందుర్వారమేవేత్యస్వరసః ॥ స్వసమ్మతం సమాధానమాహ * నవ్యాస్త్వితి * న్యాయార్థజ్ఞానస్య హేతౌ వ్యాప్త్యప్రకారకత్వాద్ధేతిత్వాదినా మానసానుధావనమ్ ॥ తేన, వహ్నివ్యాప్యధూమవాన ...క్యేన ॥ తత్ర, పరామర్శజనకవాక్యత్వమితిలక్షణే॥ ధూమఃపక్షేవర్త

గాహిజ్ఞానమేవ అనుమితిహేతుః నతు వ్యాప్త్యాభిన్నహేతుమదభేదజ్ఞానం॥తా దృశవైశిష్ట్యావగాహితాచ నన్యాయజన్యశాబ్దబుద్ధేః ॥ నామార్థయోర్భేదేనా న్వయబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్॥అతో వ్యాప్యత్వావచ్ఛిన్నహేతునిష్ఠప్రకార తాకబోధహేతుహేతువిశేష్యకవ్యాప్తిరూపవిశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారక మా నసజ్ఞానాన్మానస ఏవ తాదృశపరామర్శోఽవశ్యమంగీకర్తవ్య ఇత్యభిప్రాయేణ తేన చేత్యాద్యభిహితం *విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిమానాంతరమ్*విశిష్టవైశిష్ట్యబో ధజనకం విశేషణతావచ్ఛేదకీభూతవ్యాప్తిప్రకారక ధూమత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్య కంజ్ఞానం *ఉత్థాప్యతె*జన్యతె* తేన* తాదృశవిశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞా నేన,పరామర్శోజన్యతఇత్యర్థః॥ నచైవం తేన పరామర్శస్య జననాదితి గ్రంథా సంగతిః॥ తత్ర పరామర్శపదస్య వ్యాప్త్యాభిన్నహేతుమదభేదబోధపరత్వాది త్యాహుః ॥ శుద్ధహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే పక్షధర్మత్వాకాంక్షయా తత్ప్ర క్షధర్మత్వబోధమాత్రతాత్పర్యకంవ్యాప్త్యర్థకపదాఘటితమేవోపనయవాక్యం ప్రయుజ్యతఇతి ప్రాచీనమతాభిప్రాయకమిదం అతఏవ దీధితికృతా తన్మతాభి ప్రాయేణైవ ఉదాహరణోపనయయోరేవ తత్పర్యవస్యతీత్యత్రోదాహరణాంత ర్భావేణైవ పరామర్శప్రయోజకత్వపర్యవసానముక్తం నతూపనయమాత్రస్యే త్యపి వదంతి ॥ అత్ర పరామర్శ ప్రయోజకత్వేన శాబ్దజ్ఞానస్యలక్షణఘటకత్వే న్వయమనుపపత్తేర్వక్ష్యమాణతయా శాబ్దజ్ఞానపదం ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్య తత్త ద్విశిష్టార్థజ్ఞానపంచకపరం జనకవాక్యపదంచ ప్రత్యేకం తత్తద్బోధజనకవా

తేనవేత్యవాకాంక్షా తథాచాయమిత్యేవోపనయఇతి॥వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోర్వి శృంఖలమేవ భానమితివదతాంమతమాహ * శుద్ధేతి * అత్ర స్వయంన్యాయ లక్షణమాహేతి జగదీశీయావతరణమసంగతమ్ ॥ మూలార్థశాయాఏవ సంభ వాత్ ॥ ఉపాధ్యాయప్రభృతిభిస్తస్యాఏవానురోధాచ్చ ॥ లఘులక్షణాంతరా సత్త్వేన మూలన్యాయలక్షణస్య దుస్త్యజత్వాత్ ॥ అస్య స్వీయ ప్రతిజ్ఞాదిలక్ష ణఘటితత్వేన లఘుత్వాత్ ॥ తత్ర న్యాయలక్షణమిత్యస్య పర్యవసితన్యాయలక్ష ణమిత్యర్థఇత్యాశయేనాహ * అత్రేతి * పంచకేతి * శాబ్దజ్ఞానానాం జనకానీ తివ్యుత్పత్తేః ॥ నన్వేతావతా బోధజనకపంచవాక్యసముదాయత్వంమూలార్థః ॥ నతు ప్రతిజ్ఞాదిపంచకసముదాయత్వమిత్యాశంకాయాం ప్రతిజ్ఞాదిపంచకసము

క్యపంచకపరమతః ప్రతిజ్ఞాదివాక్యపంచకలాభః॥ప్రయోజకాంతంచ బోధవిశేషా
ణాంపరిచాయకమాత్రం॥ యద్యప్యేవం ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యైరేకజ్ఞానాజననే
ప్యేతాదృశలక్షణానిర్వాహవిరహః॥తథాపి ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధానాం పరామ
ర్శప్రయోజకతాలాభాయైవసంభవాభిప్రాయేణతావదర్థవిషయకమేకమేవజ్ఞానం
పరామర్శప్రయోజకత్వేనాభిహితమిత్యభిప్రేత్య దీధితికృత్పర్యవసితన్యాయల
క్షణమాహ * ఉచితేతి * ఉచితానుపూర్వికాణి ప్రతిజ్ఞాదీని పంచ యత్రసము
దాయే తత్త్వమ్ ॥ తాదృశపంచపర్యాప్తసముదాయత్వమితియావత్ ॥ సము

దాయత్వమిత్యత్ర ప్రతిజ్ఞాదిపంచానాం ప్రతిజ్ఞాత్వాదినైవ నివేశనీయత్వాత్ ॥
తత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వం తత్తత్పదార్థబోధజనకవాక్యత్వరూపమేవేతిమూలార్థపర్యు
క్తఇత్యాహ * అతఇతి * ఉచితానుపూర్వికత్వంతు పూరితం దీధితికారేణ సా
మాన్యతోబోధనివేశే ఘటమానయేతివాక్యేఽతివ్యాప్తిస్స్యాదతఆహ * ప్ర
యోజకాంతంచేతి * నను పరామర్శప్రయోజకశాబ్దేత్యత్ర శాబ్దపదస్య పంచ
బోధపరత్వే ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యైరిత్యాదిమూలాసంగతిః ॥ ఏకబోధజననేపి
ఉక్తరీత్యా పంచబోధానాదాయ లక్షణగమనసంభవాదిత్యాశయేన శంక
తే * యద్యపీతి * ఉపాధ్యాయోక్తలక్షణే క్వచిదేకజ్ఞానాజననే నిర్వాహో
వ్యంజితః ॥ దీధితికృన్మతే స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానమిత్యేకత్వానుపపత్తిం పరిహరతి * స
మ్భవేతి * పంచార్థకైకబోధే పరామర్శప్రయోజకతోపపాదనేఽర్థాత్ పం
చానాం బోధానాం తదుపపాదితంభవతీత్యభిప్రాయేణేత్యర్థః * ఇత్యభిప్రేత్య *
నతు తస్యలక్షణేప్రవేశః సఫలప్రవేశఇతిలాఘవమభిప్రేత్య॥ఉచితానుపూర్వికః
ప్రతిజ్ఞాదిపంచసముదాయోయత్రేతివిగ్రహే తస్య ద్వ్యాదిసముదాయానతిరి
క్తతయా తత్రాతివ్యాప్తేరాహ * ఉచితేతి * సముదాయత్వస్య ధర్మత్వేనైవ
నివేశఉచితః ॥ అన్యథోచ్చారణవ్యక్తిభేదేన న్యాయభేదాదనుగతలక్షణానుప
పత్తేః ॥ అనుగతసముదాయత్వత్వే మానాభావాచ్చేత్యభిప్రేత్యయత్రసముదా
యేఇత్యుక్తం ॥ నన్వేవమన్యతమత్వాదేః కథం వారణమిత్యతఃపర్యాప్తింప్ర
వేశయతి * తాదృశేతి * సచధర్మోఽర్థాత్సముదాయత్వమేవేతిస్ఫుటయతి * స
ముదాయత్వమితి * ఏవంసతి పంచపదోపాదానంసంగమయతి * పంచపదమి
తి * విశిష్యప్రతిజ్ఞాత్వాదినా రూపాంతరేణ నివేశేఽతివ్యాప్తేః ॥ ఏతేనబా

దం నిగమనాన్తానాం విశిష్యనివేశలాభాయ నతు పంచత్వేనాపి తేషాం నివేశః ప్రయోజనాభావాత్ ॥ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకేఽతివ్యాప్తివారణాయ ఉచితానుపూర్వికేతి, ఉచితానుపూర్వీ, ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతూత్తరోదాహరణోత్తరోపనయోత్తరనిగమనత్వరూపా ॥ నను కిమిదముచితానుపూర్వీకత్వం, న తావత్తాదృశానుపూర్వ్యాశ్రయత్వం, దర్శితానుపూర్వ్యా నిగమన ఏవ విశ్రాన్తేః, నాపి తాదృశానుపూర్వీఘటకత్వం, ఘటకతాయాః దుర్నిర్వచత్వాత్, తద్భిన్నస్వవిషయకప్రతీత్యవిషయ తాదృశానుపూర్వీకత్వం, ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీత్యా శుద్ధనిగమనత్వస్య విషయీకరణాద్విశిష్టనిగమనత్వే తాదృశప్రతీత్యవిషయత్వానుపపత్తేః, విశేష్యవృత్తేర్విశిష్టానుయోగికాభావానభ్యుపగమాత్ ॥ నాపి తాదృశానుపూర్వీవిషయతావ్యాపకవిషయితాకత్వం, శబ్దవ్యక్తిభేదేన ప్రతిజ్ఞాదేర్భిన్నతయా కస్యాశ్చిదపి ప్రతిజ్ఞావ్యక్తేర్విషయితాయాస్తాదృశానుపూర్వీ విషయితాసామాన్యవ్యాపకత్వాసంభవాత్ । ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యన్తరఘటితన్యాయవిషయ

ద్ధానాం మతే ద్వ్యవయవకస్య మీమాంసకానాం త్ర్యవయవకస్య ప్రాచీననైయాయికానాం దశావయవకస్య వారణాయ పంచపదమిత్యాస్తామ్*ఉత్తరేతి* అవ్యవహితోత్తరేత్యర్థః॥ప్రతిజ్ఞోత్తరవాక్యోత్తర హేత్వాద్వ్యాప్త్యాదినిగమనాన్తోత్తరప్రతిజ్ఞాదేశ్చ వారణాయ తయోర్నివేశః ॥ నచ స్వాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలధ్వంసాధికరణత్వసామాన్యాభావరూపమవ్యవధానం నహేత్వవయవక్షణస్య తస్య ప్రతిజ్ఞాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలధ్వంసాధికరణత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ స్వాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలధ్వంసాధికరణతాసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాసామాన్యాభావస్య నివేశ్యత్వాత్ ॥ స్వత్వానివేశేఽపి అన్యాధికరణతాయా అన్యసంబంధత్వాభావేన సామాన్యాభావనిర్వాహాత్ ॥ సంబంధే సామాన్యరూపసద్భావేఽపి తదనవచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాసౌలభ్యాత్ ॥ స్వాధికరణక్షణధ్వంసాధికరణత్వముత్తరత్వం, స్వమవ్యవధానఘటకస్వమేవ తేన హేతూత్తరప్రతిజ్ఞాయాముత్తరప్రతిజ్ఞావ్యవధానపూర్వప్రతిజ్ఞోత్తరత్వయోస్సత్త్వేఽపి న దోషః వస్తుతస్తు పూర్వపూర్వవర్ణానన్తర్యవిశిష్ట చరమవర్ణత్వ రూపానుపూర్వీరూపం ప్రతిజ్ఞాత్వం తస్య పర్వతో దహనవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదివాక్యభేదేన భిన్నత్వేఽపి పక్షే సాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకార

త్వాశ్రయత్వమనుగమకం, ఆనంతర్యంచ స్వాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలోత్పత్తికధ్వంసప్రతియోగికాలవృత్తిత్వం ధ్వంసాధికరణద్వయం ధ్వంసోత్పత్త్యధికరణరూపం తేననోక్తదోషః ॥ స్వధ్వంసోత్పత్త్యధికరణక్షణోత్పన్నధ్వంసప్రతియోగిక్షణవృత్తిత్వం వా ॥ స్వం తాదృశప్రకారతాశ్రయధర్మవత్ ॥ ఏవం తాదృశ ప్రకారతాశ్రయధర్మత్వేన హేతుత్వాదినిరుచ్య తత్ర నిరుక్తానంతర్యాశ్రయవర్ణఘటితత్వంనివేశ్యమ్ ॥ తాదృశానంతర్యవతి తాదృశ ధర్మవత్త్వాదిరూపహేతుత్వంవా ॥ ఆనంతర్యవత్త్వంచ స్వాశ్రయవర్ణఘటితప్రకృతధర్మవత్త్వసంబంధేన వస్త్వానంతర్యధ్వంసఏవ చరమవర్ణధ్వంసత్వహేత్వాదేరాద్యవర్ణస్యైవ హేత్వాదేర్విశిష్యోపాదానాత్ ॥ ఏవమానుపూర్వ్యంతరస్య నప్రవేశః హేత్వాదేస్తాదృశప్రతిజ్ఞానుత్తరత్వాత్ ॥ అతఏవతత్రతత్రాగ్రే తథావిధానుపూర్వీవిశేషేతి తథావిధవిశేషపదయోరుపాదానమితి బోధ్యమ్ ॥ నిగమనఏవ విశ్రాంతేరిత్యగ్రిమగ్రంథేచ నిగమనపదం నిగమనఘటకాంత్యవర్ణపరమ్ ॥ యత్తు ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిద్విషయతాశ్రయవర్ణసముదాయత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వమ్ ॥ ఏవం హేతుత్వాదికంనిర్వాచ్యమ్ ॥ అత్రచనిగమనఏవ విశ్రాంతేరితి యథాశ్రుతమేవ రమణీయమ్ ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాదిఘటకచరమవర్ణానంతర్యంనివేశ్యం తచ్చ చరమవర్ణాధికరణకాలధ్వంసాధికరణ కాలధ్వంసానధికరణత్వేసతితదధికరణకాలధ్వంసాధికరణత్వం పరంతు తత్ర స్వఘటకవర్ణ ప్రాగభావాసమానకాలీనత్వంస్వవృత్తియావద్ధ్వంసవిశిష్టత్వంవా చరమత్వంననివేశ్యం విశిష్యతదధికరణకాలనివేశేనైవోపపత్తేః ॥ హేత్వాదిక్షణానాం పూర్వవృత్తిప్రతిజ్ఞాదివిషయకజ్ఞానధ్వంసాధికరణకాలధ్వంసాధికరణతయా తాదృశప్రతిజ్ఞాధికరణకాలధ్వంసవిషయకజ్ఞానాధికరణతయాచావ్యాప్తిరతః కాలద్వయనివేశఇతి ॥ అత్రైకసముదాయత్వాశ్రయావ్యవధానమపరసముదాయత్వాశ్రయోత్తరత్వంచాదావుక్తదోషవారణాయ యదాశ్రయావ్యవధానం తదాశ్రయోత్తరత్వంవాచ్యమితి ॥ తథాసతి వ్యుత్క్రమోక్తవృత్తిసముదాయత్వావ్యవహితప్రతిజ్ఞాత్వాదౌ నివేశాపత్తేః క్రమవ్యుత్క్రమోక్తవర్ణసముదాయయోర్వక్తావిశిష్య నివేశేఽననుగమాచ్చరమత్వనివేశేగౌరవాత్సముదాయత్వనివేశవైయర్థ్యాచ్చ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటక చరమవర్ణ

కజ్ఞానేపి తాదృశానుపూర్వీవిషయితాసత్త్వాత్, యత్కించిదానుపూర్వీవిషయితావ్యాపకత్వస్య, వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివిషయతాసాధారణత్వాత్, తాదృశప్రతిజ్ఞాదివిషయకన్యాయవిషయకజ్ఞానీయతథావిధానుపూర్వీవిషయితాయా ఏవ తాదృశప్రతిజ్ఞాదివిషయతావ్యాప్యత్వాత్॥ నచ జ్ఞానభేదేనవిషయితాభేదా

ధ్వంసోత్పత్తికాలోత్పత్తికహేత్వాదిఘటిత న్యాయసంభవేతు స్వాశ్రయప్రతియోగిక స్వాశ్రయాసమానకాలీన ధ్వంసాధికరణ కాలధ్వంసానధికరణత్వరూపమవ్యవధానంనివేశ్యం స్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాది రూపసముదాయత్వం తచ్చ యథాశ్రుతమానుపూర్వ్యా తేన ప్రతిజ్ఞాఘటకాద్యాదివర్ణధ్వంసాధికరణకాలస్య స్వాశ్రయధ్వంసాధికరణత్వేపిన దోష ఇత్యప్యాహుః॥ సముదాయత్వరూపప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్న ప్రవేశః ప్రతిజ్ఞాద్యానుపూర్వ్యా అప్రవేశాదితితు బోధ్యమ్॥ ప్రతిజ్ఞాదేరైక్యే జ్ఞానభేదేన విషయితాభేదేపి ప్రతిజ్ఞావిషయితాత్వేనానుపూర్వీవిషయితావ్యాపకత్వంస్యాదతః శబ్దవ్యక్తిభేదేన భిన్నత్వోక్తిః ప్రసమ్ ॥ యాదృశయాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవాక్యవిషయితాత్వం యాదృశయాదృశవిషయితాత్వంవానానుగతమితిభావః॥ వ్యాప్యదలే యాదృశానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞోత్తరయాదృశానుపూర్వీకహేతూత్తరేత్యాద్యక్రమేణోచితానుపూర్వీనివేశేవహ్నిదహనాదిశబ్దఘటితానుపూర్వీభేదేన శబ్దవ్యక్తిభేదేనైవవా న్యాయభేదప్రసంగః॥ అగ్రిమరీత్యాతివ్యాప్తిశ్చ॥ ప్రస్తుతఉదాసీనప్రతిజ్ఞాదిపంచకేతివ్యాప్తివారణాయ తత్సమానాధికరణభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమేవ వ్యాపకత్వంనివేశ్యమ్॥ ఏతేనానుపూర్వీవిషయితాసామాన్యనివేశపక్షే ప్రతిజ్ఞాదివిషయితాసామాన్యస్యావశ్యకతయా శబ్దవ్యక్తిభేదేనేత్యసంగతమేవేతినశంక్యమ్॥ తథాప్యుత్తరకల్పే జ్ఞానభేదేన విషయితాభేదాదేతత్కల్పే విషయభేదేన తద్భేదాత్పుక్త్యసంగతేరితిబోధ్యమ్॥ యత్కించిదితివిషయితావిశేషణమ్ * తాదృశేతి * వ్యుత్క్రమోక్తేత్యర్థః॥ క్రమప్రయుక్తవ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకోభయసమూహాలమ్బనే ఆనుపూర్వీవిషయకత్వవ్యుత్క్రమప్రయుక్త ప్రతిజ్ఞాదివిషయకత్వవ్యక్త్యోః వ్యాప్యవ్యాపకభావః జ్ఞానభేదేన విషయితాభేదాత్కేవలన్యాయజ్ఞానేసమూహాలమ్బనజ్ఞానీయన్యాయానుపూర్వీవిషయితావిరహాదిత్య

నభ్యుపగమాన్నైవమితివాచ్యం॥ తాదృశప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిసమానాధికరణత్వాది
నా అనుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నన్యాయవిషయకజ్ఞానీయానుపూర్వీవిశేషవిషయి
తాయాస్తాదృశప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తివిషయితాభిన్నాయా వృత్తిత్వాత్ తస్యాస్సద్భావవ్య
వృత్త్యానపాయాత్ ॥ అథ నిగమనపూర్వోపనయపూర్వోదాహరణపూర్వహే
తుపూర్వత్వరూపానుపూర్వ్యాశ్రయత్వేన ప్రతిజ్ఞాయాః తాదృశోదాహరణ
పూర్వత్వేసతి ప్రతిజ్ఞోత్తరత్వాదిరూపానుపూర్వ్యాశ్రయత్వేనచ హేత్వవయ

ర్థః * నైవమితి * తస్యా ఏకక్రమోక్తమాత్రజ్ఞానేపి సత్త్వాత్తత్ర వ్యుత్క్ర
మోక్తప్రతిజ్ఞాదివిషయితావిరహాన్నాతివ్యాప్తిః * తాదృశేతి * వ్యుత్క్రమ
ప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకసమానాధికరణన్యాయఘటకానుపూర్వీవిశిష్టప్రతిజ్ఞాది
సముదాయవద్గగనమితి వ్యుత్క్రమోక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకసమానాధికరణన్యాయ
విశేషఇతివాజ్ఞానీయేత్యర్థః ॥ ఆదినా సమానకాలీనత్వాదిపరిగ్రహః॥ సమానా
కారకజ్ఞానే విషయితయోరైక్యేపి సామానాధికరణ్యవిశేష్యకత్వావచ్ఛిన్నాను
పూర్వీ ప్రకారితారూపా ఉక్తజ్ఞానీయవిషయితా తథావిధజ్ఞానీయన్యాయఘ
టకప్రతిజ్ఞాదిపంచకవిషయతాతోభిన్నైవ, వహ్నిమాన్పర్వతఇతి జ్ఞానవిషయి
తావద్ఘటసమానాధికరణవహ్నిమాన్పర్వతఇత్యాదిజ్ఞానవిషయితావత్ ॥ తస్యా
శ్చోక్తసమూహాలమ్బనవ్యావృత్తాయాః కేవలన్యాయజ్ఞానేఽభావాత్ వ్యుత్క్ర
మోక్తప్రతిజ్ఞాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిరితిభావః ॥ ఏతేన యాదృశవిషయితా
త్వం యత్కించిదానుపూర్వీవిషయకత్వసమానాధికరణాభావప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకం తాదృశవిషయితాభిన్నజ్ఞానీయత్వం వ్యాపకీభూతవిషయితాయాం దే
యమిత్యపాస్తమ్ ॥ నను అనుపూర్వీకత్వం ఆనుపూర్వ్యాశ్రయత్వం తచ్చ విశి
ష్టనిగమనత్వరూపా యాఽఽనుపూర్వీ తదాశ్రయత్వరూపం నిగమనఏవవిశ్రాంతే
రిత్యనేనదూషితమ్ ॥ ఇదానీంతు యథావిశిష్టనిగమనత్వం తథైవ విశిష్టప్రతిజ్ఞా
త్వాదీతిరీత్యా పంచవిధా యానుపూర్వీ తదాశ్రయత్వరూపం తాదృశానుపూ
ర్వీకత్వం ప్రత్యేకం వక్తుంశక్యమిత్యాశయేనాశంకతే * అథేతి * పూర్వేతి *
అవ్యవహితపూర్వేత్యర్థః ॥ తదుత్పత్తిక్షణోత్పత్తిక ధ్వంసప్రతియోగిక్షణవృ
త్తిత్వముపనయఘటకచరమవర్ణేఽక్షతంనిగమనత్వంచోత్తరవర్ణపూర్వత్వవిశిష్టా
ద్యవర్ణత్వం తస్య ప్రకారతావిశేషాశ్రయధర్మత్వేనోక్తరీత్యానివేశః॥ ఉదాసీ

వాదీనాం నివేశాన్నానుపపత్తిః ॥ అథవా తాదృశైకవిధానుపూర్వీ విశేషావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమేవ తాదృశానుపూర్వీఘటకత్వమితి చేత్। ఏవమప్యేకైకన్యాయఘటకం యత్ప్రతిజ్ఞాద్యేకైకవాక్యం తత్సముదాయేఽతిప్రసంగో దుర్వార ఏవేతి చేత్ ॥ నైవమ్॥ స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వం తత్తదన్యత్వస్య సముదాయ

న ప్రతిజ్ఞా న్యాయాంతర్గతక్రమిక హేత్వాదిసముదాయవారణాయోచితానుపూర్వీక ప్రతిజ్ఞానివేశః ॥ ఏవమనుచితానుపూర్వీకే హేత్వాదినివేశఫలమూహ్యమ్ ॥ వక్ష్యమాణదోషేణైవ నిరసనీయం కల్పాంతరమాహ * అథవేతి * పూర్వం పంచానుపూర్వ్యుక్తాస్తత్రేదానీం పదత్రయే ఏకైవ నివేశ్యేతి దర్శయతి * ఏకవిధేతి * ఏవమపీతి * న చేత్ప్రతిజ్ఞోత్తరేతి ద్ధేత్వాదఘటితభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమస్తు ॥ తత్పక్షసాధ్యహేతుకన్యాయాననుగమప్రసంగాత్ ॥ యత్తు ఏవమపి తన్న్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాయాః యథా తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం తథైవాపరన్యాయఘటకహేతోరపరన్యాయఘటకోదాహరణాదేరితి నోక్తాతివ్యాప్త్యుద్ధారసంభవః ॥ తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవ్యాప్యధర్మవత్త్వముక్త్యపి హేయమ్ ॥ తత్సముదాయన్యాయోభయభేదావారణాత్ ॥ న చ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితావిశేషణమ్॥ న్యాయత్వం చానుపూర్వీరూపమితి న తద్భేదాసంగ్రహ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ నానాన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాదిసామానాధికరణ్యవిశిష్టన్యాయభేదావారణాత్ ॥ న చ తాదృశానుపూర్వీతరానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదనివేశసంభవః ॥ న్యాయభేదస్య తాదృశేతరప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాదితి ॥ తన్న ॥ తత్ర అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యుపాదానే భవదుక్తదోషవారణాత్ * స్వాశ్రయీభూతేతి * ప్రతిజ్ఞాయాం యత్కించిత్త్వం తు వైయర్థ్యాన్నోక్తమ్॥ యత్తూపాధ్యాయనిష్కర్షితతావదర్థవిషయకబోధస్య నివిష్టతయా దలద్వయేఽపి యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధపదేన న్యాయద్వయార్థశాబ్దబోధముపాదాయ న్యాయద్వయేఽతివ్యాప్తిరతస్తద్ఘటకైతద్విశేషణే యత్కించిత్త్వం ప్రతిజ్ఞాదావావశ్యకమితి ॥ తన్న॥ యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధపదేనైకన్యాయార్థోపాదీయతే న వా ॥ ఆద్యే నిరూపకత్వాంతేన వారణాత్ ॥ అంత్యేఽసంభవః ॥ న్యాయత్వేతద్వాక్య

త్వవిశేషణత్వే తాత్పర్యాత్ ॥ వృత్త్యప్రవృత్త్యయుక్తప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠస్య నానా న్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాదిపంచకనిష్ఠస్యచ సముదాయిత్వస్యతత్తదన్యత్వవిరహా న్నాతిప్రసంగః ॥ ఏవంచ ఘటమానయేత్యాదివాక్యవృత్తిసముదాయిత్వవారణా య ప్రతిజ్ఞాదివృత్తిత్వవిశేషణమపి సార్థకమిత్యవధేయం॥ ప్రతిజ్ఞాదివృత్తిత్వం

పకత్వస్య దురుపపాదకత్వాత్ ॥ తథాచ తత్రాపి యత్కించిత్త్వం వ్యర్థ మితి విదాంకుర్వంతు * తాత్పర్యాదితి * ఉచితానుపూర్వీకేత్యాదిరిత్యాదిః * ఏవంచేతి * నన్వత్ర సందర్భవిరోధో దుర్వారః ॥ తాదృశభేదప్రతియోగితా వచ్ఛేదకత్వనివేశేప్యపి ప్రతిజ్ఞాదిపంచకైకదేశవృత్తిసముదాయిత్వవారణాయ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మపంచకవ్యాపకత్వరూపవిశే షణదలసార్థక్యస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అసంభవభయేన తాదృశభేదప్రతియోగితా వచ్ఛేదకవర్ణత్వవ్యాపకత్వనివేశాసంభవాదితిచేత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ తాదృశభే దప్రతియోగితావచ్ఛేదత్వస్యావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణస్యాప్రామాణిక త్వేన తాదృశానుపూర్వీప్రకారకనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదక య త్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయిత్వనివేశేనైకై కదేశవృత్తిసముదాయిత్వవారణాయ ప్రతిజ్ఞాదిపంచవృత్తిత్వవైయర్థ్యాసంభావ్య తఇత్యభిప్రాయాత్ ॥ నవేవంచేత్యాదికథనాసంగతిః ॥ యత్తు వర్ణత్వస్యక త్వాదిరూపతయా తాదృశనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదకవిషయితాని రూపకవర్ణాన్యతమత్వసమనియతసముదాయిత్వంవివక్షితమ్ ॥ ఏవంచవిశేష్య దలవైయర్థ్యాన్నసందర్భవిరోధః ॥ అనిరూపకత్వాంతంతు ననివేశ్యమ్ ॥ ఏవ మపీత్యతిప్రసంగాసంగతేః ॥ యత్తు ఆనుపూర్వ్యామవ్యవధానాంశనివేశేప్ర యోజనాభావాద్గౌరవాచ్చ తదఘటితతాదృశానుపూర్వీప్రకారకనిశ్చయత్వస మనియతకారణతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయేకోవహ్నిమాన్పర్వతోవహ్నిమా న్ఘతోధూమాదిత్యాదివాక్యసముదాయేఽతివ్యాప్తిరతోజిజ్ఞాసానిష్ఠవిషయత్వా ప్రయోజకత్వేనవర్ణోవిశేష్యఇతి ॥ తన్న ॥ ఏవమపి ఘటమానయేత్యాదివా క్యాంతరితప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిఘటితసముదాయేఽతివ్యాప్తేరితి ॥ తదసత్ ॥ వర్ణ త్వాదేః కత్వాదిరూపతామతేప్యుత్తరత్వాదిసంసర్గకనిశ్చయంనివేశ్య వర్ణప దస్య సంసర్గతాన్యజాత్యవృత్తివిషయతామాత్రనివేశోపయుకతయా తద్వ్యా

చ (ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వమ్)॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యవచ్ఛేదక(యత్కించి)ద్ధర్మపంచకవ్యాపకత్వం॥ అతః ప్రతిజ్ఞాదిపంచకైకదేశసముదాయేనాతిప్ర

పకత్వనివేశేనైవోపపత్తావన్యతమత్వవ్యాప్యత్వాంశయోర్నివేశవైయర్థ్యాత్। ఉక్తరీత్యాఽసంభవవారణాయ యత్కించిత్స్వవ్యాపకత్వే సతి తదన్యత్వరూపస్యైవాన్యతమత్వార్థస్య నివేశనీయతయైవమపీత్యాదిగ్రంథసంగతేః॥ వస్తుతస్తు తథావిధయత్కించిదానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ విశిష్ట వర్ణత్వ వ్యాపక సముదాయత్వనివేశాదివిశేష్యదలవైయర్థ్యమితి॥ పూర్వం దీధితికారోక్తవిశేషణం వ్యర్థమ్॥ ఘటమానయేత్యాదివాక్యేఽతిప్రసంగస్యైవాభావాదితి తేషాం తదభిధానాసంగతిః॥ పంచకైకదేశసముదాయవారకం చ విశేషణం నాస్తీతి న్యూనతేతి పూర్వపక్షాభావః॥ ఇదానీం తేషాం తదభిధానసంగతిః॥ తాదృశసముదాయవారకవిశేషణస్యైవ చైతల్లభ్యతే ఇతి దీధితికారాభిప్రాయలేఖమాత్రం అన్యథా ఏవం చేతి పంక్తేరేవ నైరర్థక్యం స్యాదితి తు యుక్తమ్॥ అత్ర ఏకైకన్యాయఘటకహేత్వాదావపరాపరన్యాయఘటకప్రతిజ్ఞావ్యానంతర్యావగాహిభ్రమాత్మకనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదకీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతామాదాయైవమపీత్యాదిదోషోఽతస్తాదృశప్రయోజనీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వసామాన్యహేత్వాదివిశేష్యకతా తాదృశావ్యవహితోత్తరత్వప్రకారకజ్ఞానీయత్వరూపం భ్రమాన్యత్వం నివేశ్యమితి గౌరవమ్॥ తదపేక్ష్య తాదృశహేత్వాదివృత్తిభిన్నత్వస్యైవ నివేశ ఇతి బోధ్యమ్ * ప్రతిజ్ఞాత్వాదీతి * తాదృశయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకత్వమర్థః॥ అన్యథా కుత్రాపి సముదాయత్వే తాదృశనానాసముదాయత్వవ్యాపకత్వాసంభవాత్॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదివ్యాపకత్వనివేశేఽసంభవః అనుగతప్రతిజ్ఞాత్వస్యైవ నివేశ్యతయా యావత్ప్రతిజ్ఞావృత్తితయా ప్రత్యేకన్యాయవృత్తిసముదాయత్వస్య తదవ్యాపకత్వాదిత్యవచ్ఛేదకధర్మోపాదానమ్॥ ధర్మశ్చ పర్వతో వహ్నిమానితి వాక్యత్వాదిః॥ యద్యప్యేవం సతి పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకం నాస్త్యేవేతి తద్వతి న్యాయత్వావచ్ఛిన్నభేదోఽక్షతస్తథాపి పర్యాప్త్యతిరిక్తసమ్బన్ధేన వ్యాపకత్వవివక్షణాదదోషః॥ తాదృశయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకత్వే సతి తదితరచతుష్టయసామానాధికరణ్యోక్త్యా ప్రతిజ్ఞాతదితరైకదేశసముదాయత్వాదికమాదాయాతివ్యాప్తిరతః పంచకేతి * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగహేతుఘటకభాగాది

సంగః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాత్ తదాశ్రయైకదేశమాత్రవృత్తేస్తత్ప
ర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ సముదాయత్వంచానేకపర్యాప్తోధర్మః తస్యప
ర్యాప్తి సంబంధేన న్యాయపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వాన్నైకదేశే న్యాయత్వవ్య
వహారప్రసంగ ఇతితు విభావనీయం॥ నను ప్రతిజ్ఞావిలక్షణ న్యాయాంతర్గతత్వ
విశేషణస్య ప్రవేశనీయతయా అన్యోన్యాశ్రయప్రసంగ ఇత్యతఆహ * ప్రతిజ్ఞా
త్వాదికమితి * ఉదాసీనవాక్యవారకేతి * న్యాయానంతర్గతవాక్యవారణమా

పంచకఘటితసముదాయేఇత్యర్థః ॥ అత్రాపిచ ఘటమానయేత్యాదివాక్యఘటిత
సముదాయేఽతివ్యాప్తిరతఃస్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకం యద్వృత్తి తద్భిన్న
త్వంనివేశ్యమ్ ॥ కేచిత్తు ఏవంచోదాసీనఘటిత తాదృశ పంచకసముదాయత్వ
స్యాపి నిరాసోఽర్థస్తాదృశవ్యాపకత్వాదిత్యాహుః॥ తేషాంచాయమాశయః॥
తాదృశధర్మపంచకావచ్ఛేదేన న్యాయత్వసంభవాత్తాదృశ యత్కించిద్ధర్మపంచ
కావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితాయాంపర్యాప్తిసంబంధేనావచ్ఛేదక
త్వరూపవ్యాపకత్వమేవనివేశ్యమ్। తతఏవతాదృశసముదాయత్వనిరాసేనానిరూ
పకత్వాంత విశేషణం నోపాదేయమితి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదేరితి * న్యూనపర్యా
ప్తస్యాధికపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకత్వాదితిభావః ॥ అన్యతమత్వసముదాయాతివ్యా
ప్తిమనేకపర్యాప్తప్రవేశేన సముదాయత్వస్య పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపస
మ్బంధేన న్యాయపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వంచవారయతి *అనేకేతి *యత్తు జగదీ
శేన క్రమేణ పంచభిఃపురుషైః ప్రతిజ్ఞాదిపంచాభిధానే న్యాయత్వాపత్తిరతఔ
చిత్యే ఏకపురుషప్రయుక్తత్వం దేయమ్ ॥ నచైకత్వస్యసర్వసాధారణ్యాత్కథం
దోషవారణమ్ ॥ స్వాశ్రయప్రయుక్తత్వస్వానాశ్రయప్రయుక్తత్వోభయసంబం
ధేనైకత్వపదస్యత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ స్వం ప్రయోక్తృగతమేకత్వమితి ॥ త
న్న ॥ స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞావ్యవహితోత్తరత్వసామాన్యేత్యత్రాన్వతోత్తరత్వ
స్వానుకూలకృతిసమానాధికరణకృతిజన్యత్వోభయసంబంధేనప్రతిజ్ఞావిరహస్యై
వనివేశ్యత్వాత్ ॥ఇదంతుబోధ్యమ్॥అన్వయ్యుదాహరణార్థఘటితమేకం న్యా
యత్వం వ్యతిరేక్యుదాహరణార్థఘటితంచాపరం ఏవంచోదాహరణోపదర్శి
తవ్యాప్తివిశిష్టేఏవ పక్షధర్మత్వాకాంక్షయోపనయప్రయోగాన్నాన్యవిధవ్యాప్తి
బోధకోదాహరణోత్తరాన్యవిధోపనయప్రసంగ ఇతి॥యత్తు సాధ్యసాధనభేదేన

త్రిప్రయోజనకేత్యర్థః ॥ ఏతేన న్యాయానంతర్గతప్రతిజ్ఞాదిపంచక సముదా
యస్య ఉచితానుపూర్వీకత్వవిరహాదేవ న్యాయత్వాప్రసక్తేర్న్యాయఘటకప్రతి
జ్ఞాదిశరీరే తాదృశవిశేషణానుపాదానేపి నక్షతిరితిసూచితం ॥ (అత్రకేచిత్ ॥ అ
సాధకతాస్థలీయన్యాయేఽవ్యాప్తిః, తత్ర వ్యాప్తేరుభయవాదిసిద్ధత్వేనోదాహ
రణాభావేన పంచావయవాభావాదితి॥ తన్న ॥ సాధ్యసాధనభేదేనన్యాయభేదాచ్చ
తురవయవస్యైవ గ్రాహ్యత్వాదితి ॥ యదిచ సర్వత్రైవసమయసంబంధస్థలే ప
ఞ్చావయవప్రయోగ ఇతి మన్యతే తదాభిమతనిర్వాహాయ సమయసంబంధం
వినాపిసర్వత్రైవపంచావయవప్రయోగ ఇతి మతం స్వీకరణీయమితి)॥ క్రమప్రయు
క్తవిభిన్నపక్షసాధ్యహేతుకప్రతిజ్ఞాదిపంచకేఽతివ్యాప్తిశంకాం నిరస్యతి * సాధ్యా
దీతి * తత్సాధ్యపక్షహేతుకన్యాయలక్షణే తత్సాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞా తత్సాధనక
హేతు తత్సాధ్యసాధనకోదాహరణతత్సాధ్యపక్షసాధనకోపనయతత్సాధ్యసాధన
కనిగమనానిని వేశనీయానీత్యర్థః ॥ నన్వేవం న్యాయపదార్థస్యాననుగతత
యా న్యాయపదస్య నానార్థకతాపత్తిరిత్యత్రేష్టాపత్తిమాహ * వ్యాప్త్యాదె
రిపేతి * వ్యాప్త్యాదిపదార్థస్యేవేత్యర్థః * సాధ్యాద్యననుగమాత్ * స్వ

న్యాయభేదాద్ధేత్వాభాసలింగతా సాధకతాస్థలీయ న్యాయశ్చతురవయవఏవ త
త్ర వ్యాప్తేరుభయసమ్మతత్వేనోదాహరణాభావాదితి ॥ తన్న ॥ యది పంచభిర
వయవైరసాధకతాం సాధయామీతి సమయబంధపూర్వకే తత్రనాకాంక్షితా
అపి పంచావయవాః ప్రయోక్తవ్యాః ॥ అన్యథా స్వకర్తవ్యసాధ్య తద్వ్యా
ప్త్యుపదర్శననిర్వాహోనస్యాదన్యథాసర్వత్రైవోపనయమాత్రం స్యాత్తావతైవా
నుమిత్యుపయుక్తవ్యాప్తిపక్షధర్మతయోర్లాభాత్తదాఽతాదృశేపి తత్ర తేఆ
వశ్యకాః ॥ అన్యథా ఏకసాధ్యపక్షహేతుకన్యాయభేదప్రసంగాదితిసిద్ధాంతమవ
ష్టభ్యైతల్లక్షణకరణాత్ ॥ యత్ర పక్షధర్మతాయా అప్యుభయసిద్ధత్వాత్తత్ర అ
వయవన్యాయావిత్యాపాతాచ్చేతి నకించిదేతత్ * న్యాయానంతర్గతేతి * వి
చారాతిరిక్తస్థలీయేతి నార్థః ॥ తాదృశక్రమికప్రతిజ్ఞాదిపంచకస్య న్యాయత్వా
త్ ॥ కింతూచితానుపూర్వీరహితేతి * విభిన్నేతి * పర్వతోవహ్నిమాన్పృథి
వీత్వాత్ యోయోగసవాన్సరూపవాన్ యథాఘటః సత్తావ్యాప్యద్రవ్యత్వవా
నయం తస్మాద్గుణవానిత్యాదావిత్యర్థః * తత్సాధ్యేతి * శుద్ధన్యాయత్వం నా

ఘటకసాధ్యాదీనాం భిన్నభిన్నరూపేణ నివేశనీయత్వాత్ *అననుగమః* అనుగతప్రవృత్తినిమిత్తవిరహః * న్యాయాదేః* న్యాయాదిపరార్థస్య॥ఆదిపదాదవయవాదిపరిగ్రహః * ఇష్యతఏవేతి * గత్యంతరాభావాదితిభావః॥ యథాశ్రుతమూలస్వరససిద్ధవాక్యపంచకజన్య మహావాక్యార్థబోధమాదాయ లక్షణసమన్వయం నిరాచికీర్షుః వాక్యపంచకస్యైకవిశిష్టార్థబోధకతాం ఖండయతి * ప్రతిజ్ఞానిగమనయోరితి *నసంభూయైకార్థప్రతిపాదకత్వమిత్యగ్రితనేనాన్వయః॥ ప్రతిజ్ఞార్థే వహ్నిమతిపర్వతే నిగమనార్థస్య విశిష్టహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యసాధ్యవత్త్వస్యాన్వయబోధోపగమే సాధ్యవత్త్వాంశమాదాయ పౌనరుక్త్యప్రసంగాత్ ॥ దండవాన్ రక్తదండవానిత్యాదావివ విధేయాంశే అధికావగాహినస్తాదృశాన్వయబోధస్య సంభవేపి శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేఽబాధితత్వాదివిశిష్టసాధ్యవత్త్వావగాహిన్యాః ప్రతీతేరేవోపయోగిత్వేన సాధ్యవిశిష్టపక్షే తాదృశసాధ్యవత్త్వాన్వయబోధస్యానాకాంక్షితతయా వాదితాత్పర్యావిషయత్వాచ్చ ॥ యత్తు వహ్నివిశిష్టపర్వతోద్దేశ్యకబోధే వహ్నిమత్పదోత్తరపర్వతపదోపస్థితిరపేక్షితా ॥ నీలోఘటస్సుందరఇత్యాదావివ ఘటోనీలస్సుందరఇత్యాదౌ

స్యైవేత్యభిప్రాయః * యథాశ్రుతమూలేతి * ఏకవచనాంతస్వార్థవిశిష్టజ్ఞానమిత్యంతమూలేత్యర్థః ॥ అవయవలక్షణానురోధేన సమూహాలంబనానాత్మకతల్లాభసూచనాయ స్వరసేతి ॥ తాత్పర్యేత్యర్థః * నసంభూయేతి *వాదితాత్పర్యావిషయీభూతోద్దేశ్యవిధేయభావాపన్నార్థబోధకత్వమర్థః * శుద్ధేతి * సంభూయప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థబోధేపిప్రథమతోనసాధ్యేఽబాధితత్వబోధసంభవః ॥ బాధసంభావనాయాజాగరూకత్వాదిత్యుపనయాపేక్షా ॥ యద్యపి పరోక్షే బాధశంకాఽకించిత్కరీ తథాపి తదాహితాప్రామాణ్యశంకాస్యాత్ ॥ ఏవం ధూమవత్త్వాంశే భ్రమత్వశంకానోపనయార్థబోధే, హేతోరుభయసిద్ధత్వాత్ ॥ నచ విషయపరిశోధకతర్కేఉపయుజ్యతే ॥ధూమాత్మకాపాద్యాభావనిశ్చయరూపత్వాత్ * ఉపయోగిత్వేనేతి * అన్యథాబాధానువృత్త్యా మధ్యస్థస్యానుమిత్యనాపత్తేః ॥ ఉపనయార్థగ్రహస్య బాధనివర్తకతయాఽబాధితత్వతయాప్యసత్ప్రతిపక్షితత్వోభయభానం తస్య శబ్దాధీనత్వాయ లక్షణాదరః ॥ సమ్భూయైకార్థప్రతిపాదకత్వే ఆకాంక్షాదివిరహోబిజంవదతాం మతమత్రాపయతి * యత్త్వితి * నీలఇతి * నచ నీలత్వఘటత్వోభయావచ్ఛిన్నవిశేష్య

నీలాన్వితఘటాద్యంశే విధేయాభానాదుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవాచకపదస్య ఉద్దేశ్యవాచకపదపూర్వవర్తితాయా అపేక్షణీయత్వాదతో నైతాదృశాన్వయబోధసంభవః ॥ నచ శుద్ధపర్వతత్వావచ్ఛిన్న ఏవ శుద్ధవహ్నిమత్త్వనిగమనోపస్థాప్యవి

తాకత్వం సమమేవేతివాచ్యమ్ ॥ నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపిత ఘటత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాత్పర్యకోద్దేశ్యతాస్థలే నీలత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాప్రయోజకపదస్య ఘటత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యతాప్రయోజకపదపూర్వత్వవివక్షణాత్ ॥ గుణానాంచేతిజైమినిసూత్రమ్ ॥ గుణానాం విధేయానాంపరార్థత్వాత్। ఉద్దేశ్యమాత్రసాకాంక్షత్వాత్ ॥ ఉద్దేశ్యమాత్రనిష్ఠవిషయతానిరూపిత విషయతాశ్రయత్వాదితియావత్ ॥ అసమ్బంధః ॥ అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నవిషయితానిరూపకత్వశూన్యత్వమ్ ॥ సమత్వాత్తుల్యత్వేన భానాదితితదర్థః ॥ యద్యప్యత్ర విధేయానాం తాదృశవిషయితానిరూపకత్వంనాస్తి, కుతఇత్యుక్తౌ పరార్థత్వాత్సమత్వాదితి హేతుద్వయం- తత్ర పరార్థత్వస్యైవ సమ్యక్త్వే స మత్వాదిత్యస్యవైయర్థ్యం తథాపి పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదౌ వహ్నివిషయిత్వవహ్నిత్వవిషయిత్వయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావోసత్వాత్ ॥ వహ్నిత్వస్యధర్మిపారతంత్ర్యేణ పర్వతాదౌ సాకాంక్షతయా వహ్నివహ్నిత్వయోఃపరార్థత్వాత్ అతస్సమత్వాదిత్యుక్తమ్ ॥ తథాచ యథావహ్నేః పర్వతమాత్రవిధేయత్వం, తథా నవహ్నిత్వస్యతస్య వహ్న్యంశేపి విధేయతయా పర్వతమాత్రవిధేయత్వాభావాదితి నసమత్వమ్ ॥ వస్తుతస్తు విధేయానాం అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావః ॥ పరస్పరసాకాంక్షత్వం కుతోనేత్యాశంకాయాం సమత్వాదిత్యుక్తం. యతఏవ సమత్వాదిత్యర్థః॥పరస్పరధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారకభావాపన్నవిషయితయోరేవావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావోనతదనాపన్నవిషయితయోరితి॥ యద్వా విధేయబోధే కఇతి ధర్మిసాపేక్షాజాయతే।నవిధేయాంతరస్యఅతోధర్మివిధేయయోరేవ సంబంధోభాసతే, నతు విధేయయోఃవిధేయబోధేచ నవిధేయాన్తరస్యాకాంక్షేత్యతస్సమత్వాదితి ధర్మధర్మిభావధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారభావాన్యతరశూన్యత్వాదిత్యర్థః ॥ తేషాం తుల్యత్వేన పరస్పరార్థత్వరూపపరార్థత్వమితిభావః ॥ ॥ శుద్ధేతి ॥ అవచ్ఛిన్నవిషయితాప్రయోజకస్యవిశేష్యతావచ్ఛేదకప్రకారకనిర్ణయాదేరభావాత్ ॥ ఏకవాక్యత్వం ఏకపదప్రయోజ్యవిషయి

శిష్టవహ్నిమత్త్వయోర్యుగపద్విధేయతయా అన్వయోపగమేనైకవాక్యత్వంనిర్వహతీతివాచ్యమ్ ॥ గుణానాంచ పరార్థత్వాదసంబంధః సమత్వాత్స్యాదితి న్యాయేనవిధేయతయాభాసమానయోశ్శుద్ధవహ్నిమత్త్వవిశిష్టవహ్నిమత్త్వయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నవిషయితాకత్వ రూప సంబంధాభావేనైకవాక్యత్వానిర్వాహాత్ ॥ అతఏవ విధేయభేదే సర్వత్ర వాక్యభేదః ॥ కేవలోపనయజన్యబోధే పక్షే సాధ్యవ్యాప్యహేతుమత్త్వస్య విధేయత్వేపి ఉపనయనిగమనాధీనబోధే ఉద్దేశ్యపదపూర్వనిర్దిష్టస్య వ్యాప్యవత్పక్షపదార్థస్య ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతయైవ భానేన తద్విషయకత్వనిగమనార్థవిషయకత్వయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాత్తదుభయైకవాక్యతేతి ॥ తన్న ॥ తాత్పర్యసత్త్వే యోజనయాపి తాదృశబోధసంభవాత్, ఉద్దేశ్యవాచకపదస్య విధేయవాచకపదపూర్వత్వేన ప్రతిసన్ధానస్యాపేక్షణీయతయా యోజనయైవోపనయేన పక్షే అయంపదార్థః సాధ్యవ్యాప్యవత్త్వబోధనాత్ తాత్పర్యసత్త్వేవాదివాక్యేయోజనాయాఃదూషణానర్హత్వాత్ ॥తాత్పర్యవిరహస్యైవ తత్రబీజత్వాత్ ॥ ఇదముపలక్షణమ్॥ ఉపన

తాయాః సాక్షాత్పరంపరయావాఽవచ్ఛేద్యాయా విషయితాతత్ప్రయోజకత్వం విధేయభేదే విధేయవిషయితాభేదేవాక్యభేదో విభిన్నవాక్యత్వంఅవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావానాపన్నతద్విషయితాద్వయప్రయోజకత్వమ్॥ తత్రజ్ఞానస్యప్రత్యేకస్థలీయతద్విషయితాద్వయశాలిసమూహాలమ్బనరూపత్వాదితిభావః ॥ నన్వేవం కథంచిదిత్యాదిపఙ్క్త్యసంగతిః నిగమనే సాధ్యస్యోపనయేహేతుమత్త్వస్యచ విధేయత్వాదిత్యతఆహ *కేవలేతి *యోజనయాపి* ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవాచకపదస్యోద్దేశ్యవాచకపదపూర్వత్వానుసంధానేనాపి ॥ ఏవంచైకస్యామేవ ప్రతిజ్ఞాయాం ఫలభేదఉపగమ్యతే తేన పర్వతే వహ్నిబోధార్థమేకా వహ్నిమత్పర్వతే నిగమనార్థబోధార్థమపరేతినశంకా ॥ అత్రదృష్టాంతమాహ * ఉద్దేశ్యేతి * అన్యథాశాబ్దబోధే ప్రాఙ్నిర్దిష్టముద్దేశ్యమితి నిగమనానురోధేనాయం వహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యుపనయకల్పనాపత్తేః ॥ ఏవమేకస్మాదేవ ఫలభేదోపీతిభావః ॥ ప్రతిజ్ఞానిగమనయోరపి యోజనోపగమాన్నాసత్తిభంగః *దూషణేతి * అన్యథా తాదృశతాత్పర్యనిర్వాహాయోపనయె ఉచితవాక్యాంతరకల్పనాగౌరవంస్యాత్ * బీజత్వాత్ * యోజనావిరహప్రయోజకత్వాత్ ॥తథా

యేనాపి సమం ప్రతిజ్ఞాయాః న విశిష్టైకార్థప్రతిపాదకత్వం వహ్నిమతి పర్వతే ఉపనయార్థస్య సాధ్యవ్యాప్య హేతుమత్పక్షస్య ప్రతిపత్తౌ తాదృశహేతుమత్త్వాంశఘటితతయా విధేయత్వసంభవేపి అనుమిత్యుపయోగినః పక్షతావచ్ఛేదక విశిష్టే హేతుమత్త్వస్యాకాంక్షయైవోపనయప్రతిపాదనాదనాకాంక్షితస్య పర్వతే పర్వతాభేదబోధస్య తాత్పర్యావిషయత్వాత్ *ఉదాహరణావయవాంతరయోరితి * ఉదాహరణఘటకయోర్యత్తత్పదఘటితభాగయోరపి నైకవిశిష్టార్థబోధకత్వం తత్ర ద్విరుక్తయత్పదేన మహానసత్వమహానసాన్యత్వాదినోద్దేశ్యోపస్థాపనాత్ తత్పదేనాపి తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నపరామర్శాన్మహానసం ధూమవద్వహ్నిమచ్చ మహానసాన్యద్ధూమవద్వహ్నిమచ్చేతివాక్యార్థచతుష్టయవిషయకసమూహాలంబనబోధస్యైవోదయాత్॥ నచ వీప్సయా వ్యాపకత్వబోధనాద్ధూమవాన్ధూమవ్యాపకవహ్నిమానిత్యాకారక ఏకవిశిష్టార్థబోధ ఏవ తత్రోత్పద్యత ఇతివాచ్యమ్ ॥ యోయ ఇత్యాదేరనన్వితార్థకత్వప్రసంగాత్॥ నచద్విరుక్తయత్పదస్యైవవ్యాపకత్వమర్థః సచ సాధ్యాంశే అన్వేతీతివాచ్యం॥ నామార్థయోర్భేదాన్వయబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్॥ వ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నస్య తదర్థస్యాభేదేనాన్వయ ఇత్యపిసంభవతి॥ సుందరోదండీత్యాదౌ దండాద్యంశే సుందరాద్యభేదానన్వయవత్సమానవిభక్తికత్వాభావేన మత్వర్థీయప్రకృత్యుపస్థాప్యే అర్థే అసమస్తనామార్థాభేదాన్వయస్యాసంభవాత్॥ అభేదాన్వయప్రతియోగిసాపేక్షతయా అసామర్థ్యేన సాధ్యవాచకపదోత్తరం తద్ధితాసంభవాచ్చ, త

చ తాదృశశాబ్దబోధవిరహే తాత్పర్యవిరహ ఏవ బీజముచ్యతాం,కిం మధ్యేయోజనావిరహకల్పనమితిభావః * అప్రాప్తేతి * ప్రతిజ్ఞావాక్యాజాతేత్యర్థః*విధేయత్వసంభవేపీతి *విధేయకోటావాధిక్యాత్ ద్వయోరవిధేయత్వాదపరార్థత్వాచ్చేతిభావః *తదర్థస్య* ద్విరుక్తతత్పదార్థస్యప్రకృతిః దండపదప్రకృతిపదమ్ ॥ సుందరదండీత్యాదావభేదబోధోదయాదసమస్తేతి * ప్రతియోగీతి* ప్రతియోగివాచకపదేత్యర్థః ॥తృతీయార్థోఽభేదః॥ సాపేక్షేణ, కృత్తద్ధితసమాసాఇతిహిసూత్రమ్ ॥ సాపేక్షత్వమసమర్థత్వమ్ ॥ తచ్చ శాబ్దబోధప్రయోజకీభూతసమానవిభక్తికత్వాదిరాహిత్యమ్॥ యథాబుద్ధరాజమాతంగశాబ్దబోధే షష్ఠ్యంతరాజపదస్యాప్రయోజకతయాఽసామర్థ్యాన్నబుద్ధస్య రాజమాతంగఇత్యాది

ప్రకారకస్యతావతాపి సాధర్మ్యాసంభవాచ్చ॥ తస్మాద్యత్పదార్థే హేతోః తత్పదా
ర్థే చ తస్మిన్ సాధ్యస్య విధేయతయా భానమేవ సమూహాలంబనరూపం త
త్ర బాధకమ్ ॥ తదుత్తరం వ్యాపకతాబోధో మానసః ॥ సఏవవా శాబ్దబోధః॥
సాధ్యవాచకపదస్య ప్రకృతసాధనవ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యే లాక్షణికతయా తత్ప
దార్థే వ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యసత్తామవగాహత ఇత్యుపేయం॥ ఏవంసమభివ్యా
హారస్థలే వ్యాపకత్వతాత్పర్యస్యానాదితయా తాదృశలక్షణాయా నిరూఢలక్షణా
త్వేన వాదివాక్యతత్స్వీకారే క్షతివిరహాత్ ॥ నచ వ్యాపకతాబోధస్యావశ్యక
త్వే నానాహేత్వధికరణే వహ్న్యాదిమత్త్వబోధస్యాప్రయోజకతయా ధూమా
దికముద్దేశ్యతావచ్ఛేదకీకృత్య సమూహాలంబనాత్మక ఏవ వ్యాపకతావిశిష్టసా
ధ్యబోధ ఉపేయతాం యత్తత్పదంతు తాదృశలక్ష్యార్థతాత్పర్యగ్రాహకమేవా
స్త్వితి వాచ్యం ॥ అర్థబోధకత్వసంభవే తత్పరిత్యాగాయోగాత్ యోయోనవహ్ని
మాన్ సనధూమవానిత్యాదావ్యతిరేక్యుదాహరణే వహ్నిమద్భేదాదిహేతుకే ధూ

సమాసః ॥ విశేషణపదోత్తరవిభక్తిప్రయోజ్యాన్వయబోధప్రయోజకత్వేనవి
శేష్యపదోత్తరసమానవిభక్తిరపేక్షితా నతు విశేష్యపదోత్తరవిభక్తిప్రయోజ్య
శాబ్దబోధే విశేషణ పదోత్తరసమానవిభక్తిః ॥ ఏవం భేదాన్వయబోధేపీతి
శబ్దమణావిస్తరః ॥ సర్వమిదంఏవ్పాసవిరహస్థలఏవేత్యభిప్రాయేణాహ * తావతా
పీతి * ఏవంచ క్వచిదపి వ్యాప్యాధికరణే వ్యాపకాభానేంశేకాయామసంభవా
ద్వ్యభిచారజ్ఞానాభావసహిత సహచారదర్శనరూపసామగ్య్రాః ఫలమాహ * త
దుత్తరమితి * నను సమాసవిషయకత్వమాత్రేణ విరోధిత్వే మానాభావాత్
మహానసత్వాదినా సకలవ్యక్తిషు వహ్న్యాదిమత్త్వబోధేపి ధూమవత్త్వాదినా
వహ్న్యాద్యభావశంకా మర్వారేతి నోత్తరక్షణే వ్యాపకతా మానసబోధసంభ
వ ఇత్యత ఆహ * సఏవవేతి * మహానసం ధూమవద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమచ్చ
మహానసాన్యద్ధూమవద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమచ్చేతి సమూహాలంబనఏవ వేత్యర్థః
తత్పదార్థే మహానస తదన్యయోరపి స్వప్రయోజ్యశాబ్దబోధధ్వంసకాలీన స్వ
ప్రయోజ్య శాబ్దబోధసామాన్యకత్వమనాదిత్వమ్ * వాదివాక్యఇతి * అన్య
థా నీలపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదేః ప్రతిజ్ఞాత్వానుపపత్తేః * ధూమవద్భే
దాదిసాధ్యక ఇతి * హ్రదో ధూమవద్భిన్నో వహ్నిమద్భేదాత్ ॥ యోయో నవ

మవద్వహ్న్యాదిసాధ్యకేతాదృశాన్వయ్యుదాహరణేవాయత్తత్పదార్థావివక్షాయాం
ప్రతియోగివాచకపదసమానవిభక్తికపదోపస్థాప్యస్యానుయోగినోఽప్రవేశేన
త్వా తత్రాన్యోన్యాభావబోధనాసంభవాచ్చ ॥ ఏవంచైతత్ప్రజానాతికర్తృకత్వావి
శిష్టాదౌ న్యాయాంతర్గతేయోఽయః కరోతి సజానాతీత్యుదాహరణేయత్తత్పదా
ర్థావివక్షాయాం ధర్మిణో లాఘవేన సాధ్యత్వాత్ప్రయుక్తలక్షణయోరుదాహరణాభాస
తాప్రసంగాచ్చేతి ॥ ఏవంచోదాహరణసముదాయస్యావయవాంతరేణ సమం వి
శిష్టార్థప్రతిపాదకత్వం సుతరామేవ న సంభవతీతి భావః ॥ ఏతేన హేతూదాహ
రణయోర్ధూమవాన్ధూమాద్ధూమవాన్వ్యాపక స వహ్నిమానిత్యాద్యన్వయవిశిష్టార్థబోధ
జనకత్వసంభవాదుదాహరణావయవాంతరేణాన్వయానుపపన్నమిత్యాది నిరస్తమ్ ॥

ప్రాగేవ సుతరామేవ న సంభవత్యేకార్థప్రతిపాదకత్వమిత్యనుషజ్యతే ॥ ప్రతిజ్ఞా
హేత్వోరిత్యత్రాపి న కారకం విశేయ తాత్పర్యం పర్వతో ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్ని
మానిత్యాద్యన్వయవిశిష్టజ్ఞానజననాదితి భావః ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాద్యన్వయబోధానంతరం కు

హ్నిమాన్ న సధూమవానిత్యాద్యన్వయ్యుదాహరణేనాన్వయః ॥ ఏకలత్వా, అ
బోధకత్వమ్ ॥ అనుమేయాద్యవిషయకో న శాబ్దబోధో ఽప్రసిద్ధః ॥ జానాతీత్యా
దావన్యత్రాన్వయవిశిష్టబోధేఽపి ఉదాహరణే విశేషబోధసంభవ ఇతి ఘటేనోపన్యాసః ॥
మతుప్సార్థకత్వమతే యోయోధూమవానిత్యాదౌ సతత్రైవైకల్యమితి తత్త్యాగః ॥
ఏతేన అర్థబోధకత్వసంభవ ఇత్యాద్యుక్తమపాస్తమేవ ॥ యోఽసౌ ధూమవాన్ ధూ
మాద్వహ్నిమాన్ చేతి బోధకంచేద్వాదికాత్పర్యవిషయబోధో యావత్తదాహ *ఉదా
హరణసముదాయస్యేతి* *విశేషణేతి* సంభూయైకార్థప్రతిపాదకత్వమిత్యనువ
ర్తత ఇత్యనేనాన్వయః *తాభ్యాం* *ప్రతిజ్ఞాహేతుభ్యామ్* ॥ స్వార్థోపస్థితిద్వా
రేతి శేషః ॥ యద్యపి పర్వతో ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమానితిబోధే పర్వతో ధూ
మాద్వహ్నిమానిత్యాద్యానుపూర్వ్యపేక్షణాత్పృథక్ తాభ్యామేకార్థబో
ధః ॥ తథాపి తాదృశవిధేయతావచ్ఛేదకవిశిష్టస్య తాదృశవిధేయోపస్థితయే
తాదృశానుపూర్వ్యపేక్షణాత్ ప్రకృతే విధేయతావచ్ఛేదకత్వేన వహ్నిత్వ
మాత్రభానం కుత ఇత్యాకాంక్షాయాం విధేయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నే ధూమాదిత్య
స్యాన్వయ ఇత్యవగమాత్ ॥ నను వహ్నిః కిం జ్ఞానజ్ఞాప్య ఇత్యాకాంక్షా త
థాచ పక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యాన్వయాదేవతన్ని
వృత్తిసంభవాత్తదాపన్నసాధ్యే తద్బోధనమనుపయోగిత్యాశంకతే * అథేతి *

తఇతి సాధ్యజ్ఞాపకాకాంక్షాయాం తన్నివర్తకం హేతువాక్యంప్రయుజ్యతే తన్ని
వర్తకతాచ పక్షవిశేషతానాపన్నసాధ్యాంశే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వబోధనేనాపిని
ర్వహతీతి పక్షాంశే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధస్యా
నుపయోగితయా నతాత్పర్యవిషయత్వమితిచేన్న ॥ పర్వతే వహ్నిబోధానంత
రం పర్వతే యద్వహ్నిజ్ఞాపకం తత్రైవాకాంక్షాజాయతే తన్నివృత్తిశ్చ సా

వహ్నిమత్త్వం కుతఇతిచ నాకాంక్షా పక్షవిశేష్యక జ్ఞానవిషయత్వావిషయక
త్వాత్ ॥ వివాదాపిషయధర్మిణి సామాన్యతో వహ్నిజ్ఞాపకజ్ఞానస్యసిద్ధేశ్చ కిం
తు పర్వతే వహ్నిమత్త్వం కుతఇత్యాకారికైవ సాచ పర్వతపదవశాత్కించి
జ్జ్ఞానజన్యపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయో వహ్నిరిత్యాకారికా, ఏతాదృశాకాంక్షా
నివృత్తిశ్చపర్వతవిశేషణతాపన్నసాధ్యహేతుజ్ఞానజన్యపక్షవిశేష్యక జ్ఞానవిషయ
త్వబోధనేనైవసంభవతీతి తయోరేకవాక్యత్వమితిసమాధత్తే*పర్వతఇతి*తత్రై
వేతి*కుతఇత్యాభాసోక్తాకాంక్షావ్యవచ్ఛేదార్థఏవకారః॥తస్యాః కింజ్ఞానజన్యజ్ఞా
నవిషయతామాత్రావగాహితయాధూమాదిన్యుత్తరే సాధ్యముఖ్యవిశేష్యకధూమ
జ్ఞానజన్యజ్ఞానవిషయతాబోధేపి పర్వతే వహ్న్యభావవ్యావర్తకవహ్నిమత్త్వ
సాధకాలాభాద్విప్రతిపత్త్యాదితః పక్షపరిగ్రహేణ ప్రతిజ్ఞాభిధానవైయర్థ్యా
త్ ॥ ఏతదభిప్రాయేణైవ పర్వతే వహ్నిబోధానంతరమితి పునరుపాత్తమ్ ॥ య
ద్యపి వహ్నిమత్త్వంకుత ఇత్యతః పర్వతేవహ్నిజ్ఞానజనక జ్ఞానవిషయత్వవ్యా
ప్యధర్మజ్ఞానంభూయాదిత్యాకాంక్షైవోచ్యతే తథాచ వహ్నిజ్ఞాపకం కిమిత్యే
వయుజ్యతే సమభివ్యాహృతపదార్థతావచ్ఛేదకావాంతరధర్మప్రకారక జ్ఞానే
చ్ఛాయాం కింపదశక్తేః ॥ తథాపి ప్రశ్నోత్తరభావానురోధేన తత్ప్రపంచమ్యు
పాదానమ్ ॥ యది యాదృశవిశేషణవిశేష్యభావాపన్నపదార్థవిషయకత్వేన
జ్ఞానమిచ్ఛావగాహతే తాదృశవిశేషణవిశేష్యభావాపన్నతత్తద్విషయకత్వేన
జ్ఞానజనకస్యైవోత్తరత్వమితినియమః ॥ తథోత్తరానురోధేనేచ్ఛాయామేవతు
ల్యమితివేద్యత్వమ్ ॥ ఉత్తరార్థశాబ్దబోధోత్తరమానసబోధస్యవా తన్నివర్త
కత్వముపేయమ్ ॥ తాదృశాకాంక్షాయాః ధూమాదిజన్యజ్ఞానవిషయత్వమాత్రప్ర
తిపాదనాన్ననివృత్తిరిత్యతఆహ * నివృత్తిశ్చేతి * నివృత్తిరనుత్పాదః ॥ ధూమ
పదస్య ధూమజ్ఞానమర్థః॥ సమభివ్యాహృతప్రతిజ్ఞాదిఘటకపక్షపదార్థతావచ్ఛే

ద్యే ధూమాదిజ్ఞానజన్యపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయత్వప్రతిపాదనేనైవ ధూమా
ద్వహ్నిమన్మహానసమిత్యాదివాక్యస్య పర్వతే వహ్నిమత్త్వం కుత ఇత్యాకాం
క్షానివర్తకత్వాభావాత్ ॥ పంచమీతస్తాదృశపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయత్వభా
నంచ తద్విశేషణతాపన్నసాధ్యాంశ ఏవోక్తవాక్యాన్మహానసాదివిశేషణతయో
పస్థితే తదప్రతీతేః ఏకధర్మిణావిశేషణతాపన్నే అన్యవిశేష్యకహేతుజ్ఞానాధీనజ్ఞా
నవిషయత్వబోధకతాయాః పంచమ్యా అవ్యుత్పన్నత్వాదితి ధూమాద్వహ్ని
మాన్పర్వతఇతి విశిష్టవైశిష్ట్యబోధస్యావశ్యకత్వాత్ *కథంచిదితి* నిగమనేఽ
యం పదానుషంగపక్షే వహ్నివ్యాప్యధూమవత్పర్వతాదిరూపోపనయార్థేని
గమనార్థధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమత్త్వాద్యన్వయసంభవాదితిభావః ॥ అనుషంగ
పక్షేతు తాదృశవహ్న్యదిమత్పక్షరూపనిగమనార్థమాత్రబోధేనైవాకాంక్షాని
వృత్తేరుపనయార్థే విశిష్టపక్షే నిగమనార్థీభూతవిశిష్టపక్షబోధస్యానుపయుక్త
స్య నతాత్పర్యవిషయతేతికథంచిదిత్యుక్తమ్॥ఇదంత్వవధేయమ్॥అననుషంగపక్షేపి
ఉపనయైకదేశేఽయం పదార్థపక్షమాత్రే నిగమనార్థాన్వయమాత్రేణైవకృ

దకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకజన్యజ్ఞానవిషయత్వం పంచమ్యర్థః ॥ ఏవకారేణ్చ పర్వతవి
శేష్యకత్వాఘటితస్య కించిద్విశేష్యకత్వఘటితస్యచోక్తార్థస్య ప్రతిపాదనే
తన్నివర్తకతావ్యవచ్ఛేదార్థః * ధూమాదితి * ధూమజ్ఞానజన్యమహానసవిశే
ష్యకజన్యజ్ఞానవిషయకత్వంతదర్థః ॥ ఆద్యే మహానసవిశేష్యకత్వస్యాధిక్యేప్యు
క్తార్థభానమస్త్యేవేతిబోధ్యమ్ ॥ అథ ధూమజ్ఞానజన్యపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవి
షయత్వం పక్షవిశేషణతానాపన్నసాధ్యే కుతోనభానతఇత్యాశంకాం తద్ధర్మివి
శేషణతాపన్నఏవ సాధ్యే తద్విశేష్యకజ్ఞానవిషయత్వభానమితినియమమంగీకృ
త్య నిరాకురుతే * పంచమీతఇతి * ఉక్తనియమస్య ఫలాంతరమప్యాహ
* ఉక్తవాక్యాదితి * పంచమ్యానానార్థత్వేపి తతోధూమజ్ఞానజన్యపర్వతవిశే
ష్యకజ్ఞానవిషయ వహ్నిమన్మహానసమిత్యప్రత్యయార్థః ॥ ఏతత్ప్రదర్శనంచ కిం
చిద్విశేషణతాపన్నఏవ సాధ్యే కించిద్విషయకజ్ఞానవిషయత్వభాననియమేనైవో
పపత్తేస్తస్యైకధర్మి ఘటితత్వం వ్యర్థమిత్యాశంకావారణాయ కస్తాదృశ వహ్ని
మానిత్యేవాకాంక్షా నతు కీదృశఇత్యభిప్రేత్య దీధితిందూషయతి * ఇదంత్వి
తి * నిగమనే తాదృశ ప్రతీతి జనకతాసత్త్వాన్న తద్వ్యవచ్ఛేదఇత్యతఆహ

తత్కృత్యతయా తత్సముదాయార్థవిశిష్టపక్షే నిగమనార్థవిషయకబోధేపి తాత్ప ర్యమప్రామాణికమితి॥ నన్వేవం ప్రతిజ్ఞాదీనాం పంచానాం కథమేకవాక్యతా వ్యవహార ఇత్యత ఆహ * ఏకేతి * విశిష్టేతి * విశిష్టార్థప్రతీతీచ్ఛాప్రయో జ్యత్వమాత్రేణేత్యర్థః । మాత్రపదేన తాదృశప్రతీతిజనకత్వవ్యవచ్ఛేదః తాదృశీ చ ప్రతిపత్తిర్నిగమనరూపచరమవాక్యార్థబుద్ధిరుదీచ్యోపాయమానసః పరామర్శః॥ తత్పరతాఽపి తాం జనయిత్వా ప్రత్యేకం తత్తద్వాక్యప్రయోజికా యాకాంక్షా ము త్థాపయమసః ప్రతిజ్ఞాదేరిహాభూమజ్ఞత్యాదివచసామానుమానికవహ్న్యాదిధీపరతా వన్నిష్టహరత్యేవ తత్ప్రయోజకతయైవ॥ నను తావద్భిరవయవైః సంభూయైకమ హావాక్యార్థబోధజననేపి పరామర్శప్రయోజకీభూతస్వీయస్వీయతత్తద్విశిష్టా ర్థధీజనకతాయాః సర్వావయవేష్వేవ సత్త్వేననిరుక్తలక్షణసమన్వయో నానుప పన్న ఇత్యత ఆహ * పరామర్శప్రయోజకత్వం చేతి * పరామర్శప్రయోజకజ్ఞా నజనకత్వం చేత్యర్థః * ప్రత్యేకమేవేతి * పరామర్శవిషయేత్యర్థః (*తత్తత్పదార్థో పస్థాపకతయేతి *) తత్తత్పదార్థసంసర్గోపస్థాపకతయేతి * అథ చేత్తృతీయా త థాచ తదుపస్థాపకత్వరూపం వివక్షితం ॥ వివక్షితమితి శేషః ॥ తథాచయాదృశయా దృశవాక్యైః పరామర్శవిషయ సకలపదార్థోపస్థాపనంతే తాసత్సముదాయ త్వం వివక్షితమితి భావః * ఉదాహరణోపనయయోరేవేతి* ఉపనయ స్యవ్యాప్యవ్యాపకభావాదుదాహరణాంతర్భావః * తత్ *న్యా యత్వమ * పద్యవాక్యేతి * తాభ్యామేవ పరామర్శవిషయసకలపదార్థోప స్థాపనాదితిభావః ॥ అథ యథాకథంచిత్పరామర్శానుకూలత్వం యాదృశ యా దృశవాక్యానాం తాదృశతాదృశవాక్యసముదాయత్వం వివక్షితమతో నోదా హరణోపనయమాత్రేఽతివ్యాప్తిరిత్యాశంకతే * అథేతి * తదానుకూల్యమా త్రేణేతి * పూర్వపదఘటితే తృతీయా పరామర్శప్రయోజకత్వమిత్యనుషజ్యతే ॥

---

* ఉదీచ్యోపాయేతి * తత్పరతా * తాదృశేచ్ఛాప్రయోజ్యతా * ఇహేతి* వ్యాప్తి స్మృత్యాదిసంభవాద్ధీపరతా * అనుమితీచ్ఛాప్రయోజ్యత్వమ్ *తత్ప్రయోజకత యైవ * ప్రతిపత్తిప్రయోజకతయైవ * స్వీయస్వీయేతి * స్వఘటకపదైకవాక్య తాపన్నైః ప్రతిజ్ఞాదిపంచభిః స్వస్వార్థజ్ఞానం జన్యతఇతి నతద్విరోధః * యాదృశవాక్యైరితి * యాదృశసముదాయత్వాశ్రయే పరామర్శవిషయీభూ

* ఇత్యాదేః * ఇత్యాదిసముదాయస్య * తథాత్వమ్ * న్యాయత్వం॥స్యాదితి శేషః॥ కొవహ్నిమానిత్యాదివాక్యానామపి జిజ్ఞాసాజ్ఞాపనద్వారా అవయవప్రయోజకత్వేన యథాకథంచిత్పరామర్శానుకూలత్వసంభవాదితిభావః ॥ ఇత్యాదీత్యాదిపదాత్ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదావతివ్యాప్త్యాదేః పరిగ్రహః ॥

ఇతి గదాధరీయే న్యాయలక్షణమ్.

మూలోక్తావయవలక్షణేశాబ్దజ్ఞానస్యానుమితిచరమకారణలింగపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వాభిధానం పంచవాక్యానామేకమహావాక్యార్థధీజనకత్వాభిమానేన ప్రతిజ్ఞాది ప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థగోచరశాబ్దధీవిశేషాణాం పరిచయార్థమేవ తేషాం నివేశస్తువిశిష్యతత్తదర్థవిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వేన నతు తాదృశశాబ్దధీజనకత్వేన తథాసత్యేకైకావయవజన్యశాబ్దబుద్ధేఽపి పరామర్శప్రయోజకతయా తజ్జనకవాంతరవాక్యార్థజ్ఞానజనకావయవానయవేతిప్రసంగస్యదుర్వారత్వాత్ ॥ నచ సాధ్యవిశిష్టపక్షాదివిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వేన బోధపంచకనివేశేఽననుగమః ॥ జనకాంతస్య తత్తద్బోధజనకాన్యతమత్వాదిరూపానుగతధర్మావచ్ఛిన్నపరత్వాత్ ॥ సత్యేవంసతి న్యాయానంతర్గతే పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదివాక్యేఽతివ్యాప్తిః ॥ వాక్యపదస్య న్యాయాంతర్గతత్వార్థకత్వాదిత్యభిప్రేత్య పర్యవసితం లక్షణార్థమాహ * న్యాయేతి * ॥ (యద్యప్యుదాసీనే న్యాయాంతర్గతత్వఘటిత ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమేవనాస్తి, తథాపి తదఘటితప్రతి

తా యావంతఃపదార్థాః ప్రత్యేకంతదుపస్థాపకత్వంతాదృశసముదాయత్వమర్థః * వ్యుత్క్రమేతి * ఆదినా నానాన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాదిపరిగ్రహః ॥ అతివ్యాప్త్యాదినా కల్పద్వయేప్యసంభవపరిగ్రహః * అత్రకేచిత్, వాక్యైకవాక్యతాయాం సమభివ్యాహారరూపాకాంక్షాదేరనపేక్షణీయత్వాత్ ॥ మహావాక్యార్థబోధఖండనమసంగతమేవేతి॥అపరేతు,అస్తుమహావాక్యార్థబోధః॥పరంతుతస్యతాత్పర్యవిషయత్వం నసంభవతీత్యేవభట్టాచార్యాణామాశయఇతి ॥ వస్తుతస్తూదాహరణస్యైకార్థబోధకతాఖండనాన్మహావాక్యార్థబోధఖండనం జాతమేవేతి

ఇతి కృష్ణభట్టీయేన్యాయలక్షణమ్.

* మహేతి * ప్రథమశాబ్దజ్ఞానపదంతు నతావదర్థబోధపరంప్రత్యేకావయవార్థశాబ్దబోధస్య తదజనకత్వాత్ * అననుగమః * అనుగతావయ

తిజ్ఞాద్యుపాదానాభిప్రాయేణేదమ్) ॥ అథ కిమిదం న్యాయాంతర్గతత్వం, న తావత్స్వవిషయక ప్రతీత్యవిషయన్యాయకత్వం ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయక ప్రతీత్యాపి హేత్వాదిరూపన్యాయైకదేశస్య విషయీకరణా త్తద్ఘటితసముదాయాత్మకన్యాయే ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీత్యవిషయత్వస్య దుర్ఘటత్వాత్ ॥ ఏకదేశవృత్తేర్వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకాభావానంగీకారాత్ ॥నాపి న్యాయవిషయతావ్యాపకవిషయితాకత్వం, ఉచ్చారణభేదేనైకానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవాక్యానామపిభేదాత్ కస్యాశ్చిదపి ప్రతిజ్ఞావ్యక్తేర్విషయితాయా ఏకవిధమపి న్యాయమవగాహమానేషు సర్వేషు జ్ఞానేషు వృత్త్యసంభవాత్ ॥మైవమ్ ॥ స్వావిషయకప్రతీత్యవిషయన్యాయకత్వమేవ తత్ న్యాయత్వసామానాధికరణ్యమాత్రేణ తాదృశప్రతీత్యవిషయత్వంవివక్షణీయం॥ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యవిషయకప్రతీత్యా వ్యక్త్యంతరఘటితన్యాయస్య తన్న్యాయైకదేశహేత్వాదేశ్చావగాహనేపి న్యాయత్వాధికరణే తత్ప్రతిజ్ఞావ్యక్తౌ తత్ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యవిషయకప్రతీత్యవిషయత్వసత్త్వేన తాసాం తథాత్వమవ్యాహతమేవ ॥ అథవా న్యాయత్వాశ్రయత్వమేవ తథా, పర్యాప్త్యవివక్షయా ఏకదేశస్యాపి తథాత్వోపపత్తేః॥వస్తుతో న్యాయత్వఘటకస్య సముదాయత్వాంశస్యాత్ర నిష్ప్రయోజకత్వేనాని

వప్రవృత్తినిమిత్తాభావః * ఏకదేశవృత్తేరితి * స్వావిషయకప్రతీతీతి *విషయత్వమవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మః ॥ సముదాయత్వరూపన్యాయత్వమ్ ॥ ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యవిషయకప్రతీత్యా తాదృశప్రతిజ్ఞావ్యక్త్యంతరఘటితన్యాయస్యవిషయీకరణాచ్చేత్యపిబోధ్యమ్ * నాపిన్యాయేతి * యత్కించిన్న్యాయవిషయితావ్యాపకవిషయితాకత్వోక్తావుదాసీన ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిసమానాధికరణత్వాదినా న్యాయవిషయితాయాస్తద్వ్యాపకత్వాదుదాసీనేఽతివ్యాప్తేః* స్వేతి *పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయిస్తత్తద్వర్ణో వా స్వం, తేన న్యాయత్వాశ్రయప్రతిజ్ఞాదిభాగాదావపి ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతివిషయత్వాభావాసత్త్వేపినదోషః ॥ ఉక్తనిరుక్తౌ పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపసంబంధేన న్యాయత్వస్య నివేశ్యతయా లాఘవాదాహ * అథవేతి * సముదాయత్వాంశస్యేతి*స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వమాన్య

శేషాదుచితానుపూర్వీకత్వమాత్రం వివక్షితం తదేవచ న్యాయాంతర్గతత్వమేకదేశసాధారణమ్ ॥ ఉచితానుపూర్వీకత్వంచ ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతుత్వాది ఘటితవాక్యపంచకానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్న భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం విశిష్టధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః తద్ఘటకసముదాయపర్యాప్తతయా ఏకదేశస్యాపి తదాశ్రయత్వాత్ ప్రతిజ్ఞాదేస్తథాత్వమక్షతం ॥ ఉపనయవిశేషోత్తరత్వవిశిష్ట నిగమనత్వశరీరేచ వైశిష్ట్యఘటకతయా నిగమనస్యాప్యంతర్భావాత్తత్సాధారణ్యమక్షతమేవోక్తధర్మస్య॥ విశిష్టస్యావచ్ఛేదకతాస్థలే ఏకమవచ్ఛేదకమపరంచ తద్విశేషణం తన్నిష్ఠస్యావచ్ఛేదకత్వస్యావచ్ఛేదకం నతు సముదాయేఽవచ్ఛేదకత్వం పర్యాప్తమిత్యుపగమేచ తాదృశానుపూర్వీవిశేషప్రకారకనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదక విషయతాకత్వంవివక్షణీయం ॥ తాదృశీచతాదృశవిశిష్టవైశిష్ట్యబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతాతదవచ్ఛేదకత్వంచ హేత్వాదినిష్ఠానంతర్యప్రకారతాపన్నప్రతిజ్ఞాదివిషయతానామప్యవ్యాహతమ్ ॥ వినిగమనావిరహాదితరవిషయతానిరూపితత్వేన నిశ్చయత్వవిశి

హేత్వాదివృత్తిభిన్నత్వవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యవచ్ఛేదక యత్కించిద్ధర్మపంచకవ్యాపకత్వవిశిష్టసముదాయత్వాంశస్యేత్యర్థః॥ స్వాశ్రయీభూతేత్యాద్యుచితానుపూర్వీకత్వోక్తావుదాసీనేఽతివ్యాప్తేరాహ * ఉచితేతి * ప్రతిజ్ఞేతి * పర్వతోదహనవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యానుపూర్వీభేదేనలక్షణభేదే ప్రత్యేకం పర్వతపక్షకవహ్నిసాధ్యక ధూమహేతుకావయవేఽవ్యాప్తిరతః పక్షసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహి యత్కించిజ్జ్ఞానజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణప్రకారతాద్యాశ్రయత్వేన ప్రతిజ్ఞాదీన్ప్రవేశ్య ఏకవిధానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నభేదమాదాయ సర్వత్ర లక్షణసమన్వయః ॥ ప్రాగుక్తైకపదంచైతాదృశప్రకారతానివేశసూచకం॥ వైశిష్ట్యంసామానాధికరణ్యమ్ * ఉక్తధర్మస్యేతి * సంసర్గసాధారణప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం నివిష్టమితిభావః ॥ నను ఏతన్మతే నిగమనవిషయితాయా ఏవ కారణతావచ్ఛేదకత్వం ఉపనయాదివిషయితానాం తదవచ్ఛేదకత్వమితి కథం ప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠత్వముచితానుపూర్వీకత్వస్యేత్యతఆహ *వినిగమనేతి* (అథ హేతుప్రకారతాయాం ప్రతిజ్ఞాప్రకారతానిరూపితత్వోదాహరణ ప్రకారతానిరూపితత్వయోర్విశేషణత్వేఽవచ్ఛేదకతాయా వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాపత్తిరత

ష్టత్వేనచ కారణీభూతజ్ఞాననిరూపితసకలవిషయితానాం కారణతావచ్ఛేదకత్వా
త్ ॥ ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతుత్వాదివిశిష్టవైశిష్ట్యబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న కార్యతానిరూ
పితాం ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతురిత్యాదిజ్ఞానసాధారణీం తాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్న
వాక్యత్వవిశిష్టవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్న కార్యతానిరూపిత తాదృశ వాక్యత్వాదిప్రకా
రకజ్ఞాన కారణతాంచాదాయోదాసీనాతిప్రసంగవారణాయ కారణతాయాంతా
దృశధర్మవ్యాప్యత్వవ్యాపకత్వయోర్నివేశనమ్॥ నచతాదృశానుపూర్వీవిశేషావ
చ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతాయాఅపిన
తాదృశానుపూర్వీవిశేషప్రకారకనిశ్చయత్వసమనైయత్యసంభవః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వా
దినా పదార్థాకాంతరావగాహి తాదృశానుపూర్వీప్రకారక జ్ఞాన సమానాకారక
జ్ఞానసాధారణత్వాత్ తాదృశజ్ఞానస్య వా స్తనప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకత్వేనతద్ఘటితా
నుపూర్వ్యప్రకారత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపి
తహేతుత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితేతి క్రమేణ నిగమనత్వావచ్ఛిన్న విష
యతాపర్యంతనివేశ్యతచ్ఛాలినిశ్చయత్వసమనియతత్వస్యైవవివక్షితత్వాత్తాదృ
శనిశ్చయత్వస్యోక్తభ్రమసాధారణ్యేనక్షతివిరహాత్ ॥ నచైవముదాసీనప్రతిజ్ఞా
ద్యానంత్ర్యం హేత్వాద్యంశేఽవగాహతే యోభ్రమ సన్నిష్ఠతాదృశప్రతిజ్ఞాది
విషయితాయాఅపి నిరుక్తకారణతావచ్ఛేదకతయాఽతిప్రసంగోదుర్వారఇతివా
చ్యమ్ ॥ భ్రమాన్యత్రివిషయితాయాఏవనివేశనీయత్వాదితికృతంవిస్తరేణ॥ అవయ

స్సామానాధికరణ్యసమ్బంధేన ప్రతిజ్ఞాప్రకారతావిశిష్టోదాహరణప్రకారతావి
శిష్టహేతుప్రకారతేత్యాదిక్రమేణాధికస్య సామానాధికరణ్యాంశస్యానివేశఏవని
యామక ఇతిచేత్ ॥) సంశయసాధారణవిషయితాయాఐక్యేనానతిప్రసక్తేర్నావ
చ్ఛేదకత్వసంభవఇత్యతః * నిశ్చయత్వేతి * నచ కారణతాభేదాపత్తిః ॥ అ
వచ్ఛేదకానామసమనైయత్యస్యైవ తద్భేదకత్వాత్ * ప్రతిజ్ఞోత్తరేతి * ప్ర
తిజ్ఞోత్తరహేతుమద్గగనమితివిశిష్టవైశిష్ట్యబుద్ధిత్వర్థః ॥ అనుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నేన
నిగమనేన భిన్నం సంభిన్నం వాక్యం ఉదాసీనప్రతిజ్ఞావాక్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞా
హేతూదాహరణోపనయనిగమనపర్వతోవహ్నిమానితివాక్యవద్గగనమితి విశిష్ట
వైశిష్ట్యబుద్ధిత్వర్థః ॥ తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నకారణతానివేశేఽయమేవదో
షః ॥ నచ పర్యాప్తిర్నివేశ్యా ॥ ఏతన్మతే తాదృశపర్యాప్తేరసత్త్వాత్ * భ్రి

నైకదేశస్యావయవద్వయాత్మకసముదాయస్య చ వారణాయ ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమితి ॥ అథ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాది న్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞైకదేశే ధూమాదిత్యాదిభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ తస్యాపి హేతుప్రతిపాద్యో యాదృశవిశిష్టార్థస్తన్మాత్రబోధకత్వేన హేతులక్షణాక్రాంతతయా ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వాక్రాంతత్వాత్ ॥ నచ తద్ఘటకపంచమ్యాః ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వాభావాన్న వక్ష్యమాణహేతులక్షణాక్రాంతత్వం తస్యేతి వాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి ధూమాద్వహ్నిమతః సధర్మా పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాఘటకతాదృశభాగేఽతిప్రసంగస్య దుర్వారత్వాదితి చేన్న ॥ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేషణతాపన్నప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్వితస్వార్థబోధకత్వే సతి ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్ట హేతు

మావృత్తీతి * నిరుక్తానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానస్య అన్యాంశే భ్రమరూపత్వే కథమితి చేత్ ॥ భ్రమభిన్నవృత్తిత్వస్యోక్తత్వాత్ ॥ వాస్తవప్రతిజ్ఞాద్యానంతర్యవిషయితాయా భ్రమసాధారణవిషయితాత్వేనావచ్ఛేదకత్వాల్లక్షణసంగతేః ॥ * ప్రకృతేతి * సత్యంతోపాదానాద్ధేత్వర్థబోధకభాగవ్యుదాసః ॥ నన్విహ బోధకత్వం బోధజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమిత్యతిప్రసంగః ॥ నచ విషయితాయాం తాదృశబోధజనకతానవచ్ఛేదకవిషయితానవచ్ఛిన్నత్వం విశేషణం సత్యంతం న దేయమితి వాచ్యమ్ ॥ తథాపి హేత్వర్థబోధకభాగమాత్రవృత్తివిషయితామాదాయ తద్దోషస్య దుర్వారత్వాదితి చేన్న ॥ పక్షవిశేషణతాపన్నప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థవిషయితాయాం కార్యతావచ్ఛేదకీకృత్య హేత్వర్థబోధకభాగావృత్త్యానుపూర్వీ విశేష విషయితాయా ఏవ జనకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశిష్టహేతుత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకనిశ్చయత్వవ్యాపక ప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వం బహిర్భూతత్వాంతార్థః ॥ ఏతేన సాక్షాత్పరంపరాసాధారణ తదనిరూపితత్వనివేశే నిగమనఘటకేతస్మాదితిభాగేఽతివ్యాప్తిః సాక్షాత్తన్నివేశే వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిరితి నిరస్తమ్ ॥ అత్ర ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్న ప్రకృత సాధ్యాన్వితహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూతవిషయితాశూన్యశాబ్దజ్ఞానజనకవాక్యత్వం హేతుత్వం కుతో నోక్తమితి నప్రచ్ఛ్యా, ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదా

త్వవిషయతాబహిర్భూతవిషయితాశూన్య బోధజనకవాక్యత్వరూప హేతుత్వస్యైవ నివేశనీయతయానతిప్రసంగాత్ ॥ నిగమనఘటకస్య తస్మాదితిభాగస్యవారణాయ విశేష్యదళం తజ్జన్యబోధే తాదృశవిశిష్టవిషయితా బహిర్భూతవ్యాప్త్యాదివిషయతాసత్త్వేన తద్వారణాత్ ॥ ***********************

గ॥పా॥ నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వం ప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభిన్నత్వరూపం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశసాధారణమపి భేదస్యావ్యాసజ్యవృత్తితయా సముదాయవృత్తిత్వే ఏకదేశవృత్తితాయా అపి దుర్వారత్వాత్ ॥ అథప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకరూపవత్త్వంతత్, తాదృశంచరూపంప్రతిజ్ఞాత్వాదికమేవ తచ్చవ్యాసజ్యవృత్తీతి నతదేకదేశసాధారణం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశపర్యాప్తం పర్వతపదత్వాదికంచ నప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకతయా విరోధేన అతథాత్వాదితి చేన్న ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వే తాదృశభేదావచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నేపి సత్త్వాసంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణ సముదాయస్యైకదేశానతిరిక్తత్వాత్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశే సర్వత్రతత్తదేకదేశపర్యాప్తధర్మావచ్ఛిన్నేసత్త్వేపివిరోధేనప్రతిజ్ఞాత్వాదేస్తదనుయోగితానవచ్ఛేదకతయా ప్రతిజ్ఞాద్యవచ్ఛిన్నే తదవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్నభేదసత్త్వమవిరుద్ధమితివాచ్యమ్ ॥ వ్యాసజ్యవృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకఏకదేశభేదస్యాప్రామాణికతయాఽనుపగమాత్ ॥ ఘటపటౌనఘట ఇత్యాదిప్రతీతేరసిద్ధేః ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం యద్యద్రూపం తదవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వవివక్షణే చప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిః తాదృశసముదాయత్వాద్యవచ్ఛిన్నే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదాసత్త్వాత్తాదృశసముదాయత్వస్య నిరుక్తరూపానంతర్గతత్వేన తాదృశసకలధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యనవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యేఽతివ్యాప్తేః ॥ తాదృశవిషయితాశూన్యో యస్తాదృశస్వార్థబోధస్తజ్జనకత్వంతుసమ్యక్ ॥ పక్షవిశేషణతాబహిర్భూతత్వవారణాయ ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ భాగవారణాయచ పక్షవిశేషణతానివేశః ॥ *************

యద్వ్యత్తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేనాపి తాదృశధర్మవిశేషణే చాతిగౌరవమతో లఘులక్షణాంతరమాహ * ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వ ఇతి * అత్రాపి న్యాయాంతర్గతత్వే సతీత్యనుషజ్యతే॥ అతో న్యాయబహిర్భూతవాక్యవ్యుదాసః ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశవారణాయ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వ నివేశనమ్ ॥ అథ తావద్వర్ణసముదాయిత్వరూపప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావద్వర్ణానాం భేదః ప్రతిజ్ఞాదౌ దుర్ఘటః ఏకదేశభేదస్య సముదాయేఽనభ్యుపగమే నైవైతల్లక్షణానుసరణాత్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వనివేశాన్న దోషః ప్రతిజ్ఞాత్వాదేః ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకత్వేన తదుపాదాయ లక్షణసమన్వయాదితి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిశరీరే ప్రమేయత్వాదినా నివేశాత్ ॥ తస్య తద్ఘటకతానవచ్ఛేదకతయా తదుపాదాయైవైకదేశాతివ్యాప్తేః॥ నచ న్యాయాంతర్గతత్వే సతీత్యనుషంగేన తాదృశరూపస్య న్యాయత్వవ్యాప్యత్వలాభాత్ న ప్రమేయత్వాదికమాదాయ దోష ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తథా సతి ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకపర్వతపదత్వపకారత్వాదీనాం న్యాయానంతర్గతతత్తద్వర్ణాదిసాధారణతయా న్యాయత్వవ్యాప్యతయైవ వారణాత్సత్యంతదలవైయర్థ్యాపత్తేః । తావతాపి తత్తద్వర్ణనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వాదికమాదాయాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాచ్చ ॥ ఏతేన వర్ణత్వవ్యాప్యతానివేశేన ప్రమేయత్వాదివారణమపి పరాస్తమ్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకం యద్యద్రూపం తత్తదవచ్ఛిన్నభేదకూటసమానాధికరణన్యాయత్వవ్యాప్యధర్మవత్త్వనివేశేన సామంజస్యం తత్తద్వ్యక్తిత్వాదీనాం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకతత్తద్వ్యక్తినిష్ఠవర్ణత్వ వ్యాప్యవిశేషావచ్ఛిన్న భేదకూటసమానాధికరణత్వాత్తావద్భేదకూటస్యైకాధికరణాంతర్భావేన సామానాధికరణ్యాప్రసిద్ధావపి తావద్భేదానాం ప్రత్యేకసామానాధికరణ్యస్య ధర్మవిశేషణత్వాత్ప్రతిజ్ఞాత్వాదౌ భిన్నభిన్నాధికరణాంతర్భావేన తావద్భేదసామానాధికరణ్యసత్త్వేనోపపత్తిరితి వాచ్యమ్॥ ఏవమపి ప్రజ్ఞాదిఘటకవర్ణద్వయాదివృత్తిద్విత్వాదేర్భిన్నభిన్నాధికరణాంతర్భావేన తావద్భేదసమానాధికరణతయా వర్ణద్వయాదావతివ్యాప్తేః॥ నచ న్యాయఘటకతావచ్ఛేదకత్వేన ధర్మస్య విశేషణీయతయా నోక్తద్విత్వాదికమాదాయాతిప్రసంగః తాదృశద్విత్వాదినా తత్తద్వర్ణానాం న్యాయశరీరేఽనివేశేన తస్య న్యాయత్వఘటకతానవచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యం।

ఏవం సతి ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయనిష్ఠవర్ణానాం ప్రతిజ్ఞాదిపంచకనిష్ఠస
ముదాయత్వరూపన్యాయత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాత్వాదినైవ నివేశే ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశ
పర్యాప్తధర్మస్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయరూపన్యాయైకదేశపర్యాప్త
తాదృశసముదాయత్వస్య న్యాయఘటకతానవచ్ఛేదకతయైవ తాదృశసముదా
యేఽతివ్యాప్త్యప్రసక్త్యా విశేష్యదలవైయర్థ్యాదితి చేత్ ॥ నైవమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిఘ
టకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వమేవ సత్యంతార్థః తద్ఘటకతావచ్ఛేదకత్వం చ న స్వావ
చ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతివిషయతానవచ్ఛేదకప్రతిజ్ఞాత్వాదికత్వం అపితు స్వాశ్ర
యావిషయకప్రతీత్యవిషయప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయకత్వమేవ తాదృశావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నభేదకూటసామానాధికరణ్యం తాదృశావచ్ఛేదకభేదకూటవత్త్వమేవ
వా ధర్మే నివేశ్యం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశావిషయకప్రతీత్యా తదేకదేశాంతరస్యావ
గాహనేన ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నేతదవిషయకప్రతీతివిషయత్వాసత్త్వేఽపి ప్రతిజ్ఞా
త్వాద్యాశ్రయతత్తద్భాగస్య తత్తద్భాగావిషయకప్రతీత్యవిషయత్వసత్త్వాత్త
ద్భాగవృత్తిధర్మస్య స్వపదేనోపాదానసంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛే
దకత్వం సుఘటం ఏవం చ యేన న్యాయేన ప్రతిజ్ఞాశరీరే తదేకదేశస్య న నివేశస్త
దేకదేశవృత్తి తాదృశరూపస్యాపి ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞా
దిఘటకవర్ణద్వయాదివృత్త్యన్యతరత్వాదేరపి తథాత్వేన తద్వృత్తిద్విత్వాదేస్త
దవచ్ఛిన్నభేదాసమానాధికరణత్వాత్తాదృశవర్ణద్వయాదివృత్తిద్విత్వాదీనామ
పి నిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వేనావచ్ఛేదకభేదకూటవత్త్వాభావాచ్చ
న తద్వ్యావృత్తిప్రసంగః ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
కభేదకూటసామానాధికరణ్యస్య ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకభేదకూటవత్త్వస్య
వా ధర్మవిశేషణత్వే ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిఘటకసముదాయత్వస్య స్వాశ్రయావి
షయకప్రతీత్యవిషయకప్రతిజ్ఞాదికతయా తద్ఘటకతావచ్ఛేదకత్వేన తాదృశసము
దాయత్వాశ్రయ యావద్వర్ణవృత్త్యన్యతమత్వాదిరూపనిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటక
తావచ్ఛేదకతావద్ధర్మావచ్ఛిన్నభేదాసమానాధికరణత్వేన చ తద్వ్యావర్తనాయో
పాత్తస్య విశేష్యదలస్య వైయర్థ్యప్రసంగః ॥ యది చ నిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటక
తావచ్ఛేదకతావత్ప్రతిజ్ఞాదిఘటకయావద్వర్ణవృత్త్యవ్యాసజ్యవృత్త్యన్యతమ
త్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసామానాధికరణ్యస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాదిభేదస్య చ ప్రతి

జ్ఞాత్వాద్యభావసత్త్వేనాసంభవప్రసంగాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిష
యకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వమవశ్యం ఘటకతావచ్ఛేదకశరీరే నివేశనీయమ్ ॥
తాదృశప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వంచ తాదృశయత్కించిదేకప్రతీతివిషయతా
శూన్యావృత్తిత్వం ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకయావద్వర్ణావృత్త్యన్యతమత్వ ప్రతిజ్ఞా
త్వాదినా ప్రతిజ్ఞాదిఘటకకతిపయవర్ణవిషయకప్రతీతివిషయత్వస్య స్వరూపస
మ్బన్ధరూపావచ్ఛేదకత్వస్య తాదృశాన్యతమత్వ ప్రతిజ్ఞాత్వాది సాధారణ్యేపి
నక్షతిః ॥ యత్కించిత్ప్రతీతినివేశాత్ప్రతిజ్ఞాఘటకయావద్వర్ణేష్వేవ ప్రత్యే
కం ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతివిషయత్వసత్త్వేన తాదృశ
విషయతాశూన్యాప్రసిద్ధావపి నక్షతిః॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయత్వ
స్య తాదృశసముదాయత్వవ్యాపకాన్యతమత్వస్యచ నప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదక
త్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాదివత్ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతివిషయ
మాత్రావృత్తిత్వాదితి తాదృశసముదాయవారకతయా విశేష్యదలసార్థక్యమిత్యు
చ్యతే ॥ తథాపి ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభయఘటితత్వముపేక్ష్య తదుభయఘటక
భాగద్వయాఘటితత్వపర్యన్తనివేశనమనర్థకమ్ ॥ తత్పర్యన్తనివేశనంహిప్రతిజ్ఞా
హేత్వాద్యుభయఘటకకతిపయభాగఘటితసముదాయే సముదితతదేకతరాపర
కతిపయభాగఘటితసముదాయేచాతిప్రసంగభంగాయ ॥ తత్రచ ప్రథమసము
దాయత్వాదౌ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాద్యుభయపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీ
తివిషయమాత్రావృత్తిత్వేన ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభయఘటకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ఉ
త్తరత్రచ తదేకతరఘటకతావచ్ఛేదకత్వాన్నాతిప్రసంగసంభవ ఇతిచేత్ ॥ స
త్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వాభావానాం ప్రతీతౌ పృథక్పృ
థఙ్నివేశ్య తద్విషయతావచ్ఛేదకభేదాః సధర్మేణ నివేశ్యన్తే, అపితు తత్తద్వి
షయకత్వాభావకూటవిశేషితప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకభేద ఏవ ॥ ఏవంచ ప్రతి
జ్ఞైకదేశహేతూభయసముదాయే హేత్వేకదేశప్రతిజ్ఞోభయసముదాయాదౌ
చాతిప్రసంగవారణాయ భాగద్వయనివేశనం॥ అన్యథా తాదృశసముదాయత్వావ
చ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతౌ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యేకతరపర్యాప్త్యధికరణ విషయకత్వ
నియమేన తత్తత్పర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వాభావకూటవత్త్వవిరహేణ ప్రతి
జ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వవిరహాత్ ॥ తత్సముదాయస్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభ

యాఘటితత్వాచ్చ తత్ప్రతిప్రసంగస్యదుర్వారత్వాత్ ॥ అత్రైవం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వస్య హేతుత్వాదిసాధారణ్యాత్తద్వారణాయోపాత్తంస్వాశ్రియావిషయకప్రతీత్యవిషయప్రతిజ్ఞాదికత్వ విశేషణమనర్థకం హేతుత్వాదేఃప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వేపి హేత్వాదివిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వవిరహేణ నిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకత్వస్యాప్యక్షతత్వాదితిచేత్ ॥పరిత్యాజ్యమేవతత్ ॥పరన్తు'ధూమాదాలోకవాంఽపర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌప్రతిజ్ఞైకదేశహేతుసమానాకారకభాగప్రకృతహేతుతానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశేషితహేతుత్వ ప్రతిపాదకత్వరూపన్యాయావయవత్వఘటిత హేతుత్వసత్త్వేన తత్ప్రతీతేర్హేతువిషయకత్వాభావకూటవత్త్వాత్ ప్రసక్తాతివ్యాప్తేర్వారణాయ తద్వ్యావృత్తం 'పూర్వోపదర్శితం హేతుత్వంనివేశనీయమ్ ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్తేః సముదాయేఽసత్త్వేన తదేకదేశస్యాపి తత్పర్యాప్త్యధికరణవిషయతాయాఅక్షతత్వాత్తదేకదేశవిషయకప్రతీతేస్తత్పర్యాప్త్యధికరణావిషయకత్వందుర్ఘటమితి ప్రతిజ్ఞాత్వాదివ్యాపకవిషయతాకాన్యత్వం ప్రతీతౌ నివేశ్యం తథాచైకైకప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిపర్యాప్తధీవిశేషవిషయతారూపప్రతిజ్ఞాత్వాదేరసంగ్రహః ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివిషయికాయాఅపి ప్రతీతేః ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవ్యక్త్యంతరవిషయకత్వేనప్రతిజ్ఞాత్వవ్యాపకవిషయతాకాన్యత్వేనోక్తప్రతిజ్ఞాత్వస్యతాదృశప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వం దుర్వారమితిచెన్న॥ స్వవిషయతానతిరిక్తవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వకాన్యత్వేనప్రతీతేర్నివేశాత్ ప్రతిజ్ఞావ్యక్తిభేదేన ప్రతిజ్ఞాత్వస్య భేదేపి తత్తత్ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయావద్వర్ణవిషయకప్రతీతేః స్వవిషయతానతిరిక్తవృత్తితత్ప్రతిజ్ఞాత్వాత్మకతయాసర్వస్యైవ ప్రతిజ్ఞాత్వస్యనిరుక్తప్రతీతివిషయతానవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥వస్తుతస్తుప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వమేవప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వం (సముదితప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యేకదేశాదివృత్తిసముదాయత్వస్యైకదేశపర్యాప్తహేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేపిప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాసంభవేనతత్సముదాయత్వమాదాయాతిప్రసంగవారకతయావిశేష్యదలేభాగపర్యంతనివేశసార్థక్యమిత్యవధేయం) ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణహేత్వేకదేశ హేతుత్వపర్యాప్త్యధికరణప్రతిజ్ఞా

౯ నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వం ప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభిన్నత్వరూపం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశసాధారణమపి, భేదస్యావ్యాసజ్యవృత్తితయా సముదాయవృత్తిత్వే ఏకదేశవృత్తితాయా అపి దుర్వారత్వాత్ ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం తత్ తాదృశం చ రూపం ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమేవ న తు తదేకదేశపర్యాప్తపర్వతపదత్వాదికం, తదవచ్ఛిన్నే వ్యాసజ్యవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వాదితి చేన్న ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వే తాదృశభేదావచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నేఽపి సత్త్వాసంభవాత్ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణసముదాయస్యైకదేశానతిరిక్తత్వాత్ ॥ నహి వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకైకదేశభేదః ప్రామాణికః, ఘటపటౌ న ఘట ఇత్యాది

ద్యేకదేశాదివృత్తిసముదాయత్వస్యైకదేశపర్యాప్తప్రతిజ్ఞాత్వ... ద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాసంభవేన తత్సముదాయత్వమాదాయాతిప్రసంగస్య వారకతయా విశేష్యదలే భాగపర్యంత... సార్థక్యమిత్యవధేయమ్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాఘటకయావద్వర్ణావృత్త్యవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మస్య స ప్రతిజ్ఞాభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వం అయమేకోఽసద్వాదితి ప్రత్యయబలాత్ న్యూనవృత్తిధర్మస్యైవ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మాధికరణతావచ్ఛేదకత్వేన తదవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాద్వ్యాసజ్యవృత్తేరప్యన్యూనవృత్తిధర్మస్యాతథాత్వాత్ తథాచ తాదృశధర్మపర్యాప్త్యధికరణప్రతిజ్ఞైకదేశస్య సముదాయస్యాసంగ్రహాపత్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ తాదృశధర్మస్య వ్యాసజ్యవృత్తిత్వేన విశేషణీయత్వాత్

నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమిత్యాద్యగ్రిమవిశేషణీయత్వాదిత్యంతగ్రంథః గదాధరీయావయవద్వితీయలక్షణే ౯ నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమిత్యారభ్య విశేషణీయత్వాదిత్యంతస్య స్థానే ౯ కేషుచిత్కోశేషు పాఠాంతరత్వేన దృశ్యతే, స చ న వ్యాఖ్యాతృభిమత ఇతి ధ్యేయమ్ ॥

అవ్యాసజ్యవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదర్శినే ఏకదేశేఽపి తాదృశాన్యతమత్వం ప్రతిజ్ఞాదావేవేతి దూషయతి *భేదస్యేతి* అన్యతమత్వరూపభేదస్యేత్యర్థః *నహీతి* నచ తద్ధర్మాధికరణయత్కించిదవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నభేదస్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నవృత్తిః యత్కించిదవృత్తిప్రతియోగితాకభేదో వా న తద్ధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాక ఇతి నియమభంగః తాదృశభేదావచ్ఛిన్నభేదస్యోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకరూపాక్రాంతత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞా

ప్రతీతేరసిద్ధేః॥ ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం యద్యద్రూపం తద
వచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వవివక్షణేచ ప్రతిజ్ఞా
హేత్వాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశసముదాయత్వావచ్ఛిన్నే ప్రతిజ్ఞా
త్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదాసత్త్వాత్తాదృశసముదాయత్వస్య నిరుక్తరూపానంతర్గత
త్వేన తాదృశసకలధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వా
త్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యద్య
త్తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక భేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేనాపి తాదృశధర్మ
విశేషణేచాతిగౌరవమతో లఘులక్షణాంతరమాహ * ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వ ఇతి *
అత్రాపి న్యాయాంతర్గతత్వే సతీత్యనుషజ్యతే అతో న్యాయబహిర్భూతవాక్య

త్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్న భేదవత్త్వం సకలస్య ప్రతిజ్ఞైకదేశస్య ప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకీభూతతాదృశభేదవృత్తి ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్న
భేదనివేశకల్పమాశంక్య నహీత్యాదెరవతరణీయత్వాత్ * యద్యద్రూపమితి *
భాగవారణాయ వీప్సా, వ్యాపకత్వసూచకంచైతత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్భేదపంచ
కసామానాధికరణ్యాదసంభవః ॥ తత్సమానాధికరణభేదోక్తౌ పక్షైకవర్ణానంత
ర్భావేణ భాగభేదమాదాయాతివ్యాప్తిరతోఽనవచ్ఛేదకతాద్వయనివేశః ॥ అ
త్ర తావద్వర్ణాన్యతమత్వవ్యుదాసః ॥ భాగవాక్యాంతరోభయభేదవారణాయ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకేతి ॥ ధర్మవత్త్వం పర్యాప్తిసంబంధేన ॥ తేనభాగే ప్రతి
జ్ఞాత్వాదిసత్త్వేపి నాతివ్యాప్తిః * ప్రతిజ్ఞాత్వాదీతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపంచకత్వ
ఘటః ॥ తేన హేతుత్వాదేః ప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపి నక్ష
తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిసామానాధికరణ్యోక్తావసంభవః ॥ భేదసామానాధికరణ్యో
క్తౌచ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదావతివ్యాప్తిరతోఽనుయోగితావచ్ఛేదకతా
ద్వయనివేశః * యద్యదితి * తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదకూటనివేశలాభా
య, తేనైకావయవద్వయసముదాయత్వోపాదానే ఉపరావయవద్వయ ఘట
త్వాదికమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదిసామాన్యేవానాతివ్యాప్తిః॥ ప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకత్వం పర్యాప్తిసంబంధేననివేశ్యమ్ ॥ అన్యథాఽసంభవాప
త్తేః ॥ తాదృశభేదప్రతియోగిప్రతియోగికభేదనివేశే తాదృశభేదప్రతియోగివృత్తి
రూపవత్ప్రతియోగికభేదనివేశే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతి

యోగితావ్యాపకప్రతియోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వోక్తౌవా ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయేవాక్యాంతరోభయభేదమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయవారణార్థం భట్టాచార్యోక్తగురుతరదలప్రవేశమపేక్ష్య ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వనివేశనమేవోచితమ్ ॥ నచ తత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వమేవ కుతో నోక్తం సష్పదానివేశేన లాఘవాదితివాచ్యమ్॥ తథాసతి ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకఘటభేదమాదాయప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదావతిప్రసంగాత్ ॥ భేదకూటనివేశేచాతిగౌరవాత్ ॥ భట్టాచార్యమతే తద్దలే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకసామాన్యభేదస్యైవ మస్త్వపి తాదృశావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదస్యైవ నివేశ్యతయా ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేస్తాదృశ ఘటభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వేఽపి తాదృశసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నాన్యత్వాభావేన లాఘవానపాయాత్ ॥ నచైవం ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వంపరిత్యజ్య లాఘవేన ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వమేవ ప్రవేశ్యమితివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠతావత్ప్రతియోగితాకాన్యోన్యాభావానాం వ్యాసజ్యవృత్తిత్వనివేశేఽతిలాఘవాభావాదితిచేన్న ॥ తస్యాపిలక్షణాంతరత్వాత్ ॥ యథాసన్నివిష్టార్థకస్య పదఘటితతయా న్యాయత్వాభావాత్ ॥ లాఘవాదరేచ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమధర్మవత్త్వస్యైవ గ్రంథకారసమ్మతత్వాత్ ॥ తస్య జనకతాంతం నతద్బోధజనకాన్యతమపరం, కింతు తద్బోధజనకత్వాన్యతమవత్త్వపరమేవేతి మూలలభ్యత్వాత్ప్రతిజ్ఞాహేతు సముదాయవారణోక్త విశేషణానావశ్యకత్వాచ్చ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకీభూతో యో యో ధర్మస్తదవచ్ఛిన్నానుయోగితాకప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకాన్యభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వనివేశేనైవ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వవారణంసంభవతి ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకత్వేసతి హేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకో యస్తదన్యత్వమస్త్యంతార్థః ॥ అన్యథా తాదృశానుయోగితాకాన్యత్వపంచకనివేశేసంభవాత్ ఏకైకభేదనివేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాభేదాదేః ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదానాత్మకత్వ

యా తాదృశాన్యతమత్వకూటనివేశాపత్తేః ॥ నచాధికరణభేదేనాభావభేదాదే కదేశవృత్తేః ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వావచ్ఛిన్నభేదాదేః ప్రతిజ్ఞాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకాన్యతయా తాదృశభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదిసాధారణతయా భేదే తద్విశేషణదానేపి భట్టాచార్యోక్తదలస్యావశ్యకతేతివాచ్యమ్ ॥ అధికరణభేదేనాభావభేదానుపగమాత్ ॥ అన్యథా గ్రంథకృతః ద్వితీయలక్షణవ్యాఖ్యానావసరే ప్రతిజ్ఞాది భేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వనివేశే ప్రతిజ్ఞాఘటక తావద్వర్ణాన్యతమత్వవారణాయ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వనివేశనంవిరుధ్యేత ॥ తాదృశాన్యతమత్వరూపభేదస్య ప్రత్యేకం భిన్నతయా ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకతయాతదన్యత్వాభావాదేవవారణాత్ ॥ తథాచ భట్టాచార్యాణాం దలద్వయఘటిత గురుతరారంభోవృథైవేతి పూర్వపక్షస్యానవకాశఇతి ॥ అథ వాధికరణాభావస్యాధికరణ స్వరూపతయా ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞాహేతు సముదాయభేదస్వరూపతయా తదన్యత్వాభావాదసంభవఇత్యప్యాహుః ॥ యత్తు అధికరణభేదేనాభావభేదాభ్యుపగమేపి ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదానుయోగితానవచ్ఛేదకత్వస్వరూపమన్యతమత్వంసువచమితి ॥ తన్న ॥ ప్రతిజ్ఞానుయోగికఘటాదిభేదె హేత్వాద్యనుయోగికానాం తేషామన్యతమతయాతాదృశావచ్ఛేదకత్వాన్యతమవర్ణస్య తత్ప్రత్యేకంతవివక్షయోదక్షరతాపాతాత్ ॥ పరేతు ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదపంచకానుయోగితానవచ్ఛేదకత్వేసతి ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమేవసాధీయః వదర్శితదలద్వయోపాదానమపేక్ష్య లాఘవాత్ ॥ అథ స్వావ్యాప్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాక భేదానభ్యుపగమేన తావద్వర్ణాన్యత్వన్యతమత్వేఽతివ్యాప్తిరతో యథోక్తార్థకం విశేషణదలమితిచేన్న ॥ ఏకత్వానవచ్ఛిన్నపర్యాప్తిసంబంధేన తాదృశధర్మత్వస్యావయవవ్యవహారవిషయతయా తథావిధాన్యతమత్వమేయత్వాదికమాదాయ తద్వ్యవహారాపాదనాసంభవేన యథోక్తార్థకవిశేషణప్రవేశానుపగమాత్ ॥ ఏతేనోత్తరలక్షణస్య లాఘవేనైవావతరణీయతయా గౌరవసంపాదనార్థమేవ యథోపదర్శితదలద్వయస్యైవ భేదకూటఘటితస్యోక్తిర్నయుక్తా యథాసన్నివేశేఽవైయర్థ్యాదితినిరస్తమిత్యాహుః ॥ ఇదం

తుబోధ్యమ్ । ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితానవచ్ఛేదకో వ్యాసజ్యవృత్తిర్యః ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతదనాశ్రయాదిచతుష్టయాన్యత్రోభయధర్మస్తద్వత్త్వరూపలక్షణే విశేష్యదలస్థానే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం ప్రవేశ్య లఘులక్షణంసంభవతి ॥ ఇతోపిచప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమధర్మవత్త్వరూపం లఘుజనకాంతం నతద్బోధజనకాన్యతమపరం కింతు తత్తద్బోధజనకత్వాన్యతమవత్పరమితిమూలలభ్యంచ ॥ తథాపి లక్షణాంతరత్వాద దోషఇతి ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదపంచకాన్యతమభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మవత్త్వంప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమత్వమ్॥ యదిచాభావాధికరణకోఽభావోఽధికరణస్వరూపఇతి తాదృశభేదాన్యతమనిష్ఠపర్వతపదాదిభేదప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయభేదస్యాధికరణరూపస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకపర్వతపదత్వమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ తదా ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాన్యతమప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాన్యతమ విషయతావచ్ఛేదక ధర్మవత్త్వంవా నివేశనీయమిత్యాహుః ॥ తదేతత్సర్వమభిప్రేత్యాతిగౌరవమిత్యుక్తమ్ ॥ నను ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వమిత్యస్య స్వావచ్ఛిన్నవిషయితాశూన్యప్రతీత్యవృత్తిస్వాన్యప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణనిరూపితవిషయితాకత్వమిత్యర్థో వాచ్యః ॥ స్వాన్యత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాదివారణాయేతితునయుక్తమ్ ॥ స్వపదేన ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేరప్యుపాదానసంభవేనోభయఘటకేత్యాదేర్వైయర్థ్యాపాతాత్ ॥ నచ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవృత్తిప్రమేయత్వాదివారణార్థం తదితివాచ్యమ్॥ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వేనతద్వారణాత్ ॥ యత్కించిదేకోభయావృత్తిత్వేనాపితద్వారణాచ్చ ॥ యత్తు ॥ స్వావచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యప్రతీతీత్యాదిస్తదర్థః ॥ తథాచ తద్భిన్న ప్రమేయత్వాదికమాదాయ భాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ నచ న్యాయాంతర్గతత్వమిహ న్యాయత్వవ్యాప్యత్వమితి నదోషఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాపి తత్తద్వ్యక్తిత్వాద్యవారణాత్॥ నచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకం యద్యద్రూపంప్రత్యేకం తత్తదవచ్ఛిన్నభేదకూటసమానాధికరణ న్యాయత్వవ్యాప్యత్వం ప్రథమదలద్వయార్థః ॥ ప్రత్యేకపదోపాదానాన్న భేదకూటాధికరణాప్రసిద్ధిః ॥ (న్యాయత్వవ్యాప్యత్వంచ న్యాయఘటకతావచ్ఛేదకత్వమ్)॥ ధర్మశ్చ న్యా

వ్యుదాసః॥ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశవారణాయ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వనివేశనం॥తదర్థశ్చప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వం ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతదేకదేశభేదస్యప్రతిజ్ఞాత్వాదిరూపవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నేనుపగమేపినక్షతిః॥ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వంచప్రతిజ్ఞాత్వాదిన్యూనవృత్తిత్వం ॥తచ్చప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేసతిప్రతిజ్ఞాత్వాదిసమానాధికరణత్వం॥తథాత్వంచతదేకదేశవృత్తిపర్వతపదత్వాదేః,తదవచ్ఛిన్నేప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వాన్నతుప్రతిజ్ఞాత్వాదేః॥ హేతుత్వాదేఃప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాత్తత్సంగ్రహాయ విశేష్యదలమ్॥నచ మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకభిన్నత్వనివేశే హేతుత్వాదేః హేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వవిరహాత్తాదృశానుయోగితావచ్ఛేదకభిన్నత్వమవ్యాహతమేవేతివిశేష్యదలమనర్థకమేవేతివాచ్యమ్॥ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదిత్వాదిభాగసాధారణస్య హేతుత్వస్యనివేశే తత్రాతిప్రసంగభయేనమిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యైకత్రనివేశాసంభవాత్॥ వస్తుతస్తు తద్వ్యావృత్తపూర్వోపదర్శితహేతుత్వనివేశేనైవ తాదృశభాగవారణసంభవాత్ ప్రతిజ్ఞాదిభాగద్వయఘటకతావచ్ఛేదకత్వేనవిశేషణీయః

యఘటకతావచ్ఛేదకత్వేనవిశేషణీయః ॥ తేన సప్రతిజ్ఞాది ఘటకవర్ణద్వయవృత్తిద్విత్వాదిసంగ్రహప్రసంగ ఇతివాచ్యమ్॥ ఉభయఘటకేత్యాదివిశేషణవైయర్థ్యాపాతాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేర్న్యాయఘటకతానవచ్ఛేదకత్వాదితి ॥ తత్రాప్రామాదికమ్॥ సముదాయత్వరూపపర్వతపదత్వాదేర్ద్విత్వాదివత్స్వపదేనోపాదానాసంభవాత్ ॥ తస్య న్యాయఘటకతావచ్ఛేదకత్వాభావేనాపి వ్యుదాససంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకత్వవైయర్థ్యాచ్చ ॥ యదప్యుభయఘటకేత్యాదేస్సాఫల్యాయ స్వపర్యాప్త్యధికరణత్వాద్యర్థవర్ణనమ్ ॥ తదవ్యుదాసేన వర్ణప్రతిజ్ఞాఘటకభాగోభయత్వమాదాయ న్యాయాంతర్గతభాగేఽతివ్యాప్తమ్ ॥ న్యాయత్వవ్యాప్యత్వాదేమూర్ణషితత్వాదిత్యతఆహ * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ఏకత్రేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేసతి ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణం యత్తద్భిన్నత్వేసతి హేతుత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేసతి హేతుత్వం సమానాధికరణం యత్తద్భిన్నత్వేసతీత్యాదిరీత్యోదాహరణోపనయనిగమనఘటకతావచ్ఛేదకే నిరుచ్య తద్భిన్నాన్యయః ప్ర

ణాసంభవాన్మిలిత భేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకభిన్నత్వస్యైవ నివేశనీయత
యా నోపాదేయమేవ విశేష్యదలమ్ ॥ మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేద
కత్వస్య ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వానాత్మకత్వే విశేష్యదలే ఉభయాఘటిత
త్వనివేశే నైవోపపత్త్యా తద్ఘటకభాగద్వయాఘటితత్వపర్యంతనివేశవైయర్థ్యా
త్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకభాగద్వయఘటితవృత్తిసముదాయత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వావ
చ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేన ప్రతిజ్ఞాఘటకతానవచ్ఛేదకత్వదలే నైవ
వారణసంభవాత్ ॥ మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాదిఘ
టకతావచ్ఛేదకత్వే తు ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణహేత్వేకదేశహేతుత్వప
ర్యాప్త్యధికరణప్రతిజ్ఞైకదేశవృత్తిసముదాయత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వావ
చ్ఛిన్నభేదానుయోగితానవచ్ఛేదకతయా తత్సముదాయత్వమాదాయాతిప్ర

తిజ్ఞాత్వాదిరూపో ధర్మస్తద్వత్త్వం ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం బోధ్యమ్ ॥ నిరుక్త
ప్రతిజ్ఞాత్వన్యూనవృత్తిత్వాద్యన్యతమావచ్ఛిన్నైకభేదనివేశోపి సంభవతి ॥ పూ
ర్వకల్పపరిత్యాగబీజం కల్పయతి * మిలితభేదేతి * ప్రతిజ్ఞాభేదస్య పర్వతపదే
ఽవ్యాప్యవృత్త్యనుయోగితాయా హేత్వాదౌ వ్యాప్యవృత్త్యనుయోగితాయా
శ్చావచ్ఛేదకతయా ఏకజాతీయేత్యాశయేనేదమ్ ॥ అన్యథా తు ప్రతిజ్ఞాత్వావ
చ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితానిరూపితవిలక్షణావచ్ఛేదకత్వాన్యతమవద్భేదఏవ మిలి
తభేదపంచకసామానాధికరణ్యోక్త్యాసంభవ ఇత్యతోఽవచ్ఛేదకతానివేశః * ఉ
పపత్త్యేతి * యద్యపి భాగపదముభయాఘటితత్వపర్యాప్తేర్నిష్ఫలత్వాదర్థమిత్య
గ్రే వక్తవ్యం తత్ర తత్సార్థక్యచర్చా యుజ్యతే తథాప్యర్థవిశేషసూచకతా
తస్యానవద్యైవేతి * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయత్వస్య హే
తుత్వావచ్ఛిన్న భేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వే సతి హేతుత్వసమానాధికరణత
యా ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతూభయసముదాయత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదా
నుయోగితావచ్ఛేదకత్వే సతి ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణతయా చ తద్వ్యచ్ఛేదాస
త్త్వే నైవ వారణాదితి భావః ॥ ఇదం తు బోధ్యమ్ ॥ పర్వతో ధూమాద్వహ్నిమాన్
ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయత్వే హేత్వేకదేశోదాహర
ణసముదాయత్వేచ భాగసాధారణహేతుత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేద
కత్వాభావేన తద్వ్యత్యతివ్యాప్తిరితి పూర్వకల్పేపి ప్రతిజ్ఞాహేత్వోర్వహ్నిమత్త్వాదా

సంగస్య వారణాయ భాగద్వయపర్యంతనివేశసార్థక్యాత్ ॥ నచైకప్రతిజ్ఞాత్వ వ్యక్తేరపరప్రతిజ్ఞాత్వవ్యక్త్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకతయా ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వందుర్వారమేవేతివాచ్యమ్ ॥ స్వసమానాధికరణప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యైవానుగతరూపావచ్ఛిన్నప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యవా విశేషణీయత్వాత్ ॥ ఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మాశ్చ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వేన విశేషణీయాః, తేన ప్రతిజ్ఞాది

రణయోశ్చ ఘటకభాగద్వయాఘటితత్వపర్యంతంసార్థకమ్ ముదాహరణోపనయయోరుపనయనిగమనయోశ్చ ఘటకభాగద్వయాఘటితత్వశరీరే తద్వైయర్థ్యాపినక్షతిః ॥ అక్షరలాఘవానురోధేన దీధితికృతా తథోక్తిరితి ॥ ప్రసిద్ధస్థలాభిప్రాయేణవాభాగపర్యంతసార్థక్యప్రకారఃప్రదర్శితఇతి *స్వసమానాధికరణేతి* స్వమనుయోగితావచ్ఛేదకమ్ ॥నను స్వసమానాధికరణప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదనివేశేన ప్రతిజ్ఞాదావవ్యాప్తివారణే ఉక్తరీత్యైకహేతుత్వవ్యక్తేరపరహేతుత్వవ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేన దోషఇతి స్వసమానాధికరణత్వస్య నివేశనీయతయా సామానాధికరణ్యానివేశేన పూర్వకల్పేవవిశేషఇతి భాగద్వయపర్యంతనివేశవైయర్థ్యమితిచేన్న ॥ స్వసమానాధికరణ ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేద శుద్ధహేతుత్వాదిధర్మావచ్ఛిన్న భేదచతుష్టయైతత్పంచకం స్వసమానాధికరణహేతుత్వావచ్ఛిన్నభేదశుద్ధప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదచతుష్టయైతత్పంచకమేవంరీత్యోదాహరణాదిఘటితకంనివేశ్య పంచపంచఘటితకూటపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకేత్యనేన వివక్షణీయతయా భాగద్వయపర్యంతసార్థక్యసంభవాత్ ॥ అత్ర తథావిధపంచవింశతిభేదానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వస్యనప్రవేశఃప్రతియోగ్యప్రసిద్ధేః ॥ కింతు ఏకైకపంచఘటితకూటానుయోగితావచ్ఛేదకత్వవదన్యత్వపంచకస్య తాదృశావచ్ఛేదకత్వాన్యతమవదన్యత్వస్యైవనేత్యనధేయమ్ ॥ అథవా స్వసమానాధికరణాన్యాయత్వ సమానాధికరణప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్న భేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తేనవివక్షాసంభవాత్తత్సార్థక్యమ్ ॥ వస్తుతస్తు యత్కించిదనుగతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదకూటానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యైతత్ప్రతిజ్ఞాహేతూభయసముదాయత్వాదేః ప్రతిజ్ఞాహేత్వంతరావృత్తితయాఽతి

ఘటకవర్ణాన్యతమత్వమాదాయ నతదేకదేశాతివ్యాప్తిః ॥ కేచిత్తు ప్రతిజ్ఞాది ఘటకతావచ్ఛేదకత్వం స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయప్రతిజ్ఞాదికత్వేసతిప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వం। సత్యంతమనివేశ్య ప్రతిజ్ఞాదివిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వనివేశే ధూమాద్వహ్నిమతస్సధర్మాపర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞైకదేశే ధూమాదిత్యాదిభాగేఽతివ్యాప్తిః॥తత్ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశిష్టహేతుత్వప్రతిపాదకత్వరూపహేతుత్వసత్త్వేసతత్ప్రతిజ్ఞైకత్వవిషయకత్వఘటితాభావకూటవత్త్వాభావాత్, అతః ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వే హేత్వవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదకూటసద్భావత్త్వమేవ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమిత్యనేన వివక్షణీయం॥ తథాచాసంభవవారణాయ సత్యంతమవచ్ఛేదకవిశేషణం, ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశావిషయకప్రతీతివిషయత్వస్య ప్రతిజ్ఞా

వ్యాప్తిరతో యాదృశప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితానవచ్ఛేదకత్వం తాదృశప్రతిజ్ఞాతాదృశహేతూభయాన్యవృత్తిత్వస్యవా వివక్షణీయతయాశంకాయా ఏవాసంగతేస్తత్రాసాంగత్యమితి ॥ తదేకదేశేతి ॥ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మాధికరణతానవచ్ఛేదకస్య న్యాసజ్యవృత్తిధర్మాన్యతమావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితానవచ్ఛేదకత్వం అన్యథా ఏకోఽపి ద్వావితి ప్రతీత్యాపత్తిరిత్యతి ప్రసంగో నేత్యర్థః ॥ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వం న్యాయాంతర్గతత్వంచ వక్ష్యమాణకౌస్తుభమతేపి నివేశ్యమ్ ॥ అత్ర సత్యంతమనివేశ్య విశేష్యమాత్రనివేశేఽసంభవో వాచ్యః ॥ నచ విశేష్యదలస్య ప్రతిజ్ఞాదిపంచకవిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వేన సంభవతి పర్వతపదత్వాదేరేవ ప్రతిజ్ఞాదిపంచకవిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వేన తద్భిన్నత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాదావక్షతత్వాదిత్యాలోచ్యాన్యద్ధూమాదిఘటకవిశేష్యదలనివేశాసంభవం పక్త్వం ప్రథమతవ్రతాద్యేకదేశార్ధనిరాకరణాయాతివ్యాప్తిమాహ ॥ సత్యంతమితి ॥ ప్రతిజ్ఞాదీతి ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణవిషయకేత్యర్థః ॥ తేనభాగేనాతివ్యాప్తిః ॥ పూర్వోక్తహేతుత్వనివేశే సత్యంతవైయర్థ్యాదాహ ॥ ప్రకృతేతి ॥ అసంభవేతి ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్వైశిష్ట్యాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వాదితిభావః ॥ సత్యంతమితి ॥ తథాచ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయప్ర

త్వాద్యాశ్రయతదేకదేశాంతరేసత్త్వేన తదాశ్రయసముదాయస్య తాదృశప్ర
తీత్యవిషయత్వాసంభవేపి ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయతత్తదేకదేశస్య తత్తదేకదేశ
విషయకప్రతీత్యవిషయత్వమేవ తత్తదేకదేశవృత్తిధర్మేణ సత్యంతనిర్వాహః ప్ర
తిజ్ఞాదిపదస్య పర్యాప్త్యతిరిక్తస్వరూపసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయపర
త్వాత్ ॥ సత్యంతస్థస్వపదేన ప్రతిజ్ఞాత్వాదేరవ్యుపాదాతుంశక్యతయా అసం
భవ ఇతి విశేష్యదలమ్ ॥ తచ్చ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశమాత్రవృత్తిపర్యాప్తపదత్వాదేరవత
దాశ్రయమాత్రవిషయకప్రతీతేస్తత్సముదాయరూప ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకత్వస్యా
వ్యాహతత్వాత్ ॥ నతు ప్రతిజ్ఞాత్వాదరేకదేశమాత్రవిషయకప్రతీతివిషయతా
యామతివ్యాప్తస్య తస్యావచ్ఛేదకత్వాసంభవాత్ ॥ న చైకదేశమాత్రవిషయికా
యా అపి ప్రతీతేః ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయావిషయత్వాసంభవేన తదాశ్రయస
ముదాయావిషయకత్వవివక్షణే ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివిషయికాయా అపి ప్రతీతేః ప్రతి
జ్ఞాత్వాద్యాశ్రయాపర్యాప్త్యవిషయకత్వేన తదాశ్రయసముదాయావిషయక
తయా ఏకైకప్రతిజ్ఞానిష్ఠపర్యాప్తప్రతిజ్ఞాత్వాదికం తాదృశప్రతీతివిషయతా
వచ్ఛేదకత్వమేవ తదసతివ్యాప్తత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీ
త్యవిషయతా యాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయే తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయవ
ర్గసముదాయావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వవివక్షయా ప్రతిజ్ఞాదివిషయ
కసకలప్రత్యయానామేవ తాదృశసముదాయవిషయకత్వేనాదోషాత్ ॥ అవచ్ఛేద
కత్వం చేహానతిరిక్తవృత్తిత్వరూపమేవ నతు స్వరూపసంబంధవిశేషః, తేన ప్రతి
జ్ఞాత్వాదినా తదేకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞానవిషయతాయాం ప్రతిజ్ఞాత్వాదేస్తథా
విధావచ్ఛేదకత్వసత్త్వేపి న క్షతిః ॥ తథావిధయత్కించిదేకజ్ఞానవిషయతాత్వావ
చ్ఛిన్నానతిరిక్తవృత్తిత్వమిహ వివక్షణీయం, తేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకేషు సకలవర్ణే
ష్వేవ ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయత్వసత్త్వేన తాదృశవిషయతాసామాన్య

తిజ్ఞాకత్వేసతి ప్రతిజ్ఞావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకం యద్యత్తద్భేదకూట
వత్త్వసతీత్యాదిక్రమేణ భేదకూటంనివేశ్యమితిభావః *అతివ్యాప్తస్యేతి* అగ్రి
ఒనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వస్యానుపదమేవ గ్రంథకారేణైవ వివక్షణీ
యాతివ్యాప్తస్యానతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వంనసంభవతీత్యాశయః ॥ తేనాతివ్యా
ప్తస్యాపి స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వే బాధకాభావాదిదమసంగతమి

తినశంక్యమ్ ॥ యత్తు అతివ్యాప్తస్యేత్యస్యాతివ్యాప్తత్వేనభానస్యేత్యర్థాత్స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వమేవ నిరాకృతమిత్యాశయవర్ణనమితి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ తథాసత్యగ్రే పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వనివేశే సందర్భవిరోధాత్ ॥ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయతాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవర్ణసముదాయావిషయకేతి ॥ అథాత్ర పర్వతపదత్వస్య నిరుక్తఘటకతావచ్ఛేదకత్వం దుర్ఘటం స్వపదేన పర్వతపదత్వాదేరాదానేన తదాశ్రయావిషయిణీయా వహ్నిమానితిప్రతీతిస్తాదృశప్రతీత్యవిషయతాచ పర్వతపదాద్యాత్మకప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయఏవ తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయసముదాయస్య పర్వత ఇతిసముదాయఏవ తదవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వంచ నపర్వతపదత్వస్యేతి చేన్న ॥ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయతాయాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవర్ణసముదాయత్వాశ్రయే తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవర్ణసముదాయత్వావచ్ఛిన్నవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వం ప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదకత్వమితినిష్కర్షః ॥ వస్తుతస్తు ప్రతిజ్ఞాత్వస్య సముదాయత్వరూపతయా యాదృశత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వవిశేషణతయా యత్ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయే స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయతాతాదృశ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీత్యవిషయత్వేన నివేశాదయంపూర్వపక్షఏవ నావతరతీతి ॥ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీతివిషయత్వాభావసమానాధికరణప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణావిషయకత్వాదిరిత్యర్థే ప్రతిజ్ఞాత్వాభావోపి నవివక్షణీయఇతితుబోధ్యమ్ ॥ యత్రైకదేశస్య పర్యాప్త్యనధికరణత్వే తద్ఘటితసముదాయస్య తదధికరణత్వం దుర్ఘటమిత్యతివ్యాప్తిగతః ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యాపకవిషయతాకాన్యత్వమర్థో వాచ్యః ॥ తత్రైవచాలినీన్యాయేన తత్తత్ప్రతిజ్ఞావిషయతానాం ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యాపకతాసంభవేత్యాశంక్య స్వవిషయతానతిరిక్తవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వకాన్యత్వమవిషయకాంతార్థ ఇతి సమాధానమ్ ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వత్వసామానాధికరణ్యానానతిరిక్తవృత్తిత్వనివేశమపేక్ష్య విషయతాసమ్బంధేన యత్కించిత్ప్రతిజ్ఞానిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకాః యాయాః ప్రతీతయస్తత్తద్భేదఘటనత్త్వమేవాన్యత్వాంతార్థః ॥ తచ్చ విషయతాభేదేపిన దుర్ఘటం ప్రతిజ్ఞాత్వస్య యత్కించిత్త్వఘటితత్వాచ్చ నయత్కించిత్త్వనివేశప్రసంగః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణపర్యాప్తవిషయతాకత్వర్థాద్వా నప్ర

త్వైకమపి పర్యాప్తినిబంధనదోషః, ఏకదేశత్వానవచ్ఛిన్నపర్యాప్త్యపాదా
నాన్నోభయఘటకత్వస్య వైయర్థ్యమితి ॥ వస్తుతస్తుపర్యాప్తిసంబంధేన య
దనుగతరూపోపలక్షితప్రతిజ్ఞాత్వాదివిశిష్టం విషయతాసంబంధేనతద్వద్భేదఏవ ని
వేశ్యతే తేనఘటమాత్రప్రతీతౌ ఘటపటోభయవద్భేదస్యైవ భాగమాత్రప్రతీతౌ
తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వవిశిష్టవద్భేదోఽవ్యాహతఏవేతినోక్తదోషః ॥ నవాయత్కిం
చిత్ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతి
జ్ఞాత్వాదౌసత్త్వేప్యసంభవః । అనుగతరూపవత్త్వేచ జనకతావచ్ఛేదక య
త్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకతాసంబంధసాధ్యశాబ్దవత్త్వాత్
వస్తుతస్తు లాఘవాత్పక్షేసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేద
కవిషయతాశూన్యయత్కించిత్ప్రతీత్యాదిరర్థః ॥ ఏవంచ యాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్ర
యేత్యాది వివక్షణమపినకార్యమ్ ॥ తాదృశవిషయితాసామాన్యశూన్యత్వస్యైక
దేశప్రతీతావేవసత్త్వాత్ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యప్రతీ
తివిషయతావచ్ఛేదకత్వం కుతోనోక్తమ్ ॥ అవచ్ఛేదకతాద్వయం స్వరూపసం
బంధవిశేషః ॥ నచానుగతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్య
త్వస్య నిరవచ్ఛిన్నప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యత్వస్యవానివేశేప్రతిజ్ఞా
త్వాదేరపి తాదృశప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వమేవేతివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వావ
చ్ఛిన్నవిషయతాసామాన్యశూన్యత్వస్య నివేశాదిత్యపి సమాహితుమ్ ॥ ఉభయ
ఘటకేత్యాదివిశేషణవైయర్థ్యాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేః స
ముదాయత్వవిశేషాత్మకప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నావిషయక ప్రతీతివిషయతావ
చ్ఛేదకత్వేనైనవారణాత్ ॥ నచానుపూర్వీరూపేణ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయ
ప్రతీతేః సముదాయత్వాత్మకప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వేపి ఘటక
భాగనివేశనంవ్యర్థమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతుసముదాయప్రతీతేః ప్రతిజ్ఞాత్వ
పర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ తథాపి విశేషణస్యావశ్యకత్వా
త్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వపర్యాప్త్యధికరణోభయావృత్తిత్వమాత్రేణ ప్రతిజ్ఞా
హేతుసముదాయత్వవారణ సంభవేపి తత్ర పర్యాప్త్యనుధావనస్య నిష్ప్ర
యోజనకతాసూచనార్థం ఘటకభాగోపాదానాత్ ॥ తత్తద్భాగత్వే య
త్కించిద్విషయతా నతిరేకవృత్తిత్వాభావాదతివ్యాప్తిరతో విషయతాత్వేతి ॥

తా న్యత్రాసిద్ధావపి స్వవ్యాపకతాదృశవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాదిసాధారణత్వేపి చ న క్షతిరితి వదంతి ॥ తదసత్ ॥ ఏతదపేక్షయోక్తప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వస్యైవ లాఘవాత్తత్రానిర్భరస్య నిర్బీజతాపాతాత్ * ఏతేన ప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదకత్వం స్వసమానాధికరణస్వానధికరణవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదికత్వమిత్యపి హేయం ॥ స్వత్వాననుగమేన తాదృశం స్వం యద్యద్విశిష్య తావతామ

---

* అప్రసిద్ధావపీతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకవర్ణేషు ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయత్వోపపాదనేన తద్భిన్నపదార్థమాత్రే తత్త్వసత్త్వేన చ జగన్మాత్రస్య తథాత్వాత్ * స్వేతి * స్వవ్యాపకతావచ్ఛేదకతాదృశవిషయతాకత్వమర్థః ॥ అత్ర వదంతి ॥ ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిషయకత్వం పృథక్ప్రతీతావనివేశ్యతే భాగనివేశవైయర్థ్యాత్ ॥ కింతు ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వాభావకూటవత్త్వమేవ ॥ ఏవంచ తథావిధకూటవిశిష్టప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వమేవార్థః ॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేత్వాదిసముదాయాదివారణాయ భాగనివేశనం సార్థకమ్ ॥ అథైవం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వస్య హేతుత్వాదిసాధారణ్యవారణాయోపాత్తస్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయ ప్రతిజ్ఞాదికత్వప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవృత్తిత్వం వా విశేషణం వ్యర్థం హేతుత్వాద్యాశ్రయత్వాదివిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతానవచ్ఛేదకత్వేనైవ వారణాదితి చేత్ ॥ పరిత్యాజ్యమేవహి తత్ ॥ పరంతు ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగేఽతివ్యాప్తిః సత్ప్రతీతేర్హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వప్రతిపాదకత్వరూపన్యాయావయవత్వాద్యఘటితహేతుత్వవిషయకత్వేన తదభావఘటితకూటవత్త్వాభావాదతస్తద్వ్యావృత్త్యై పూర్వోపదర్శితహేతుత్వమేవనివేశ్యమితి కృతం పల్లవితేనేతి * ఏతదితి * ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వేత్యర్థః ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదకానాం సత్యంతార్థవిశేషితప్రతిజ్ఞాఽవిషయకప్రతీతివిషయితావచ్ఛేదకత్వేన నివేశమపేక్ష్య తదవిశేషితప్రతిజ్ఞాభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేననివేశేలాఘవమ్ ॥ ఏవం హేత్వాదిఘటకతావచ్ఛేదకానాం స్వాతంత్ర్యేణైకైకసత్యంతార్థవిశేషిత హేత్వాద్యవిషయకప్రతీతివిషయితావచ్ఛేదకత్వేన నివేశమపేక్ష్య తత్రైవ ప్రతిజ్ఞాభేదవతి హేత్వాదిభేదవత్త్వంనివేశ్యమిత్యతిలాఘవమ్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాభిన్నం యద్ధేత్వాదిభిన్నం తదన్యత్వోక్త్యా ఏకదే

నంతభేదానాం నివేశనీయతయా మహాగౌరవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదా

శవారణం నాస్త్యైక్యమితి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యతమస్య వాచ్యత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం యద్ద్వ్యత్వవదవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోక్తావపి లాఘవానపాయాత్ ॥ ఏవం చోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వవిశేషణేన ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదేర్వారణాన్నాభాసోక్తగురుతరవిశేషణాంతరప్రవేశ ఇతి భావః ॥ *గౌరవాదితి* నను మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం యద్ద్వ్యత్వం తద్భిన్నత్వమిత్యాదినా భేదకూటనివేశస్య సిద్ధాంతకల్పేపి దుర్వారత్వాత్తుల్యమితి చేన్న ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగధూమాదిత్యేతద్ద్వయనిగమనోదాహరణఘటకభాగైతత్త్రితయాదివృత్తిసముదాయత్వాదేస్స్వసమానాధికరణస్వానధికరణవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదికత్వసత్త్వేన తద్భేదస్యైవ సిద్ధాంతే నివేశనీయతయా గౌరవమ్ ॥ భట్టాచార్యమతే తత్సముదాయత్వస్య మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాభావేన తద్భేదస్యానివేశాదితి గౌరవస్య న తుల్యతా ॥ నన్వేతేనేత్యాదిమతే భాగద్వయేత్యస్య వైయర్థ్యభియా స్వసమానాధికరణస్వస్థానేస్వవ్యాపకాధికరణతాకత్వస్యావశ్యం నివేశనీయతయోక్తసముదాయత్వస్య స్వాపాదేన దుర్ధరతేతి తద్భేదనివేశేన గౌరవం తుల్యమితి వాచ్యమ్ ॥ ప్రయోజనాంతరాభావేన తథా వివక్షితుమశక్యత్వాత్ ॥ భాగద్వయస్య తదేకదేశవైయర్థ్యమితి చేత్, ఏతన్మతే తదపి దూషణమస్తు ॥ వస్తుతస్తు భట్టాచార్యమతేపి భాగద్వయస్య విశేష్యనివేశో నాస్తీత్యగ్రే వ్యక్తం ॥ ఉభయావృత్తిత్వాఘటకతాయా ఏవాగ్రే కరణాద్వ్యసత్వాఘటకత్వాయ స్వవ్యాపకాధికరణతాకత్వవివక్షణం స్యాదితి భావః ॥ యత్తు ఏతేనేత్యాదిమతే ఉభయావృత్తిత్వస్య కథం సాఘటకత్వమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయసముదాయత్వాదేరపి స్వసమానాధికరణస్వానధికరణవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదికత్వేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ ఏవం చ సమానానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞాసామాన్యం తాదృశ హేతుసామాన్యోభయాదిసముదాయేపి నాతివ్యాప్తిః ॥ స్వాధికరణవృత్తిత్వస్వాధికరణావృత్తిసమానానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞాసామాన్యతాదృశహేతుసామాన్యోభయవృత్తిభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాదిమద్భిన్న ఇతి ॥ తన్న ॥ దర్శితనిరుక్తౌ స్వానధికరణత్వత్ర పర్యాప్తిప్రవేశే స్వపదేన ప్రతిజ్ఞాత్వా

యవారణాయోభయేత్యాది, ఉభయఘటక భాగద్వయావృత్తిధర్మవత్త్వార్థకం తథాచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకత్వే సతి, ఉభయఘటకభాగద్వయావృత్తిర్యో ధర్మస్తద్వత్త్వం దలద్వయార్థః ప్రతిజ్ఞాద్యేకైకావయవఘటకభాగద్వయస్యాపి యత్కించిదుభయఘటకత్వాదసంభవ ఇత్యతః ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభయచతుష్టయస్య విశిష్యోభయపదార్థతామాహ * ఉభయంచేతి * ఇతి విశిష్య వక్తవ్యమిత్యగ్రిమేణాన్వయః * ఇతి * ఇతిరీత్యా ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యోరపి ప్రతిజ్ఞాహేతూభయత్వాదినా నఘటకత్వాంశే విశేషణతా తాదృశోభయఘటకభాగాప్రసిద్ధేః కింతు, ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాదినా ॥ తథాచ ప్రతిజ్ఞాఘటకో యో భాగః యశ్చ హేతుఘటకః తదుభయాఘటితత్వమితి క్రమేణాఘటితత్వచ

దేరప్యసాదాసప్రసంగేనాసంభవ ఇతి ॥ తదనివేశే తత్సార్థక్యాత్ ॥ తాదృశపరంపరయాస్సంబంధత్వాభావాదదోష ఇతిచేత్ ॥ తదాప్యనివేశాదనంతానుగతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వమేవ లఘీయ ఇత్యత్ర తాత్పర్యమ్ ॥ (కేచిత్తు స్వాధికరణవృత్తిత్వస్వాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాదివిశిష్టత్వస్యైక ఏవ భేద ఇతిచేత్తదాననుగతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్న భేదానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వమేవ లఘీయ ఇత్యాహుః) ॥ నను భాగద్వయాఘటితత్వం భాగద్వయావిషయకప్రతీతివిషయత్వం ప్రతిజ్ఞాదేః ప్రతీతిమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదావపీతి తాదృశయత్కించిత్ప్రతీతివిషయ పర్యాప్తధర్మవత్త్వం వాచ్యం తచ్చ గుర్విత్యత ఆహ * భాగద్వయావృత్తీతి * ప్రమేయత్వాదికంచ నప్రతీతిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం ప్రతియోగ్యవృత్తేరేవానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాదితి తద్వ్యత్యుభయఘటకభాగద్వయావృత్తి పర్వతపదత్వమాదాయైకదేశేఽతివ్యాప్తిర్మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదక వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మనివేశే ద్వేధా ధర్మనివేశాపత్తిరతఏకధర్మంవివక్షతి * తథాచేతి * ఉక్తసముదాయాదేః ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాన్యతరధర్మవత్త్వాదాహ * యోధర్మ ఇతి * వక్ష్యమాణాఘటితత్వచతుష్టయలాభాయాహ * ఇతిరీత్యేతి * ఘటకత్వాంశే * ఆశ్రయత్వాంశే ॥ అవయవద్వయైకదేశ సముదాయస్య ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వే

తుష్టయం నివేశనీయం ॥ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యేక దేశఘటితసముదాయవారణాయ ఘటకభాగనివేశనం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకత్వంచైక దేశసాధారణం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయత్వం తథాచ ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయహేతుత్వాశ్రయోభయావృత్తిత్వాదిరూపవిశేషణచతుష్టయంధర్మవిశేషణం పర్యవసితం ॥ నచైవంధూమాద్వహ్నిమతః సధర్మాపర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః తస్య హేతులక్షణాకాన్తభాగఘటితత్వాత్తద్వావృత్తస్య పూర్వోపదర్శితహేతుత్వస్యనివేశేపి నిగమనేఽయంపదానుషంగపక్షేతత్రోపనయేచావ్యాప్తిర్దుర్వారైవ తస్యోపనయఘటకేనాయం పదేనోపనయస్యచ తద్ఘటకేన తేన ఘటితత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ అనుషంగపక్షే ఉపనయఘటకభాగనిగమనఘటకభాగద్వయాఘటితత్వశరీరే ఉపనయాఘటకత్వేన నిగమనఘటకస్యచ నిగమనాఘటకత్వేనచోపనయఘటకస్యభాగస్యవిశేష్యవాచకపదాతిరిక్తత్వేనవాభాగద్వయస్య విశేషణీయత్వాత్ ॥ అయంతస్మాదిత్యాదిభాగస్యచ సత్యంతేనైవ వారణాత్ ॥ స్వానాశ్రయాంతరితభాగద్వయవృత్త్యన్యత్వేనచ ధర్మో విశేషణీయః ॥ తేన హేత్వాద్యంశపరిత్యాగేన ప్రతిజ్ఞోదాహరణాదిసముదాయే న్యా

నైవవారణాదాహ * ప్రతిజ్ఞేతి * ఏకదేశేతి * ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగిత్వేసతి హేతుత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగిత్వం యదిస్యాత్తదా ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగస్యాపి ప్రత్యేకం తాదృశభేదద్వయానుయోగితయా తదవృత్తిత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వస్యాసంభవతీత్యతఉఘటకత్వమేకదేశసాధారణముక్తమ్ * తథాచేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవృత్తిత్వహేతుత్వాశ్రయవృత్తిత్వోభయాభావాదిరర్థః ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదితః ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయత్వాదేరన్యతయా ఏకరూపేణ నివేశాసంభవేపి నక్షతిః * ఉపనయాఘటకత్వేన*ఉపనయత్వానాశ్రయత్వేన, అనుషక్తస్య నిగమనాఘటకత్వంతుమతాంతరమ్ ॥ ఏతన్మతేచ నిగమనశరీరే విశిష్టహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్య సాధ్యసంబంధ్యవగాహిశాబ్దబోధస్యైవ ప్రవేశఇతినదోషః ॥ నను అయంతస్మాదిత్యత్ర యథాశ్రుతే ఉపనయనిగమనఘటకత్వేనయాతివ్యాప్తిర్నష్టా సాప్రకారాంతరద్వయేపి నుపాదితా అయం పదస్యోపనయఘటకనిగమనఘటకత్వాత్ ॥విశేష్యవాచకపదత్వాచ్చేత్యతఆహ * అయంతస్మాదితి * స్వేతి *నను స్వానాశ్రయాంతరితత్వంస్వానాశ్రయోత్పత్త్యధికరణక్షణవృత్తిధ్వంసప్రాగ

యాంతర్గతత్వేనాతిప్రసంగః ॥ వస్తుతస్తు ప్రతిజ్ఞాహేతూఇత్యాదౌ హేత్వాదిపదం ప్రతిజ్ఞాద్యతిరిక్తపరం తథాచోదాహరణాదేః ప్రతిజ్ఞాద్యతిరిక్తత్వాన్నదోషః ప్రతిజ్ఞాద్యతిరిక్తఘటకత్వంచ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశవ్యావృత్తం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యనాశ్రయత్వమేవ పర్యవసితంబోధ్యమితిదిక్ ॥

భావాన్యతరప్రతియోగిత్వంవాచ్యమ్ ॥తథాచ హేతుత్వాదేః స్వానాశ్రయప్రతిజ్ఞాద్యంతరితభాగద్వయవృత్తిత్వాదవ్యాప్తిస్స్వనాశ్రయోత్పత్త్యధికరణైకక్షణవృత్తిధ్వంసప్రాగభావప్రతియోగిత్వోక్తౌ గౌరవాదితిచేన్న ॥ స్వాశ్రయీభూతైకభాగధ్వంసాధికరణక్షణోత్పత్తికత్వేసతి స్వాశ్రయభాగాంతరప్రాగభావాధికరణక్షణోత్పత్తికస్వాశ్రయప్రతియోగికధ్వంసాధికరణోయస్స్వాశ్రయప్రతియోగికప్రాగభావాధికరణస్తత్ప్రతియోగికోవాయః స్వానాశ్రయస్తత్త్వం యత్స్వం తదన్యత్వస్య విశేషణపదార్థత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞోదాహరణసముదాయత్వం నిరుక్తస్వానాశ్రయహేతువాక్యత్వమేవేతినాతిప్రసంగః ॥ విశేషణపూరణభయాదాహ * వస్తుతస్త్వితి * ఏకదేశేతి * తథాచ సప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగిత్వనివేశనిబంధనోసంభవః ॥ నను హేతుత్వభిన్నం యద్ధేతుత్వాశ్రయవృత్తిసముదాయత్వం తద్భిన్నత్వేసత్యుపనయత్వభిన్నం యదుపనయత్వాశ్రయవృత్తిసముదాయత్వం తద్భిన్నత్వమేవ లాఘవాదుచితమితిచేన్న ॥ యది స్వానాశ్రయేత్యాదివిశేషణం తదా హేతుత్వాశ్రయతదనాశ్రయోభయావృత్తిత్వం ఉపనయత్వాశ్రయ తదనాశ్రయోభయావృత్తిత్వమేవచసమ్యక్ ॥ వస్తుతః స్వానాశ్రయేత్యాదేః స్వత్వఘటితత్వేన ప్రతిజ్ఞోదాహరణసముదాయప్రతిజ్ఞానిగమనసముదాయోదాహరణనిగమనసముదాయప్రతిజ్ఞోదాహరణనిగమనైతత్త్రయసముదాయప్రతిజ్ఞోదాహరణైకదేశసముదాయాదివారణాయ బహూనివిశేషణాని ॥ తతః ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతదనాశ్రయోభయావృత్తిత్వంనిగమనత్వాశ్రయతదనాశ్రయోభయావృత్తిత్వంచద్వయమేవేతిదీధితికృతాంరమణీయః పంథాః *దిగితి* తాదృశధర్మస్య పర్యాప్తిసంబంధేనైవావయవపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వాన్నైకదేశేఽవయవవ్యవహారః ॥ వాక్యాంతరసాధారణైకైకావయవవృత్తిసముదాయత్వస్య తాదృశధర్మతయాఽతివ్యాప్తిస్తు న్యాయాంతర్గతత్వవిశేషణేనైవ వార్యతే ॥ స్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకాన్యత్వస్య దానేచాఘటిత

మూలస్థం శాబ్దజ్ఞానకారణశాబ్దజ్ఞానాత్తమన్యతమత్వేనానుగతరూపేణావయవప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకశాబ్దబోధపరమతో నాననుగమః॥ తాదృశబోధజనకానాం వాక్యానామన్యతమత్వేనానుగమే వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకాన్యోన్యాభావానభ్యుపగమేపూర్వోపదర్శితానుపపత్తిప్రసంగాత్॥ శాబ్దబోధానామన్యతమత్వేనోపాత్తుంయుక్తత్వాదిత్యభిప్రాయేణమూలోక్తావయవలక్షణమన్యథావ్యాచక్షాణానాం కేషాంచిన్మతమాహ * ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యేతి * విశేష్యనివేశ్యానాం విశిష్టార్థవిశేషాణాంసాధ్యవిశిష్టపక్షాదీనాం పరిచాయకమాత్రమేతత్ ॥ నతు ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యత్వేన తేషాంనివేశః॥ విశిష్టార్థవిశేషమనంతర్భావ్యప్రతిజ్ఞాత్వాదీనాం దుర్నిర్వచనతయా తేషాం విశేష్యనివేశస్యావశ్యకత్వే తత్తద్విశిష్టార్థబోధజనకవాక్యప్రతిపాద్యత్వేన తత్తద్విశిష్టార్థనివేశస్య శిరోవేష్టనేన నాసికాస్పర్శతుల్యత్వాత్ ॥ ఏతత్సూచనాయైవ తత్తదిత్యుక్తమ్ ॥ నచాత్రనానావయవజన్యసమూహాలంబనబోధం ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్య విశిష్టార్థబోధంచాదాయ తజ్జనకసముదాయేఽతివ్యాప్తిః, తత్తద్విశిష్టార్థబోధజనిష్ఠతదేకదేశబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశ్రయేఽవయవైకదేశేచాతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ తత్తద్విశిష్టార్థవిషయక

త్వచతుష్టయంనదేయమితిపిగర్థః ॥ దీధితికారేణ జనకత్వాంశస్య పరిచాయకతయా ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధార్థ విశేష్యనివేశ్యవాక్యానామేవానుగమకేనాన్యతమత్వేన నివేశోఽంగీకృతః ॥ యేను బోధానామేవాన్యతమత్వేన నివేశంపదంతి తన్మతమవతారయతి * మూలస్థమితి * దీధితికారమతంఖండయతి * తాదృశేతి * అనుపపత్తిరసంభవః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమత్వరూపపరిష్కారేచ పునఃపునర్జనకత్వనివేశేన గౌరవరూపోదోషఏవేతిభావః ॥ నన్వన్యతమబోధజనకైకవాక్యత్వమవయవలక్షణమ్॥ తథాచ న్యాయేనాతివ్యాప్తిస్తస్యైకవాక్యత్వాభావాదతఆహ * విశిష్టార్థబోధమితి * నను కేవలప్రతిజ్ఞాద్యర్థవిషయకజ్ఞానవ్యక్తీరేవోపాదాయ తాదృశజ్ఞానపంచకాన్యతమజనకత్వనివేశాన్నైషదోష ఇత్యతోఽభిన్నానుపూర్వీక ప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానజన్యజ్ఞానానామేకోపాదానేఽన్యానుపూర్వీక ప్రతిజ్ఞాదావవ్యాప్తిస్తస్య తజ్జ్ఞానాజనకత్వాత్సకలోపాదానేచాన్యతమత్వశరీరగౌరవమితి దోషం స్ఫుటతయోపేక్ష్య స్థలాంతరేదోషమాహ * అవయవైకదేశేచేతి * నను వాక్యజ్ఞానస్య జనక

శాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాన్యతమత్వేనోపాదాయ తన్నిరూపితజనకతావచ్ఛేదకధర్మపర్యాప్త్యధికరణతాయానివేశనీయత్వాత్, తాదృశో ధర్మః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదివాక్యత్వమేవ, వాక్యత్వస్యవ్యాసజ్యవృత్తితయా నైకదేశేఽతివ్యాప్తిః, తాదృశశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నత్వంచ, తాదృశశాబ్దబుద్ధిత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకత్వం, అతః ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదేస్సాధ్యవిశిష్టపక్షావగాహిశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్నజకత్వేపి నాతిప్రసంగః ॥ వాక్యజ్ఞానస్యజనకతామతేతు తాదృశజనకతాయాం విషయితాసంబంధేన యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నం యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నవిషయకత్వంవా అవచ్ఛేదకం తాదృశ ధర్మపర్యాప్త్యాశ్రయత్వంవివక్షణీయమితి నాసంభవః, తాదృశోపి ధర్మః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదివాక్యత్వమేవ ॥ అథాకాంక్షాదిమత్పదసమూహత్వరూపవాక్యత్వమేవ వ్యాసజ్యవృత్తితదవచ్ఛిన్నవిషయకజ్ఞానత్వేనచ సశాబ్దబుద్ధిజనకత్వం సమూహత్వజ్ఞానస్యానుపయుక్తత్వాత్ ॥ కింత్వానుపూర్వీవిశేషాత్మకాకాంక్షావచ్ఛిన్నవిషయకజ్ఞానత్వేనైవతథాత్వం, ఆనుపూర్వీవిశేషస్య, ఏకవర్ణనిష్ఠాపరవర్ణానంతర్యరూపత్వేన వ్యాసజ్యవృత్తిత్వేనైకదేశాతిప్రసంగో దుర్వారఇతి చేన్న తాదృశజనకతావచ్ఛేదకీభూ

తామతే ప్రతిజ్ఞావిషయకజ్ఞానత్వమేవ జనకతావచ్ఛేదకం తత్పర్యాప్త్యధికరణత్వస్య వాక్యేఽసత్త్వాదసంభవ ఇత్యతఆహ * వాక్యజ్ఞానస్యేతి * విషయస్యానవచ్ఛేదకత్వాచాహ * యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నవిషయకత్వంవేతి * అథ తాదృశశాబ్దత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకజన్యతానివేశసంభవః ॥ వ్యభిచారవారణాయ తాదృశతాదృశానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానోత్తరత్వస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదకఘటకత్వాత్ ॥ నచ యత్కించిజ్జ్ఞానోత్తరత్వసహితతత్తదర్థశాబ్దత్వపర్యాప్తజన్యతావచ్ఛేదకతాకత్వంవాచ్యమ్ ॥ తాదృశతాదృశానుపూర్వీవిషయితాయా అపిజన్యతావచ్ఛేదకఘటకతయాతదనివేశే పర్యాప్త్యసంభవాదితిచేత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ యాదృశయాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానస్య హేతుత్వం తాదృశతాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానావ్యవహితోత్తరత్వసహితతత్తదర్థశాబ్దత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదకజన్యతానామన్యతమత్వేననివేశః ॥ నచ తాదృశతాదృశానుపూర్వీభేదేనాన్యతమత్వస్య శరీరగౌరవాత్తత్తదానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానావ్యవహితోత్తరోత్పన్నజ్ఞానవ్యక్తీనాం తత్తద్వ్యక్తిత్వేనోపాదానముచితమితివాచ్యమ్

కవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమేవవివక్షణీయమతో నాతిప్రసంగ ఇతి వాచ్యం ॥ తత్తత్ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిభిన్నప్రతిజ్ఞాదిఘటకవర్ణానామపి తాదృశసము

తథా సత్త్వేకదేశేఽతివ్యాప్తిప్రసంగాదితి ॥ పరేతు యత్కించిజ్జ్ఞానావ్యవహితోత్తరత్వఘటితధర్మసహితతత్తదర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకజన్యతానామన్యతమత్వేన నివేశ ఇత్యాహుః ॥ పరంతు మతద్వయేఽప్యవ్యవహితోత్తరత్వస్య నివిష్టతయా విషయవిషయిత్వస్య కార్యతావచ్ఛేదకకోటిప్రవేశో నిష్ఫల ఇతి కథం తాదృశవిషయితాఘటితధర్మేఽవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తినివేశస్సంభవతీతి బోధ్యమ్॥ వస్తుతస్తు ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్య తత్తదర్థశాబ్దత్వం కార్యతావచ్ఛేదకీకృత్య యావత్యః ప్రతిజ్ఞాద్యానుపూర్వ్యస్తదవచ్ఛిన్నవిషయతాన్యతమత్వేన కారణత్వోపగమాన్న విషయవిషయితాఘటితధర్మే కార్యతావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్తిబాధ ఇతి సమ్యక్ ॥ కేచిత్తు తత్తదర్థవిషయకశాబ్దబోధవృత్త్యవయవద్వయాప్రయోజ్య యత్కించిజ్జన్యతాన్యతమజన్యతాశూన్యజ్ఞానవృత్తిజన్యత్వాదినిరూపితజనకతానివేశాన్నైకదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ అవయవద్వయాప్రయోజ్యత్వనివేశాన్న హేత్వర్థవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వావచ్ఛిన్నే జన్యతామాదాయ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ అవయవద్వయాదివారణంతు జనకతాద్వయశూన్యత్వాదినైవేత్యాహుః॥ యత్తు తత్తదర్థశాబ్దత్వవ్యాప్యజన్యతాన్యతమజన్యతానివేశః కార్యః ॥ ఉక్తరీత్యా విషయవిషయితాయా అనివేశేపి తద్వన్నిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వరూపవ్యాప్యత్వం సకలజన్యతాస్వక్షతమ్॥ లక్షణేఽవ్యవహితోత్తరత్వంననివేశ్యతే వైయర్థ్యాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదేశ్చ జనకతాద్వయశూన్యత్వాదివిశేషణేన వారణమ్ ॥ నచ వహ్నిసంబంధిబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతామాదాయైకదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వంచైతన్న తే తద్విశేషణం నాస్తీతి వాచ్యమ్ ॥ తథాపి తాదృశశాబ్దాన్యావృత్తిత్వరూపవ్యాప్యత్వస్యైవ నివేశాత్ ॥ మహానసోవహ్నిమానితిశాబ్దబుద్ధిసాధారణ్యాః వహ్నిమత్త్వరూపానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానావ్యవహితోత్తరత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాయాస్సాధ్యవిశిష్టపక్షశాబ్దత్వవ్యభిచారిత్వాత్ ॥ అత్యంతాజన్యభిన్నవిషయకప్రత్యక్షాదిసాధారణ్యవారణాయ కార్యతావచ్ఛేదకకోటౌ శాబ్దత్వనివేశాన్న తత్కార్యతాయాస్తాదృశశాబ్దత్వవ్యభిచారిత్వేనాసంభవ ఇతి ॥ తన్న ॥ శాబ్దత్వనివేశేపిభూ

ణాయఘటకతయా క్వచిదప్యవయవవ్యక్తౌ తాదృశసముదాయత్వాపర్యాప్తేః ప్రత్యేకమవయవవ్యవహారానుపపత్తేః ॥ మైవమ్ ॥ తాదృశ బోధజనకతావచ్ఛేదకీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య వివక్షణీయ

తలం ఘటవదిత్యానుపూర్వీ పర్వతో వహ్నిమానిత్యానుపూర్వీజ్ఞానోత్తరం భూతలే ఘటశాబ్దబోధ ఏవ ప్రతిబంధకవశేనచ పర్వతే వహ్నిశాబ్దబోధో న జాతస్తత్ర కార్యతానత్రైవనాసంభవాత్ ॥ యదపి సమానాసమానానుపూర్వీక సమానార్థక ప్రతిజ్ఞాధీనజన్యతాయాం తథావిధహేత్వధీనజన్యతాయాం చ వైలక్షణ్యం స్వీకృత్య తత్తదర్థశాబ్దబోధవృత్తివిలక్షణజన్యతాన్యతమనివేశః కార్య ఇతి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ కార్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛేద్యత్వాదన్యస్య జన్యతావైలక్షణ్యస్యాప్రామాణికత్వాత్ ॥ అన్యథా జగతీతలే యావన్తో బోధాస్తత్తజ్జన్యతావైలక్షణ్యమాదాయ న్యాయాదేరననుగతత్వాపత్తేః ॥ తాదృశేతి ॥ అత్ర తాదృశైకదేశార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయ పూర్వోక్తజన్యతాత్వనివేశో బోధ్యః ॥ పూర్వోక్తపర్యాప్తిమభిప్రేత్య సమాధత్తే ॥ తాదృశబోధేతి ॥ అథ తాదృశజనకతాశ్రయయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణసముదాయత్వమేవాస్తు కిమవచ్ఛేదకత్వోపాదానేన యత్కించిత్త్వనివేశేన ప్రత్యేకమవయవవ్యవహారోపపత్తేః ॥ యత్త్రైవం సతి ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయాదావతివ్యాప్తిః తజ్జ్ఞానస్య తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాత్ ॥ స్వావచ్ఛేదకవిషయితాయాం తథావిధజనకతావచ్ఛేదకత్వస్య నివేశ్యతయా తద్విశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యత్వాచ్చేత్యవచ్ఛేదకత్వముక్తమితి ॥ తన్న ॥ తాదృశసముదాయత్వన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వానివేశ్యైవేత్ఫలస్యాపవాహయితుంశక్యత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ తాదృశాన్యతమబోధస్వరూపయోగ్యావయవసంగ్రహాయావచ్ఛేదకత్వనివేశాత్ ॥ కేచిత్త్వవచ్ఛేదకత్వానుపాదానే పర్వతో వహ్నిః సంబంధీతి నిరాకాంక్షవాక్యే తాదృశవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వపర్యన్తోక్తౌ తు తద్ఘటితసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ స్వావచ్ఛేదకతథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యప్రతిజ్ఞావిషయకతద్విషయకజ్ఞానవిషయత్వాత్ ॥ నచ తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయనిరాకాంక్షోత్తరహేతూక్తౌ తత్ర తాదృశాద్యానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య నిరాకాంక్షేసత్త్వాత్ ॥ సాధ్యవిశిష్టపక్షబోధకతావచ్ఛేదకవిషయితా

త్త్వాత్ ॥ తాదృశంచ జ్ఞానం తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వేన విశేషణీయం, తేన ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయే నాతివ్యాప్తిః ॥ న చైవం హేత్వర్థప్రతిపాదకభాగఘటితప్రతిజ్ఞావిశేషేఽవ్యాప్తిః, తద్విషయకజ్ఞానే హేత్వర్థబోధకతానియమాదితి వాచ్యం ॥ వ్యాప్యవ్యాపకభావాపన్నజనకతాద్వయశూన్యతాయా నివే

ఘటితముచితానుపూర్వీకత్వం నివేశ్యం తథాచోక్తనిరాకాంక్షస్య న్యాయాంతర్గతత్వాభావాద్వారణే కిమవచ్ఛేదకత్వనివేశనేతి వాచ్యమ్ ॥ ఏవముచితానుపూర్వీఘటకహేతుత్వాదిశరీరేఽవచ్ఛేదకత్వనివేశమపేక్ష్యైకత్రైవ తన్నివేశే లాఘవాదిత్యాహుః ॥ తన్న ॥ అవచ్ఛేదకత్వాఘటితోచితానుపూర్వీకత్వనివేశే ఉదాసీనేఽతివ్యాప్తేః ॥ తదుక్తనిరాకాంక్షహేత్వాదివాక్యానుపూర్వ్యా ఉచితత్వాత్ ॥ ఇదంతు బోధ్యమ్ ॥ తథాప్యనయ్యైకదేశవారణాయ తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకత్వం నివేశ్యమ్ ॥ ఏవమపి ప్రతిజ్ఞోదాసీనసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ న్యాయాంతర్గతత్వేన తద్వారణమితి చేత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుఘటకవృత్తిసముదాయత్వమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ అనిరూపకత్వాంతేన వారణంచేత్తర్హి తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదివైయర్థ్యమితి ॥ యదపి వర్ణసముదాయత్వస్యైకదేశసత్త్వాత్ వర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వం నివేశ్యం తత్ర ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేస్తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదిమజ్జ్ఞానవిషయవర్ణత్వవ్యాపకత్వాదతివ్యాప్తిః వ్యాప్యత్వాంతనివేశః ఏవం చ వ్యాప్యవిశేషతథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదివైయర్థ్యేఽపి వ్యాపకవిశేషత్వాంశసార్థక్యం ఏకదైవ వర్ణత్వాంతనివేశాద్వ్యర్థత్వాంశసార్థక్యమితి ॥ తదపి న సత్ ॥ అనిరూపకత్వాంతనివేశేనైవోపపత్తౌ వ్యాప్యత్వాంతనివేశస్య తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదిసార్థక్యస్య చానుపయుక్తత్వాదితి ॥ న చానిరూపకత్వాంతనివేశే హేత్వర్థబోధకభాగఘటితప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య ధూమాదితి భాగమాత్రవృత్తిహేతుత్వనిరూపకత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ యత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేనతి తద్భిన్నత్వస్యైవ నిరూపకత్వాంతార్థత్వాత్ ॥ నన్వేవమపి పర్వతో ధూమజ్జ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమానితి బోధమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తిరత ఆహ * తాదృశేతి * వ్యాప్యవ్యాపకభావాపన్నతథావిధజనకతాద్వయత్వంచ యత్

ణీయత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు స్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టజనకతానాశ్రయత్వం జ్ఞానే విశేషణం దేయం, స్వం, జనకతా, ప్రతిజ్ఞాహేతూభయాదివిషయకజ్ఞానం చ, ప్రతి

త్కించిత్తాదృశజనకతాస్వానాశ్రయవృత్తిత్వ స్వసమానాధికరణ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన తద్విశిష్టజనకత్వోభయత్వమ్ ॥ ఏతద్విశేషణం చ పర్యాప్త్యుపాదానే వ్యస్యతమత్వేనుగతజన్యతానిరూపితజనకభావావచ్ఛేదకవిషయతాత్వేన విషయతామాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయవారణాయావశ్యకమితి ॥ తన్నివేశస్య పర్యాప్త్యుపాదానే ప్రయోజనం వక్ష్యతే ॥ తత్తద్భాగవిషయిత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయాసంభవవారణాయ తథావిధపదమ్ ॥ ననూదాహరణాదౌ కథం లక్షణసమన్వయః ॥ తజ్జ్ఞానస్య వ్యాప్యవ్యాపకభావాపన్నతాదృశజనకతాద్వయశాలిత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ ఉదాహరణార్థబోధీయజనకతాసముదాయాన్యత్వేన తాదృశజనకతాద్వయస్య విశేషణీయత్వాత్ ॥ హేతూదాహరణసముదాయాదౌ చ హేత్వర్థబోధజనకతోదాహరణార్థబోధీయైకజనకతైతద్వయస్య తాదృశసముదాయాన్యత్వేన నాతిప్రసంగః ॥ అవయవఘటకతానవచ్ఛేదకీభూత యత్కించిజ్జ్ఞాన సముదాయత్వసమానాధికరణ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే సతి తద్భిన్నత్వస్యైవ నిరూపకాంతార్థత్వాత్ ॥ వస్తుతోఽవయవఘటకతానవచ్ఛేదకీభూతత్వం న దేయమ్ ॥ నాపి హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టవిషయకత్వావచ్ఛిన్నాన్యత్వం అనిరూపకత్వాంతదలం నివేశ్యతే ॥ నిష్ప్రయోజనకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతూభయత్వవారణం తు తత్సముదాయత్వభేదనివేశేనైవ ॥ తావతాపి లాఘవానపాయాత్ ॥ ఉదాహరణసంగ్రహాయ చ నిరూపకయత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వే సత్యుదాహరణభిన్నత్వం నిరూపకత్వాంతార్థః ॥ తస్మాద్వర్ణపర్యాప్తిసముదాయత్వమర్థ ఇత్యలం పల్లవితేన ॥ యద్వా తథావిధయత్కించిజ్జనకత్వవదనాశ్రయత్వే నానుగతజన్యతాస్పృత్తితత్సమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతథావిధజనకత్వోభయశూన్యత్వపరం వ్యాప్యవ్యాపకభావేతి విశేషణార్థః తతశ్చ వ్యాప్తికరోభయాభావో నఘటకస్వానవచ్ఛేదకేత్యాద్యగ్రిమవిశేషణయోదాహరణార్థబోధీయజన్యతేద్విత్వేన నివేశ్యతదీయజనకతేతి, అపరే నోపాదేయే ఇతి న తత్ర వ్యాప్తిః * స్వానవచ్ఛేదకేతి * తాదృశహేత్వాదివిషయితాస్వ

జ్ఞాద్యర్థబోధజనకతానవచ్ఛేదకీభూత హేత్వాదివిషయతావిశిష్టతాదృశజనకతా
శ్రయఏవ, ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞామాత్ర విషయ
కజ్ఞానంచ, నతాదృశవిశిష్టజనకతాశ్రయః, తన్నిష్ఠహేత్వర్థబోధజనకతావచ్ఛేద
కవిషయతాయాఅపివిశిష్టప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకతాయామవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ ఏ
తేన వ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నతథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వప్రవేశే ధూ
మాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాది సముదాయేఽతివ్యాప్తిః
తాదృశసముదాయవిషయకజ్ఞాననిష్ఠప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకతా హేత్వర్థబోధజన
కతయోర్వ్యాప్యవ్యాపకభావసత్త్వాత్ వ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నతథావిధ
జనకతాద్వయశూన్యత్వాదితి నిరస్తమ్॥ తాదృశవాక్యవిషయకజ్ఞానీయప్రతిజ్ఞాఘట
కహేతుసమానాకారకవాక్యవిషయతాయావిశిష్టప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకతావచ్ఛేద
కత్వేపి ప్రతిజ్ఞావాక్యవిషయతానంతఃపాతిన్యా హేతువిషయతాయాస్తాదృశజన

మానాధికరణాయాః ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయాః కేవలప్రతిజ్ఞాది
జ్ఞానేసత్త్వాదసంభవఇతివిశిష్టపదమ్ ॥ అథ ప్రతిజ్ఞావిషయకసమూహాలంబనస్య
విశిష్టజనకతాశూన్యత్వాభావేన ప్రతిజ్ఞాదౌ కథంలక్షణగమనమితిచేన్న ॥ య
త్కించిత్త్వస్య జ్ఞానవిశేషణతయా ప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయకమేకం జ్ఞానమాదా
యేతిగృహాణ ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తివారణాయ స్వానవ
చ్ఛేదకవిషయితావిశిష్ట తాదృశజనకతాశూన్యత్వస్యజ్ఞానేనివేశే ధూమాదాలో
కవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ తాదృశప్ర
తిజ్ఞాజ్ఞానస్యాపి ధూమాదిత్యానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్న జనకతాక
త్వాత్ ॥ తాదృశజనకత్వస్య నిరుక్తాన్యతమజన్యతానిరూపితత్వాత్ ॥ స్వానవ
చ్ఛేదకీభూతపర్వతాదిపదవిషయితావత్త్వాచ్చేతి చేన్న ॥ తాదృశాన్యతమజన్యతా
నిరూపితాయాజనకతాస్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యజ్ఞానీ
యస్వావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమర్థః ॥ తాదృశజ్ఞానీయ
త్వస్వావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన జనకతావిశిష్టవిషయతాశాలితయావత్ ॥ తథా
చ స్వపదం యజ్జనకతావ్యక్తిమాదాయ యదాలక్షణసమన్వయః కర్తవ్యస్త
దాతత్పరమ్ ॥ ఏవంచ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞా
జ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నాయా జనకతాతదవచ్ఛేదకవిషయతావిశిష్టతాదృశజనకతాశూ

న్యత్వం ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానస్యాస్త్యేవేతిలక్షణసమన్వయసంభవాన్నానుపపత్తిః॥ అన్యతమనిరూపితజనకతామాత్రపరత్వేతు జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ధూమీయమితిబోధజనకతాయామపి తథాత్వేన తదనవచ్ఛేదకీభూతపర్వతోవహ్నిమానితిభాగవిషయితావిశిష్టజనకతావత్త్వేన తాదృశప్రతిజ్ఞాజ్ఞానాసంగ్రహాపత్తేః ॥ నచాత్రతాదృశవిషయివిషయితాశూన్యత్వమేవ నివేశ్యతాం కిం తాదృశజనకతావ్యవచ్ఛేదనేనేతివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి తాదృశాన్యతమజన్యతానిరూపితాయాజనకతా తదనవచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వనివేశేనైవోపపత్తౌ విషయితాయాంపునస్తాదృశాన్యతమజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకత్వరూపవిశేష్యదలవైయర్థ్యాపత్తేః ॥ అస్మాకంత్వేకదేశజ్ఞానస్యాపి తాదృశతాదృశాన్యతమజన్యతానిరూపితజనకతానవచ్ఛేదకవిషయతావిశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యత్వాత్ ॥ ఏకదేశవాదికథాయామేతద్దలసార్థక్యాత్ ॥ అన్యథా పరస్పరనిరూప్యనిరూపకభావాపన్న సకలవిషయితానాం తాదృశజనకతావచ్ఛేదకత్వేనైకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞానీయవిషయతాయా అతథాత్వేనజనకతానవచ్ఛేదకతయా తత్రాతివ్యాప్త్యప్రసక్త్యా విశేషదలవైయర్థ్యాపాతాత్ ॥ అతఏవ తాదృశపదమప్యసార్థకం, అస్మాకమేకదేశజ్ఞానస్యాపి తాదృశవిషయితావిశిష్టయావత్కథకజనకతాశాలిత్వేన తద్దలవైయర్థ్యాపాతాత్ ॥ యత్తు తాదృశవిషయతాశూన్యత్వనివేశే విషయితాయామవ్యాప్యవృత్తిత్వనావ్యాపకతాకత్వమితిజనకత్వోపాదానమ్ ॥ విషయితావిశిష్టజనకత్వంచ నావ్యాప్యవృత్తీతిసమాధానమితి ॥ తన్న ; దమ్ ॥ తథాసతి ప్రమేయమిత్యసాధారణతాదృశవిషయితావిశిష్టస్యానివేశ్య తదవచ్ఛిన్నత్వస్యైవ నివేశేనోపపత్తేస్తాదృశజనకతాపర్యంతనివేశవైయర్థ్యస్య స్వయంప్రతిపన్నత్వాత్ ॥ నన్వేవం స్వానవచ్ఛేదకవిషయతావదన్యత్వస్యైవ సమ్యక్త్వే విశిష్టజనకతాశూన్యత్వనివేశోనతిప్రయోజక ఇతి చేత్ ॥ తస్యాగ్రిమదూషణగణమధ్యే పరిష్కారపతనస్యాపి గణనే కా క్షతిః, ఏవం ప్రాతిస్వికరూపేణ తాదృశజనకతావ్యవచ్ఛేదకవిషయసంబంధేన వైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నతాదృశజనకత్వాభావనివేశేఽపి తాదృశజనకత్వం స్వపక్షమిత్యపిదూషణమస్వరసమధ్యపఏవ ॥ పరేతు॥ స్వత్వస్యాననుగతత్వేనానుగతప్రతిజ్ఞాదాయానుగతలక్షణానిర్వాహఇతి స్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టతాదృశజనకతాత కయావత్స్వంతత్తదభావకూటవత్త్వమేవజ్ఞానేనివేశనీయం తాదృశంచప్రతిజ్ఞాహేతూభయజ్ఞానా

దాప్రసిద్ధః తత్రచహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నాజనకతానప్రవేశ్యతే॥ కింతు తదన్యచతుష్టయీతి నధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః॥ ఏవంచ జనకత్వనివేశఖండనమప్రసక్తమేవేత్యాహుః॥ తదపినాతీవసందర్భశుద్ధంప్రతిభాతి॥ ఈదృశరీత్యైవప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదివారణే తత్తదర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతానివేశస్య వ్యర్థతాపత్తేః॥ అస్మాకంతు ప్రతిజ్ఞాహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వం స్వపదేనోపాదాయలక్షణసమన్వయసంభావనావారణాయ పర్యాప్తినివేశసమావశ్యకం స్వత్వావననుగమదోషస్తు యత్కించిత్త్వేనదేతల్లక్షణేఽస్వరసమధ్యపేతి॥ అత్రవదంతి॥ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతుఘటితసముదాయవారణాయపర్యాప్తినివేశసమావశ్యకం॥ అన్యథాతత్సముదాయత్వే హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపితాయాస్తద్విషయకత్వావచ్ఛిన్నాజనకతాతదవచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణాన్వత్రిత్వస్య వహ్నిమత్పదవిషయతాయాశ్చప్రతిజ్ఞైకదేశహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకతయా జ్ఞానే తాదృశజనకత్వాభావకూటవత్త్వస్యచ సత్త్వేనాతివ్యాప్తేః॥ పర్యాప్తినివేశేచ హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకజన్యతాకజనకతా హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నైవ॥ తదన్యస్యానవచ్ఛేదకవహ్నిమత్పదవిషయతావిశిష్టతథావిధజనకతాశూన్యత్వస్య తజ్జ్ఞానీయ తదవచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వాసత్త్వేననాతివ్యాప్తిః॥ ఏవం ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ ధూమాదాలోకవత్పర్వత ఇత్యాదిభాగేఽతివ్యాప్తిః॥ ధూమాదాలోకవాన్పర్వత ఇతి భాగజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయా హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితత్వసత్త్వేన తజ్జ్ఞానే తాదృశజనకత్వాభావకూటవత్త్వసత్త్వేనచ తత్రతదవచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వసత్త్వాదితి॥ అత్ర తథాపి ప్రతిజ్ఞైకదేశే ధూమాదితి భాగేఽతివ్యాప్తిః॥ తత్ర హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాక జన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వసత్త్వాత్॥ తజ్జ్ఞానే తాదృశజనకత్వాభావకూటవత్త్వాచ్చేతి భట్టాచార్యాణామస్వరససంగతిరితి॥ నచ స్వానవచ్ఛేదకవిషయతాబహిర్భూతాయా తత్తదర్థవిషయక శాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకజన్యతాన్యతమజన్యతానిరూపిత జనకతావచ్ఛేదకవిషయ

తా తన్నిరూపకసముదాయత్వమేవ సముదితార్థః ॥ తత్ర విశేష్యదలే పర్యాప్తి-
ర్నప్రవేశ్యతే ॥ కింతు యాం జనకతావచ్ఛేదకవిషయతామాదాయ లక్షణసమ-
న్వయః పర్యాప్తిఘటితార్థకతజ్జనకతాం స్వపదేనోపాదాయ తస్యాం తదవచ్ఛే-
దకవిషయతాన్యత్వమపేక్షితమ్ ॥ తథాచ హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వఘటితధర్మావ-
చ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతానవచ్ఛేదకవిషయతాయాస్తద్విషయకశాబ్దత్వ-
పర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకజన్యతానిరూపితజనకతానవచ్ఛేదకీభూతవహ్న్యాలోకా-
దిమత్పదవిషయతాన్యత్వాభావాన్నోక్తస్థలేఽతివ్యాప్తిరితి॥ ఏవం సత్యనుగమే-
న ప్రతిజ్ఞాహేతువిషయితే ఉపాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తిస్తు
న శంక్యా ॥ స్వానవచ్ఛేదకవిషయితాన్యత్వకూటనివేశాత్ ॥ విషయితాయాయ
జ్ఞానవృత్తిస్తద్వృత్తిర్యా జనకతా స్వపదేన తస్యా ఏవోపాదానాన్న ప్రతిజ్ఞావి-
షయిత్వాదౌ హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయాతివ్యాప్తిరితి వా-
చ్యమ్ ॥ తస్య లక్షణాంతరత్వాత్ ॥ ప్రకృతలక్షణపరిష్కారేఽపూపత్వే స్వపదే-
న ప్రతిజ్ఞార్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకజన్యతానిరూపితజనకతైవ-
హేతౌ లక్షణగమనాయ హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాక జ-
న్యతానిరూపితజనకతాయా అప్యుపాదేయతయా హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నాజన-
కతానప్రవేశ్యతే కిం త్వన్యచతుష్టయీత్యస్యాసంగతేః ॥ అత ఏవాత్ర స్వపదేన
హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతా గృహ్యతే తథాచ స్వానవచ్ఛేదకవహ్న్యాలో-
కపదాదివిషయితావిశిష్టహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతావత్త్వస్య తాదృశజ్ఞాన-
స్య తత్కూటవత్త్వాభావాదేవ నాతివ్యాప్తిరితి పర్యాప్త్యుపాదానం వ్యర్థమితి
సమాహితమ్॥ స్వపదేన హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వస్యోపాదానే ధూమా-
దాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేశ్చ ॥ తజ్జ్ఞానస్య హే-
త్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకజన్యతానిరూపితజనకతానవచ్ఛే-
దకపర్వతపదాదివిషయితావిశిష్టజనకతావత్త్వాత్తాదృశకూటాభావాదితి ॥ యది-
చ స్వానవచ్ఛేదకేతి స్వపదేన ప్రత్యేకం తాదృశజనకతాపంచకమపి గృహ్యతే
హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతా న గ్రాహ్యేతి తు యథాశ్రుతహేతుత్వాభిప్రా-
యేణ యోజ్యతే॥ న చైవం నిరుక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ తజ్జన్యశాబ్దబోధ-
స్య వివక్షితహేత్వర్థావిషయకత్వాత్ ॥ తథాచ న కోఽపి దోష ఇతి విభావ్యతే।

కతానవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ యదిచోదాసీనపదార్థవిషయితానియతవిషయితాకా
వయవవ్యక్తిః ప్రామాణికీ ॥ తదా స్వానవచ్ఛేదకవిషయితా తథావిధ జనకతా
వచ్ఛేదకత్వేన విశేషణీయా, తాదృశావయవవ్యక్తివిషయకజ్ఞానే అవయవాంతర
విషయతా !నైయత్యస్య ప్రామాణికత్వేత్వగతి రేవేతిధ్యేయమ్ ॥ సమానాకా

తదాప్రతిజ్ఞైకదేశహేత్వాదివారణాత్ ॥ స్వానవచ్ఛేదకేత్యాది భట్టాచార్యో
క్తవిశేషణవైయర్థ్యే ఇష్టాపత్తిరితి మంతవ్యమ్ ॥ నను యథాశ్రుతమతే స్వా
నవచ్ఛేదకత్వం స్వానతిరిక్తవృత్తిభిన్నత్వం తథాచ, హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజ
నకతోపాదానేపిప్రతిజ్ఞావిషయితాయాస్తదనతిరిక్తవృత్తితయాతద్భిన్నవిషయి
తావిశిష్టజనకత్వాభావఘటితసాధ్యమక్షతమితిచేత్తర్హి హేతువిషయితాయాః
ప్రతిజ్ఞాజనకతాతిరిక్తవృత్తిత్వాదవ్యాప్తిరితిదిక్ ॥ యత్తు స్వస్య స్వధర్మితా
వచ్ఛేదకత్వవారణాయ ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానే పత్వాదిప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతా
యాఅప్యుపగమే తాదృశప్రకారతాయాస్స్వానవచ్ఛేదక విషయితాశూన్యత్వవి
రహేణ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిజనకతానివేశేచావచ్ఛిన్నత్వ సంబంధేన తద్వి
శిష్టత్వాభావాన్నదోషఇతి ॥ తదసత్ ॥ అవచ్ఛిన్నత్వసంబంధేన తాదృశవిష
యితావైశిష్ట్యానివేశే యదిచేత్యాది !గ్రంథవిరోధాత్ ॥ ఉదాసీన పదార్థవి
షయితాయాః స్వానవచ్ఛేదకత్వేపి తాదృశజనకత్వస్య తదనవచ్ఛిన్నతయాఽ
వ్యాప్త్యయోగేన విషయితాయాం తాదృశస్యతజ్జనకతానవచ్ఛేదకత్వస్యాన్య
త్రప్రలపితత్వాపత్తేరితి ॥ యాదృశప్రతిజ్ఞావిజ్ఞానముదాసీనపదార్థవిషయకమే
వజాయతె తాదృశ ప్రతిజ్ఞావిష్యత్వానవ్యాప్తిమాశంకతే * యదిచేతి * సమాధత్తే
* తదేత్యాది * ఏవంచ స్వానవచ్ఛేదికాయా తథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయి
తా తద్విశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యత్వం జ్ఞానవిశేషణమిత్యర్థః ॥ అత్ర స్వానవ
చ్ఛేదక తాదృశజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వమేవాస్తు భాగవిషయితా
యాస్తాదృశజనకతానవచ్ఛేదకత్వేన తత్రాతివ్యాప్త్యైవ విశేష్యదలసార్థక్యసం
భవాదితితుబోధ్యమ్ * అగతి రేవేతి * ఇదంచాత్రాలోచనీయమ్ ॥ స్వానవ
చ్ఛేదకతాదృశజనకతావచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్ట స్వన్యూనవృత్తి జనకతాశూన్య
త్వంగతిః ॥ పంచానామప్యవయవానాం విషయితానైయత్యోపగమేపి స్వన్యూ
నవృత్తిజనకతాస్థానే స్వన్యూనవృత్తిస్వానవచ్ఛేదకవిషయితానివేశ్యా ॥ వస్తుత

శే ప్రతిజ్ఞాద్వయాద్యాత్మక సముదాయస్యావయవత్వపర్యాప్త్యాశ్రయత్వమిష్ట
మేవ, తస్యాతథాత్వే తద్వారణప్రకారోఽపి చింతనీయః ॥ న్యాయాంతర్గతత్వ
స్యాపి నివేశనీయతయా నోదాసీనవాక్యసాధారణ్యమిత్యపి బోధ్యమ్ ॥ అత్ర య

స్తు స్వావచ్ఛేదకేత్యాదికమపహాయ స్వాశ్రయత్వస్వసమానాధికరణభేదప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకవిషయితోభయాభావవత్త్వేన జ్ఞానంవిశేష్యం స్వావచ్ఛే
దకతథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకత్వేనవాసర్గోపి విశేషణీయ ఇతి ॥
అసమానాకారకప్రతిజ్ఞాద్వయే జన్యతాభేదమతే దోషాప్రసక్తేస్సమానేతి * ఇ
ష్టమేవేతి * ఏకప్రతిజ్ఞాప్రతిజ్ఞాద్వయం నేతి ప్రత్యయసంభవేపి నావయవ ఇతి
ప్రత్యయాసంభవాత్ * తస్యాతథాత్వే * ప్రతిజ్ఞాద్వయస్యావయవత్వాస్వీకారే
* పరిచింతనీయ ఇతి * ప్రతిజ్ఞాద్వయస్యాలక్ష్యతాపక్షే తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠ
న్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం దేయమిత్యభిప్రాయః ॥ నన్వేతేనైవ ప్రతిజ్ఞాహే
తుసముదాయాతివ్యాప్తివారణే స్వావచ్ఛేదకేత్యాదిదళవైయర్థ్యప్రసంగ ఇతి
చేత్, ఏతత్కల్పే ఇష్టత్వాత్ ॥ అత్రాయం భట్టాచార్యాణామాశయః ॥ ప్రతిజ్ఞై
కదేశవర్ణన్యూనవృత్తిసముదాయత్వవారణాయ తాదృశయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయి
తానిరూపకవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వనివేశాన్న ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదా
యాదావతివ్యాప్తిర్నవా స్వావచ్ఛేదకేత్యాదివిశేషణవైయర్థ్యమ్ ॥ ఏవం ప్ర
తిజ్ఞాద్వయాదివారణాయ తత్తత్సముదాయత్వభిన్నత్వమేవ నివేశ్యమ్ ॥ నన్వేవ
స్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం సమ్యక్, లాఘవాత్ ॥ వర్ణత్వసమనైయ
త్యనివేశేనాతివ్యాప్తిం సంపాద్య స్వావచ్ఛేదకేత్యాదేస్తత్సముదాయత్వ
భిన్నత్వస్య చ ప్రవేశే మహాగౌరవాదితి వాచ్యమ్ ॥ ధూమాదాలోకవానితి ప్ర
తిజ్ఞాయామవ్యాప్తేస్తన్నిష్ఠసముదాయత్వే ధూమాదితిభాగమాత్రన్యూనవృత్తినిరుక్తస
ముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వాత్ ॥ ఉదాహరణనిష్ఠసముదాయ
త్వస్య తదేకదేశన్యూనవృత్తితథావిధయత్కించిత్సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూ
పకత్వాత్ ॥ ధూమాదితిభాగమాత్రవృత్తిసముదాయత్వస్య నిరుక్తసముదాయత్వ
రూపతయా ప్రతిజ్ఞానిష్ఠసముదాయత్వస్య తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వేనా
వ్యాప్తేరుక్తకల్పస్యైవ సాధీయస్త్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాద్వయస్యాలక్ష్యత్వమంగీకృత్యైవా
తద్వారకముక్తవిశేషణం హేయమ్ ॥ ఇత్థం చావచ్ఛేదకత్వనివేశనమపి సార్థకమ్ ॥

యత్కించిత్త్వనివేశాదననుగమోదుర్వారః ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకహేత్వర్థప్ర
తిపాదకభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఏవముదాహరణస్య వాక్యద్వయాత్మకస్య సంగ్ర

అన్యథా హేతుప్రతిజ్ఞైకదేశజ్ఞానస్య స్వానవచ్ఛేదకతాదృశాన్యతమజన్యతాని
రూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టజనకతాశూన్యతయా తత్సముదాయేఽతి
ప్రసంగాదితి తద్విశేషణమండనమ్॥వస్తుతస్తు తత్తదర్థశాబ్దత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదక
తాకజన్యతాన్యతమజనకతాశ్రయయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణత్వ వ్యాపకసము
దాయత్వంవాచ్యం తత్రచ పూర్వోక్తస్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వం నివే
శ్యం ప్రతిజ్ఞాద్వయాదికమలక్ష్యం అవచ్ఛేదకత్వంచ త్యాజ్యమ్ ॥ ఏవంతాదృశ
జనకతాద్వయశూన్యత్వాపేక్షం తత్తత్సముదాయత్వభిన్నత్వంచవ్యర్థమితి తత్ఖండ
నమ్॥నను యత్కించిత్త్వంపకమాత్రవృత్తిధర్మః తథాచాధేయతాసంబంధేన జ్ఞాన
వ్యతిరేకమాత్రవృత్తిర్యోధర్మస్తద్విశిష్టాయాస్స్వాధికరణయత్కించిద్వృత్తిత్వ
సంబంధేన జ్ఞానత్వవిశిష్టవిషయితాయావానివేశాన్నదోషఇత్యతఆహ * ఏవమి
తి * దోషద్వయం జన్యతానివేశపక్షే భాగ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతఇతిప్ర
తిజ్ఞాఘటకధూమాదిత్యేకదేశేసతు పర్వతోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాఘటకపర్వత
పదే తన్మాత్రజ్ఞానస్య తథావిధ జనకతానాశ్రయత్వాదతఉక్తం హేత్వర్థే
తి ॥ ప్రతిజ్ఞాదిత్యాదినా ధూమాద్వహ్నిసాధ్యకోదాహరణాదపరిగ్రహః ॥ నన్వ
త్ర సాధ్యవిశిష్టపక్షవిషయిత్వావ్యన్యతమనిష్ఠప్రయోజ్యతానిరూపిత ప్రయోజక
తావచ్ఛేదక యత్కించిద్విషయితాకవర్ణసముదాయత్వంవాచ్యం తత్రచ ప్రకృ
తపక్షవిశేషణతాపన్నప్రకృతసాధ్యాన్వితప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయితా
నివేశాన్నప్రతిజ్ఞాదిఘటకహేత్వర్థబోధకభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ యాదృశానుపూ
ర్వీప్రకారకజ్ఞానోత్తరంకదాపి తాదృశసాధ్యాన్వితహేతుత్వవిషయితాశాలికా
ర్యానుదయః తన్ముఖ్యవిశేష్యతాయామపి తాదృశసాధ్యవిషయతానిరూపితత్వో
పలక్షిత తాదృశహేతుత్వవిషయతాంప్రతి ప్రయోజకత్వాసంభవాత్॥ తాదృశవి
షయతాశాలిబోధే ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతుజ్ఞానత్వేనహేతుత్వేపి హేత్వవయవస్యత
త్ప్రయోజకత్వం॥హేతుస్స్వార్థవిషయితాప్రయోజకఇతివ్యవహారాత్॥ హేతువి
షయతాయాం వ్యాప్త్యాదివిషయిత్వానిరూపితత్వందేయమ్ ॥ తేననిగమనఘటక
తస్మాత్పదేనాతివ్యాప్తిరిత్యతఆహ*ఏవమితి*వాక్యద్వయాత్మకస్యేతి*వాక్యచతు
ష్టయాత్మకస్యేత్యర్థః ॥ ననుసపక్షతావచ్ఛేదకాద్యవచ్ఛిన్నహేతుసాధ్యవైశిష్ట్యా

హేయతత్ప్రతిపాద్య సాధ్యవిశిష్టధర్మివిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతా తథా విధహేతువిశిష్టధర్మి విషయకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతా చాన్యతమజన్యతాగర్భే నివేశనీయా॥ తథా చ తద్ఘటకప్రత్యేకవాక్యేఽతివ్యాప్తిః॥ ఏతాదృశార్థద్వయ విషయకబుద్ధిత్వం చ న సముదాయస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదకమితి తదవచ్ఛిన్నైక జన్యతానివేశాసంభవాత్ ॥ న చ జనకతా ఏవాన్యతమత్వేన నివేశనీయాః, తచ్ఛరీరే చోదాహరణప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితజనకతా ద్వయం ద్విత్వేన నివేశనీయం, అతః ఏకైకజనకతాశ్రయప్రత్యేక భాగవిషయకజ్ఞానమాదాయ న ప్రత్యేకభాగేఽతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ ఉభయభిన్నత్వస్య ప్రత్యేకముభయోస్సత్త్వాదుభయభిన్న భిన్నత్వస్యోభయత్రాసంభవాదన్యతమత్వేనోభయోపాదానాసంభవాత్, వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభే

నగాహిశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకజన్యతామాశంక్యార్థసమాజరూపబాధకేన నిరాకరోతి * తాదృశార్థద్వయేతి * (తథా చేతి * ననూదాహరణేఽవ్యాప్త్యకథనాన్న్యూనతా వ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నజనకతాద్వయసత్త్వాత్స్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టతాదృశజనకతాకత్వాచ్చేతి చేన్న ॥ తథావిధయత్కించిజ్జనకత్వతదనాశ్రయవృత్తి తత్సమానాధికరణభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకజనకత్వోభయశూన్యత్వం వ్యాప్యవ్యాపకభావేతి విశేషణార్థః ॥ ఉదాహరణే చ తథావిధం జనకతాద్వయమేవ ద్విత్వేనోదాహరణార్థబోధీయజన్యతాద్వయ నివేశాత్తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వపంచకనివేశాద్వానావ్యాప్తిః ప్రతిజ్ఞాహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వద్వయం చ న ఘటనం శక్యమితి నాతివ్యాప్తిః ॥ స్వానవచ్ఛేదకత్వాదివిశేషణే వహ్నిత్వేనోదాహరణార్థబోధజన్యతే ప్రవేశ్యతదీయజనకత్వే స్వపదేనోపాదేయే తాదృశజనకతా చోదాహరణజ్ఞానీయజనకతయోర్భేదో నివేశ్య ఇతి) * ద్విత్వేనేతి * ఉదాహరణఘటకవాక్యచతుష్టయవిషయకప్రత్యేకజ్ఞానచతుష్టయనిష్ఠజనకతా ఆదాయ తన్నిష్ఠచతుష్టయావచ్ఛిన్నభేదస్యైవాన్యతమత్వకుక్షౌ నివేశాత్తాదృశజనకతాచతుష్టయావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య సంపూర్ణ ఏవ సత్త్వాన్నైకదేశేఽతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ యద్యపి ద్విత్వేన నివేశేపి వాక్యచతుష్టయసముదాయత్వసంగ్రహః । తథాపి తథానివేశే తస్య వాక్యద్వయవృత్తిసముదాయత్వనిష్ఠ న్యూనవృత్తితాని

దోపగమేత్తు తాదృశాన్యతమత్వాశ్రయప్రత్యక్షజనకతామాదాయాతిప్రసంగస్య దుర్వారత్వాత్ ॥ పూర్వకల్పేతు ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వవిశేషణేనైవనాతిప్రసంగావకాశః, యోయోధూమవానిత్యాదిప్రత్యేకవాక్యస్యవాక్య(సముదాయా)ద్వయాత్మకోదాహరణఘటకత్వాత్ ॥ నచవాక్యద్వయపర్యాప్తముదాహరణత్వందుర్వచమ్ ॥ స్వఘటకయత్పదోపస్థాప్యధర్మిణి హేతుమత్తాబోధకంయద్వాక్యంయచ్చతదనంతరప్రయుక్తం స్వఘటకతత్పదోపస్థాప్య తాదృశధర్మిణి సాధ్యవత్తాబో

రూపకత్వమితి చతుష్టయానుధావనం * దుర్వారత్వాదితి * అన్యతమత్వస్యావ్యాసజ్యవృత్తితయాపర్యాప్తివివక్షాయాః అసంభవాత్ ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥ తథావిధజనకతాత్వావచ్ఛిన్నభేదాన్యతమభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మః పర్యాప్త్యధికరణావచ్ఛేదకవిషయితేత్యాదిక్రమేణ నివేశే ఉదాహరణేనావ్యాప్తిః ॥ తదేకదేశే నాతివ్యాప్తిశ్చ ॥ భేదాన్యతమమధ్యే ఉదాహరణప్రతిపాద్యతత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిజనకతాద్వయభేదనివేశాత్ ॥ యద్వా ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యతద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతా హేతుప్రతిపాద్యతద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతోపనయనిగమనప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతేఇతి జన్యతాచతుష్టయమన్యతమత్వేన నివేశ్య తన్నిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వోదాహరణత్వాన్యతరవత్త్వంలక్షణమ్ ॥ ఉదాహరణత్వంచాగ్రిమమనుగతమితినకోపిదోషఇతి ॥ నను దీధితికృన్మతేప్యుభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వస్యైకదేశసాధారణతయాఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారేత్యతఆహ * పూర్వేతి * ననూదాహరణత్వస్య దుర్వచతయా కథంతద్భేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వమిత్యాశయేనశంకతే * నచేతి * దుర్వచమితి * ఇతరావయవానన్వితస్వార్థబోధకత్వం నేహోదాహరణత్వమాత్రాశ్రయాత్ ॥ అతఃవ్యాప్యత్వాభిమతవన్నిష్ఠవ్యాపకత్వాభిమతసంబద్ధబోధకత్వముదాహరణత్వమితిమూలోక్తలక్షణం పరిష్కరోతి * స్వఘటకేతి * స్వంవాక్యమ్ ॥ స్వఘటకయత్పదోపస్థాప్యతావచ్ఛేదకదృష్టాంతతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితప్రకృతహేతుప్రకారతాశాలిశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేదకత్వతథావిధ తదవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితప్రకృతహేతుప్రకారతాశాలిశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేదకత్వోభయవత్ప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీఘటకవర్ణత్వ వ్యాపక

తదాశ్రయాధికరణకాలధ్వంసోత్పత్త్యధికరణక్షణధ్వంసోత్పత్త్యధికరణక్షణోత్పత్తికధ్వంసప్రతియోగిక్షణవృత్తివృత్తిత్వఘటకతత్పదోపస్థాప్యతావచ్ఛేదకదృష్టాంతతావచ్ఛేదకధర్మతదవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితప్రకృతసాధ్యప్రకారతాద్వయశాలిశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీఘటకవర్ణత్వవ్యాపకం సముదాయత్వమిత్యర్థః ॥ స్వమానుపూర్వీ ॥ మహానసత్వవత్పరత్వాదినా భానేతు తాదృశభేదానుయోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానివేశాత్ ॥ ఉచితానుపూర్వీకహేతుసాధ్యవిశిష్టధర్మిబోధకద్వయకసముదాయత్వమప్యేతదేవ ॥ యద్యపి ప్రకృతహేతువిశిష్టతత్తదన్యప్రకృతసాధ్యవిశిష్టతత్తదన్యధర్మివిషయకసమూహాలంబనబోధీయ యావత్కారణతావచ్ఛేదకయత్కించిద్విషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వముపాధ్యాయానాముదాహరణత్వంసంభవతి ॥ తథాపి సవహ్నిమార్గయోయోధూమవానితివాక్యస్య వారణాయ స్వాశ్రయీభూతసాధ్యవిశిష్టబోధక వాక్యాన్యసహితో తరత్వఘూస్య హేతువిశిష్టబోధకవాక్యస్యేతి యస్సముదాయత్వం తద్భిన్నత్వనివేశే గౌరవాత్తన్నోక్తమ్ ॥ ఇదమత్ర బోధ్యమ్ ॥ స్వఘటకయత్పదోపస్థాప్యధర్మిణియో హేతుమత్త్వబోధః యస్య హేతౌ తాదృశధర్మిబోధః తదన్యతరబోధజనకం యద్వాక్యం యచ్చయదనంతరప్రయుక్తం స్వఘటకతత్పదోపస్థాప్యధర్మిణి సాధ్యవత్తాబోధః యస్య సాధ్యే తాదృశధర్మిబోధస్తదన్యతరబోధజనకం యద్వాక్యం తదుభయస్సముదాహరణత్వం ॥ తేనయద్ధూమస్తత్రాగ్నిరిత్యుదాహరణేనావ్యాప్తిః ॥ ప్రకృతేతదర్థేవాదోసాధ్యసాధ్యోః స్పష్టమనస్తుతిస్తు హేతుమత్తాబోధకత్వంత్ర ధర్మివిషయతానిరూపితహేతువిషయతాకత్వేనబోధయోరనుగమస్తత్రధర్మివిషయతాయా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాసంబంధానవచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వనివేశాద్ధూమోయద్వానితిబోధస్య హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధానవచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వనివేశాద్ధూమోయోయఇతిబోధవ్యుదాసః ॥ అయం హేతుమత్తాబోధకాంతార్థః ॥ సాధ్యవత్తాబోధకాంతస్యాప్యేవమేవార్థః ॥ ఏవంసాధ్యవత్తాబోధకత్వేత్ర తథావిధసాధ్యవిషయతాకబోధత్వేనానుగమః ॥ తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాసంబంధానవచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధానవచ్ఛిన్నప్ర

ధకం యద్వాక్యం తదుభయత్వస్యైవ తథాత్వాత్ ॥ అథాత్రాపి ప్రతిజ్ఞా ద్యఘటకత్వం నివేశనీయమితిచేత్, తర్హి గురుశరీరస్యతాదృశవిషయతానిరూపక వర్ణసముదాయత్వస్య నివేశాపేక్షయా నిరుక్తోభయఘటకభాగద్వయాఘటిత త్వనివేశనమేవోచితమిత్యరుచిబీజమవసేయమ్ ॥ నను న్యాయజన్యజ్ఞానస్యా ప్యుపనయార్థవ్యాప్యవత్పక్షావగాహితయా పరామర్శరూపత్వాత్పరామర్శజ నకవాక్యత్వమేవ న్యాయత్వం కుతో నోచ్యతే ॥ ఏవంతాదృశవాక్యఘటకవాక్య త్వమేవావయవత్వమస్తు కిముక్తగురుతరన్యాయతదవయవలక్షణానుసరణేనేతి

కారతాన్యత్వం విషయితయోర్విశేషణమితి విశేషః ॥ యోధూమవాంస్తత్ర వహ్నిరిత్యాదేర్వారణీయత్వేతు తత్సముదాయత్వభేదో నివేశ్యః ॥ మతుప్ప్రత్యయా దేరర్థవత్త్వేతు యత్పదోపస్థాప్యయాదృశధర్మహేతూభయఘటితానాం తత్పదోపస్థాప్యతాదృశధర్మిసాధ్యోభయఘటితానాంచ యాదృశయాదృశవిశిష్టార్థానాం బోధకాన్యుదాహరణఘటకాని సాంప్రదాయికాని తాదృశతాదృశవిశిష్టార్థబోధానామేవ నివేశః ॥ నను యాదృశపక్షసాధ్యహేతుకానియాదృశే యాదృశే ధర్మిణి యాదృశయాదృశవిశిష్టార్థవత్త్వసమూహాలంబనబోధజనకాన్యుదాహరణానితాదృశానీ ॥ తావద్బోధానాం ప్రత్యేకముక్తస్వఘటకభాగకసముదాయవారణాయ తత్తత్సముదాయత్వభేదఘటితస్య నివేశనీయతాపత్తేః ॥ ఏవం స్వఘటకయత్పదోపస్థాప్యధర్మిణిసాధ్యసామాన్యాభావసాధ్యవద్భేదబోధౌ తాదృశాభావే తాదృశభేదే ధర్మిబోధశ్చనివేశ్యౌ పూర్వప్రయోగాహార్థంతద్ఘటకమ్ ॥ ఏతాదృశరీత్యేతరప్రయోగార్థంచ తద్ఘటకంనిరుచ్యవ్యతిరేక్యుదాహరణలక్షణంకార్యమ్ ॥ అత్యంతాభావసాధ్యకేతు తాదృశధర్మిణి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నవత్తాబోధః ప్రతియోగిని తాదృశధర్మబోధశ్చాధికో నివేశ్యః ॥ భేదసాధ్యకేచ తాదృశధర్మిణి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకబోధః ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకేచ తాదృశధర్మిబోధోఽధికః ॥ మతుప్ప్రత్యయాదేరర్థవత్త్వపక్షేతూహ్యామ్ ॥ ఏవమితరభేదాదిసాధ్యకేపి ॥ వ్యతిరేకిన్యాయత్వం వ్యతిరేక్యవయవత్వంచ భిన్నమేవేతికృతమధికేన ॥ నన్వుదాహరణైకదేశవారణాయ మయాపి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వంనివేశ్యతఇత్యతఆహ * అత్రాపీతి * గుర్వితి * నచ ఉపాధ్యాయానాం ఉదాహరణాఘటకత్వమాత్రం దీధితికృతాం

ప్రతిజ్ఞాదిపంచకస్య విశిష్టైకార్థప్రతిపాదకత్వాభిమానినామాశంకాం మూల కృన్నిరాకరోతి * అతఏవేతి* తాదృశలక్షణముపేక్ష్య యథోక్తలక్షణానుస రణాదేవేత్యర్థః*పరామర్శస్య* పరామర్శమాత్రస్య*పరామర్శజనకస్య*పరా మర్శజనకమాత్రస్య మాత్రపదాత్పూర్వోపవర్ణితన్యాయతదవయవలక్షణఘ టక శాబ్దబోధవిశేషా క్రమేణ వ్యవచ్ఛేద్యా ॥ సముదాయస్యేవప్రత్యేకవా క్యస్యాపి న్యాయత్వమిష్టమేవ పరామర్శప్రయోజకవాక్యఏవన్యాయవ్యవహా రాత్తత్వస్య సముదాయవత్ప్రత్యేకమాత్రేపి సత్త్వాచ్చ ॥ ఏవంచ పరామర్శ

తు ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వచతుష్టయాదికం ఏవముభయఘటకేత్యత్ర జనకతాప్రభృ తిసముదాయత్వాంతాష్టకముపాధ్యాయానాంతు తదేకమేవేతి విపరీతగౌరవం స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదివిశేషణఘటకస్య విషయితాంతస్య ఛేదద్వయాత్మకస్యచ విశేష్యఘటకస్య తస్య, పచతుష్టయస్య, ఛేదద్వయాత్మకాన్యతమత్వస్యైవచ వ్యాపకతాఘటకతావచ్ఛేదకవిషయతాదిసముదాయత్వస ప్రకాశ్య ప్తత్వాదితి వా చ్యమ్ ॥ స్వానవచ్ఛేదకేత్యత్ర స్వత్వస్యఘటకతయా విశేష్యచతుష్టయస్యాన్య తమత్వగర్భస్య నివేశేన గౌరవస్య దుర్వారత్వాత్ ॥ న్యాయజన్యజ్ఞానస్యేత్యా ద్యాశంకామిత్యంతస్యార్థకగురుతరలక్షణద్వయమపేక్ష్య పరామర్శప్రయోజక వాక్యత్వం న్యాయత్వం తథావిధవాక్యఘటకవాక్యత్వమవయవత్వమితిక్రమేణ న్యాయావయవలక్షణలాఘవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యజన్యమహావాక్యార్థ బోధస్యోపనయాఘటకవిషయకత్వేన పరామర్శరూపతయా న్యాయాదౌ క్రమే ణ లక్షణసమన్వయఇత్యాశంకామిత్యర్థః * నిరాకరోతీతి *తస్మిన్ నిరాకృతే స్వీయలక్షణద్వయస్యాతివ్యాప్తిం నిరాకరోతీత్యర్థః ॥ తథాచమూలస్థాతివ్యాప్తిప దస్య పరామర్శప్రయోజకవాక్యత్వస్యన్యాయత్వమతేవహ్నివ్యాప్యధూమవాన యమితివాక్యేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఏవం తాదృశవాక్యఘటకత్వస్యావయవలక్షణత్వ మతే తదేకదేశేతివ్యాప్తిరిత్యర్థః॥ స్వమతేతివ్యాప్తిశంకైవనాస్తీత్యాహ ॥మూ లే * తేనేతి * నను తేనేత్యాదిమూలమసంగతంయథోక్తలక్షణాసత్త్వస్యా లాభాదిత్యతఆహ మాత్రపదంపూరయతి *పరామర్శమాత్రస్యేతి *విశేషావితి*ప్ర యోజకాంతపరిచయావితి శేషః ॥ తథాచ యథోక్తలక్షణాసత్త్వలాభః * త త్త్వస్యేతి * తథాచవ్యవహర్తవ్యతావచ్ఛేదకసత్తానిబంధనోవ్యవహారోభ్యుపె

ప్రయోజకవాక్యత్వమేవ న్యాయలక్షణమితి కేచిత్తన్మతముపన్యస్యతి * యత్త్వి
తి * సంక్షేపతః * లాఘవతః సోపి న్యాయ ఏవేత్యనేనాన్వయః * పరామర్శ
ప్రయోజకేతి * వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమితి వాక్యస్యాపీత్యాదిః * విశే
షేతి * వాక్యపంచకాత్మకసముదాయాదిత్యాదిః యాదృశవాక్యప్రయోగో నా
ర్థాంతరాదినిబంధననిగ్రహప్రయోజకః తదేవ న్యాయవ్యవహారవిషయ ఇతి నియ
మాభిప్రాయేణమూషయతి * తన్నేతి * కథాయామ్ * విచారసమయే * ఆకాంక్షా
క్రమేణైవాభిధానం * నిగ్రహప్రయోజకమితి శేషః * ఇతి * అతః తదభిధానే నిగ్ర
హాదిత్యగ్రిమేణాన్వయః * విశిష్టవైశిష్ట్య * పక్షస్య వ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్త్వ * ఆ
కాంక్షా * జిజ్ఞాసా * నాస్తీతి * విప్రతిపత్తితః సాధ్యతదభావసంశయవతః తదేకతరకో
టికజిజ్ఞాసా ప్రథమముదేతి తతః ప్రతిజ్ఞావాక్యాత్తన్నిశ్చయే తద్ధేతౌ తత్ప్రతీతౌ
చ తద్గమకతౌపయికవ్యాప్తౌ తదనంతరమేవ పక్షస్య తాదృశహేతుమత్త్వ ఇతి
భావః * తదభిధానే * విశిష్టవైశిష్ట్యప్రతిపాదకవాక్యోచ్చారణే ॥ అత్రాపి ప్రథ
మమిత్యనుషజ్యతే * అన్యథా * లాఘవమాత్రమాదృత్య తస్య లక్షణత్వోపగమే
* పరామర్శజనకతయేతి * లాఘవాద్వాక్యత్వమప్యనంతర్భావ్య పరామర్శప్రయో
జకత్వమాత్రస్య లక్షణత్వే ఇత్యాదిరితి భావః ॥ నను మధ్యస్థాకాంక్షా యత్రా నివ
ర్తతే స ఏవ న్యాయః సా చ శాబ్దత్వే ప్రకారితావిషయసిద్ధినిర్వాహకసిద్ధాదేవ

యత ఇతి భావః * లాఘవత ఇతి * సంగ్రాహకలాఘవాత్ * న్యాయ ఏవ * న్యాయవ్య
వహారవిషయ ఏవ, సోపీత్యస్యోపనయోపీత్యర్థః అతః పరామర్శనియమం పూరయతి ॥
* వహ్నీతి * అవయవాపేక్షాం నిరస్యతి * వాక్యేతి * తథాచ విశేషః న్యాయస్య
వహార్యతావ్యావర్తకస్తదవచ్ఛిన్నభేదవ్యాప్యః భేదప్రతియోగిత్వరూప పంచ
మ్యర్థాన్వయో బోధ్యః ॥ అన్యాదృశన్యాయవ్యవహారవిషయాసత్త్వదూషణాసం
గతిరతో యాదృశేతి నియమం లఘయితుం విధేయం పూరయతి * నిగ్రహేతి *
* విశిష్టేతి * సమూహాలంబనసత్త్వే స్వార్థసమాజగ్రస్తతయా కస్యచిత్కార్యతావ
చ్ఛేదకత్వాద్విశిష్టబోధ ఆవశ్యకః * తద్ధేతావితి * జిజ్ఞాసోదేతీత్యనువర్తతే ॥ ఏ
వమగ్రేపి ॥ ఉపనయప్రయోగానుపపత్తిం నిరస్యతి * అత్రాపీతి * వచనాకాం
క్షావిరహ ఇతి మూలాసంగతిః ॥ చక్షురాదేర్వహ్నివ్యాప్యవత్త్వాబోధకవా
క్యస్యైవ జిజ్ఞాసితవిషయకత్వాదిత్యత స్తన్మూలమవతారయతి * నన్వితి * అవతర

నివర్తేతే నతు ప్రమాణాంతరాదితి నచక్షురాదేర్న్యాయత్వమిత్యతఆహ *ఆ
కాంక్షేతి * ఆకాంక్షానివృత్తివిరహఇత్యర్థః *తుల్యఏవేతి*వ్యాప్యవత్తాబోధక
వాక్యస్య ప్రథమం ప్రయోగేపి సాధ్యసందేహాద్యధీనానాం మధ్యస్థాకాంక్షా
ణామనివృత్తేరితి భావః *దుర్నిరూపం* అసంభవి,జనకతాయాఅవచ్ఛేదక నియ

తానుసారేణార్థమాహ * ఆకాంక్షానివృత్తీతి * నను విజాతీయ బోధజనక
త్వమేవన్యాయత్వం విజాతీయ బోధజనకత్వమేవచ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమ్ ॥ ఏతా
దృశవైజాత్యస్య పరామర్శాద్యావకల్పనాన్నోపపద్యత ఇతి వ్యాప్తిరిత్యన్యేషాం మ
తముపన్యస్యతి*మూలేఅన్యేత్వితి* విజాతీయబోధజనకత్వస్య న్యాయపదశక్య
తావచ్ఛేదకతయా తత్ప్రవృత్తినిమిత్తత్వేన వైజాత్యప్రసిద్ధిః ॥ ఏవం పర్వతో వ
హ్నిమానితివాక్యనిష్ఠం యద్విజాతీయబోధజనకత్వం తదేవ ప్రతిజ్ఞాపదశక్య
తావచ్ఛేదకమిత్యాశయః ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాపదవాచ్యానాం పర్వతోవహ్నిమాని
త్యాదివాక్యానాం తత్తద్వ్యక్తిత్వేన కారణత్వే చాలనీన్యాయేన వ్యభిచారా
త్ ॥ అనుగతానతిప్రసక్తరూపస్య చ మిలితతయా విజాతీయ బోధజనకత్వ
స్యైవాసంభవితత్వేన తస్య ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకత్వాభావేన తద్ఘటకత
యా వైజాత్యసిద్ధేరసంభవాత్తద్ఘటితలక్షణమసంభవగ్రస్తమిత్యాశయేన దూష
యతి *తత్ప్రతిజ్ఞేతి*ననుదుర్నిరూపమితిమూలమసంగతం జనకతానిరూపకేఽ
నుగతరూపానపేక్షణాదతోఽవ్యాపత్తేః*గాధార్థ్యం అసంభవీతి* తథాచ కించి
ద్ధర్మావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితకార్యతావచ్ఛేదకతయైవ వైజాత్యసిద్ధేర్వక్తవ్యత
యా కారణతావచ్ఛేదకత్వస్య దుర్నిరూపత్వే వైజాత్యసిద్ధేరసంభవేనలక్షణమసం
భవగ్రస్తమితి భావః *తజ్జ్ఞానస్యేతి* తథాచ తాదృశరూపగ్రహమంతరేణ జన
కత్వం దుర్గ్రహమితిమూలార్థః ॥ ఇదమాపాతతః ॥ తాదృశరూపగ్రహమం
తరేణాపి జనకతాయాస్సుగ్రహత్వాత్ ॥ తద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టజనకతాగ్రహ
ఏవ విశేషణజ్ఞానవిధయా తద్ధర్మగ్రహస్య హేతుత్వాత్ ॥ అతఏవ దండత్వాగ్ర
హేపిద్రవ్యే ఘటకారణతాగ్రహనిర్వాహః ॥ నను పర్వతో వహ్నిమానిత్యసం
తవాక్యనిష్ఠానుపూర్వీమత్త్వస్యైవానుగతానతిప్రసక్తస్య మిలితతయాతద్రూ
పేణ విజాతీయబోధంప్రతి జనకతాసంభవాత్తథావిధజనకత్వస్య న్యాయాదిప
దశక్యతావచ్ఛేదకత్వంభవిష్యతీత్యతఆహ * మూలేతత్స్వీకారఇతి *తస్యైవ*

తత్వాత్తజ్జ్ఞానస్యావచ్ఛేదకజ్ఞానాధీనత్వాదితిభావః॥ లక్షణాంతరసంభవస్య లక్షణాంతరాదూషకతయా తస్యైవలక్షణత్వాదితిమూలమసంగతమతో దీధితికృత్తద్వ్యాఖ్యానమాచష్టే * తథాచేతి * తాదృశానుగతరూపస్వీకారేచేత్యర్థః *సాధకాభావఇతి*తాదృశధర్మస్యైవ న్యాయాదిపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వసంభవేన తత్ప్రవృత్తినిమిత్తతయాజ్ఞాననిష్ఠజాతివిశేషసిద్ధ్యసంభవాత్, యుక్త్యంతరస్యచాసత్త్వాదితిభావః ॥ బాధకమిత్యస్య ప్రతిజ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతావిత్యాదిః, తేన వక్ష్యమాణసంకరస్య న్యాయజన్యతావచ్ఛేదకజాతావసంభవేపినక్షతిః ॥ అన్యథేతి మూలస్య ప్రతిజ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతిస్వీకారేసంకీర్ణజాతిస్వీకారప్రసంగఇత్యర్థకత్వమభిప్రేత్య సంకరంవివృణోతి * న్యాయేతి * న్యాయజన్యంచ జ్ఞానం విశిష్టైకార్థవిషయకం తావద్వాక్యార్థవిషయక సమూహాలంబనరూపంచేత్యన్యదేతత్ *పంచేతి* జాతయఇత్యగ్రిమేణాన్వయః॥తథాచ తత్రైవప్రతిజ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకపంచజాతీనాం సమావేశఇతిభావః ॥ అన్యత్రాపిసామానాధికరణ్యమాహ * ద్విత్రాదీతి * మిథోవ్యభిచారితామాహ * ఏకైకేతి * నన్వేకైకజన్యనానావయవజన్యబోధగతతత్తదవయవజన్యతావచ్ఛేదకజాతీనాంనా

తాదృశానుపూర్వీమత్త్వస్యైవ॥ఏవకారేణవైజాత్యఘటితస్య లక్షణత్వవ్యవచ్ఛేదః ॥ గాదాధర్యామ్ * లక్షణాంతరేతి * ఉభయోరపిలక్షణత్వంసంభవతీతిభావః * న్యాయాదీతి * లాఘవాదిత్యాదిః ॥ ఏవంచ విజాతీయబోధజనకత్వస్య తథాత్వం నోపగమ్యతఇతి తద్ఘటకతయా వైజాత్యసిద్ధ్యభావాత్ ॥ (తథాచ తాదృశానుపూర్వ్యాఏవలక్షణత్వసంభవే కిముక్తవైజాత్యఘటితత్వలక్షణేనేతి ॥ నను లక్షణస్య లక్షణాంతరాదూషకతయోభయోరపి లక్షణత్వమితిచేన్న ॥ అనుగతానుపూర్వీకతాయాఆవస్యకత్వేన తస్యాఏవలాఘవేన ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకత్వసిద్ధౌ విజాతీయబోధజనకత్వస్య తథాత్వేనోపగమ్యతేయేనతద్ఘటకతయా వైజాత్యసిద్ధిస్స్యాదేవంచ) వైజాత్యఘటితలక్షణమసంభవదుక్తికమితి భావః ॥ నను ప్రతిజ్ఞాదౌ విజాతీయబోధజనకత్వస్యానుపూర్వీరూపధర్మయోరుభయోరపి వినిగమనావిరహేణ శక్యతావచ్ఛేదకతాయాఆవశ్యకతయా వైజాత్యాసిద్ధిర్దుర్వారైవేత్యాశంక్య తత్స్వీకారేబాధకం మూలేవక్ష్యతి * అన్యథేతి * నను వైజాత్యస్య నానాత్వస్వీకారాన్నసంకరావకాశఇతిచేన్న॥ తథా

ణాత్వోపగమాన్న సంకరావకాశ ఇత్యత ఆహ * తత్రేతి * సుతరాం బాధాభావ ఇతి * ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదినానావయవజన్యబోధనిష్ఠప్రతిజ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతేర్హేత్వాదిజన్యతావచ్ఛేదకతయా హేత్వాదావపి ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణాతివ్యాప్త్యా తాదృశజాతిఘటితలక్షణకరణాసంభవేన తాదృశజాతౌ లక్షణానురోధ

సతి ప్రతిజ్ఞాహేతూభయజన్యబోధే ప్రతిజ్ఞాజన్యతావచ్ఛేదకవైజాత్యస్వీకారాపత్తేః ॥ అన్యథా తత్రతాదృశప్రతిబంధకతాకల్పనారూపగౌరవాపాతాత్ ॥ తథాచ తదవచ్ఛిన్నబోధజనకత్వస్య హేతావతిప్రసక్తిః ॥ ఏతద్భయేనగురుభూతమపి ప్రతిబంధకత్వముపగమ్య తత్ర వైజాత్యానుపగమే తత్ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ నచ తాదృశబోధే తాదృశవైజాత్యానుపగమేపి నక్షతిః విజాతీయబోధజనకతారూపలక్షణే జనకత్వం నఫలోపధానమపితు స్వరూపయోగ్యతేతి కేవలప్రతిజ్ఞావ్యక్త్యంతరజన్యబోధంప్రతి తత్తత్ప్రతిజ్ఞావ్యక్తేః ఫలోపహితత్వాభావేపి స్వరూపయోగ్యతాసద్భావేన లక్షణసమన్వయాదితివాచ్యమ్॥ స్వరూపయోగ్యతాహి తాదృశవైజాత్యావచ్ఛిన్నబోధజనకతావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వం, ఏవంచ కారణతావచ్ఛేదకత్వేనాభిమతస్య ధర్మస్యైవ లాఘవేన లక్షణత్వస్య ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకత్వస్యచసంభవాదుక్తవైజాత్యావచ్ఛిన్న బోధజనకతావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వస్య గురుతయా లక్షణత్వస్య శక్యతావచ్ఛేదకత్వస్యవాసంభవాత్తద్ఘటకతయా వైజాత్యసిద్ధేరభావాన్న వైజాత్యస్య నానాత్వస్వీకారస్సముచితఇతిభావః ॥ యత్తు తత్స్వీకారేత్వితి ప్రతిజ్ఞాదిపదశక్యతావచ్ఛేదకతయా సిద్ధవైజాత్యాదేః కారణతావచ్ఛేదకస్య సునిరూపతయా నానుగతరూపస్య దుర్నిరూపతేతిభావఇతి ॥ తన్న ॥ తథాసతి తస్యైవలక్షణత్వాదిత్యస్య తథాచ సాధకాభావఇతి దీక్షిత్యసంగతేః ॥ ఉక్తరీత్యాప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకతయా సిద్ధవైజాత్యస్యైవ శాబ్దనిష్ఠవైజాత్యసాధకత్వసంభవాత్ ॥ కేచిత్తు తస్యైవేతి ॥ తథాచ సునిరూప్యత్వే తస్యైవలక్షణత్వాపత్తిభయేన సునిరూపితత్వస్య వక్తుమశక్యతయా తద్దుర్నిరూపమేవేతిభావః ॥ కారణతావచ్ఛేదకస్యదుర్నిరూపత్వేపి జాతిసిద్ధిస్వీకారేబాధకమాహ * అన్యథేతి * ఏతదేవ దీక్షితకృతా కేచిత్త్విత్యాదినాఽభిధాస్యతే * యుక్త్యంతరస్యేతి *ప్రవృత్తినిమిత్తానుపపత్తిభిన్నయుక్తేః ॥ మానాభావరూపయుక్త్యభావఇత్యాహ * ప్రతిజ్ఞేతి *

రూప యుక్త్యనవకాశాత్ ॥ ఏకైకావయవజన్యబోధవృత్తిజాతిరుపాదాయ స్వరూపయోగ్యతాఘటితలక్షణస్య నిర్దోషత్వేపి ఉభయాదిజన్యబోధేతజ్జాత్యభావనిర్వాహకప్రతిబధ్యప్రతిబంధకతాకల్పనే మహాగౌరవాత్ ॥ తత్తజ్జాత్యవచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకత్వేనాభిమతానాంగురుశరీరాణాం యథోక్తధర్మాణాం ప్రతిజ్ఞాదిపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వౌచిత్యేన తజ్జాతికల్పనే ప్రవృత్తినిమిత్తలాఘవరూపాయా అపి యుక్తేరనవకాశాదితి భావః ॥ అననుగమేన తత్తజ్జాతిఘటితలక్షణాసంభవాత్ లక్షణానుపపత్తిరూపయుక్తేస్సుమారపరాహ తత్త్వాదితి భావసర్జనమనుపాదేయమ్ ॥ ఏకైకజన్యబోధవృత్తిజాతిమాదాయైవ స్వరూపయోగ్యతాఘటితలక్షణసంభవాత్ ॥ అస్య హేత్వాదిమూలమన్యథా వ్యాచక్షాణానాం మతమాహ * కేచిదితి * తదేత్యంతమన్యథేత్యస్యార్థః * కదాచిదితి * హేత్వాదిజన్య ఇత్యత్రాప్యనుషజ్యతే ॥ తేన పరస్పరవ్యభిచారలాభః * స్యాదితి * వర్తతైవేత్యర్థః ॥ నియామకాభావాదితి భావః ॥ నను నియమేన సర్వత్రైవ ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధే హేత్వాదిజన్యస్య క్రివృత్తిజాతిమత్త్వసంభవేన పరస్పరవ్యభిచారితాయా దుర్ఘటత్వాన్న సంకరావకాశ ఇత్యత్ర బాధకాంతరం పూరయతి * సర్వేషామితి * సర్వత్ర సర్వజాతిసత్త్వే జాతీనాం సమనియతత్వాద్భేదవిపయలాభ ఇతి సర్వజాతీయత్వప్రసంగోఽసంగత ఇత్యత ఆహ * ఏకేతి * ఇత్థంచ విజాతీయ శాబ్దబోధజనకత్వఘటితప్రతిజ్ఞాదిలక్షణమసంభవదుక్తికమేవేతి భావః ॥ అత్రచానుగతకారణా

న్యాయజన్యేతియావత్ * స్వరూపేతి * తత్తద్వ్యభానుపధానేపి ప్రతిజ్ఞాదివ్యవహారసిద్ధయే ఔచిత్యేనేతి ॥ తథాచ ధర్మాణామావశ్యకతయా వైజాత్యఘటితవిజాతీయజ్ఞానజనకత్వం స్వీకృత్య తత్ర ప్రవృత్తినిమిత్తత్వోపగమే గౌరవాదితిభావః ॥ మానాభావ ఇత్యస్య తాత్పర్యాంతరం వదతాం మతముత్థాపయతి * అననుగమేనేతి * వైజాత్యకోఽనుగతలక్షణం స్యాత్తదేవ తు నేత్యర్థః ॥ అయంచాసంభవే హేతుః ॥ ఏకవైజాత్యఘటితలక్షణస్యాన్యప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరిత్యాశయః ॥ * ఏకైకేతి * అనేకావయవజన్యతావచ్ఛేదకజాతిఘటితలక్షణాదావవయవాంతరాన్యత్వప్రవేశే గౌరవమ్ ॥ యద్యతిప్రసంజకజాతిఘటితావయవాంతరలక్షణం భవతి పరంతు తదా ఏతదవయవలక్షణమపి తథావిధం భవతీతి బోధ్యమ్ ॥ కదాచిత్ ॥ క్వచిత్ * స్యాదితి * సంభావనామాత్రాన్న వ్యభిచారిత్వలాభ ఇత్యతో వర్తతేతి ॥

భావేష్వననుగతకారణఘటితసామగ్రీణాం జాతివిశేషనియామకత్వం సంభవతీతి నోక్తరీత్యా జాతిసంకరాద్యవకాశః ॥ అన్యథాఽనుమితిత్వాదిజాతేరప్యనియమ్యేన ప్రత్యక్షాదిసాధారణ్యాపత్తేః ॥ తత్రాపి వహ్నివ్యాప్యవత్తా పరామర్శాదీనామననుగతత్వాత్ ॥ అనుగతస్య కస్యచిత్కారణస్య సంభవేపి తస్యాతిప్రసక్తత్వాత్తాదృశస్య ప్రకృతేపి సంభవాచ్చ ॥ న చ వ్యభిచారేణ తాదృశజాత్యవచ్ఛిన్నశాబ్దబోధం ప్రతి అననుగతస్య కారణత్వాసంభవాత్తాదృశజాతీనాం కారణనియమ్యత్వం న సంభవతీత్యేకస్యాన్యజాతీయతాప్రసంగో దుర్వార ఇతి వాచ్యమ్ ॥ అనుమితౌ పరామర్శస్యేవాననుగతకారణస్య కార్యతావచ్ఛేదకసంకోచేన వ్యభిచారవారణసంభవాదిత్యస్వరసబీజమవసేయమ్ ॥ న చాననుగతనియామకాభావస్యాకించిత్కరత్వేఽనుగతాసతిప్రసక్తరూపమంతరేణ దుర్నిరూపమితి మూలాసంగతిరితి వాచ్యమ్ ॥ స్వమతేఽనుగతనియామకాభావే, సనిర్భరోఽపితు న్యాయజన్యబోధభేదే సంకరరూపబాధక ఏవేతి వస్తుస్థితతయా తాదృశబాధకస్య విచారాసహత్వేపి క్షతిసహాత్ ॥ ఇదం పూర్వరీత్యా సమాధేయమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యవయవవాక్యాదిత్వాదిరూపాలంబజాతివిశేషఘటితప్రతిజ్ఞాలక్షణాభిప్రాయకం తథా సతి తాదృశప్రతిజ్ఞాదిలక్షణస్య తేన నిరాకృతత్వేన ప్రతిజ్ఞాదిగ్రంథే ప్రతిజ్ఞాదిజన్యవిజాతీయజ్ఞానమిత్యర్థేన జాతిఘటితప్రతిజ్ఞాదిలక్షణమూలం కాత్యానేనైవదో

కస్యచిత్ * మనఆదేః * తాదృశస్య * అతిప్రసక్తత్వాననుగతస్య ॥ తాదృశజాతిః ॥ జాతివిశేషః * అనుగతేతి * దుర్నిరూపమితి దూషణమితి శేషః * అపి త్వితి * తథాచాన్యథేత్యాదివిమూషణమేవ మణిక్యతాంనిర్భరత్వోక్తః ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యవయవాదితిమూలస్య ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణపరతాం దీధితికారోక్తాం తజ్జనకేతి మూలపాఠమాలంబ్య ఖండయతి * ఇదమిత్యాదినా * అనేనైవేతి * దోషభేదప్రయుక్తాపౌనరుక్త్యశంకా నిరాకరణాయ కిం త్వితి న్యాయపదాదేర్నానార్థత్వే మానాభావాజ్జగతీతలే యావంతో విభిన్నపక్షసాధ్యకహేతుకన్యాయాస్తేషాం సర్వేషామనుగతలక్షణం కార్యమ్ ॥ తచ్చ న్యాయసామాన్యావయవైర్మిలిత్వైవ కస్య మూలాలంబనాత్మకో బోధో జాయతే ॥ తత్ర ఏకం వైజాత్యం స్వీకృత్య తాదృశవైజాత్యావచ్ఛిన్నబోధజనకత్వం న్యాయసామాన్యలక్షణం ఏవం జగతి విద్యమానావయవసామాన్యలక్షణమపీతి మూలకృదాశయమభిప్రేత్య ॥ అత్ర ప్ర

షేణతన్నిరాకరణస్య పౌనరుక్త్యాపత్తేః ॥ కింత్వవయవసామాన్యలక్షణపరంవ్యాఖ్యే కరణస్యావయవాంతరాసహకారిత్వాదిత్యర్థః ॥ తేన న్యాయజన్యబోధతో వాక్యైకవాక్యతాధీనప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్యబోధతశ్చ వైలక్షణ్యాలాభేన తదాత్మకసముదాయేఽతివ్యాప్తిశంకానిరాసః॥ విజాతీయత్వంచ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశజన్యబోధావృత్తిజాతిమత్త్వమ్॥ ఏతేనావయవైకదేశేఽతివ్యాప్తిశంకానిరాసః॥ మూలేతజ్జనకశబ్దత్వం తల్లక్షణమితిపాఠః ॥ తల్లక్షణమిత్యస్యావయవలక్షణమిత్యర్థః ॥ ఏవంచాన్యథేత్యాదిమూలస్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతీనాంపరస్పరసాంకర్యపరత్వంనఘటత ఇతి ॥ యదిలక్షణానురోధమాత్రేణజాతిస్వీకారస్తదా తత్సాధ్యపక్షహేతుకన్యాయాదిలక్షణానురోధేనాపి విభిన్నసాధ్యాదికన్యాయజన్యబోధేషు విభిన్నానాం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశజన్యబోధావృత్తినానాజాతీనాం స్వీకరణీయతయా తాసాంచ తథావిధద్విత్వాదిన్యాయజన్యబోధే సమావేశేన సంకీర్ణజాతిస్వీకారప్రసంగ ఇతి తాత్పర్యమూలార్థః ॥ యదిచ సంకరరూపబాధకభయేన జాతికల్పనాసంభవాజ్జాతిఘటితన్యాయవిశేషాదిలక్షణం నసంభవతీత్యస్యనైవ తత్సాధ్యపక్షహేతుకన్యాయాదయోనిర్వచనీయా ఇత్యుచ్యతే ॥ తదావ్యాప్త్యాదిపదవత్ న్యాయాదిపదస్యాపి నానార్థత్వక్షతివిరహాత్సాధారణన్యాయత్వాదినిర్వచనానురోధేన జాతిస్వీకారేప్యనుపపత్తిరితిధ్వనితం ॥ దీక్షితకారస్తు తత్తద్ధీజనకవాక్యత్వం తత్తల్లక్షణమితి మూలపాఠాభిప్రాయేణ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతీనాం న్యాయజన్యబోధే సంకరఘటనయా జాతిసంకరప్రసంగ ఇతి మూలం వ్యాఖ్యాతవాన్ ॥ తాదృశే సాకాంక్షస్యావయవసామాన్యలక్షణపరతానుపపత్తేః ॥ ఏవంచ నన్విత్యాద్య భిన్నప్రస్తాపజ్ఞా

త్యైకమిత్యాదేర్వైయర్థ్యమాశంక్యార్థకథనప్రాప్తికం పరిహరతి * ప్రత్యేకమితి * నన్వేవం న్యాయాదిసామాన్యలక్షణస్యాన్యథేత్యాదినాసమాపనం భవతీత్యతఆహ * ఏవంచేతి * తదేతి * ఏవంరీత్యా సామాన్యలక్షణసిద్ధౌవై జాత్యంతరస్వీకారమపి స్వీకృత్య న్యాయవిశేషలక్షణమపి కార్యమితి విశేషలక్షణానురోధేన భిన్నభిన్నవైజాత్యస్వీకారేసంకరః ॥ ఏవమవయవసామాన్యలక్షణతయోక్తత్వేన తద్విశేషేపిసంకరఇత్యర్థః ॥ జాతిస్వీకారో సంకీర్ణత్యాదిః * అనుదితఇతి * ఏవంచేదానీం ప్రతిజ్ఞాసామాన్యలక్షణస్యానుక్తత్వా

ఠిఘటితప్రతిజ్ఞాలక్షణంవిస్మృత్య ప్రతిజ్ఞాగ్రంథే పున స్తదాశంకేతి యథాకథంచిదగ్రిమగ్రంథావతారో బోధ్యః ॥ ************************

ఇతి గదాధరీయోఽవయవలక్షణమ్.

సాధ్యపదమనుమితి విధేయవాచకమిత్యభిప్రాయేణ మణికారదూషితం సూత్రకారీయ ప్రతిజ్ఞాలక్షణం సాధ్యపదస్య ప్రకృతానుమితి విధేయవిశిష్టార్థపరతాంస్వీకృత్య పరిష్కర్తుమారభతే * సాధ్యేతి * సామాన్యతో విధేయత్వస్య ధర్మితావస్యచ కేవలాన్వయితయా ఽవయవాంతరేవిధేయ విశిష్టధర్మిబోధకత్వమతిప్రసక్తం ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞా సమానాకారన్యాయ బహిర్భూతవాక్యేఽప్యతః సాధ్యపదస్య తద్విశేషపరత్వం నిర్దేశపదస్యచ బోధజనకన్యాయావయవరూపవాక్యవిశేషపరత్వమనుసృత్య పర్యవసితార్థమాహ * తథాచేతి * పక్షతావచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకయోర్నతత్త్వేనసనివేశః ॥ అపితు విశిష్టైవేతిసూచనాయ పర్వతత్వాదితి వహ్నిత్వాదీతిచ ॥ తాదృశవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్న జనకే యత్కించిజ్జ్ఞానీయ వర్ణసముదాయత్వమిహవివక్షణీయమ్ ॥ అతో హేత్వర్థావిషయకప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకతాయా హేత్వవయవాదిమాత్రావిషయకబోధసాధారణ్యేపి న హేత్వవయవాదావతి

నాగ్రే తల్లక్షణోక్తౌ (౧) నపౌనరుక్త్యమితిభావః * కథంచిదితి * తథాచ మూలకృతామేవ విస్మరణం పునరుక్తబీజం నతు తత్త్వసమాలోచయితాం దీక్షితకారాణామితిభావః ॥ ************************

ఇతి కృష్ణభట్టీయోఽవయవలక్షణమ్.

విషయోవిధేయః ॥ క్వచి[illegible] * అవయవాంతరే * ధూమాదితి హేత్వవయవాదౌ తస్యాపి హేతుత్వోల్లేఖ్యైక ధూమవిధేయకబోధాదిజనకత్వాత్ * తద్విశేషపరత్వం * సాధ్యవత్పక్షపరత్వమ్ ॥ బోధజనకత్వత్ర తదేకదేశే బోధే విషయితాసంబంధేన సాధ్యవత్పక్షాన్వయః ॥ ఏవంచ సాధ్యవత్పక్షవిషయకబోధజనకత్వేసతి న్యాయావయవత్వమితినిష్కర్షః * నతత్త్వేనేతి * తథాసతి న్యాయత్వఘటకప్రతిజ్ఞాయాంవిశిష్యతన్నివేశేప్యవయవాంతరేఽతివ్యాప్తిః పక్షతావచ్ఛేదకత్వాదేః కేవలాన్వయిత్వాత్ * అతః * విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వావచ్ఛిన్నజనకతానివేశాత్ * హేత్వితి * తస్య ప్రతిజ్ఞాసహకారేణ హే-

వ్యాప్తిః ॥ న్యాయాంతర్గతత్వముపేక్ష్య న్యాయావయవత్వ నివేశాత్ప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకప్రతిజ్ఞాహేత్వాదివిషయకజ్ఞానమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయే నాతివ్యాప్తిః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టత్వాదినివేశనప్రయోజనమాహ * ఉదాహరణాచ్చేతి * యద్యపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానజనకత్వమాత్రస్యైవ నివేశే ఉపనయనిగమనయోరప్యతివ్యాప్తిః ॥ తథాపి యత్కించిద్ధర్మ

త్వాదిజన్యత్వాత్ ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్॥ పరస్పరవ్యభిచారవారణాయ కారణతానంతర్యస్యావశ్యకతయా నవిషయవిషయిత్వనివేశసంభవః ॥ తాదృశశాబ్దత్వస్యన్యానవృత్తేర్వ్యాప్యపి కాయాగకార్యతాయానివేశే ప్రథమేఽవయవాంతరే ద్వితీయే హేత్వర్థఘటితప్రతిజ్ఞాస్థలీయహేతావతివ్యాప్తిః ॥ తత్సమనియతాయాస్సాధ్యవిశిష్టపక్షేతరవిషయకబోధావృత్తేర్వా తస్యానివేశేచాప్రసిద్ధిః ॥ తాదృశపక్షేతరవిషయకత్వానవచ్ఛిన్నాయాస్తస్యానివేశేత్వవయవాంతరేఽతివ్యాప్తిః ॥ తజ్జన్యతాయాఅపి విషయవిషయిత్వానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ తాదృశపక్షవిషయిత్వాఘటకవిషయితాశూన్యబోధోక్తావపి హేత్వర్థభాగఘటితప్రతిజ్ఞాదౌ హేత్వాదావతివ్యాప్తిః ॥ తస్మాద్యాదృశయాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానస్యప్రకృతసాధ్యవిశిష్టపక్షబోధకత్వం తత్తను తత్తత్త్వావచ్ఛిన్నజన్యతాన్యతమజన్యతానివేశ్యా ॥ వస్తుతస్తు తాదృశతాదృశానుపూర్వీవిషయితాన్యతమవిషయితాశాలిత్వేన జనకత్వోపగమాన్నకారణానంత్యనివేశప్రసక్తిరితి తాదృశవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి శాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశస్సమ్యక్ ॥ నన్వేవమేకదేశార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతావారణాన్నైకదేశవారణాన్న్యాయాంతర్గతత్వమేవాస్త్విత్యతఆహ * న్యాయేతి * ప్రతిజ్ఞాఘటేతి * పర్యాప్తినివేశేన పర్వతోధూమాద్వహ్నిమానితిబోధవారణసంభవాత్ * నిగమనేతి * (నచ మతుపోనిరర్థకతయా కేవలనిగమనాన్నసాధ్యవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధసంభవః ॥ యద్యప్యయమాదినిగమనాన్తభాగేఽతివ్యాప్తిస్సంభవతి॥ తథాపిఅనుషంగపక్షానురోధేనవిశేష్యవాచకపదాన్యోపనయనిగమనఘటకభాగద్వయాఘటితత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు ఏతదవయవత్వశరీరేప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమాత్రంనివేశ్యం॥ నత్వన్యత్ ॥ తథాచ పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేపిఅనుషంగపక్షేఏతద్దోషతాదవస్థ్యాత్ నేదానీం తదతివ్యాప్తిరుద్భావయితుంశక్యేతివాచ్యమ్॥ అననుషంగపక్షఏవ

విశిష్టే శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానజనకత్వనివేశనే, నతత్రాతిప్రసం
గః ఉపనయజన్యబోధే ఉపనయార్థవ్యాప్తిశరీరఘటకసాధ్యస్య ధర్మితావచ్ఛే
దకాప్రవేశాత్ ॥ నిగమనజన్యబోధేచ సాధ్యాంశే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యాధిక
స్యభానాత్ ॥ అన్యథా పక్షతావచ్ఛేదకాంతర్భావేప్యనుషంగపక్షే ఽ నిస్తారా

తస్యాఉక్తత్వాత్ ॥ తతోఽపనయార్థధర్మికనిగమనార్థసాధ్యవైశిష్ట్యావగా
హితజ్జనకత్వస్య ఉపనయసాధారణ్యేపి న్యాయావయవత్వవిశేషితం తాదృశజనక
త్వం నిగమనస్యైవేతి నాతివ్యాప్తిః ॥ ఇదానీంచ తథావిధయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయ
వర్ణసముదాయత్వం నవివక్షితమిత్యాశయః ॥ యద్వా మతుప్సార్థక్యమ
తే నిగమనేఽతివ్యాప్త్యభిధానమ్ ॥ అన్యథా పక్షతావచ్ఛేదకాంతర్భావేపి అను
షంగపక్షఇతి పంక్తిసూచనవైయర్థ్యాపత్తేః ॥ అథవా మతుప్సార్థక్యమతే
ప్రతిజ్ఞాయాం వ్యాప్త్యంశే సాధ్యస్య యాదృశం విశేషణత్వం తాదృశవిశేషణ
త్వలాభాత్ ॥ పరంతు సమాధానే కించిద్ధర్మవిశిష్టసాధ్యవిశేషణత్వమాత్రనివే
శః సతు ప్రతిజ్ఞా సాధ్యస్య యాదృశవిశేషణత్వ తన్నివేశః ॥ మతుప్సార్థక్యే
పి నిగమనేఽతివ్యాప్త్యసత్త్వేనతద్ధర్మవైయర్థ్యాత్ ॥ ఏతల్లక్షణే సాక్షాత్పర
మ్పరాసాధారణప్రకృతపక్షవిషయత్వేన సాధ్యవిషయత్వంతునవివక్షితమ్ ॥ మతుప్
నిరర్థకతాయామేవ అనిష్కారాత్ ॥ అన్యథాతథావిధవిశేషణత్వేనేత్యుక్త్వా ఉ
పనయవారణాయ కించిద్ధర్మవిశిష్టస్యాస్య వైయర్థ్యాపత్తేరితిధ్యేయమ్) ॥ అనను
షంగపక్షే ॥ అన్యథాత్వయమాపనిగమనాంశభాగేఽనుషంగపక్షానురోధనవిశే
ష్యవాచకపదాన్యోపనయనిగమనోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వస్యవాచ్య
త్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు ఏతన్న్యాయావయవత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటక
భాగద్వయాఘటితత్వమాత్రంనివేశ్యం నత్వన్యత్ ॥ లఘుత్వాత్ శుద్ధసాధ్యనివేశనేపి
తద్దోషస్య సంవారత్వాత్తేన మతుపోనిరర్థకతయా కేవలనిగమనాత్పక్ష
తావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధాజననేపినక్షతిః ॥ (*అనుషంగపక్షఇతి*
పక్షతావచ్ఛేదకాంతర్భావేపి జ్ఞానజన్యబుద్ధ్యక్రియాత్వాదిత్యాదౌ జ్ఞాప్యతా
యాః పంచమ్యర్థత్వాత్తత్ర ప్రకృతపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగా
హిత్వేపి ముఖ్యవిశేష్యతానివేశేనాపి హేతౌరవారణాత్ నశుద్ధత్వస్యావశ్యక
త్వమిత్యేతదనుధావనమ్) ॥ * వ్యాప్తీతి * సాధ్యాధికరణత్వేనసాధ్యస్యైవవా

దుష్ట్యుదాహరణమాత్రానుసరణం॥ తదప్యుదాహరణజన్యబోధేవ్యాపకత్వం న విధేయతావచ్ఛేదకఘటకతయాభాసతే॥ అపితు శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నమేవ సకలహేత్వధికరణేభాసతఇతి ప్రాచీనమతమనుసృత్య

రూపేణాధికరణస్యనివేశాత్॥ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూపవ్యాప్తావభావరూపసాధ్యధర్మితావచ్ఛేదకప్రవేశాచ్చ॥ ననూదాహరణస్యవ్యాపకత్వేన సాధ్యబోధకతయా శుద్ధత్వనివేశాదేవ వారణే కింపక్షతావచ్ఛేదకనివేశేనేత్యతఆహ * తదపీతి * సకలేతి * యత్తచ్ఛబ్దవశేనేత్యాదిః॥ యత్ర యావతాం హేత్వధికరణానాంసంభవః తత్ర తావతాం తేషాం విభిన్నవిషయతాలాభార్థం యత్పదంవివక్షితం నతదర్థస్య మహానసత్వాదేరపిభానమ్॥ నన్వత్ర శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం నతావత్సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠనిరవచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకతాకత్వమ్॥ తథాసతి నిగమనేఽతివ్యాప్తేరవారణాపత్తేః॥ తత్రజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వధర్మితావచ్ఛేదకకసాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయానిరవచ్ఛిన్నత్వాత్॥ నాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరధర్మానవచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వముపనయేచ వ్యాపకతావచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకభావాదేతదక్షతమితియత్కిఞ్చిద్ధర్మవిశిష్టఇత్యుక్తమితివాచ్యమ్॥ తథాసతి ధూమవాన్ ధూమవ్యాపకవహ్నిమానిత్యుదాహరణజన్యబోధమాదాయాప్యతివ్యాప్తేస్సంగమయితుం శక్యతయా పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేన తత్పరిహారస్యసుకరతయాచ ప్రాచీనమతానుధావనాసంగతేరితిచేత్॥ అత్రకేచిత్॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టప్రకారతాకత్వం తద్వివక్షితమ్॥ వైశిష్ట్యంచ॥ స్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వస్వసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వోభయసమ్బన్ధేన॥ స్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకతా,నిగమనేచస్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకధర్మోజ్ఞాప్యత్వమేవేతి నాతివ్యాప్తిః॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరధర్మానవచ్ఛిన్నసాధ్యప్రకారతాకత్వనివేశేలాఘవేపి ప్రకృతపక్షనివేశవిద్వేషిభిరుదాహరణేవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకభానమతే తద్వారణార్థమగత్యా గౌరవస్యాప్యంగీకారాత్ నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాన్యావచ్ఛేదకత్వానిరూపకప్రకారతానివేశసంభవాచ్చ॥ ఏవంచోదాహరణేఽతివ్యాప్తిసంగమనార్థం ప్రాచీనమతానుసరణమావశ్యకమితి॥ హేత్వధీనస్యహేతుత్వం ధూమీయమితి

బోధస్యవారణాయ ద్వితీయసంబంధనివేశః ॥ ఏతేన పర్వతో జ్ఞానవిషయవాని
త్యాదిస్థలీయనిగమనేఽతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిషయత్వస్య విషయతా
త్వేనైవభానాత్ ॥ అవచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వదలే సాక్షాత్పరంపరాసాధార
ణావచ్ఛేదకతానివేశేన ప్రకారతాయాస్తాదృశజన్యతావిధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేద
కతానిరూపకత్వేనతదతివ్యాప్తివారణేచ పర్వతోవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవానితిప్రతి
జ్ఞాయాంవహ్నిప్రకారతాయాస్తాదృశవహ్నిత్వత్వఘటకధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదక
త్వనిరూపకత్వాదవ్యాప్తిః ॥ స్వానవచ్ఛేదకత్వేత్యత్రాపి సాక్షాత్పరంపరాసాధా
రణావచ్ఛేదకతానివేశేతు పర్వతోధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవాన్ ధూమాదిత్యాదిస్థలీయ
నిగమనేఽయముపదానుషంగపక్షేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతిప్రత్యుక్తమ్ ॥ తాదృ
శవ్యాప్త్యాద్యవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాప
ర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకధర్మానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపక సాధ్యతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వం శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వమిత్య
ర్థః ॥ యత్తు శుద్ధత్వాదేరవచ్ఛేదకతావిశిష్టాన్యసాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేద
కతాకప్రకారత్వమర్థః ॥ అవచ్ఛేదకతావైశిష్ట్యంచ స్వనిరూపితప్రకారతాని
రూపితత్వస్వభిన్నత్వోభయసంబంధేన తేనోపనయవారణం ఉపనయేవ్యాపక
తావచ్ఛేదకత్వేన సాధ్యతావచ్ఛేదకభానాదతోయద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్యసార్థక్యమి
తి॥ తన్న ॥ ఉదాహరణాదౌత్రైనసాధ్యతావచ్ఛేదకభానేనాతివ్యాప్తిసంగతేః ప్రా
చీనమతానుధావనస్యవ్యర్థంస్యాత్ ॥ యదివ తత్ర వ్యాపకత్వధర్మితావచ్ఛేదకత
యా తద్భానం ప్రతియోగితాఘటకానాభావకత్వమాలంబ్యబ్రూయాత్ ॥ తదో
పనయేపి తథా భానాద్యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్యవైయర్థ్యమ్ ॥ వస్తుతస్తత్రా
పి హేతుమత్యభావ ప్రతియోగిసామాన్యాభావీయ సాధ్యతాఘటకసంబం
ధావచ్ఛిన్న వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వనిష్ఠప్రతియోగితాశ్రయానవచ్ఛేద్యతాకత్వ
రూపదలస్యైవ నివేశేనేతి ॥అన్యేతు నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేద
కత్వాన్యావచ్ఛేదకత్వానిరూపక ప్రకారత్వాది వివక్షణాన్నకోపి దోషఇత్యా
హుః ॥ తన్న ॥ యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్య వైయర్థ్యాపాతాత్ ॥ నన్వేవ
ముపనయార్థస్య వ్యాపకసామానాధికరణ్యరూప వ్యాప్తిఘటితతయా వ్యాపక
తావచ్ఛేదకతాయాస్సాధ్యతావచ్ఛేదకాంశవిశేషణత్వేన శుద్ధత్వనివేశాదేవోప

నయస్యాపి వారణాసంభవాద్యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టత్వస్య వైయర్థ్యమ్। నచానను షంగపక్షే శుద్ధత్వస్య త్యాజ్యతయా తత్పక్షే ఉపనయవారణార్థమేవ తదావశ్యకముపనయస్య పక్షద్వయేపి వారణీయత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ అగ్రే తత్త్యాగస్య చింతనీయతాభిధానాదితి చెన్న ॥ ఉపనయార్థే సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వరూపవ్యాప్తిఘటితేత్యభిప్రాయేణ తదుపాదానాత్ (నతు సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూపావ్యాప్తిరభావత్వరూపసాధ్యధర్మితావచ్ఛేదకప్రవేశాదనుయోగితాయా ఏవసాధ్యీయత్వనివేశాచ్చ హేతుత్వంప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదావాహేతువారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధస్య నివేశనీయత్వాత్) ॥ ఉపనయార్థే సాధ్యసంబంధితావచ్ఛేదకరూపవత్త్వవ్యాప్తిఘటితేతి కేచిత్ ॥ నన్వేవంవిపక్షవ్యావృత్తిత్వస్యోదాహరణార్థతాయాః పూర్వమభిధానేన సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వస్యైవోదాహరణార్థఘటకతాసంభవాద్భట్టాచార్యాణాం ప్రాచీనమతేనోదాహరణం వ్యర్థమితిచేన్న ॥ ఉదాహరణార్థవ్యాప్తిర్నఘటికా కింతూపనయార్థఏవతత్రేత ద్భానేధూమవాన్వహ్నిమద్భిన్నోనవేతిసంశయాపనోదనార్థం విశిష్యోపస్థితసకలహేత్వధికరణనహ్నిమత్త్వాబోధకస్యోదాహరణార్థవ్యాప్తిప్రవేశే తద్భానార్థముక్తబోధస్యాప్యపేక్షణీయత్వాదిత్యేతి ప్రాచీనమతాదరణంసమ్యగేవ ॥ యద్యపివహ్నిమత్కాలీనపర్వతపక్షకేఉపనయార్థే వ్యాపకసామానాధికరణ్యరూపవ్యాప్తిధానేపి యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టత్వస్య సార్థక్యమ్ ॥ నచ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛిన్నత్వపర్యంతనివేశేన తత్ప్రయోజనం గతార్థం సతు విశేష్యతాయాం కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వపర్యన్తస్యైత్యాశయఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వరూపవ్యాప్తిధానేపి తావత్పర్యంతం ప్రయోజనాలాభాత్ ॥ తథాపి ప్రదర్శితేదర్శితవ్యాప్తినివేశేనైవ ప్రయోజనమితిబోధ్యమ్ ॥ వహ్నిమన్మహానసకాలీనపర్వతపక్షకోపనయేత్వగతిరేవ ॥ మహానసత్వావచ్ఛిన్నే శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధజనకత్వాత్ ॥ యదిచ యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాయాం ధర్మితావచ్ఛేదకతాన్యత్వవిశేషణం, సాధ్యస్య హేత్వాది విశేషణత్వే వ్యాప్తిధర్మితావచ్ఛేదకత్వేనవారణం తథాచ కోపనయేఽగతిరిత్యుచ్యతే తదా విశేషణాంతరపూరణం ॥ యద్వా వ్యాపకసామానాధికరణ్యరూప

వ్యాప్తేర్నకావ్యుపనయార్థఘటకతా తథాచోపనయసామాన్యేనాతివ్యాప్తిరి త్యాశయః ॥ వస్తుతస్తు యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వేననిర్భరః నిర్భరస్తుముఖ్యత్వ ఏవ ॥ ఏవంచోపనయే సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వభానేన వహ్నిమన్మహానసస్యపక్ష ఘటకత్వేవా నక్వాపిదోషఇతి ॥ కేచిత్తు ॥ దీధితావుదాహరణసామాన్యేపక్షతా వచ్ఛేదకసాధ్యనివేశప్రయోజనందర్శితమ్ ॥ తదుపర్యుపనయార్థ వ్యాపకసా మానాధికరణ్యస్యైవ ప్రవేశేపి భేదఃప్రతియోగితానంబంధేన వహ్నిమానిత్య త్రైవోపనయేవ్యాపకతావచ్ఛేదకవహ్నిత్వభానే దర్శితావచ్ఛేదకఘటకవహ్ని తరావృత్తిత్వే స్వరూపతో వహ్నిత్వభానాత్సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛి న్నశుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతాసత్త్వాదతివ్యాప్తిమాశంక్య య త్కించిద్ధర్మవిశిష్టేతి నివేశ్యసమాధీయతే ॥ తథాచ సంయోగేనవహ్న్యాదిసా ధ్యకోపనయసామాన్యే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకావ చ్ఛిన్నప్రకారతావిరహేణాతివ్యాప్త్యసత్త్వేపిసక్షతిరిత్యాహుః ॥ అత్రవదంతి॥ ఉపనయవాక్యాద్వ్యాపకత్వస్య వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేద కస్యభానేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకసాధ్యప్రకారతాక బోధ జనకత్వం తత్రాస్యైవ వ్యాపకతావచ్ఛేదకతాయాఅవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వా త్ ॥ ఉదాహరణవాక్యాత్తాదృశవ్యాపకత్వభానేపి పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేనైవ తద్వారణమితి ప్రాచీనమతానుసరణంవ్యర్థమితి ॥ వస్తుతస్తు తాదాత్మ్యేనసా ధ్యసాధనభావస్థలీయద్రవ్యవద్వ్యాప్య ధూమవానయమిత్యుపనయవారణాయ యత్ర యాదృశంసాధ్యతావచ్ఛేదకం తత్రతాదృశసాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తప్ర కారతావచ్ఛేదకతాకబోధత్వమేవ శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి బోధత్వంవాచ్యమ్ ॥ తథాచ ప్రాచీనమతానుసరణమావశ్యకమితి ॥ కేచిత్తు మ హానసం తద్భిన్నంచ ధూమవద్వహ్నిమచ్చేతిబోధః పరంతు నవ్యమతేఽభేదే నసంబంధినః ప్రకారత్వాన్నాతివ్యాప్తిరతః ప్రాచీనేత్యుక్తమిత్యాహుః ॥ సా ధ్యసంబంధే స్వరూపసంబంధరూపం హేతుమత్త్వావచ్ఛేద్యత్వం భాసతఇత్యర్థ మప్యాహుః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యస్యానివేశే యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛి న్నే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సాధ్యావగాహిత్వనివేశే సాధ్యే శుద్ధ త్వానివేశేపి నిగమనేఽనుషంగపక్షే నాతివ్యాప్తిరనుషంగపక్షస్యావలంబనీ

నిగమనే అయంపదానుషంగపక్షే శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టత్వంసన్నివిష్టం విశే
షణాంతరావచ్ఛిన్నవహ్న్యాదిసాధ్యకన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాయాం శుద్ధవహ్ని
త్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణాతిప్రసక్తేః ప్రకృతన్యాయాంతర్గతత్వాభావే
నైవవారణాదిత్యభిప్రాయకమిదం ॥ అతో వ్యాపకత్వస్యాధికస్యోదాహరణజన్య
బోధేऽనేపిసక్షతిరితి కేచిత్ ॥ తన్న తేనిగమనోపేక్షాబీజం చింతనీయమ్ ॥ యత్త
త్పదస్యోదాహరణస్థస్య సపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపరత్వమ్ ॥ అపితు పక్షాన్య
సాధ్యవత్సాధారణరూపావచ్ఛిన్నపరత్వమేవ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే హేతు

యత్వాత్ ॥ కేవలనిగమనాచ్ఛాబ్దబోధ ఏవనజాయతే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకశాబ్ద
బోధానంగీకారాత్ ॥ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాదౌ మతుపోనిరర్థక
త్వేపి పర్వతపదేన ఖండాకాంక్షానిర్వాహాత్తత్రశాబ్దబోధోపపత్తేరిత్యుదాహ
రణమాత్రాభిధానమితివదతాం మతమాహ * నిగమనఇతి * శుద్ధత్వానివేశేప
ర్వతఆర్ద్రేంధనప్రభవవహ్నిమానితివాక్యేఽతివ్యాప్తిమాశంక్యనిరాకరోతి * వి
శేషణాంతరేతి * ప్రతిజ్ఞాయామితి * సచ తత్ర యోయోధూమవాన్ సఆ
ర్ద్రేంధనప్రభవవహ్నిమానిత్యుదాహరణం వాచ్యమ్ ॥ తథాచ నాతివ్యాప్తిః ॥
యద్రూపావచ్ఛిన్నసాధ్యకోదాహరణాదిఘటితన్యాయాంతర్గతత్వం శుద్ధత
ద్రూపవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకత్వరూపప్రతిజ్ఞాలక్షణే శుద్ధత్వానివేశేప్య
క్షతేరితి వాచ్యమ్ ॥ పర్వత ఆర్ద్రేంధనప్రభవవహ్నిమాన్ ధూమాత్ యోయో
ధూమవాన్ సవహ్నిమానిత్యాదిపంచవాక్యాంతర్గతప్రథమవాక్యస్య ప్రతిజ్ఞాప
దేనోక్తత్వాత్ * ప్రకృతేతి * తద్ధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకోదాహరణాదిఘటిత
న్యాయశరీరే శుద్ధతద్ధర్మావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకవాక్యత్వరూపప్ర
తిజ్ఞాత్వనివేశాత్ ॥ తాదృశన్యాయాంతర్గతత్వాభావేనేత్యర్థః ॥ తావతైవా
తిప్రసంగవారణాద్దలాంతరే శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వనివే
శోవ్యర్థ ఇతిభావః * చింతనీయమితి * అననుషంగపక్షే కేవలనిగమనాన్న
శాబ్దబోధః ॥ కింతూపనయార్థేనసమమేవేతినిగమనేప్యతివ్యాప్తిస్సంభవాద్దీధి
తికారాణాముదాహరణమాత్రానుసరణమనర్థకమేవ ఏవమననుషంగపక్షే కేవల
నిగమనాద్ధూమాద్వహ్నిరిత్యేవంశాబ్దబోధః ॥ మతుప్సార్థక్యసంప్రదాయాను
సారేణ తథాప్యుపనయార్థధర్మికస్వార్థబోధవ్యక్తిమాదాయ నిగమనేతివ్యా

మత్త్వస్య తల్లాభః ఉపనయానుత్థానాత్తదవచ్ఛిన్నే సాధ్యవత్త్వస్యచ ప్రతిజ్ఞాతః ఏవలాభేనానాకాంక్షితత్వాచ్చేతి పక్షతావచ్ఛేదకప్రవేశేనోదాహరణాతిప్రసఙ్గః ॥ అత్ర యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యక సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వముదాహరణైకదేశే సవహ్నిమానిత్యాదివాక్యఏవ నతు తస్యన్యాయావయవత్వం తచ్చ సముదాయఏవ నతత్ర తాదృశజనకత్వమితివిశిష్య పక్షతావచ్ఛేదకానంతర్భావేపి నోదాహరణాతిప్రసంగ ఇతినాశంకనీయమ్ ॥ జనకత్వస్య జనకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణసముదాయత్వరూపస్యవివక్షితత్వాత్ ॥ ఉదాహరణసముదాయవిషయకజ్ఞానమాదాయోదాహరణసముదాయఏవాతిప్రసక్తేః ॥

ప్తిః ॥ యద్యప్యుపనయవిషయకజ్ఞానస్యైవ హేతుతా తథాపి ఉపనయజ్ఞానాంతరనిగమనజ్ఞానమాదాయాతివ్యాప్తిర్భవత్యేవేతి విశేషో బోధ్యమ్ ॥ సాధారణరూపంసాకల్యం తచ్చ తత్సమానాధికరణోభయాభావవద్ధర్మాశ్రయత్వం హేతుమత్త్వంవా యథామతంబోధ్యమ్ ✱ ఉపనయేతి ✱ వ్యాప్త్యాః పక్షధర్మతాయాకాంక్షావిరహాత్ ✱ అనాకాంక్షితత్వాదితి ✱ కోసవహ్నిమానిత్యాకాంక్షాయాం అసంభవాత్ ॥ శబ్దజనకతామతే పక్షతావచ్ఛేదకప్రవేశనైయర్థ్యం శంకతే ✱ అత్రేతి ✱ నచ జనకతాయాః ప్రత్యేకపర్యాప్తతయా తాదృశజనకతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వం వివక్షణీయం తథాచోదాహరణాతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ స్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వనివేశేన తద్వారణేపి ఉభయఘటకత్వాదివిశేషణద్వయవైయర్థ్యాపాతాదితివాచ్యం ఉభయఘటకత్వాదివిశేషణస్యత్యాజ్యత్వాత్ ॥ అతఏవసమాధానే తన్నివేశయిష్యతి ॥ ఏతేన తే యత్కించిత్త్వనివేశఏవేత్యసంభవోనవాచ్యః ॥ జ్ఞాయమానశబ్దస్య హేతుత్వాదితత్సదప్రామాణికత్వాభిప్రాయేణసమాధత్తే ✱ జనకత్వస్యేతి ✱ తాదృశవర్ణవృత్తిసముదాయత్వమర్థః ॥ నతు తాదృశవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వం ఉభయఘటకత్వాదివిశేషణేన ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయస్యైకదేశస్య ప్రతిజ్ఞాత్వఘటకత్వేనదవారణాత్ ॥ యత్కించిత్త్వంచ ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాన్యాయద్వయే అన్యథా సమానానుపూర్వీకసకలప్రతిజ్ఞాసు ఏకజనకతాశ్రయజ్ఞానవిషయత్వాభావే ప్రతిజ్ఞావ్యవహారాపత్తేః ✱ అతిప్రసక్తేరితి ✱ తద్వారణాయచ పక్షతావచ్ఛేద

కావచ్ఛిన్నత్వనివేశఆవశ్యక ఇతి శేషః ॥ అథైతత్కల్పే ఉభయఘటకభాగద్వయా
ఘటితత్వం వ్యర్థం సమానానుపూర్వీక ప్రతిజ్ఞాద్వయగతసముదాయత్వావచ్ఛి
న్నేతిపరిసంగ్రహణాయ తాదృశయత్కించిచ్ఛాబ్దత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపి
తకారణతాశ్రయీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపక వర్ణసముదాయ
త్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వస్యావశ్యకతయా తేనైవ ప్రతిజ్ఞాహేతుసము
దాయేఽతివ్యాప్తివారణసంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞామాత్రజన్యబోధీయ కారణతాశ్ర
యీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృ
త్తినిరూపకత్వస్యైవ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వే సత్త్వాత్ ॥ నచ తర్హ్యుభ
యఘటకభాగద్వయాఘటితత్వం నదీయతామితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి పక్షతావ
చ్ఛేదకనివేశవైయర్థ్యాత్ ॥ కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నప్రకారక శాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్న కార్యతానిరూపిత కారణతాశ్ర
యీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య సవ
హ్నిమానితి సముదాయనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వనిరూపకతాయా ఉదాహరణగత స
ముదాయత్వే సత్త్వాత్ ॥ ఇత్థంచజనకత్వస్యేత్యాద్యతిప్రసక్తేరిత్యంతసందర్భ
సంగతిః ॥ నచ నిరుక్తావయవత్వరూపం యత్తాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాని
రూపితజనకతాశ్రయీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపక వర్ణసముదా
యత్వం తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వనివేశాన్నాసంగతిః ॥ సవహ్నిమా
నితి సముదాయత్వే నిరుక్తావయవత్వరూపత్వాభావేన తథావిధసముదాయత్వ
నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వస్యోదాహరణేసత్త్వేన పక్షతావచ్ఛేదకనివేశా
వశ్యకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ న్యాయావయవత్వాత్మకం తాదృశసముదాయత్వవిశే
షణంప్రవేశ్య తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వేనాతివ్యాప్తింసంపాద్య పున
స్తద్వారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకనివేశస్య ప్రక్షాలనాద్ధీతి న్యాయపరాహతత్వా
త్ ॥ తథావిధైకదేశత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకతయాఽసంభవస్య వర్ణత్వ
వ్యాపకత్వవివక్షయైవవారణాచ్చ ॥ ప్రతిజ్ఞామాత్రఘటకతానవచ్ఛేదకం యత్తాదృ
శసముదాయత్వం తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వంవాచ్యమ్ ॥ నచ పక్షతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారక యత్కించిచ్ఛాబ్దబు
ద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతాశ్రయీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానీయ విష

యితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వమేవ న్యా యావయవత్వం తథాచ నసందర్భాసఙ్గతిరితివాచ్యమ్ ॥ దీధితికృత్తైవ ప్రతిజ్ఞా హేతూఇత్యాదినా స్వయముభయపదార్థస్య దర్శితత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తూభయ ఘటకేత్యాదివిశేషణంనైవప్రవేశ్యతే కింతుకించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నే సాధ్యతావచ్ఛేద కావచ్ఛిన్నప్రకారకయత్కించిచ్ఛాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకార ణతాశ్రయీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసము దాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వరూపలఘుతరవిశేషణమేవ, తేనైవస కలదూషణవారణాత్ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞాద్వయాత్మకసముదాయే ప్రతిజ్ఞాత్వవ్య వహారేణ తస్యాపి లక్ష్యతయా తద్వారణాయ తాదృశవిశేషణంనదేయమితి స మాధానంపరాస్తమ్ ॥ అత్రేదంసమాధానమ్ ॥ తథాసతి వహ్నిమన్మహానసకా లీనపర్వతోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవి శేష్యకవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణ తాశ్రయీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపక వర్ణసముదాయత్వవ్యా పకం వహ్నిమన్మహానసమితిసముదాయత్వం తన్నిష్ఠ న్యూనవృత్తితానిరూపక త్వస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వేసత్త్వాత్ ॥ తద్ఘటకీభూతశాబ్దబోధే పక్షతావచ్ఛేద కావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వనివేశేపి వహ్నిమత్పర్వతకాలీన పర్వతోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతోఽనిరూపకత్వాంతంపరిత్యజ్య ఉభయఘటకేత్యాది వి శేషణఘటితన్యాయావయవత్వనివేశే ఉదాహరణేఽతివ్యాప్తేః పక్షతావచ్ఛే దకానుసరణసంగతిరితి ॥ (యద్వా ఉక్తాతివ్యాప్తివారణాయ నిరూపకత్వాంతం ఘటకశాబ్దబోధే పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వోపాదానాత్పర్వతోవహ్ని మానితిభాగవృత్తి సముదాయత్వవారణాదుదాహరణాతివ్యాప్తిసంగతిః రనిరూ పకత్వాంతప్రవేశాచ్చ ప్రతిజ్ఞాద్వయవ్యుదాసఇతి) ॥ నన్వత్ర భట్టాచార్యైర్జన కతాశ్రయయత్కించిజ్జ్ఞానమేవోక్తం తథాచ తేషాంవిషయితాయాంతాదృశజన తావచ్ఛేదకతాపర్యంతంనవివక్షణీయం ప్రయోజనాభావాదిత్యభిప్రాయో లక్ష్య తే ॥ ఇదంతుచింత్యతే॥ప్రతిజ్ఞాసహకారేణావయవాంతరస్యాపితాదృశశాబ్దబో ధత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశ్రయీభూతసమూహాలంబనజ్ఞానవిషయ తయా హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిరతోవిషయితాయాంజనకతావచ్ఛేదకత్వమావ

ర్యకం తాదృశజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితా చ ప్రతిజ్ఞానిరూపితా
న హేత్వవయవనిరూపితేతి న తత్రాతిప్రసంగః ॥ ఇత్థం చ పక్షతావచ్ఛేదకానివేశేపి
నోదాహరణేఽతివ్యాప్తిః ॥ కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
ప్రకారకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితోదాహరణజ్ఞాననిష్ఠజనకతాయాం స
వహ్నిమానిత్యేకదేశవిషయితైవావచ్ఛేదికా న తూదాహరణవిషయితేతి తాదృశవి
షయితానిరూపకవర్ణత్వే సతి సముదాయత్వస్య తత్రాభావాత్, ఏవం సత్యుభయఘ
టకేత్యాదివిశేషణం త్యాజ్యం స్యాత్, యద్వా తాదృశవిషయితానిరూపకవర్ణసముదా
యత్వప్రవేశే ఉదాహరణత్వస్య తాదృశవర్ణావృత్తిత్వేనాతివ్యాప్తిరితి సాధ్యసా
ధనవిశిష్టసన్నిధిబోధకవాక్యద్వయఘటకభాగాఘటితత్వమపి విశేషణం తథా సతి జ
నకతావచ్ఛేదకత్వప్రవేశస్తదాపక్షహేత్వాద్యుదాహరణవారణాయేతి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥
జనకతావచ్ఛేదకత్వం విషయితాయాం న దేయమేవ కింతు యత్కించిజ్జ్ఞానత్వేనా
వయవాంతరావిషయకజ్ఞానమేవ [illegible] హేత్వవయవేనాతివ్యాప్తిరిత్యా
హుః ॥ [illegible] ఉదాహరణజ్ఞానస్య [illegible] విషయకత్వాద్య
త్కించిజ్జ్ఞాన [illegible] నాతివ్యాప్తిః [illegible] పక్షతావచ్ఛేదకవైయర్థ్యస్య
సర్వలేపత్వాత్ ॥ [illegible] నోదాహరణమిత్యే
కదేశస్య [illegible] ఉభయఘటకేత్యాదివిశేషణాయోగ్యత్వాపాతాచ్చ
[illegible] తావచ్ఛేదకాంశత్వేన
ప్రతిజ్ఞా [illegible] కతావచ్ఛేదకత్వం సప్రతిజ్ఞస్యైవమే
వ ॥ [illegible] యత్కించిజ్జ్ఞానీయసం
సర్గ [illegible] సముదాయత్వేన వివక్షణీ
యమ్ ॥ [illegible] తావచ్ఛేదక [illegible] సముదా
యత్వ [illegible] ప్రతిజ్ఞాఘటక [illegible] భాగద్వ
[illegible] సముదాయవారణాయోభయఘటకేత్యాది విశేషణసాఫ
ల్యముదాహరణాతివ్యాప్తిః [illegible] యథాస్థితైవేతి ఉదాహరణఘటకభాగద్వయాఘ
టితత్వము [illegible] పక్షతావచ్ఛేదకనివేశ ఇత్యాహుః ॥ జనకతావచ్ఛేద
కత్వం విషయితాయాం హేతువారణాయ నివేశ్యమ్ ॥ తాదృశవిషయితానిరూ
పకవర్ణావృత్తిసముదాయత్వపక్షే ఉభయేత్యాదివిశేషణసార్థక్యమిత్యపి కేచిత్ ॥

॥అత్రోపాధ్యాయాః ॥ ప్రతిజ్ఞా సహకారేణావయవాంతరస్యాపి తాదృశ బోధజనకత్వాత్ తత్రాతివ్యాప్తివారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపిత కారణతా యాదృశానుపూర్వీ ప్రకారకజ్ఞానత్వేనావచ్ఛిద్యతే అవయవతావచ్ఛేదకతాదృశానుపూర్వీమత్త్వం ప్రతిజ్ఞాత్వమిత్యేవ సూత్రార్థోఽభ్యుపేయః ॥అత్రావచ్ఛేదకత్వమనతిరిక్తవృత్తిత్వమ్ ॥ పర్వతోవహ్నిమాన్ పర్వతోదహనవానిత్యాదివాక్యజ్ఞానానాం విభిన్నకారణతాపక్షే ఏకైకానుపూర్వీప్రకారక జ్ఞానత్వస్యావ్యాపకతయాఽసంభవఇత్యతఏక కారణతాపక్షోఽవలంబనీయః॥ తథా చ నిగమనానుపూర్వీసాధారణాన్యతమప్రకారకజ్ఞానత్వస్య ప్రకృతపక్షప్రకృతసాధ్యప్రకారకశాబ్దబోధజనకతావ్యాపకతయానిగమనేతివ్యాప్తిరతోఽనతిరిక్తవృత్తిత్వనివేశః॥తథాచ ప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్తిసకలానుపూర్వ్యన్యతమప్రకారక జ్ఞానత్వస్య తత్సమనియతతయా తాదృశాన్యతమవత్త్వమాదాయలక్షణసమన్వయః॥ పక్షతావచ్ఛేదకానివేశే నిగమనేయత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నకారణతాయాస్సత్త్వేన ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానత్వాసత్త్వేనవాఽసంభవఇత్యతః పక్షతావచ్ఛేదకప్రవేశః ॥ ఏవం సాధ్యతావచ్ఛేదకానుసరణస్యాపి కృత్యంబోధ్యమ్ ॥ అనుషంగపక్షేతుశబ్దసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వమావశ్యకం తేననిగమనజ్ఞానమాదాయనాసంభవః ॥అథవా అవచ్ఛేదకత్వం స్వరూపసంబంధవిశేషఏవ పరంత్వన్యూనానతిరిక్తవృత్తిధర్మఏవ స్వీక్రియతే ఏవంచ పక్షతావచ్ఛేదకాద్యననుసరణే ప్రతిజ్ఞానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వాపేక్షయా తాదృశకారణతాయాఅతిప్రసక్తత్వేన తత్రస్వరూపసమ్బంధరూపావచ్ఛేదకత్వంనసంభవతీత్యసంభవవారణాయ తదనుసరణమిత్యాహుః ॥ అత్రేదంద్రష్టవ్యమ్ ॥ న్యాయానయవవత్త్వమత్ర న్యాయాంతర్గతత్వే సతి ప్రతిజ్ఞావ్యఘటకత్వమాత్రంనతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వంప్రయోజనాభావాత్ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయనిష్ఠానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వస్యతాదృశకారణతాన్యూనవృత్తిత్వేనానవచ్ఛేదకతయాఽతివ్యాప్త్యభావాత్ తాదృశకారణతాయాః ప్రతిజ్ఞామాత్రజ్ఞానేపిసత్త్వాత్ ప్రతిజ్ఞాఽఘటకత్వమపిమతంగజోనీలఇతి ప్రతిజ్ఞైకదేశవారణాయ (వాచ్యం తదతిక్లిష్టం అన్యతమత్వ

ప్రకారకజ్ఞానత్వనివేశాద్గజోనీలఇత్యానుపూర్వ్యా అన్యతమాంతర్గతతయా త
ద్వ్యద్భేదవిరహాత్ ॥ కేచిత్తుదర్శితరీత్యా నిష్కర్షేఽనవచ్ఛేదకత్వమన్యూనవృత్తి
త్వమాత్రం విభిన్నకారణతాపక్షే ఏకైకకారణతా ఏకైకానుపూర్వీప్రకారక
జ్ఞానత్వవ్యాప్త్యైవ మతంగజోనీలఇతి ప్రతిజ్ఞాయాం గజోనీలఇతిభాగజ్ఞానేపి తా
దృశకారణతాయాస్సత్త్వేన తత్ర మతంగజోనీలఇతిప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్త్యానుపూ
ర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వస్యాసత్త్వాదవ్యాప్తిరితి తద్వారణం ప్రబలసాధ్యమిన ధీ
త్యాహురితిదిక్) ఏవమపి మతంగజోనీలఇతి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తివారణంప్ర
లయసాధ్యమిత్యాహ ॥ గజోనీలఇతిభాగజ్ఞానేపి తాదృశకారణతాయాస్సత్త్వేవ
సతత్ర మతంగజోనీలఇతి ప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్త్యానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వస్య స
త్త్వాదితిదిక్ ॥ అత్ర హేత్వవయవాదివారణాయ విషయితాయాం తాదృశకారణ
తావచ్ఛేదకత్వప్రవేశేపి సపక్షతావచ్ఛేదకానుసరణస్య [illegible] తథాపి ॥
అనవచ్ఛేదకత్వమనతిరిక్తవృత్తిత్వం [illegible] తాదృశకారణతానతిరిక్తవృత్తి విషయితాని
రూపకవర్ణసముదాయత్వం [illegible] ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయనిష్ఠా
నుపూర్వీవిషయితాయాస్తాదృశకారణతావచ్ఛేదకత్వేపి తన్నిరూపితకారణతానతి
రిక్తవృత్తిత్వాత్ తత్రాతివ్యాప్తివారణాయ [illegible] విశేషణ [illegible] ॥
ఉదాహరణవిషయితాయాస్తు [illegible] విశేష [illegible] సాధ్యతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న [illegible] తాదృశకారణతానతిరిక్త
త్వాత్ తత్రాతివ్యాప్తి [illegible] ॥ మతంగజోనీ
లఇతి ప్రతిజ్ఞాయామపి నావ్యాప్తిః ॥ తద్విషయితాయాస్తాదృశకారణతానతిప్రస
క్తత్వాత్ ॥ తదేకదేశే గజోనీలఇత్యత్రాతివ్యాప్తివారణాయ ప్రతిజ్ఞామాత్రఘటకత్వం
ప్రవేశ్య వారణీయమితి భట్టాచార్యాణామాశయ ఇతి [illegible] వివారణీయం
తు ॥ నన్వేవమపి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వ [illegible] భాగవారణాయ లాఘవేన తాదృ
శవర్ణత్వసమవ్యాపకసముదాయత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ ఏవం పర్వతోవహ్నిమా
నిత్యనంతవాక్యఘటితసముదాయస్యైవ తాదృశసముదాయత్వం నప్రతిజ్ఞామా
త్రస్యేత్యసంభవోఽతోజ్ఞానే యత్కించిత్త్వనివేశః ॥ ఏవంచ యాదృశప్రతిజ్ఞా
జ్ఞానం హేత్వాదివిషయకమేవ తజ్జ్ఞానవిషయితాయా ఉభయత్రాపి సత్త్వాన్న
కేవలప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్తిసముదాయత్వస్య తద్వ్యాపకతాసంభవతీత్యనాయత్యా

ఏవమేతల్లక్షణప్రవిష్టన్యాయావయవత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయేఽతిప్రసంగవారణాయోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమేవ నివేశనీయమ్ ॥ న తు ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమపి ప్రయోజనాంతరవిరహాత్ ॥ ఉదాహరణైకదేశే తాదృశవాక్యేఽతిప్రసంగస్య లఘుతరప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశేనై

జనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితాయాః అవశ్యనివేశ్యతయానోదాహరణాతివ్యాప్తిః ప్రసజ్యత ఇత్యత ఉదాహరణాదిత్యస్య తదేకదేశాదిత్యర్థమభిప్రేత్య సవహ్నిమానిత్యేకదేశే తాదృశవిషయితానిరూపకత్వసత్త్వాదతివ్యాప్తిం ప్రదర్శయతి * ఏవమితి * ఉభయేతి * యత్తుపూర్వకల్పే ఏతత్కల్పే చోభయేత్యాదివిశేషణమననుషంగపక్ష ఏవ, అనుషంగపక్షేతు సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న శబ్దత్వోపాదానాదేవవారణాదితి ॥ తన్న ॥ అనిరూపకత్వాంతనివేశస్య దూషితత్వాత్పక్షతావచ్ఛేదకనివేశోత్తరం ప్రయోజనాభావేన వ్యాపకత్వమాత్రస్య హేయత్వాత్తేనచ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధమాదాయ కల్పద్వయేపి ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయవారణాయానుషంగపక్షేప్యుభయేత్యాదివిశేషణస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అననుషంగపక్షేతు అయమాత్మనిగమనాంతర్గవారణాయ శబ్దత్వనివేశ ఆవశ్యకః ॥ విశేష్యవాచకపదానాముభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వాదితి ॥ వస్తుతస్త్వేతల్లక్షణే పక్షవిశేష్యకసాధ్యప్రకారకశాబ్దబుద్ధిత్వపర్యాప్తజన్యతావచ్ఛేదకతానివేశః తత్పక్షే విశేష్యవాచకపదాన్యతమస్య వైయర్థ్యాదత్వరితత్వాదోపతి నతావన్మాత్రేణాతివ్యాప్తిరితిదిక్ ॥ నను ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వనివేశేపి నవహ్నిమానితిభాగోవాక్యత్వేన పక్షతావచ్ఛేదకం స్వస్మిన్నిత్యతఆహ * నత్వితి * ఏవంచ గురుతరప్రతిజ్ఞాఘటకత్వనివేశోఽన్యాయ్య ఇతిభావః ॥ అథ న్యాయావయవత్వేన న్యాయాంతర్గతత్వేనచోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమాత్రనివేశే, రమాధవౌపూజ్యౌ, సదాశివోవంద్య, ఇతిప్రతిజ్ఞైకదేశే మాధవఃపూజ్యఃశివో వంద్య ఇతిభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ రమాధవాదిప్రతిపాద్యస్యైవ మాధవాదిప్రతిపాద్యత్వాత్తాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాకత్వస్య తాదృశభాగే సత్త్వాత్ ॥ నచైతల్లక్ష్యమేవ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశ్రయసముదాయ ఏవ ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యవహారేణ తాదృశసముదాయేపి నియామకసత్త్వేన తద్వ్యా

వవారయితుముచితత్వాత్ ॥ యద్యప్యేవం నీలవర్వతోవహ్నిమానిత్యాది ప్రతి

వహారస్యేష్టత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ తస్యలక్ష్యత్వేతత్రావయవలక్షణలక్ష్యతాయా ఆవశ్యకతయా అవయవలక్షణావ్యాప్తిః ॥ రమాధవఃపూజ్యఇత్యాది సముదాయత్వావచ్ఛిన్నభేదస్య మాధవఃపూజ్యఇతిభాగేసత్త్వేన స్వస్మిన్స్వభేదాసత్త్వేన ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వరూపావయవత్వాభావాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వఘటితావయవత్వాభావాచ్చ ॥ నహి సభాగస్తన్న్యాయాంతర్గత ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమన్యాయావయవఇతిసంగచ్ఛతే ॥ తస్మాద్యాదృశానుపూర్వీవిశిష్టవాక్యే న్యాయావయవత్వస్య వ్యవహారస్తాదృశన్యాయావయవవిశేషఏవ ప్రతిజ్ఞేతివక్తవ్యమ్ ॥ ఏవంచరమాధవఃపూజ్యఇత్యానుపూర్వీవిశిష్టఏవ వాక్యే న్యాయావయవత్వవ్యవహారేణ తస్యైవతదవయవత్వం నను తదేకదేశస్య తాదృశానుపూర్వీవిశిష్టవాక్యఏవ ప్రతిజ్ఞాత్వమితివక్తవ్యమితి తదేకదేశస్య ప్రతిజ్ఞాలక్షణాలక్ష్యతయా తత్రాతివ్యాప్తిర్వజ్రలేపాయితైవ ॥ అతఏవ నను మతంగజోనీలఇతి న్యాయాంతర్గతస్య గజోనీలఇతిభాగస్య న్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాత్వవహారానిమిత్తత్వేన తత్రాతివ్యాప్తిరతోలక్షణాంతరమాహ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వేఇతి గోపాలనాథానాం ద్వితీయావయవలక్షణావతరణమపిసంగచ్ఛతే ॥అన్యథా ప్రతిజ్ఞైకదేశస్య ప్రతిజ్ఞాలక్షణస్యేవావయవలక్షణస్యాపి లక్ష్యత్వేనతత్రాతివ్యాప్తికథనమసఙ్గతమేవస్యాదితి ॥ నచాత్రప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వనివేశాన్నాతివ్యాప్తిరితివాచ్యం నను ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమపీతిసందర్భవిరోధాత్ ॥ ఏవంచవహ్నిమానిత్యాదావారణైకదేశస్య తదేవవారణే పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణవైయర్థ్యాపత్తేరితిచేన్న ॥ ఈదృశైకదేశవారణాయ ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వమేవ నివేశ్యం సతూదాహరణాఘటకత్వమపి ప్రయోజనాభావాదుదాహరణైకదేశస్య లఘుతరపక్షతావచ్ఛేదకనివేశేనైవవారణాదితిభట్టాచార్యాణామాశయాదితి ॥ నను యది ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం సనివేశ్యతే తదా నీలపర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయప్రతిజ్ఞాలక్షణస్య పర్వతోవహ్నిమానితి తదేకదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ నచప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వముక్తమేవేతివాచ్యమ్ ॥ యత్రభాగతద్వతోస్సమానార్థతయా పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేపి నాతివ్యాప్తిర్వారయితుంశక్యతే తత్రత్యప్రతిజ్ఞావిశేషఏవ తదుపాదానం నసర్వత్రేత్యాశయమేవశంకతే * యద్యపీతి* నన్వనుషంగప

జ్ఞైకదేశే పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిభాగేపి వ్యావృత్తిస్సంభవతి ॥ తథాపిస కలప్రతిజ్ఞైకదేశే నతథాతివిశేషాపాదానే ప్రయాసాధిక్యానో వాహారణాను ధావనమితిధ్యేయమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వనివేశ ప్రయోజ నమాహ *ఉపనయాచ్చేతి* సాధ్యవైశిష్ట్యమాత్రనివేశేపి పర్వతోద్రవ్యవాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతె ఉపనయె తత్స్థలీయప్రతిజ్ఞాలక్షణాతివ్యాప్తిరి తి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యానగాహిత్వనివేశఇత్యవధేయమ్ ॥ ******

ఇతి సూత్రకారీయప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్

యథాశ్రుతసత్యన్తార్థస్యోదాసీనవాక్యసాధారణ్యమక్షతమేవ న్యాయాన్తర్గతవా క్యజన్యస్యైవతదనంతర్గతతాదృశవాక్యజన్యస్యాపిశాబ్దబోధస్యోపనాయకజ్ఞానా

త్వేనిగమనైకదేశే యంవహ్నిమానితిభాగె తివ్యాప్తెస్సర్వత్రాపి ప్రతిజ్ఞాద్యఘ టకత్వంనివేశనమావశ్యకమితి చెన్న ॥ పక్షవిశేష్యకసాధ్యప్రకారకబోధే యం వహ్నిమానిత్యానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానస్యైవ హేతుతయా నిగమనేతాదృశాను పూర్వ్యాప్యవాభావేనానతిప్రసంగాద్యథాశ్రుతాభిప్రాయేణపేదం *సకలేతి* పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయప్రతిజ్ఞాలక్షణస్య తదేకదేశే గీర్వాణగురుణా ప్యుపపాదయితుమశక్యత్వాదితిభావః ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥ తాదృశ జనకతావ చ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయిత్వనివేశేపిప్రతిజ్ఞోదాసీ నసముదాయే తివ్యాప్తిః ॥ న్యాయాంతర్గతత్వేన తద్వారణేపి ప్రతిజ్ఞాహే తుఘటకసముదాయె తివ్యాప్తిః ॥ తద్వారణాయ తాదృశ సముదాయిత్వనిష్ఠ న్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం ననివేశయితుంశక్యతె ప్రాగ్దూషితత్వాత్ కింతూ భయఘటకత్వేవ ॥ ఏవంసతి ప్రతిజ్ఞాద్వయే తివ్యాప్తిరవశిష్యతె సాపియత్కిం చిత్ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నతదనాశ్రయోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వం ప్రవేశ్య వారణీయేతి * ఉపనయఇతి * ద్రవ్యవ్యాప్యధూమస్యాపి ద్రవ్యత్వేన సాధ్య త్వాదితిభావః ॥ విషయితాసమవాయాభ్యాం సాధ్యసాధనభావస్థలే జ్ఞానవ్యా ప్యజ్ఞానవానిత్యుపనయైకదేశే తివ్యాప్తిరతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపవైశిష్ట్యమే వనివేశ్యమ్ ॥ ఇదమత్రావధాతవ్యమ్ ॥ పర్వతోవహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞైత్యాదావన్వ యితావచ్ఛేదకమేవ తథావిధవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయిత్వ

దివిధయాపరామర్శప్రయోజకత్వాదతస్తదర్థమాహ* ప్రకృతేతి* వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకానుమితేరపి కదాచిదుద్దేశ్యతయా వక్ష్యమాణాతిప్రసంగవారణాసంభవాదుద్దేశ్యపదంప్రకృతార్థకతయావ్యాచష్టే* ఉద్దేశ్యేతీతి* వహ్నిసాధ్యకోపనయస్య* తత్సాధ్యకన్యాయాంతర్గతోపనయస్య॥ ఏతేనసత్యన్తదలసత్త్వమావిష్కృతం॥ వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకేత్యాదిన ఉన్యసాధకానుమితిమాదాయ విశేష్యదల

త్వేనప్రతీయతే॥ తద్ధర్మంధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్య ప్రతిజ్ఞాపదస్య తాదృశసముదాయత్వత్వేన తద్ధర్మబోధకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞానైకదేశఇతి వ్యవహారేతు ప్రతిజ్ఞాత్వైకదేశత్వావచ్ఛేదకత్వమేకదేశత్వప్రతిజ్ఞాత్వాద్యనవచ్ఛేద్యత్వంవాప్రతిజ్ఞాత్వసామానాధికరణ్యస్యైకదేశభేదోవా,పర్వతపదంప్రతిజ్ఞేతిప్రయోగస్తూద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యత్వవిశిష్టపర్యాప్తిసంబంధేన విధేయాన్వయాదపి వాక్యతే పర్వతపదే ప్రతిజ్ఞాత్వమితితు విధేయతావచ్ఛేదకవ్యాప్యత్వవిశిష్టపర్యాప్తిసంబన్ధావచ్ఛిన్నవిధేయతాసంబన్ధేనవిధేయాన్వయాదితి,ప్రతిజ్ఞాఽర్థ్యతేత్యాదావన్వయమాత్రేకరణ స్వవిషయకకృతిధ్వంసాసమానకాలీన కృతేర్విషయత్వ జన్యత్వాద్యన్యతమాన్వయః అన్యకృతేస్సకలవర్ణానుకూలత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాధ్వంసప్రతీత్యా ప్రతిజ్ఞాప్రాగభావప్రతియోగ్యన్యత్వఘటితత్వం ధ్వంసత్వం తచ్చ ప్రతియోగిత్వ స్వాధికరణకాలధ్వంస ప్రతియోగి ప్రాగభావప్రతియోగిత్వ త్రిసమ్బన్ధేన శాబ్దబోధానుకూలత్వోభయసంబంధేన ప్రాగభావవత్త్వం, ప్రతిజ్ఞాధ్వస్తేత్యాదౌ ప్రతియోగిత్వ స్వప్రతియోగిసమానాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలోత్పన్నవర్ణాధీనశాబ్దబోధానుకూలత్వోభయసంబంధేన ధ్వంసవత్త్వమితిదిక్ ॥

ఇతి మాతృకారీయప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్

* తదర్థమితి* ప్రయోజకాంతరప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధపరిపాయుకమాత్రమ్ ॥ వాక్యపదంబోధయోగ్యఘటకభాగద్వయాఘటితత్వే సత్యుదితానుపూర్వీకావయవఘటకపరమ్ ॥ యద్యపి వాక్యస్యార్థఇతివిగ్రహస్తథాపి ఫలతో వాక్యఘటకస్య జనకే లాక్షా తల్లాభ ప్రత్ర విశేష్యభాగస్యత్రైయర్థ్యాత్పరిత్యాగః॥ * అన్యేతి * ఉద్దేశ్యత్వమిచ్ఛావిషయత్వం తథాచ పర్వతేవహ్నివ్యాప్య ధూమసాధ్యకానుమితిముద్దిశ్య తద్విరోధివ్యాపకాభావవత్తాగ్రహనివృత్త్యర్థమంకథమదిత్యా యత్ర పర్వతపక్షకవహ్నిసాధ్యకధూమహేతుక న్యాయప్రయోగస్త

సత్త్వం స్ఫుటీకృతం*వారణాయ*ప్రతిజ్ఞావ్యవహారవిషయతావారణాయ*ప్రకృతద్వయం*ప్రకృతప్రతిజ్ఞాపదార్థఘటకన్యాయానుమిత్యోః ఏకసాధ్యకత్వప్రతిపాదకం ప్రకృతిపదద్వయం(సాధ్యపక్షవిశేషనియతత్రితార్థకంప్రకృతపదద్వయం) ప్రకృతన్యాయావయవత్వపర్యంతానివేశే వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకప్రతిజ్ఞానురోధేన తత్సాధ్యకానుమితేరపి ప్రకృతపదేన వివక్షణీయతయా తామాదాయ దర్శితోపనయే, ప్రకృతానుమితిపర్యంతానివేశే వహ్నిసాధ్యక న్యాయస్యాపి ప్రకృతన్యాయేత్యనేన వివక్షణీయతయా తదవయవత్వమాదాయతత్ర ప్రతిజ్ఞా వ్యవహారస్య దుర్వారత్వాదుభయత్ర ప్రకృతత్వనివేశః ॥ (తథాచసతి తత్పక్షసాధ్యకన్యాయాంతర్గతత్వఘటితప్రతిజ్ఞాపదార్థగర్భే తత్సాధ్యపక్షకానుమితేరేవాంతర్భావాన్నాతిప్రసంగః ఏతదేవ) తథాచసతి అభిన్నసాధ్యపక్షకన్యాయానుమిత్యంతర్భావే యాదృశోలక్షణార్థస్తం స్ఫుటయతి * తథాచేతి * యత్తు తాదృశోపనయేవహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యక ప్రతిజ్ఞావ్యవహారవారణాయ

త్రిత్యోపనయే వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకప్రతిజ్ఞావాక్యతోభిన్నత్వేన సామాన్యతోపి ప్రతిజ్ఞావ్యవహారాభావాదతివ్యాప్తిరిత్యన్యః * ప్రతిజ్ఞావ్యవహారేతి* పక్షసాధ్యవిశేషానియతత్రితసామాన్యప్రతిజ్ఞావ్యవహారేత్యర్థః ॥ దీధితికారైస్తు కద్వైవ ప్రకృతపదద్వయప్రయోజనందర్శితం నతు ప్రత్యేకం పృథగేకత్రయాదృశత్వస్య నిష్కాసనేన్యత్ర తాదృశస్యాపి నిష్కాసనాత్ ॥ అతస్స్వయం పృథక్ప్రకృతపదయోః ప్రయోజనమభిధాయైకదేశైకత్రయాదృశత్వస్యాన్యతరతాదృశత్వస్యచ ప్రవేశపర్యవసానమాహ * ప్రకృతన్యాయేత్యాదినా * ప్రతిజ్ఞాద్యనురోధేన * ప్రతిజ్ఞాయాం లక్షణగమనానురోధేన ॥ అత్ర భట్టాచార్యైః ప్రతిజ్ఞాసామాన్యలక్షణాభిప్రాయకతయా దీధితిర్వ్యాపితా యేతు ప్రతిజ్ఞావిశేషలక్షణాభిప్రాయకతయా దీధితింలాపయంతి తన్మతముత్థాపయతి * యత్త్వితి * భట్టాచార్యమతే ప్రకృతపదయోరుపాదానేప్యభిన్నపక్షసాధ్యకార్థకతయా ఏకత్ర తన్నిష్కాసనేఽన్యత్ర తన్నాస్తి ఏతన్మతేచ తత్సాధ్యపక్షకానుమితౌ న్యాయేచ ద్విధానివేశఇత్యేకత్రప్రకృతత్వస్య నిష్కాసనేప్యన్యత్రతత్సత్త్వమేవేతిరీత్యా ప్రథమదీధితిఫక్కికాలాపనే దూషణమాహ * తత్సాధ్యేత్యాదినా*ప్రతిజ్ఞేతి*తథాచపర్వతేపక్షేవహ్నిసాధ్యేపర్వతోవహ్నిమానితివా

న్యాయే, వహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞావ్యవహారవారణాయానుమితౌ ప్రకృతత్వనివేశన
మితి ప్రకృతద్వయమిత్యర్థ ఇతి ॥ తచ్చిన్త్యమ్ ॥ తత్సాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞావ్యవహా
రవిషయస్యాత్ర నిర్వాచ్యత్వే ప్రతిజ్ఞాపదార్థఘటకన్యాయానుమిత్యోరుభయత్ర
సమభివ్యాహృతసాధ్యపక్షాన్వయనివేశసూచనాయ ప్రకృతద్వయం తత్సాధ్య
పక్షార్థకమిత్యస్యైవాభిధాతుముచితతయా తదుపేక్ష్య ప్రతిజ్ఞావ్యవహారవిష
యతావచ్ఛేదకీభూతైకధర్మశరీరే ద్విధానివిష్టయోస్సాధ్యపక్షయోరభేదమాత్రలా
భాయ తథా చేత్యభిధానే సన్దర్భవిరోధాత్ ॥ యాదృశేత్యాదేః స్వస్యేత్యాదిః ॥
తాదృశేత్యాదేః స్వనిష్ఠమిత్యాదిః* పర్యవసితోఽర్థః* ప్రతిజ్ఞాపదప్రతిపాద్యతావ
చ్ఛేదకతయా మూలాభిప్రాయవిషయః ॥ ఏవం చ సతి ప్రతిజ్ఞాదిపదస్య నానార్థ
త్వం నవోపాయ గత్యన్తరవిరహాదితి (ప్రా)గవోచామ (?) గ్రన్థకృతైవ ॥ తత్సాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతత్సాధ్యకత్వస్య న్యాయాద్యంశేఽనివేశనే ఉక్తోపనయప
వాతిప్రసఙ్గః ॥ యత్పక్షకానుమితిసమానవిషయకత్వం తత్పక్షకన్యాయాన్తర్గ

క్యం ప్రతిజ్ఞేతి భవత్సమ్మతే వ్యవహారేఽనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనక
త్వే సతి న్యాయావయవత్వఘటకయోర్న్యాయానుమిత్యోః పర్వతపక్షకత్వవహ్ని
సాధ్యకత్వయోరన్వయాన్న పర్వతే పక్షే వహ్నౌ వహ్నివ్యాప్యధూమే వా సాధ్యే వ
హ్నివ్యాప్యధూమవానయమితి ప్రతిజ్ఞావ్యవహార ఇతి భావః* సమభివ్యాహృతేతి*
సమభివ్యాహృతస్వాపస్థాప్యేత్యర్థః ॥ స్వం ప్రకృతపదద్వయమ్ * అభిధాతు
మితి * తథా చానుమితౌ న్యాయే చ ప్రకృతపదయోః సత్సాధ్యపక్షకత్వనివేశార్థ
కత్వే తత ఏవోపనయే తత్తదీయప్రతిజ్ఞావ్యవహారవారణసమ్భవాత్ ॥ యాదృ
శపక్షకేత్యాదినా సామాన్యరూపేణానుమితిన్యాయఘటకశాబ్దబోధవిషయసా
ధ్యాదీనామైక్యవివక్షాయా నిర్బీజత్వాపత్తేరితి భావః ॥ నన్వేవం కథముపనయ
వారణం సతి సప్తమ్యర్థాభావేన పూర్వదలస్య యత్రకుత్రచిత్సత్త్వే తత్రోత్తరదల
సత్త్వాత్ ॥ యత్రకుత్రచిదుత్తరదలసత్త్వే తత్ర పూర్వదలసత్త్వం చేత్యతస్స్వ
స్యేతి స్వనిష్ఠమితి చ పూరితమ్ ॥ స్వం ప్రతిజ్ఞాత్వేనాభిమతమ్ ॥ ఇదానీం పృ
థక్ యాదృశసాధ్యకేత్యస్య వ్యావృత్తిమాహ * యత్సాధ్యకత్వస్యేతి * యా
దృశసాధ్యకత్వస్య న్యాయాంశేఽనివేశేఽనుమితావపి తాదృశసాధ్యకత్వం నా
స్త్యేవ ఏకదైవ తస్యానివేశనీయత్వాత్ ॥ తథా చ యాదృశం లక్షణమవశిష్టం తా
దృశలక్షణముపనయవాక్యే ఉపపాదయతి * యత్పక్షకేతి * నను యత్పక్షకా

తత్వస్యాక్షతత్వాదితి తన్నివేశనమ్॥ ద్రవ్యవ్యాప్యధూమవానయమిత్యాకారక ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకోపనయవారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశనమ్ ॥ ఏతల్లక్షణఘటకన్యాయావయవత్వశరీరే ఉదాహరణాద్యఘటకత్వనివేశస్య సిషాధయిషాధీనన్యాయప్రయోగానంగీకారపక్షే ప్రయోజనాంతరవిరహాత్ప్రతిజ్ఞాఘటకత్వమాత్రస్య తదేకదేశసాధారణస్యనివేశనీయతయా వహ్న్యాదిసాధ్యకన్యాయాంతర్గతస్య యత్కించిద్ధర్మికవహ్న్యాదిసాధ్యకానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధజనకస్య సవహ్నిమానిత్యుదాహరణైకదేశస్యవారణాయైకధ

న మితిసమానవిషయకత్వం శాబ్దబోధపద కిఞ్చమకోపనయేఽతివ్యాప్తిరితి చేన్న వ్యాపారానుబంధివిషయతయా తద్విషయకత్వోక్తేః ॥ యద్వాసమానవిషయకత్వమిత్యస్యసమానవిషయకశాబ్దబోధజనకజ్ఞానవిషయత్వమిత్యర్థః*ద్రవ్యేతి* ద్రవ్యవ్యాప్యధూమోపి ద్రవ్యత్వేనసాధ్యఇతిభావః ॥ ఏకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశస్య వ్యావృత్తిం వక్తుం భూమికామారచయతి * ఏతదితి * సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగాంగీకారే యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమాన్ యథాపర్వతఇత్యుదాహరణసంభవేన సవహ్నిమానితిభాగస్యాపిపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే ప్రకృతసాధ్యప్రకారకబోధజనకత్వసత్త్వేనైకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశేప్యతివ్యాప్తిరతఉదాహరణాఘటకత్వస్యావశ్యకత్వేతేనైవైకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశవ్యావృత్తిర్నసంభవత్యేవేత్యతస్తదనంగీకారపక్షానుసరణమ్ ॥ ఏవం చతత్పక్షే ప్రయోజనాభావేన తదనివేశాదుదాహరణైకదేశేఽతివ్యాప్తివారణాయైకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశనమితిభావః * న్యాయఘటకత్వమాత్రస్యేతి * నచ రమాధవఃపూజ్యోమాధవత్వాదిత్యాదౌ మాధవఃపూజ్యఇతిభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ అగ్రే సమాధాస్యమానత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకమాత్రేతిపాఠే మాత్రపదంన్యూనాతిరిక్తబోధజనకహేతూపనయనిగమనాఘటకత్వస్య వైయర్థ్యం వక్తుమ్ * తదేకదేశేతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వమితియావత్। ఘటకతావచ్ఛేదకత్వంచ ప్రతిజ్ఞాత్వన్యూనవృత్తిత్వేసతి ప్రతిజ్ఞావృత్తిత్వంతేన ప్రతిజ్ఞాభేదానుయోగితానవచ్ఛేదకత్వోక్తౌ ప్రకృతపక్షకత్వవైయర్థ్యేఽపినక్షతిః ॥ సవహ్నిమాన్ యథాపాషాణమయఇత్యుదాహరణైకదేశవారణాయైకధర్మేతి ॥ అగ్రేఽన్యత్రైవలక్షణంపరిష్కృత్యపక్షతావచ్ఛేదకాదినివేశప్రయోజనస్య ప్రద

ర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశనమ్॥ వస్తుతో౽నుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వం ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వే సతి తాదృశవైశిష్ట్యవిషయతావిలక్షణవిషయతాశూన్యత్వరూపమనుమితిమనంతర్భావ్యైవాగ్రే నిర్వచనీయమ్ ॥ తత్ర ప్రకృతపక్షాదినివేశవ్యావృత్తిరగ్రే దర్శనీయేతి కింవ్యావర్త్యస్థలాంతరానుసరణేన ॥ యత్తు ॥ పక్షవిశేషమనంతర్భావ్యానతిప్రసక్తస్య న్యాయత్వస్య దుర్వచతయా పక్షప్రవేశనమితి తదసత్ ॥ తథా సతి హేతువిశేషమనంతర్భావ్యాపి తస్య దుర్వచతయా యాదృశహేతుకేత్యస్యాపి వక్తుముచితత్వాత్ ॥ యదిచ న్యాయపదోపాదానాదేవ తద్ధేతునియంత్రితన్యాయలాభ ఇతి నతదభిహితమిత్యుచ్యతే తదా పక్షప్రవేశస్యానావశ్యకత్వేపి న్యాయపదాదేవ పక్షవిశేషనియంత్రితన్యాయలాభ ఇతి యాదృశపక్షక ఇత్యభిధానస్యానుపయుక్తతేతి ॥ హేతోర్వ్యావరణాయేతి ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వం పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే యత్సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యవిషయకత్వం తద్విలక్షణవిషయితాశూన్యత్వం సతు ప్రకృతానుమిత్యవిషయావిషయకత్వం స్వయమేవాగ్రే మూలే నిర్వక్ష్యత్వాత్ తాదృశవిషయ

ర్శనీయత్వాత్, మాత్రేవ హాని తదన్యత్వస్యోక్తిరిత్యాశయేనాహ ॥ వస్తుత ఇతి ॥ పక్షేతి ॥ కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకానుమిత్యాదిఘటితస్య న్యాయత్వఘటకప్రతిజ్ఞాత్వఘటకాన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వనిర్వాహాయ ॥ నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యవిషయకజ్ఞానాభావాత్ ॥ అనతిప్రసక్తస్య మానసం వహ్నిమదిత్యాదిన్యాయాస్మృతేః తథాహి పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాత్ యో యో ధూమవాన్ సవహ్నిమాన్ వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమితి మానసాదిపదేదంపదఘటితపంచకస్య న్యాయత్వాపత్త్యా తదాద్యవాక్యే ప్రకృతలక్షణాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ తస్యాలోకాత్ యో యో ధూమవాన్ సవహ్నిమానిత్యాదివాక్యపంచకఘటకవాక్యవ్యావృత్తస్య యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టహేతుత్వప్రతిపాదకత్వాదిరూపయత్కించిద్ధర్మవిశిష్టఘటితహేతూదాహరణాదిలక్షణసత్త్వాత్ ॥ తథాచ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాత్ యో య ఆలోకవాన్ సవహ్నిమానిత్యాదివాక్యఘటకాద్యవాక్యే౽తివ్యాప్తిః ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వేనాన్యథాసిద్ధిం నిరస్యతి ॥ అనతిరిక్తేతి ॥ ప్రకారాంతరేణ తన్నివేశనే వక్ష్యమాణరీత్యా౽తివ్యాప్త్యలగ్నతాపత్తిరతస్తం నిషేధతి ॥ నత్వితి ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వమిత్యనుషజ్యతే ॥

తావిలక్షణత్వంచ, తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్య సంశయ నివర్తకతావచ్ఛేదకత్వరూపం నిర్వక్ష్యతే ఏవంచోక్తహేత్వవయవజన్యబోధస్యా నుమిత్యవిషయవహ్నినిష్ఠధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిషయకత్వేపి తాదృశ విషయతా విలక్షణవిషయతాశూన్యత్వమక్షతమేవేత్యతిప్రసక్తేరితిభావః * నిగమనవారణాయేతి * నిగమనజన్యబోధస్యాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేనాన్యూనవిషయకతయాఽతివ్యాప్తిప్రసక్తేరితిభావః * నిగమనే * తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాదివాక్యసన్నిధానే * సాక్షాదితి * అవయవాంతరబహిర్భావేనేత్యర్థః * నశూన్యయతఇతి * తథాచ కథంతజ్జన్యబోధస్యాన్యూనవిషయకత్వమితిభావః * న్యూనతాభంగాయ * ఆకాంక్షాపూరణాయ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షే తాదృశసాధ్యవత్తాబోధనే కస్తాదృశవహ్నిమానితి జిజ్ఞాసా నివర్తతే వహ్నిమానిత్యభిధానేన తాదృశాకాంక్షోత్పత్తిగతాయాయతఇత్యనుభవసిద్ధమేవేతిభావః * అనుషంగాదితి * నిగమనసమభివ్యాహృతత్వేనానుసంధానోపగమాదిత్యర్థః ॥ తథాచతదంతర్భావేణైవనిగమనాన్వయసత్వేంపద్యపస్యేత్యన్యూనవిషయకబోధజనకన్యాయావయవత్వమాదాయ తాదృశసముదాయాతివ్యా

---

* ఉక్తేతి * ప్రకృతానుమిత్యవిషయావిషయత్వేకల్పేప్రకృతానుమితావాలోకనిష్ఠంజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వంభాసతే ననువహ్నినిష్ఠయితి హేతుజన్యబోధస్య తద్విషయకత్వాభావేనాస్తీత్యవ్యాప్త్యలగ్నకతావతానపేత్యర్థః * తాదృశేతి * హేతౌధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వే వహ్నినిష్ఠత్వాభిధానేన వహ్నౌ తాదృశధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వసంశయనివర్తకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యత్వాదితిభావః ॥ అయం పదాంతర్భావేణైవ నిగమనవ్యస్య పక్తవ్యతయా వ్యాచష్టే * తస్మాదితి * అనయవాంతరబహిర్భావః ॥ స్వభిన్నానయవాఘటకత్వేన ॥ ఏతచ్చ వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమయం తస్మాద్వహ్నిమానితినవహ్నివ్యాప్యధూమవానయంతస్మాద్వహ్నిమానితివానకథకసంప్రదాయాఇతిసూచనాయ * క ఇతి * ఏతావృశపర్వతప్రతిపాద్యాకేంచిద్ధర్మావచ్ఛిన్నపక్షోద్దేశ్యకతాదృశవహ్నివిధేయకజ్ఞానేచ్ఛా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యకధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నివిధేయకబోధవిషయిణితాదృశబోధజనకాదేవ నివర్తతే నాన్యస్మాదితిభావః ॥ నను వహ్నివ్యాప్యాలోకవానప్యతావహ్నిమానిత్యాదావిశిష్టపర్వతేవహ్నిజ్ఞాపకఃకిమిత్యాకాంక్షాప్రసజ్య ఇత్యతఉక్తం

ప్తిప్రసక్తిరితిభావః ॥ నిగమనంచ నపరామర్శహేతురితి యథాశ్రుతాగ్రిమ
మూలగ్రంథస్య సత్యంతదలవిరహేణ నిగమనేనాతివ్యాప్తిరిత్యర్థపరత్వం ప్రతీ
యతే తచ్చనఘటతే సత్యంతస్య న్యాయావయవత్వరూపత్వాత్తస్యచ నిగ
మనసాధారణత్వాత్ యథాశ్రుతస్యాపి సత్యంతార్థస్య ప్రతిజ్ఞాయామివత
త్రాప్యక్షతత్వాత్ అనతిరిక్తవిషయకత్వవిశేషణేనైవ తద్వారణాచ్చేత్యనతి
రిక్తవిషయకత్వవిశేషణస్య నిగమనాతివ్యాప్తివారకతాపరత్వేన తాదృశగ్రం
థమగ్రిమ వ్యాఖ్యాతుం భూమికామారచయతి *ఇత్థమేవచేతి* అన్యూనాన
తిరిక్తేతి*తథాచ న్యాయావయవత్వపర్యవసితనిరుక్తపరామర్శప్రయోజక శా
బ్దజ్ఞానజనకత్వస్య న్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకత్వేనాస్తీతి పర్యవసి
తార్థః ॥ అబాధితత్వాదిపరతయా ఉదీచ్యతిప్యాభేదేనాపి నిర్వాహాన్నిగమనజ
న్యశాబ్దబోధే తద్భానార్థం లక్షణాదికోపియుక్త ఇతి సూచకోక్తం తద్విషయక

గాంతే ఇతి॥ తత్ర తాదృశాకాంక్షాసజాయతే ప్రతిజ్ఞాతలింగోపస్థితౌ తదుత్తర
మానసజ్ఞానేనాపి తద్విషయసిద్ధేరితిభావః ॥ కస్మాదృశహేతుమానిత్యాకాంక్షా
యానియతత్వాత్ ॥ సామాన్యతఆకాంక్షోత్థాపకతాస్వభిచారో దర్శితః ॥ య
ద్వా తత్రసామగ్రీవశేన ప్రతిజ్ఞానంతర్యదయోన్నిక్షిప్తవిశిష్టానుగామిబోధసత్త్వే
ఉపనయార్థబోధేవ్యాప్తివిశిష్టహేతుజ్ఞానసత్త్వే మానాభావాదితిమానసం త
త్ర నతాదృశాకాంక్షేతి ॥ ఉత్పన్నగమకవాచకవాచ॥ (ప్రమితిలాభవచ్ఛేదకవిషయ
కసాధ్యప్రకారకమానససామగ్రీసత్త్వేవా ॥ తేననిగమనఘటకవిషయకసాధ్య
వత్తాబోధేపి తథావిధమానససత్త్వేన తాదృశాకాంక్షానివర్తకత్వేనక్షతిః)॥
నన్వేవంకోరక్తపదార్థసతి సమవాయేన గుకత్వవిశేషితదండవిశిష్టజ్ఞానయా
రత్రాభిన్నదండబోధకప్రతిజ్ఞాన్యత్వసపప్రత్తిరితిచేన్న॥ తత్రానాయత్తోపదీచ్య
మానసబోధస్యేవనివర్తకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాయాశ్చ మానసజ్ఞానావయికపదా
ర్థోపస్థాపకత్వాదితి ॥ మణికారస్యాప్యయంపదానుషంగస్వరసోఽస్తీత్యభిప్రా
యకమిత్థంచేతి దీధితిమవతారయతి * నిగమనంచేతి * సత్యంతస్య నిగమనాతి
వ్యాప్తివారకత్వాసంభవే కథం తద్వారణమిత్యాశంకాయాం పూర్వోక్తవిశేషణా
దిత్యాహ * అనతీతి * ఏతద్విశేషణమేవాతివ్యాప్తివారణక్షమమితి * అబా
ధితత్వాదీతి * అబాధితత్వాదీతి మణిసందర్భలభ్యం విశేషణైవేత్యేవకారేణా

తయాతిరిక్తవిషయకత్వం నవిచారసహం ఏవం పంచమ్యంతభాగార్థస్యాతిరిక్తస్య విషయతయా తథాత్వాప్రతిపాదనేన న్యూనత్వంచేత్యతః పూరయతి * తద్బోధౌపయికేతి * అబాధితత్వాదిబోధౌపయికేత్యర్థః * విశిష్టహేతుసంబంధస్య * వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య॥ తస్యచాబాధితత్వాదివ్యాప్యతయా తద్బోధౌపయికత్వంబోధ్యమ్॥ మిశ్రమతముపన్యస్యతి *యత్త్వితి *

న్యూనవిషయకత్వదలేన వారణం నాస్తీతిలభ్యతే తచ్చాబాధ్యయంపదానుషంగమావేదయతీతిరీత్యా మణికారస్వరసలాభః॥ నను మూలకృతానిగమనస్యాబాధితత్వాదిబోధజనకత్వం ప్రదర్శ్యాతివ్యాప్తిర్వారితా ఇదంచనయుక్తం నిగమనేతద్బోధకపదాభావాత్॥ నచాబాధితత్వప్రతీతీచ్ఛయోచ్చరితత్వనిర్వాహాయ సాధ్యపదలక్షణయా తద్బోధఇతివాచ్యమ్॥ వహ్నిప్రతీతీచ్ఛయా ధూమపదోచ్చారితత్వస్యైవాదీవ్యమానసాదిబాధేనైవ తన్నిర్వాహే లక్షణాస్వీకారస్యాయుక్తత్వాదిత్యాహ * అబాధితేతి * లక్షణాదరః * లక్షణావృత్తేరాదరః॥ నతు లక్షణాస్యాదరఇత్యర్థః॥ సందర్భవిరోధాత్॥ అబాధితత్వం సాధ్యనిష్ఠపక్షనిష్ఠాభావాప్రతియోగిత్వపక్షావృత్తిసాధ్యాభావవ్యాపకత్వరూపాసత్ప్రతిపక్షితత్వమాదిపదగ్రాహ్యమ్ *వ్యాప్యతయేతి *సంబంధోపదర్శనమబాధితత్వాదిస్మృతిద్వారా తన్మానసజననాయ॥ వస్తుతస్తు సామానాధికరణ్యాదిమాత్రస్యైవ స్మారకసంబంధేనాసంభవాద్వ్యాప్యత్వపర్యంతానుధావనమ్॥ తదనుమానలాఘాయ ఏవంచ హ్రదోవహ్నిమాన్ జలాద్ధూమాద్వేత్యాదావబాధితత్వాదివ్యభిచారాత్ వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోర్నివేశసంగతిరితిబోధ్యమ్॥ కేచిత్తు॥ నిగమనఘటకతత్పదస్యాబాధితత్వాదివిశిష్టహేతౌ లక్షణా, తథాచాబాధితత్వాదిహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిప్రకారకస్తత్రబోధః, యద్వానిగమనాద్వ్యాప్తివిశిష్టహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వేన వహ్న్యేర్బోధస్తత్రైకవాక్యతయా ప్రతిజ్ఞాహేతుభ్యాం బోధితస్య వహ్నౌ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య బోధనే కింప్రయోజనమిత్యాకాంక్షాయామబాధితత్వాదిబోధస్య తత్ప్రయోజకత్వంకల్ప్యతే, తథాచనిగమనస్యాబాధితత్వాదిబోధౌపయికవిశిష్టహేతుసంబంధబోధజనకత్వాదితిమూలార్థః॥ అత్ర నైగమనబోధస్యాబాధితత్వాదిబోధౌపయికత్వంకథమితినశఙ్క్యమ్॥ హేతురబాధితత్వాదిమాన్ సాధ్యనిష్ఠహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వబోధకవాక్యానంతరోత్పన్నవాక్యబాధితసాధ్యనిష్ఠహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వఘటకహేతుత్వాదిత్యనుమానస్య

పృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యసమస్తం ఇతరపదం పృథివీతరపరం ఇతరాదిసంబ
న్ధికార్థబోధకపదానాం సమభివ్యాహృతతత్తత్పదోపస్థాప్య తత్తదర్థేతరత్వా
దినా నిరూఢలక్షణా అతో వాదివాక్యస్యారసిక(లక్షణావిరహేపి న క్షతిః ॥
ప్రతిజ్ఞాదౌ సర్వత్రైకేనైవ పదేన సాధ్యాదినిర్దేశ ఇతి న నియమః॥ తేనాగ్నిమ

భవాదిత్యాహుః ॥ ఇతరత్వస్య కేవలాన్వయితయా బాధమాశంక్యాహ * ఇత
రాదీతి * పూర్వకల్పే ఉపస్థితేపి బాధితత్వే మానసస్య నిశ్చయత్వసంపాదకం
వ్యాప్యత్వమితి) * నిరూఢేతి * నీలపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాద్యను
రోధేన వాదివాక్యే నిరూఢలక్షణా స్వీక్రియతే ॥ నను పృథివీతరేభ్య ఇత్యస్యాస
మస్తత్వే ప్రతిజ్ఞాదిఘటకసాధ్యవాచకపదసమానానుపూర్వికసాధ్యవాచకపదేనై
వోదాహరణాదిప్రయోగ ఇతి నియమాద్యన్నేతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాకారకప్ర
దర్శనస్య యుక్తతయా తథాభిధాయ యన్నపృథివీతరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యనా
నుపూర్వీప్రకారేణ సాధ్యనిర్దేశోఽసంగత ఇత్యరుచిరాహ * ప్రతిజ్ఞాదావితి *
ఏకేనైవ సమానానుపూర్వికపదేనైవ సాధ్యాదినిర్దేశ ఇతి నియమో న సర్వత్రే
త్యర్థః ॥ సర్వత్రేత్యనేకేకః క్వచిత్ప్రతిసంభవేపి సర్వత్రోదాహరణే తథా
ప్రక్రియతే యతస్తత్ తత్ నస్య పృథివీతరేభ్యో భిద్యత ఇత్యాదౌ యన్నై
తద్భిన్నం తన్నపృథివీత్యాద్యుదాహరణాదేపి కథకసంప్రదాయసిద్ధత్వాత్ ॥
అన్వయ్యుదాహరణేషు పదన ప్రతిజ్ఞాఘటకపదఘటితస్యదాసామ్యైకనే
త్యాదినియమః ॥ తేనోక్తనియమానాదరేణ ॥ ఏకైకేనైవపదేన సమపద
ద్వయమేవోక్తం ॥ తేన ప్రతిజ్ఞావాక్యే ఇతరేభ్యోభిద్యత ఇతి పదద్వయేన సాధ్య
నిర్దేశేపి న క్షతిః ॥ తేనైవ యన్న పృథివీతరాభిన్నం తన్నేతి వ్యాఖ్యానమసం
గతం తథాచ తేనేత్యాదిః (ప్రా)క్ప్రతిజ్ఞాదావితి పక్షేఽసంగతిప్రసంగా
త్ ॥ పదద్వయేన సాధ్యస్య నిర్దేశనియమనిరాకరణేపి యన్నపృథివీతరేభ్య
ఇత్యాదిపృథివీపదఘటితోదాహరణప్రయుక్తతాయా అనిష్టత్వాత్ ॥ సాధ్యవాచకపద
ద్వయస్య (ప్రా)థమికత్వేన తత్ప్రయుక్తతాయా అనుదయాత్తన్నిరాకరణస్యానుప
యుక్తత్వాచ్చ ॥ నను లక్షణాయా నిరూఢత్వం న వాదివాక్యే తదుపగమబీజం
కింతు స్వాయత్తే శబ్దప్రయోగ ఇతి న్యాయ ఏవ, నహి నిరూఢలాక్షణికనీలాదిపదే
తరపదేన నీలపర్వతాదిపక్షకప్రతిజ్ఞాసుకరా, ఇహ తు తథావిధేతరపదాన్యపృథివీ

న్న పృథివీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యుదాహరణప్రయోగావిరోధః ॥ విశేష్యవాచకం పృథివీతిపదాంతరం పూరణీయం శ్రుతపదం సమస్తమిత్యేవవా * ఉదాహరణవారణాయేతి * తజ్జన్యబోధేపిపక్షసాధ్యాశ్రయిత్వాత్మకతత్సంబంధరూపానుమితివిషయసకలపదార్థభానేనాన్యూనవిషయకత్వసత్త్వాదిత్యభిమానః * తల్ * అనతిరిక్తేతిపదమ్ ॥ అన్యూనవిషయకత్వంహిసప్రకృతానుమితివిషయతావ్యాపకవిషయతాకత్వం సర్వస్తాత్కాలత్వవానయం కాలపరిమాణవాన్ సర్వస్మాదిత్యత్రహేత్వవయవేఽతివ్యాప్తేః ॥ నాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిషయకత్వం హేతుత్వంప్రమేయాద్వాచ్యత్వవత్ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తేః॥ నాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిషయకత్వేసతి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట సాధ్యవిషయకత్వం తద్వైశిష్ట్యవిషయకత్వంవాప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యత్రహేతావతివ్యాప్తేః ॥ తజ్జన్యబోధే ప్రమేయత్వత్వరూప సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టస్య ప్రమేయపదార్థతావచ్ఛేదకస్య ధర్మిణి వైశిష్ట్యభానాదితి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం తద్వాచ్యం తథాచ నోక్తోదాహరణేఽతివ్యాప్తిరిత్యాశయేనసమాధయతి * తద్యుచ్ఛమితి * నను భ్రాంతిః పృథివీపదస్య విశేష్యపరత్వం ఇతరపదస్య పృథివీతరపరత్వమనగత్య తాదృశోదాహరణాత్పృథివీత్వవిశిష్టసాధ్యవత్త్వం ప్రత్యేతీతిత

తరపదఘటితానుకరణేతి విశేషం మనసికృత్యాహ * విశిష్యేతి * ప్రకృతానుమిత్యనివర్త్యసంశయానివర్తకత్వరూపస్యానతిరిక్తవిషయకత్వస్య సత్త్వదశాయాం కిమ్పృతమన్యూనవిషయకత్వంనివర్త్యమితివృచ్ఛతి *అన్యూనవిషయకత్వం హీతి * సర్వస్మాదితి *పక్షతావచ్ఛేదకకోటౌ సర్వస్మాదిత్యస్యానివేశేహేత్వవయవేనాతివ్యాప్తిస్సంభవతి ॥ తజ్జన్యబోధేసర్వజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యాతిరిక్తస్యాభానాత్ ॥ అత స్తత్ర సర్వస్మాదితినిర్దేశః ॥ ఏవంచ ప్రకృతానుమితావపి సర్వజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వభానాద్ధేతుజన్యబోధేపి తద్భానేప్యనతిరిక్తవిషయకత్వమక్షతమితి భావః ॥ ఏవమగ్రేపి ॥ పంచమ్యంతస్య పక్షతావచ్ఛేదకకోటినివేశస్యేదమేవప్రయోజనందృష్టవ్యమ్ ॥ కాలికసంబంధేనహేతుతయా విభక్త్యర్థేహేతుత్వాన్వయాయ కాలత్వేతి ॥ ప్రమేయహేతుత్వే ప్రమేయం తాదాత్మ్యేన పక్షతావచ్ఛేదకంబోధ్యమ్ ॥ ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వమితిపాఠాంతరం ప్రమేయాదిత్య

త్రాతివ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * తాత్పర్యభ్రమణేతి * తాదృశేతి * అన్యూనవిష
యకేత్యర్థః * అతిప్రసక్తత్వాత్ * తథాచాయమిత్యాకాంక్ష సాధ్యవత్త్వతా
త్పర్యభ్రమవిషయసర్వనామపదఘటితోపనయేఽతివ్యాప్తత్వాత్ ॥ తాత్పర్యభ్రి
మదశాయామపి నాతివ్యాప్తిప్రసక్తిరిత్యాహ * నచ తావతాపీతి * ఉదాహరణస్య *
ఉదాహరణత్వపర్యాప్త్యధికరణస్య * యన్నేత్యాదేః * యన్నేత్యాదిభాగార్థ
స్య * అనన్వయాత్ * పృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యేతాదృశబోధేఽప్రవేశాత్ ॥ తథా
చాన్యూనవిషయకతాదృశబోధజనకత్వమేకదేశస్యైవ నతు యన్నేత్యాదిఘ
టితసముదాయస్య ఏకదేశస్య తు న్యాయావయవత్వాభావాదేవ నాతిప్రసంగశ
ఙ్కా, న్యాయాంతర్గతత్వస్యైకదేశసాధారణస్య నివేశే చానతిరిక్తవిషయకత్వ
నివేశేపి తాదృశోదాహరణైకదేశేఽవాతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ తాత్పర్యభ్రమే
ణ యన్నేత్యాదికమంతర్భావ్య యద్భిన్నా పృథివీ ఇతరేభ్యోభిద్యత ఇత్య
న్వయబోధస్సంభవతీతి నాశంకనీయం ॥ జలం సద్ద్రవ్యం గంధవదిత్యాదౌ జలభి
న్నద్రవ్యం గంధవదిత్యన్వయబోధస్యానుభవవిరుద్ధతయా నఞర్థోద్దేశ్యతావచ్ఛే
దకకబోధస్యాప్యుత్పన్నత్వాత్ ॥ యదితరభిన్నపృథివ్యన్యదిత్యాకాంక్షో యద
ర్థవిశేష్యకబోధోపి న సంభవతి ॥ అయంసపచతిపురుషఇత్యత్ర ఇదంపదార్థే
పాకకర్తృపురుషభేదబోధస్యానుభవవిరుద్ధతయా అభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక
త్వేనాఖ్యాతార్థభానస్య, పచతి చైత్ర ఇవాయమిత్యాదితః పాకకర్తృచైత్రాదిసా
దృశ్యబోధస్యానుభవే నేతరవిశేషణవిశేషణతయా తద్భానస్యైవావ్యుత్పన్నత్వ

త్ర జ్ఞానేకత్వం పంచమ్యర్థ ఇతి మతే తస్య విశేష్యత్వేనైవ భానాత్ ॥ ప్రమే
యనిష్ఠహేతుత్వం తదర్థో బోధ్యః ॥ తథాపదం సాధ్యం బోధయత్వితి తాత్పర్య
భ్రమసంభవార్థం సర్వనామేతి ॥ సాధ్యవ్యాప్యబోధజనకత్వేన తాత్పర్యవిష
యం చేదం తథాపదమితి తథాభ్రమసంభవః ॥ యేతు తాత్పర్యభ్రమం ప్రకారా
ణ కల్పయిత్వోక్తోదాహరణేఽనతిరిక్తవృత్తిత్వవిషయకత్వపదానివేశేఽతివ్యా
ప్తింసంగమయంతి తన్మతానుసారేణ దర్శయతి * తాత్పర్యభ్రమణేతి * న
ఞ్పదం యత్పదార్థజలాదివిశేషితస్వార్థం బోధయత్వితి తాత్పర్యభ్రమేణేత్య
ర్థః ॥ భూతల యద్భిన్నం తమానయేత్యాదౌ తాత్పర్యం ప్రసిద్ధమ్ * ఇతరే
తి * నన్వేవం పశ్య మృగో ధావతీత్యాదౌ దర్శనవిశేషణమృగవిశేషణతయాఽ

న్నత్వాత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ అన్యూనవిషయకత్వం పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిషయక
త్వే సతి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిషయకత్వమేవ, నతు పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సా
ధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం ఏవంచ దర్శితవ్యతిరేక్యుదాహరణజన్య
బోధస్యాపి తాదృశాన్యూనవిషయకత్వాదతివ్యాప్తిః ప్రసజ్యతే ॥ న చైవమపి
సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షఘటితైక వాక్యార్థబోధ
కత్వముదాహరణైకదేశస్యైవ నతు తస్య పృథివీత్యాదిభాగఘటితసముదాయ
స్యేత్యవయవత్వవిశేషణప్రవేశాదేవ నాతివ్యాప్తిశంకేతి వాచ్యమ్ ॥ తాదృశాన్యూ

ఖ్యాతార్థభానస్యానుభవసిద్ధస్య విలోపప్రసంగః ॥ ధావతి మృగస్త్వం పశ్యేత్యా
దిశాబ్దబోధోపక్రమే వాక్యభేదో దుర్వారః ॥ అథ మృగకర్తృకం యద్ధావ
నం తత్పశ్యేతి బోధో వ్యుత్పత్తిసిద్ధ ఇత్యాశ్రయేత్ ॥ నీలో ఘటో భవతీత్యాదౌ నీలక
ర్తృకం యదసాధారణధర్మాత్మకం భవనం తదాశ్రయో ఘట ఇతి శాబ్దబోధస్యాన్య
త్ర స్వయం స్వీకారాదితి చేన్న ॥ ఆమన్త్రయ శిష్యాన్ ధావతి అస్తి తండులాః పచ
తీత్యాదౌ తథాప్యగతిరేవేతి చేన్న ॥ ధాత్వర్థేఽంశవిశేషణతావచ్ఛేదకతయాఽఽ
ఖ్యాతార్థభానస్యానభ్యుపగమాత్ ॥ ప్రకృతేచ ధావనాశ్రయమృగాదేః స్వక
ర్తృకత్వసంబంధేన దర్శనాద్యన్వయః ॥ ఏతత్ప్రయోగస్య (పప) త్వం త్రయోతం
డులకపచతీతి ప్రయోగవారణాయ చాఖ్యాతార్థవిశేషితనామార్థక్రియయోః సా
క్షాదన్వయబోధానంగీకారాత్ ॥ క్రియమాదముం నారద ఇత్యబోధిష ఇత్యాదౌ ధా
త్వర్థజ్ఞానే నారదస్య కర్తృతాసంబంధేన నసాక్షాదన్వయః కింతు తాదాత్మ్యస
మ్బంధావచ్ఛిన్నప్రకారితారూపే ఇతిపదార్థే స్వాన్వయిన స్తస్యాన్యేనాభి
ధానాన్నారదపదాత్ప్రథమా ప్రాతిపదికార్థమాత్రే తదనుశాసనాత్ ॥ తాదృశ
ప్రకారితాయామేవాక్యలిజ్ఞానప్రయోజ్యత్వం క్రమాత్పదార్థేఽన్వేతీతి న కో
పి దోషః ॥ అతఏవ చైత్రో ధావతి మృగః పశ్యతీత్యాదికా ప్రతిజ్ఞా ॥ నచ పు
ష్పం జిఘ్రతి చైత్ర ఇత్యాదౌ తాదాత్మ్యసంబంధేన చైత్రపదార్థస్యాపి పశ్య చైత్రః పు
ష్పం జిఘ్రతీత్యాదౌ శరీరవిశేష ఏవ తదర్థో వాచ్యః ॥ ఆత్మనస్తదర్థత్వే అస్తి సార
భం పశ్యేతి ప్రయోగవారణాయ లౌకికవిషయితాయా ఏవ సంబంధత్వాదయో
గ్యతాపత్తేః ॥ తథాచ సమవాయేన తత్ర ధాత్వర్థాశ్రయత్వాన్వయో దుర్ఘట
ఇతి వాచ్యమ్ ॥ అవచ్ఛేదకతాసంబంధావచ్ఛిన్నాశ్రయత్వాదేరాఖ్యాతార్థత్

సవిషయకత్వఘటితగర్భావచ్ఛిన్ననిరూపితజనకతాపర్యంతానివేశాత్ ॥ వాక్యా ర్థద్వయవిషయకసమూహాలంబనబోధజనకతామాదాయాతివ్యాప్తేః ప్రసంజనా త్ నహి తాదృశసమూహాలంబనబోధజనకత్వమేకదేశేపర్యవస్యతి అపితు స

స్య గంధలౌకికసాక్షాత్కారానుకూలఘ్రాణసమీపపుష్పనయనాదేర్వా జిఘ్ర త్యర్థత్వస్యాపగమేనాదోషాత్ ॥ అథైవమిదంగురుభ్యః పూర్వేభ్యోనమోవాకం ప్రశాస్మహే ॥ వందేమహీవతాంవాచమమృతామాత్మనఃకలామిత్యాదౌ నైయా యికానాం కాగతిః ॥ శాబ్దికానాం వాణీప్రాప్తిరూపేదం పదార్థవిషయ కాశాయాః స్వసమానకర్తృకాయానమఃపదఘటితవాక్యప్రయోగోత్తరకాలీన తయా బోధసంభవాదితిచేన్న ॥ వాక్యాంతరార్థఘటకతయాతత్క్రియాపదస్యై వం పదస్య తత్ప్రసంధానవైయర్థ్యస్యాశావిశేషత్వాన్నేదంపదార్థప్రకారక త త్క్రియావిశేష్యకబోధప్రసంగస్యచవారణాయ తత్ర శాబ్దికానాం వాక్యభే దస్యేష్టతయా నైయాయికానామదోషాత్ ॥ పచతిభవతీత్యాదౌ చపాకః కృతి భావనాశ్రయతేతినబోధః ॥ పచతిపదేఽఖ్యాతార్థానర్థక్యప్రసంగాత్ ॥ నాపి పాకకర్తాభావనాశ్రయఇతిబోధః ॥ అఖ్యాతార్థస్యోద్దేశ్యత్వాభావాత్ ॥ కింతు పాకకృతిరుత్పత్త్యాశ్రయతేత్యాకారః ॥ నను పాకకృతిరుత్పత్త్యాశ్రయఇ త్యేవ బోధోస్త్వితిచేన్న ॥ ప్రత్యయార్థయోరన్వయస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥ అ థైకకర్తృకపాకకర్తృకం భవనమిత్యేవబోధోస్త్వితిచేన్న ॥సంఖ్యాకాలాన్య ప్రత్యయార్థస్య విశేష్యత్వేనైవ ప్రకృత్యర్థే ఽన్వయాత్ ॥ నపచతిభవతీత్యా దిస్తు ఆధేయతారూపవృత్త్యనియామకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావాసత్త్వాదేవసప్ర యోగః ॥ చైత్రఃపచతి భవతిత్వంపచసి భవసీత్యాదిప్రయోగానాం ప్రామాణి కత్వే స్వకర్తృకత్వసంబంధేనైవ చైత్రసంబోధ్యాదీనాం పాకాదావన్వయఇ తిదిక్ * అనివేశాదితి * పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశి ష్ట్యావగాహిశాబ్దత్వస్య కదాచిత్కార్యతావచ్ఛేదకత్వేపి నిరుక్తాన్యూనవిషయ కశాబ్దత్వస్యాతథాత్వేనవా నివేశాసంభవాదిత్యర్థః ॥ నను ప్రమేయనిష్ఠహే తుత్వంప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేత్వప్రయుక్తాతివ్యాప్త్యాఽయంకల్పః పూర్వమేవ దూషితః తదిదానీంతత్కల్పమనుసృత్యాతివ్యాప్తిలాపనేసందర్భా సంగతిరిత్యతఆహ * అథవేతి * అథాత్ర ప్రథమకల్పపరిష్కారప్రకారః ॥ కి మనతిరిక్తవిషయకత్వం నతావత్ప్రకృతపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్ర

కృతసాధ్యనిశ్చయానివర్త్య సంశయానివర్తకత్వం ప్రమేయనిష్ఠ హేతుత్వం
ప్రమేయంప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తేః ॥ పక్షసాధ్యవిషయతాన్య వి
షయతాశూన్యత్వోక్తౌ సంసర్గతామాదాయాసంభవ ఇతి చేన్న ॥ పక్షతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యప్రకారతాశూన్యత్వస్యోక్తత్వాత్ ॥ ధూ
మాద్వహ్నిమత్పర్వతేత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్వారణాయ ప్రకృత పక్షా
ఘటకత్వేన ప్రకృతసాధ్యప్రకారతానివేశ్యా విశిష్టహేతుసంబంధఘటకసాధ్యప్ర
కారతాయాం తాదృశవిశేష్యతానిరూపకత్వాన్న నిగమనేఽతివ్యాప్తిః ॥ పర్వ
తః ప్రమేయకాలీనవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్న ప్రకారతాప్రవేశ్యా హేతుత్వం ప్రమేయవద్ధేతుత్వాజ్జ్ఞేయత్వాద్వేత్యా
దౌ హేత్వవయవవారణాయాన్యాసదలే సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశః ॥ హేతుత్వం
ప్రమేయంవాప్రమేయంప్రమేయాదిత్యాదౌ ధర్మితావచ్ఛేదకాప్రవేశేన తాదృశ
విశేష్యతానిరూపితసాధ్యప్రకారతాసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిప్రసంగః ॥ పర్వతో వ
హ్నిమాన్ వహ్నిమత్పర్వతాన్యతిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదౌ హేత్వవయవే ధ
ర్మితావచ్ఛేదకప్రవేశేఽపి ప్రకృతపక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వంవాచ్యమ్ ॥ తచ్చస్వ
నిరూపకత్వస్వాన్యసాధ్యాఘటకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపక
త్వోభయసంబంధేన తాదృశముఖ్యవిశేష్యతావత్త్వం తేనహేతుత్వంప్రమేయం
ప్రమేయత్వత్వవద్ధేతుత్వాన్యతిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదిహేతౌ నాతివ్యాప్తిః ॥ సా
ధ్యాఘటకత్వనివేశాత్పర్వతః పర్వతకాలీనవహ్నిమానిత్యాదౌ నావ్యాప్తిః (ప్రకృ
తపక్షఘటకవ్యతిరేకవ్యాప్తిఘటకప్రకృతసాధ్యాభావవ్యాపకత్వానవగాహిత్వం
ప్రవేశ్యం, తేన సాధ్యాఘటితవ్యతిరేకవ్యాప్తిబోధకనిగమనవ్యుదాసః) ॥ న్యా
యావయవశబ్దోపాదానాత్ తదేకదేశవ్యుదాసః ॥ అథవా ప్రకృతపక్షే ప్రకృ
తసాధ్యవిషయకత్వం యద్బహిర్భూతవిషయితాశూన్యత్వం తత్ ॥ తాదృశవిషయ
తాశాలినిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం బహిర్భూతత్వం తదర్థః ॥
వహ్నిసామగ్రీత ఆలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్ర్యా ఇత్యాదౌ
తాదృశానతిరిక్తవిషయకప్రకృతసాధ్యశాబ్దబోధజనకస్య హేతుత్వం ప్రమేయం
ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవత్ప్రమేయాదిత్యాదౌ తథావిధ ప్రకృతపక్షశాబ్దబోధ
జనకస్య హేతోర్వారణాయాన్యూనవిషయకత్వఘటకదలద్వయనివేశః ॥ నచ

ముదాయఏవ ॥ అథవా న్యాయాంతర్గతత్వమేవ సత్యంతార్థః ॥ అతఏవ మి
శ్రాణాంఘటశబ్దో గుణః ద్రవ్యకర్మాన్యత్వేసతి సత్త్వాదితత్త్వోదాహరణె య
దిప్రతిజ్ఞారూపశబ్దఏవ దృష్టాంతత్వేన ఉపాదీయతే తదాతత్రాఽతివ్యాప్తివార
ణార్థత్వాదిత్యాదినాశాబ్దజ్ఞానపదస్యవ్యావృత్తిదానసంగతిఃతదదానేతత్రాతివ్యా

ప్రమేయనిష్ఠం హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తిః॥
పక్షసమానార్థకా యే హేతవస్తదన్యత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ ఉత్తరకల్పేసిద్ధా
న్తకల్పేచ హేతుత్వే ఆధేయతాసంబంధేన ప్రమేయస్య సాధ్యత్వే స్వరూపా
దిసంబంధేన ప్రమేయాదితి హేతావతివ్యాప్తేస్తదన్యత్వం వినా ఉవారణాచ్చ ॥గ
గనేపి సత్త్వత్వేనాధేయతాసత్త్వాత్కాలికసంబంధేనవా హేతుత్వాన్నదోషః ॥
స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వవారణాయ నిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాంతరోపగమే
చతావృశవిషయితానవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకత్వం నివేశ్యమ్ ॥ యద్యపితా
దృశబహిర్వ్యాప్తలింగవిషయితాంశేన్యత్వమగ్రేవక్తవ్యం పూర్వోక్తవహ్నిసామ
గ్ర్యఇతిహేతౌ ఇదంజలం నిస్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వసామాన్య
త్వాదిత్యాదౌ యన్నజలం తన్నిస్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయఇత్యాద్యుదా
హరణస్య హేతుత్వం ప్రమేయాత్మ్యయత్వప్రమేయాదిత్యాదౌచ హేత్వా
ద్వారణాయ నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వనివేశఇతి సుపదం ॥ తథాప్యన్యూనానతి
రిక్తపదం విహాయమేతిమూలానురోధాత్తత్త్వాగఇతిపరైపరిశీలితఃపంథాః * అతఏ
వేత్యాది * ఘటశబ్దఇత్యాద్యర్థవారణార్థత్వాన్వయ్యంతో మిశ్రగ్రంథః॥ఘటశబ్దఇతిశ
బ్దపదంఘోత్తరాకారోత్తరటకారోత్తరాకారత్వరూపానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నస్య
పక్షత్వోపస్థాపకం నతు నివిష్టంతైయర్థ్యాత్ * ప్రతిజ్ఞారూపశబ్దః*తదాకారకశ
బ్దః ॥ ప్రతిజ్ఞారూపవ్యక్తేఽనేనేతివ్యుత్పత్తేః ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాశబ్దస్యోదాహరణైక
దేశత్వాభావేపినక్షతిః ॥ తదాకారకశబ్దత్వేన తదుపాదానమితియావత్ ॥ ఘ
టశబ్దో గుణఇతిప్రతిజ్ఞాబోధస్య ఘటశబ్దో గుణఇతి శబ్దశబ్దస్యార్థః ॥ అత్ర
చానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధజనకత్వమిత్యత్ర శాబ్దపదం వ్య
ర్థమ్ ॥ అనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకత్వస్యైవ సమ్యక్త్వాదితియ
ద్యుచ్యేత తదాఘటశబ్దో గుణఇతి ప్రతిజ్ఞాఘటితన్యాయఘటకోదాహరణైకదె
శే యోయో ద్రవ్యకర్మాన్యత్వేసతి సత్త్వావాన్ సగుణో యథాఘటశబ్దో
గుణఇతిశబ్దరూపదృష్టాంతఘటకీభూతఘటశబ్దేఽతివ్యాప్తిస్తద్విశేష్యకగుణత్వా

వర్ణీతభానరూపశ్రావణప్రత్యక్షే ఘటశబ్దో గుణ ఇత్యాకారకే తాదృశశబ్దస్యవిషయవిధయా జనకత్వాత్ ॥ దృష్టాంతఘటకశబ్దస్యాపి ప్రతిజ్ఞాఘటకశబ్దసమానానుపూర్వీకతయా శ్రావణస్య తాదృశానుపూర్వీరూపపక్షతావచ్ఛేదకప్రకారకత్వేన గుణత్వరూపసాధ్యప్రకారకత్వేనచ ప్రకృతానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వాచ్చ సత్తాదిభానవిరోధిసామగ్రీవశాద్వా సత్తాద్యభానాదనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వమ్ ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాప్రత్యక్షమాదాయ తద్ఘటకయావద్వర్ణేషు నాతివ్యాప్తిరభిహితా తస్యాగ్రిమవర్ణాద్యవగాహిత్వేనాతిరిక్తవిషయకత్వాత్ ॥ నన్వేవమపి ప్రతిజ్ఞాఘటకఘటశబ్దేవాతివ్యాప్తిః కుతో నాభిహితా తస్యాపి గుణత్వేనరూపేణ స్వవిషయకప్రత్యక్షజనకత్వాదిత్యుదాహరణాభిధానంనిర్బీజమితి చేన్న ॥ గుణత్వేన ప్రతిజ్ఞాఘటకశబ్దప్రత్యక్షం నోత్పత్తుమర్హతి ప్రతిజ్ఞాశ్రవణాత్పూర్వం గుణత్వరూపవిశేషణోపస్థితేరభావాత్ విశిష్టబుద్ధౌ విశేషణజ్ఞానస్య కారణత్వాత్ ॥ ఉదాహరణఘటకస్యతు ఘటశబ్దస్య గుణత్వేనప్రత్యక్షంసంభవతి ॥ తత్పూర్వం ప్రతిజ్ఞయైవ గుణత్వోపస్థితేరితి తావత్పర్యన్తానుసరణమ్ ॥ నచ [illegible]ప్రతిజ్ఞయైవ గుణత్వోపస్థితేస్తేనరూపేణ ప్రతిజ్ఞాఘటకఘటశబ్దప్రత్యక్షంసంభవతీతి తావత్పర్యన్తానుసరణం కిమర్థమితివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞావాక్యాత్పూర్వం నియమతో జిజ్ఞాసాయాస్సత్వత్రసత్త్వమానాభావాత్ ॥ అతఏవ జిజ్ఞాసాబోధకవాక్యానిర్దేశాయ పంచవాక్యానామేవ న్యాయత్వమురరీకృతంనవీనైః ననుఘటత్వాదీనాం ప్రతిజ్ఞాయాకఘటశ్రవణం ఘటత్వాదీనాంపూర్వమనుపస్థితేరితి చేన్న ॥ అనుపస్థితస్య గుణత్వస్య భానానంగీకారేప్యనుపస్థితానాం ఘటత్వాదీనాం భానస్య సిద్ధాంతసిద్ధత్వాత్ ॥ ప్రత్యక్షభిన్నఘటత్వాదినా శబ్దజ్ఞానేపివిశేషణజ్ఞానముద్రయా ఘటత్వాదిజ్ఞానస్య హేతుత్వాత్ ॥ ఇహాపిఘటత్వాదినిర్వికల్పకంస్వీకార్యమితి ॥ ఇదంతు బోధ్యమ్ ॥ ఉత్తరత్వంధ్వంసఏవ నచానుపస్థితోపి పూర్వవర్ణస్య సంసర్గః ॥ ఉత్తరవర్ణప్రత్యక్షం తత్సంసర్గేణ పూర్వవర్ణోపనీతభానాత్మకమ్ ॥ ఏవం పూర్వవర్ణవిశిష్టోత్తరవర్ణోపనీతభానాత్మకం తృతీయవర్ణప్రత్యక్షముత్తరమితిరీత్యా చరమవర్ణప్రత్యక్షమిత్యేకః పంథాః ॥ ధ్వంసస్య సంసర్గత్వే మానాభావాత్పదప్రత్యక్షే ఆనుపూర్వీనభానతే కింతు ధ్వంసంజ్ఞాత్వాధ్వంసరూపపూ

త్తిప్రిస క్తిః విషయవిధయా శ్రావణప్రత్యక్షజనకత్వాత్తాదృశ దృష్టాంతరూపశ

బ్ద స్యేతి, పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిషయకత్వమేవాన్యూనవిషయకత్వం ఏవంచతా

దృశోదాహరణైకదేశాతివ్యాప్తివారణాయైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సా

ధ్యతావచ్ఛేదకమాత్రవిశిష్టసాధ్యప్రకారకత్వార్థకమనతిరిక్తవిషయకత్వమితితజ్జ

న్యబోధస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యాప్రకారకత్వాత్ ॥మాత్రపదా

నర్థ్యాభావాన్నిగమనవ్యుదాసః తజ్జన్యబోధే విశిష్టహేతుసంబంధస్యాధికస్య

సాధ్యాంశే భానేన శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యాప్రకారకత్వాత్ ॥ఏ

వం వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమిత్యాద్యుపనయజన్యబోధస్య వ్యాప్తిఘటకా

ధికరణాంశే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వేపి సాధ్యాంశే వ్యాపకత్వ

స్యాధికస్య భానేన తత్రాపి నాతిప్రసంగః ॥ నచైవమపి యన్నపృథివీతరాన్య

దిత్యుదాహరణైకదేశేఽతిప్రసంగః తజ్జన్యబోధే పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిష

యకత్వస్య శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రకారకత్వస్యచ సత్త్వాదితివాచ్యమ్ ॥

శ్రవణోత్తరత్వప్రకారకం మానసమిత్యపరః పంథాఇతి * దృష్టాంతరూపశబ్ద

స్యేతి * ననూదాహరణఘటకస్య ఘటశ్శబ్దో గుణఇతివాక్యస్య ప్రతిజ్ఞావాక్య

రూపదృష్టాంతబోధకత్వస్యైవసత్త్వేనకథంతద్రూపత్వమితిచేన్న ॥దృష్టాంతో

రూప్యతేఽనేనేతివ్యుత్పత్త్యా దృష్టాంతరూపేత్యస్య దృష్టాంతబోధకేత్యర్థా

త్ శాబ్దపదేనత్రైవ శాబ్దబోధస్య హేతువైశిష్ట్యావగాహిత్వాన్నాతివ్యాప్తిరి

త్యుపష్టంభకనిగర్వః * సాధ్యేతి * అభావే ప్రతియోగితాసంబంధేనభేదస్యభా

నాత్ * మాత్రేత్యాది* నన్వన్వయవ్యాప్తివిశిష్టసంబంధబోధస్థలేహేతువ్యాప

కతావచ్ఛేదకవహ్నిత్వభానాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరానవచ్ఛిన్నప్రకారకత్వంని

గమనేఽక్షతమితిచేన్న ॥ నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకావర్యాప్తావచ్ఛేదకతా

నిరూపకత్వస్య తదర్థత్వాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాని

వేశాదేవ వ్యతిరేకవ్యాప్తైస్సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూపవ్యాప్తేర్వా నిగమనా

ర్థఘటకత్వేఽదోషాత్ ॥ యత్రచ యాదృశంసాధ్యతావచ్ఛేదకం తత్పర్యాప్తతి

సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకతాకత్వంవా వివక్షితమ్

ప్రకృతపక్షవిశేష్యకత్వావచ్ఛిన్నే ప్రకృతసాధ్యప్రకారకత్వాభావాదేవవ్యతిరే

పక్షతావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వావచ్ఛేదేనతాదృశసాధ్యప్రకారకత్వస్య దలద్వయనిష్కృష్టార్థత్వాత్ తాదృశోదాహరణభాగజన్యబోధస్యేతరంభేదాంశే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకతయా తాదృశప్రకారకత్వవిరహాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసమ్బంధనివేశనంచ యత్ర కాలికసంబంధేన కాలపరిమాణస్పందత్వాదేస్సాధ్యతాసమవాయేనచ తస్యైవహేతుతా తత్రత్యోపనయీయవ్యాప్యంతాతిరిక్తభాగవారణాయ ॥ సిషాధయిషయాచ న్యాయప్రయోగోనాభ్యుపేయత ఇతి యత్రసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యస్యసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుతా తత్రత్యోపనయీయ తాదృశభాగేఽతిప్రసంగఇత్యస్య నావకాశః ॥ నచైవమపి నిగమనీయ తస్మాదిత్యంశాతిరిక్తాంశేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యమ్ ॥ తస్మాదిత్యంశార్థమనంతర్భావ్య వ్యవహితయోఃపక్షసాధ్యవద్వాచకపదయోరన్వయబోధాజనకత్వాదితిరీత్యా ఉక్తస్థలేపివ్యావృత్తిదానంసంగమయంతి ॥ అయంప దానానుషంగపక్షే నిగమనేఽనతిరిక్తవిషయకత్వవ్యావృత్తిర్నసంగచ్ఛతే ఇత్యాశంకతే *యదిచేతి* అయమాదీత్యాదినా ఇదమాదిపరిగ్రహః * వాక్యైకవాక్యతయేతి*ఉపనయనిగమనవాక్యయోరేకవాక్యతయేత్యర్థః *విశిష్టలాభాత్*ప

కినిగమనవారణమ్ * పక్షతేతి * అన్యూనవిషయకం సదనతిరిక్తవిషయకమిత్యుద్దేశ్య విధేయభావమహిమ్నాఽవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావలాభః * తాదృశేతి * శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టేత్యర్థః ॥ శుద్ధస్యేవమనుషంగపక్షే నిగమనవారణాయ॥ నన్వేవం దర్శితసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధోపాదానఫలంనసంభవతీత్యత ఆహ * సాధ్యతేతి * తత్రత్యేతి * కాలపరిమాణవ్యాప్య కాలపరిమాణవానయమిత్యాద్యుపనయీయశుద్ధహేతుమత్త్వాబోధకస్య కాలపరిమాణవానయమితి భాగస్యవారణాయేత్యర్థః * తస్మాదితి * అయంతస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనస్యాయంవహ్నిమానిత్యంశే ఇత్యర్థః ॥ పక్షపదార్థోపస్థిత్యవ్యవహితసాధ్యోపస్థాపకత్వరూపాసత్త్వభావేనేత్యాశయః ॥ ఇదమాదీత్యాదినా నచ నాత్ర గంధఇత్యాదావతిప్రసంగాదిపరిగ్రహః * వాక్యయోరితి * యద్యప్యగ్నిహోత్రం జుహోతి యవాగూంపచతీత్యాదౌ అగ్నిహోత్రహోమసాధనీభూతయవాగూపాకానుకూలకృతిమానిష్టసాధనాగ్నిహోత్రహోమకఇతిబోధస్స్వీకార్యః,అన్యథా యవాగూపాకస్య వైయర్థ్యాపత్తిప్రసంగాత్॥తత్రాదృష్టానంగీకారాత్ ॥ ఏవంచ

క్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యవత్త్వాలాభాద్విశేషాకాంక్షానివృత్తేః ॥ నచ పక్షవా
చకపదానుషంగే తస్మాన్నేతరాణీత్యాదినిగమనవిరోధః అనుయోగ్యమిశ్రిత
నఞర్థశాబ్దబోధస్యాఽవ్యుత్పన్నతయా తస్మాత్రిస్యాబోధకత్వేన వాక్యత్వాభా
వాదితి వాచ్యం॥ ఏతన్మతే తాదృశనిగమనానభ్యుపగమాత్ ॥ యద్యప్యనతిరిక్త
విషయకత్వానివేశే అన్యూనవిషయకబోధజనకత్వం తజ్జనకజ్ఞానవిషయత్వంవా
న్యాయావయవత్వం విశేషితం ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్యబోధమాదాయ హేత్వాదా
వతిప్రసక్తం॥తథాపి ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపాన్యూన
విషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయ
తావద్వర్ణసముదాయత్వనివేశేనాయందోష ఇతిస్థలాంతరేవ్యావృత్తిమాహ*త
చేత్యాదినా*భానే*జ్ఞానే, సామాన్యతః*అధికరణత్వరూపసామాన్యధర్మావచ్ఛి
న్నే విశేషరూపానవచ్ఛిన్నే ఇతి వా*సాధ్యవత్త్వభానాత్*సాధ్యవత్త్వవిషయక

తత్తద్వాక్యార్థజ్ఞానసహితం యోగ్యతాజ్ఞానం, ఏకవాక్యార్థ విశిష్టాప
రవాక్యార్థప్రతీతిఘటితతాత్పర్యజ్ఞానంచ కారణమ్ ॥ తత్తద్వాక్యార్థజ్ఞానోప
యుక్తాకాంక్షావాక్యద్వయసన్నిధానంచానయుజ్యతే ॥ నను వాక్యద్వయాకాం
క్షా ॥ తథాచోక్తం "స్వార్థబోధే సమాప్తానామంగాంగిత్వాద్యపేక్షయా ॥
వాక్యానామేకవాక్యత్వం పునస్సంహత్య జాయతే" ఇతి ॥ తథాప్యత్రైవ వాది
తాత్పర్యాద్వాక్యైకవాక్యతానామనయవాంతరేణేతి బోధ్యమ్॥ఏకవాక్యతాచ
యత్కించిదేకవిషయతాప్రయోజకత్వం విషయతాంతరనిరూపితత్వస్య తద్విశేష
ణత్వాత్ * విశిష్టేతి * శుద్ధపర్వతత్వావచ్ఛిన్నే తాదృశవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న
బోధేచ్ఛాయా విశిష్టపర్వతత్వావచ్ఛిన్నతద్బోధజనకేన నివృత్త్యసంభవాద్వి
ధితా యవిచేతి * తాదృశేతి * తస్మాదితరేభ్యోభిద్యత ఇత్యేవ నిగమనోపగ
మాత్ ॥ ఇయంతస్మాన్నేతరాణీతి తు నపక్షపదఘటితతయా సంప్రదాయవిరో
ధాత్ ॥ న్యూనతాం శంకతే * యద్యపీతి * భానమ్, విషయతా, తథాచ భా
నే భానాదిత్యత్రాన్వయాదాహ * జ్ఞాన ఇతి * సాధ్యసామానాధికరణ్యఘ
టకాధికరణస్య సాధ్యాధికరణత్వేన నివేశేఽధికరణత్వావచ్ఛిన్నే సాధ్యభానం
ప్రత్యాపద్య సాధ్యేన రూపేణనివేశే నిరవచ్ఛిన్నే తద్భానమాహ * విశేషేతి *

త్వాత్ ఉపనయస్య వారణాయ తదితి యోజనా ॥ పక్షేసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వమేవాన్యూనవిషయకత్వం నతు పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యాంతర్భావ ఇత్యభిప్రాయేణేదం॥ ప్రమేయావాచ్యత్వవానయం ప్రమేయః ప్రమేయాదిత్యాదివక్ష్యమాణహేతువారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యాంతర్భావ ఆవశ్యక ఇతి తదంతర్భావాభిప్రాయేణ స్థలాంతరే వ్యావృత్తిమాహ * యత్రేతి * పక్షేతి * పక్షస్యతాద్రూప్యేణ పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారేణ దృష్టాంతతయా యత్రోపన్యాసః తత్రోదాహరణస్య, సాధ్యస్య తాద్రూప్యేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారేణ హేతుతయా యత్రోపన్యాసః తత్రోపనయస్యవారణాయతదిత్యర్థః ॥ రూపాంతరేణపక్షసాధ్యయోర్దృష్టాంతహేతుత్వేనోపన్యాసేదన్నితా న్యూనవిషయకత్వాసంభవ ఇతి తాద్రూప్యేణేతి ॥ నను పక్షే సాధ్యనిశ్చయదశాయామేవ తాదృశ

ఉపనయస్యేతి * నిగమనేపతస్మాదితి తత్పదార్థవ్యాప్తిర్న భాసత ఇత్యాశయః ॥ పక్షఇతి * అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనోద్దేశ్యత్వేఽనుమితిజనకపక్షేపి వ్యాప్తిరుద్దిష్టవ్యా ॥ ప్రాచాంపక్షైకదేశోదృష్టాంతఇత్యాశయమితి ॥ హేతౌసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నఘటితత్వలాభాయ ప్రమేయత్వస్య సాధ్యతానుసరణమ్ * వక్ష్యమాణేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశవ్యావృత్తిదానాయ పంచమ్యర్థఘటకపక్షకప్రతిజ్ఞాస్థలఇత్యాదినా హేతుత్వ ప్రమేయావాచ్యత్వవత్ప్రమేయాదితియోహేతుప్రయోగే తత్సాధ్యవతః పక్షత్వే తద్భిన్నత్వేన పక్షతావచ్ఛేదకనివేశవ్యావృత్తిరిత్యర్థః ॥ యత్ర పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వనివేశాన్నాయందోషఇతి ॥తన్న॥ ప్రమేయావాచ్యత్వవద్భిన్నత్వం పక్షః తాదాత్మ్యేన స్వరూపసంబంధేన వా ప్రమేయంసాధ్యం స్వరూపసంబంధేన తాదాత్మ్యసంబంధేనవా ప్రమేయంహేతు స్తత్రప్రమేయాదితి హేత్వసిద్ధ్యభావేఽతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధస్యైతద్దలేఽనివేశస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ అస్తు న హేతు పక్షతావచ్ఛేదక పర్యాప్తవిశేష్యతావచ్ఛేదకతాకత్వనివేశాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ కించ జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వవాచ్యత్వవజ్జన్యజ్ఞానవిషయతా జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞానవృత్తినిరూపితత్వసంసర్గకప్రతిజ్ఞాయాం జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వాదితి జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞానవిషయతేతిపక్షముఖ్యవిశేష్యకబోధజనకహేత్వావతివ్యాప్తిః ॥ జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞానవిషయతేతిబోధస్యసా

దృష్టాంతహేతుత్వసంభవఇతి సంశయాభావాన్నాన్వయఏవ నసంభవతీత్యతఆహ * తాదృశసిషాధయిషయేతి * జల్పస్థలేసంశయస్యావశ్యకత్వేపి వాదస్థలేనతథేతి సంశయమంతరేణాపి అనుమిత్సాధీనానుమితినిర్వాహాయ ప్రయోగసంభవాదితిభావః ॥ నను సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగోపగమే పంచమ్యర్థహేతుత్వే యాదృశసంబంధేన ప్రకృత్యర్థస్యాన్వయ స్తత్సంబంధేన వహ్నిసాధ్యకహేతుత్వపక్షకవహ్నిహేతుకన్యాయాంతర్గతహేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగో నాంగీకర్తవ్యఇత్యతఉక్తవ్యావృత్తిర్నసంగచ్ఛతే ఇత్యతస్థలాంతరమనుసరతి * యత్రచేతి * పర్వతత్వసామానాధికరణ్యేన సాధ్యసిద్ధేర్యత్రోద్దేశ్యతా తత్రైవతత్పర్వతత్వేనాపి దృష్టాంతతా న సంభవతి ఏతత్పర్వతత్వేన సాధ్యసత్తానిశ్చయస్యాపి తాదృశానుమితివిరోధిత్వా

ధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞానరూపసాధ్యప్రకారకత్వాత్ ॥ పర్వతోధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదివారణాయ భ్రమభిన్నజ్ఞానజన్యజ్ఞానవిషయత్వస్య భ్రమభిన్నత్వఘటితస్యపంచమ్యర్థత్వాత్ ॥ యదిచజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వేఏవ ప్రకృత్యర్థభానం తదాస్వవిషయకప్రమాజన్యజ్ఞాననిరూపితత్వసమ్బంధేన జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వసాధ్యకోక్తహేతావతివ్యాప్తిరితి ముఖ్యత్వే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధయోర్నివేశేపి పర్యాప్తినివేశశ్చానన్యకఇతిపక్షతావచ్ఛేదకనివేశోదుర్వారః * సంశయేతి * సంశయేసత్యేవజిజ్ఞాసోదయాత్ ॥ సందిగ్ధేర్థేన్యాయఃప్రవర్తతఇతిసిద్ధాంతాత్ ॥ విపరీతోద్భావకపరవిజిగీషయా న్యాయప్రయోగోజల్పః * వాదేతి * ప్రథమతఃసంశయనివర్తకసాధ్యనిశ్చయసత్వేపి అనుమిత్సైవానుమితిచరమకారణపరామర్శప్రయోజకన్యాయసంపాదికేతి భావః ॥ జగదీశేనతు న్యాయలక్షణే సాధ్యసంశయకాలీనత్వం విశేషణముపాత్తం తచ్చ సిషాధయిషాస్థలే ప్రతిజ్ఞాదివాక్యపంచకస్యాలక్ష్యత్వమభిప్రేత్య ॥ పరేతు తస్యలక్ష్యత్వమభిప్రేత్యసిషాధయిషాసాధ్యసాంశయికవిప్రతిపత్త్యన్యతరకాలీనత్వం తదర్థఇత్యాహుః ॥ ఏవం సిద్ధిసత్వే సిషాధయిషావిరహే ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యేఽతివ్యాప్తివారణాయ సిషాధయిషాకాలీనత్వందేయమితి తేనోక్తం తత్ర సిద్ధ్యసత్వే న్యాయేఽవ్యాప్తిరతః పక్షతాకాలీనత్వం తదర్థఇతి తదుభయమపి పృథగేత్యపేక్షితమ్ * యాదృశేతి * హేతుత్వంవహ్నిమద్వహ్ని

దతః పర్వతత్వావచ్ఛేదేనేతి * తత్ప్రోదాహరణస్యేతి * యద్యపి పర్వతత్వావ
చ్ఛేదేన వహ్నిమత్త్వావగాహిన్యామనుమితౌ పర్వతత్వవ్యాపకత్వస్యాధికస్య
వహ్న్యంశే భానాత్తాదృశదృష్టాంతఘటితోదాహరణజన్యబోధేచ తదభానాద
స్యానుమితిన్యూనవిషయకత్వమేవ ॥ తథాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యతావ
చ్ఛేదకవిశిష్ట వైశిష్ట్యానవగాహిత్వరూపం నిర్వాచ్యముద్దేశ్యానుమిత్యన్యూన
విషయకత్వమవ్యాహతమేవేతిభావః ॥ యద్యపి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవి
శేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపి
తజనకతావచ్ఛేదకవిషయతానివేశే ఉదాహరణైకదేశఏవ తాదృశవిషయతా న
తు సముదాయ ఇతి న్యాయావయవత్వనివేశాన్నాతివ్యాప్తిప్రసంగః ॥ తథాపి
ప్రతిజ్ఞామాత్రఘటకత్వగర్భన్యాయావయవత్వంప్రకృతలక్షణేప్రవిష్టం తద్వ్యయ

రిత్యాహ నిరూపితత్వంసంబంధః * పర్వతత్వావచ్ఛేదేనేతి * అవచ్ఛేదకావ
చ్ఛేదేన హేతుమత్తాబోధకప్రతిజ్ఞోపనయయోః, ఉదాహరణేయత్పదస్యపక్షతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేతరత్వగ్రాహకోదృష్టాంతప్రయోగఏవ, ప్రతిజ్ఞయా యాదృశ
బోధోజన్యతే తదృష్టాంతేనైవోదాహరణేన తాదృశబోధస్యజన్యతే
నాకాంక్షితత్వాత్ ॥ తేనసప్రాప్తోగ్రంథవిరోధః ॥ తత్ర సామానాధికరణ్యేనప్ర
తిజ్ఞాయాముదాహరణేన తాదృశబోధానుత్పత్తేనుక్తత్వాదితి * నిర్వాచ్యమితి*
అన్యూనవిషయకత్వశరీరే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యానివేశాది
తిభావః * జన్యతేతి * ఉదాహరణవాక్యనిష్ఠాయజన్యతావిషయితయోర్నివేశః ॥
* ప్రతిజ్ఞామాత్రేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణత్వసతి ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్న
భేదానుయోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వమర్థః ॥ హేత్వాద్యఘటకత్వంతునని వేశ్య
తే ప్రయోజనాభావాదితిభావః ॥ అత్రచానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశపక్షే సాధ్య
తావచ్ఛేదకసంబంధవిషయకతాదృశనిశ్చయానివర్త్యసంశయానివర్తకత్వం తద
గ్రేవివక్షణీయమ్ ॥ తాదృశైసచసామానాధికరణ్యేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాంస్వా
ర్థమాత్రబోధమాదాయ పర్వతోదాహరణైకదేశేన నావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన త
త్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణాతివ్యాప్తిః ॥ అథావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యాభావసంశ
యస్యాపి తాదృశశాబ్దబోధనివర్త్యతయా కథంనాతివ్యాప్తిః ॥ నచ తాదృశని
శ్చయనివర్త్యతావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకం యత్సంశయవ్యక్తివిషయిత్వావ్యక్తిరూ

పం తద్విశిష్టావచ్ఛిన్ననిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వంతదు
ర్థః ॥ తాదృశంచ పక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యాభావప్రకారితాత్వ
మితినదోషఇతివాచ్యమ్ ॥ ఏవమప్యవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యాభావసంశయ
ప్రతిబంధకతాయాఅపి తథావిధనిశ్చయత్వవ్యాపకతయోక్తరూపస్యతన్నివర్త్య
తావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకత్వాసంభవాదితిచేన్న ॥ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపికా
సాధ్యసామానాధికరణ్యేన సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వావ్యాపికాయాప్రతిబంధకతా త
దనిరూపకసంశయః అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యాభావసంశయస్తమాదాయ
అనతిప్రసంగాత్ ॥ అత్రాపి తన్నిరూపితనివర్త్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛేదకత్వా
దిప్రాగుక్తవిలక్షణమావశ్యకమన్యథోక్తసంశయస్య సామానాధికరణ్యేనసాధ్యా
భావసంశయత్వేన తన్నివర్త్యతయాఽసంగ్రహాపత్తేః ॥ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యా
పకప్రతిబంధకతాకత్వసామానాధికరణ్యేన సాధ్యావగాహిత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబ
ధ్యతోభయశూన్యసంశయఏవవాసిద్ధ్యః ॥ అనచ్ఛిన్నత్వం స్వరూపసంబన్ధవి
శేషః ॥ నచైవమప్యసంభవఇతివాచ్యమ్ ॥ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యావగా
హిత్వావిరహవిశిష్టతత్ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వస్య వాచ్యత్వాత్
సామానాధికరణ్యేన ప్రతిజ్ఞాయాం తజ్జన్యబోధస్య ద్వైవాదవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన
సాధ్యావగాహిత్వేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారేతిచేత్తర్హి తాదృశానవగాహితా బహిః
ర్భూతతాదృశవిషయితాశూన్యత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ ఉక్తసమూహాలంబనబోధే
చ తాదృశబహిర్భూతసామానాధికరణ్యేన సాధ్యానవగాహితాయాస్సత్వేననదో
షః ॥ తద్బహిర్భూతత్వంచ పక్షే తాదృశసాధ్యానవగాహిత్వానవచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధ
కతావచ్ఛేదకత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధకతానవచ్ఛేదకత్వంవా యథావసీపము
పాదేయమ్ ॥ నచైతాదృశప్రయాసఃకిమర్థఇతివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసం
బన్ధశ్చాన్యానవిషయకత్వదలేన ప్రవిష్టః ప్రయోజనాభావాదిత్యగ్రిమగ్రన్థద
ర్శనేనైతాదృశరీతేరేవాభిప్రేతత్వాత్ ॥ నచ సగ్రన్థః సామానాధికరణ్యేన
ప్రతిజ్ఞాపర ఇత్యవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన ప్రతిజ్ఞాలక్షణే తద్దలే తన్నివేశే నబాధ
కమితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధనివేశస్య ప్రయోజనసత్వేన తద
భావకథనాసంగతేః ॥ తద్దలే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధవివక్షాయాఅవచ్ఛేదకా
వచ్ఛేదేన ప్రతిజ్ఞాలక్షణేఽత్యావశ్యకత్వాత్తాంవిస్మృత్యదీక్షితకృదుక్తపూర్వప్ర

ఖాయాం పర్వతఇత్యుదాహరణైకదేశేపీత్యాశయః ॥ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యసాధనకన్యాయనివిష్టప్రతిజ్ఞాలక్షణేఽవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపాన్యూనవిషయకత్వ నివేశే నైతద్వ్యావృత్తిసంగతిరిత్యపరితోషేణ వ్యావృత్త్యంతరమాహ * సత్యంతస్యవేతి * అత్రాయమాశయః ॥ ఏతల్లక్షణఘటకన్యాయావయవత్వశరీరే ఉభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వం ననివేశనీయం

ప్రయోజనం లాపయిత్వా తత్సరణమాత్రేణ తన్నిరస్య దీధితికృతాం ప్రయోజనాన్తరాభిధానస్య ప్రామాదికత్వాపత్తేశ్చ ॥ యద్యపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధవిషయకతాదృశనిశ్చయానివర్త్య సంశయానివర్తకబోధసామానాధికరణ్యేన సాధ్యానవగాహిత్వేన విశిష్యోక్తప్రయాసమంతరేణైవావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణంసువచమ్ ॥ తథాపివిశేషణాంతరపూరణమపేక్ష్యావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యావగాహిత్వఘటితాన్యూనవిషయకత్వదలప్రవేశఏవ స్యాదితి తదుపేక్షేతి ॥ సామానాధికరణ్యేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణస్యావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాంతు నాతివ్యాప్తిః ॥ శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధవిషయకప్రతిజ్ఞాఘటనిశ్చయే సామానాధికరణ్యమాత్రేణ సాధ్యాభావసంశయవిరోధితాయాఅసత్త్వేనైవాదోషాత్ ॥ ఏవంచేదానీమన్యూనవిషయకత్వదలఏవానాయత్యాసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం సాధ్యప్రకారతాయాంనివేశ్యమ్ ॥ తథాచపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞావారణాయ అనవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యావగాహిత్వంనివేశ్యసామానాధికరణ్యేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాస్సామానాధికరణ్యేన ప్రతిజ్ఞాయామతివ్యాప్తివారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యావగాహిత్వం నివేశ్యావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాశ్చలక్షణంఫలితం న్యాయత్వఘటకప్రతిజ్ఞాయామేతన్నివేశే ఉదాహరణైకదేశోనవాప్యతఇతి విశేష్యదలే తన్నివేశ్యమిత్యాశయేనాహ * అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనేతి * యద్వాతిక్వచిత్పాఠః ॥ అన్యూనవిషయకత్వదలే ఆపాతతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధంనివేశ్యదర్శితవ్యావృత్తినిరాకరణమయుక్తమిత్యాశంక్య ఉభయఘటకేత్యాదివిశేషణసత్త్వే పూర్వవ్యావృత్తిస్తత్స్ఫురిత్యాగ్రిమాపీత్యాశయవానాహ యద్వేత్యవతారణీయమ్ ॥ నను హేత్వర్థవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యబోధమాత్రాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యా

అనతిరిక్తవిషయకత్వవిశేషణేనైవతాదృశభాగద్వయఘటితసముదాయాతిప్రసం గవారణాత్॥ నచ శబ్దజ్ఞానస్యైవ శాబ్దబోధజనకతయాజనకత్వమత్రజనకజ్ఞాన విషయత్వమేవవాచ్యం ఏవంచ తాదృశ సముదాయవిషయకజ్ఞానమప్యేకదే శప్రతిజ్ఞావిషయకత్వేన తథావిధబోధజనకమితిసముదాయేఽతిప్రసంగఇతివా చ్యం॥ తాదృశబోధజనకతావచ్ఛేదకీభూతయత్కించిదేకజ్ఞానవిషయతానిరూపక వర్ణసముదాయత్వస్యైవ వివక్షణీయత్వాత్ ॥ నచ తాదృశవర్ణసముదాయ త్వం తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వం తాదృశంచ ప్రతిజ్ఞాహేతుసము

ప్రిరతఆహ * అనతీతి * సముదాయఃప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయః ॥ తథావిధ బోధఃప్రతిజ్ఞామాత్రార్థబోధః ॥ నచప్రతిబంధకవశాద్ధేత్వర్థావిషయకోబో ధ్యః * తాదృశబోధేతి * ప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయితాయాఏవావచ్ఛేదకత్వేన తా దృశసముదాయవిషయితాయాఅనవచ్ఛేదకతయాఽతివ్యాప్త్యభావాదితిభావః ॥ * తాదృశేతి * ప్రతిజ్ఞామాత్రఘటకత్వనివేశకల్పే హేత్వర్థబోధకభాగఘటిత ప్రతిజ్ఞామాత్రార్థబోధవృత్త్యేకదేశార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత జనక తాసముదాయ హేత్వవయవైకదేశేఽతివ్యాప్తిరతో వ్యాపకత్వనివేశః * తాదృ శేతి * ప్రతిజ్ఞాహేతువిషయకజ్ఞానజన్యప్రతిజ్ఞామాత్రార్థవిషయకశాబ్దబోధని ష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాప్రతిజ్ఞామాత్రనిరూపితైవ తన్ని రూపకవర్ణత్వసమనైయత్యస్య తాదృశసముదాయత్వేఽసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః ప్రతిజ్ఞాహేతుజన్యప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థశాబ్దబోధనిష్ఠ జన్యతానిరూపిత జనకతావ చ్ఛేదికాప్రతిజ్ఞాహేతునిరూపితవిషయితాభిధనతీతి తన్నిరూపకవర్ణత్వసమని యతత్వస్య తత్సముదాయత్వేసత్త్వాదతివ్యాప్తిరతోఽనతిరిక్తేతిపదసార్థక్యం ఏ వంచ తాదృశబోధస్యాతిరిక్తవిషయకత్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాహే త్వంతరజన్యశాబ్దబోధనిష్ఠహేతువిశేషితహేతుత్వవిషయకశాబ్దబోధత్వావచ్ఛి న్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియతస ముదాయత్వస్య హేత్వవయవేసత్త్వాత్తత్రాతివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్తపదసా ర్థక్యసంభవాద్యథాశ్రుతన్యాయావయవత్వపరిత్యాగోవ్యర్థఇతివాచ్యమ్ ॥ అ నతిరిక్తపదానుపాదానే నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజ నకతాయాఃహేతుజ్ఞానేఽసత్త్వేనాతివ్యాప్త్యభావాత్॥ హేత్వంతసముదాయ

దాయత్వమపీతి తత్సముదాయాతిప్రసంగ ఏవేతి తాదృశభాగద్వయాఘటితత్వ మవశ్యమేవ నివేశ్యమితి వాచ్యమ్ ॥ అనతిరిక్తపదసార్థక్యాయ తాదృశయత్కించిదేకజ్ఞానవిషయితాశాలివర్ణత్వసమనైయత్యమేవ నివేశ్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాది సముదాయత్వస్య వారణీయత్వాత్ ॥ సమానార్థకప్రతిజ్ఞాద్వయాది విషయక యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయతాశ్రయవర్ణత్వసమనైయత్యస్య తాదృశ ప్రతిజ్ఞాద్వ

స్య ప్రకృతపక్షవిశేష్యక హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్య ప్రకృతసాధ్యప్రకారకశాబ్దబోధత్వస్యైవ జన్యతావచ్ఛేదకతయా తద్ఘటకాన్యూనవిషయకత్వస్యాపి తథాత్వేన తదవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదికా సముదాయనిరూపితవిషయితాపి భవతీతి తత్రాతివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్తపదసార్థక్యాదితి * నివేశ్యేతి * అన్యథా ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయస్యోక్తరీత్యైవ వారణే తన్నివేశనమనర్థకం స్యాదిత్యర్థః ॥ అత్రేదం బోధ్యమ్ । ఏతత్కల్పే ఉభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వచతుష్టయం తు న నివేశార్హం ప్రయోజనాభావాత్ ॥ కింతు ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమాత్రం తథాచ యద్యపి తదుపాదానే వ్యయమాదినిగమనాంతవారకతయాఽనతిరిక్తవిషయకత్వసార్థక్యసంభవాద్ద్విత్వం తావారణాపి నక్షతేరితి తత్త్యాగప్రదర్శనం వ్యర్థమ్ ॥ తథాపి తేనైవ హేత్వంతవారణాత్పశ్చాత్తద్వైయర్థ్యమభిప్రేత్య ప్రథమత ఏవ తత్త్యాగో దర్శితః ॥ యద్యప్యయమాదినిగమనాంతేఽనతిరిక్తవిషయకో బాధో నాస్త్యేవాయం వహ్నిమానితి భాగస్యాబాధకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాయాం తు సాస్తీతి తమాదాయ తజ్జనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వమాత్రోక్తౌ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమావశ్యకమ్॥ ప్రతిజ్ఞోదాహరణసముదాయత్వాదివారణాయ ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతదన్యాశ్రయేత్యాద్యర్థశ్చ॥ తథాపి యథాశ్రుతదీధితేస్తథాలాభాత్ప్రకారాంతరస్యామాషకత్వాద్వా సమనైయత్యమేవ నివేశితమితి॥ నన్వేవం సమానార్థకప్రతిజ్ఞాద్వయాదివిషయకజ్ఞానస్య నిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకయత్కించిచ్ఛాబ్దబోధజనకతయా తత్రాతివ్యాప్తిరిత్యాశంకామిష్టాపత్త్యా నిరాకురుతే * సమానార్థకేతి * ఉభయఘటకేత్యాదివిశేషణనివేశనకల్పేపి తస్య లక్ష్యతాయా ఏవ స్వీకార్యత్వాత్ ॥ తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వరూపవిశేషణం తు అనతిరిక్తపదవైయర్థ్యాభి

యాదిపర్యాప్తసముదాయత్వేసత్త్వేఽపి నక్షతిః తదుభయాదపి ప్రతిజ్ఞాద్యవహే
రాత్ ॥ అపితు ప్రతిజ్ఞైకదేశస్యాపి తాదృశబోధనిష్ఠవహ్నిసంబంధిబుద్ధిత్వా
ద్యవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకీభూతయత్కించిదేకజ్ఞానవిషయతా
శ్రయవర్ణసముదాయత్వమాదాయైవ ప్రతిజ్ఞాత్వప్రసంగ ఇతి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటక
త్వం ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వమేవ వా నివేశనీయమ్॥ అన్యూనానతిరిక్తవిషయకశా
బ్దబుద్ధిత్వస్య కించిజ్జన్యతానవచ్ఛేదకతయా తదవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతా
నివేశాసంభవాత్ ॥ ఇత్థంచాననుషంగపక్షేప్యయం తిష్ఠాద్వహ్నిమానితిభాగే ప్ర

యా సమర్థకృత్స్నమ్మతమితి భావః * తాదృశబోధనిష్ఠేతి * ప్రకృతానుమిత్య
న్యూనానతిరిక్తవిషయకప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యసంపూర్ణార్థవిషయకబోధనిష్ఠేత్య
ర్థః * ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వమేవేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణత్వే సతి ప్ర
తిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకో యోయస్తద్భిన్నధర్మవత్త్వమేవే
త్యర్థః ॥ నచైతత్కల్పే ఉదాహరణాదిఘటకసవహ్నిమానిత్యాదిభాగవారణమశ
క్యమితి వాచ్యమ్॥ పూర్వకల్పే స్వరూపయోగ్యతారూపజనకతానివేశేఽప్యేతత్క
ల్పే ఫలోపధానరూపజనకతాయా నివేశనీయత్వాత్ ॥ నన్వన్యూనానతిరిక్తవిష
యకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశే నైకదేశాతివ్యాప్తివారణసంభవే ప్రతిజ్ఞామా
త్రాఘటకత్వమపి న నివేశ్యతే ప్రయోజనాభావాదిత్యాశంకాం నిరస్యతి *అన్యూ
నేతి * నను ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వే సతి అన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధ
వృత్తిజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియతస
ముదాయత్వం పర్యవసితం తత్ర వ్యాపకత్వంప్యర్థం హేత్వర్థబోధకభాగఘటిత
ప్రతిజ్ఞాస్థలే హేతుజ్ఞానస్య తాదృశబోధానుపధాయకత్వాదితి చేన్న ॥ అతిసా
న్నిధ్యేన తద్విషయకప్రతిజ్ఞావిషయకసమూహాలంబనే ఫలోపధానం సంభవతీతి
హేత్వేకదేశేఽతివ్యాప్తిర్నతూదాహరణాదిఘటకవహ్నిమన్మహానసాదివిషయక
ప్రతిజ్ఞావిషయకజ్ఞాన ఇత్యభిప్రాయాత్ ॥ అత్రైవ హేత్వర్థబోధకభాగఘటితప్ర
తిజ్ఞాయామపి ప్రతిజ్ఞామాత్రార్థబోధ ఏవాభిసంధిస్తేన తత్ర ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థ
బోధమాదాయ హేతౌ సంపూర్ణలక్షణోపరి అతివ్యాప్తేరగ్రేఽభిధానేఽపి నాసం
దర్భాసంగతిః ॥ అన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశేన తద్వారణాత్తత్ప
క్షే అవయవాఘటకత్వస్య వైయర్థ్యమ్ ॥ తత్రైవ స్వరూపయోగ్యతారూపజన

తిజ్ఞాదిహేత్వంతభాగేపివ్యావృత్తిస్సంభవతీతి * అవయవాఘటకేతి * నచ తదుపాదానేపి ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞార్థమాత్రవిషయక బోధనిష్ఠ ధూమవిశేషిత హేతుత్వవిషయక శాబ్దత్వావచ్ఛిన్న కారణధూమాదిత్యాది హేతువిషయక జ్ఞానవిషయతామాదాయావయవాఘటకే తాదృశే హేతావతివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్తవిషయక బోధనిష్ఠ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయిత్వనివేశస్యావశ్యకతయా అవయవాఘటకత్వనివేశనంనిష్ప్రయోజనమితివాచ్యమ్ ॥ తాదృశ హేతువారణాయ అవయవాఘటకేత్యనేన అవయవైకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞాననిష్ఠజనకతావ్యావృత్తావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకవిషయతాకాన్యజ్ఞానవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదస్యైవాన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధజనకతాయాం వివక్షణీయత్వాత్ ॥

కతాయామేవ ప్రవేశాత్ప్రతిజ్ఞైకదేశవారణాయ వ్యాపకత్వం హేత్వంతరవారణాయ వ్యాప్యత్వమనతిరిక్తవిషయకత్వంచ నివేశనీయమితిభావః ॥ అవయవాఘటకత్వం ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వంవా, అత్రానతిరిక్తవిషయకత్వోపాదానేప్యన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశావశ్యకతాంప్రదర్శ్యావయవాఘటకత్వనివేశవైయర్థ్యమాశంకతే * నచేతి * అన్యూనవిషయకత్వ నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వమేవ జన్యతాయాం నివేశ్యం నత్వవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిరితినక్షతే ॥ అన్యథా ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్త్యప్రసక్తేః ॥ తాదృశసముదాయజనితో యోవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధస్తన్నిష్ఠవిశిష్టవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నజన్యతాయానిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వపర్యాప్తజన్యతావచ్ఛేదకతాకత్వాభావాత్ ॥ వ్యావృత్తాన్తంచోపలక్షణంనతులక్షణఘటకమ్ ॥ ఏకదేశవారణాయ పర్యాప్తినివేశః ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాదీనాంపంచానామేవావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతయా తాదృశపంచధర్మవ్యాపకం న్యాయత్వమేయత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయత్వమేవేతి తాదృశవిషయతాకాన్యత్వస్య కేవలం ప్రతిజ్ఞాదివిషయకజ్ఞానేపిసత్త్వేనాసంభవఇత్యతోయత్కించిద్ధర్మేతి ॥ తాదృశ విషయతాకం యజ్జ్ఞానంతదన్యేత్యర్థః ॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాయాః

అవయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకీభూత ప్రతిజ్ఞాత్వరూప యత్కించిద్ధర్మవ్యాపకత యా ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానే తాదృశవిషయతాకత్వసత్త్వేన న తాదృశవిషయతాకాన్యత్వమస్తీతి భావః ॥ హేత్వాదినిష్ఠసముదాయత్వవ్యాపకవిషయతాక భేదకూటనివేశాన్నాసంభవః ॥ న చ పూర్వోక్తప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాత్వసామానాధికరణ్యాప్రవేశాన్నాతివ్యాప్తిప్రసక్తిరితి కింతథావివక్షణేనేతి వాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి తథావివక్షణే ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వం సంపూర్ణమేన నివేశ్యమిత్యభిప్రాయాత్ ॥ నిష్ప్రయోజనమితి ప్రతిజ్ఞైకదేశస్య తావతాపి వారణాత్ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకత్వనివేశే ప్రతిజ్ఞాత్వమాత్రనివేశేనైవ నిర్వాహే శేషవైయర్థ్యం స్యాదతో విషయత్వపర్యాప్త్యుపాదానమ్ ॥ తేనాయమాదినిగమనాంతభాగేప్యతివ్యాప్తిసంగతిః ॥ అసంభవవారణాయ వ్యాపకత్వనివేశః ఆనుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయతాయా వ్యాపకత్వానవచ్ఛిన్నవిషయతాకాన్యత్వనివృత్తిః ॥ నను తథాపి ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతఇత్యాదౌ ధూమాదితి హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః ॥ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపితజనకతాయా అపి తత్ర హేతుత్వరూపయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకవిషయితాకాన్యజ్ఞానవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నభిన్నత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ హేత్వవయవసమానాకారప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగస్య వివక్షితహేతుత్వానాక్రాంతత్వేన తద్విషయజ్ఞానస్య హేతుత్వవ్యాపకవిషయతాకాన్యత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితి భాగజ్ఞానవృత్తిజనకతామపేక్ష్య ధూమాదితి హేత్వవయవవిషయకజ్ఞానవృత్తిజనకత్వస్యాభిన్నత్వాత్ ॥ తథాచోక్తం తాదృశధర్మశ్చ హేత్వవయవాదివృత్తి సముదాయత్వం తత్ర చ న ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞానవిషయత్వం ఆనుపూర్వీసామ్యేపి సముదాయత్వస్య భిన్నత్వాదితి ॥ అత్రేదం చింత్యం తే దీక్షితకృతాం నైతాదృశోఽభిప్రాయః ॥ అన్యూనపదవైయర్థ్యాత్ ॥ తత్పదం వినాపి తత్తదీయహేత్వవయవేఽతివ్యాప్తివారణసంభవాత్ ॥ హేత్వవయవజ్ఞాననిష్ఠజనకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగజ్ఞానవృత్తిజనకతాజన్యత్వాదితి ॥ కేచిత్తు పర్వతత్వావచ్ఛేదేన వహ్నిసాధ్యత్వే ఉదాహరణఘటకేన వహ్నిమాన్ యథాపర్వతఇతిభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఉదాహరణాఘటకత్వమనివేశ్యావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకం నిరుచ్య తాదృశావచ్ఛేదకం యత్తాదృశభాగత్వం తదుపా

దాయ తాదృశజ్ఞానే ఉక్తవిశేషణస్యోపపాదనాత్ ॥ సామానాధికరణ్యేనవహ్ని శాబ్దబోధజనకతాయా అన్యూనపదేన వారణాచ్చేత్యాహుః ॥ వస్తుతస్తు కారణత్వం కారణతావచ్ఛేదకధర్మభేదేనభిద్యతే ॥ తాదృశధర్మశ్చానుపూర్వీవిశేషఏవ ॥ ఏవంచావయవాఘటకేత్యస్యావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకేత్యాద్యర్థకరణేపి నాన్యూనపదవైయర్థ్యం వహ్నిస్సంయోగవత్సధర్మా పర్వతస్సంయోగీదహనాదిత్యాదౌ హేత్వవయవవారణాయ తత్సార్థక్యసంభవాత్ అన్యథా హేతుమాత్రాజన్యాసతిరిక్తవిషయకహేతువిశేషితహేతుత్వవిషయక శాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపక వర్ణసముదాయత్వస్య హేతౌసత్త్వాదతివ్యాప్తేః ॥ అన్యూనపదదానేచ తాదృశశాబ్దబోధస్య నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశాన్యూనవిషయక శాబ్దబోధకజనకతావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకభాగవిషయితాయామేవ సత్త్వేన హేత్వవయవవిషయతాయామసత్త్వాత్ తత్రతాదృశభాగహేత్వవయవయోరానుపూర్వీ భేదేన తదవచ్ఛిన్న విషయితయోర్భేదాత్ ఏవం ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగజ్ఞాననిష్ఠాయానిరుక్తానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతాయా అవయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మవ్యాపక విషయితాకస్య వృత్తిత్వేపి హేత్వవయవజ్ఞాననిష్ఠజనకతాతద్భిన్నైవ దహనాదితి హేత్వవయవజ్ఞాననిష్ఠజనకతాయాం దహనపదోత్తరపంచమీపదత్వరూపానుపూర్వ్యేవావచ్ఛేదకతయా వహ్నిపదోత్తరపంచమీపదత్వరూపవహ్నేరితిభాగవృత్త్యానుపూర్వీరూపావచ్ఛేదకస్య తదన్యతయా కారణతావచ్ఛేదభేదేన కారణతాభేదాదితి నాన్యూనపదవైయర్థ్యమ్ ॥ నచైతత్కల్పీయహేతువారణాయాన్యూనపదనివేశే ధూమాదాలోకవానితి దీధితివిరోధ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తత్రేత్యాదిపదే నైతద్గ్రహణే తద్విరోధాభావాత్ ॥ నచ తథాప్యత్రైవ ప్రతిజ్ఞాహేత్వోభయవిషయకసమూహాలంబనబోధస్యాన్యూనాతిరిక్తవృత్తేర్జనకతయా హేతావతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యమ్ ॥ ముఖ్యవిశేష్యతాద్వయానిరూపకత్వేన బోధవిశేషణాత్ ॥ యత్రాత్రైవ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయవిషయకజ్ఞానాత్కథంచిత్ప్రతిజ్ఞార్థమాత్రబోధస్తత్ర ప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయితైవ జనకతావచ్ఛేదికేతి నప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయే హేతౌవాఽతిప్రసంగః ॥ సాంప్రదాయికాస్తుప్రతిజ్ఞాను

టకభాగసాధారణహేతుజ్ఞానకారణతాయా హేతుత్వవ్యాపకవిషయతాస్వజ్ఞాన వృత్తిత్వేనైవ హేతువారణాదన్యూనపదవైయర్థ్యమితి నశంక్యమ్ ॥ తద్దలవివక్షణీయైతాదృశార్థే ఽవయవాఘటకపదస్యాస్వరసతః సంపాదకత్వాత్ ॥ తాదృశానవచ్ఛిన్నజన్యతాఘటితస్య లక్షణాంతరత్వాత్ ఏతదస్వరసేనైవా కల్పాంతరానుసరణాదిత్యాహుః ॥ యత్తు కైశ్చిచ్ఛంకితం తాదృశాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాభిధానే హేతుముపేక్ష్య ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయే ఽనతిరిక్తవిషయకత్వదలవ్యావృత్తిదానే సందర్భవిరోధః ॥ హేత్వంతార్థవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠహేతువిశేషితహేతుత్వవిషయకశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణ సముదాయత్వస్య హేతౌ సత్త్వాత్తత్రాతివ్యాప్తేః ॥ అనతిరిక్తపదోపాదానేచహేత్వంతార్థవిషయకశాబ్దబోధస్యాతిరిక్తవిషయకతయా తద్వారణాసంభవాచ్చ తస్మాత్సందర్భవిరోధపరిహారాయాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతావివక్షణాస్యావశ్యకతయాఽవయవాఘటకత్వంవ్యర్థమితి ॥ తదపేశలమ్ ॥ అన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానభిధానే కీదృశబోధమాదాయ హేతావతివ్యాప్తిః ప్రసజ్యతే, హేత్వర్థవిషయకసమూహాలంబనబోధస్యోక్తవిశేషణేన వారణాద్ధేత్వర్థవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధమాదాయేతిచేత్ ॥ ఉక్తవిశేషణస్థానే పక్షముఖ్యవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతానవచ్ఛిన్నత్వవిశేషణంప్రవేశ్యాతివ్యాప్తివారణస్యసుకరత్వాత్ ॥ ఏవంచావయవాఘటకత్వం వహ్నిమత్పదవారణాయావశ్యకమ్ ॥ హేతుత్వంప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థబోధమాదాయహేతావతివ్యాప్తావపి నహేతుసామాన్యేనేతి ॥ వస్తుతస్తూపేక్షాబీజవిశేషణస్య నావశ్యకతా హేతుమాత్రాతివ్యాప్తిరాదాధ్యర్థప్రకాశనార్థత్వాదితి కథమవయవాఘటకత్వంవ్యర్థంస్యాదితివదంతి ॥ అత్రాన్యూనపదదానే లాఘవేనాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానివేశాదవయవాఘటకత్వంవ్యర్థమిత్యాశయేనవస్తుతస్త్వితిగ్రంథావతారః ॥ సంప్రదాయమతే దీధితికారాణాంపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టఇత్యాదినిర్వచనవిరోధోప్యవతారతఇతిబోధ్యమ్ ॥ కేచిత్తువన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాత్వావచ్ఛేదకత్వమనతిరిక్తవృత్తిత్వంబోధ్యమ్ ॥ తేనానతిరిక్తపదానుపాదానే

న్యూనాతిరిక్తవిషయకహేత్వంతాఽర్థవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠహేతువిశేషితహేతు
త్వవిషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞాన
విషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య హేత్వవయవే సత్త్వాత్తత్రైవాతి
వ్యాప్తిః కుతో నోక్తేతి దూషణం సమాహితమ్ ॥ హేతుమాత్రజన్యహేత్వర్థమాత్రవి
షయకశాబ్దబోధనిరూపితజనకతానతిహేతుమాత్రవిషయకజ్ఞానే హేతువిషయి
తాయాస్సత్త్వేప్యన్యూనవిషయక శాబ్దబోధజనకతాయా అసత్త్వేన తస్యాస్తద
నవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ అత ఏవ దీధితికారాణాం హేతుముపేక్ష్య ప్రతిజ్ఞాహేతు
సముదాయేఽనతిరిక్తపదోపాదానవ్యావృత్తిరపి సాధుసంగచ్ఛతే ॥ సముదా
యవిషయకజ్ఞానమాత్రేఽన్యూనవిషయకశాబ్దబోధజనకతాయాస్సత్త్వేన సము
దాయవిషయతాయాస్తదవచ్ఛేదకతయా తత్రాతివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్త
పదసార్థక్యసంభవాత్ ॥ జనకత్వం చాత్ర స్వరూపయోగ్యత్వం వివక్షితం సతు ఫ
లోపహితమ్ ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానాత్కదాచిత్తాదృశశాబ్దబోధాజననేపి తద్విష
యితాయా జనకతానతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వక్షతిః ॥ న చైకదేశమాత్ర
విషయకజ్ఞానజనకతావ్యావృత్తిత్వం కుతో నోక్తమితి వాచ్యమ్ ॥ తథా సతి ధూమా
చ్చాలోకవానిత్యాదౌ ధూమాదితి హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తేస్తాదృశాన్యూనానతి
రిక్తశాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణస
ముదాయత్వస్య తత్ర సత్త్వాత్ ॥ తద్విశేషణేన చ ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగజ్ఞానవృత్తిత్వా
వచ్ఛిన్నభేదస్య హేత్వవయవజ్ఞాననిష్ఠజనకతాయామసత్త్వాదతివ్యాప్త్యభావా
త్ ॥ తత్ర కారణతావచ్ఛేదకధర్మభేదాభావేన కారణతాయా ఐక్యాత్ ప్రతి
జ్ఞాఘటకధూమపదోత్తరపంచమీత్వముపేక్ష్య హేత్వవయవనిష్ఠధూమపదోత్త
రపంచమీత్వరూపానుపూర్వ్యా అభిన్నత్వాత్ ॥ న చాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛి
న్నజన్యతానివేశాదేవ హేతోర్వారణాదవయవత్వపర్యాప్తీత్యాది వ్యర్థమితి వా
చ్యమ్ ॥ అనతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠనిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజ
న్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణసముదాయత్వస్య వాచ్య
తయా ప్రకృతే ప్రతిజ్ఞాఘటకహేతుసమానానుపూర్వీకభాగవృత్త్యానుపూర్వ్యావ
చ్ఛిన్నవిషయితాయా అపి ఘటకవిషయతాత్వేన తాదృశాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛి
న్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకతయా తన్నిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య

హేత్వవయవేపిసత్త్వేనాతిప్రసంగసత్త్వాత్ ॥ హేత్వవయవానుపూర్వ్యపేక్ష
యా ప్రతిజ్ఞాఘటకనిష్ఠానుపూర్వ్యాః భేదాభావేన తద్విషయతాయాఅపిక్వాద
తో ఽవయవత్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకత్వస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అతఏవ తదుపాదా
నేపీత్యాదినాఽశంక్యైకదేశవ్యావృత్తజనకతాంనివేశ్య భట్టాచార్యైస్సమాహి
తం నతు నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతా తత్రాసా
స్తీతివదంతి॥అగ్రేతన్మతేవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌహేత్వవయవాపేక్షాబీజమ
సంగతమ్॥హేతుమాత్రవిషయకజ్ఞానేపి హేత్వర్థావగాహ్యన్యూనవిషయకశా
బ్దబోధస్వరూపయోగ్యతారూపజనకతాసత్త్వాదితిచేన్న ॥ అన్యూనానతిరిక్తవి
షయకశాబ్దబోధజనకతానతిరిక్తవృత్తివిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియత
సముదాయత్వంసముదాయార్థః॥ తత్రానతిరిక్తపదానుపాదానేఽన్యూనవి
షయకోయోయోబోధస్తజ్జనకతా తాదృశబోధజనకతాసామాన్యంవా యాదృ
శానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నయత్కించిద్విషయితావ్యాపకంతాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛి
న్నవిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియతత్వాత్యర్థాభిప్రాయేణ తదుక్తేః ॥
అతఏవచాంతేఽన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితజనకతాయా హేతుప్రతి
జ్ఞాఘటకభాగసాధారణానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయితావ్యాపకత్వాసంభవేపియ
త్కించిద్విషయితావ్యాపకత్వసంభవాత్తాదృశవివక్షయా హేత్వవయవో నవార
యితుంశక్యతఇత్యభిధానసంగతిః ॥ నహి హేతుప్రతిజ్ఞాఘటక భాగవిషయిత
యోరైక్యంసంభవతి ॥ ప్రథమవిషయితాయాః పదాంతరవిషయిత్వానిరూపిత
త్వాత్ ॥ ద్వితీయవిషయితాయాస్తు తన్నిరూపితత్వాదితి ॥ ఏతచ్చాపేక్షాబీజ
ముత్పాదయితుమేవఅనతిరిక్తపదోపాదానేతు నవివక్షావిషయప్రయోజనత్వాత్॥
నాపి సామాన్యపదార్థవివక్షా ॥ తథాసతి తథాపి ధూమాదాలోకవానిత్యగ్రిమ
గ్రంథాసంగతేః ॥ సామాన్యాంతః పాతిప్రతిజ్ఞాజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయా
హేత్వవయవవిషయిత్వావ్యాపకత్వాత్ ॥ అనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపమవచ్ఛేదక
త్వమస్తి తదపివానాస్తి స్వరూపసంబంధరూపమేవ తన్నివిష్టమ్ ॥ ఏతదభిప్రే
త్యైవా తఏవేత్యాద్యుపష్టంభకాభిధానమ్ ॥ తత్ర ద్యేహేత్వర్థవిశిష్టవైశిష్ట్య
బోధజనకతాయాః ప్రతిజ్ఞాహేత్వానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయితావ్యాపకత్వేపి
అన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధజనకతాయాంప్రతిజ్ఞానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయి

అవయవత్వం చేదం న్యాయాంతర్గతత్వవిశేషణశూన్యం॥ తేన ప్రతిజ్ఞాసమానాకారోదాసీనవాక్యజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానీయకారణతాయాస్సత్త్వేపి తత్సంగ్రహః

తావ్యాపకత్వసద్భావేన తాదృశవిషయిత్వాసమనైయత్యాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయతాయాం స్వసామానాధికరణ్యనివేశాచ్చాలనీన్యాయేన తత్తత్ప్రతిజ్ఞాత్వస్య తత్తజ్జ్ఞానవిషయతాశూన్యవృత్తిత్వేపి నాసంభవః ॥ ద్వితీయపక్షేతు అంతిమాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతావినివేశేన నిరాక[illegible]గ్రంథోపేయః ॥ హేత్వవయవవిషయితాయాస్తాదృశజనకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ యద్వా హేతూపేక్షాబీజంప్రాగ్వత్ ॥ అనతిరిక్తపదోపాదానేతు అన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధజనకతానతిరిక్తవృత్తివిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వమేవార్థః ॥ అనతిరిక్తపదానుపాదానేచ ప్రతిజ్ఞాహేతుజన్యబోధమాదాయైవాతివ్యాప్తిరలస్తన్నివేశః ॥ యద్యపితదుపాదానేపి ప్రతిజ్ఞామాత్రజన్యశాబ్దబోధజనకతాప్రతిజ్ఞాహేతూభయవిషయితావ్యాపికేతి పునరతివ్యాప్తిస్తథాపి ఏతదస్వరసాదేవాయమాదినిగమనాంతాతివ్యాప్తివారణఫలకత్వమనతిరిక్తపదస్య॥ హేత్వంతరవారణంతు తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకనివేశాదేవ భట్టాచార్యాణాం సమనైయత్యాభిధానంచయథాశ్రుతాభిప్రాయేణేతిప్రతిభాతి ॥ నన్వవయవత్వం న్యాయాంతర్గతత్వఘటితం తత్పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకంచ నపర్వతోవహ్నిమానితివాక్యత్వం తస్యోదాసీనసాధారణ్యాత్ ॥ కింతు తత్తద్వాక్యత్వం తథాచ తత్తత్ప్రతిజ్ఞావిషయతానామేవ తద్వ్యాపకత్వాత్తన్నిరూపకాన్యజ్ఞానవృత్తిత్వస్యోదాసీన జ్ఞానసాధారణకారణతాయాం సత్త్వాదసంభవఇత్యతఆహ * అవయవత్వంచేతి * ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వదలసత్త్వేన ధూమాదిత్వైకదేశసముదాయత్వస్యావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకత్వేపి తద్వ్యావృత్తిః ॥ నచోదాసీనవాక్యవృత్తివిషయతాయా అపి తాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయతాత్వేన వ్యాపకత్వసంభవాన్న్యాయాంతర్గతత్వోపాదానేపినక్షతిరితివాచ్యమ్ ॥ ఏకదేశవిషతాయావిషయతాత్వేనప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగవిషయితాయావాతాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయతాత్వేనవ్యాపకత్వాదతిప్రసంగఇతి॥ స్వవిషయతాత్వేనవ్యాపకత్వనివేశాద్వా వాక్యభేదేన విషయతాభేదాత్ ॥ కేచిత్తు తాదృశజనకతాయామేవావయవాఘ

తాదృశోదాసీనవాక్యేపి తథావిధావయవత్వపర్యాప్తేః ॥ వస్తుతస్తు అవయవత్వఘటకవిశేష్యదలపరిత్యాగమాత్రేణైవ వ్యావృత్తిస్సంగచ్ఛత ఇతి తాదృశజనకతాపర్యంతనివేశనే ప్రతిజ్ఞాఘటకత్వదలపరిత్యాగసంభవేపి తత్పరిత్యాగస్య ప్రకృతానుపయుక్తత్వమిత్యేతల్లాభాయైవ అవయవాఘటకేత్యభిహితమితి ॥ కేచిత్తు యత్ర ప్రతిజ్ఞైకదేశస్యాపి కథంచిత్ప్రతిజ్ఞాసమానార్థకత్వం సంభవతి తత్రైకదేశేఽతిప్రసంగవారణాయావయవాఘటకత్వనివేశనమావశ్యకమిత్యాహుః ॥ తదసత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధకతాయా ఏకదేశే సంభవేపి తన్మాత్రస్య తథావిధబోధపరత్వాభావాత్ తథాత్వే సముదాయప్రయోగా

టకత్వం తచ్చ తాదృశబోధవృత్తియత్కించిజ్జ్ఞానజన్యతాశూన్యజ్ఞానవృత్తిజన్యతాఽనిరూపకత్వం ప్రతిజ్ఞైకదేశధూమాదితిపదజ్ఞానవృత్తిజనకతాయాం తాదృశజన్యతాశూన్యధూమవిశిష్టహేతుత్వమాత్రజ్ఞానవృత్తిజన్యతానిరూపకత్వాన్నాతిప్రసంగ ఇతి ప్రాహుః ॥ నన్వేవమగ్రే పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వమిత్యన్యూనవిషయకత్వనిర్వచనవిరోధ ఇత్యత ఆహ ॥ * వస్తుతస్త్వితి * విశేష్యదలేతి * ఉభయఘటకేత్యాదిదలేత్యర్థః * ప్రకృతానుపయుక్తత్వమితి * తథా చావయవాఘటకేత్యపి వ్యర్థమేవ పరం త్విదానీముభయఘటకేత్యాదిదలవైయర్థ్యకథనేన వ్యావృత్తిస్సంభవతీతి అవయవాఘటకత్వవైయర్థ్యసంభవేపి తత్కథనమిదానీమనుపయుక్తం తదకథనేపి వ్యావృత్తిసంభవాదిత్యర్థః ॥ అదితిః పుత్రవతీత్యాదౌ దితిః పుత్రవతీత్యాద్యేకదేశవారణాయ సమానేతి ॥ రమేశ్వరః పూజ్యపాదామినీద్రవ్యమిత్యాదౌ మేశ్వరః పూజ్యపాదామినీద్రవ్యమిత్యాది తథావిధబోధజనకతావచ్ఛేదకత్వేన తత్రేచ్ఛావిషయవిషయితాం నివేశ్యమూషయతి * ప్రతిజ్ఞేతి * (మతంగజో నీల ఇతి వాక్యాద్గజే నీలత్వబోధో జాయతామితి వక్తృతాత్పర్యం వాచ్యమ్ ॥ తథా చాశ్రయత్వస్వప్రకారకవక్త్రిచ్ఛావిషయత్వోభయసంబంధేన పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే ప్రకృతసాధ్యప్రకారకత్వావచ్ఛిన్నబోధజనకతావచ్ఛేదకతావిశిష్టాయా యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాతన్నిరూపకవర్ణపర్యాప్తసముదాయత్వమర్థః ॥ మతంగజవిషయతానిరూపితా గజశబ్దవిషయితైవోభయసంబంధేనావచ్ఛేదకతాయా ఆశ్రయో న తు తదనిరూపితగకారాదివిషయతేతి, నను గజో నీల ఇతి వాక్యాదు

నుపపత్తేః ॥ కథంచిత్ప్రయోగేఽపి వైయర్థ్యేన తత్ర సముదాయమంతర్భావ్య న్యాయత్వానంగీకారాత్ ॥ అప్రకృతార్థపరవాక్యవారణాయ వాస్తవతథావిధతాత్పర్యసత్తాయా లక్షణే నివేశనీయతయా ఏకదేశమాత్రస్య తాదృశార్థపరత్వాభావే నాతిప్రసంగానవకాశాదితి * హేత్వంతస్యేతి * కథితాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతానివేశేన తత్తద్భాగప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధజనకత్వమాదాయ కేవలహేత్వాదావతివ్యాప్తిర్న సంభవతీతి నిగమనమాత్రం హేతుమాత్రంచోపేక్షితం ॥ అన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వస్య. ప్రకృతానుమితివిషయస్యాన్యూనవిషయస్సన్ననతిరిక్తో విషయో యస్యేతి వ్యుత్పత్తేరనుమితి విషయనిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే సత్యనుమితివిషయాతిరిక్తావృత్తియద్విషయత్వం తత్త్వమితి యథాశ్రుతార్థమాక్షిపతి * యద్యపీతి *

త్రకబోధో జాయతామితీచ్ఛయా మతంగజో నీల ఇతి ప్రయోగో భవత్యేవ వినాపి వక్తృచ్ఛాం శుకాదేః ప్రయోగదర్శనాత్ గజో నీలో మతంగజో నీల ఇతి వాక్యయోర్నాకాంక్షాభేదః, యతస్తస్యాం మతం శబ్దఘటకచరమవర్ణోత్తరత్వేన గకారో న విశేషణీయః కింతు తాదృశవర్ణోత్తరవర్ణాంతరానుత్తరత్వేన జనకతా, యద్వా నీలపదస్య గజపదవిషయతానిరూపితతాదృశవిషయితానిరూపితవర్ణాంతరవిషయతానిరూపితగకారవిషయితాఘటితవిషయితాత్వేన గజో నీల ఇతి వాక్యవిషయతాసాధారణ్యాన్నైవ॥ యద్వా నీలపదస్య గజపదసమభివ్యాహారో విశేషవ్యాపకయా గజో నీల ఇత్యానుపూర్వ్యా మతంగజో నీల ఇత్యాదిసాధారణాకాంక్షాత్వేన, ఏవంచ నిర్మితతాత్పర్యజ్ఞానతాదృశాకాంక్షాజ్ఞానయోరపి పరస్పరసహకారిత్వసంభవాన్నాత్రసార్థక్యమిత్యాశంకాం నిరాకరోతి * కథంచిదితి * మతంగజో నీల ఇతి వాక్యాధీనశాబ్దబోధోపయికాకాంక్షాయాః ఫలతోఽసత్త్వవ్యంజకం) ॥ యది మేశ్వరః పూజ్య ఇతి వాక్యాత్తాదృశబోధో జాయతామితీచ్ఛయామపి రమేశ్వరః పూజ్య ఇతి ప్రతిజ్ఞా తత్ర తత్సార్థక్యశంకాం నిరాచష్టే * కథంచిదితి * న్యాయత్వానంగీకారాదితి * తథాచావయవాఘటకత్వం వ్యర్థమేవేతి భావః ॥ ననుతత్పరత్వానివేశే తత్పదసార్థక్యం స్యాదిత్యతస్తత్పరత్వస్యావశ్యకతామాహ * అప్రకృతార్థపరేతి * తచ్చ నానార్థకహర్యాదిపదఘటితం లక్షణయా జలాద్యర్థకనద్యాదిపదఘటితంచ బోధ్యం తత్తద్భాగేతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకహేతుసమానార్థకభాగేత్యర్థః ॥ తథాచాన్యూనా

యద్యపి ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్షక ప్రకృత సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యకయత్కించిదనుమిత్యవిషయవిషయకత్వంపర్వతోవహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాజన్యనిఖిలబోధానామేవేతి తాదృశానుమితివిషయత్వ సామాన్యాభావోవివక్షణీయః తథాచ కేవలాభిధేయత్వాద్యవచ్ఛిన్నపక్షకస్థలేవ్యతిరిక్తాప్రసిద్ధిరస్త్యేవ॥తథాప్యప్రసిద్ధింస్ఫుటీకర్తుంఅభిధేయత్వాద్యవచ్ఛిన్నపక్షకప్రమేయత్వాదిసాధ్యకస్థలే విశ్వమేవానుమితివిషయఇత్యేతల్లాభాయ సర్వమిత్యుక్తమ్ ॥ సర్వేభ్యోదర్శపూర్ణమాసావిత్యత్రైవ ప్రకాంతకతిపయపదార్థమాత్రవృత్తిసర్వత్వావచ్ఛిన్నతాత్పర్యేణాపి విశేష్యవాచకపదాంతరానభి

నతిరిక్తవిషయకత్వాదినిరుక్తౌ తాదృశవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతోపపాదానస్యావశ్యకతయానతిరిక్త విషయకత్వానుపాదానే నకుత్రాపిహేత్వాదావతివ్యాప్తిరిత్యర్థః ॥ తత్తద్భాగేత్యస్య తత్తద్ధేత్వితివార్థః ॥ ఏతచ్చ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వకథనం నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశలాభాయైవ ॥ తత్రపర్యాప్త్యనివేశాన్నానతిరిక్తపదవైయర్థ్యమితిభావేనాన్యూనవిషయక బోధవృత్తిజనకతానివేశేచ తాదృశ ప్రతిజ్ఞార్థబోధవృత్తిహేతువిశిష్టహేతుత్వబోధత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయ హేత్వవయవే హేతువిశిష్టసాధ్యమాత్ర బోధత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయనిగమనేచాతివ్యాప్తిస్స్యాదిత్యర్థః ॥ ఏతచ్చావతారికాయాముక్తమ్ ॥ సర్వమభిధేయం ప్రమేయమితి దీక్షితికృదుక్తసర్వపదవైయర్థ్యంశంకతే * యద్యపీతి * అనుమితివిషయాతిరిక్తావిషయకత్వస్య యత్కించిదనుమితేర్విషయత్వాభావవన్నిష్ఠవిషయతాకత్వస్యానుమితేర్విషయత్వం యత్ యత్కించిత్తదభావవన్నిష్ఠవిషయతాకత్వస్యవాఽభావరూపత్వే విషయతాయాః స్వరూపసంబంధరూపత్వేనాసంభవఇతి తత్సామాన్యాభావనివేశే సర్వపదవైయర్థ్యమిత్యర్థః * కేవలేతి * అభిధేయత్వసామానాధికరణ్యేన తత్తదభిధేయేనానుమితిసంభవేపి తాదృశానుమితివిషయత్వసామాన్యాభావస్యాప్రసిద్ధిరిత్యర్థః * స్ఫుటీకర్తుం*సామాన్యాభావపర్యంతాదివక్షణేపి శిష్యేణ గ్రాహయితుం ॥ సర్వమభిధేయమిత్యత్రాభిధేయపదప్రయోజనమాహ * సర్వేభ్య ఇతి * పుత్రపౌత్రాదిస్వర్గపశ్వాదిసర్వఫలోద్దేశేనేత్యర్థః ॥ కర్తవ్యావితి శేషః * ప్రక్రాంతేతి * పూర్వవాక్యజన్యశాబ్దబోధవిషయత్వం పూర్వోపస్థిత

వ్యాహృతే సర్వపదప్రయోగసంభవాత్సర్వం ప్రమేయమిత్యత్రానుమితివిషయతాయా కేవలాన్వయిత్వాలాభాదభిధేయమిత్యుక్తమ్ ॥ ఏవంచ కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నాంశేఽభేదేన స్వార్థవిశేషణకబోధపరసర్వశబ్దస్య తద్ధర్మవ్యాపకవిధేయవ్యాప్య సర్వత్వబోధకతావ్యుత్పత్తేరభిధేయత్వవ్యాపకసర్వత్వలాభాన్నానుమితేః కతిపయవస్తుమాత్రవిషయకత్వశంకేతి భావః * అతిరిక్తాప్రసిద్ధిః * ప్రకృతానుమితివిషయాతిరిక్తాప్రసిద్ధిః ॥ ప్రమేయత్వం పక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగినవేతి సంశయసమ్భవ ఇత్యత్ర తత్సంగ్రహాయాన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వమన్యథానిర్వక్తి * ప్ర:

త్వంవా ప్రక్రాన్తత్వం ॥ యద్యపి మిలితానాం తావత్ఫలానాం సదర్శపౌర్ణమాసకర్తవ్యతాప్రయోజకకామనావిషయకత్వం సర్వపదేన మిలితత్వేన ఫలానుపస్థానాత్ ॥ తథాపి యావద్ధర్మావచ్ఛిన్నాః ప్రక్రాన్తాః ప్రత్యేకం తావద్ధర్మావచ్ఛిన్నానామేవోపస్థితౌ వాక్యభేదప్రసంగ ఇతి తావత్సముదాయత్వరూపసర్వత్వేనోపస్థితిమాత్రం ఫలతాతు ప్రాతిస్వికేతి బోధ్యమ్ ॥ ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకసర్వత్వ తాత్పర్యాసంభవసూచనాయ కతిపయేతి ॥ విధేయవ్యాప్యత్వం వ్యభిచారితాసంబన్ధేన విధేయశూన్యత్వం ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకసర్వత్వమాత్రబోధకత్వే సర్వోఽపి ఘటస్సున్దర ఇతి ప్రయోగప్రసంగః నిఖిల ఘటవృత్తిసర్వత్వస్య ఘటత్వవ్యాపకత్వాదితి విధేయవ్యాప్యత్వముక్తమ్ ॥ తథాచ తత్ర సౌన్దర్యవ్యాప్యత్వాభావాన్న తత్ప్రయోగః ॥ ఏవం వ్యాప్యత్వమాత్రోక్తౌ ఘటచతుష్టయమాత్రవృత్తిసర్వత్వమాదాయ దర్శితప్రయోగప్రసంగతాదవస్థ్యమితి ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వనివేశః ॥ తాదృశసర్వత్వస్యచోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకఘటత్వావ్యాపకత్వాన్నోక్తాపత్తిః ॥ ప్రకృతేచాభిధేయపదసమభివ్యాహృతసర్వపదస్యాభిధేయత్వవ్యాపకసర్వత్వబోధకత్వముక్తవ్యుత్పత్తేరితి జగన్మాత్రవృత్తిసర్వత్వమేవాభిధేయత్వవ్యాపకం న కతిపయమాత్రవృత్తిసర్వత్వమితి తాదృశసర్వపదస్య న కతిపయవృత్తిసర్వత్వబోధకత్వమితి భావః ॥ యద్యపి సర్వం గగనం శబ్దవదితి వ్యవహారవారణాయ తద్ధర్మసమానాధికరణభేదప్రతియోగిత్వమపి ప్రవృత్తినిమిత్తశరీరే ప్రవేశ్యం భేదశ్చ సామానాధికరణ్యనిరూపకతోభయసంబన్ధేన ప్రతియోగితావిశిష్టాన్యో గ్రాహ్యః ॥ తేన ద్విత్వావచ్ఛిన్నభేదసత్త్వేపి న క్షతిః ఏకధర్మం పరిత్యజ్య చ నాపరధర్మావచ్ఛిన్నతాత్పర్యేణ తాదృశప్రయో

కృతేతి * స్వవిషయతావ్యాపకప్రకృతానుమితివిషయతావ్యాపక విషయితాకత్వమిత్యర్థః ॥ స్వవిషయేఽనుమితివిషయాన్యూనత్వస్య స్వవిషయత్వేతద్విషయతావ్యాపకత్వపర్యవసితత్వాత్ స్వవిషయేఽనుమితివిషయానతిరిక్తత్వస్యచ తద్విషయత్వే స్వవిషయతావ్యాపకత్వపర్యవసితత్వాదితిభావః ॥ యద్యపి సమూహాలంబనాత్మకప్రకృతపక్షకవహ్నివిధేయకానుమితివిషయతాయాఃవిశ్వవృత్తితయాపర్వతోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధో నతాదృశానుమితివిషయతాసమనియతవిషయతాకః వాక్యాంతరసహితతజ్జన్య సమూహాలంబనబోధజనకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణసముదాయత్వం నతన్మాత్రపర్యాప్తం యత్కించిత్ప్రకృతానుమితివ్యక్తివిషయతాసమనైయత్యస్య వివక్షణేపిచ నిగమనాద్యతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ తజ్జన్యబోధస్యాపి పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్య వహ్నిమాంశ్చేత్యాకారకసమూహాలంబనానుమితి విషయతాసమనియతవిషయతాకత్వాత్ ॥ తథాపి ప్రకృతపక్షకప్రకృతసాధ్యవ్యాప్యవత్తా పరామర్శత్వావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతాకత్వేన యద్విషయతా

గః ॥ తథాపి తద్ధర్మవ్యాపకవిధేయవ్యాప్యపర్యాప్తికధర్మత్వేన ప్రవృత్తినిమిత్తత్వపక్షఏవ తత్ప్రవేశః నత్వేతత్పక్షఇత్యాశయః ॥ ద్వేధానుమితివిషయతానివేశే గౌరవాదాహ * స్వేతి * స్వంశాబ్దబోధః అనుమితివిషయతావ్యాపకత్వసంపత్తయే ప్రకృతేతి * సమూహేతి * పర్వతోవహ్నిమాన్ సర్వం ప్రమేయమిత్యాకారికేత్యర్థః ॥ సమూహాలంబనశాబ్దబోధవిషయతాయా స్తత్సమనైయత్యేప్యాహ * వాక్యాంతరసహితతదితి * యత్కించిదితి * అసమూహాలంబనప్రకృతానుమితిః * యదితి * ప్రతిజ్ఞాజన్యశాబ్దబోధసామాన్యపరం ॥ తేన తత్తచ్ఛాబ్దబోధవిషయతాయాః పరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వవ్యాపకత్వేపినక్షతిః ॥ తాదృశపరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతావ్యాపకతావచ్ఛేదకస్వనిరూపకవృత్తివిషయతాత్వకత్వేనైకత్రావా ఏకైకశాబ్దబోధపరం ॥ ఇదంతు చింత్యతే ॥ పరామర్శవైశిష్ట్యస్యైవకార్యతావచ్ఛేదకత్వం నతు విషయవిషయకత్వస్యాపి తత్రప్రవేశః ॥ యత్తుపక్షతాకార్యతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వేన సమనైయత్యమితి ॥ తన్న ॥ ధూమలింగకేచ్ఛావిరహవిశిష్టసిద్ధివిశిష్టాన్యానుమితిత్వస్యైవ తత్కార్యతావచ్ఛేదకత్వాత్తత్రాపితదప్రవేశాత్ ॥ బాధాభావజన్యతా

సమనైయత్యంతత్త్వస్యవివక్షితత్వాన్న దోషః ॥ నన్వేవంసత్యుక్తస్థలీయోపనయో ఽతివ్యాప్తిః తజ్జన్యబోధస్యాపి విశ్వవిషయకత్వేన తథావిధానుమితివిషయితాసమనియతవిషయతాకత్వాదిత్యతో విషయతాపదస్య ప్రకారత్వాభిప్రాయేణాన్యథా తదర్థంనిర్వక్తి * ప్రకృతేతి * తాదృశోపనయజన్యబోధే ప్రకారీభవతో ఽభావత్వాదేస్తాదృశానుమితావప్రకారత్వాన్న తత్ప్రకారతాయాస్సమనైయత్యమితినాతివ్యాప్తిరితిభావః * సకలేతి * సకలాభిధేయవృత్తిధర్మవదిదం ద్రవ్యమితియోజనా ॥ తాదృశానుమితావివ తత్స్థలీయోపనయజన్యబోధే విశ్వస్యైవాభిధేయత్వేన ప్రకారతయా తత్ప్రకారతాయాస్సమనైయత్యమక్షతమేవేత్యతివ్యాప్తిరితిభావః ॥ నను విశేషణానవచ్ఛిన్నప్రకారతానాం సమనైయత్యంవివక్షణీయమతో నాతివ్యాప్తిః ॥ ఉపనయజన్యబోధే ఽభావత్వాదౌ తాదృశప్రకారతాసత్త్వాదుక్తానుమితౌ తాదృశప్రకారతాయాశ్చ తత్రాసత్త్వాదిత్యతో ఽనుమితావపి తేషాంతథావిధప్రకారతాఘటనాయస్థలాంతరే ఽతివ్యాప్తిమాహ * సకలాభిధేయేతి * అత్రాభావత్వప్రతియోగిత్వత్వాదీనాంస్వరూపావచ్ఛేదకవిషయతాత్వేన సమనైయత్యమితికేచిత్ ॥ వస్తుతస్తువ్యాప్యవత్తావరామర్శత్వేతిలిఖనస్వరసాత్ వ్యాపకసామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్తిత్వే హేతుతావచ్ఛేదకధర్మసంబంధభేదే ఽపి స్వావచ్ఛిన్నవ్యాపకసామానాధికరణ్యస్వాశ్రయత్వోభయసంబంధేన ధర్మవత్త్వంవ్యాప్యత్వమనుగతం ॥ సాధ్యాభావానధికరణవృత్తిత్వస్య వ్యాప్తిత్వేప హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధస్య హేతుప్రతియోగికసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వస్య పరిచాయకతయా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధవిషయతాయాః కారణతావచ్ఛేదకకోటినివేశే ప్రయోజనాభావాన్న కో ఽపిదోషః ॥ ఏవం లింగభేదాసియంత్రిత పక్షతాకత్వే పక్షతాకార్యతావచ్ఛేదకత్వమపి సంభవతీతి ॥ సకలాభిధేయోత్యనేన గగనస్యాపిసంగ్రహః * విశ్వస్యైవేతి * వ్యాప్తిఘటకీభూతాభావత్వాదీనామపి అభిధేయత్వేనానుమితౌ ప్రకారత్వమితి సూచనాయ దృష్టాంతకథనం కేవలాన్వయ్యనురోధేనచేత్సర్వత్రాపిసాధ్యే పక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వధీరేవ బాధస్తదావిశేషణానవచ్ఛిన్నేతి విశేషణపదం అవచ్ఛిన్నత్వసామాన్యాభావలాభాయ * తేషాం * అభావత్వాదీనాం ॥ నన్వనవచ్ఛిన్నప్రకారతా సమనైయత్యనివేశపక్షే ఽత్యంతాభావాప్రతియోగ్యాకాశాభావవ

పక్షతావచ్ఛేదకత్వాద్భవతి తథాత్వమితిభావః ॥ ద్రవ్యమితి విపరీతకోటిప్రసిద్ధ్యర్థం* విశిష్టపక్షబోధక ఇతి* ఉపనయస్థేదంపదేనవిశేష్యమాత్రపరామర్శే- న్యూనవిషయకత్వం నసంభవతీతి భ్రమనిరాకరణాయ॥వ్యాప్తిశరీరే సాధనసాధ్యప్రకారేణైవ తదధికరణాంతర్భావః నత్వధికరణత్వేనాపీత్యనుమితౌ తస్యతత్త్వస్యవా స్వరూపతఃప్రకారత్వవిరహేఽపి నాసంగతిః ॥ హేతుగవ్యత్రేదంత్వం సమవాయేన ద్రవ్యమేవవాబోధ్యః॥ గుణాదేస్తథాత్వే హేతుతావచ్ఛేదకగుణత్వాదేః స్వరూపతః ఉపనయజన్యబోధే భానేకథితప్రకారతాసమనైయత్యానుపపత్తేః ॥ నచాభేదేన విషయతాసమనైయత్యోక్తావనుమితివిషయతాత్వసమని

యతత్వేన పక్షత్వేపి ఉపనయాతివ్యాప్తిసంభవాత్సకలాభిధేయనిష్ఠేతివ్యర్థమ్ ॥ నైవమ్ ॥ కేవలవిషయతానాం సమనైయత్యపక్షేప్యుపనయాతివ్యాప్తింవక్తుంతదనుపాదానం ॥ ప్రమేయత్వానుషంగత్యాగబీజమాహ * ద్రవ్యమితి * అన్యూనవిషయకత్వమ్* అనుమితివిషయతావ్యాపకవిషయతాకత్వం సమనైయత్యఘటకమ్॥ ననునిరవచ్ఛిన్నప్రకారతానాం సమనైయత్యనివేశపక్షేకథముక్తోపనయేఽతివ్యాప్తిః॥తస్యవ్యాప్తిబోధకత్వేనతద్ఘటకహేతుసామానాధికరణ్యసాధ్యసామానాధికరణ్యఘటకాధికరణానాం హేత్వధికరణత్వేనసాధ్యాధికరణత్వేనైవనివేశే తాదృశాధికరణత్వస్యాధికరణతాత్వస్యవా స్వరూపతోపనయజన్యబోధేభానేనానుమితౌత్వభానేన నిరవచ్ఛిన్నప్రకారతాసమనైయత్యాభావాదిత్యాశంకాం సాధ్యేనసాధనేనైవవాధికరణప్రవేశంస్వీకృత్యనిరస్యతి*వ్యాప్తీతి*అత్రసకలాభిధేయనిష్ఠాత్యంతాభావాప్రతియోగ్యాకాశాభావవదిదం ద్రవ్యమిత్యత్రానుమితౌ ద్రవ్యత్వం స్వరూపతోనప్రకారః సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపేణైవ ప్రకారత్వాదిత్యాశయేనేదంత్వముక్తం ఇదంత్వస్య స్వరూపతఏవ పక్షతావచ్ఛేదకత్వే ఉద్దేశ్యవిధేయభావస్ఫోరకత్వేన ఘటకత్వేవా తస్యహేతుత్వేవా తస్యహేతుత్వస్వరూపతఇదంత్వస్యవానుమితానభావాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూత ద్రవ్యేతరావృత్తిత్వఘటకతయా స్వరూపతోద్రవ్యత్వంభాసత ఇతిద్రవ్యంహేతుకృతమ్ ॥ ద్రవ్యత్వంనహేతుః ॥ సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగాపత్తేః * కథితేతి * అనుమితౌ స్వరూపతో గుణత్వాద్యభానేనోపనయబోధేచ తథా తద్భానేనాతివ్యాప్తేరలగ్నకతాపత్తిరితిభావః ॥ ఉక్తోపనయేతివ్యాప్తింనిరసితుంశంకతే * నచేతి * ఏవంచానుమితివిషయతోపనయజన్యబోధవిషయత్వయోర్నిరూప్య

యతన్వవిషయతాత్వకత్వోక్తౌ నాయందోషఇతివాచ్యమ్ ॥ హేత్వర్థఘటితా ర్థకప్రతిజ్ఞాఘటక న్యాయాంతర్గత హేతుజన్యబోధవిషయతాయామనుమితినిరూపితవిషయతాత్వాభావాదనుమితివిషయతాత్వవ్యాప్య స్వవిషయతాత్వకత్వాభావాదేవ తాదృశబోధవారణసంభవేనా న్యూనవిషయకత్వాంశవైయర్థ్యాపత్తేః ॥ నహి సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యవిశిష్ట ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాబహిర్భూతవిషయతా అనుమితినిరూపితా ॥ సమూహాలంబనానుమితినిరూపితత్వమాదాయ నాతిప్రసంగావకాశః ప్రకృతపరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాదన్యథాఽసంభవాపాతాదితి ॥ ఉపనయవిశేషాతివ్యాప్త్యభిధానంచోపలక్షణపరం అన్యూనవిషయకేత్యస్య నిరుక్తా

నిరూపకభావభేదేన మహాభేదఇతినసమన్వయత్వమితినాతివ్యాప్తిరితిభావః॥ * హేత్వర్థేతి * ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాది న్యాయస్థలీయహేతుజన్యేత్యర్థః * అన్యూనేతి * నిగమనార్థబోధస్య సర్వస్యాప్యనుమితివిషయతాశాలిత్వే బాధకాభావాదన్యూనవిషయకత్వ మాత్రోపాదానే నిగమనవారణాసంభవాత్ అనతిరిక్తవిషయకత్వమావశ్యకమిత్యాశయేనాన్యూనవిషయకత్వమాత్రవైయర్థ్యాభిధానం బోధ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞార్థహేత్వర్థసమూహాలంబనమాదాయ హేత్వంతవారణాయవానతిరిక్తవిషయకత్వసార్థక్యంబోధ్యమ్ * సమూహేతి * హేతుజన్యబోధమాదాయ దీధితిరీత్యాఽతిప్రసంగందర్శయితుం సమూహాలంబనానుధావనమ్ ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వోపాదానేపి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాకమాదాయ దోషోస్తీతి తత్త్యాగః * ప్రకృతేతి * యద్యపి యత్కించిదనుమితివిషయతాత్వసమవ్యాపకస్వవిషయితాత్వకత్వనివేశాన్న న్యూనవిషయకత్వవైయర్థ్యం హేతుప్రతిజ్ఞార్థసమూహాలంబనమాదాయ హేత్వంతవారణాయానతిరిక్తవిషయకత్వస్యావశ్యకత్వాదిత్యేతదారంభోవ్యర్థస్తథాపి సమూహాలంబనానుమితిశాబ్దబోధావాదాయ ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తిస్సముపేక్షితమ్ ॥ అసంభవః పూర్వోక్తసమూహాలంబనానుమితిమాదాయ న్యూనతాభంగాయ ॥ అన్యూనవిషయకత్వవ్యాఖ్యాబీజంపూరయతి * ఉపనయేతి * దోషద్వయమపియథాశ్రుతనిష్కృష్టానతిరిక్తవిషయకత్వకల్పయోర్బోధ్యమ్ ॥ హేత్వవయవజన్యబోధ

ధర్మకత్వే సర్వస్మాత్కాలత్వవానయం కాలపరిమాణవాన్ సర్వస్మాదిత్యత్ర హేత్వ
వయవేఽతివ్యాప్తిర్బోధ్యా తజ్జన్యబోధవిషయతాయాః విశ్వవృత్తిత్వేనాను
మితివిషయతావ్యాపకత్వాత్ ॥ ఏవం తాదృశాన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వస్య
కించిజ్జన్యతానవచ్ఛేదకత్వేన తదవచ్ఛిన్నజన్యతావివక్షణాసంభవేన ప్రతిజ్ఞాహే
తుజన్యసమూహాలంబనబోధమాదాయ తన్నిష్ఠహేత్వర్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజ
న్యతానిరూపితజనకతాశ్రయే, ధూమాద్వాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమా
దిత్యాదౌ హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారా తస్యానవచ్ఛిన్నప్రకారతా
వ్యాపకప్రకారతాకత్వవివక్షయాపి వారణాసంభవాదిత్యపిబోధ్యం ॥ ఏతద్దోష
వారణాయ ప్రథమతోఽనుమిత్యన్యూనవిషయకత్వమన్యథానిర్వక్తి * తథాపి
ప్రకృతేతి * ఏతచ్చ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టార్థకం తదనుపాదానే ప్రమేయాద్వా
చ్యత్వవానయం ప్రమేయః ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేత్వవయవే, యత్కించిద్ధర్మా
వచ్ఛిన్నత్వోపాదానేపి ఘటాన్యత్వవద్రూపఘటాన్యతరస్మాత్ ఘటాన్యత్వవ

విషయతాయా ఆలోకాద్యవృత్తిత్వాద్ధూమాద్వాలోకవానిత్యాదిప్రసిద్ధహేత్వవ
యవోపేక్షా ॥ పూర్వోక్తసమూహాలంబనమాదాయ దూషణాంతరమాహ * ఏ
వమితి * ప్రమేయాదిత్యాకారకహేతువాక్యఘటక ప్రమేయఇత్యేకదేశఇత్య
ర్థః * ప్రమేయాదిత్యాదావితి * హేత్వవయవఇత్యనేనాన్వయః ॥ ప్రతిజ్ఞార్థ
బోధమాదాయ దోషస్తుఫలోపధాననివేశేపిసువారఇతిసమూహాలంబనానుధా
వనం ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధహేత్వర్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతావత్తతె ఇతిద్యో
తనాయేత్యన్యే ॥ తజ్జన్యబోధేచ పంచమ్యర్థేప్రమేయభావే ప్రమేయత్వస్యాపి
భానేన సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూత ప్రమేయత్వత్వవిశిష్టప్రమేయత్వరూపసాధ్యస్య
ప్రమేయరూపపక్షే వైశిష్ట్యావగాహిజనకత్వస్య ప్రమేయాదితి వాక్యఘటకేప్ర
మేయేతిభాగేసత్త్వాద్ధ్రువత్యతివ్యాప్తిరితిభావః ॥ వస్తుతస్తు తాదాత్మ్యేన ప్రమే
యస్య సాధ్యత్వే ప్రమేయాదితిహేతావతివ్యాప్తిః ॥ అన్యూనవిషయకత్వదలే
సంబంధానివేశస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ నను హేతుజన్యబోధస్య ప్రమేయాం
శే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకతయాకించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వంనివేశ్యాపిహేతావతి
వ్యాప్తిశ్శక్యతేవారయితుమిత్యతఃస్థలాంతరే వ్యావృత్తిమాహ * యత్కించిదితి *
ఘటాన్యత్వంకపాలేవర్తతే తత్ర కపాలరూపం ఘటశ్చవర్తతే ఏవంచ స్వరూప

త్వసత్త్వాద్ఘటో ఘటాన్యత్వవానిత్యాకారికాయాః సామానాధికరణ్యసంబంధేన ఘటాన్యత్వసాధ్యకప్రతిజ్ఞాతద్ఘటితన్యాయాన్తర్గతరూపఘటాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నాంశే సామానాధికరణ్యసంబంధేన విశేషణతాపన్నఘటాన్యత్వఘటితతాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నహేతుతాకే విశిష్టాన్యతరరూపహేతుప్రతిపాదకే హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఘటత్వాదౌ సామానాధికరణ్యసంబంధేన రూపవతి వ్యభిచారవారకతయా ఘటాన్యత్వాత్మకవిశేషణస్య ధర్మిభేదేన విశేష్యస్య

సమవాయోభయఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన ఘటాన్యత్వవిశిష్టం ఘటరూపాన్యతరత్ కపాలీయరూపఘటాన్యతరదేవ తాదృశాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నజ్ఞానజ్ఞాప్యఘటాన్యత్వస్య సామానాధికరణ్యసంబంధేన పక్షతావచ్ఛేదకఘటకత్వం బాధవారణాయ సమవాయస్వరూపఘటితసామానాధికరణ్యస్య సాధ్యతాఘటకసంబంధత్వమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రకృతసాధ్యావగాహిత్వపర్యంతసత్త్వేపి వ్యాప్తిదానాయ వక్ష్యమాణానతిరిక్తవిషయకత్వరక్షణాయ చ తస్య హేతుఘటకసంబంధత్వం స్వరూపాసిద్ధ్యాదివారణాయ తస్యైవ హేతుతాఘటకసంబంధత్వం చోక్తమ్ ॥ తాదృశహేతుమేవ దర్శయతి * రూపఘటాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నాంశ ఇతి * హేత్వవయవే ఘటాన్యత్వసద్రూపఘటాన్యతరస్మాదిత్యాదౌ ॥ నను కేవలరూపఘటాన్యతరస్యైవ సామానాధికరణ్యసంబంధేన హేతుత్వమస్త్విత్యాశంక్య ఘటాదిరూపస్యాప్యన్యతరాంతర్గతతయా సామానాధికరణ్యేన తస్య ఘటత్వాదౌ సత్త్వేన వ్యభిచారమాహ * ఘటత్వాదావితి * ఘటాన్యత్వరూపవిశేషణప్రవేశే చ తద్వైశిష్ట్యం కపాలరూపస్యైవ తస్య సామానాధికరణ్యసంబంధేన ఘటత్వాదావసత్త్వాన్న వ్యభిచారః ॥ నను ఘటాన్యత్వస్యైవ ఘటాన్యత్వవిశిష్టరూపస్యైవ వా స్వరూపసమవాయోభయఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన హేతుతాఽస్తు కిం విశేషదలప్రవేశేనేత్యత ఆహ * ధర్మిభేదేనేతి * రూపభిన్నస్య ఘటస్యాపి ప్రవేశేనేత్యర్థః * విశేష్యస్య * రూపఘటాన్యతరస్య ॥ ఘటమాత్రవిశేష్యత్వే ఘటాన్యత్వం వ్యర్థం రూపమాత్రవిశేష్యత్వే పక్షవిశేష్యకత్వనివేశేనాపి వారణం సంభవతీత్యన్యతరదుపాత్తమ్ ॥ తథా చ వ్యభిచారావారకత్వేపి వహ్నిమాన్ వహ్నిమదన్యావృత్తేరితివద్ధర్మిభేదాన్న వైయర్థ్యమిత్యర్థః ॥ ఘటాన్యత్వం తు న హేతుః ॥ సిషాధయిషాయా అనుసరణాపత్తేః ॥

ఘటాన్యత్వసమానాధికరణసత్తాసమానాధికరణ ఘటరూపాదౌ వ్యభిచారవా
రకతయాచ విశేష్యతావచ్ఛేదకస్య సార్థక్యమిత్యపథేయమ్ ॥ సామానాధిక
రణ్యసంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయావ్యాపకత్వఘటకత్వేపి నిత్యద్రవ్యావృ
త్తిధర్మశూన్యత్వాన్నిరవయవంగగనం నిత్యం నిత్యద్రవ్యావృత్తిధర్మశూన్యత్వా
త్ వహ్నిమత్పర్వతావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్వ
హ్నివిశిష్ట పర్వతావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదౌ హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తి
వారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశనమావశ్యకమ్ ॥ అఖండాభావఘటక
తయా హేతుఘటకద్రవ్యత్వపర్వతత్వాదీనామవైయర్థ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదక
విశిష్టసాధ్యనివేశనప్రయోజనమాహ *పంచమ్యర్థ్వ ఇతి* హేతుత్వంప్రమేయాద్యా

వను సామానాధికరణ్యేన ఘటాన్యత్వవిశిష్టస్యైవ హేతుత్వమస్తు ఏవంచ రూ
పఘటాన్యతరస్యైవ ఘటాన్యత్వవైశిష్ట్యేన రూపేణహేతుత్వసంభవే కిమన్య
తరత్వేనరూపేణ హేతుత్వేనేత్యాశంకాం తథాసతి సత్తాయాఅపి కపాలాంత
ర్భావేణ ఘటాన్యత్వవిశిష్టతయా తస్య ఘటత్వఘటరూపాదౌ సత్త్వేనవ్యభి
చారస్స్యాదితి మనసికృత్యపరిహరతి * ఘటాన్యత్వేతి * ఘటాన్యత్వవిశిష్టస్యై
వ హేతుత్వేతు సామానాధికరణ్యసంబంధేనాపి నఘటరూపాదౌ వ్యభిచారఇ
త్యుపలక్షితస్య హేతుత్వంబోధ్యమ్ ॥ విశిష్టహేతుకేచనప్రయోజనమితి తత్త్వా
గః * విశేష్యతావచ్ఛేదకస్య* రూపఘటాన్యతరత్వరూపస్య*వృత్తిత్ర*సామా
నాధికరణ్యసంబంధేన సాధ్యత్వే వ్యాప్తిరేవనసంభవతి తస్య వృత్త్యనియామక
తయా హేతుసమానాధికరణాభావీయతత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వాప్రసి
ద్ధేరిత్యుదాహరణాభావాన్నన్యాయఇత్యాశయః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధే
న ప్రతియోగివైయ్యధికరణ్యఘటితాయావ్యాప్తేర్నిష్కృష్టతయా తత్కల్పేఉ
దాహరణంసంభవతీత్యాశయేనాహ * వ్యాపకత్వఘటకత్వఇతి * విశేష్యతా
వచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిపర్యంతవ్యావృత్తిదానాయాహ * వహ్నిమదితి* పక్షము
ఖ్యవిశేష్యతానవిష్టైత్యాశయః *హేత్వవయవే* హేత్వవయవైకదేశే॥ననుని
త్యావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యస్యైవ సమ్యక్త్వేద్రవ్యపదమనర్థకమ్ ॥ ఏవంవ
హ్నిమదవృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యస్యైవ సమ్యక్త్వేపర్వతపదమనర్థకమిత్య
తఆహ * అఖండేతి * ప్రమేయాద్యావచ్యత్వవదితి * అత్రవాచ్యస్యైవ సాధ్య

చ్యత్వవత్ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతుజన్యబోధస్య విభక్త్యర్థహేతుత్వప్రమేయాద్యాత్మకప్రకృత్యర్థవైశిష్ట్యావగాహిత్వేపి ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వాన్నాతివ్యాప్తిరితిభావః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతాకత్వమేవ పర్యవసితార్థః ॥ సంబంధవిశేషశ్చేత్తద్దలెనప్రవేశ్యః ప్రయోజనవిరహాదతః పంచమ్యర్థే ప్రకృత్యర్థస్య యాదృశసంబన్ధేనాన్వయస్తస్యవృత్త్యనియామకతయా వ్యాపక

త్వం నతువాచ్యత్వస్య తథాసతి జన్యత్వపక్షకోక్తసాధ్యహేతుకస్థలేఇత్యనేన వాచ్యత్వసాధ్యకస్థలస్యైవ పరామర్శే తత్థ్సలీయహేతౌ వ్యాప్తిర్నాసంగతిస్స్యాత్ ॥ ప్రమేయాదిత్యస్య ప్రమేయపదస్య లక్షణయా ప్రమేయజ్ఞానబోధకతయా వాచ్యత్వబోధకత్వాసంభవాత్ ॥ వాచ్యస్యసాధ్యత్వేతు ప్రమేయజ్ఞానస్యాపివాచ్యతయా సాధ్యబోధకత్వంసంభవతీతిభావః ॥ అత్ర ప్రమేయాద్వాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మస్సాధ్యః ॥ అన్యథాహేత్వేకవాక్యత్వాభావేన న్యాయానవతారాత్ ॥ ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవదిత్యత్ర పాఠే వాచ్యత్వే ప్రమేయాదిత్యస్యాన్వయేపి తద్వత్ ॥ తాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యంతత్రైవచ హేతువాక్యార్థాన్వయఇతి తాదృశధర్మస్యసాధ్యత్వానుపగమేపి నక్షతిరిత్యపి సుభవతి * పక్షతేతి * ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతువారణాయ నిరూప్యనిరూపకభావనివేశః ॥ నన్వత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశోవ్యర్థః ॥ స్వరూపసంబంధేన వాచ్యసాధ్యకస్థలే హేతావతివ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యప్రకారతాయాఏవ నివేశ్యత్వాత్ ॥ నచోక్తసంబంధానివేశేపి పంచమ్యర్థే ప్రకృత్యర్థస్య నిరూపితత్వసంబంధేనైవాన్వయాత్తేనసంబంధేన ప్రమేయాద్వాచ్యసాధ్యకే ప్రమేయాదితిహేతావతివ్యాప్తిః ॥ తస్య ప్రకృతపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూతనిరూపితత్వసంబంధేన సాధ్యవత్త్వబోధకత్వాదితి సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశఆవశ్యకఇతి వాచ్యమ్ ॥ తత్సంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా తత్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యా న్యాయస్యైవాభావాదిత్యాశంకాంనిరస్యతి * సంబంధవిశేషశ్చేతి * ప్రకృత్యర్థస్సాధ్యః ॥ నను జ్ఞాప్యత్వంప్రమేయం ప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ స్వరూపసంబంధకాలికవిశేషణతాభ్యాం సాధ్యసాధనభావేహేతావ

త్వాఘటకత్వేపి నైతద్వ్యావృత్త్యసంగతిః ॥ యదిచజన్యగ్రాహ్యవిషయత్వేనా ప పంచమ్యర్థైకదేశజన్యత్వే ప్రకృత్యర్థస్య హేతుజ్ఞానస్యాన్వయః నతుపరంపరాసంబన్ధేన తాదృశవిషయత్వే॥ తదాజన్యత్వపక్షకోక్తసాధ్యహేతుకస్థలేవ్యావృత్తిర్బోధ్యా ॥ పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వపర్యంతానివేశాత్ నతుతాదృశవిషయత్వత్వావచ్ఛిన్నపక్షకస్థలే హేతుజన్యబోధస్య తాదృశవిశిష్టపక్షే ఇతరవైశిష్ట్యానవగాహిత్వాత్ * తాదృశవిషయతావిలక్షణేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతా నిరూపిత పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతావిలక్షణేత్యర్థకం ॥ తద్విలక్షణత్వం నతద్భిన్నత్వం ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయసాధ్యాదివిషయతాయాస్తద్భిన్నత్వేనాసంభవాపాతాత్ ॥ తాదృశవిష

తివ్యాప్తిః॥ నచస్వరూపాసిద్ధిః ॥ విషయతాయాఅనియతత్వాత్ ॥సమానకాలీనత్వస్య సాధనతాఘటకసంబంధత్వాద్వేతి తత్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధనివేశఆవశ్యక ఇతి చేన్న ॥ ఉత్తరదలాసత్త్వాత్ ॥ సమూక్తస్థలీయహేతౌ సాధ్యతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశవ్యావృత్తిర్నసంగచ్ఛతే యతః ప్రమేయాదిత్యత్ర ప్రమేయపదం లక్షణయా ప్రమేయజ్ఞానపరం జన్యజ్ఞానవిషయత్వం పంచమ్యర్థః సదేకదేశజన్యత్వే ప్రమేయజ్ఞానరూపసాధ్యవైశిష్ట్యబోధకత్వేపి పక్షతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నే సాధ్యసత్త్వాబోధకత్వాదిత్యాశంకతే * యదిచేతి * పరంపరాసంబన్ధేన * స్వజన్యజ్ఞాననిరూపితత్వసంబన్ధేన * వ్యావృత్తిరితి * కేచిత్తు పూర్వంప్రమేయాదిత్యత్రైవ సాధ్యంప్రమేయాదిత్యైవ హేతుస్తత్ర ప్రమేయపదస్య ప్రమేయజ్ఞానపరత్వేపి ధర్మిపారతంత్ర్యేణ ప్రమేయస్య జన్యత్వేప్యన్వయ ఇత్యభిప్రాయేదమిత్యాహుః ॥ పక్షముఖ్యవిశేష్యత్వోపాదానేపి వ్యావృత్తిరిత్యభిమానంనిరాకరోతి * నత్వితి * ఇతరేతి * సాధ్యేత్యర్థః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకే విశేష్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిసత్త్వేనేదం ॥ వస్తుతస్తు కేవలవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నపక్షకోక్తస్థలేపి నైకప్రకారతాభంగాపత్త్యా తత్ర జన్యజ్ఞానాత్మకసాధ్యవైశిష్ట్యస్యాభానాదితిసూచనాయేతరపదం, ఏవంచ తాదృశవిశిష్టపక్షఇతి విశిష్టపదమనతిప్రయోజనం వైశిష్ట్యానవగాహిత్వ ఏవనిర్భరాత్ * తద్భిన్నత్వేన * పక్షనిష్ఠవిశేష్యతాభిన్నత్వేన ॥ ప్రకారతాయావిశేష్యతాన్యత్వనియమాత్ * తాదృశేతి * పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయా

యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతాశూన్యత్వనివేశేన సంభవోద్ధారే నిగమనాతివ్యా
ప్తితాదవస్థ్యాత్ ॥ అన్యూనవిషయకత్వదలవైయర్థ్యాచ్చ ధూమావాలోకవా
న్పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వవయవజన్యబోధీయహేతుత్వని
ష్ఠముఖ్యవిశేష్యతాయాస్తాదృశవిషయతాభిన్నత్వాత్ ॥ ఏతేన తాదృశవిషయ
తానంతఃపాతిత్వం ప్రకృతపరామర్శజన్యతానవచ్ఛేదకత్వం వా తదిత్యపి నిరస్తం ॥ ఉ
క్తస్థలే ఆలోకాద్యంశే హేతుత్వప్రకారతాయా ఏవ తాదృశవిషయతాంతఃపాతి
త్వాత్ ప్రకృతపరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకత్వాచ్చ హేతుజన్యబోధీయ తద్విషయ
తాయా అతథాత్వాత్ ॥ నచ తథావిధవిషయతావచ్ఛేదకకోట్యప్రవిష్టధర్మావచ్ఛిన్న

అతిరిక్తత్వమతో తద్భేదోఽపి నివేశ్యః ॥ అన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతా
యాం తాదృశముఖ్యవిశేష్యకత్వానవచ్ఛిన్నత్వం వా నివేశ్యం పూర్వమనతిరిక్త
విషయకత్వానుపాదానేఽయం పదానుషంగస్తు నిగమనే వ్యాప్త్యైరుక్తత్వాది
దానీం తన్నివేశేఽపి తద్దోషతాదవస్థ్యమేవేత్యాహ * తాదవస్థ్యాదితి * నను
ప్రకారతానవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తినివేశాన్నిగమనవ్యావృత్తిరిత్యత ఆహ * అన్యూ
నేతి * నిగమనవారకం ప్రకారాంతరమపి నిరస్యతి * ఏతేనేతి * కేచిత్తు తాదృ
శవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నకారణతానవచ్ఛేదకత్వమనంతఃపాతిత్వం ఏవం
చ నాన్యూనవిషయకత్వదలవైయర్థ్యం న వా నిగమనాదిష్వతివ్యాప్తిరిత్యాహుః
॥ తదసత్ ॥ వహ్నివ్యాప్యధూమావాలోకవత్సగర్భాపర్వతో వహ్నిమాన్ధూమా
దిత్యాదౌ నిగమనేఽతివ్యాప్తేః ॥ నచ జ్ఞాప్యత్వవిషయతా నిరూపితనిరుక్తవహ్ని
విషయతైవ నేతి వాచ్యం ॥ వహ్నివిషయతాయా అపి వహ్నిమాన్పర్వత ఇతి విశిష్ట
బుద్ధినిరూపితకారణతావచ్ఛేదకత్వాత్ తాదృశకారణతాయాశ్చ తథాత్వాత్ ॥
అతః కారణతాయాం తత్సమనియతత్వం దేయం తథాచాన్యూనదలవైయర్థ్యమ్॥
అనంతఃపాతిత్వమఘటకత్వమ్ ॥ స్వవిషయితాశూన్యప్రతీతివృత్తితద్విషయతాక
త్వమవ్యాపకత్వమితి యావత్ * తద్విషయితాయా అతథాత్వాత్ * అనంతఃపా
తిత్వాత్ జన్యతానవచ్ఛేదకత్వాచ్చ ॥ నచ తాదృశవిషయతాశూన్యత్వస్యతా
దృశప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్యైవ స్వరూపయోగ్యతామాదాయ హేతావతివ్యాప్తిరి
తి తాదృశావగాహిత్వాత్తత్రాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానివేశ ఆవశ్యక
ఇతి వాచ్యమ్ ॥ జన్యతాయాం గురుతరతాదృశావచ్ఛిన్నత్వనివేశమపేక్ష్య లాఘు

విషయతాశూన్యత్వనివేశాన్న దోష ఇత్యపి సాధు, యత్ప్రమేయసామాన్యస్య పక్ష
తావచ్ఛేదకాదిఘటకతా తత్ర తాదృశవిషయతావచ్ఛేదకకోట్యప్రవిష్టాప్రసిద్ధేః
విలక్షణావచ్ఛేదకతానివేశేపి ద్రవ్యవ్యాప్యధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్ని
మాన్ ధూమాదిత్యాదౌ న్యాయాంతర్గతనిగమనాదావతివ్యాప్తిస్సజ్జన్యబోధ
విషయతావచ్ఛేదక ధూమత్వాదేస్తాదృశవిషయతావచ్ఛేదక కోటిప్రవిష్టత్వనియ
మాత్ ॥ అపితు తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్య సంశయని
వర్తకతావచ్ఛేదకత్వమేవ తత్ ॥ నిగమనాదిజన్యబోధీయజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదివిషయ
తాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్య జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయప్రతిబంధ
కతావచ్ఛేదకతయా తద్వారణం ॥ ఉక్తహేత్వవయవజన్యబోధనివర్త్యస్య హేతు
త్వం ధూమీయం నవేత్యాదిసంశయస్య ధూమాదిజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వఘటిత పక్షతావ
చ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నపక్షకసాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నప్రకారకనిశ్చయ నివర్త్యత

వేన తాదృశవిషయత్వానవచ్ఛిన్నత్వనివేశేనైవ విషయతాత్వేన ముఖ్యవిశేష్య
త్వావచ్ఛిన్నజన్యతాక హేతువారణసంభవాత్ ॥ యథాసన్నివేశే వైయర్థ్యాపత్త
ద్ధంస్యానతిప్రయోజకతయా న్యూనతానుద్ధారాదితి * యత్ర * సకలాభిధేయ
వృత్తి ధర్మవానిత్యాదౌ * విలక్షణేతి * వైలక్షణ్యం నిరవచ్ఛిన్నం తథాచ తా
దృశవిషయతానిరూపితనిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వశూన్యధర్మనిష్ఠ నిరవచ్ఛిన్నావ
చ్ఛేదకతాకవిషయతాశూన్యత్వమర్థః ॥ ప్రమేయావచ్ఛిన్నవిషయతావారణా
య ద్వితీయవైలక్షణ్యనివేశః ॥ నచ తాదృశధర్మనిష్ఠనిరవచ్ఛిన్న విషయతాశూ
న్యత్వమేవాస్తు ॥ పర్వతత్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతామాదాయాసంభవా
త్ ॥ ధూమావాలోకవానిత్యాదిస్థలీయనిగమనే వ్యాప్త్యాదివిషయతాసత్త్వాత్సక
లాభిధేయనిష్ఠాభావప్రతియోగ్యాకాశాభావవదితినిగమనేచ జ్ఞాప్యత్వాదివిషయ
తాసత్త్వాదాహ *ద్రవ్యేతి* నైగమనేబోధేఽబాధితత్వాదిభానం నాస్తీత్యాశయో
నేదమ్ ॥ నచ నిగమనవారణాయతథావిధవిషయతావచ్ఛేదకతాన్యావచ్ఛేదకతా
కవిషయతాశూన్యత్వమేవాస్తు ॥ ధూమవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నవహ్నిత్వ
విషయతాయాస్తాదృశద్రవ్యత్వవిషయతాన్యత్వాదితివాచ్యం ॥ అన్యూనవిషయక
త్వవైయర్థ్యాత్ *ఉక్తేతి* ధూమాదాలోకవానిత్యాదిస్థలీయేత్యర్థః ॥ యది
విషయవిశేషే ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధానామనపర్వసంశయవిరోధివిషయతా తదా తాదృ

యా తాదృశ బోధవిషయతాయా నతథావిధ విషయతావిలక్షణత్వస్యాన్యూనప దస్య వ్యావృత్తిసంగతిః ॥ సర్వేషామేవ సంశయానాం స్వవిరోధి విషయకత థావిధ విషయతాశాలి సమూహాలంబన నిశ్చయనివర్తనీయతయా తాదృశ నిశ్చ యానివర్త్య సంశయాప్రసిద్ధిరతః తాదృశ నిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నేతి ॥ ఇత్థం చాధికమవగాహమానేపి నిగమనజన్యబోధే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సా ధ్యవిశిష్ట పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్షవిషయకత్వస్యాక్షతతయా ధూమజ్ఞా నజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయస్య తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయనివర్త్యత్వానుపపత్తిరి త్యపి సమాహితం ॥ అవచ్ఛిన్నత్వంచాన్యూనవృత్తిత్వం వ్యాపకత్వపర్యవసితమ తో జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ధూమీయం నవేతి సంశయనిరూపిత ప్రతిబంధకతాయాం ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాతిరిక్తప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యభాగవిషయతాఘటితధర్మస్య స్వ రూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వవిరహేపి నాన్యూనపదవ్యావృత్త్యసంగతిః ॥

శనిశ్చయానివర్త్యసంశయప్రసిద్ధేరాహ * ఇత్థంచేతి * నాన్యూనపదవ్యావృ త్త్యసంగతిరితి * అత్రేదంబోధ్యమ్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాని రూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతిబంధకతా నివేశనే ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ హేతుత్వం ధూమీయం నవేత్యాదిసంశయస్య తన్నిరూపిత ప్రతిబధ్యతాశూన్య త్వాత్ ॥ ఉత్తరకల్పేచ వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామపి పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితవహ్నిసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతానిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతిబ న్ధకతాయాఏవ లక్షణఘటకతయా సంబంధీవహ్నిమాన్నవేతిసంశయస్యతన్నిరూ పితప్రతిబధ్యతాశూన్యత్వాత్ ॥ ఏవం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాని రూపితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకత్వాద్యుపా దానేప్యూహ్యమ్ ॥ ఏతాదృశదోషవారణాయైవ వ్యాపకత్వరూపమవచ్ఛిన్న త్వంనివేశ్యం నత్వన్యూనపదవ్యావృత్త్యసంగతిపరిహారాయేతి ॥ అథ దీధితికా రోక్తాన్యూనపదవ్యావృత్త్యసంగతావపినక్షతిః ॥ ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయార్థబోధనిష్ఠహేత్వర్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపి తజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమాదాయహేతువా క్యేఽతివ్యాప్తేర్వారణాయ స్వవిషయమన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానివేశ

అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితస్య నిగమనాదిజన్యబోధస్య సంశయాప్రతిబంధకత
యా తజ్జనకత్వమాదాయాతిప్రసంగస్య వారణాయ తాదృశసంశయానివర్తకత్వ
ముపేక్ష్య తన్నివర్తకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యత్వేన బోధో విశేషితః॥ ప
క్షతావచ్ఛేదకాద్యనివేశే తదనవచ్ఛిన్నపక్షాదివిషయతాశాలినిశ్చయసముదాయ
స్యైకమపి సంశయం ప్రత్యప్రతిబంధకతయా తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్ననివర్త్యసం

లాభార్థతయా తత్ప్రవేశోపాదానస్యావశ్యకత్వాదితి చేన్న ॥ ఏవమపి స్వరూప
సంబంధరూపప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతానివేశనే ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో
వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ నిరుక్తావచ్ఛేదకని
వేశే కేవల ప్రతిజ్ఞార్థబోధవత్ప్రతిజ్ఞాహేతూభయార్థబోధస్యాపి తద్ఘటితా
నతిరిక్తవిషయకత్వాభావేన దర్శితాతివ్యాప్తేరసత్త్వాచ్చ ॥ నను తథాపి తాదృశ
విషయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతాశూన్యసంశయప్రతిబంధ
కతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వమేవ కుతో న కృతమ్ ॥ అవచ్ఛిన్నత్వం స్వరూప
సంబంధవిశేషః ॥ తథా సత్యనాహార్యాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితనిశ్చయత్వా
నివేశేన చ లాఘవాత్ ॥ ధూమాదాలోకవానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాశ్చ సంగ్రహార్థం
విషయితాయాం స్వాశ్రయత్వస్వానాశ్రయవిషయితానిరూపకత్వోభయసంబ
న్ధేన ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వసత్త్వస్యైవ నివేశ్యత్వాదిత్యన్యూనవిషయకత్వం
వ్యర్థమితి చేన్న ॥ తథా సతి నిగమనేఽతివ్యాప్తేః వహ్నిజ్ఞానజ్ఞాప్యో న వేతి
సంశయస్య తాదృశాప్రతిబధ్యత్వేప్యుక్తసంబంధేన తత్ప్రతిబంధకతావచ్ఛేద
కత్వవత్త్వవిషయితాయా అభావాత్ ॥ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమాన్న వేతి సంశ
యప్రతిబంధకతాయాశ్చ తాదృశవిషయత్వావచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ యది చ ప్రతిబం
ధకతాయాం తాదృశవిషయిత్వానంతఃపాతివిషయిత్వావచ్ఛిన్నత్వం విశేష ము
చ్యతే ॥ తదా సిద్ధమన్నమితి న్యాయాపాతాద్గ్రంథకారో వ్యాపకత్వరూపమవచ్ఛి
న్నత్వమన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాంచ వ్యాచకారైవేతి సంకించిదేతత్
తన్నివర్తకతానవచ్ఛేదకవిషయిత్వోక్తౌ న నిగమనవారణమితి తదవచ్ఛేదకవిష
యితాశూన్యత్వముక్తమ్ * వ్యాపకత్వేనేతి * తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబం
ధకత్వశూన్యేత్యర్థః * సముదాయస్యేతి * కేవలపక్షవిషయకత్వస్య ద్రవ్య
త్వపృథివీత్వమియత్వాదినా పక్షవిషయకజ్ఞానసాధారణతయా తాదృశపక్షవిష

శయాప్రసిద్ధిరత స్తన్నివేశ ఇతి, ఇత్థంచానతిరిక్తవిషయకత్వఘటకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యవిశిష్టపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయితాయాం స్వనిష్ఠత్వనివేశేనైవ న్యూనవిషయకదర్శితహేతుజన్యబోధవారణసంభవే పృథగన్యూనవిషయకత్వవిశేషణమనర్థకమిత్యపి సమాహితం॥తాదృశవిషయతాయాం స్వనిష్ఠత్వవిశేషణే నిగమనాదిజన్యబోధస్యజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశేషితసాధ్యవిశిష్ట పక్షవిషయతాశాలిత్వనియమాత్ స్వనిష్ఠనిరుక్తవిషయతాశాలి నిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతాకజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయాన్యసంశయాప్రతిబంధకతయాఽనతిరిక్తవిషయతాకత్వాపత్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ సత్యంతస్య న్యాయావయవత్వమర్థః ని గమనేచ పక్షవాచకపదమనుషజ్యతే ఇతి తద్వారణమనతిరిక్తవిశేషణప్రయోజనమితి మతమనుసృత్య లఘుశరీరగమనతిరిక్తవిషయకత్వం నిర్వక్తి * ప్రకృతేతి * ప్రకృతహేతుకాయాప్రకృతసాధ్యసిద్ధ్యౌపయికవ్యాప్తిస్తదవిషయకత్వమిత్యర్థః, యద్రూపావచ్ఛిన్నవిశేషితప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్టప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయకనిశ్చయత్వంప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షకప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యకానుమితిజనకతానతిరిక్తవృత్తి, తద్రూపావచ్ఛిన్నావిషయకత్వమితితుపర్యవసితం॥తాదృశంచరూపం తద్ధేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న తద్ధేతువ్యాపకప్రకృత సాధ్యసామానాధికరణ్యత్వం తత్తత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవ్యాపకాభావప్రతియోగితాత్వంచ॥నిగమనస్థతత్పదస్యచవ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టహేతుపరతయా తజ్జన్య

యకనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకత్వాప్రసిద్ధిరిత్యర్థః*ఇత్థంచ*గ్రంథదూషణస్యాభిధానీయత్వేచ। స్వపదంయాదృశశాబ్దబోధమాదాయలక్షణంసంగమనీయంతాదృశశాబ్దబోధపరంనిగమనజన్యబోధవృత్తిత్వవిశిష్టతాదృశప్రకారతామాదాయదూషయతి*తాదృశేతి* నిగమనాదీతి*నిగమనజన్యబోధీయసాధ్యాదివిషయతాయాఅన్యత్రాభావాత్ । వ్యాప్త్యవిషయకత్వకల్పే హేత్వంతేఽతివ్యాప్తిశంకాం పరిహర్తుంతంకల్పమవతారయతి *సత్యంతస్యేతి*నిగమనేచేతి* తథాచాన్యూనవిషయకత్వనిర్వాహః* యద్రూపేతి *నచ యద్రూపావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపిత ప్రకృతహేతుప్రకారతానిరూపితప్రకృతపక్షవిశేష్యత్వం తాదృశజ

బోధస్య తాదృశరూపావచ్ఛిన్నవిషయకత్వాన్నాతివ్యాప్తిః అన్వయవ్యతిరేక వ్యాప్త్యోర్విశిష్యైకతరనివేశే అన్వయిని వ్యతిరేకిణివానిగమనేఽతివ్యాప్తిరితిని రుక్తరూపావచ్ఛిన్నత్వేనద్వయోరనుగమః॥యదిచయత్త్వతత్త్వయోర్నివేశాన్నా నుగమస్సైక్యఇతిభావ్యతే॥తదాఅభావద్వయమేవబోధేనివేశనీయంఏతల్లాభాయై వచోపయికాంతమితిధ్యేయం॥ యద్యప్యుదాహరణజన్యబోధస్య ననిరుక్తరూ

నకతాయాః స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వవదిత్యేవోచితం నిశ్చయత్వాద్యనివేశే నలాఘవాదితివాచ్యం । వహ్నిసమానాధికరణధూమకాలీనపర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ తథావిధాం సాధ్యసామానాధికరణ్యత్వావచ్ఛిన్న హేతుప్రకారతానిరూపితపక్షవిశేష్యతామాదాయాతివ్యాప్తేః * అభావద్వయం * అన్వయవ్యాప్త్యవిషయకత్వవ్యతిరేక వ్యాప్త్యవిషయకత్వోభయం ఏతత్కల్పేఔపయికాన్తవైయర్థ్యమాశంక్యాహ * ఏతదితి * కేచిత్తుప్రకృతపక్షవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నధర్మితానిరూపితయత్కించిత్ప్రకారతా శూన్యత్వమనతిరిక్తవిషయకత్వమ్ । సచపర్వతో ధూమాద్ధూమప్రాగభావాద్వావహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిః స్యాత్ స్యబోధస్య తాదృశజ్ఞాప్యత్వ ప్రకారతాకత్వాదితివాచ్యం । సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తధర్మితావచ్ఛేదకతానివేశాత్ । ఏవంచ తాదృశధర్మితాత్వేనతన్నిరూపితప్రకారతానివేశాన్నావ్యాప్తిః । యద్యపినిగమనేజ్ఞాప్యత్వప్రకారతానిరూపకత్వేసాధ్యధర్మితాత్వేనైవ నతుపక్షవిశేష్యతా నిరూపితసాధ్యధర్మితాత్వేన కించపక్షవిశేష్యతానిరూపిత సాధ్యధర్మితాకత్వమప్రసిద్ధం తథాపిపక్షవిశేష్యతా నిరూపితనిష్ఠసాధ్యధర్మితాత్వనివేశాన్నదోషః । నిగమనే ప్రకారత్రయమితి రీత్యానవహ్నిత్వజ్ఞాప్యత్వయోర్భాననసంభవఇతివదంతి । హేత్వజన్యత్వఘటిత నిరుక్తాత్తేనోదాహరణాదివ్యుదాసఇతిమూలానురోధాదగత్యా వ్యాపకత్వమేవానుగమనీయం। అత్రతువ్యాప్త్యనుగమేపి తన్నాలసంగతింస్ఫుటయతి*యద్యపీత్యాదినానాతిప్రసంగఇత్యంతేన *తథాచైతత్కల్పే యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమాన్ యథాపర్వతఇత్యుదాహరణం నస్వీకార్యం అన్యథాతస్యనిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వేన వ్యాప్తిబోధనేతాత్పర్యాభావాదతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాపాతాదితి । అతఏవానుపదంసిషాధయిషాధీనన్యాయప్రయోగానువగమఇతివక్ష్యతి

పావచ్ఛిన్నవిషయకత్వం॥తథాపిసిషాధయిషాధీనన్యాయప్రయోగానుపగమేన తత్ర పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపా న్యూనవిషయకత్వవిరహో దేవనాతిప్రసఙ్గః, హేత్వన్తర్భాగేచసత్యస్తాభావాన్నాతి వ్యాప్తిరిత్యవధేయం॥వహ్నివ్యాప్తివిశిష్టస్యాలోకస్యపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేషణ త్వే (సిషాధయిషయాన్యాయప్రయోగానుపగమే) తద్విశిష్టేపిపర్వతే తద్వృత్తె రర్థతో లాభేనార్థతః సత్ర ప్రకృతపక్షప్రకృతసాధ్యగమకతాలాభాన్న హేత్వవ యవాభిధానప్రయోజకాకాఙ్క్షావసరఇత్యతస్పృథగ్తేతి*తస్యాః*ప్రతిజ్ఞాయాః॥న న్వేవమపి యత్రప్రకృతహేతుకప్రకృతసాధ్యకవ్యాప్తిరేవాంతర్భావితపక్షగర్భేత త్రైప్రతిజ్ఞాయాఅసఙ్గ్రహఇత్యాశఙ్కాంపరిహరతి*వహ్నీతి*విశిష్టేతి*పక్షతా వచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షేత్యర్థః*తాదృశవ్యాప్తీతి*ప్రకృతహేతుకప్రకృతిసాధ్యసిద్ధ్యౌ పయికవ్యాప్తీత్యర్థః *ఉదాహరణేతి *యద్యపి దర్శితస్థలే విశిష్టపక్షోపస్థాపక పదాత్ప్రకృతహేతౌవిశిష్టపక్షవృత్తిత్వస్యావ్యర్థతః ప్రతీత్యా ఉపనయాదిప్ర యోజకాకాంక్షాయాఅప్యనవకాశః॥తథాపిధూమవత్త్వస్థానేధూమవత్త్వాధర్మ్య ప్రవేశనే తస్యాస్సంభవఇతి ఉదాహరణమాత్రోపాదానం*అన్యథా*ఆకాంక్షా దివిరహేప్యభిధానే*అతిప్రసంగాత్* హేతుద్వయాదేరప్యభిధానప్రసంగాత్

---

* సిషాధయిషేతి * తదుపగమేతు । అన్యాయత్వాదుదాహరణాఘటకత్వం అ నుగతివ్యాపకతావిషయకత్వే సత్యన్యూనవిషయకత్వంవానివేశ్యమితిభావః । న్యాయాంతర్గతత్వే పేక్షాబీజమాహ * హేత్వంతేతి * తస్యశుద్ధపర్వత వృ త్తిత్వ లాభేపి నప్రకృతపక్షవృత్తిత్వలాభఇత్యతో విశిష్టేతి । తద్వృత్తివిశిష్టా లోకవృత్తిర్నతుశుద్ధాలోకవృత్తిః । శాబ్దబోధేతుల్యవిత్తివేద్యత్వాప్రసరేపి మానసస్తుబోధఇత్యేదనాఽర్థతఇత్యుక్తం * అర్థతఇతి * ప్రకృత సాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టప్రకృతపక్షవృత్తిత్వంచ తాదృశగమకత్వాభావవ్యావర్తకత యా తథావిధగమకతామానసేప్యుపయుజ్యతే ॥ ఇదముపలక్షణం ॥ తాదృశస్థలె సందేహాభావాన్న్యాయాసంభవోపి ద్రష్టవ్యః *నవ్యత్తేతి* ఏతేనవ్యాప్తివిశిష్ట స్యాలోకాదేర్విశిష్టపక్షావృత్తిత్వశంకానుచ్ఛేదాత్తత్రావకాంక్షేతిసూచితం * త స్యాఃప్రతిజ్ఞాయాఇతి * ప్రకృతహేతుసాధ్యకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వా నుమిత్యావ యికత్వఘటకతయాతత్ప్రయోజనతాత్పర్యంతస్యాఃఆకాంక్షాయాఃఉక్తరీత్యా

అతఏవ అనాకాఙ్క్షితానభిధానాదేవ*ఏకదా*ఏకస్యాయప్రయోగదశాయాం *ఉభయవ్యాప్తీతి* అన్వయవ్యాప్తివ్యతిరేకవ్యాప్తిద్వయమిత్యర్థః ॥ వ్యాప్తిద్వయస్య క్రమేణైవాభిధాతుం శక్యతయా ప్రథమోపన్యస్తవ్యాప్తిప్రతీత్యైవ సమీహితనిర్వాహేణ వ్యాప్త్యన్తరాకాఙ్క్షానుదయాదితి భావః ॥ ఏతేనాన్వయవ్యతిరేకోదాహరణాకాఙ్క్షాఘటితాన్వయవ్యతిరేకిహేతులక్షణానన్తరమపరతల్లక్షణమభిధాస్యతో మణికృతః ప్రథమలక్షణానిర్భరబీజమావిష్కృతం, అత ఏవైతాదృశాతిప్రసంగస్య పృథగభిధానం॥(౧౮)॥వహ్న్యాదిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్త్యా యథోపవర్ణితలక్షణమాక్షిపతి *యదిచేతి* అత్రాసంభవాసంభవమావిష్కర్తుం కతిపయప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య యథోపవర్ణితానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వం వ్యవస్థాపయతి *మైత్ర ఇత్యాదినా * అయం గౌరిత్యత్ర గోత్వస్య సాధ్యత్వపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకగోత్వత్వవిశిష్టప్రకారకజ్ఞానజనకత్వాసంభవాదాహ *తాదాత్మ్యేనేతి * నను భవతు గోసాధ్యకప్రతిజ్ఞాతాదృశీ తథాపి యది సమవాయేన గోత్వస్య సాధ్యత్వేపి తథావిధప్రతిజ్ఞాసమ్ప్రదాయానుమతా తదా తత్సాధ్యకతాదృశప్రతిజ్ఞాయాదర్శితబోధజనకత్వాసంభవాత్ సామాన్యతస్తథాకారప్రతిజ్ఞాయాస్తథాత్వాభిధానమసంగతమిత్యాశంకాయాం తస్యాః గోత్వాదిసాధ్యకత్వం నిరాకరోతి*గోత్వత్వాద్యనుపస్థిత్యేతి*తాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యాదిత్యాదిః,తత్రేతి శేషః*అనుపపత్తేరితి* ప్రతిజ్ఞాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకోప-

---

పనయాకాఙ్క్షాసత్త్వాదాహ *ఉదాహరణమాత్రేతి* అతివ్యాప్తిభానస్యైవతత్ప్రయోజ్యత్వాత్ *ఏతేన* ఏకదానవ్యాప్తిద్వయాభిధానమితి దీధితికారోక్తేన* అన్వయేతి * అన్వయవ్యతిరేకోదాహరణాకాఙ్క్షాజనకశాబ్దజ్ఞాన జనకావయవత్వరూపం *తల్లక్షణం* హేతులక్షణం । పక్షసపక్షసత్త్వే విపక్షాసత్త్వే హేతోర్వచనమిత్యేవంరూపమ్ । అన్యథేత్యాదినా దోషకథనేనాతఏవేత్యాదినా దోషాన్తరకథనమసంగతమిత్యాశంకాం వారయతి * అత ఏవేతి * సన్నితి * అయం గౌరితి ప్రతిజ్ఞాయా గోసాధ్యకత్వం యదుక్తం తదేవ దీధితికారస్స్వయమేవ ద్రఢయతీతి నన్విత్యవతారణతాత్పర్యం యాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యాద్గోత్వత్వోపస్థితిస్తత్ర గోత్వస్య సాధ్యత్వసంభవాద్గోత్వాదేరిత్యసంగతమిత్యాశంకాం నిరస్యతి *తత్రేతి * నను ప్రతిజ్ఞాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపేణ సాధ్యబోధకత్వ నియ

కత్వనియమాత్ అన్యథా సుందరవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకస్థలేపి వహ్నిమానిత్యాకారకప్రతిజ్ఞాప్రసంగాదితి భావః॥ యద్యపి సమవాయేన రక్తత్వవిశిష్టదండావచ్ఛిన్నసాధ్యక రక్తదండిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయా నసమవాయేన రక్తత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకబోధకతాసమ్భవః॥ తథాపి తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకపదార్థానామేవ విశకలితానాం తాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యాదుపస్థితేః తదధీనసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యవిషయకమానసబోధేనాపి తత్ర విశిష్టసాధ్యసంశయప్రయోజ్యజిజ్ఞాసావిషయసిద్ధిసమ్భవః ప్రకృతే తు విశకలితానామపి గోత్వత్వాదిఘటకపదార్థానాం నోపస్థితిరితి విశేషః ॥ గోత్వాదేస్సాధ్యత్వే దోషాంతరమాహ * పదార్థేతి * జాతేః పదార్థతావచ్ఛేదకత్వం పదార్థాంతరాన్వయిత్వాసమ్భవప్రయోజకత్వేనాభిహితం ॥ ఇదముపలక్షణం ॥ అన్వయితావచ్ఛేదకరూపేణానుపస్థితత్వమపి తథా బోధ్యం ॥ నను పర్వతో వహ్నిమానిత్యాద్యాకారకప్రతిజ్ఞా న వహ్నిసాధికా అపి త్వభేదేన వహ్నిమత్సాధికైవ తథా చ తజ్జన్యబోధ-

---

మోఽసంగతః । యత్ర సమవాయేన రక్తరూపవిశిష్టదండాదేః సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం తత్స్థలీయాయాః ప్రతిజ్ఞాయా రక్తరూపసంబంధ్యభిన్నదండబోధకత్వాత్ । అన్యథా నామార్థయోరితి వ్యుత్పత్తిభంగాపత్తేః తాదృశదండస్యైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాత్ ఇత్యాశయేనాశంకతే * యద్యపీతి * ప్రతిజ్ఞాయా ఇతి * రక్తాభేదావగాహిశాబ్దబోధజనకత్వ ఇతి శేషః । అనుమానే విలంబాస్వానసానుభావనమ్ । ఈదృశస్థలే తాత్పర్యవిషయీభూతసాధ్యతావచ్ఛేదకోపస్థితిమాదాయ తత్ప్రయోజకస్యాపి జిజ్ఞాసానివర్తకత్వముపేయమ్ । అనన్యగతికత్వాత్ । పదార్థాంతరం జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ఇతరపదార్థప్రకారకశాబ్దబోధంప్రతి స్వాతంత్ర్యేణోపస్థితేః కారణత్వేపి ససంబంధికస్థలవదనుభవానురోధేనైతాదృశస్థలేపి కథంచిదుపస్థితేరుపయోగ ఇత్యుక్తానప్యాహ * ఇదమితి * తథా పదార్థాంతరాన్వయిత్వాసంభవప్రయోజకమ్ । అన్యథా బాధాప్రతిబధ్యతాపత్తిః । తథా చ గోత్వస్య జాతిరూపత్వేన స్వరూపతోభానే స్వరూపతో భాసమానపదార్థే పదార్థాంతరస్య జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యాన్వయో నసంభవతీత్యర్థః । ఇదం తు బోధ్యమ్ । పదార్థతావచ్ఛేదకజాతౌ ఇతి జాతిపదముపాదదతా దీధితికృతైవ స్వరూపతో భాసమానతయా ఇతరపదార్థాన్వయో దుర్వచ ఇత్యుక్తమితి భట్టాచార్యా

విషయతాయాః అభేదేన వహ్నిమత్సాధ్యకానుమితివిషయతాతో వైలక్షణ్య మవధానతత్ప్రతిజ్ఞావ్యవచ్ఛేదకాశః ఇత్యతఆహ * తథైవేతి *తాదృశప్రతిజ్ఞాయావహ్నిసాధ్యకత్వేనైవేత్యర్థః *ఇత్యుపనయసంగమాత్ *ఇత్యాకారకస్యోపనయస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాఘటితన్యాయాంతర్గతత్వోపపత్తేః,వహ్నిమత్సాధ్యకత్వేవహ్నిమద్వ్యాప్యవానిత్యాకారకస్యైవోపనయస్యసమ్భవాదితిభావః*శాబ్దజ్ఞానే*వహ్నిమానిత్యేతాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యజన్యజ్ఞానే*అభేదఇతి*భానతఇత్యనుషజ్యతే నతువహ్నేస్సంయోగఇతి శేషః నామార్థయోర్భేదాన్వయబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాదితిహృదయం॥ తథాచ తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేనిరుక్తమన్యూనవిషయకత్వమస్తీతిరిక్తవిషయకత్వంచ నసమ్భవతీతిభావః*భేదే*శుద్ధప్రతియోగివిశేషితేవా * ఇత్యాదౌ * ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాం ఆదిపదాదితరేభ్యోభిద్యతే ఇతరభిన్నమిత్యాదిపరిగ్రహః*వైలక్షణ్యం*అనుమితిపలక్షణబోధజనకత్వం॥శుద్ధభేదసాధ్యకానుమితౌ భేదస్యానుయోగితయా, ఇతరావచ్ఛిన్నభేదసాధ్యకానుమితౌఅనుయోగితయా తద్విశేషితస్యతస్యవిశేషణతావిశేషేణ, భిద్యతఇతి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేవ ఆఖ్యాతాంతోపస్థాప్యభేదాశ్రయత్వస్య, ఇతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది జన్యే పంచమ్యంతార్థేతరప్రతియోగికత్వవిశేషిత భేదాశ్రయత్వస్య తేనసమ్బంధేన, భిన్నమిత్యాది జన్యేచ నిష్ఠాంతోపస్థాప్య భేదాశ్రయత్వావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరేభ్యో భిన్నమిత్యాదిజన్యేచేతరప్రతియోగికత్వవిశేషిత

ణాం పునస్తత్కథన మనుచితమితి । నహ్యాజాతేః కించిద్రూపేణభానమప్రసిద్ధం యేనజాతావిత్యుక్తిమాత్రేణస్వరూపతోభానమాసత్వంలభ్యతఇతి భట్టాచార్యాణాం నతత్కథనాసంగతిః । ఏకవాక్యతాజ్ఞానహీనంప్రత్యేవవ్యాఖ్యానాదరుపయోగాదిత్యన్యే * వహ్నిమతఇతి * ప్రతిజ్ఞోపనయయోరేకరూపావచ్ఛిన్నసాధ్యబోధత్వానియమాత్ । హృదయమిత్యస్వరససూచనాయ నచ‹‹ తదస్యాస్త్యస్మిన్నితిమతుప్ ›› ఇతిసూత్రేఽస్యాస్మిన్నిత్యనేననార్థవికల్ప్యతే ।పౌనరుక్త్యప్రసంగాత్ । నచసంబంధవాన్ సంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణత్వవాంశ్చప్రథగర్థౌతాదృశాధికరణతాయాః సంబంధరూపత్వాత్ । తస్మాన్మతుపోఽభేద సంబంధేనాన్వయప్రయోజకాకాంక్షాఘటితమాత్రస్యాపిలాభాయాస్మిన్నితి తత్రోక్తం । తదర్థశ్చసమభివ్యాహృతపదోపస్థాప్యాధికరణేభేదసంబంధేనాన్వయ్య

ఖే దాశ్రయతావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరభిన్నమిత్యాదిజన్యేచాభేదేన ఇతరప్రతియో గికవిశేషితభేదాశ్రయత్వావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరేభ్యోఽన్యదిత్యాదిజన్యేచ ఇతరప్రతియోగికత్వవిశేషితభేదావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరాన్యదిత్యాదిజన్యేచ అభేదేనేతర ప్రతియోగికవిశేషితభేదావచ్ఛిన్నస్య, అభేదేనపక్షాంశేవిశేషణత్వాదితిఅనుమితేస్తాదృశబోధవైలక్షణ్యాదితిభావః ॥ఇదముపలక్షణం॥ ఈదృశదిశాప్రకృతవిధేయాంశేధానఇవఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకాంశేఽపినేపి వైలక్షణ్యమవసేయం॥ గంధాద్య వచ్ఛిన్నపక్షకానుమితౌ గంధాదేస్సాక్షాద్విధేయధర్మితావచ్ఛేదకత్వాత్ గం ధవతీఇతరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యాద్యాకారకతాదృశప్రతిజ్ఞాజన్య బోధేచగంధాది సంబంధస్యైవతథాత్వాదితి॥ ఉద్దేశ్యానుమితిపదస్య యాదృశవిశిష్టార్థబోధః ప్రతిజ్ఞయాజన్యతే తాదృశ విశిష్టార్థబోధపరతేత్యభిప్రేత్యసమాధత్తే * యాదృశేతి* యాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షకయాదృశరూపావచ్ఛిన్నసాధ్యకసమ్ప్రదాయసిద్ధప్రతిజ్ఞాః యాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షే యాదృశరూపావచ్ఛిన్న ప్రకారక బోధజనికాః తాదృశరూపావచ్ఛిన్నే తాదృశరూపావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకతాదృశబోధాన్యతమ బోధజనకత్వేసతి తాదృశ

ర్థబోధకాన్తతుప్స్యాదితి । చైత్రోధనీత్యాదావవ్యేత్యర్థే మతుప్ నాస్తిన్ని త్యర్థైఇతిప్రవాదస్సంబంధసంసర్గకశాబ్దనానానుపగమపరః। అన్యథాచైత్రో న ధనీత్యాదౌవృత్త్యనియామకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావప్రత్యయాపత్తేః । ప్రతియోగ్యనన్వయసత్వాత్ ।యద్యపిసంబంధపారతంత్ర్యేణ తత్సంబంధేన వహ్న్యాభావమభిప్రేత్యైవమణికృతానిరుక్తాసవ్యానాతిరిక్తవిషయకత్వనివేశే నైతాదృశపూర్వపక్షానవతారఏవేతి । తథాపి పర్వతోవహ్నిసంబంధీనవేతిసంశయస్యపక్షేసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవత్తానిర్ణయానిర్వర్త్యస్య నివర్తకత్వాదవ్యాప్తేః । యత్రవిషయవిశేషనియమతః సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నతదంకురాభావరూపబాధగ్రహోత్తరమేవపక్షేతదంకురసంబంధ్యభేదబోధస్తత్రప్రతిజ్ఞాయామన్యూనవిషయకబోధజనకత్వాసత్వేనావ్యాప్తేశ్చఏతేనవ్యాప్త్యవిషయకత్వరూపానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశోపినశంక్యః । ఏవంపాకకృతిమానిత్యాదౌభావకృతాంనిరర్థకత్వమూహ్యం । భేదస్యవిశేషణతావిశేషేణపక్షాంశేవిశేషణత్వాదిత్యన్వయః ఏవంతస్యేత్యాదావపి శాబ్దబోధస్యభేదాశ్రయత్వప్రకారకతయానుమిత్యపేక్ష

రూపావచ్ఛిన్నపక్షక తాదృశరూపావచ్ఛిన్నసాధ్యకన్యాయాంతర్గతత్వం ప్రతి
జ్ఞాత్వమిత్యర్థః, అత్రచజనికా ఇత్యంతం బోధవిశేషస్య పరిచాయకమాత్రం న
తు తదర్థస్య లక్షణానివేశః॥ బోధాశ్చ విషయవిశేషాన్నివేశ్య విశిష్య వా వా
చ్యాః అతో నాత్మాశ్రయశంకావకాశః- ఏవంచ ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థా
నామననుగమేన ఏకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యకనిఖిలప్రతిజ్ఞాసాధారణమపి ప్ర
తిజ్ఞాత్వం నైకం సంభవతీతి బోధానామన్యతమత్వేనానుగమః తేనరూపేణజన
కతాంశ ఏవ బోధానాం విశేషణతా నతు నివర్త్యతాంశేపి బోధానామననుగ
మేపి తాదృశతాదృశ బోధనివర్త్యత్వాభావకూటఘటిత ధర్మస్యానుగతత్వా
త్ తాదృశతాదృశభేదకూటవచ్ఛిన్నత్వరూపాద్యన్యతమత్వవన్నివర్త్యత్వసామా
న్యాభావస్థలే తాదృశతాదృశబోధనివర్త్యత్వాభావకూటస్యలాఘవేననివేశయి

యాపకం వైలక్షణ్యమపరంచ పంచమ్యర్థభూతేతరప్రతియోగికత్వ ప్రకారకత
యేత్యాదికమూహ్యమ్ । ఏవమన్యాభేదవతీ ఇతరేభ్యోభేదవతీ ఇతరభేదవతీత్యాది
ప్రతిజ్ఞార్థబోధః అనుషంగపక్షేనేతరాణీతి ప్రతిజ్ఞార్థబోధశ్చద్రష్టవ్యః । యా
దృశపక్షోపాదానప్రయోజనం పూరయతి * ఇదమితి * ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధజనక
త్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వే ఆత్మాశ్రయాదాహ * అత్రచేతి * బోధేతి * ప్రతిజ్ఞాజన్య
త్వేన తాదృశబోధపరిచయ స్వజనకత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వం తథాచ దీధితిస్థం యాదృశప
క్షకేత్యారభ్య సంప్రదాయసిద్ధా ఇత్యంతం పరిచాయకమితి భావః *ఏవంచేతి* భి
ద్యతే భిన్నమిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞార్థబోధానాం విశిష్యోపాదానే చేత్యర్థః । అన్యతమ
త్వేనానుగమః సఫలో భవతీతి శేషః। అన్యథా ప్రతిజ్ఞార్థత్వేనానుగమయ్య తాదృ
శార్థవిషయకశాబ్దబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకత్వమిత్య
స్యైవ సమ్యక్త్వే ఽన్యతమత్వనివేశో వ్యర్థ ఏవ స్యాదితి భావః *ఏకేతి* విభిన్నసా
ధ్యాదిస్థలీయ ప్రతిజ్ఞాసాధారణమనుగతం లక్షణంతు నాస్త్యేవ ఇదానీమేకధర్మావ
చ్ఛిన్నసాధ్యకనిఖిలప్రతిజ్ఞాసాధారణలక్షణమప్యనుగతం నిర్వక్తుమశక్యమేవాస్మా
దతో ఽన్యతమత్వనివేశనమిత్యర్థః *కూటఘటితధర్మస్యేతి* తాదృశకూటవత్సం
శయప్రతిబంధకత్వసామాన్యాభావవిశిష్టబోధనిష్ఠస్య తాదృశబోధనిష్ఠపక్షవ్యమా
ణజన్యతానిష్ఠస్యవాన్యతమత్వస్యేత్యర్థః*తాదృశేతి* సచోక్తరీత్యా తాదృశాన్య
తమబోధనిష్ఠనివర్తకతాకత్వసామాన్యాభావవత్సంశయస్యాప్రసిద్ధిః। ఏవంతాదృ

తుమశక్యత్వాత్ । ఏవంచ తాదృశాభావకూటనివేశసూచనాయైవాన్యతమేనాపీత్యుక్తం ॥ ఏతేన సామాన్యాభావనివేశసూచనాయాపి కారఇతి కస్యచిద్వ్యాఖ్యానమనాదేయం॥ విశేష్యదలే అన్యతమత్వనివేశనమపి యత్ర ప్రతిజ్ఞార్థా

నాన్యతమత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతానివేశోఽపినసంభవతీతివాచ్యమ । తాదృశతాదృశవిశిష్టార్థనిశ్చయత్వ వ్యాపకతాన్యతమవ్యాపకతాశ్రయ ప్రతిబంధకతాకత్వసామాన్యాభావస్య పర్యవసితవ్యాపకతాభేదకూటవద్భిన్నత్వఘటితస్య కింవాతాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపక ప్రతిబంధకతాన్యతమనివర్తకతాకత్వ సామాన్యాభావస్య ప్రతిబంధకతాభేదకూటవద్భిన్నత్వఘటితస్యాభిప్రేతత్వాత్ । నచైవమపితాదృశతాదృశబోధభేదకూటవద్భిన్నత్వరూపేతిగ్రంథాసంగతిరితివాచ్యం॥ అన్యతమత్వస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వాత్। నివర్త్యత్వ సామాన్యాభావస్యనివర్త్యత్వ నిష్ఠాన్యతమత్వావచ్ఛిన్నాభావరూపత్వాదిత్యసంగత్యభావాత్ । వస్తుతస్తుతాదృశతాదృశబోధః ప్రతిజ్ఞార్థమాత్రబోధస్తద్వ్యక్తిత్వేనైవాన్యతమత్వఘటక ఇతి అన్యతమనిరూపితనివర్త్యత్వసామాన్యాభావఇతియథాశ్రుతమేవసమ్యక్ నచస్వనివర్తకతాన్యూనవృత్తితాదృశతాదృశనిశ్చయాన్యతమత్వకత్వంనివర్త్యత్వసామాన్యాభావాంతార్థః। సంశయవిశేషణంఏవంచతత్తద్వ్యక్తిత్వేనసంశయాదీనాముపాదానాత్తత్తదనివర్తకత్వ కూటనివేశాన్నాననుగమఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాపిసంబంధీవహ్నిమాన్నవేతిసంశయస్యస్వపదేనోపాదానసంభవాదవ్యాప్తేః * తాదృశేతి * తాదృశతాదృశనిశ్చయత్వ వ్యాపకప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతావాభావకూటస్యైవేత్యర్థః * అన్యతమేనాపీతి * అన్యతమమధ్యే కేనాపీత్యర్థాత్తాదృశకూటలాభః ॥ ఏతేనతాదృశబోధనివర్త్యత్వేసతి తాదృశశాబ్దబోధనివర్త్యత్వం యద్యన్యతమబోధనివర్త్యత్వంతదాసకలసంశయాసంగ్రహేణాసంభవఇత్యపాస్తమ్ * ఏతేనేతి * వ్యుత్పత్తిబలాదేవసామాన్యాభావబలాదపి కారవైయర్థ్యం చేత్యపిబోధ్యం ॥ అన్యతమత్వ ఘటితలక్షణంతుభేదాదిసాధ్యకస్థలఏవాదరణీయం నతువహ్న్యాదిసాధ్యకస్థలేపి తత్రతాదృశశాబ్దబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకత్వ బోధజనకత్వస్యైవసమ్యక్త్వాత్। అన్యథాతాదృశశాబ్దబోధాన్యతమత్వాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిరిత్యాహ * విశేష్యదలఇతి * అన్యతమబోధదలేఇత్యర్థః ॥

సాం నానాత్వం తత్రైవ, పర్వతాదిపక్షక వహ్న్యాదిసాధ్యకస్థలే పర్వతో వహ్న్యాదిమదభేదరూపైకైకవిధబోధస్యైవ ప్రతిజ్ఞయా జననాన్న తత్ర తన్నివేశః ॥ ఏతేనైకవిధబోధమాదాయాన్యతమత్వస్యాసంభవేపి నక్షతిః శబ్దాభేదస్యాప్రయోజకత్వాత్ ॥ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకప్రతిజ్ఞయా ఘటవద్భూతలాదిఘటితధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకః పర్వతత్వావచ్ఛిన్నపక్షకప్రతిజ్ఞయా చ తాదృశధర్మావచ్ఛిన్నప్రకారకోపి బోధో జన్యతే తన్నిసత్యర్థశ్చ ధూతలంఘటవన్నవేత్యాదిసంశయోపీతి ప్రతిజ్ఞాయాం ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షకత్వస్య ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యకత్వస్య వానుపాదానే తావద్బోధానివర్త్యసంశయాప్రసిద్ధిరతస్తదుపాదానం ॥ యత్కించిద్రూపావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యకప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధజనకత్వస్య యత్కించిద్రూపావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యక న్యాయాంతర్గతత్వస్య నివేశనేఽతిప్రసంగః ప్రాగుపదర్శితఏవేతి యాదృశరూపావచ్ఛిన్న పక్షసాధ్యక ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకబోధజనకత్వం తాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షసా

ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞార్థవిషయకనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతాకత్వాభావఏవనివేశ్యం సతుతత్స్ఫుటం ఏవంచ పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావగ్నినిరూప్యనిరూపకభావాపన్నవిషయకత్వ నివేశనం తదుభయత్రత్వప్రయోజనాభిప్రాయేణ నిరూప్యనిరూపకభావపర్యంతనివేశప్రయోజనస్య ధూమాదాలోకవానిత్యాదావపి సంభవాదితిబోధ్యమ్ ॥ పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ న్యూనవిషయకత్వమపి హేయమితి బోధ్యం । అత్ర యాదృశపదసాధ్యకా ఇత్యాదిపరిచాయకఘటకస్య ప్రకృతపక్షసాధ్యకార్థకత్వే ఏవతత్ర యాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షే యాదృశరూపావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధలాభాన్నివర్తకత్వాన్వయినాం జనకతాన్వయినాంచ బోధానాం యాదృశరూపావచ్ఛిన్నసాధ్యపక్షవిషయకత్వస్యలాభఇతి ప్రథమతః పరిచాయకప్రవిష్టయోః ప్రకృతపక్షసాధ్యయోః ప్రత్యేకప్రయోజనమాహ * వహ్నిత్వేతి * పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వానివేశే ఘటవద్భూతలసమానకాలీనః పర్వతోవహ్నిమానితి సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వానివేశే పర్వతోఘటవద్భూతలకాలీనవహ్నిమానితిచబోధేఇత్యర్థః * సంశయోపీతి * సంశయాప్రసిద్ధ్యాహేతుః । నను ప్రకృ

క్యక సాధ్యయాంతర్గతత్వం నివేశితం ॥ అధికంత్వితి న్యాయేన సాధ్యాంశే ప్రతిజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వమవగాహమానేపి నిగమనాదిజన్యబోధే ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థవిషయకత్వస్యాక్షతతయా నిగమనాద్యతివ్యాప్తివారణాయ తద్రూపావచ్ఛిన్నవిశేష్యక తద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకత్వరూపతాదృశబోధానతిరిక్తవిషయకత్వం బోధవిశేషణం॥ ఇత్థంచ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధానివర్త్యస్య వహ్నిధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యోనవేత్యాదిసంశయస్య నివర్తకతయా తాదృశబోధవారణం॥ నచ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య పర్వతత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యకవహ్నిమత్త్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారకబోధస్యైవోపాదేయతయా నిగమనాదిజన్యబోధస్యాపి తథాత్వాత్తన్నివర్త్యత్వముక్త సంశయస్యాక్షతమేవ

తపక్షసాధ్యయోరేకతంస్య నివేశితాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్న నివర్తకతానిరూపితావచ్ఛిన్నత్వం వ్యాపకత్వమేనవాచ్యమ్ । ఏవ చ తాదృశ బోధత్వవ్యాపక నివర్తకతాయా అప్రసిద్ధిరేవాభిమానసీయానతు సంశయాప్రసిద్ధిరితి చేన్న ॥ నివర్తకతాయాంస్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛిన్నత్వం నివిష్టమిత్యభిప్రాయాత్ * ప్రాగుపదర్శితఏవాతిప్రసంగ ఇతి యోజనా * వహ్నిసాధ్యకోపనయస్య వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకప్రతిజ్ఞార్థబోధకత్వాద్వహ్నిసాధ్యకన్యాయాంతర్గతత్వాచ్చ ప్రతిజ్ఞాత్వాపత్తిరూపోతిప్రసంగ ఇత్యర్థః । ననతాదృశాన్యతిన బోధజనకత్వమేవాస్తు ఇత్యతఆహ * అధికంత్వితి * అక్షతమేవేతి * పర్యాప్త్యనివేశాదితి భావః । నిగమనాదీత్యాదినానతిరిక్త విషయకత్వఘటక సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధనివేశవ్యావృత్తిస్థలస్య హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ పంచావయవస్య పరిగ్రహః * సంశయాప్రసిద్ధిరితి * నచైవం నిగమనాతివ్యాప్తిశంకాయాః అనవకాశ ఇతి వాచ్య । దత్తోత్తరత్వాత్ ॥ యత్తు, పర్వతత్వాద్యవచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపిత సంబంధప్రకారతానిరూపిత వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛిన్న నివర్తకతాయా ఉపాదానే నిగమనజన్యబోధీయతాదృశవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాయా అపి వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాన్వస్వరూపసంబంధరూపనివర్తకతావచ్ఛేదకత్వమితి, తన్న, నిగమనార్థఘటకవ్యాప్త్యాదిఘటకైకపదార్థేతథావిధాపరపదార్థాభావ సంశయస్య వహ్నిసంబంధివహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్యచ తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్యత్వాత్

తివాచ్యః॥ అప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితతాదృశవిశిష్టార్థవిషయకనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్యత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాత్ ఉక్తసంశయస్య ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వావిషయకవహ్నిమత్పర్వతనిశ్చయానివర్త్యత్వేన తథావిధ నిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్యత్వాక్షతేః॥ ఏతేన సర్వేషామేవసంశయానాం వహ్నిమత్పర్వతాదివిషయకసమూహాలంబనాత్మకస్వవిరోధినిశ్చయనివర్తనీయతయా తాదృశబోధానివర్త్యసంశయాప్రసిద్ధిరిత్యపి నిరస్తం॥ తాదృశనిశ్చయత్వనిష్ఠనివర్తకతావచ్ఛేదకత్వంచ నస్వరూపసంబంధరూపంకింత్వనతిరిక్తవృత్తిత్వం తేన సంబంధీ వహ్నిమాన్న వేత్యాద్యాకారకైకదేశసంశయంప్రతి వహ్నిసంబంధ్యభిన్నపర్వతాదినిశ్చయత్వేనాప్రతిబంధకత్వేపి తాదృశసంశయనివర్తకప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్యాసంగ్రహః॥ అతఏవ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదౌ హేతుజన్యబోధనివర్త్యం హేతుత్వంధూమియం సవేతిసంశయంప్రతిప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్య విశిష్టార్థవిషయకనిశ్చయత్వేనాప్రతిబంధకత్వేపి నవిశేష్యదళవైయర్థ్యం॥ వహ్నిమత్త్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారకనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్ననివర్త్యస్య పర్వతత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యకనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్న నివర్త్యస్యచాప్రసిద్ధిరతోవిశేష్యవిశేష్యప్రకారోభయనివేశనం॥ యద్యప్యత్రప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యస్య విధేయవిశిష్టధర్మిణఏవ యాదృశవిశిష్టార్థేత్యుపాదానసంభవఇతియాదృశ విశిష్టార్థబోధికా ఇత్యుపేక్ష్య విశేష్యప్రకారయోః ఖండశఉపాదాన

త్ ॥ విశేష్యదలం తాదృశశాబ్దబోధాన్యతమదలం * వహ్నిమత్త్వాదీతి * పూర్వమేకతరధర్మావచ్ఛిన్నవిషయతాకత్వనివేశేహ్యాశక్తిః అయంచ ధర్మద్వయస్యప్రత్యేకావచ్ఛిన్నవిషయతయోర్నివేశఇతి భేదః ॥ యద్వా పూర్వమేకతరధర్మావచ్ఛిన్న విషయతాకత్వావచ్ఛిన్న నివర్తకతాయా ఇదానీంచ తాదృశ విషయతాకత్వవ్యాపక నివర్తకతాయా నివేశఇతి భేదః ॥ నన్వభేదసంబంధేన సాధ్యవద్విశిష్ట పక్షవిషయకత్వ రూపవిశిష్టవిషయకత్వమేవానతిరిక్తవిషయకత్వ ఘటకబోధవిశేషణమితి భ్రమసాధారణనిరూప్య నిరూపకభావాపన్నవిషయితాశాలిత్వేన బోధ్యానాం నివేశస్య పక్షే యాదృశ విశిష్టవత్త్వబోధికాఇతి గ్రంథేన దీధితికృతాం ప్రదర్శనవైయర్థ్యమిత్యాశంకతే * యద్యపీతి * యాదృశ విశిష్టార్థబోధజనకా ఇత్యుక్త్వా వాస్తవ విశిష్ట విష

సూచనాయ పక్షే యాదృశ విశిష్టార్థబోధకతా ఇత్యభిధానమనుచితమ్ । త
థాపి ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞార్థహే
త్వర్థవిషయకసమూహాలంబనబోధజనకహేతుత్వం తే హేతౌవా న్యాయావయవ
త్వంపరిత్యజ్య న్యాయాంతర్గతత్వనివేశనపక్షే ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధనిష్ఠైకదేశవి
షయకబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతామాదాయైకదేశే చాతిప్రసం
గవారణాయ విశిష్టార్థవిషయకబోధత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాప్రతియోగికజనకత్వని
వేశే పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయా అసంగ్రహః వహ్న్యాదిశూన్య ప
ర్వతాదౌ వహ్నిమత్త్వాద్యవగాహిభ్రమాత్మకశాబ్దబోధసాధారణ్యానురోధేన త
త్తత్పదార్థానాం పరస్పరముపశ్లేషావగాహిత్వస్యైవ తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యతా
వచ్ఛేదకత్వోపగమాత్ తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకత్వస్యాతథాత్వాదితి ॥ అనతిరి
క్తవిషయకబోధనిష్ఠతాదృశపరస్పరోపశ్లేషావగాహిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతా ప్రతి
యోగిజనకతాయా నివేశే సూచనాయ తథాభిధానం తాదృశ పరస్పరోపశ్లేషావ
గాహిశాబ్దత్వే జన్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనివేశాన్నానతిరిక్తవిషయకత్వ
దళవైయర్థ్యమిత్యవధేయం ॥ ఘటాదిసాధ్యకస్థలే పృథివీతరేభ్యో భిద్యతే ఇ

యితాశాలిబోధప్రదర్శనే జనకతాస్వపి బోధేపి వాస్తవవిశిష్టవిషయితాశాలిత్వ
లాభాదసంభవం వక్తుం భూమికామారచయతి ॥ తథాపీత్యాదినా ॥ హేత్వర్థ
మాత్రవిషయకబోధోపాదానేతస్య వాస్తవప్రతిజ్ఞార్థ విషయకత్వేనాన్యత
మాంతర్గతత్వాభావ ఇత్యగ్రిమరీత్యా హేత్వర్థవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహి బోధ
స్యానానతిరిక్తవిషయకత్వమితి సమూహాలంబనానుసరణమ్ ॥ న్యాయావయవత్వ
ముభయఘటకేత్యాదివిశేషణాఘటితమిత్యాశయేన హేత్వంతే తన్నివేశ మభి
ప్రేత్య చ హేతావిత్యుక్తం ॥ ఏకదేశేప్యతివ్యాప్తిమాహ * ప్రతిజ్ఞాజన్యేతి * ఏ
కదేశే చేతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకే ధూమాదిభాగే ఆలోకవానితి భాగే వహ్నిమానితి భా
గే చేత్యర్థః * అతథాత్వాదితి * యేన రూపేణ విషయితాయా అవచ్ఛేదకత్వం
తస్యాస్తేనైవ రూపేణ స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకతయా నివేశః। అన్యథా వి
శిష్టవిషయితానివేశే కథంతాస్యాస్తన్నివేశేప్యగ్రిమాయా యోగ్యతాయా నిర్వహ్ని
పర్వతపర పర్వతో వహ్నిమానితి వాక్యవారణాయావశ్యకత్వాదితి బోధ్యమ్ ॥
* వైయర్థ్యమితి * పర్యాప్త్యుపాదానే చ నిగమనజన్యబోధస్యాధికావగాహి

త్వాదిప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యభేదాశ్రయత్వాదిరూపయత్కించిదేకార్థవిషయకనిశ్చ-
యాప్రతిబధ్యభేదాదికోటికసంశయంప్రతి పృథివీనేతరాణీత్యాదిప్రతిజ్ఞాజన్య-
భేదాదిప్రకారకనిశ్చయస్య ప్రతిబంధకతయా నకస్యాశ్చిదపిప్రతిజ్ఞాయాస్తాదృ-
శసంశయానివర్తకబోధజనకత్వమతస్తద్విశిష్టార్థనిశ్చయనివర్త్యత్వాభావకూ-
టనివేశనం॥ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య స్వసమానాకారానుమితౌ సిద్ధివిధయాప్రతి-
బంధకత్వాత్ తాదృశానుమితేశ్చ సిషాధయిషాకాలీన తాదృశబోధాప్రతిబధ్య-
తయా తాదృశాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థనిశ్చ-
యత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాన్యత్వాదసంభవ ఇత్యతో జ్ఞానసామాన్యముపే-
క్ష్య సంశయపర్యంతానుధావనమ్॥ నచానుమితేస్తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్న-
ప్రతిబంధకతాకాన్యత్వేపి తదప్రతిబంధకసిషాధయిషాకాలీన బోధజనకత్వ-
మాదాయ ప్రతిజ్ఞాయాం లక్షణసమన్వయస్సంభవతీతి సంశయపదమనర్థకం-

త్వాత్తద్వైయర్థ్యంస్యాదితిభావః॥ నను పర్యాప్త్యనివేశే ధూమవదాలోక-
వాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేతివ్యా-
ప్తిః పర్యాప్త్యైవ తాదృశవాక్యద్వయజన్యవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధనిష్ఠహేత్వ-
ర్థవిశిష్టప్రతిజ్ఞార్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాయాః ప్రతిజ్ఞార్థవిషయక-
త్వావచ్ఛిన్నతయా తన్నిరూపితజనకతాశాలిత్వాత్। నచ తాదృశవిశిష్టవైశిష్ట్య-
బోధో నానతిరిక్తవిషయకః। వహ్నిధూమవజ్జ్ఞానజ్ఞాప్యో న వేతి సంశయస్యైవ
ప్రతిజ్ఞాన్యార్థబోధానివర్త్యతయా తస్మిన్ననేకత్వాదితి వాచ్యమ్॥ ఏవమపి ధూ-
మవాన్వహ్నిమతః సధర్మా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వంశేఽతి-
వ్యాప్తేః। విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధనివర్త్యత్వస్య వహ్నిధూమవజ్జ్ఞానజ్ఞా-
ప్యో న వేతి సంశయే న త్వేన తదనివర్త్యసంశయానివర్తకత్వస్యాక్షతత్వాదితి చేన్న॥
ఏవమపి తాదృశప్రతిజ్ఞార్థవిషయకనిశ్చయత్వవ్యాపకనివర్తకతాన్యస్య పర్వ-
తో ధూమవజ్జ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమాన్న వేతి సంశయస్య నివర్తకతయైవాదోషాదితి న
పర్యాప్తినివేశ ఆవశ్యక ఇతి॥ నను ధూమవద్వహ్నిమత్పర్వతసధర్మా పర్వతో వ-
హ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వంశేఽతివ్యాప్తిః। తత్ర విశిష్టవైశిష్ట్యావగా-
హిబోధనివర్త్యతాయా ఉక్తసంశయేఽక్షతత్వాదితి చేన్న। ఉపనయానుత్థా-
పనతాదృశప్రతిజ్ఞాయా ఏవాసత్వాత్। నను పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యా-

స్వరూపయోగ్యతారూపజనకతాయా ఏవ నివేశనీయతయాఽవ్యాప్తేరప్యనవకాశా దితి వాచ్యం ॥ అనివర్తకత్వం హి ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకీభూతవిషయితాశూన్య త్వం నతు ప్రతిబంధకత్వాభావః తథాసతి అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందిత బోధ మాదాయ నిగమనాతివ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ తథాచ సిషాధయిషాకాలీనసిద్ధేర ప్రతిబంధకత్వేఽపి ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకీభూత విషయితాశాలిత్వేనానుమిత్యని వర్తకత్వాసంభవాత్ ॥ నచ సిద్ధేః పూర్వం పరతో వా సిషాధయిషాయా ఉత్పా దస్థలే ద్వితీయక్షణే ప్రథమక్షణే వా సిషాధయిషావిరహవిశిష్టత్వమక్షతమేవేతి సి షాధయిషాయామపి సిద్ధౌ అనుమితిప్రతిబంధకత్వమక్షతమేవేతి కథం తస్యాప్రా మాణ్యజ్ఞానానాస్కందితతాదృశవిశిష్టార్థనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాకా న్యత్వమితి వాచ్యం ॥ యాదృశసిద్ధేః పూర్వం పరతశ్చ సిషాధయిషోత్పాదః తాదృ శసిద్ధేరేవాప్రతిబంధకత్వాత్ ॥ ప్రత్యక్షనిశ్చయేఽపి విశేషదర్శనకాలీనవిపరీతనిశ్చ యస్యాప్రతిబంధకతామతే తస్యాపి ప్రతిజ్ఞార్థనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నాప్రతిబధ్యత యా ఉక్తదిశా సంభవ ఇతి ప్రత్యక్షసామాన్యముపేక్ష్య సంశయపర్యంతానుధా

దౌ హేతుత్వేఽర్థవిశిష్టప్రతిజ్ఞార్థవిషయకబోధజనకహేతుత్వం తేఽతివ్యాప్తిరేవనా స్తి సాధ్యతావచ్ఛేదకే ప్రకారతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తినివేశాదితి చేన్న ॥ అసతి రిక్తవిషయకత్వదలే స్వేనవారణాత్తత్పర్యాప్తిరపి న నివేశ్యత ఇత్యభిప్రాయాత్ । * అవ్యాప్తేరపీతి * సిషాధయిషావిరహకాలీనబోధజనకేఇత్యాదిః * సిద్ధేః * ప్ర తిజ్ఞాజన్యబోధస్య * అప్రతిబంధకత్వేఽపి * అనుమిత్యప్రతిబంధకత్వేఽపి । పునఃసం శయోత్పాదనవైయర్థ్యమాశంకతే * నచేతి * తస్యాః * అనుమితేః * తస్యాపి * ప్ర త్యక్షస్యాపి । ప్రతిజ్ఞార్థనిశ్చయత్వేఽపి తద్భేదవ్యాప్యవత్తానిశ్చయాదినాజని తేతద్భేదప్రత్యక్షే తాదృశప్రతిబంధకతాకాన్యత్వం బోధ్యమ్ । ననుప్రతిబంధక త్వాభావస్యైవనివేశః సమ్యక్ । ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయితాపర్యంతనివే శేఽసంభవాత్ । వహ్నిమత్త్వావచ్ఛేదేన ఘటాభావావగాహిగ్రహేణ వహ్ని మత్త్వాదౌ ఘటవ్యాప్త్యవగాహిగ్రహేణ వా సహితస్య ప్రతిజ్ఞార్థబోధస్య ప ర్వతో ఘటవాన్న వేతి సంశయనివర్తకత్వాత్ । గ్రాహ్యత్వస్య కేవలాన్వయిత యా గ్రాహ్యాభావావగాహిత్వేనాననుగమేనచ తత్తదభావావగాహిత్వేన ప్రతి బంధకత్వనివేశాసంభవాత్ । ప్రతిబంధకత్వాభావనివేశే తద్వ్యవచ్ఛేదకధర్మాః

వనం ॥ అత్రచ తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకనిశ్చయత్వానవచ్ఛిన్నసంశయప్రతిబంధకత్వశూన్యత్వస్య జ్ఞానవిశేషణత్వోపగమే నైవాతిరిక్తవిషయకస్య హేత్వంతాదిభాగజన్యబోధస్య తథావిధధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయప్రతిబంధకతాశ్రయస్య వారణసంభవాత్తాదృశ ప్రతిబంధకతాత్వేనైవ తథావిధ నిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాకాన్యసంశయప్రతిబంధకతానివేశః నతు తథావిధనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాకాన్యసంశయప్రతిబంధకతాత్వేనైవ గౌరవాదిత్యవ

ర్శనశూన్య కాలీనప్రతిజ్ఞాజన్యబోధమాదాయలక్షణసమన్వయసంభవాదితి। నైవం। జ్ఞానవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాయా ఏవోపాదానాత్। పరేతుతాదృశసంశయప్రతిబంధకత్వాభావవిశిష్టాప్రామాణ్యగ్రహాభావ విశిష్టబోధజనకత్వమర్థః। అప్రామాణ్యగ్రహాభావనివేశాత్తాదృశనిగమనవ్యుదాసః ॥ నచైవం ప్రత్యక్షసామాన్యోపాదానేపి తాదృశబోధానివర్త్యస్య విశేషదర్శనకాలీనవిపరీతనిశ్చయస్యాప్రతిబంధకంయద్విశేషదర్శనకాలీనజ్ఞానంతత్స్వరూపయోగ్యత్వసత్త్వేన లక్షణసమన్వయసంభవాత్సంశయపర్యంతానుధావనవైయర్థ్యమితివాచ్యం। విశేషదర్శనకాలీనస్వార్థబోధజనకత్వమాదాయనిగమనాతివ్యాప్తేరతస్తాదృశప్రతిబంధకాప్రామాణ్యగ్రహాభావవిశిష్ట విశేషదర్శనాభావ విశిష్టబోధజనకత్వస్య వాచ్యతయాసంశయపదసార్థక్యాదితి ప్రతిబంధకత్వాభావనివేశపక్షంరోచయంతో ఽత్రసంశయాంశేవిశిష్టభేదకూటనివేశమపేక్ష్యప్రతిబంధకతాయాం తాదృశనిశ్చయత్వానవచ్ఛిన్నత్వ నివేశలాఘవమాదర్శయంతి * అత్రచేత్యాదినా * అనవచ్ఛిన్నత్వమవ్యాపకత్వం తాదృశతాదృశనిశ్చయ నిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వకూటంకూటోపాదానప్రయోజనంస్ఫుటమేవ। స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాభావనివేశే విశేష్యదలవైయర్థ్యాపత్తేః। సంబంధీ వహ్నిమాన్నవేత్యాదిసంశయప్రతిబంధకతామాదాయావ్యాప్తేశ్చ,జ్ఞానంబోధః॥ * హేత్వంతాదీతి * నిగమనఘటకహేతుభాగఇతితుసార్థః ॥ తత్రాన్యూనవిషయకత్వాభావాత్। కేచిత్తు, అప్రామాణ్యగ్రహాభావవిశిష్టతాదృశతాదృశశాబ్దత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతాకాన్యసంశయాప్రతిబంధకత్వం నిరుక్తశాబ్దత్వావ్యాపక సంశయప్రతిబంధకత్వాభావోవా యుక్తః। అనాహార్యనిశ్చయత్వయోరనివేశేన లాఘవాదితి పరిష్కుర్వంతి తేషామనుపశ్చాన్నితిజ్ఞానమితి

ధేయం ॥ ఉక్తహేతువారణాయ తాదృశబోధాన్యతమేతి। ప్రకృతప్రతిజ్ఞాజన్యతావచ్ఛేదకీభూతం యాదృశయాదృశబుద్ధిత్వం తాదృశతాదృశబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నాన్యతమజన్యతానిరూపితజనకతాపర్యంతస్య వివక్షణీయతయోక్తసమూహాలంబనబోధమాదాయ నతత్రాతిప్రసంగ ఇత్యుక్తప్రాయమ్ * గవాభేదస్యేత్యాది * సకలషష్ఠ్యంతైస్సమం బోధావిశిష్యాధర్తవ్యా ఇత్యగ్రిమస్యాన్వయః॥ యద్యపితాదాత్మ్యసంబంధేన గోసాధ్యకస్థలే అనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయక బోధజనకత్వం ప్రతిజ్ఞాయాస్సంభవతీతి ప్రాగభిహితం తావతైవ గవాభేదః ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్య ఇత్యస్య లాభాత్తత్ర తాదృశబోధమాదాయ లక్షణం కర్తవ్యమితి స్ఫుటమేవ॥ తథాపి తత్రతాదృశ ఏవ బోధో లక్షణఘటకః నత్వన్యవిధో బోధ ఇతి స్ఫుటీకర్తుం తదుపాదానమ్ ॥ తాదాత్మ్యేన వహ్నిసాధ్యేఽయం వహ్నిరిత్యేవ ప్రతిజ్ఞాజాయతే తత్రచ నవహ్నిమదభేదబోధో లక్షణఘటకః ఇత్యత స్సంయోగేన సమవాయేన వేతి। తాదాత్మ్యాతిరిక్తసంబంధేనేత్యర్థః ॥ వహ్నివిత్యాదిసప్తమ్యంతత్రయం సాధ్య ఇతి ప్రాక్తనేనాన్వితం * వహ్నిమదభేదస్యేతి * అత్రాప్యేతాదృశబోధస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యతాయాః ప్రాగుపదర్శితత్వేపి

వ్యుత్పత్తివిరోధః । మితిపదస్య శాబ్దత్వేనావాచకత్వాత్ । శాబ్దబోధాదేరపి నవ్యమతే సంశయాదిరూపతయా యథాస్థితస్యైవ జ్యాయస్త్వాచ్చ * ఉక్తేతి * ధూమాదాలోకవానిత్యాదిస్థలీయేత్యర్థః ॥ నను బోధాన్యతమత్వనివేశే హేత్వర్థబోధకభాగఘటితప్రతిజ్ఞాస్థలీయహేతావతివ్యాప్తిరత స్తత్పరిత్యజ్య జన్యతాన్యతమత్వం నివేశయతి * ప్రకృతేతి * పక్షే సాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వం నాన్యూనవిషయకత్వం కింతు తాదృశతాదృశబుద్ధిత్వమితిభావః * ఉక్తేతి * ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నివాన్ హేతుత్వంచ ధూమీయమిత్యుక్తేత్యర్థః జన్యతాయాం తాదృశవిషయత్వావచ్ఛిన్నత్వం నివేశ్యమితి పూర్వాభిధానే నైవ జన్యతాస్వన్యతమత్వం లబ్ధమితి ప్రాయపదమ్ । నత్వన్యవిధ ఇతి స్ఫుటీకరణాయైతాదృశస్థలేన్యతమత్వం నలక్షణఘటకమితి దీధితికృతైవ వ్యంజితమ్ ।తాదాత్మ్యేతి కాలికాదిసంబంధసంగ్రహాయ * పక్ష్యేతి * పచతీత్యాదౌ కాలానభానతే। అతీతత్వాద్యవినష్టాయామేవ వర్తమానే లడిత్యనుశాసనప్రవృత్తేః । అతఏవాహాక్షీత్ పక్ష్యతీతి తత్ర న ప్రతిజ్ఞా । ఏవం త్వంపచసీత్యాదికాసాభవిష్యతి

అన్వయవిధబోధాసంభవమావిష్కర్తుమేతదుపాదానమ్ *పాకకృతిమత్త్వస్యే తి ॥ పాకకృతిసమవాయస్యేత్యర్థః॥పచతీతిప్రతిజ్ఞాతస్తద్బోధాదితిభావః* పా కకర్త్రభేదస్యేతి * పాకకృత్యవచ్ఛిన్నాభేదస్య పాకకృతిమత్త్వావచ్ఛిన్నా భేదస్యేత్యర్థః ॥ పక్తా పాకకృతిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాతః తద్బోధాదితిభావః ॥ * ఇతరభేదవత్త్వవత్త్వస్యేతి * ఇతరభేదాశ్రయతాసంబంధస్యేత్యర్థః॥ ఇత రేభ్యోభిద్యతఇత్యాదితః తాదృశబోధోదయాదితిభావః* ఇతరాన్యాభేదస్యే తి * ఇతరభేదావచ్ఛిన్నాభేదస్యేత్యర్థః॥ఇతరాన్యేతిప్రతిజ్ఞాతస్తద్బోధాదితి భావః *ఇతరభేదవత్త్వస్యేతి*ఇతరభేదసంసర్గస్యేత్యర్థః నేతరాణీత్యతః తద్బో ధాదితిభావః * ఇతరభిన్నాభేదస్యేతి * ఇతరభేదాశ్రయత్వావచ్ఛిన్నాభేద

నతుపచతీతి యుష్మదర్థకృత్యోర్న్వయమాద్యుపస్థాపితత్వేపి ఉద్దేశ్య విధేయ భావేన ఉద్దేశ్యవాచకపదస్య విధేయవాచకపదపూర్వవృత్తిత్వాన్యకత్వాత్ । అన్యథా శాలాదిపదాద్యేకస్మాద్వృక్షాదౌ శాలాదిబోధాపత్తేః ॥ కథంచిదేక త్రాపరబోధేపి వివిక్తపక్షానుపస్థానాత్ । ఏవమేకవిభక్త్యంతపదరూపోపి వి భక్త్యంతం పక్షీకృత్య క్రియానామార్థసాధ్యకా పచతి రాజ్ఞఇత్యాదికాన సేతిబోధ్యమ్ *ఇతరేతి*ఇతరేభ్యోన్యాఇతరేభ్యోభిన్నాఇతరభేదవతీతరేభ్యో భేదవతీనేతరాణీతిచద్రష్టవ్యమ్ *భిద్యఇతి*భిదధాతోరకర్మకతయాతదుత్తరభా వాఖ్యాతోనర్థకఇతితునశంక్యమ్ । భేస్వ్యతే అథదివాటసూలఇతి ప్రయో గవశాత్తస్యసకర్మకత్వాత్ । ఏవం భేదప్రయోజకోవ్యాపారఏవధాత్వర్థః ।భే దస్త్వవయవవిభాగః । అతఏవభిద్యతేకుసూలః స్వయమేవేతికర్మకర్తృప్రయో గఇత్యపి నశంక్యమ్ । వ్యావర్త్యవ్యావర్తకయోర్భిద్యభేదకస్యసహాదర్శనేన అన్యోన్యాభావప్రయోజకవ్యాపారేపి తచ్ఛక్తిసిద్ధేః । అతఏవభిద్యతే హృద యగ్రంథిరితివచనేచిజ్జడతాదాత్మ్యాభిమాననివర్తకం జ్ఞాయమానభేదమపి వ్యా పారవిశేషప్రయోజ్యం ధాత్వర్థంమేనిరేసాంఖ్యాః । వ్యాపారప్రయోజ్య త్వాద్యంశస్తు ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేన భాసతేతాత్పర్యాగోచరత్వాత్ । నచ ఫల మాత్రతాత్పర్యేణగమ్యతే గ్రామఇతిప్రయోగప్రసంగః । భిద్యతఇత్యాదౌవ్యా ప్త్యాదివిశిష్టహేతుమత్వరూపవ్యాపారస్యవిషయితయా భేదావచ్ఛిన్న జన్యతా ప్రయోజకత్వేన తత్ప్రయోజకస్యోపనయాంతనిర్వాహ్యతయా భాక్తదర్శనేపిగ

స్యేత్యర్థః ॥ ఇతరభిన్నేత్యాదిప్రతిజ్ఞాతస్తద్బోధాదితిభావః ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వదళార్థః పూర్వపదేవ అన్యూనవిషయకత్వం తావద్బోధనివర్త్యయావత్సంశయనివర్తకత్వం దర్శితహేతుజన్యబోధస్య జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ధూమీయం నవేత్యాదిప్రతిజ్ఞాజన్యబోధనివర్తనీయసంశయప్రతిబంధకత్వేపి తాదృశయావత్సంశయాంతర్గతపర్వతోవహ్నిమాన్నవేత్యాది సంశయానివర్తకత్వేన వారణసంభవాదితిపదతో మతమాహ * తావదితి * తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకేత్యర్థః * తావద్బోధనివర్త్య యావత్సంశయేతి * తత్తద్విశిష్టార్థబోధాన్యతమయత్కించిద్బోధనివర్త్య యావత్సంశయేత్యర్థః ॥ తేనభేదాదిసాధ్యకస్థ

మ్యృతఇత్యాదౌ తదభావస్యనిర్బీజత్వాత్ । వ్యాపారావిశేష్యఫలబోధనేకర్తృప్రత్యయోదుర్ఘటఇత్యపి న, ఫలవ్యాపారయోఃపృథగ్ధాత్వర్థతామతేఫలవిషయకవ్యాపారవిషయకబోధంజనయత్వితిశక్తింనివేశ్య ఫలవాచకాత్కర్తృప్రత్యయముపగమ్య ఫలమాత్రతాత్పర్యఘటితసామగ్ర్యంధాతుకర్తృప్రత్యయయోరానుపూర్వీజ్ఞానస్యప్రవేశ్యత్వాదితిదిక్ । మతాంతరమవతారయతి * అనతీతి * పూర్వపదేవేతి * తావద్బోధానివర్త్య యావత్సంశయానివర్తకేతి। యావత్పదఘటితపాఠే సామాన్యాభావనివేశేనలాఘవేనోచితః ఇతిబోధ్యమ్ * దర్శితహేత్వితి * ధూమాదాలోకవానిత్యాదినేత్యాదిః । నను తావద్భిర్బోధైర్నివర్త్యాసంశయాయావంతః ఇత్యర్థేవక్ష్యమాణదోషాదాహ * తత్తద్విశిష్టార్థేతి * ఘటసమ్యాతలాదిసంశయానామపిఘటసమ్భాతలాదివిషయకప్రతిజ్ఞార్థబోధనిష్ఠనివర్తకతాకత్వేన తత్సంశయనివర్తకబోధానాంనాతిరిక్తవిషయకత్వం నివర్తకతాయాంచాన్యతమబోధత్వవ్యాపకత్వంనివేశయితుమశక్యమేవ అతోయత్కించిత్త్వముక్తమ్ । నచ యత్కించిద్బోధత్వవ్యాపకత్వనివేశేపి భేదసాధ్యక యావత్ప్రతిజ్ఞాసుసలక్షణసమన్వయసంభవః పృథివీతరభిన్నేతి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య పృథివీతరేభ్యోభిద్యతఇతిప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యార్థబోధనివర్త్యసంశయానివర్తకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ యత్కించిత్పదేనాన్యతమబోధఘటకీభూత యావద్బోధానామపి ప్రత్యేకం సంగ్రహాసంభవేన సకలప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాసంభవాత్ । యత్తునిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకస్యసకలప్రతిజ్ఞార్థావగాహి సమూహాలంబనబోధస్య తాదృశత్వాల్లక్షణసమన్వయఇతి॥తత్తుచ్ఛమ్।

లే భేదతదాశ్రయత్వాదికోటికనానావిధసంశయానామేవ ప్రకృతసాధ్యపక్షక ప్రతిజ్ఞార్థబోధనివర్త్యయావత్సంశయాంతర్గతతయా(తావత్సంశయనివర్తకతాయాః పృథివీనేతరాణి పృథివీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది ప్రత్యేకప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వేపినక్షతిః । తాదృశసకలవాక్యజన్యసమూహాలంబనబోధస్య తావత్సంశయనివర్తకత్వాత్) ॥ తావత్సంశయనివర్తకత్వం నకస్యాపీతినిరస్తం। తావత్సంశయనివర్తకతాయాః పృథివీనేతరాణిపృథివీఇతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది ప్రత్యేకప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వేప్యతాదృశ!సకలవాక్యజన్యసమూహాలంబన బోధస్య తావత్సంశయనివర్తకత్వాత్ ॥ తత్రచ నిరుక్తానతిరిక్తవిషయకత్వస్యాపిసత్త్వాత్ తజ్జనకత్వమాదాయైవప్రత్యేకప్రతిజ్ఞా సులక్షణసమన్వయో(వా)బోధ్యః॥ అత్రచ స్వమతాపేక్షయా గౌరవమేవాస్వరసబీజంబోధ్యమ్ ॥

తథాసతితావత్ప్రతిజ్ఞార్థవిషయకబోధత్వవ్యాపకనివర్తకతాకయావత్సంశయనివర్తకత్వేనైవ ఘటవద్భూతలాదిసంశయమాదాయ దోషవారణాదన్యతమ యత్కించిత్త్వయోర్వైయర్థ్యాత్ । అథ సమూహాలంబనబోధాప్రసిద్ధిస్థలే లక్షణసమన్వయార్థం తథాకృతం । ఏవం తత్తద్బోధనివర్త్యతాకూటవద్యావత్సంశయనివర్తకత్వమపి సమూహాలంబనసంశయాప్రసిద్ధిస్థలగ్రస్తత్వాన్నకృతమితిచేదుక్తరీత్యా తత్ర కథంలక్షణసంగతిరితి । ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వవయవవారణాయ సంశయే యావత్త్వనివేశః * నానావిధేతి * ఘటవద్భూతలాదివిషయకనానావిధోదాసీనసంశయానామిత్యర్థ ఇతి కేచిత్ తదసత్ । ఉదాసీనవిషయకత్వస్యవ్యాప్తివారణసంభవాత్ * గౌరవమేవేతి ॥ అత్ర ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థసమూహాలంబనబోధస్య నిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకతయా తజ్జనకే హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః ।తస్య ధూమీయహేతుతాబోధకతయా హేత్వవయవస్యాపి తజ్జనకత్వాత్ । తత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నత్వస్య జన్యతాయాం నివేశేఽననుగమాత్ । అతోఽన్యతమత్వేన తాదృశజన్యతానుగమస్యావశ్యకత్వే నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వరూపబోధవిశేషణంవ్యర్థమితిబోధ్యమ్।అత్రనిష్కర్షానుసారిణః।తేనభేదతదాశ్రయత్వాదికోటికనానావిధసంశయానామేవ ప్రకృతపక్షసాధ్యకప్రతిజ్ఞార్థబోధనివర్త్యతయాతావత్సంశయనివర్తకతా

యాః ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధేఽసత్త్వేపి సకలవాక్యజన్యస్యసమూహాలంబనబోధస్య తావత్సంశయనివర్తకత్వాత్ తత్రచ నిరుక్తానతిరిక్తవిషయకత్వసత్త్వాత్తజ్జనకత్వమాదాయైవ ప్రత్యేకంప్రతిజ్ఞాసు లక్షణసమన్వయో బోధ్య ఇతిపాఠః । నన్వేవమపి ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వంతేహేతౌవాతివ్యాప్తిదుర్వారైవ తస్యాపి నిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకప్రకృతప్రతిజ్ఞార్థహేత్వర్థోభయవిషయకసమూహాలంబనబోధజనకత్వాత్ । నచాన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధస్య ప్రకృతప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యార్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానవచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వేన విశేషణాన్నదోషఇతివాచ్యమ్ । తథాసతి భేదసాధ్యకప్రతిజ్ఞాసు తత్తన్నీయ నిఖిలప్రతిజ్ఞార్థవిషయకసమూహాలంబనబోధమాదాయైవ లక్షణసమన్వయస్యవాచ్యతయా తాదృశసమూహాలంబనబోధస్య నిఖిలజన్యతామాదాయ పరస్పరానవచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వేనావ్యాప్తేరితిచేన్న । ఉక్తభేదాదిసాధ్యకస్థలీయాన్యతమత్వఘటితం లక్షణం తత్రైవదతాదృశవిషయితాశూన్యత్వనివేశోసంభవతి । ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌతు బోధే తాదృశవిషయితాశూన్యత్వమావశ్యకం లక్షణస్యాన్యతమత్వాఘటితత్వాత్ । గంధాదిప్రసవతీపృథివీఇతరేభ్యోభిద్యతేఇత్యాదౌతుతత్తత్ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యార్థవిషయకత్వాన్యతమావచ్ఛిన్నజన్యతానవచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వం నివేశ్యం। నతూక్తభేదాదిసాధ్యకేతన్నివేశః వైయర్థ్యాత్, నాపి ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ, అన్యతమవిషయత్వాప్రసిద్ధేః ఉభయత్రాపివిషయితాశూన్యత్వంవిషయిత్వావచ్ఛిన్నత్వరూపంజన్యతావిశేషణం కార్యం తేన ప్రతిజ్ఞార్థమాత్రబోధమాదాయధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ హేతౌనాతివ్యాప్తిః । లక్ష్యభేదేన లక్షణభేదస్యేష్టత్వాత్ । నన్వేవంవిశేషణదానేనిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వనివేశవైయర్థ్యమితిచేదన్యూనవిషయకత్వదలేనాస్యైవ వివక్షణాత్ । స్వరూపసంబంధరూప ప్రతిజ్ఞార్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నత్వ నివేశాన్నిగమనేఽతివ్యాప్తిరతః నిరుక్తానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశఇత్యాహుః ॥ వస్తుతస్తు, నిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధత్వవ్యాపకముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత జనకతాశాలివాక్యత్వమేవలక్షణ మిదంచసర్వానుగతం । ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాది స్థలీ

ననువిషయతాసంబంధేన పాకాద్యవచ్ఛిన్నకృత్యాదేర్యత్రసాధ్యతాతత్రకీదృశో
పనయఃనతావత్పాకకృతివ్యాప్యవానిత్యాకారకఃతత్రతత్పురుషఘటకపాకాదిపద
స్యపాకాదివిషయకాదిలాక్షణికతయాపాకవిషయతాభిన్నకృతిత్వావ్యవచ్ఛిన్న
నిరూపితవ్యాప్తేరేవలాభాత్ ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్ననిరూపితాయా
వ్యాప్తేరలాభేనార్థాంతరప్రసంగాదిత్యతఆహ * చైత్రఇతి*సాధ్యే*విశిష్టసా
ధ్యశరీరే*విషయిత్వానుయోగిత్వయోరితి*కృతిభేదాంశఇత్యాదిః॥ సంబంధవిధ
యైవేత్యేవకారేణవిశేషణవిధయాన్వయవ్యవచ్ఛేదః॥విషయత్వాద్యుపస్థాపకపదాభా
వేన తయోర్విశేషణత్వాసంభవాదితిభావః ॥ నిపాతార్థేననామార్థస్యభేదా
న్వయధియోవ్యుత్పత్తిర్నిరుద్ధతయా నేతరాణీత్యాదౌ ప్రథమాయాఅనుయోగి

యప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థవిషయకసమూహాలంబనబోధీయహేత్వర్థముఖ్యవిశేష్య
తాతునతాదృశబోధత్వవ్యాపికాకేవలప్రతిజ్ఞార్థబోధేతదభావాత్ । ఇతితా
దృశసమూహాలంబనవిషహేత్వర్థ విషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాయాలక్షణఘ
టకత్వేన్నహేతావతివ్యాప్తిః ॥ నచైవమన్యూనవిషయకత్వంవ్యర్థం ॥ తస్య
హేయత్వాదిః (లక్ష్యలక్షణాంతరత్వాదితి) ననుచైత్రఃపచతీత్యాదౌ రుపనయస్య
దుర్వచత్వేనన్యాయాభావాత్ప్రతిజ్ఞాత్వమేవ నసంభవతీతి దీధితికృతాం తత్రోల
ణోపవర్ణనమసంగతమిత్యభిప్రాయేణాశంకతే * నన్వితి * అర్థాంతరేతి *
యద్రూపావచ్ఛిన్న సాధ్యబోధికాప్రతిజ్ఞాతద్రూపావచ్ఛిన్న సాధ్యవ్యాప్య
స్యైవపక్షే ఉపనేయత్వాదితిభావః * నిపాతార్థేనేతి * నిపాతాతిరిక్తనామా
ర్థస్య తాదృశనామార్థేభేదసంబంధేనాన్వయోఽవ్యుత్పన్నమితి నఞోనిపా
తత్వేన తదర్థాభావేనేతరపదార్థాన్వయేబాధకాభావాత్ । హృదయమిత్య
స్వరసః । సచానుయోగితాయాస్సంసర్గతావాదినా అనుయోగితానేతరీహేతి
భేదానుయోగిత్వాభావవానితి ద్వివిధబోధంప్రతితత్సంసర్గకశాబ్దసామగ్ర్యాః
ప్రతిబంధకత్వంకల్ప్యమితి గౌరవం । తత్ప్రకారతావాదినాతుభేదానుయోగి
తాసంబంధావచ్ఛిన్నేతరాభావవానిత్యేక విధబోధం ప్రత్యేవేతిలాఘవమితి॥
యఃపాకకృతిసామగ్రీమాన్సఃపాకకృతిమానిత్యుదాహరణోపదర్శితపాక విష
యతాభిన్నకృతి వ్యాప్యత్వవిశిష్టపక్షధర్మతోపదర్శకః పాకకృతివ్యాప్య
వానిత్యుపనయః సువచఇత్యాశంకాం వారయితుంఅస్యతత్రానుదాహరణత్వం

కార్థకత్వమసిద్ధమితిహృదయమ్ * యథోపదర్శితేతి * ప్రతిజ్ఞోపస్థాపితేత్యర్థః । *ఉపనేయత్వాత్ *ఉపనయేనబోధనీయత్వాత్ తాదృశవ్యాప్తేరేవాకాంక్షితత్వేన యఃపాకకృతిసామగ్రీమాన్సపచతీత్యుదాహరణేన ప్రతిపాదనాత్తాదృశవ్యాప్తివిశిష్టస్య పక్షధర్మతాకాంక్షయైవోపనయప్రయోగ ఇతిభావః * సువచ ఏవేతి * తథాశబ్దేన తాదృశవ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత ఏవోపస్థాపనాదితిభావః ॥ నను మణికృతా ధాప్రత్యయార్థం వితర్క్య తస్మాత్తథేతి నిగమనస్య నిరాకరణీయతయా తథా పదఘటితోపనయేపి తద్దోషగ్రాస ఇత్యస్యాసనుమతత్వాదృశోపనయ ఇత్యత ఏతన్మతమనుసృత్యాహ * నవ్యానామితి * నను తత్పదేనయథోపదర్శితసాధ్యస్యైవ తాదృశసాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టహేతోరపి పరామర్శసంభవ ఇతివ్యాప్త్యాదిపదప్రయోగవైయర్థ్యమిత్యాశయేనాహ * తద్వాన్త్వితి * నను పక్షాదేరపి ప్రక్రాన్తత్వాత్తస్యైవ కథంనోపనయస్థ తచ్ఛబ్దేన పరామర్శ ఇత్యతఆహ * యోగ్యతేతి * తాత్పర్యవశాదిత్యర్థః ॥ వ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్వస్యైవాకాంక్షితత్వేనతత్పరతాయా ఏవతత్ర గ్రహాదితిభావః*తథా*తచ్ఛబ్దేన

సూచయన్నాహ * ప్రతిజ్ఞోపస్థాపితేతి * అన్యసాధ్యేష్వయః । రక్తదండాది సాధ్యకోపనయాదిసంగ్రహాయ ప్రకృతసాధ్యోపేక్షా * వితర్క్యేతి * యదితథాశబ్దస్య ప్రక్రాన్తం యద్విశేష్యం సఏవార్థస్తదోపనయజన్యబుద్ధౌ హేతుమత ఏవ విశేష్యత్వాత్తస్మాద్ధేతుమానిత్యర్థః స్యాత్ । హేతుమతి చ హేతౌ వా హేతుమద్జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాన్వయో న సంభవతి । అసనుభవాత్ । యదిప్రక్రాన్తప్రకారోర్థస్తదోపనయజన్యబోధవిశేష్యస్య పక్షస్య సామాన్యతోఽన్వయవ్యాప్త్యాప్రవేశేన ప్రకారతయోక్త ఏవ దోషః । యదిప్రక్రాన్తసాదృశ్యం । తదా కేవలాన్వయిని ప్రక్రాన్తాయ ఉపనయజన్యబోధవిశేష్యస్తత్సాదృశ్యాప్రసిద్ధిరితి నిగమననిరాకరణేన ప్రక్రాన్తం దృష్టాన్తరూపం విశేష్యం తదభేదస్య బాధాత్ । కేవలాన్వయినితత్సాదృశ్యాప్రసిద్ధేశ్చోపనయనిరాకరణసిద్ధేరితి * ప్రక్రాన్తత్వాదితి * వ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్పక్షబోధకః స ఇత్యేవోపనయః కథం నేతి తు న శంక్యం । తథా ప్రక్రమాభావాత్ ॥ ఏవం తాదాత్మ్యసంబన్ధేన హేతౌ తద్వానిత్యేవోపనయః నతు సదాయమిత్యనుమితౌవ్యక్తీకృతమ్ । యోగ్యతాయా ఏకతరార్థబోధకత్వాసంభవాదాహ * తాత్పర్యేతి * శాబ్దబోధే తు వ

సాధ్యస్యేతి ప్రథమకల్పం *తద్వ్యాప్యస్యేతి* ద్వితీయకల్పమభిప్రేత్య॥ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదేర్న్యాయస్య వహ్నిసాధ్యకత్వం నిరాకృత్య వహ్నివ్యాప్యధూమవాంశ్చాయమిత్యాద్యాకారకోపనయం నిరాకుర్వతాం మతమాహ * కేచిత్త్వితి * విప్రతిపత్తౌ కోటిత్వం తజ్జన్యస్మృతివిషయత్వం తజ్జన్యప్రత్యేకశాబ్దబోధప్రకారత్వం వా నతు తదధీన సంశయప్రకారత్వం॥ అతో న సంశయో చేత్యస్య వైయర్థ్యం॥ తత్ప్రదర్శనంచ సంశయే కోటితానిర్వాహకత్వేన తస్య స్వతో జిజ్ఞాసాయామతంత్రత్వాదిత్యవధేయమ్॥ యద్యపి వహ్నిమతఉపస్థితిదశాయాం వహ్నేరప్యుపస్థితతయా తాదృశవిప్రతిపత్తివాక్యాద్వహ్నికోటికసంశయో భవితుమర్హతి॥ తథాపి స్వాతంత్ర్యేణ కోట్యుపస్థితిస్సంశయే ప్రయోజకేత్యభిప్రాయేణేదమిత్యవధేయమ్॥ అథవా విప్రతిపత్తివాక్యాచ్ఛాబ్ద ఏవ సంశయ ఇతి మతానుసారేణేదం॥ వస్తుతో వహ్న్యభావస్య కోటితాయామేవ వహ్నికోటి

వహ్నిమతోఽభేద ఇతి మతేఽన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వం యథాశ్రుతమస్తీతి స్వరసత్రైవ దీధితికృతా కేచిత్త్విత్యుక్తం తదవతారయతి * పర్వతఇతి * తత్తద్విశిష్టార్థబోధగర్భలక్షణంతు ప్రతిజ్ఞార్థానాం నానాత్వ ఏవేత్యాశయః॥ * వహ్నీతి * వహ్నిమతః సిద్ధావర్థత ఏవ వహ్నిసిద్ధేర్వహ్న్యభావసంశయనివృత్త్యాదిసంభవాత్। నచ యద్రూపావచ్ఛిన్న ప్రకారప్రదర్శకా ప్రతిజ్ఞా తద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారఘటితార్థతాత్పర్యక ఏవోపనయ ఇతి నియమాత్ప్రతిజ్ఞాయా వహ్నిసాధ్యకత్వానిరాకరణేఽపి ఉపనయస్య తథాకారత్వం నిరాకృతమేవేతి వాచ్యం। మతుపో నిరర్థకత్వవాదినం ప్రతి ఉక్తనియమానంగీకర్తృతత్సార్థక్యవాదినం ప్రతిచ ప్రతిజ్ఞాయాస్తథాత్వనిరాకరణాత్। వాక్యద్వయాభిప్రాయేణాహ * తజ్జన్యేతి * యథాశ్రుతార్థం నిరస్యతి * నత్వితి * నను విప్రతిపత్తౌ కోటిప్రదర్శనం కిమర్థమిత్యత ఆహ * తత్ప్రదర్శనంచేతి * తథాచ సాధారణధర్మాద్యసత్త్వేఽపి నక్షతిః * తస్య * విప్రతిపత్తికోటిత్వస్య॥ * స్వాతంత్ర్యేణేతి * తద్విశిష్టబుద్ధౌ తన్ముఖ్యవిశేష్యకజ్ఞానత్వేన హేతుత్వాదితి భావః। నను శాబ్దబోధజనకవహ్నిపదార్థోపస్థితేరేవ స్వాతంత్ర్యేణ కోట్యుపస్థితిరూపాయాస్సత్త్వాత్కుతో న వహ్నికోటికసంశయ ఇత్యత ఆహ * అథవేతి * విప్రతిపత్తికోటిత్వంచ తద్ఘటకపదజన్యస్మృతికోటిత్వం। పరోక్షజ్ఞానం నిశ్చయాత్మకమేవేతి సిద్ధాంతమనురుధ్యాహ * వస్తుత ఇతి * నను తథాపి వహ్నిమద్భే

కసంశయఉపపద్యతే ॥ నతు వహ్నిమద్భేదస్య స్వసాధ్యాభావప్రకారకజ్ఞానస్యై
వ స్వసంశయత్వాత్ ప్రకృతేచ వహ్న్యభావో నోపస్థితః అపితు తద్వద్భేదమ
వేతి వహ్న్యభావస్య కోటిత్వాసంభవాత్ వహ్నిసంశయోనసంభవతీత్యభిప్రా
యః ॥ ఏతత్సూచనాయైవచ వహ్నిమద్భేదస్య కోటిత్వమభిహితమ్ ॥ తదభి
ధానస్య ప్రయోజనాంతరాభావాత్ ॥యద్వా ధర్మిణితత్ప్రకారకబోధోపయి
కాకాంక్షావత్పదజన్య తదుపస్థితిరేవధర్మిణి తత్కోటికసంశయజనికా పర్వతో
వహ్నిరభావఇత్యాదితో వాక్యాద్వహ్న్యద్యుపస్థితౌ పర్వతాదౌ వహ్న్యాదిసంశ
యానుదయాత్ తథాచ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది వాక్యస్థవహ్న్యాదిపదమపి
నపర్వతాదౌ వహ్న్యాదేర్బోధాన్వయోపయికాకాంక్షావదితి నతాదృశవిప్రతి
పత్తివాక్యాద్వహ్న్యాదికోటికసంశయఇతిపరమార్థః ॥ నవీనమతమనుసృత్యా
హ * వహ్నిమద్వ్యావృత్తేతి * ప్రాహురితి* ప్రకృష్టేనాత్రాస్వరసాభావస్సూ
చితః ॥ ఫలోపధాయకతారూపజనకతానివేశశంకయా ప్రసక్తాం తాదృశశాబ్ద
బోధానుపధాయకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిం యోగ్యతావివక్షయానిరాకరోతి *
యత్రచేతి * అంతరేతి * సాధ్యవత్త్వాదివిషయకశాబ్దబోధసామగ్ర్యనుత్తర
మిత్యర్థః ॥ ఏతేన ఫలోపధానవివక్షణేఽనయవాంతరార్థవిషయకశాబ్దబో
ధమాత్రోపధాయకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ప్రసజ్యతే అనతిరిక్తవిషయకశాబ్ద
బోధానుపధాయకత్వాదితినిరస్తమ్ * తాదృశేతి * తాదృశశాబ్దబోధజనక
జ్ఞానవిషయేత్యర్థః ॥ ఆకాంక్షానివేశాత్ పర్వతో వహ్నిస్సంబద్ధిత్యాదినిరా
కాంక్షవాక్యవ్యుదాసః ॥ నచ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిశాబ్దప్రతినిరాకాం

దంకోటింకృత్వా వహ్నికోటికసంశయోనానుపపన్నోబాధకాభావాద వహ్న్య
భావమహానసీయవహ్నికోటికసంశయనదలఆహ * యద్వేతి * ననుయయాప్ర
తిజ్ఞయాఽనయవాంతర సహకారేణైవ బోధోజనితస్తాదృశప్రతిజ్ఞాయామతిరి
క్తవిషయకబోధజనకత్వాత్తత్రావ్యాప్తేర్దుర్ధితావకథనాన్న్యూనతేత్యాశంక్య
తత్సంగ్రహార్థమంతరాపదస్యార్థమాహ * హేత్వాదీతి * ఏవంచవిశేషా
భావవతాం మధ్యేసామాన్యాభావవతోపి ప్రవిష్టత్వమితి అజనితాన్వయబోధ
కప్రతిజ్ఞాయా అసంగ్రహః । న్యూనతాంస్ఫుటీకరోతి * ఏతేనేత్యాదినా * ని
రాకాంక్షేతి * ననునిరాకాంక్షవాక్యస్య కథంన్యాయాంతర్గతత్వమితి చేత్

క్షతాదృశవాక్యవిషయకజ్ఞానత్వేనాజనకత్వాత్తాదృశశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేదకవిషయతాకత్వనివేశనేనైవోపపత్తావాకాంక్షానివేశనమఫలమితి వాచ్యమ్ ॥ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదివాక్యానుపూర్వీప్రకారకభ్రమాత్మకతాదృశనిరాకాంక్షవిషయకజ్ఞానస్యాపి తథావిధశాబ్దధీజనకతయా తదీయవిషయతాయా అపి జనకతావచ్ఛేదకత్వేన తజ్జనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీరూపాకాంక్షాశాలిత్వనివేశస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ తచ్ఛాలిత్వం చ తద్ఘటితవర్ణసముదాయత్వం తజ్జనకతావచ్ఛేదకీభూతభ్రమాన్యయత్కించిజ్జ్ఞానవృత్తివిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమితి తు పర్యవసితోఽర్థః ॥ హ్రదో వహ్నిమానిత్యాదిభ్రమానుమితిసమానవిషయకతాదృశబోధజనకవాక్యస్య వారణాయ యోగ్యతానివేశనీయా ॥ యోగ్యత్వం చాబాధితార్థకత్వం ప్రకృతసాధ్యవిశిష్టప్రకృతపక్షబోధకత్వమితి యావత్ ॥ వైశిష్ట్యం చ వాస్తవం న తు వైజ్ఞానికమ్ ॥ యద్యపి స్వాతంత్ర్యేణ యోగ్యతానివేశో నిరర్థకః అన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాప్రతియోగికజనకతాయా అవశ్యం వివక్షణీయతయా వాస్తవవైశిష్ట్యఘటితసాధ్యవిశి

ఉపనయఘటకవహ్నిపదసంబంధిపదాయంపదానామేవ న్యాయాంతర్గతతయా తేష్వేవానుపూర్వీభ్రమస్యాభిప్రేతత్వాత్ । ఏతేన ప్రతిజ్ఞావిషయకనిరాకాంక్షవిషయకభ్రమపరత్వం న సంభవతీతి నిరాకాంక్షవిషయతాయా జనకతానవచ్ఛేదకత్వాదితి ప్రత్యుక్తం । తచ్ఛాలిత్వస్యాంత్యవర్ణ ఏవ విశ్రాంతేరాహ * తచ్ఛాలిత్వం చేతి * అనుపూర్వీఘటకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వం చ న ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాసు తథా సతి యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణత్వవ్యాపకత్వమేకదేశేఽపీత్యతః ప్రతిజ్ఞాఘటకవర్ణే తద్ఘటకవర్ణత్వభ్రమాత్మకాకాంక్షావారణాయ భ్రమాన్యత్వం ప్రాగుక్తరీత్యా యత్కించిత్ప్రకారతాస్థానే విషయతాం చ నివేశయన్ గురుతరమాకాంక్షాఘటకత్వం పరిత్యజ్యతి * తజ్జనకేతి * భ్రమావృత్తిత్వనివేశే విశిష్టప్రతిజ్ఞావిషయతాయా అపి భ్రమవృత్తిత్వాదసంభవ ఇతి భ్రమాన్యేతి । యత్కించిత్త్వనివేశవ్యావృత్తిః పూర్వవత్ । అన్యూనవిషయకత్వదలే వాస్తవవైశిష్ట్యనివేశే భ్రమసాధారణజన్యతాకప్రతిజ్ఞాయామసంభవమాహ * అన్యూనేతి * యద్యపి వాస్తవవైశిష్ట్యఘటితాన్యూనవిషయకత్వేఽపి యాదృశవిశిష్టార్థవిషయితానిరూపితయాదృశవిశిష్టార్థవిషయితాత్వేన స్వరూపసంబంధ

ష్టపక్షవిషయకత్వరూపన్యూనవిషయకత్వనివేశాసంభవేపి అయోగ్యవాక్యప్రతి
పాద్యవిశిష్టార్థాప్రసిద్ధ్యా సంప్రదాయసిద్ధప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబో
ధానివర్త్యసంశయానివర్తకత్వరూపానతిరిక్తవిషయకత్వఘటితలక్షణస్యతత్రా
తివ్యాప్త్యప్రసక్తేః ॥ తథాపి వాస్తవవైశిష్ట్యఘటితానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశ
సూచనాయ యోగ్యతోపాదానం॥ ఆదిపదాత్తాత్పర్యవిశేషపరిగ్రహః తేన ని
స్తాత్పర్యకస్య శుకాద్యుచ్చరితప్రతిజ్ఞాసమానాకారకవాక్యస్యార్థాంతరపరతా
దృశవాక్యస్యచవ్యుదాసః ॥ నన్వాకాంక్షాదినివేశే శాబ్దవాక్యపదయోర్వైయ
ర్థ్యం ఆకాంక్షాదేర్జ్ఞానాంతరావయికత్వవిరహాత్ వాక్యాతిరిక్తేఽసత్త్వాచ్చ
అనుమితిజనకపరామర్శాదౌ శాబ్దధీజనకయోగ్యతాజ్ఞానాదాపత్తిప్రసంగాన
వకాశాదిత్యత ఆకాంక్షాదిమత్త్వలాభార్థకతయాతాదృశపదోపాదానంసార్థక
యతి * తల్లాభశ్చేతి * తల్లాభః శాబ్దబోధంప్రతి ఆకాంక్షాదిమతఏవ వాక్య
స్య జనకతయా ఆకాంక్షాదిమత్త్వలాభః॥ తాదృశపదద్వయోపాదానాదితి భావః ॥
శాబ్దపదస్యయోగేన శబ్దజన్యార్థకత్వే,న తల్లాభః ఆకాంక్షాదిరహితస్యాపి శ
బ్దస్య శబ్దజన్యప్రతిహేతుత్వాదతో జాతివిశేషోపస్థాపకేతి ॥ యాథార్థ్యానుభ
వనిష్ఠశాబ్దత్వరూపజాత్యవచ్ఛిన్నోపస్థాపకార్థకం॥ శాబ్దబోధంప్రతిఆకాంక్షా
దిరహితస్యాపియోగ్యతాజ్ఞానాదేర్హేతుతయా వాక్యపదానుపాదానే కేవల.
శాబ్దపదాన్నతల్లాభఇతి వాక్యపదోపాదానమపేక్షితమితి భావః ॥యత్తుతల్లాభశ్చేతి
అన్యూన(నానతిరిక్త)విషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నోపయికాకాంక్షాదిమత్త్వలాభ

రూపావచ్ఛేదకత్వం సంభవతి ॥ తథాపి తద్విషయాయా నవ్యుత్పత్తిబలలభ్యతా
అన్యూనవిషయకబోధజనకతాపదాత్ తదప్రతీతేః కింతుస్వారసిక లక్షణాదిల
భ్యతితత్పరిత్యాగః ॥ విశిష్టార్థబోధస్య ప్రమాత్వేతి * తాదృశవాక్యం * ప్రతి
జ్ఞాసమానాకారకవాక్యం । వాక్యపదేనాకాంక్షాదిమత్త్వలాభే శాబ్దపదాపే
క్షాదీధితికృతైవోపదర్శితాతాం స్ఫుటీకరోతి * శాబ్దేతి * స్వయంశాబ్దపద
స్యతల్లాభేవాక్యే పదాపేక్షాం వ్యుత్పాదయతి * శాబ్దబోధంప్రతీతి * జ్ఞానాదేః *
యోగ్యతాజ్ఞానాదేః । ఏవంచ భట్టాచార్యవ్యాఖ్యాయాం శాబ్దవాక్యపదయోరు
భయోరేవాకాంక్షాదిమత్త్వలాభకత్వం యత్త్వితిమతేచ వాక్యపదాదాకాం
క్షాదిలాభః । శాబ్దపదాద్విజాతీయశాబ్దలాభఇత్యేవమతయోర్భేదఇతిబోధ్యం ॥

శ్చేత్యర్థః ॥ శాబ్దపదస్యావయవశక్త్యా శబ్దజన్యజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నార్థకత్వే శా బ్దజన్యతావచ్ఛేదకజాతివిశేషానుపస్థిత్యా తదవచ్ఛిన్నజన్యతాప్రతియోగికజన కతాలాభోనభవతీత్యతఉక్తం జాతివిశేషోపస్థాపకేతి ॥ తథాచ కార్యదిశి శాబ్ద పదేన శాబ్దత్వజాతేః కారణదిశిచ వాక్యపదేనాకాంక్షాదిమత్త్వస్యలాభాత్తా దృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నాన్వయికాకాంక్షాదిమత్త్వలాభ ఇతిభావ ఇతివ్యాఖ్యానమ్, ॥తదసత్ । అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనివేశాన్నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానివేశమాత్రేణైవోపపత్త్యా శాబ్దత్వనివేశనే ప్రయోజనాభావాత్తదుప స్థితేరప్రయోజకత్వాత్ ॥ నచ తత్తదర్థవిషయకత్వస్యశాబ్దత్వనిష్ఠజన్యతావచ్ఛే దకతాయామేవావచ్ఛేదకతయాజన్యతాయాం తదవచ్ఛిన్నత్వవిరహాత్ అన్యూ నవిషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నత్వేనైవ జన్యతానివేశనీయేతివాచ్యమ్॥ వినిగమనా విరహేణశాబ్దత్వవిశిష్టతత్తదర్థవిషయకత్వస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదకత్వాత్ ।౯౬॥ ॥నన్వన్యూనానతిరిక్తపదపరిత్యాగే అనుమితివిషయకశాబ్దధీజనకమిత్యవశిష్య తే తథాచ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞావాక్యస్యానుమిత్యబోధకతయా

జాత్యుపస్థాపకేతి వక్తవ్యవిశేష పదోపాదానఫలం దర్శయతి * శాబ్దపదస్యే తి * ఆకాంక్షాదికంచోచితానుపూర్వికత్వఘటకప్రతిజ్ఞాయాంవా విశేష్యదలే వానివేశ్యం । ఇదంతుబోధ్యం । ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతూత్తరోదాహరణోత్తరోప నయోత్తరనిగమనత్వావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం నోచితానుపూ ర్వికత్వం కింతునిగమన పూర్వోపనయపూర్వోదాహరణ పూర్వహేతుపూర్వ త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వంహేతు పూర్వ త్వాంతం వాప్రతిజ్ఞాత్వనివేశనలాఘవాత్ । ఏవంచపర్వతో వహ్నిః సంబంధీతి నిరాకాంక్షవాక్యవ్యుదాస ఇతి పఙ్క్త్యర్థశ్చైవసంగచ్ఛతే । న్యాయా సంతర్గతతాదృశవాక్యేప్యుచితానుపూర్వికత్వసంభవాత్ । నచప్రాగభావాను పగమేతత్పూర్వత్వం తదుత్పత్తిక్షణోత్పత్తికధ్వంసప్రతియోగిత్వముత్పత్తిఘ టితతయాగుర్వితివాచ్యమ్ । సంసర్గతయాతన్నివేశేన లక్షణగ్రహస్యతద్గ్ర హంవినాపిభావాత్ । సామాన్యలక్షణాయాముత్పత్త్యనుగమప్రకారస్యదర్శిత త్వాచ్చ । తస్మాద్విశేష్యదల ఏవ నివేశః ॥౯౬॥ ఉక్తరీత్యాకారణానంతర్యస్యజ న్యతావచ్ఛేదక కోటిప్రవేశమతేన్యూనవిషయకత్వస్యాపి నజన్యతావచ్ఛేదకత్వ

వ్యాప్తిః వ్యాపకాంశాంపరిజిహీర్షురనుమితిః పక్షోవిషయోయస్యేతి మధ్యమపద లోపిసమాసాభిప్రాయేణ సముదితలక్షణపర్యవసితార్థం వ్యాచష్టే * తథాచేతి * దృష్టాంతవత ఇతి * అసాధ్యగ్రామేణోదాహరణస్యేత్యాదినాఽన్వయః । అన్వయ్యుదాహరణస్య లింగబోధకత్వాద్వ్యతిరేకిపర్యంతానుధావనమ్ ॥ యోయోధూమవాన్సవహ్నిమానితి వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య వహ్న్యభావాదిరూపలింగాబోధకత్వాత్ పక్షవిషయకత్వమాత్రనివేశే నైవ తాదృశోదాహరణవారణసంభవేన పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వపర్యంతస్య వివక్షణీయస్య వ్యావృత్తిదానాయ యథా హ్రదభిన్నమిత్యాదిదృష్టాంతఘటితతదనుసరణం ॥ దృష్టాంతాఘటితోదాహరణే వ్యావృత్తిమాహ * హ్రదావృత్తీతి * ఉపనయవారణాయేతి * పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షవిశేష్యకత్వనివేశస్యప్రయోజనాంతరవిరహేప్య తదర్థమేవ తన్నివేశేఽననుషంగపక్షేనిగమనాతివ్యాప్తిర్నసంభవతీత్యభిప్రాయేణ నిగమనోపేక్షా ॥ తస్మాత్ ఇతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదినిగమనస్యపక్షవిశేష్యకబోధజనకత్వాభావాన్నిగమనసామాన్యే నాతివ్యాప్తేస్సంభవ ఇత్యభిప్రాయేణవా ॥ వస్తుతః పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వనివేశేపి గోత్వంసాస్నాభావవత్ గోత్వాభావాదిత్యత్ర యత్రసాస్నాతత్రగోత్వమిత్యుపోదాహరణే పక్షముఖ్యవి

మిత్యనుశయేనాన్యానాసతిరిక్తపదంవిహాయేతిమూలమ్ * అవ్యాప్తిరితి * అనుమితిజ్ఞానమిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయాంలక్షణగమనాత్ * ప్రయోజనాంతరేతి * లింగావిషయకత్వనివేశాత్పశ్చాదితి శేషః । పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేపి లింగావిషయకోక్తోదాహరణేఽతివ్యాప్తేర్ముఖ్యత్వనివేశేనతద్వ్యుదాసాల్ * ఏతదర్థమేవ * నిగమనాతివ్యాప్తివారణార్థమేవ నిగమనేమతుబర్థసంబంధిత్వేనపక్షభానమభిప్రేత్యేదం । ఉపనయాతివ్యాప్తేరేతద్వివక్షయా దుర్వారతాసూచనాయైవకారః * వత్తేతి * ఇతరభేదాశ్రయత్వేత్యేవబోధః । ఆఖ్యాతార్థాశ్రయతాయాఏవ ముఖ్యవిశేష్యత్వాల్ । నతుధర్మిణోనివేశః । ఉపనయసామాన్యేత్వతివ్యాప్తిర్భవత్యేవేతి భావః । పూర్వంనిగమనేఽతివ్యాప్తిర్నాస్తీతివక్తుం ప్రయోజనాంతరాభావేపి ఏతద్వారణార్థమేవ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యత్వం దేయమిత్యుక్తమ్ ॥ ఇదానీం పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశస్య ప్రయోజనాంతరం దర్శయన్నేవ నిగమనాతివ్యాప్తిర్నాస్తీత్యాహ * వస్తుతఇతి * ఏనంచ నిగమనవిశే

శేష్యబోధజనకేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ. పక్షమాత్రముఖ్యవిశేష్యకత్వనివేశే
చ విశ్వపక్షకస్థలే, మాత్రార్థాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిరితి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వమేవ వివక్షణీయం తథాచ నిగమనేనను షం
గపక్షేఽతివ్యాప్తిర్నసంభవత్యేవేత్యవధేయం. లింగత్వస్య కేవలాన్వయితయా సా

ఘపి నాతివ్యాప్తిరితి భావః *పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాని
రూపకత్వమేవేతి* ముఖ్యత్వనివేశఫలం సుగమమ్ । అత్రేదం బోధ్యమ్ । యత్ర
సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావస్సాధ్యః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న
గోత్వాభావో హేతుస్తత్ర యత్ర గోత్వం తత్ర గోత్వమిత్యుదాహరణేఽతి
వ్యాప్తిః । తత్ర హ్యేవ ముఖ్యవిశేష్యతాద్వయస్య పక్షతావచ్ఛేదకీభూతగోత్వత్వా
నవచ్ఛిన్నత్వాసంభవాత్ । నను సమవాయావచ్ఛిన్నగోత్వాభావస్య సాధ్యత్వే
కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావో వ్యభిచారీతి వ్యతిరేక్యుదాహరణాభావా
త్ కథమతివ్యాప్తిః । నచ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావ ఏవ సాధ్యః సమ
వాయావచ్ఛిన్నగోత్వాభావో హేతుస్తత్ర సవ్యభిచార ఇతి వాచ్యమ్ । తాదృశ
సాధ్యస్య కేవలాన్వయితయా సాధ్యవద్భేదాప్రసిద్ధ్యా ప్రతియోగివైయధికర
ణ్యవిశిష్టసాధ్యాభావఘటితవ్యతిరేకవ్యాప్త్యప్రసిద్ధేః । తద్ఘటితసాధ్యాభావఘ
టితతద్వ్యాప్త్యప్రసిద్ధేశ్చ । ఘటాదేరపి కాలికసంబంధేన గోత్వవత్తయా
తత్ర సమవాయేన తదసత్త్వాత్ । మైవమ్ । సమవాయతాదాత్మ్యఘటిత సామా
నాధికరణ్యసంబంధేన గోత్వాభావస్య హేతుత్వాత్ । యద్వా శుద్ధసమవాయ
సంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావ ఏకః గోత్వత్వవిశిష్టగోత్వనిరూపితసమవాయస
మ్బంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావోఽపరః । నచ విశేషణరూపేణసంసర్గతాస్వీకా
రాపత్తిరితి వాచ్యమ్ । విశిష్టవైశిష్ట్యబోధస్థలానురోధేన తాదృశ విశిష్టసమవా
యస్య సంసర్గతాయాస్సర్వైరుపగమాత్ । అథవా సమవాయావచ్ఛిన్నాధా
రతాసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావోఽపరస్తత్రైకస్య సాధ్యత్వేఽన్యస్య హే
తుత్వం ద్రష్టవ్యమ్ ॥ యద్వా గోభేదస్సాధ్యః సమవాయావచ్ఛిన్నగోత్వాభా
వో హేతుస్తత్రోక్తోదాహరణేఽతివ్యాప్తిః । యదిచ గోత్వవద్భేదో నాస్తి గు
రుధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాత్ । యత్కించిద్రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక
భేదస్సాధ్యః కించిద్రూపావచ్ఛిన్నతద్రూపబోధకం చ నోక్తోదాహరణమితి మన్యస్వ

తే తదా పరమమహద్భేదస్సాధ్యః పరమమహత్త్వాభావో హేతుః పరమమ
హత్త్వం పక్షః తత్ర యత్ర పరమమహత్త్వం తత్ర పరమమహత్త్వమిత్యుదా
హరణేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ । పరమమహత్త్వత్వస్య జాతిత్వాన్న గురుధ
ర్మావచ్ఛిన్నభేదస్వీకారప్రసంగః । అత్ర కేచిత్సమాదధతి । ముఖ్యవిశేష్య
తాద్వయశూన్యత్వం తద్దలార్థ ఇతి ॥ తదపరే న క్షమంతే ॥ తథాసతి నిగమనాపే
క్షానిర్బీజా స్యాదితి । తదపరే న మృష్యంతి । నహి విశేష్యతాద్వయశూన్యత్వం
ద్విత్వావచ్ఛిన్నతదభావః । కింతు ఏకవిశేష్యతాశూన్యత్వే సత్యపరవిశేష్యతా
శూన్యత్వం ఏకవిశేష్యతాశ్చ పక్షనిష్ఠైకముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా ప
రముఖ్యవిశేష్యతాశూన్యత్వే సతి పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతా
శూన్యా యో బోధస్తజ్జనకత్వం పర్యవసితార్థః । అత్ర యత్ర గోత్వం తత్ర
గోత్వమిత్యుదాహరణవారణాయ సత్యంతమ్ । యత్ర సాస్నా తత్ర గోత్వమిత్యు
దాహరణవారణాయ విశేష్యమ్ । అత్ర నియతసమూహాలంబనం నాస్త్యేవేతి హృ
దయమ్ । తేనోదాసీనప్రతిజ్ఞావిషయకజ్ఞానజన్యశాబ్దబోధస్యోదాసీనవాక్యార్థ
విషయతానియతప్రతిజ్ఞార్థవిషయతాకత్వేఽపి న క్షతిః । ఇత్థంచ నిగమనజన్యబో
ధస్య తాదృశవిశేష్యతాశూన్యత్వాభావాన్నిగమనాపేక్షాసంభవతీతి న కించిదను
పపన్నమితి । అపరే తు సమాదధతి । స్వాన్యముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వసం
బంధేన పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాకత్వం । స్వాన్యముఖ్యవిశేష్యతా
నిరూపకత్వసంబంధేన స్వీయపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతావదన్యత్వం
స్వీయపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయత్కించిద్విశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతా
నిరూపకత్వం వా తద్దలార్థః । అతో న తాదృశోదాహరణేఽతిప్రసంగః । అస
మ్భవవారణాయ భేదప్రతియోగివిషయతాయాం స్వీయత్వనివేశః । ఏవంచ నిగ
మనాపేక్షాపీతి । నచ యత్కించిత్పక్షవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూ
పకత్వాభావనివేశేనైవ విశ్వపక్షకేఽప్రసిద్ధివారణసంభవే పక్షతావచ్ఛేదకని
వేశనం నావశ్యకమితి వాచ్యమ్ । అఖండాభావఘటకత్వేన సార్థక్యాదితి । అ
త్ర కేచిత్ । యత్కించిత్పక్షవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వమేవ
సమ్యక్ । నతు పక్షతావచ్ఛేదకస్యాప్యవశ్యనివేశః ప్రయోజనాభావాత్ । య
త్ర గోత్వం తత్ర గోత్వం యత్ర గోత్వం తత్ర సాస్నేత్యుదాహరణాదేసేనైవ వార

జ్ఞానాత్ । విశ్వపక్షకస్థలీయప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య యత్కించిద్విశేష్యతాభిన్న ఘట
త్వావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యత్వమాదాయ తదనిరూపకత్వ సత్త్వేనానుపపత్త్య
భావాత్ । నిగమనవారణాయ తన్నివేశేత్వసందర్భఇతి వస్తుతస్త్విత్యాదినా భ
ట్టాచార్యాణాం నిగమనోపేక్షాబీజవర్ణనం సందర్భవిరుద్ధమేవేత్యాహుః ।త
దపరేనమృష్యంతి । యత్కించిత్పక్షవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతాకత్వానిరూ
పకత్వస్య తద్దలార్థత్వే వహ్నిమత్పర్వతకాలీనః పర్వతోవహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞా
యామవ్యాప్తిః । పక్షతావచ్ఛేదకఘటకీభూతపర్వతస్యవిశిష్టపర్వతాభిన్నత్వేన
పక్షతయా తన్నిష్ఠవిశేష్యతాన్యముఖ్యవిశేష్యతాకత్వాభావస్య తజ్జన్యబోధేఽ
సత్త్వాత్ । నచ భేదప్రతియోగివిశేష్యతాయామపి ముఖ్యత్వం నివేశ్యతఇతి న
దోషఇతివాచ్యమ్ । దలద్వయే ముఖ్యత్వమపేక్ష్య తస్యాం పక్షతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నత్వనివేశఏవలాఘవాత్ । అస్తువా ముఖ్యవిశేష్యతాద్వయనివేశః తథా
పి స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వవారణాయ ధర్మితావచ్ఛేదక ప్రకారతాని
రూపితవిశేష్యతాత్వాంతరమావశ్యకం తథాచాసంభవః। పర్వతోవహ్నిమానితిబో
ధస్యాపి విశేష్యతాద్వయశాలిత్వాత్ । అతః పక్షతావచ్ఛేదకనివేశసమావశ్య
కమ్ । నచ పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతామాదాయ సపక్షదోషఇతివా
చ్యమ్ । పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయత్కించిద్విశేష్యతాభిన్నకించిద్ధర్మావచ్ఛి
న్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వస్యైవ వివక్షణీయతయా అనుపపత్త్యభావా
త్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకానివేశేచాసంభవతాదవస్థ్యాదితి ॥ ధర్మితావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నవిశేష్యతాతో ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయా అ
న్యత్వే విధేయకోటిప్రవిష్టపదార్థీయప్రకారతాచేత్యాది అగ్రిమభట్టాచార్యలే
ఖఏవ ప్రమాణమితి దిగితి ॥ అన్యేతు సమాదధతి ॥ స్వనిరూపకత్వస్వభిన్న
పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూప
కత్వోభయసంబంధేనపక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నము
ఖ్యవిశేష్యతావదన్యత్వమపి బోధవిశేషణం దేయమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాసామాన్యసంగ్ర
హాయ స్వనిరూపకత్వేతి ॥ ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదా
వాలోకప్రకారతానిరూపితపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాం స్వపదేనోపాదా
యావ్యాప్తిరితి భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటౌ పర్యాప్తినివేశః । తత్రైవ వి

శిష్టపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాం స్వపదేనోపాదాయ తదన్యాలోకప్రకార
తానిరూపిత కేవలపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతా సత్త్వేనావ్యాప్తిరితి ద్వితీయసం
బంధే పర్యాప్తినివేశః ॥ నచ ప్రమేయగోత్వత్వేన పక్షతాయాం పూర్వవద్ధ
త్వభావస్య సాధ్యతాహేతుతాచ తత్ర వ్యతిరేక్యుదాహరణాదిభయసంబంధేన
పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యధికరణధర్మానవచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతావదన్యత్వేన
త్వాదావతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ భట్టాచార్యోక్తపక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నేత్యాది
దలస్య పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతావనవచ్ఛి
న్నతాదృశధర్మానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకత్వమర్థః ॥ ఏవంచ నిరుక్తో
దాహరణజన్యబోధస్య పక్షతావచ్ఛేదకైకదేశగోత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతా
శాలిత్వేపి నాతివ్యాప్తిః ॥ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ కే
వలపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతామాదాయావ్యాప్తిరతః సాధమికానవచ్ఛిన్నా
న్తనివేశః । ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతామాదాయాసంభవో
తో ద్వితీయానవచ్ఛిన్నాంతనివేశః॥ తత్రైవ ప్రమేయగోత్వేపక్షకవ్యతిరేక్యుదా
హరణవారణాయ పర్యాప్తినివేశ ఇతి ॥ పరంతు సంబంధిత్వావచ్ఛిన్నః ... వ
హ్నిసాధ్యకనిగమనవారణం లింగవిషయకత్వంవినాఽశక్యమేకేతిబోధ్యమ్ । అ
త్ర విధేయకోటావధితావగాహిశాబ్దబోధానుపగమపక్షముపగమ్య సంబంధీవ
హ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞానుపగమసంభవాన్నతుపౌనరుక్త్యకత్వమతే ఉపనయార్థః ని
గమనార్థయోర్ద్వయోరేవబోధాదన్యథాపక్షీయనిగమనోపేక్షాధీనం...
తిరితిబోధ్యమ్ ॥ పరేతుసమాదధతి ॥ పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకా
న్యముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వమేవ తద్దలార్థః ॥ యత్ర గోత్వం తత్ర గో
త్వమిత్యాదౌ వ్యాపకత్వభానస్వీకారాద్గోత్వవ్యాపకత్వవిశిష్టగోత్వస్యైవవిశే
ష్యతయా తస్యాః పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకత్వాభావేనైవ తద్వ్యుదా
స ఇతి ॥ యత్తు ॥ ఏవంసతి పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాక ముఖ్యవిశే
ష్యతాకత్వనివేశేనైవ యత్ర గోత్వం తత్ర సాస్నేత్యాద్యుదాహరణవారణసంభ
వాత్పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వపర్యంతవివక్షా వై
యర్థ్యాదితి ॥ తన్న ॥ యత్ర గోత్వం తత్ర గోత్వమిత్యాదౌ తథావిధగోత్వ
విశేష్యతాంతరమాదాయాతివ్యాప్తేః ॥ గోత్వాభావవాన్ సాస్నాభావవాన్

మాన[illegible] లిగావిషయకత్వం జ్ఞానేఽప్రసిద్ధమితి ప్రకృతలింగావిషయకత్వం [illegible] సన్ని[illegible]ఇత్యాశయేనాహ*యద్యపిప్రకృతేతి*లింగతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయకత్వనివేశేనాపి పృథివీఇతరేభ్యో భిద్యతఇత్యాది ప్రతిజ్ఞాయాః నాసంగ్రహః తజ్జన్యబోధేస్వరూపతఏవపృథివీత్వాదిరూపలింగ భానాదిత్యాశయేన స్థలాంతరే దోషమాహ *గంధవతీతి*తథేతి*తథా*ఇతరేభ్యోభిద్యతే *ఉపనయాసంభవఇతి*తథాచతాదృశప్రతిజ్ఞాదిఘటితన్యాయఏవనసంభవతీతిత్వావ్యాప్తిశంకేతిభావః*ఇదమా*ఇదంశబ్దేన*గన్ధవత్త్వేనేతి*ఉపనయస్థేదంశబ్దస్య ప్రతిజ్ఞోపదర్శితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపరత్వాదితిభావః*గంధవత్త్వాన్వయితి*గన్ధవదభేదాన్వయస్యార్థః *అయోగాదితి*ఉద్దేశ్యత్వవిధేయత్వావచ్ఛేదకయోరైక్యేఽభేదాన్వయబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ అన్యథాఘటోఘటఇత్యాదావప్యన్వయబోధప్రసంగాదితిభావః *సాధ్యాభావేతి * సాధ్యాభావవ్యాపకో యోగంధాభావః తదభావత్వేనేష్టః తథాచభిన్నరూపేణ గంధాదేరుద్దేశ్య

త్వాదౌ యత్రగోత్వం తత్రసాస్నేత్యాదౌ సాస్నాత్వవ్యాపకత్వాభావేపి గోత్వే సాస్నావ్యాపకత్వాలాభేన అతివ్యాప్తేశ్చేతి తత్ర ఆలోకవాన్ పర్వతో [illegible] న్నిరూపకత్వేఽవ్యాప్తిః ॥ ఇదంతుసమాధానంభవిష్యతి ॥ ప[illegible]చ్ఛిన్న[illegible]నిరూపకత్వేదంశస్య పక్షతావచ్ఛేదక[illegible]యత్కించిదవచ్ఛేదకత్వే ప్రయోజకప్రయోజ్యముఖ్యవిశేష్యతా[illegible]నిరూపకత్వమర్థః ॥ యత్రగోత్వం తత్రగోత్వమిత్యాదావాహార్యా తత్పదసమభివ్యాహృతగోత్వపదం యత్పదసమభివ్యాహృతగోత్వపదాదికంభిన్నభిన్నమేవ భిన్నభిన్నగోత్వత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకవిశేష్యతాప్రయోజకమితి నాతివ్యాప్తిః ॥ విశిష్యపక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాప్రయోజకతాయాః గోత్వపదయోః సత్త్వాదతివ్యాప్తిరితి యత్కించిదితి ॥ తచ్చ ప్రయోజకతావిశేషణం తేన యత్ర గోత్వం తత్రగోత్వమిత్యాదావిశేష్యతాద్వైక్యేపి ప్రయోజకతాభేదాన్నక్షతిరితి ॥ మతుపస్సార్థక్యస్య వ్యవస్థాపనాదాహ * గంధవదభేదేతి * గంధాభావఇతి * సాధ్యాభావవ్యాపకీభూతో యో హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛి[illegible]తియోగిత్వంవ్యాప్తిః ॥ అన్యథాధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ ధూమాభావవ్యాపకో యోవహ్నిధూమోభయాభావస్తత్ప్రతియోగిత్వాదతివ్యా

త్వ విధేయతావచ్ఛేదకగర్భోపస్థితార్థాభావాన్నాన్వయబోధానుపపత్తిరితి భావః ॥ నను హేత్వభావాభావత్వేన హేతూపస్థాపకపదాభావాత్ కథముపనయవాక్యార్థత్వేన రూపేణ పక్షే హేతుభానమత ఆహ * అత ఏవేతి * సాధ్యాభావవ్యాపకతావచ్ఛేదకహేత్వభావత్వావచ్ఛిన్నాభావత్వేన హేత్వన్వయబోధేపీత్యర్థః * నచ నేయం పృథివీతి * నఞ్ద్వయేనాభావాభావత్వేన హేతుబోధనాదితి భావః ॥ యద్యపి పృథివీత్వహేతుకస్థలే తాదృశోపనయప్రయోగో నయుజ్యతే పృథివీపదాత్స్వరూపత ఏవోపస్థితస్య పృథివీత్వరూపపదార్థతావచ్ఛేదకస్య నఞర్థాభావే అన్వయాసంభవేన హేత్వభావాభావత్వేన హేత్వలాభాత్ ॥ నచ హేతుమద్భేదాభావోపి హేతురేవాన్యోన్యాభావాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వాత్ ఏవం(చ) హేతుమద్భేద ఏవ సాధ్యాభావవ్యాపకతా తత్ర నేతరభేదవన్న పృథివీత్యుదాహరణేన బోధ్యా ఇతి నఞ్ద్వయేన భేదాభావత్వేన పృథివీత్వబోధకస్తాదృశోపనయో యుజ్యత ఏవేతి వాచ్యం ॥ తథాపి పృథివీత్వవతి హేతువాక్యోపస్థితపృథివీత్వత్వవిశిష్టహేతుకానుమితౌ పయికతద్రూపవిశిష్టవద్భేదత్వావచ్ఛిన్నే సాధ్యాభావవ్యాపకతాయా ఏవాకాంక్షితతయా తస్యా ఏవమత్రేతరభేదాభావస్తన్న పృథివీత్యుదాహరణే నోపదర్శనీయతయా తద్రూపవిశిష్టవద్భేదత్వావచ్ఛిన్నాభావత్వేన హేతుమత్తాయా ఏవోపనేయత్వాత్తా

త్పైః ॥ వ్యాపకత్వస్యోపనయవాక్యార్థాఘటకత్వే లాఘవాయ వ్యాపకతావచ్ఛేదకేతి * తాదృశేతి * నచ నేయం పృథివీత్యాకారకేత్యర్థః * స్వరూపత ఏవేతి * ఏతేనాన్వయితావచ్ఛేదకరూపేణానుపస్థితేస్తస్యాభావాంశేఽనుయోగినా సంబంధేనాన్వయ ఇతి సూచితమ్ * పదార్థతావచ్ఛేదకస్యేతి * ఏతేనైకత్రాన్వితస్యాపరత్రాన్వయో న సంభవతీతి సూచితమ్ ॥ తన్నేవమపి యత్ర నేతరభేదస్తత్ర సపృథివీత్వమిత్యుదాహరణే సపృథివీత్వాభావే సాధ్యాభావవ్యాపకతా బోధ్యా తత్ర తాదృశోపనయాసంగతిర్దుర్వారైవ తత్త్యాగే తాదృశోదాహరణస్థలే తం సంగమయతి * ఏవమితి * యత్ర నేతరభేదస్తన్న పృథివీత్యుదాహరణస్య నిరాకాంక్షత్వాదవ్యాదృశసాకాంక్షోదాహరణే తదసంగతిమాహ * ఏవమపీతి * ఆకాంక్షితతయేతి * తద్రూపావచ్ఛిన్నహేతుకానుమితౌ తద్రూపావచ్ఛిన్నత్వవిశేషిత తదవచ్ఛిన్నవద్భేదే సాధ్యాభావవ్యాపకతావిషయకపరామ

దృశోపనయాసంగతేః అన్యథాపృథివీతరేభ్యో భిద్యత ఇతి గంధసమవాయికారణ-
తావచ్ఛేదకరూపవత్త్వాదిత్యాదావపి తథోపనయప్రయోగాపత్తేరితి॥ తథాపి తా-
దాత్మ్యేన పృథివీహేతుకస్థలాభిప్రాయేణేదం॥ అదిపదాన్న చ నేయం గంధవతీ-
త్యాకారకస్య వచనాత్ గంధవత్త్యాకారకస్యోపనయస్య పరిగ్రహః॥ అత్ర హే-
త్వభావాదౌ సాధ్యాభావవ్యాపకత్వాభానేఽపి న క్షతిః ప్రాచీనమతే ఉదాహర-
ణాదేవ వ్యాప్తిలాభేన పక్షధర్మతామాత్రస్య ఉపనేయత్వాదత ఏవ ప్రాచామి-
త్యుక్తం॥ సాధ్యాభావవ్యాపకత్వాదౌ చ వ్యాపకాంతముపలక్షణార్థకం॥ నను
న చ నేయం పృథివీత్యాదికః ప్రాచీనానుమతోపనయో సంగతః నఞర్థాభావస్య

ర్నఞస్యైవ జనకత్వాదితి భావః * తాదృశోపనయేతి * పృథివీత్వత్వానుపస్థాపకో-
పనయేత్యర్థః * అన్యథా * యేన రూపేణ యస్య హేతుతా వాక్యాద్ధేతూపస్థితిస్త-
ద్రూపావచ్ఛిన్నత్వావిశేషిత తదవచ్ఛిన్నభేదే సాధ్యాభావవ్యాపకతాయా ఏవా-
కాంక్షితత్వావగమే యత్ర నేతరభేదస్తన్న పృథివీత్యుదాహరణద్వారేతి శే-
షః * తాదాత్మ్యేనేతి * న చ పృథివ్యా ఏవ హేతుత్వేఽపి పృథివీభేదాభావస్య
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకపృథివీత్వరూపతయా కథం పృథివీభేదాభావత్వేన పృథివీ-
భానమితి వాచ్యమ్॥ భేదాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వవత్ప్రతియో-
గిరూపత్వస్యాపి స్వీకారాత్॥ అత ఏవ మథురానాథేనాపి అన్యోన్యాభావా-
భావస్య ప్రతియోగిరూపత్వం స్వీక్రియత ఇతి నాపసిద్ధాంతః॥ గంధవద్ధేతు-
కోపనయం ప్రదర్శ్య గంధహేతుకం తమాహ * న చ నాత్రేతి * నన్వేవమపి న
చ నేయం పృథివీత్యుపనయోఽసంగతః॥ సాధ్యాభావవ్యాపకతాయాః బోధక-
శబ్దాభావేఽభానాదిత్యత ఆహ * అత్రేతి * ప్రాచీనేతి * యథాన్వయ్యుపనే-
యం పక్షధర్మతామాత్రం తథా వ్యతిరేక్యుపనేయమపి తదేవేతి భావః। నవ్యమ-
తే చ వ్యాప్యః పక్షే వర్తతే న వేతి ఆకాంక్షానురోధేన వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యబో-
ధక ఏవోపనయః॥ ఇదం తు బోధ్యమ్॥ స్వతంత్రహేతుప్రధానధర్మికసాధ్యాభా-
వవ్యాపకతాగ్రహవిశిష్టతదభావవత్తాగ్రహద్వయసాధారణకారణతాయా వ్యవస్థా-
పనాద్ధేతుత్వభావాభావః పక్షే వర్తతే న వేతి ఆకాంక్షయైవ నవీనానాం దర్శితో-
పనయః సువచ ఇతి॥ నను దీధితౌ సాధ్యాభావవ్యాపకేత్యసంగతమత ఆహ॥
* సాధ్యాభావేతి * ఉపలక్షణార్థకమితి * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోట్యప్రవి-

ప్రతియోగ్యనుయోగ్యుపరాగేణైన శాబ్దానుభవేభావాదన్యోన్యాభావబోధే స
మానవిభక్తికప్రతియోగ్యనుయోగివాచక పదసమభివ్యాహారస్య సంసర్గా
భావబోధేచ సప్తమ్యన్తానుయోగివాచకపదసమభివ్యాహారస్యాపేక్షితత్వాత్
ప్రకృతేచానుయోగివాచకపదాభావేన పృథివీభేదగంధాభావాదిబోధాసంభవా
దితి నవీనానుమతఇతరత్వవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగి పృథివీత్వవత్త్వాద్య
వగంధవతీచేయమిత్యాద్యాకారకోపనయఏవాదరణీయః తత్రహేతోఃపక్షతావ
చ్ఛేదకత్వే దర్శితవ్యుత్పత్తివిరోధోదుష్పరిహారఏవేత్యాలోచ్యనవ్యమతసమా
ధానమాహ • యదిచేతి • ఉచ్యతఇత్యగ్రిమేణాన్వయః • త . . .
తద్ధర్మధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్యఇతరావిశేషిత ధర్మావచ్ఛిన . . . న . . .
బోధస్యైవ వ్యుత్పత్తివిరుద్ధత్వాదిత్యర్థః • నానుపపత్తిరితి • . . .
తావచ్ఛేదకాద్యఘటకవ్యాప్తేర్విధేయతావచ్ఛేదకఘటక . . .
తథాచ గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాదిన్యాయస్యాపి నిష్ప్రత్యూహ . . .
యా లింగవిషయకతాదృశన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరిత్యర్వాచీనే

ష్టముదాహరణార్థమాత్రమిత్యర్థః •నఞర్థేతి• నచ నేయంపృథివీత్యాది
త్యాదౌ నఞ పృథివీనేయమితియోజనా।తత్ర నచ పృథివీత్యత్రనపృథివీఘదోర్థః
ప్రథమాంతానుయోగివాచకపదాభావాత్ ॥ నేయమితినఞర్థో నాత్యంతా
భావః ॥ సప్తమ్యంతానుయోగివాచకపదాభావాదిత్యర్థః ॥ ఇదం . . బోధ్యం।
నచ నేయంపృథివీత్యాదావన్వయబోధనిరాకరణమనుగతమ్ ॥ప్రతియోగ్యభా
వాన్వయోతుల్యయోగక్షేమావితివ్యుత్పత్తేః । ఇయంనపృథివీతిప్రతియోగ్యన్వయ
సత్త్వాదభావాన్వయరూపత్వాచ్చ అతోనఞర్థాంతరవిశేషణతాసాపన్నాన్యో
న్యాభావబోధేనఞర్థాంతరవిశేష్యతాసాపన్నసంసర్గాభావబోధేచోక్తవ్యు
త్పత్తిః। అన్యోన్యాభావాత్యంతాభావబోధేచాన్యోన్యాభావప్రతియోగివాచక
పదతదత్యంతాభావానుయోగివాచకపదయోః సమానవిభక్తికత్వమ్ ॥ అత్యంతా
భావాత్యంతాభావబోధేచాత్యంతాభావప్రతియోగివాచకస్య ప్రథమాంతత్వం త
దత్యంతాభావానుయోగివాచకస్యసప్తమ్యంతత్వంచావశ్యకం తేన నచ నేయం
పృథివీ నచనాత్రగంధఇత్యుభయోర్నకోపివ్యుత్పత్తిభంగః ॥ అన్యథా బహుతర
ప్రసిద్ధప్రయోగవ్యాకోపాపత్తేరితిదిక్ •దర్శితవ్యుత్పత్తిః •ఉద్దేశ్యతావచ్ఛే

తిభావః॥ నను పక్షావిశేషణతయా యల్లింగవిషయత్వం తద్వ్యాప్యాన్యత్వం వివక్షణీయమతో నోక్తావ్యాప్తిరుక్తస్థలే పక్షవిశేషణతయైవ లింగవిషయతాసత్త్వేన విశిష్టాభావసత్త్వాదిత్యత ఆహ * పక్షావిశేషణత్వేనేతి * అయంవహ్నిసామగ్రీమాన్వహ్నిరిత్యాదావితి *అవ్యాపకమిత్యగ్రిమేణాన్వయః॥ అథపక్షావిశేషణత్వం పక్షనిరూపిత విశేషణతాభిన్నత్వం తస్యలింగవిషయతావిశేషణత్వే చాయంవహ్ని సామగ్రీమాన్వహ్నిరిత్యాదావవ్యాప్త్యశంకానవకాశః తత్రాపి పక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యనిరూపితవిశేషణతాత్మకలింగవిషయతాయాః పరంపరయా పక్షనిరూపితత్వాత్ గంధవతీపృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదావపి మత్వర్థసంబంధాంశే విశేషణీభూతగంధవిషయతాయాః గంధసమానకాలీన రూపవతీపృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదౌ తద్విషయతాయాః సాక్షాత్పక్షనిరూపిత విశేషణత్వానాత్మకత్వేన సాక్షాత్పరంపరాసాధారణనిరూపితత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాదితిచేన్న పక్షావిశేషణత్వం యద్యుక్తార్థకం తదా నిగమనాతివ్యాప్తేః॥ నచనిగమనే అయంపదానుషంగపక్షేఉక్తయుక్త్యాపక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాకాన్యత్వపర్యంతస్యైతదనురోధేనైవవా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యకత్వస్య విషయకాంతార్థస్యవివక్షణీయతయానాతివ్యాప్తిరితివాచ్యం॥ ఏవమప్యనుషంగపక్షేతత్రాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ అతఃపక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాకాన్యత్వమేవతదర్థోవాచ్యః పక్షతా

ధకవిధేయయోరైక్యేనశాబ్దబోధ ఇతివ్యుత్పత్తేః * పక్షనిరూపితేత్యాది * యత్సాక్షాత్పరంపరాసాధారణపక్షవిషయతానిరూపితత్వవద్విశేషణత్వంతద్భిన్నం యల్లింగవిషయత్వం తద్వ్యాప్యాన్యత్వమర్థః ॥ మతుపోనిరర్థకత్వపక్షేప్యాహ * గంధసమానేతి * తదానిగమనేతి * అననుషంగపక్షేపి సంబంధిత్వేన పక్షభానాత్ ॥ ఉపనయనిగమనయోరేకవాక్యతయైవబోధాచ్చ । అథాత్రోక్తిముపనయోపేక్షాబీజమ్ । నహివ్యాపకత్వనిరూపకతయా హేతువిషయకత్వం తస్యాపి పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వాత్ ॥ యది నిరూపితనిరూపితమాత్రసాధారణమేవ పక్షనిరూపితత్వం నత్వధికపరంపరాసాధారణమపినివేశ్యత ఇత్యుచ్యతే॥ తదా నిగమనే విశిష్టహేతుసంబంధభానే వైశిష్ట్యఘటకవ్యాపకత్వనిరూపకతయాపక్షావిశేషణలింగవిషయతాసత్త్వేనాతివ్యాప్త్యసంగతేః॥ తాదృశలింగవిషయతాయా

వచ్ఛేదకప్రకారతాంతర్గపాతినీసర్వైవప్రకారతా తాదృశవిశేష్యతానిరూపితాశ్రయాస్తువిశేషః క్వచిత్సాక్షాత్క్వచిత్పరంపరయాతథేతి విధేయ కోటిప్రవిష్ట వదార్థప్రకారతాచ నధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితావిధేయనిరూపితవిశేష్యతాయాధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతయా ధర్మితావచ్ఛేద ప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయాశ్చ స్వస్యస్వధర్మితానవచ్ఛేదకత్వేన తదనవచ్ఛిన్నతయా విధేయత్వధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతయోర్భేదాదితినిగమనాదిజన్యబోధీయ విధేయకోటిప్రవిష్ట లింగవిషయతాన పక్షతావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితవిశేషణతా త్రికేతిన నిగమనాద్యతివ్యాప్తిః ఏవంచ వహ్నిసామగ్రీమాన్వహ్నిరిత్యాదావవ్యాప్తిః ॥

వ్యాపకతాఘటకాధికరణాత్మకపక్షనిరూపితత్వాత్తత్ర తత్సంగతిరిత్యుక్తౌచోపనయోపేక్షాదుర్ఘటా, ఏవముక్తార్థకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నావిశేషణత్వరూపపక్షావిశేషణత్వోక్తావపి అధికానధికపరంపరానిరూపితత్వయోరేకతరనివేశేఽనుషంగపక్షేనిగమనసంగ్రహః ॥ ఉపనయపరిహారశ్చనసంభవతి ॥ వస్తుతస్తుగంధవ్యాపకసత్తాసమానకాలీనరూపవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాదిప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయాతిపరంపరాసాధారణనిరూపితత్వప్రవేశే తదుపేక్షాదుర్ఘటైవ ఏతేనాన్వయవ్యాప్తిఘటకహేతుసామానాధికరణ్యఘటకహేతువిషయతాతథావిధవిషయతాభిన్నేత్యుపనయోపేక్ష్యాపాస్తమితిమైవమ్ ॥ అతివ్యాపకంచోపనయస్యేతి యథాశ్రుతగ్రంథాలోచనమేవేతి * పక్షతావచ్ఛేదకేతి * పక్షతావచ్ఛేదకవిషయతాద్వివిధా విధేయధర్మితావచ్ఛేదకతాత్మికాతదన్యాచ ॥ తత్రప్రకారతావచ్ఛేదకతాఽన్యైవ అన్యథా నిగమనాతివ్యాప్తేః ॥ విధేయప్రకారతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతారూపప్రకారతానిరూపక విశేష్యతా నిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వాత్ ॥ అత్ర తదన్యలింగవిషయతావచ్ఛేదకతాన్యానివేశ్యా అన్యథాఽవచ్ఛేదకతామాదాయప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః । తథాచ పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాన్యధర్మితావచ్ఛేదకతాభిన్నలింగవిషయతాశూన్యత్వంపర్యవసితార్థః ॥ ఏవంచవిశేష్యతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకగంధత్వాదావపి విషయతాద్వయమితిలింగపదోపాదానంతువిధేయప్రకారతామాదాయాసంభవవారణాయ విధేయప్రకారతాయాంత *

ప్రసజ్యత ఏవేతి ఏతేన పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాది ప్రసిద్ధన్యాయాం
తర్గతోపనయేఽతివ్యాప్తిప్రసంజకత్వేన నైతద్విలక్షణం శంకాప్రథమారోహ
తి॥ నచాయం దోషః అతివ్యాపకంచోపనయస్యేత్యనేనస్వయమేవవక్ష్యత ఇతి నా
నుపపత్తిరితివాచ్యం॥ ఉపనయవారణార్థకతయైవలింగావిషయకత్వవిశేషణస్య
స్వయం ప్రాగ్వ్యాఖ్యాతతయా ఉపనయమాత్రఏవయాదృశవివక్షాయామతివ్యా
ప్తిస్తాదృశవివక్షాయాం సందర్భవిరోధస్య జాగరూకత్వాదిత్యపి సమాహితం
నచైవమతివ్యాపకంచోపనయస్యేతి గ్రంథాసంగతిః॥ తాదృశగ్రంథస్యధూమవా
న్వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతోపనయవిశేషపరత్వాత్ తత్రహే
తోరేవపక్షతావచ్ఛేదకతయా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాంశేయద్విశేషణత్వం
తస్యాపిపక్షతావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వాత్ ఏవం

పరంపరానిరూపితత్వమపీత్యాహ *విధేయేతి* నధర్మితేతి*కింతుధర్మితావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితైవేతిశేషః *స్వస్యేతి* నచ ధర్మితావ
చ్ఛేదకతాప్రకారతావచ్ఛేదకతయోరైక్యేపినక్షతిః తదవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వేన
తన్నిష్ఠప్రకారతానిరూపితత్వానుపగమేనాదోషాదితివాచ్యమ్ ॥ గౌరవాపత్తేః॥
పక్షవిశేషణత్వం యథాశ్రుతమిత్యభిమానేన కేషాంచిద్దూషణముద్ధరతి *ఏతే
నేతి* ఏతేననిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాం వ్యవస్థాప్య పక్షవిశేషణత్వస్య నిరుక్తార్థ
స్యస్వీకారేణేత్యర్థః *సమాహితమితి* ఉక్తరీత్యా ప్రసిద్ధోపనయవారణా
త్ ॥ నను తాదృశవిశేష్యతాస్వీకారేఽతివ్యాపకంచేత్యుపనయాతివ్యాప్తిప్రద
ర్శకదీధిత్యసంగతిరిత్యాశంకతే *నచైవమితి* *పక్షతావచ్ఛేదకేతి* *విధేయ
తావత్కేత్యాదిః ॥ తథాచ విధేయభూతధూమస్య పక్షతావచ్ఛేదకతయాపక్షతా
వచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతైక్యేనైన ధూమనిష్ఠవిధేయతాయాగ్రహణసంభవాదితిభావః
ఏతేన స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకతావారక ప్రకారతాశ్రయత్వేనాపి నక్షతిః॥
ఏవముపనయార్థఘటకవ్యాపకతాఘటకసామానాధికరణ్యఘటక ధూమప్రకార
తాయాః పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాశబ్దేనోపాదానమాహ *ఏవమితి* *అ
న్యవిధేయతాన్యత్వం ॥ పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాయాం విశేషణం తేన విధే
యతాన్యపక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపకప్రకారతాన్యత్వ
స్య విధేయతాయాం సత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిరితినశంక్యమ్ ॥ భట్టాచార్యాణాం ప్ర

వ్యాపకనిరూపకతయా హేతువిషయతాయామపిసా⌄త్మక పక్షతావచ్ఛేదకప్ర
కారతా నిరూపకాధికరణ నిష్ఠవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాత్మకతయా అతి
వ్యాప్తిసంగతేః ॥ యత్తుపక్షతావచ్ఛేదకహేతుకవ్యతిరేక్యుపనయపర్యంతపరత
యా తాదృశగ్రంథసంగమనమప్యన్వయ్యుపనయజన్యబోధేవ్యాప్తిఘటకతయా
లింగవిషయత్వసత్త్వేనాతివ్యాప్తిర్నసంభవతీత్యభిమానేనకేషాంచిన్మతం॥తదేత
దనశ్రద్ధేయం *పక్షావిశేషణత్వేన సాధ్యావిశేషణత్వేనచేతి* పక్షతావచ్ఛేదక

తా ప్రకారతావిధేయతయోర్నాభేదః । కింతు సాహచర్యమాత్రమిత్యస్య పక్ష
తాగ్రంథేవ్యక్తత్వాత్ ॥ విధేయనిష్ఠప్రకారతాయామపి విధేయతాన్యత్వాత్ ॥
(నచ తాదృశప్రకారతాన్యత్వం విధేయతాయామవ్యాహతమితివాచ్యం॥ విధేయ
తాప్రకారతయోరేకవిశేష్యతానిరూపితతయా తాదృశవిశేష్యతానిరూపక విష
యతాన్యత్వస్యాసత్త్వాదన్యతరాభావప్రతియోగికోటౌ ప్రకారత్వనివేశాత్ ॥ వ
స్తుతస్తు ధర్మితావచ్ఛేదకతాభేదనివేశాత్పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితసం
సర్గనిరూపకత్వాన్యైతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి) *వ్యతిరేక్యుపనయేతి* గంధ
వతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాదావితరత్వవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగిగంధ
వతీయమితి వహ్న్యభావవాన్ ధూమాభావవాన్ వహ్న్యభావాదిత్యాదౌ ధూమా
వ్యాపకవహ్న్యభావవానయమిత్యాద్యుపనయేత్యర్థః ॥ ఏతేన ఏవమప్యాదినా
హేతోరన్వయవ్యాప్తిఘటకత్వేపి తస్య పక్షావిశేషణతాం నిరాకృత్యాన్వయ్యు
పనయాతివ్యాప్తిసంభవేన తథాచ వ్యతిరేక్యుపనయపర్యంతానుసరణవైయర్థ్య
మశ్రద్ధాబీజంబోధ్యమ్ ॥ యత్తు కిం తావత్పక్షావిశేషణత్వేన లింగావిషయత్వం
తావత్పక్షవిశేషణతాన్యలింగవిషయత్వాభావః గంధవతీతరేభ్యో భిద్యత ఇత్యా
దౌ ప్రతిజ్ఞాయాం పక్షవిశేషణతాన్యత్వస్య గంధత్వాంశే విశేష్యత్వరూపలింగ
విషయత్వస్య సత్త్వేనావ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్॥ ప్రకారతావిశేష్యత్వయోరేవమి
థోనిరూప్యనిరూపకభావో నతువిశేష్యత్వయోరితి పక్షనిష్ఠవిషయతానిరూపి
తలింగవిషయత్వాభావస్యాపి వక్తుమశక్యత్వాత్ । నాపి పక్షవిశేషణతాతిరిక్తం
యద్ధేతుతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నవిషయత్వం తదభావోర్థః । ఉక్తప్రతిజ్ఞాయాం
గంధత్వాంశవిశేష్యత్వస్య గంధత్వానవచ్ఛిన్నత్వాన్నావ్యాప్తిరితినశంక్యమ్।సు
రభిగంధవతీతరేభ్యో భిద్యతే గంధాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః । సార

ప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాభిన్నత్వేసతిసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాభిన్నయల్లింగవిషయత్వంత

థాంశే గంధత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యత్వసత్త్వాత్। ప్రకృతపక్షవిషయతావ్యాపకలింగవిషయత్వాభావోర్థఇత్యపిన॥ ప్రమేయత్వనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయంప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తేః హేతుజన్యబోధీయలింగవిషయత్వస్య పక్షవిషయతావ్యాపకత్వాభావాత్। జ్ఞానభేదేనవిషయతాభేదవిరహాత్।ఏవంధర్మిదవ్యమిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్త్యభిధానాసంగతిశ్చ। పక్షవిషయతావ్యాపకత్వేసతి సాధ్యవిషయతావ్యాపకం యల్లింగవిషయత్వంతదభావసత్త్వాత్॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛేదకతాభిన్నం యత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛేదకతాభిన్నం యల్లింగవిషయత్వం తదభావఇత్యపినసత్॥ అతివ్యాపకంచోపనయస్యేతిగ్రంథాసంగత్యాపత్తేరితిప్రకాశికాకారేణ మహాప్రబంధేనాభ్యధాయి॥ తదప్యేతేనపరాస్తమ్॥ నచ తథాపిప్రమేయత్వనిష్ఠహేతుత్వంవాచ్యంప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతివాచ్యమ్। హేతువాక్యజన్యబోధే హేతుప్రకారతాయాహేతుత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాఏవనిరూపితత్వం నతు హేతుత్వత్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయాఇతిసామంజస్యాత్॥నచప్రమేయవద్వాచ్యంప్రమేయాదిత్యాదౌహేతావతివ్యాప్తిః। ప్రమేయవిషయతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాన్యత్వాభావాదితివాచ్యమ్। ప్రకృతపక్షవిశేష్యకత్వదలేన తద్వారణాదితి। అథాత్రగంధవతీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది ప్రతిజ్ఞాసుగంధత్వనిరూపితవిశేష్యతాయాః ప్రకారత్వానన్యత్వమతె తదన్యత్వముక్తంతథాచ గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదౌ ప్రకారతావిశేష్యతయోర్భిన్నత్వమతె తథావిధలింగవిశేష్యతామాదాయావ్యాప్తిః। తదనవచ్ఛిన్నత్వనివేశేచ తథావిధ గంధప్రకారతాయాః ప్రకారతానవచ్ఛిన్నత్వాదవ్యాప్తిః। వస్తుతోదండిపురుషవద్భూతలమితరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదావవ్యాప్తిః। పురుషత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాన్యత్వాత్। అతఏవ తాదృశప్రకారతాన్యలింగతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయత్వవివక్షణేపిననిస్తారః।మైవమ్। గంధవతీత్యాదౌపక్షతావచ్ఛేదకవృత్తిప్రకారతా

చ్ఛాన్యత్వమిత్యర్థః॥సాధ్యావిశేషణతయేత్యస్యయథాశ్రుతార్థకత్వేనిగమనేపర
మ్పరయాసాధ్యవిశేషణతయైవలిఙ్గభానాదతివ్యాప్త్యాపత్తేః॥నచైవమపిజ్ఞానవిష
యవాన్ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతనిగమనేతివ్యాప్తిస్తదవస్థైవజ్ఞానవిషయ
త్వరూపసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వస్యహేతు
ప్రకారతాయాంసత్త్వాత్ ఏవంవహ్నిసాధ్యకేనిగమనజన్యబోధీయహేతుజ్ఞానజ్ఞా

యాఏవ నిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతావచ్ఛిన్నత్వం తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాస్తుగంధ
త్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వమేవేతి ఏవం ద్వితీయేపి ప్రకారత్వం పురుషత్వావచ్ఛి
న్నవిశేష్యతావచ్ఛిన్నంతత్రోభయత్రగంధతావచ్ఛిన్న విశేష్యతాయా అ
సత్త్వాన్నదోషః । తాదృశవిశేష్యత్వం తద్వారణాయ తాదృశవిశేష్యతాని
రూపితప్రకారతాన్యత్వం తాదృశప్రకారతాత్వ విశిష్టభిన్నత్వంవైశిష్ట్యంచస్వా
శ్రయత్వ స్వాశ్రయీభూతప్రకారతావచ్ఛేదకవిశేష్యతాత్వాన్యతర సంబన్ధే
నేతి నదోషః *యథాశ్రుతార్థేతి*సాక్షాత్సాధ్యనిరూపితవిశేషణతాభిన్నత్వో
క్తౌవహ్నికాలీనద్రవ్యసామగ్రీమాన్ వహ్నేరిత్యాదావవ్యాప్తేః। సాక్షాత్పరం
పరాసాధారణనిరూపితత్వం నివేశ్యదర్శితార్థకత్వేచ సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటక
ప్రకారతామాత్రఏవసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపక విశేష్యతానిరూపిత
త్వం నతు తద్ఘటకవిధేయభూతపంచమ్యంతార్థ నివిష్టప్రకారతాసుస్వస్య స్వ
ధర్మితావచ్ఛేదకత్వవారణాయాంతరా ధర్మితావచ్ఛేదక వృత్తిప్రకారతాని
రూపితవిశేష్యతాస్వీకారాదితి నాతిప్రసంగః * సత్త్వాదితి * యద్యపి పంచ
మ్యర్థజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాంశే ధూమస్యవిధేయతయోక్తయుక్త్యాజ్ఞాప్యత్వత్వ ప్రకా
రతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వం హేతుప్రకారతాయాంనసంభవతి ॥ తథా
పి ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితత్వేబాధకాభావా
ద్ధూమాన్వితపంచమ్యర్థాభానాచ్చాతివ్యాప్తిసంగతిః ॥ ఏవం జన్యజ్ఞానవిష
యత్వసాధ్యకేపిబోధ్యమ్ ॥ పక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వంనసాధ్యేఽబాధితత్వ
మసంభవాత్ ॥ కింతు తాదృశాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదక సాధ్యతావచ్ఛే
చ్ఛేదకవత్త్వం ఏవంచ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వమాత్రం నతదున్నాయకమ్॥ ఆలో
కాదిసాధారణతయా తద్వ్యభిచారిత్వాత్ ॥ అపితు తద్విశిష్టవహ్నిత్వాదికమే
వేతి నిగమనే తద్భానమేవ స్వీకార్యం వహ్నిత్వాప్రవేశాచ్చ నవైయర్థ్యమ్

ప్యత్వవిశిష్టవహ్నిత్వాదిప్రకారకవిషయతాయాంసాధ్యతావచ్ఛేదకాదిప్రకారతాత్వస్యాధికంత్విత్యాదిన్యాయేనాక్షతతయాతాదృశప్రకారతాఘటకహేతువిషయతాయాఃనిరుక్తవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాకాన్యత్వవిరహాత్తత్రావ్యతివ్యాప్తితాదవస్థ్యమితివాచ్యం॥శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతాయా

వహ్న్యనుయోగికత్వవిశిష్టసమవాయేన తద్విశిష్టధర్మః ॥ తాదాత్మ్యసంబంధేన తద్విశిష్టవహ్నిత్వాతదున్నాయకః ॥ అథవా వహ్నిత్వే యా ఆధేయతావ్యక్తిస్తద్ఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన తాదృశజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టధర్మోవహ్నిత్వమేవ తథాచ నిగమనసామాన్యేఽతివ్యాప్తిరిత్యాహ * ఏవమితి * సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాది నిరూపిత ప్రకారతాత్వస్యైక్యైతదుపాదానంచ విధేయకోటిప్రవిష్టత్వేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవృత్తి ప్రకారతాశబ్దేన విశిష్ట వహ్నిత్వవృత్తి ప్రకారతాగ్రహో భవత్యేవేతి సూచనాయ ॥ (అత్ర వహ్నిత్వాదిప్రకారఘటక విషయితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాది నిరూపితప్రకారతాలభ్యేతి దశాంతరేప్యేవమేవ విశిష్ట హేతువిషయత్వావచ్ఛిన్న జనకతానిరూపితజన్యతావచ్ఛేదకవిషయితాయా ఆలోకాదౌ వ్యభిచారాభావాన్నిగమనసామాన్యేఽతివ్యాప్తిశ్ఛిన్నా) * శుద్ధేతి * ఉక్తస్థలేచ సాధ్యరూప జ్ఞానవిషయాంశే ధూమాదిత్యంతార్థధూమజ్ఞానజన్యజ్ఞానవిషయత్వరూపధూమాదివిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వస్య హేతుప్రకారతాయాం సత్త్వాన్నదోషః ॥ శుద్ధత్వంచ యత్ర యాదృశం సాధ్యతావచ్ఛేదకం తత్రతాదృశతత్పర్యాప్తత్వంఫలతః ప్రకారతావిశేషణం తేనజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వరూపపంచమ్యర్థైకదేశజ్ఞానే ప్రకృత్యర్థాన్వయపక్షేపి నక్షతిః ॥ ధూమజ్ఞానజన్యజ్ఞానవిషయవాన్ ధూమాదిత్యాదౌ నిగమనేఽతివ్యాప్తిస్తునశంక్యా॥నిగమనజన్యబోధేవ్యాప్తిభానేనశుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారకత్వాత్ ।తుల్యవిత్తివేద్యత్వాదినాధూమేజ్ఞాపకతాయాఅవగమాత్కుతఇత్యాకాంక్షానుపగమాచ్చ *ద్వ్యణుకేతి*ద్రవ్యత్వవ్యాప్యవ్యాప్యతయా దధిత్వస్యనపరమాణువృత్తిత్వంమూర్తత్వంతునజాతిరితిభావః॥ నను నిరుక్తపక్షావిశేషణత్వేన నిరుక్తసాధ్యావిశేషణత్వేనచ యల్లింగప్రకారత్వం తద్భిన్నత్వస్య వాచ్యత్వాన్నదధిద్రవ్యం దధ్న ఇతిదోషత్రయస్యాప్యవకాశఇతిచేన్న । సిషాధయిషయాన్యాయప్రయోగోపగమే దధిస

ఏవవివక్షణీయత్వాత్ ॥ ననుపక్షధర్మలింగావిషయకత్వవివక్షణాద్దధిద్రవ్యం ద
ధ్న ఇత్యాదౌ నావ్యాప్త్యవకాశః దధిద్రవ్యమితిబోధస్యదధిద్వ్యణుకవిషయ
కస్య దధిసమవేతధర్మవిషయకత్వసంభవాదతః స్థలాంతరమాహ * ప్రమేయ
త్వమితి * ననుప్రమేయత్వంప్రమావిషయత్వం తచ్చవిషయభేదాద్భిన్నం ఏవం
చ ఘటాదినిష్ఠప్రమేయత్వ విషయకస్యప్రమేయత్వమభిధేయమితిబోధస్యప్ర
మేయత్వరూప పక్షనిష్ఠప్రమేయత్వా విషయకస్యసంభవాన్న తత్రావ్యాప్తిర
తః స్థలాంతరమనుసరతి *గోత్వాభావఇతి * ననుపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిష
యతానంతర్భావిలింగవిషయతాశూన్యత్వనివేశేనోపదర్శిత హేతుపక్షకప్రతి
జ్ఞాయా అసంగ్రహః తదంతర్భావిత్వంచ పక్షతావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపిత
సంసర్గతానిరూపకత్వం పక్షతావచ్ఛేదక ప్రకారతాపక్షవిశేష్యతాసాధారణ
మిత్యాలోచ్య అతివ్యాప్తిమాహ * అతివ్యాపకంచేతి * పక్షతావచ్ఛేదకవిశి

ష్టవద్దధ్నఇత్యాదౌ సమవాయేనసాధ్య సాధనభావే తథావిధ సాధ్యప్రకారతా
మాదాయావ్యాప్తిః । తదనుపగమేపి కాలికసంబంధేన దధనిసాధ్యే కాలికసమ
వాయోభయసామానాధికరణ్యేన దధనిహేతావుక్తక్రమేణావ్యాప్తిః । పక్షధ
ర్మిక హేతుతావచ్ఛేదక సంబన్ధేనహేతుమత్తాగ్రహస్య పక్షేసాధ్యతావచ్ఛేద
కసంబన్ధేనసాధ్యవత్తానిశ్చయరూపసిద్ధిభిన్నత్వాదితి * ననుపక్షతేతి * ప్రకా
శకారేణేదంపూర్వమేవవివక్షితం తత్రచ దదద్రవ్యమిత్యాదిగ్రంథానంగతిరితి
స్వయంతద్గ్రంథంయోజయిత్వైవదభిహితమితి ధ్యేయం ॥ నన్వనంతఃపాతిత్వమ
వ్యాపకత్వం తథాచ ప్రమేయత్వనిష్ఠహేతుత్వంప్రమేయః ప్రమేయత్వాదిత్యా
దౌ హేతావతివ్యాప్తిరితి తద్వ్యాచష్టే * పక్షతావచ్ఛేదకేతి * నన్వయమా
భాసోసంగతః । దధిద్రవ్యమిత్యాదిస్థలత్రయేపి దధిత్వాదిప్రకారతానిరూపిత
సంసర్గతానిరూపకతాకత్వస్య దధిత్వాద్యవచ్ఛిన్న విశేష్యతాయా మసత్త్వా
దవ్యాప్తేరవారణాదితిచేన్న ॥ దధిత్వాదినిష్ఠావచ్ఛేదకత్వాపేక్షయా ప్రకారతా
యాః అవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాపేక్షయా అనవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాశ్చభిన్నత్వే
పి తత్రప్రకారతానిరూపకావచ్ఛేదకతానిరూపకసంసర్గతావ్యక్త్యైర్భేదోనాం
గీక్రియతే తథాచతాదృశసంసర్గతానిరూపకవిషయతాభిన్నలింగవిషయతాశూ
న్యపక్షతమేవేతితత్సంగతిః । నచైవంసర్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్తిః ।

ంవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాస్తాదృశసంసర్గతానిరూపితత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ తథా సత్యపిధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితత్వాభావ సాదోషాత్ ॥ అథవా సంసర్గతావ్యక్త్యభేదేపి తన్నిష్ఠా అవచ్ఛిన్నవిశేష్యతా నిరూపకతావచ్ఛేదకనిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకతావచ్ఛేదకధర్మా భిన్నా స్వీక్రియేతే తథాచ ధర్మితావచ్ఛేదకనిష్ఠ ప్రకారతాయాం అనవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నసంసర్గతానిరూపకత్వస్యైవ సత్త్వేన నిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నసంసర్గతానిరూపితత్వాభావాన్నస్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్తిః । తాదృశధర్మశ్చధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితత్వాదిః । నచైవం పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాద్వారా హేతువిషయతాయామపి తాదృశసంసర్గతానిరూపితత్వేనోపనయసామాన్యనిగమనసామాన్యయోరతివ్యాప్తేః సందర్భవిరోధఇతివాచ్యమ్ ॥ తాదృశసంసర్గతానిరూపితత్వస్య సాక్షాన్నిరూపితత్వరూపస్య నివేశాత్ । గంధసమానకాలీనరూపవత్త్వాదౌ గంధాదేః పక్షతావచ్ఛేదకఘటకస్యాపిపక్షతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ అన్యథా పక్షతావచ్ఛేదకశబ్దేన పక్షతావచ్ఛేదకఘటకస్యైవ వివక్షణాదితి ॥ వస్తుతస్తు సంసర్గతాభేదేపినక్షతిః ॥ ధర్మితావచ్ఛేదకఘటకప్రకారతానిరూపిత సంసర్గతానిరూపక విషయతాన్యత్వేసతి సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వేసతి సంసర్గతాన్యయా సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపకవిషయతాన్యాలింగవిషయతా తదన్యత్వంవివక్షితమ్ ॥ ఉక్తస్థలేచదధిత్వప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకవిషయతాదధిత్వప్రకారతానవచ్ఛిన్నదధివిశేష్యతాచతదన్యాసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకవిషతా సాధ్యప్రకారతాపక్షతావచ్ఛేదకీభూతదధిత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాచ తదన్యా, చ యల్లింగవిషయతాతచ్ఛూన్యత్వమాదాయాభాససంగతిరితి దిక్ ॥ అతివ్యాపకంచేతి ప్రదర్శితార్థకం ధూమవాన్వహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యుపనయే పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితసంసర్గత్వానిరూపకలింగవిషయత్వం కేవలధూమ ఇతి జ్ఞానీయమేవ హేతుత్వం ప్రమేయం హేతుత్వాదిత్యాదౌ తాదాత్మ్య సహేతౌ నాతివ్యాప్తిః ॥ తాదాత్మ్యేన వ్యాప్త్యనంగీకారాత్ ॥ హేత్వన్యతా

ష్టేతి * పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్షవిశేష్యతానిరూపితాయా సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సాధ్యప్రకారతానిరూపిత వైశిష్ట్యవిషయతా తద్బహిర్భూత లింగవిషయతా శూన్యత్వమిత్యర్థః ॥ అథ తద్బహిర్భూతత్వం యసాక్షాత్పరంపరాసాధారణం యత్తన్నిరూపకత్వం తచ్ఛూన్యత్వం ॥ పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతాయా ఉక్తయుక్త్యా తదనిరూపకత్వాత్ కథంచిన్నిరూపకత్వోపపాదనేపి యత్ర సంయోగేనవహ్నిస్సాధ్యతా వహ్నిసంయోగత్వేన హేతుతాతత్రత్య ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । హేతుభూతవైశిష్ట్యవిషయతాయాః స్వనిరూపకత్వవిరహాత్, ఏవంసాక్షాత్పరంపరాసాధారణానుగతనిరూప్యనిరూపకభావోపిదుర్వచః పరంపరయానిరూపితత్వస్య తన్నిరూపిత నిరూపితత్వాద్యాత్మకత్వాత్ ॥ ఏతేనతాదృశవైశిష్ట్యవిషయతానిరూపకవిషయత్వానిరూపితత్వం తాదృశవిషయతాబహిర్భూతత్వం తచ్చ వైశిష్ట్యవిషయతాసాధారణం తన్నిరూపకప్రకార

భావాచ్చ ఏతేన హేతుఃప్రమేయం ధూమాదిత్యాదౌ పంచమ్యర్థప్రకారకో హేతుజన్యోబోధః ప్రామాణిక స్తదా హేతావతివ్యాప్తిః పరాస్తా * పక్షతేత్యాది*గోత్వాభావాదిపక్షకోక్తప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయప్రథమంనిరూపితత్వాంతం ఉక్తవహ్నిసామగ్రీసాధ్యకాయా అత్మాజ్ఞానవాఙ్జ్ఞానాదిత్యాదివిషయతాసంబంధేన జ్ఞానసాధ్యకాయాశ్చ తస్యాస్సంగ్రహాయద్వితీయంతత్ ॥ పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిసంయోగాదిత్యాదేః సంగ్రహాయవైశిష్ట్యనివేశః * నిరూపకత్వమితి * వైశిష్ట్యవిషయతానిరూపకత్వమర్థః ॥ గోత్వాభావే పృథివ్యాదిపక్షకోక్తప్రతిజ్ఞయోః సంగ్రహాయ సాక్షాత్పరంపరయేత్యుభయోపాదానమ్ *పక్షతేతి* ధర్మితావచ్ఛేదకతాభిన్నత్వాదితిభావః * కథంచిదితి * స్వనిరూపకవిషయతాద్వారా అగ్రిమరీత్యా స్వతంత్రప్రకారతాయాఅనుగమేనవా * స్వనిరూపత్వేతి * స్వస్మిన్పరంపరయాపి స్వనిరూపకత్వానంగీకారాత్ ॥ నను లింగతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాప్రవేశ్యా సంసర్గతావచ్ఛేదకసంయోగత్వాదేరభానాన్నదోషః ॥ యది అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన వహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాం పక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావచ్ఛేదకసంసర్గతావచ్ఛేదకరూపలింగతావచ్ఛేదకంభాసతే॥ తదా విషయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిర్నివేశ్యేత్యతఆహ * ఏవమితి * పర్వతోవహ్నిమాన్ వహ్నిసంయోగాదిత్యాదావవ్యాప్తిముద్ధరతాం మతమాహ * ఏతేనేతి * తాదృశనిరూప్యనిరూపకభావస్య దుర్వచత్వేనేత్యర్థః *తచ్చ*తా

తావిశేష్యతా నిరూపితత్వమాదాయతన్నిరూపకవిశేష్యతాప్రకారతాసాధారణం చేత్యుక్తావపిననిస్తారఇతిచేన్న ॥ తథావిధవైశిష్ట్యవిషయతాశాలినిశ్చయత్వసమనియత ప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వమేవ తద్బహిర్భూతత్వం ॥ నిగమనజన్యబోధీయ హేతువిషయతాచ యాదృశ ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటౌ నివేశ్యతే తాదృశీనకాపిప్రతిబంధకతాతథావిధనిశ్చయత్వ వ్యాపికాహేత్వవిషయక తాదృశవైశిష్ట్య విషయతాశాలిజ్ఞానసాధారణ్యాత్ అతస్తథావిధహేతువిషయతాయాస్తద్బహిర్భూతత్వోపపత్తిరిత్యనుషంగపక్షేపి ననిగమనాతివ్యాప్తిః

దృశవైశిష్ట్యవిషయతానిరూపకత్వంచ *ననిస్తారఇతి* విషయతానిరూపితేత్యత్ర నిరూపితనిరూపితత్వాదిప్రవేశే పృథివ్యాదిపక్షకప్రతిజ్ఞాయాం సాక్షాన్నిరూపితత్వప్రవేశే గంధసమానకాలీనరూపవదాదిపక్షకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరిత్యర్థః * తథావిధేతి * అవచ్ఛేదకత్వం స్వరూపసంబంధవిశేషః ॥ అత్ర తథావిధవైశిష్ట్యవిషయతావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాప్రవేశే నిశ్చయత్వాద్యనివేశేన లాఘవేపి అధికంత్వితి న్యాయేననిగమనేపి వైశిష్ట్యవిషయతావచ్ఛిన్నాయాః పక్షస్తస్మాద్వహ్నిమాన్న వేతి సంశయప్రతిబంధకతాయాః అవచ్ఛేదకైవ లింగవిషయతేతి నిగమనాతివ్యాప్తిః ॥ నను ధూమాదాలోకవానిత్యాదావవ్యాప్తిః హేతుత్వం ధూమీయం నవేతి సంశయప్రతిబంధకతాయా వైశిష్ట్యవిషయతానవచ్ఛిన్నత్వేపి లింగవిషయతాయాం పక్షోవహ్నిమాన్నవేతి సంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వసత్త్వాత్ ॥ ఏవం తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాప్యప్రతిబంధకతానివేశే ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమాన్నవా పర్వతఇతిసంశయప్రతిబంధకతాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాప్యతయా తదనవచ్ఛేదకీభూతలింగవిషయతాశూన్యబోధమాదాయ నిగమనేతివ్యాప్తిరతో వ్యాపకత్వనివేశఇత్యాహ *నిగమనఇతి* నచతదనవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం బహిర్భావః కుతో నోక్తఇతివాచ్యమ్ ॥ స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛిన్నత్వప్రవేశేధూమాదాలోకవాన్ పర్వతఇత్యాదావవ్యాప్తేః ॥ నచ తాదృశవైశిష్ట్యవిషయతాంతఃపాతివిషయతావచ్ఛిన్నత్వనివేశేననిస్తారః ॥ తత్రైవహేతావతివ్యాప్తేః ॥ ఏతేనతాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వేసతి తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాప్య ప్రతిబంధకతాయాశ్చ నివేశోపాస్తః ॥ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యభిచారిప్రతిబంధకతానివేశేతు

తాదృశనిశ్చయత్వ వ్యాపకత్వమాత్రస్య ప్రతిబంధకతావిశేషణత్వే ధూమాదా
లోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్ర హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః తా
దృశహేతునిష్ఠాయాః హేతుత్వం ధూమీయం నవేతి సంశయప్రతిబన్ధకతావచ్ఛే
దకతాదృశబోధవిషయతాయా నిరుక్తవిషయతాబహిర్భూతత్వానుపపత్తేః అత
స్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాప్యత్వమపి ప్రతిబన్ధకతావిశేషణం॥ నచ పక్షతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాకత్వ నివేశస్యావశ్యకతయా నైతాదృశాతివ్యాప్తి
సంభావనేతి వ్యర్థం వ్యాప్యత్వనివేశనమితి వాచ్యం॥ తథాప్యనుషంగపక్షే ధూ
మావద్వహ్నిమతస్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాది న్యాయస్థలీయ
నిగమనే హేతుత్వం ప్రమేయం వాచ్యత్వవత్ ప్రమేయాదిత్యాదిన్యాయస్థలీయ

ధూమాదాలోకవానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః॥ హేత్వవ్యాప్యత్వనివేశస్యాన్యూ
నానతిరిక్తవిషయకాంతర్భాగత్యాగపక్షీయత్వాదేతత్పక్షే సమవ్యాపకత్వమభి
ప్రేతం తత్ర వ్యాప్యత్వోపాదానప్రయోజనమాహ * తాదృశ నిశ్చయత్వ
వ్యాపకత్వమాత్రస్యేతి * తాదృశో ధూమాదిరూపః *తథాపీతి* నిగమనఘ
టక తచ్ఛబ్దస్య లింగమాత్రపరత్వం సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వ రూపావ్యాప్తి
స్సఘటకేతి వాఽభిప్రేత్యేదమతివ్యాప్త్యభిధానం ధూమాదాలోకవానిత్యా
దౌచ ఆలోకో ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యో నవేతి సంశయస్యైవ హేతుత్వం ధూమీ
యం నవేత్యాలోకనిష్ఠవిశేష్యతాక సంశయస్యాపి ప్రతిబంధకతాయాః
వ్యాపకత్వేపి నిషేధకోటినిష్ఠప్రవిష్టవహ్నినిష్ఠధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిషయితానవ
చ్ఛేదకత్వేనసమానవిషయకత్వేన ప్రతిబంధకతామత ఇతి తదుపేక్షా॥ ననువహ్ని
ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్య ఇతి నిశ్చయేపి వహ్నివ్యాప్తివిశిష్ట పక్షధర్మతావిశిష్ట ధూ
మజ్ఞానజ్ఞాప్యో నవేతి సంశయో జాయతే తదుచ్ఛేదాయ చ తస్మాద్వహ్నిమానితి త
త్పదస్య వ్యాప్త్యాదివిశిష్టార్థకత్వమావశ్యకం తథాచ వ్యాప్తిఘటకధూమాధిక
రణత్వత్రధూమవిషయతాయా స్తద్భిన్నతయా నాతివ్యాప్తిర్మణికృద్భిస్తత్ప
దస్య వ్యాపకసామానాధికరణ్య రూపవ్యాప్యత్వవిశిష్ట హేతుపరతాయా ఏవా
వలంబనీయత్వాదిత్యత ఆహ * హేతుత్వమితి* ఇదముపలక్షణమ్ ॥ ప్రమేయా
ద్వాచ్యత్వ సమానాధికరణజ్ఞేయత్వాదేః సాధ్యత్వేఽప్యుక్తహేతురపిబోధ్యః॥ య
ద్యపిసమవ్యాపకత్వ మపేక్ష్యలాఘవాత్ తాదృశనిశ్చయత్వపర్యాప్తావచ్ఛే

దకతాక ప్రతిబంధకతైవప్రవేశ్యా॥తథాపి నిగమనాదివారణాసంభవాత్ ॥ అత్రావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వం పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితవిశేషణతా సంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావ ప్రకారతాశూన్యత్వేసతి తాదృశవిశేష్యతా నిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావిశిష్ట సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యప్రకారతాశాలిజ్ఞానత్వం సామానాధికరణ్యేన సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వంచ తాదృశవిశేష్యతానిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వవిశిష్టవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావప్రకారతాశూన్యత్వేసతితాదృశవిశేష్యతా నిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యప్రకారతాశాలిజ్ఞానత్వం నతుస్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వస్వసమానాధికరణత్వోభయసంబంధేన విషయితావిశిష్టవిషయితాశూన్యత్వంఏకధర్మికవిరుద్ధకోటిద్వయ ప్రకారకాన్యజ్ఞానత్వంవానాహార్యత్వానివేశేనలఘు॥ తత్రస్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వాభావాత్ । నచతార్ణవహ్న్యాదిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । తాదృశనిశ్చయత్వస్యతార్ణవహ్నిమాన్ వహ్నిసామాన్యాభావవాన్ నవేతి సంశయసాధారణ్యాత్ ॥ పర్యాప్తిమప్రవేశ్యసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావనివేశేపర్వత స్తార్ణవహ్నిమానతారణవహ్నిమాన్నవేతి నిశ్చయాసంగ్రహః,సాధ్యతావచ్ఛేదకాన్యధర్మానవచ్ఛిన్నాభావనివేశే అంతతః పర్వతఃతారణవహ్నిమానభావవాంశ్చేతి నిశ్చయాసంగ్రహఇతివాచ్యం । నిశ్చయవిశేషసామాన్యాభావాప్రకారకత్వస్యాపి నివేశాత్ ॥ భేదాదికోటికసంశయవారణంతూహ్యం । సాధ్యవత్తానిశ్చయస్యనివర్త్యత్వేసతి నివర్తకో యో నిశ్చయ స్తద్విషయతావచ్ఛేదకం యద్రూపావచ్ఛిన్నాభావత్వం తద్రూపావచ్ఛిన్నాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వం వానుగతంనివేశ్యం । ఏవంసాధ్యవిశిష్టశుద్ధపర్వతావగాహ్యనవగాహినోః నీలపర్వతోవహ్నిమాన్నవేతిసంశయయోః సంగ్రహాసంగ్రహప్రకారఃపరిచింతనీయః । వైశిష్ట్యవదోషాపానేనచ తాదృశవైశిష్ట్యవిషయతా ఘటితనిశ్చయత్వస్య తత్రతత్రనాలాభః॥తథాపి పర్యాప్త్యర్థపర్యాలోచనాయాంమహాగౌరవంద్రష్టవ్యం ॥ కించభ్రమసాధారణధర్మస్త్యైవ పర్యాప్త్యధికరణతయా తన్నివేశే హ్రదోవహ్నిమానిత్యాదావతివ్యాప్తిః । సాధ్యవత్పక్షావగాహిజ్ఞానవృత్తిత్వస్య ప్రతిబంధక

హేత్వవయవే చాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్తన్నివేశస్యావశ్యకత్వాదితి ॥ నచధ ర్మితావచ్ఛేదకనిష్ఠంప్రకారత్వం నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకమపితు తన్నిష్ఠవి శేష్యతావచ్ఛేదకత్వమేవ తథాచ గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞా జన్యబోధీయహేతు ప్రకారతాయాస్తద్బహిర్భూతతత్వాదవ్యాప్తిరితి వాచ్యం॥ విశేష్యతావచ్ఛేదకతాయా ఏవప్రకారతాత్వోపగమేన తాదృశబోధేతదన్యప్ర కారతానభ్యుపగమాత్ ॥ఏవంసతిప్రసక్తస్యభూతలంఘటవదిత్యాది జ్ఞానస్యభూ తలత్వాంశే తద్ధర్మితావచ్ఛేదకత్వస్యప్రకారాంతరేణవారణసంభవాత్ ।అస్తువా విశేష్యతావచ్ఛేదకతాఖ్యవిషయతాప్రకారతాత్వైన్యేవతథాపినక్షతిః తాదృశవిష యతాబహిర్భూతవిషయతాశూన్యత్వం జ్ఞానవిశేషణముపేక్ష్యతాదృశబహిర్భూ తవిషయతానవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాయావాక్యవిశేషణత్వోపగమేన

తాయాం నివేశేమహాగౌరవం।అత్రపర్వతోధూమాద్వహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞాయామ వ్యాప్తిః। ధూమాద్వహ్నిమాన్ వహ్నిసామాన్యాభావవాన్నవేతిసంశయానురో ధేనతాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిర్నేతి నశంక్యం।ధూమాద్వహ్నిమాని తి(వహ్న్యభావవానితి) విశిష్టబుద్ధిప్రతిబంధకతామాదాయపర్యాప్త్యుపపత్తేః। అ త్రేదంచింత్యతే ॥ సమనైయత్యోపాదానేపి హేతుత్వంవహ్నిమద్వహ్నేరిత్యా దౌ హేతువారణాయైతత్కల్పే హేత్వన్యత్వమావశ్యకంతథాచ తేనైవోక్తహేతు వారణాత్ వ్యావృత్త్వవిశేషణంవ్యర్థం । తథాచసాధ్యవిశిష్టపక్షవిషయకనిశ్చయ త్వవ్యాపకత్వమాత్రనివేశేనైవోపపత్తౌ పృథగ్యోగ్యతాపిననివక్షణీయా (స మనైయత్యపక్షే సాధ్యవిశిష్టపక్షవిషయకత్వనివేశాసంభవేనసాధ్యవత్పక్షావగా హిత్వస్య పృథఙ్నిర్దేశాపత్తేరితి) ॥ ఇదం సుధీభిరవధేయమ్ ॥ పక్షతావచ్ఛే దకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపిత సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న సా ధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతాసామాన్యావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతైవ నివే శ్యతామతైవ దర్శితహేతునిగమనయోర్వారణసంభవాన్నిశ్చయత్వానివేశ లా ఘవందుర్వారం। ప్రకృతసాధ్యవిశిష్టప్రకృతపక్షవిషయతాసామాన్యావచ్ఛిన్నత్వం వావివక్షణీయమితి నయోగ్యతానివేశః । హేతుత్వం వహ్నిమద్వహ్నేరిత్యా దౌ దోషస్తుసమానఇతి *నప్రతీతి* కేవలగంధవతీతి జ్ఞానస్యకుత్రాప్యప్రతిబం ధకత్వాత్ *తదితి* భూతలత్వేత్యర్థః। ప్రకారాంతరంచస్వధర్మితావచ్ఛేదక

త్వంస్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితస్వాన్యవృత్త్యవచ్ఛేదకత్వంసప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితత్వావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాత్వావచ్ఛిన్నీయత్వం. వానిరూపితత్వస్యావ్యాసజ్యవృత్తిత్వేనస్వనిష్ఠప్రకారతాత్వేనైవతాదృశవిశేష్యతానిరూపితత్వం నత్వవచ్ఛేదకతాత్వేనేతి । స్వప్రకారతానిరూపితత్వేనస్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వస్యనానవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావఇతివా॥ ననుస్వస్యస్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వావగమేకోదోషఇతిచేత్ ॥ ఇచ్ఛాసత్త్వేభూతలంఘటవదిత్యాదిలౌభూతలంభూతలంనవేతిసంశయాపత్తేః । అస్మాకంతుసామగ్రీఘటకబాధనిశ్చయాసత్త్వాన్నదోషః । నను ఇచ్ఛాయామసత్త్వేతాదృశబాధవశాదుక్తసంశయాదుపపత్తిస్తుసస్వస్యాహార్యత్వేనైనతదాపత్త్యనుపపత్తేః భూతలేభూతలత్వప్రకారకజ్ఞానానువ్యవసాయాపత్తేశ్చ । ననుయదిధర్మితావచ్ఛేదకతాయాః ప్రకారతారూపత్వం తదోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతానిరూపకసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వేసతి సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠవిధేయతావచ్ఛేదకతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వేసతి సంసర్గతాన్యలింగవిషయతాశూన్యత్వమేవాస్తాం । బహిర్భూతత్వానివేశేనలాఘవాత్ । ఉద్దేశ్యతావిధేయతావచ్ఛేదకతేసాక్షాత్పరంపరాసాధారణ్యా సంసర్గతానిరూపకత్వంతు సాక్షాదేవ । అన్యథానిగమనజన్యబోధీయలింగవిషయతానాం విశేష్యతాదిద్వారా తన్నిరూపకతయా బహిర్భావానుపపత్తేః ॥ గంధవతీగంధసమానాధికరణరూపవతీత్యాదేః । దధిద్రవ్యందధ్నఇత్యాదేశ్చ సంగ్రహాయపక్షమంసత్యంతమ్ । తాదృశసంసర్గతానిరూపకత్వస్యావచ్ఛేదకతావిశేష్యతయోః సత్త్వాత్ । ప్రకారతామాదాయావ్యాప్తివారణాయావచ్ఛేదకతాప్రకారతయోరైక్యమతానలంబః । పక్షసామగ్ర్యాదిసాధ్యకప్రతిజ్ఞానంగ్రహాయద్వితీయంసత్యంతమ్॥ తత్రనిగమనేజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టవహ్నితావచ్ఛేదకవిధేయతావచ్ఛేదకతయా తివ్యాప్తిరతః సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠేతి ఏవంచ కపాలంఘటవదిత్యాదౌ కాలికసమవాయసంబంధాభ్యాం సాధ్యతాధనభావే ప్రలయఃప్రలయత్వాదిత్యాదౌ కాలికదైశికవిశేషణతాభ్యాంచ తత్రనావ్యాప్తిః । సాధ్యవిధేయతాయాః సంసర్గతానిరూపకత్వాత్ । పర్వతోవహ్నిమాన్ వహ్నిసంయోగాదిత్యాదావవ్యాప్తిరతః సంసర్గతాన్యత్వనివేశః । వస్తుతః శాబ్దబోధేనహ్నిమతోఽభేదఇతిసిద్ధాంతితత్వాత్ ప

విశేష్యతావచ్ఛేదకతాభిన్నగంధాదివిషయతాయాః ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేసత్త్వేపిత స్యాః ప్రతిజ్ఞాజన్యతావచ్ఛేదకకోటిప్రవేశే ప్రయోజనాభావేన తన్నిష్ఠధర్మితా వచ్ఛేదకతాయా ఏవ తత్ప్రవేశనీయతయా అవ్యాప్త్యనవకాశాత్॥ తాదృశబహి ర్భూతవిషయతాసామాన్యశూన్యత్వ నివేశే అనుమితి సమానవిషయకత్వ నివేశ నస్య మూలోపాత్తస్య వైయర్థ్యప్రసంగః ఇతి తాదృశలింగవిషయతా శూ న్యత్వనివేశనం॥ అఖండాభావస్య ఘటకతయా నలింగాంశవైయర్థ్యం॥ ఉక్తరీత్యా బహిర్భూతత్వనిర్వచనాయా సవిశేషాత్కల్పాంతరమాశ్రయతే *వస్తుతఇతి*.

త్వాంశేఽభేదసంబంధేన విశేషణతాపన్నాంశే విషయతాన్యత్వం వివక్షణీయమ్॥ ఏవంపృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదేః సంగ్రహాయయాదృశపక్షసాధ్యక ప్రతి జ్ఞాయద్రూపావచ్ఛిన్నే యద్రూపావచ్ఛిన్నబోధికాస్తద్రూపవనిష్ఠత్వం సాధ్య తావచ్ఛేదకనిష్ఠత్వశబ్దేన వివక్షణీయమ్ ॥ అత్రైవసకలప్రతిజ్ఞాసంగ్రహః॥ తత్త ద్రూపనిష్ఠవిధేయతావచ్ఛేదకతానియామకసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వ కూటనివేశాత్ । ఏవంచ ధూమవాన్ వహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యుపనయేపి నాతివ్యాప్తిరితి॥ మైవమ్॥ ఉద్దేశ్యతాదినిరూపితావచ్ఛేదకత్వనివేశస్య సాక్షాత్ప రంపరాసాధారణనిరూపితత్వస్య దూషణగ్రస్తత్వాత్ ॥ ననునిరుక్తవిషయతా బహిర్భూతే విషయతాశూన్యత్వేనైవ సామంజస్యేలింగపదంవ్యర్థమిత్యత ఆహ * తాదృశేతి * అనుమితీతి * పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వాపేత్యర్థః * వై యర్థ్యేతి * హ్రదోనిర్ధూమోనిర్వహ్నిత్వాదిత్యాద్యాపుక్తోదాహరణ జన్య బోధస్యనిరుక్త ప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకవిషయితాశాలిత్వేన వారణసంభవాత్ అఖండాభావఘటకతయాలింగనివేశేతు తత్సార్థక్యమిత్యాహ * తాదృశేతి * కల్పాంతరమవతారయతి * ఉక్తేతి * విశేషాదితి * ఉత్తరకల్పే తాదృశవి షయతాత్వేన పక్షవిశేషణతాపన్నేతి కారణతావచ్ఛేదకగ్రాహకప్రమాణేన కా రణవిశేషణతాపన్న ఏవకారణతావచ్ఛేదకత్వస్యతద్విశేషణతాపన్న ఏవతదవచ్ఛే దకత్వస్య విషయీకరణాత్ ॥ తద్గ్రాహకమానంచ తాదృశవిశిష్టం కారణమితి జ్ఞానం అసతిబాధకే ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకేవిధేయతావచ్ఛేదకత్వభానాత్ ప్రకృతే ప్యుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకాదౌ విధేయతావచ్ఛేదకత్వ భానాదిత్యభిప్రాయః బహి ర్భూతత్వాన్తాపూరణేనతన్నిర్వచనాయాసానేతిభావః ॥ లింగత్వంహేతుత్వం త

లింగత్వమితి వ్యాప్తిరిత్యర్థః॥నన్వత్రాననుగతయోరన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్త్యో స్తద్ఘటకవ్యాపకత్వయోర్వా ఏకతరమాత్రవిషయతాయాఉపాదానేఽన్యతర బోధకోపనయాదావతివ్యాప్తిరిత్యాశంకయా తాదృశవ్యాప్తిఘటకవ్యాపకతాద్వయ విషయత్వయోరనుగతరూపేణాభావం నివేశయతి *తథాచేతి* ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్యేతి గమకత్వాన్వితం॥వ్యాప్తివిషయకత్వమిత్యత్రవ్యాప్తిపదంవ్యాపకత్వ విషయతానిష్ఠసాధ్యతావచ్ఛేదకాదివిషయతావ్యావృత్తవిలక్షణౌపయికతానివేశసూచనాయ॥ అథకిమిదం తాదృశగమకతౌపయికత్వం నతావత్ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతుకప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యకానుమితిత్వావచ్ఛిన్న జనకతావచ్ఛేదకత్వం, పక్షధర్మతావిషయకోదాహరణజన్యబోధీయవ్యాపకత్వాదివిషయతాయా అనుమితిజనకతావచ్ఛేదకకోట్య ప్రవిష్టతయా తత్రాతివ్యాప్తేః॥ నచ హేతువ్యాపకత్వాదివిషయతాత్వేనైన తద్విషయతానాం జనకతావచ్ఛేదకకోటానివేశాదనుమిత్యజనకస్యాపి తాదృశజ్ఞానస్య విషయతానాం తాదృశరూపాక్రాన్తానాం తథాత్వమక్షతమేవేతివాచ్యం॥ తాదృశవిషయతాత్వేన పక్షవిశేషణతాపన్నహేతువిశేషణతాపన్నసామానాధికరణ్య విశేషణతాపన్నసాధ్యాదివిషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతాయా ఏవకారణతావచ్ఛేదకఘటకత్వాదతాదృశ్యాస్తదవచ్ఛేదకత్వాభావాత్॥ యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయితాజనకతావచ్ఛేదికా తద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయితాశూన్యత్వ నివేశేచ సాధ్యతావచ్ఛేదకాద్య వచ్ఛిన్నవిషయతాయా అప్యనుమితి జనకతావచ్ఛేదకకోటి ప్రవిష్టతయా తాదృశ విషయతాశూన్యత్వస్యతాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేప్యసత్త్వాదసంభవః। యద్రూపావచ్ఛిన్ననిరూపిత వ్యాపకత్వవిషయితాజనకతావచ్ఛేదికాతద్రూపావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాపక

చ్ఛవ్యాప్తిరేవనతువ్యాప్తిపక్షధర్మతాకత్వం ఉదాహరణజన్యబోధే పక్షధర్మత్వాభావాదిత్యాశయేనాహ * వ్యాప్తిరితీతి * ననువ్యాప్యవిషయకత్వానివేశేఽన్వయ్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తిః ఏతత్కల్పేపక్షవిశేష్యకత్వాసత్త్వాదతఆహ * తద్ఘటకేతి * అసంభవవారణాయవ్యావృత్త్యాంతం వైలక్షణ్యహేతుగర్భం గమకత్వమనుమితి జనకత్వంఔపయికత్వమవచ్ఛేదకత్వమిత్యాశయేనాహ *నతావదితి * తత్రేతి * ఏతత్కల్పేపక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వస్యానివేశనీయత్వా

త్వానవగాహిత్వనివేశే చ కించిద్రూపావచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వంసాధ్యస్యపక్షస్య వా ఘటకంయత్రతత్త్ర స్థలీయప్రతిజ్ఞాయాఅసఙ్గ్రహః॥యత్త్వతత్త్వనివేశాదనుగమానవకాశశ్చేతిచేన్న—॥పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితవిషయతానిరూపితాయావిషయతాతన్నిరూపితవిషయతానిరూపితవిషయతాం శవిశేషణవిధయాప్రకృతానుమితి జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యధికరణధర్మవత్త్వేన హేతువ్యాపకతా విశిష్టసాధ్యవిషయత్వ సాధ్యాభావవ్యాపకత్వ విశిష్టహేత్వభావవిషయత్వేనుగమయ్యతదభావస్యనివేశనేనానుపపత్త్యభావాల్

ల్ । పక్షేత్యాదికథనం తాదృశవిషయతాయాఅతిరిక్తత్వ సూచనాయ *కించిదితి* పర్వతఆలోకవ్యాపకద్రవ్యకాలీనవహ్నిమాన్ ఆలోకవ్యాపకద్రవ్యవాన్ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదావిత్యర్థః । ననుతథాపిచతుర్థవిషయతానిరూపితయద్రూపావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితయ(ద్రూ)పావచ్ఛిన్నవ్యాపకతానవగాహిత్వం ప్రకృతానుమితిజనకతానతిరిక్తవృత్తితదవచ్ఛేదకంవా తద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితతద్రూపావచ్ఛిన్న వ్యాపకతానవగాహిత్వం వివక్షితమ్ । వహ్నిధూమవ్యాపక ఇతిజ్ఞానమాదాయ తాదృశవ్యాపకతావగాహితాయాఅతిరిక్తవృత్తిత్వేపి తాదృశవిషయతానిరూపితత్వేన విశేషణీయత్వాన్నదోష ఇత్యతఆహ * యత్త్వతత్త్వేతి * పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యాది* యత్తువిశేషణ విధయేత్యస్యానుపాదానేపి తాదృశానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన ధర్మానుగమఃకార్యఇతితత్తుచ్ఛమ్ ॥ తథాసతి పక్షాదివిషయతానిరూపితత్వసహితహేతువ్యాపకసాధ్యవిషయతాత్వస్యైవ తాదృశపర్యాప్త్యధికరణతయోదాహరణేఽతివ్యాప్తేర్వజ్రలేపత్వాల్ ॥ అస్మాకం తు చతుర్థవిషయతానిరూపితత్వవిశిష్టాంశేవిశేషణతాపన్నత్వలాభాన్నదోషః చతుర్థవిషయతానిరూపితత్వస్యస్వవిశిష్టాంశేఽవిశేషణత్వాల్॥చతుర్థవిషయతానిరూపితత్వహేతువ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యాదివిషయతాత్వయోర్ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారభావాపన్నయోరేవావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతయాధర్మితావచ్ఛేదకవ్యావృత్తప్రకారతాపన్నధర్మనిష్ఠపర్యాప్తిరేవానుగమఘటికానతుతత్సాధారణధర్మనిష్ఠపర్యాప్తిరితిసూచనాయవా విశేషణవిధయేతి ॥ ఏతచ్చ జనకతావచ్ఛేదకవిషయతావృత్తైరేవ జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వాదితినియమమనురుధ్య

॥ తథాహి ॥ ప్రకృతానుమితి జనకతావచ్ఛేదికాయా అన్వయిపరామర్శీయ హేతువ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యవిషయతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితాధేయత్వ విషయితానిరూపితాధికరణ విషయతానిరూపితత్వవత్ వ్యతిరేకిపరామర్శీయసాధ్యాభావవ్యాపకత్వావచ్ఛిన్న హేత్వభావవిషయ తాయా అపి తాదృశ విశేష్యతానిరూపిత సాంసర్గీయ విషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపిత ప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితత్వేన సాధ్యాభావ వ్యాపకతావిశిష్ట హేత్వభావ విషయతాత్వస్యాపి హేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యవిషయతాత్వ వన్నిరుక్తవిషయత్వే విశేషణవిధయా అనుమితిజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యధికరణత్వాత్ ॥

వస్తుతస్తు జనకతావచ్ఛేదకతాయా ఇత్యేవపాఠః ॥ తాదృశవిషయతాత్వస్యైవ జనకతావచ్ఛేదకత్వాదితి చ నియమః । అతఏవ వ్యాప్యవత్త్వోభయవైశిష్ట్యావగాహి నిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నకారణతాప్రతియోగికకార్యతాయా అవచ్ఛేదికా జ్ఞానవృత్తి జాతిరిత్యనుమితిలక్షణస్యావచ్ఛిన్నవిధేయకత్వాదిరూపపరంపరయా సంబద్ధత్వే మానాభావాన్నసహిష్ణుత్వాదేః కార్యతావచ్ఛేదకత్వమితి జ్ఞానవృత్తిత్వవైయర్థ్యమాశంక్య జన్యతావచ్ఛేదకవిషయతావృత్తేరేవ ధర్మస్య విషయతావిశేషణతయా జన్యతావచ్ఛేదకత్వమితి నియమమనురుధ్య సహిష్ణుత్వాదివారకతయా తత్సార్థక్యముక్తమ్ ॥ ఏవం కార్యతాగ్రాహీయస్వసమానాధికరణవిషయతైక్యమేవ కార్యతైక్యనియామకం అనుమితిః పరామర్శకార్యేతి గ్రాహ్యనుమితి నిష్ఠవిషయతైక్యాచ్చ తద్వైక్యమితి తత్ర ప్రోక్తత్వాత్ తద్రీత్యా ఇహాపి కారణతైక్యం బోధ్యమ్ ॥ తదీయవిలక్షణతావచ్ఛేదకతాసామానాధికరణ్యం చ తదవచ్ఛేదకతానియామకమితి నాసిద్ధిః । తదీయావచ్ఛేదకతాసామానాధికరణ్యమాత్రనిబంధనాయాం చ తదవచ్ఛేదకతాయాం తద్ధర్మస్యాన్యూనానతిరిక్తవృత్తిత్వాపేక్షా అతథాభూతాయాం చ తదపేక్షేతి జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన నవిశేషణమాత్రానుగమ ఇత్యాశయోపి తథావిధపర్యాప్త్యపేక్షా బోధ్యా ॥ ననుసంసర్గవిషయతాయాః పంచమవిషయతామధ్యేఽనివేశే వ్యతిరేకిపరామర్శీయసాధ్యాభావవ్యాపకహేత్వభావవిషయతాయాః పంచమిత్వానుపపత్తిః తన్నివేశేన్వయిపరామర్శీయహేతువ్యాపకసాధ్యవిషయతాయాస్తదనుపపత్తిరిత్యతఆహ *ప్రకృతేతి* తథా

చ వ్యతిరేకవ్యాప్తిస్థలే ధూమపర్వతయోర్యస్సంయోగస్తన్నిష్ఠవిషయతామంత ర్భావ్య పర్వతవిషయతానిరూపిత సంయోగవిషయతానిరూపిత హేతువిషయ తానిరూపితప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితతాదృశహేత్వభావవిషయతా పంచమ్యాం, అన్వయివ్యాప్తిస్థలేతు సంయోగవిషయతామనంతర్భావ్య తాదృశసాధ్యవిషయతా పంచమీత్యర్థః । వ్యతిరేకిపరామర్శీయవిషయతాయాశ్చతుర్థవిషయతానిరూపితత్వేఽన్వయపరామర్శీయవిషయతాయాస్తన్నిరూపితత్వం దృష్టాంతః ॥ తేన వినిగమనావిరహేణ పక్షవిశేష్యతానిరూపితసాంసర్గికవిషయతానిరూపితహేతువిషయతేత్యాదిక్రమేణ తద్విశేష్యతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నహేతువిషయతేత్యాదిక్రమేణచ కార్యకారణభావాద్ద్వయోరపి పంచమీత్వోపపత్తిః ॥ ఏవంసత్యాధేయతావిషయతాయా అననుగమాపత్తిరితిచేత్ ॥ నక్షతిః ॥ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే తదభానాత్ ॥ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ ధూమవ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణధూమవాన్ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మవాన్ పర్వత ఇతి పరామర్శీయపక్షతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టపంచమవిషయతాం శేవిశేషణవిధయానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం యత్ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాత్వం తద్వద్విషయతాయాః ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే సత్త్వాదితి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశః ॥ తత్రాపి పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వమాదాయ తద్దోషతాదవస్థ్యవారణాయ పక్షవిషయతానిరూపితావచ్ఛేదకత్వాన్యవిషయతాలాభార్థంతన్నివేశః ॥ యదితు పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతాయాం పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టవిశేష్యతానిరూపితత్వంనాంగీక్రియతే ॥ అన్యథా స్వస్యస్వధర్మితావచ్ఛేదకతాపత్తేః ॥ కింతు హేతుత్వాదిప్రకారతాయామేవ ॥ తదా తథైవ వివక్షణీయం నతు అవచ్ఛేదకతాన్యత్వమితి ॥ యత్తు పర్వతత్వవ్యాపకద్రవ్యత్వవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నివ్యాప్యధూమవత్పర్వతత్వవ్యాపకద్రవ్యత్వవత్పర్వతశాలీనాయమితి జ్ఞానమాదాయావ్యాప్తేః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వముక్తమితి ॥ తన్న ॥ తస్య పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వాభావేనాజనకత్వాత్ ॥ ఏవంధూమవ్యాపకసమానాధికరణధూమవాన్పక్ష ఇతి జ్ఞానస్యాజనకత్వాన్న పర్వతో ధూమా

మవ్యాపకకాలీనవహ్నిమానిత్యాద్యసంగ్రహః ॥ అథైవమపి ఉక్తస్థలే పక్షవిష యతానిరూపితావచ్ఛేదకతాన్యసంసర్గవిషయతానిరూపిత ధర్మవిషయతాని రూపితాధేయత్వవిషయతానిరూపితవిషయతాయాం పంచమ్యాం ప్రమేయత్వ వ్యాపకవాచ్యత్వాధికరణవిషయతాత్వమితి తద్వద్విషయతావత్త్వేనావ్యాప్తిరే వ ॥ ఏవం ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వవత్ జ్ఞేయత్వవదభిధేయత్వవత్పర్వ తోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవచ్ఛేదకత్వాన్యసంసర్గవిషయతామాదా య ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాపంచమ్యేవేత్యవ్యాప్తిః । నచ ద్వితీ యవిషయతాయాం సంసర్గతాన్యత్వంనివేశయితుంశక్యతే వ్యతిరేక్యుదాహర ణాతివ్యాప్తేః । వ్యతిరేకవ్యాప్తిఘటకప్రతియోగిత్వస్య సంసర్గత్వాత్ ॥ చ తుర్థవిషయతాయామభావావృత్తిత్వకల్పే సంసర్గీభూతప్రతియోగిత్వవిషయ తామపరిగృహ్యచేత్వార్యతే తదా వహ్న్యభావవ్యాపకమేయత్వవాన్ పర్వ తోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞావ్యాప్తేః । ఏతేన పక్షతావచ్ఛేదకతాఘటకసంసర్గేపి సంసర్గతాన్యత్వోక్తావపిననిస్తారః । యత్ర పక్షతావచ్ఛేదకహేత్వోర్వ్యతిరేకఏవసం సర్గస్తత్రవ్యతిరేక్యుదాహరణావారణాదితిచేన్న ॥ అవచ్ఛేదకతానిరూపితసం సర్గతాన్యత్వోపాదానాత్ ॥ ధూమవాన్ వహ్న్యభావవ్యాపకీభూతాభావప్ర తియోగిధూమవానిత్యాదిపరామర్శే అవచ్ఛేదకతానిరూపితప్రకారతానిరూపిత సంసర్గతయోర్భేదఏవ॥నచ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసద్ఘటకాలీనపర్వతో వహ్నిమాన్ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవజ్జ్ఞేయత్వవద్ధూమాదిత్యాదౌ నీ లధూమత్వాదేర్హేతుతావచ్ఛేదకతామతే ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః వహ్నివ్యా ప్యతథావిధధూమవాన్పక్షఇతిపరామర్శీయ పక్షవిషయతానిరూపితావచ్ఛేదక త్వాన్యధూమవిషయతానిరూపితసంసర్గవిషయతానిరూపితజ్ఞేయత్వవిషయతాని రూపితప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాయాః పంచమీత్వాదితివాచ్యమ్॥ తృతీయతురీయవిషయతయోరవచ్ఛేదకతాన్యత్వోపాదానాత్॥ యత్తుప్రమేయ త్వవ్యాపకవాచ్యత్వసద్వహ్నికాలీనహ్రదోనిర్ధూమో మేయత్వవ్యాపక వా చ్యత్వవద్వహ్న్యభావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయాంధూమవ్యాపకతథావిధవహ్న్య భావవాన్పక్షఇతి వ్యతిరేకపరామర్శీయపక్షవిషయతేత్యాదిక్రమేణ మేయత్వ వ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాయాః పంచమీత్వాదవ్యాప్తిరతః చతుర్థవిషయతా

యద్యపి యథా పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వానిరూపితోదాహరణజన్య బోధీయహేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యాదివిషయతానానుమితిజనకతావచ్ఛేదికా తథా తన్నిరూపితవ్యాపకత్వాదివిషయతాపినతథేతి తదీయసాధ్యాదివిషయతావిశేషణతయావ్యాపకత్వ విషయత్వ నిరూపితత్వస్యానుమితి జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకప్రవేశేనసంభవతిజనకతావచ్ఛేదకవిషయతావృత్తేరేవధర్మస్యతాదృశవిషయతావిశేషణతయా జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వసంభవాదితి నిరుక్తపక్షవిషయతాపంచమవిషయతాంశేవిశేషణతయా అవచ్ఛేదకత్వపర్యాప్త్యధికరణం యత్సాధనాదివ్యాపకత్వ విషయతానిరూపితత్వ సహితంసాధ్యాదివిషయతాత్వం తన్నోదాహరణ జన్యబోధీయసాధ్యాది విషయతాసాధారణం తథాచోదాహ

యాం వ్యాపకత్వవిషయత్వానిరూపితత్వం దేయం తథాచ పక్షవిషయతానిరూపితసంసర్గవిషయతానిరూపిత హేతువిషయతానిరూపిత ప్రతియోగిత్వవిషయతాయాశ్చతుర్థ్యాః వ్యాపకత్వవిషయత్వానిరూపితత్వేపి పంచమ్యావ్యాపకతాద్వయవిశిష్టవహ్నివిషయతాయాఅసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి ॥ తన్న॥ అభావావృత్తిత్వకల్పె ఆలోకవహ్నికాలీనహ్రదో నిర్ధూమఆలోకవ్యాపక వహ్న్యభావాదిత్యాదౌ ద్వితీయహేతువిషయతామాదాయావ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ ॥ అత్రగురుధర్మస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతయాతాదృశవహ్న్యభావరూప హేతురేవాప్రసిద్ధఇతిబోధ్యమ్ ॥ ఉక్తరీత్యానుగమేప్యుదాహరణాఽతివ్యాప్తిమాశంకతె *యద్యపీతి* అనిరూపితాంతం హేతుగర్భం ధూమవ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణధూమవాన్ పక్షఇత్యేవజనకజ్ఞానం తత్ర పరంపరయా పక్షవిషయతానిరూపితాయా హేతువ్యాపకతావిశిష్ట సాధ్యాది విషయతాసాజనకతావచ్ఛేదికా, అతో మహానసం ధూమవద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమన్మహానసాన్యచ్చ ధూమవద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమచ్చేత్యుదాహరణార్థబోధీయాసానావచ్ఛేదికా పక్షవిషయతయాఽనిరూపితత్వాదితిభావః * తన్నిరూపితేతి * పక్షవిశేష్యత్వానిరూపితసాధ్యవిషయతానిరూపితేత్యర్థః ॥ వ్యాపకత్వవిషయతాయాః పరామర్శీయత్వ విషయితా అనతిరిక్తత్వభ్రమేణ తద్విశిష్టసాధ్యవిషయతాయాః జనకతావచ్ఛేదకప్రవేశశంకావారణాయ * తదీయేతి * ఉదాహరణజన్యబోధీయేత్యర్థః * తన్నేతి * నచ హేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యాదివిషయతాత్వం పరామర్శీ

రణాతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ ॥ తథాపి నిరుక్తజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాప
ర్యాప్త్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛిన్నాయాః ప్రతిబంధకతాతదవచ్ఛే
దకవిషయతాత్వేనోదాహరణజన్యబోధీయ హేతువ్యాపకసాధ్యాది విషయతా
యాః సంగ్రహో బోధ్యః॥ అనుమితిజనకతావచ్ఛేదకపరామర్శీయసాధ్యాదివి
షయతాయాః హేతువ్యాపకత్వాదివిషయతానిరూపిత సాధ్యాదివిషయతాత్వేన
సాధ్యంహేతువ్యాపకం నవేత్యాది సంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వాత్ తా
దృశప్రతిబంధకతాయాం తాదృశరూపేణోదాహరణ జన్యబోధీయ సాధ్యాదివి

యవిశిష్టసాధ్యవిషయతావృత్త్యనుమితిజనకతానిరూపిత నిరుక్తావచ్ఛేదకతాప
ర్యాప్త్యధికరణంతచ్చోదాహరణజన్యబోధీయవిశిష్టసాధ్యాదివిషయతాసాధా
రణమేవ విశిష్టసాధ్యాదిరూపవిషయతాభేదాదితివాచ్యమ్। భ్రమాత్మకపరామ
ర్శసాధారణ్యాయతాదృశవిశిష్టఘటకతత్తత్పదార్థవిషయతాకూటస్యైవపరస్పరని
రూప్యనిరూపకాభావాపన్నస్యజనకతావచ్ఛేదకే నివేశనీయత్వాత్।ఏవంచతాదృశ
హేతువ్యాపకత్వవిషయతానిరూపితత్వసహితసాధ్యాదివిషయతాత్వఘటితాయా
జనకతావచ్ఛేదక ధర్మఘటక పంచమవిషయతానిష్ఠనిరూపితత్వవ్యక్తేరేవాను
మితి జనకతావచ్ఛేదకకోటి ప్రవిష్టతయా తాదృశవ్యక్తిర్భిన్నతయోదాహరణజ
న్యబోధీయవిషయతాయాం తదసత్త్వేనాతివ్యాప్తిరస్త్యేవేతిభావః * నిరుక్తేతి *
నచ తాదృశ పంచమవిషయతావచ్ఛిన్నమేవ ప్రతిబంధకతాయాం నివేశ్యం
కింతాదృశధర్మవద్విషయతావచ్ఛిన్నత్వేనేతివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ముఖ్యత్వస
త్త్వేపి గోత్వాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వా
భావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః॥ తత్రతాదృశపంచమవిషయతానిష్ఠసా
స్నాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవాన్నవేతిసంశయనిరూపితప్రతిబంధక
తావచ్ఛేదకతాపి భవతీతి తాదృశధర్మరూపేణతాదృశవిషయతానిష్ఠప్రతిబంధ
కతావచ్ఛేదకత్వప్రవేశాత్ ॥ సంశయీయప్రతిబంధకతామాత్రాయపంచమ విష
యతాయాం తదవచ్ఛేదకత్వం ప్రదర్శ్యతదుదాహరణజన్యబోధీయవ్యాపకత్వ
విషయతాయా ముపపాదయతి * అనుమితీతి * అత్ర వదంతి యోయంప్రతి
బంధకతాఘటిత పరిష్కారః సనసర్వసమ్మతః తథాహివ్యాపకత్వవిషయతాని
రూపితత్వస్య భిన్నత్వేపి నిరూపితత్వస్యానుగతతయా తేనరూపేణ తస్యప్ర

షయతాయా అవ్యవచ్ఛేదకత్వాత్ । ముఖ్యవిశేష్యతానివేశాద్గోత్వాభావప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యత్ర తాదృశవిశిష్టసాధ్యక ప్రకృతానుమితిజనకపరామర్శీయ స్వాత్మకపక్షవిశేషణతాపన్నగోత్వాభావవిషయతానిరూపితాధేయత్వవిషయతానిరూపితాధికరణవిషయతానిరూపిత సాస్నాభావవిషయతా నిరూపితవిషయతాంశే విశేషణవిధయా అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యధికరణధర్మవత్ ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వ విషయతాయాః ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే సత్త్వేపి నక్షతిః ॥ జనకతా చ సాధ్యవ్యా

వేశే క్షత్యభావాత్ । అన్యథా నిరూపితత్వస్య భిన్నత్వే భ్రమప్రమాసాధారణైకప్రతిబంధకతాపి దుర్వచా స్యాత్ । తథాచ హేతువిషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతా నిరూపితసాధ్యవిషయతాత్వమనుగతమేవేతి నానుపపత్తిరితి తాదృశపరిష్కారవైయర్థ్యమితి * ముఖ్యేతి * స్వాత్మకేతి *స్వం గోత్వాభావః ॥ అత్ర గోత్వాభావరూప హేతువిషయతామాదాయ పంచమీ గ్రాహ్యా *విషయతాయా ఇతి *తథాచ పరామర్శీయాయాస్తస్యాః ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయ ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వవిషయతాయాః ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వ మిత్యాశయః । నచ సాధ్యతావచ్ఛేదకాంశ ఏవ హేతువ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వావగాహి పరామర్శస్యైవ జనకతయా నావ్యాప్తిరితి ముఖ్యత్వం వ్యర్థం ॥ ఏకవ్యక్తిసాధ్యకే భేదఘటితవ్యాపకతాభిప్రాయేణ తదుక్తేః ॥ ఏవం లింగవిశేష్యకపరామర్శస్యాపి హేతుత్వే ముఖ్యత్వ నివేశస్య నిస్తారాత్పక్షవిశేష్యకపరామర్శ ఏవ హేతురితి నవ్యమతేనాయమనుగమో బోధ్యః । అత్ర వదంతి ॥ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవ్యాప్యగోత్వాభావవాన్ గోత్వాభావ ఇతి పరామర్శీయగోత్వాభావరూప లింగవిషయతాయా ఉపాదానేపి నక్షతిః హేతుత్వాంశే విశేషణమాత్రవ్యాప్తేః ప్రకారతావచ్ఛేదకతయా తద్విషయతాయా మవచ్ఛేదకతాన్యత్వాభావాత్ ॥ విశేష్యతావచ్ఛేదకతాభేదం నివేశ్య ముఖ్యత్వసార్థక్యస్య ప్రక్షాలనద్ధీన్యాయగ్రస్తత్వాత్ । తథాచ యథాశ్రుతాభిప్రాయేణేదం ప్రయోజనమితి ॥ అత్రేదం చింత్యం ॥ పర్వత ఆలోకవ్యాపకవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । ధూమవ్యాపకాలోకవ్యాపక వహ్నిసమానాధికరణధూమవాన్ పర్వత ఇతి పరామర్శీయపర్వతత్వావచ్ఛి

వ్యక్త్యావచ్ఛిన్న ధర్మితాకాన్యపరామర్శీయాగ్రాహ్య॥ తేన తద్ధర్మికపరామర్శపూర్వాయామపి నోక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ నచ సాధ్యాభావవ్యాపకహేత్వభావప్రతియోగి హేతుమానితి పరామర్శీయ పక్షవిశేష్యతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపిత ప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితాభావ విషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతాయా అపి నిరుక్తవిషయతాత్వాత్ తాదృశవిషయత్వవిశేషణతయాఽవచ్ఛేదకీభూతం సాధ్యాభావవ్యాపకత్వవిషయతాత్వమపీతి వహ్న్యభావవ్యాపక ప్రమేయత్వవాన్పర్వతః వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయామవ్యా

న్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదిక్రమేణ యా పంచమీ ఆలోకవ్యాపకవహ్నివిషయతా తదంశే విశేషణవిధయా జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం యదాలోకవ్యాపకవహ్నివిషయతాత్వం తద్విషయతాశూన్యత్వస్య తజ్జన్యశాబ్దబోధేఽసత్త్వాత్ ॥ అథసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితాధికరణవిషయతానిరూపితాధేయత్వవిషయతానిరూపిత హేతువిషయతానిరూపిత పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వావ్యాపికాయా నిరుక్తపంచమీవిషయతా తదంశే విశేషణవిధయా అనుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం తద్విషయతాశూన్యత్వనివేశాన్నోక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ ఆలోకవ్యాపకత్వవహ్నివిషయతాయా స్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వాత్ ॥ హేతువ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాయాః సాధ్యాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టహేత్వభావవిషయతాయాశ్చ తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వాత్తత్ర లక్షణసమన్వయః । కేవలసాధ్యసమానాధికరణహేతుమాన్ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్ష ఇతి జ్ఞానేఽపి తాదృశనిశ్చయత్వ సత్త్వేన తత్ర తాదృశవిశిష్ట విషయతాయా అసత్త్వాదితి చేన్న । తథాసతి ముఖ్యపదస్య పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యస్య కించిద్వ్యాపకత్వ విశిష్టనిరూపితత్వస్య దీధితికారోక్తసాధ్యతాహేతుతావచ్ఛేదకోపాదానస్య చ వైయర్థ్యాపత్తేః ॥ తథాహి- గోత్వాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ప్రమేయత్వ వ్యాపకత్వవిశిష్టవాచ్యత్వ విషయతాయాః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణ ధర్మవానిత్యాదౌ తాదృశవాచ్యత్వ విషయతాయా వహ్న్యభావవ్యాపక ప్రమేయత్వవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ వహ్న్యభావవ్యాపకత్వ విశిష్ట

ప్రమేయత్వవిషయతాయాద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానిత్యాదౌ సంయోగవ్యాపకత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వవిషయతాయాగుణవ్యాప్యరూపవానయంస్పర్శవానిత్యాదౌ రూపవ్యాపకత్వవిశిష్టగుణవిషయతాయాశ్చ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వాత్ । కింతు తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకీభూతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతైవేతి తామాదాయ తత్ర లక్షణస్యైవగమనాదితి॥ కించ గోత్వాభావః గోత్వాభావవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః॥ తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపికాయా గోత్వాభావవ్యాపకతా విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాయాస్తదంశే యథా తాదృశవిషయతాత్వమవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం తథా గోత్వాభావవ్యాపకతావిశిష్టవిషయతాత్వరూపసామాన్యధర్మోఽపి తత్పర్యాప్త్యధికరణమితి తత్ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే తద్విషయతాశూన్యత్వాసత్త్వాత్ ॥ న చ తదంశే అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మ ఏవ తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వేన విశేషణీయః గోత్వాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాంశే తాదృశసామాన్యధర్మస్యావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేఽపి తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వవిరహాత్ ॥ తాదృశవిషయతాత్వస్యైవ తాదృశత్వేన తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తత్రాసత్త్వాదేవ నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ । ఏవమపి గోత్వాభావవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ యత్ర ప్రమేయవత్సాస్నాభావసమానాధికరణగోత్వాభావవాన్ గోత్వాభావ ఇతి గోత్వాభావవ్యాపకవాచ్యత్వస్య ప్రమేయత్వేన భానం తత్ర గోత్వాభావవ్యాపకతావిశిష్ట వాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నవిషయతా సత్త్వేన తాదృశవిషయతాత్వస్య తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకతావచ్ఛేదకతయా పంచమవిషయతాయామవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన చానుగతతద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తత్రాభావాత్ ॥ ఏవం ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధూమవాన్ ప్రమేయవానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః యత్ర ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వస్య ప్రమేయత్వేన భానం తత్ర ప్రమేయత్వసమానాధికరణధూమవాన్ ప్రమేయసమానాధికరణధూమవానితి నిశ్చయే తాదృశనిశ్చయత్వసత్త్వేన ప్రమేయత్వవ్యాపకత్వత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపి

వాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయా అనతిరిక్తత్వేన తాదృశవిశేష్యతాత్వస్యోక్తరూపాకాన్తత్వాత్ ॥ అథ సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకతావచ్ఛేదకతాతిరిక్తానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకసాధ్యవిషయతానిరూపితాధికరణవిషయతేత్యాదిక్రమేణ తాదృశనిశ్చయత్వం నిరుచ్య తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం వాచ్యమ్ ఉక్తస్థలే ప్రమేయత్వస్య ఘటకతానవచ్ఛేదకతయా న దోషః । ఏవం పక్షతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాతిరిక్తానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకపక్షవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వం నిర్వాచ్యమతో నోక్తదోష ఇతి చేన్న । ఏవమపి గోత్వాభావో గోత్వాభావవ్యాపకప్రమేయత్వవత్సాస్నాభావవాన్ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్వజ్రలేపత్వాత్ । ప్రమేయత్వస్యాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకఘటకతావచ్ఛేదకత్వాచ్చ । అథ (అత్రాహుః) యద్రూపావచ్ఛిన్నస్య యస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకత్వం తద్రూపాతిరిక్తరూపానవచ్ఛిన్నతన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకసాధ్యవిషయతేత్యాదిక్రమేణ తాదృశనిశ్చయత్వం వాచ్యం తథాచోక్తస్థలే ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వేత్వరూపేణ తాదృశరూపస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకతయోక్తనిశ్చయత్వస్య వాచ్యతాతిరిక్తప్రమేయతావచ్ఛిన్నవాచ్యత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకసాధ్యనిష్ఠవిషయతాకతయా తాదృశనిశ్చయతావ్యాపకత్వస్యాసత్త్వాన్న దోషః ॥ ఏవం యద్యద్రూపావచ్ఛిన్నస్య యస్య యస్య పక్షతావచ్ఛేదకఘటకత్వం తద్రూపాతిరిక్తానవచ్ఛిన్నతత్తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకపక్షనిష్ఠవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వం నిరుచ్య తాదృశనిశ్చయతావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం వాచ్యమితి చేత్తర్హి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదినివేశాదేవోపపత్తేః (నివేశాపేక్షయా కిం లాఘవం) । నచ తాదృశపరిష్కారానాదరే ఆలోకవ్యాపకవహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరితి వాచ్యం వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్పర్వత ఇతి పరామర్శీయధూమవ్యాపకవహ్నితావచ్ఛిన్నవిషయతారూపాయా పంచమీ తస్యాం వహ్నితావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వం ధర్మస్తద్వద్విషయతాసామాన్యతావసత్త్వాదవ్యాప్తిరతోఽవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిరుపాత్తా సాచ హేతువ్యాపకతావదివిశిష్టప్రకృతసాధ్యాదివిషయతాత్వేఽపి వతి పర్వత ఆలోకవ్యాపకవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిపూర్వపక్ష ఏవ నావతరతీత్య

త్తిరితి వాచ్యం॥ కించిద్వ్యాపకత్వవిశిష్టవిషయతాంశే విశేషణతయాఽవచ్ఛేదక
త్వస్యైవ నివేశనీయత్వాత్॥ వస్తుతస్తు చతుర్థవిషయతాయాంఅభావనిష్ఠప్రకా
రతాభిన్నత్వస్యనివేశనీయత్వాన్నకోపిదోషః॥ వ్యాపకత్వవిషయతాయాశ్చ్యుత
ఘాత్వాత్ వ్యతిరేకపరామర్శీయపంచమవిషయతాయాఏవఅభావప్రకారత్వాత్

లం సమాధానప్రత్యాశయేతి * కించిదితి * పంచమవిషయతాయాం వ్యాపక
త్వావచ్ఛిన్నత్వం దేయమిత్యర్థః॥ ఏవంచ హేతుపక్షయోస్సంబంధవిషయతా
మంతర్భావ్యైవ పంచమీతి నావ్యాప్తిః ॥ నను పక్షముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య
చతుర్థీయా విషయతా తదంశే విశేషణవిధయాజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్య
ధికరణత్వేన ధర్మోఽనుగమనీయః । సచ హేతువ్యాపకసాధ్యవద్విషయతాత్వం
సాధ్యాభావవ్యాపకహేత్వభావ విషయతాత్వం చేతు యదాహరణస్యాపి వారణం
ఏవంచ కించిద్వ్యాపకత్వవిశిష్టనిరూపితత్వమపి న దేయమితి చేన్న ॥ ఏవంసతి
యోయోధూమవానిత్యాద్యుదాహరణే ధూమవాన్ ధూమవ్యాపకవహ్నిమా
నితిబోధస్య ప్రాచాంమతే సిద్ధతయా తద్వారణేఽపి యత్రధూమస్తత్రవహ్నిరి
త్యుదాహరణే ధూమవ్యాపకో వహ్నిమాన్ ససాధనాదితిబోధస్య తాదృశ విష
యతాశూన్యస్య జనకేఽతివ్యాప్తిః ॥ నన్వేతత్కల్పే ఉత్తరకల్పేచ వహ్న్యభా
వవ్యాపకీభూతాభావవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వహ్న్యభా
వవ్యాపకధూమాభావప్రతియోగిమాన్ పక్షఇతి పరామర్శీయపక్షవిషయతాని
రూపితసంసర్గవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితప్రతియోగిత్వవిష
యతానిరూపితాయా తాదృశపంచమీవహ్న్యభావవ్యాపకాభావవిషయతా త
స్యాః ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేసత్త్వాదవ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ తత్పర్యాప్తేర్ధర్మాద్య
ఘటితతాదృశవిషయతాత్వేఽనుపగమాత్ ॥ లాఘవాదాహ * వస్తుతస్త్వితి*
*ప్రకారత్వాత్ * ప్రకారతారూపత్వాత్॥ అత్రైతత్కల్పే గోత్వంప్రమేయంగో
త్వాభావాదిత్యాదౌ యత్ర గోత్వాభావస్తత్రప్రమేయత్వమితి సాధ్యముఖ్యవి
శేష్యకబోధజనకోదాహరణేఽతివ్యాప్తిః ప్రమేయత్వవ్యాప్యగోత్వాభావవద్గో
త్వమితి పరామర్శీయపక్షముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య సంసర్గవిషయతాఘటి
తచతుర్థవిషయతాయా హేత్వభావవృత్తితయా తద్ఘటితపంచమవిషతా అధిక

రణవిషయతైవేతి తాదృశధర్మో హేతు వ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యవద్విషయతాత్వమేవ తదవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యత్వస్యోక్తోదాహరణజన్యబోధేసత్త్వాత్ ॥ నచ చతుర్థవిషయతాయాం హేత్వభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వంవివక్షితమ్ ॥ తథా సతి ధూమవ్యాపకమేయత్వవాన్ హ్రదో నిర్ధూమో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః ॥ ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవాన్ తాదృశహ్రదఇతి పరామర్శీయాయా హేతుసంసర్గవిషయతాఘటితచతుర్థవిషయతాయా వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాయా హేత్వభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ తాదృశచతుర్థవిషయతానిరూపితపంచమీధూమవ్యాపకత్వవిషయతాపీతి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య తచ్ఛూన్యత్వాభావాత్ ॥ తృతీయవిషయతాయాస్సంసర్గతాన్యత్వనివేశేపి నైతద్దోషవారణసంభవః ॥ తావతాపి హేతుసంసర్గవిషయతాఘటితప్రతియోగిత్వసంసర్గవిషయతాఘటితచతుర్థ్యా వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాయా హేత్వభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ నాపి చతుర్థవిషయతాయాం సాధ్యాధికరణప్రతియోగిత్వాన్యతరవృత్తిత్వంవివక్షితమితిశంక్యమ్ ॥ తథాప్యుక్తస్థలే ధూమవ్యాపకత్వస్యసాధ్యవత్తయా తన్నిష్ఠచతుర్థవిషయతానిరూపితపంచమీధూమవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వవిషయతా తస్యాం తాదృశధర్మస్థావిధవిషయతాత్వం తద్వద్విషయతాశూన్యత్వాభావాదవ్యాప్తేర్వజ్రలేపత్వాత్ ॥ అథ హేతుధూమాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వం చతుర్థవిషయతాయాంవివక్షితమితి చేత్ ॥ ఏవమపి హేతుసంసర్గవిషయతాఘటిత వహ్నిరూపప్రతియోగిసంసర్గవిషయతాఘటితనిరుక్తవిశేషణాక్రాంత చతుర్థీ ధూమవ్యాపకత్వవిషయతాతన్నిరూపితపంచమీ ధూమవద్వృత్త్యభావప్రతియోగిత్వవిషయతేత్యుక్తరీత్యాఽవ్యాప్తేః ॥ నచ తృతీయవిషయతాయాం హేత్వాధేయత్వాన్యతరవృత్తిత్వం దేయం ప్రకృతేచ తృతీయావహ్నివృత్తిరేవేతి నదోషఇతి వాచ్యమ్ ॥ పృథివీత్వవ్యాపకమేయత్వవద్గగనం పృథివీత్వాభావవత్ అవృత్తిత్వాదిత్యాదౌ పృథివీత్వవ్యాపకాధేయతాశూన్యం తాదృశగగనమితి పరామర్శీయతృతీయవిషయతాయా ఆధేయతాయా ఆధేయతావృత్తితయా తన్నిరూపితా చతుర్థవ్యాపకత్వనిష్ఠవిషయతాయాస్తాదృశధర్మానవచ్ఛిన్నతయోక్తక్రమేణ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః ॥ నచ చతుర్థవిషయతాయాం వ్యాపకత్వత్వహేతుప్రతి

యోగితావచ్ఛేదకాన్యతరధర్మానవచ్ఛిన్నత్వమేవ నివేశ్యతే తథాచోక్తస్థలే అధేయత్వవిషయతైవ పంచమీతి నావ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ వాచ్యత్వం స్వరూపసమ్బంధావచ్ఛిన్నఘటవృత్తిత్వవత్ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వవిశేషాభావాదిత్యాదౌ వ్యతిరేకిపరామర్శీయాయాస్తథావిధ చతుర్థవిషయతాయా అప్రసిద్ధేర్వ్యతిరేక్యుదాహరణావావతివ్యాప్తేః ॥ ఏవం పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిసమానాధికరణధూమాదిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకఘటకవహ్నివిషయతాత్వం పంచమీవిషయతావృత్తితాదృశోధర్మస్తద్వద్విషయతాయా ఏవ బోధేనత్వాత్ పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతో ద్వితీయవిషయతానిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకప్రకారతాత్వసంసర్గతాత్వాన్యతరధర్మవన్నిష్ఠనిరూపకతాకవిషయతానిష్ఠాధేయత్వత్వావచ్ఛిన్న విషయతాత్వ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వాన్యతరధర్మావచ్ఛిన్ననిరూపకతాకవిషయతైత్యాదిక్రమేణావశ్యం వాచ్యతయా ధూమవ్యాపకమెయత్వవాన్ హ్రదో నిర్ధూమో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవానితి పరామర్శీయ పక్షముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య పంచమీ ధూమసమానాధికరణాభావప్రతియోగిత్వవిషయతైవేత్యుక్తక్రమేణ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేరితి చేత్ ॥ గోత్వం ప్రమేయం గోత్వాభావాదిత్యాదౌ గోత్వాభావవ్యాపకప్రమేయత్వసమానాధికరణ గోత్వాభావవద్గోత్వమితి దృష్టాంతగోచరపరామర్శస్య యా పంచమీవిషయతా తన్నిష్ఠతాదృశధర్మవద్విషయతాశూన్యత్వస్య యత్ర గోత్వాభావస్తత్ర ప్రమేయత్వమిత్యుదాహరణేఽసత్త్వాన్న ప్రథమో దోషః ॥ వస్తుతో హేత్వభావాప్రవేశస్య వాచ్యతయా నైతచ్ఛంకాసమారోహ ఇతి బోధ్యమ్ ॥ తాదృశ హ్రదో నిర్ధూమో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ ధూమవ్యాపకాభావప్రతియోగివహ్న్యభావవానిత్యేవ పరామర్శః కారణముపగమ్యతే నతు ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవాన్ ఇతి పరామర్శస్తత్ర చతుర్థీ ప్రతియోగిత్వవిషయతైవేతి న ద్వితీయోఽపి దోషః ॥ అస్తు వా ధూమవ్యాపకప్రమెయత్వవాన్ హ్రదో ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవాన్ పృథివీత్వవ్యాపకమేయత్వవద్గగనం పృథివీత్వవ్యాపకాధేయత్వాభావవదిత్యాదిపరామర్శాదేరపి కారణత్వం అభావత్వానవచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వరూపసంసర్గవిషయతాం హేతుసంసర్గవిషయతాఘటితామాదాయ లక్షణస్య

గతేః ॥ సంసర్గవిషయతాఘటిత ధూమవ్యాపకత్వవిషయతాం పంచమీమా
దాయోక్తదోషఇతి చేత్ ॥ చతుర్థవిషయతాయాం హేతుభూతాభావప్రతియో
గితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వస్యాపి విశేషణీయత్వాత్ ॥ వాచ్యత్వం ఘటవృత్తి
త్వాద్యుక్తస్థలేచ ఘటవృత్తిత్వాభావవ్యాపకప్రతియోగిత్వాభావవానితి పరామ
ర్శీయచతుర్థవిషయతాయాం ప్రతియోగిత్వత్వానవచ్ఛిన్నవిషయతాభిన్నప్రతి
యోగిత్వత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాత్మకతయానదోషః ॥
ఏవం చతుర్థ్యాఅభావరూపవ్యాపకతావిషయతాయాఅభావత్వావచ్ఛిన్నత్వా
న్నదోషః । ఏవం వ్యాపకత్వీయస్వరూపసంబంధవిషయతామాదాయావ్యాప్తి
వారణాయచతుర్థ్యాం సంసర్గతాన్యత్వమపిదేయమ్ ॥ ప్రతియోగిత్వప్రకా
రకపరామర్శమాదాయ తత్ప్రసిద్ధిర్బోధ్యా ॥ యది ధూమవ్యాపకతావచ్ఛేదక
వహ్నిత్వమేన ధూమవ్యాపకత్వం॥తదాతు హేతుసంసర్గవహ్నిసంసర్గయో
రేకతరసంసర్గవిషయతాఘటితా పంచమీతథావిధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిషయ
తా॥ హేతుభూతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకావృత్తిత్వం చతుర్థవిషయతా
యాం నివేశ్యం తేన సంసర్గవిషయతాఘటితవిషయతామాదాయచతుర్థ్యా
వహ్నిత్వాదివృత్తిత్వేపినక్షతిరితిదిక్ ॥ ధర్మితావచ్ఛేదకాన్యత్వరూపహేతుతా
వచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టపదార్థవిషయతావంతకవిశేషణాన్నతృతీయదోషః ॥ అ
భావనిష్ఠత్వంచ అభావత్వావచ్ఛిన్నత్వమ్ ॥ తేననాభావపక్షకప్రతిజ్ఞాయాఅసం
గ్రహః ॥ అభావత్వం సప్తమపదార్థమాత్రవృత్తినివేశ్యం నతు హేత్వభావ
త్వాదివైయర్థ్యాత్ ॥నచైవంగోత్వాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్వా
న్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ వ్యుత్పన్నానుమానేపిగోత్వాభావవద్వ
యలింగవిషయతామాదాయచతుర్థ్యాః సాస్నాభావనిష్ఠవిషయతాయాఅభావవృ
త్తితయాఽవ్యాప్త్యభావాద్వ్యుత్పన్నత్వంవ్యర్థమితి వాచ్యమ్॥ తథాపి ఆధేయత్వం ప
క్షః ॥ సాధ్యం పూర్వోక్తమేవ ఆధేయత్వాదిత్యాదౌ ప్రమేయత్వవ్యాపకవా
చ్యత్వవత్ సాస్నాభావవ్యాప్యాధేయతావదాధేయత్వమితి పరామర్శీయవ్యాప్తి
ఘటక ఆధేయతావిషయతా మాదాయాభావావృత్తిచతుర్థ సంసర్గవిషయ
తావాచ్యత్వవిషయతాచ తన్నిరూపితపంచమీప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవి
షయతావ్యాపకత్వవిషయతావేత్యవ్యాప్తేర్వ్యుత్పన్నత్వనివేశాత్ *అతివ్యాప్త్యభా

పేతి * అన్యథా వహ్న్యభావాభావత్వావచ్ఛిన్నధూమవ్యాపకతానవగాహిత్వే
నాతివ్యాప్త్యాపత్తేరితి భావః ॥ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవానితి తన్నోక్తం ఇతి
ష్టేపి పక్షే సంయోగవత్తాయా అర్థతో లాభేన హేత్వభిధానాకాంక్షావిలయా
పత్తేః * ద్వితీయేతి * రూపత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితా ఇత్యాదిః ॥ అథ పక్షతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాద్యనుగమస్య భట్టాచార్యకృతస్య దీధితి
కారాభిప్రేతత్వే ఏతద్గ్రన్థస్య సంగతిః ॥ ప్రథమే ద్రవ్యత్వవ్యాప్యగుణవాన్ ద్ర
వ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయమితి పరామర్శీయజనకతాయా
మవచ్ఛేదకీభూతా పంచమీవిషయితా గుణత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాపకత్వవిశిష్ట
ద్రవ్యవిషయతైవ న తు సంయోగత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాపకతావిశిష్టద్రవ్యత్వావ
చ్ఛిన్నవిషయతాతిరిక్తాన్యత్వంచ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్యేతి హేతుతావచ్ఛేదకప
దం వ్యర్థం ॥ ఏవం ద్వితీయే స్పర్శవ్యాప్యరూపవాన్ గుణవ్యాప్యరూపవానయమితి
పరామర్శీయజనకతాయామవచ్ఛేదకీభూతా రూపవ్యాపకతా విశిష్టస్పర్శ
త్వావచ్ఛిన్నవిషయతైవ న తు రూపవ్యాపకతా విశిష్టగుణత్వావచ్ఛిన్న విషయ
తేతి సాధ్యతావచ్ఛేదకపదమపి వ్యర్థమ్ ॥ అత్రోక్తస్థలే తాదృశ పరామర్శీయప
క్షతావచ్ఛేదకీభూత తాదృశధర్మావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితాయా ధ
ర్మనిష్ఠవిషయతా తన్నిరూపితా ధర్మిత్వవిషయితానిరూపితాధికరణవిషయతా
నిరూపితా పంచమీ ద్రవ్యత్వవ్యాప్య సంయోగత్వావచ్ఛిన్న విషయతా ఏవం ద్వి
తీయే రూపవ్యాపకతా విశిష్టగుణవిషయతేతి తన్నిష్ఠ విషయతాత్వస్య జనకతావ
చ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన తద్వద్విషయితాశూన్యత్వాభావాదవ్యాప్తేస్త
దుభయోపాదానమితి చేన్న । స్వస్యస్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్త్యా ద్రవ్యత్వ
వ్యాప్యసంయోగ సమానాధికరణధర్మాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యతా నిరూపితప్ర
కారతాయా స్తాదృశసమానాధికరణ ధర్మాద్యనంగీకారాత్ । అన్యథా త
దుభయోపాదానేపి ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మవాన్
పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః । తాదృశ పక్ష
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపిత విషయతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకేఽను
పగమేన తత్క్రమేణ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాత్వస్య పర్యాప్త్య
ధికరణతయా తద్వద్విషయితాశూన్యత్వస్య తజ్జన్యబోధేఽసత్త్వాత్ । నన్వనుమి

తా ఽతజ్జనకీభూతపరామర్శే వా ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నః విశేష్యక
త్వం న నివేశ్యతే ప్రయోజనాభావాత్ । తథా చేదంత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యకద్ర
వ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నవిధేయకానుమితిజనకోఽయం అయం ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయో
గవానితి ఇదంత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకపరామర్శస్యోక్తక్రమేణ చ పంచమీ
యాం సంయోగత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాపకత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వవిషయతాత్వం
సంయోగత్వావచ్ఛిన్నగుణహేతుకానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధిక
రణధర్మస్తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య ప్రథమప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వాద
వ్యాప్తిరతో హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతుకత్వస్యానుమితౌ లాభాయ
హేతుతావచ్ఛేదకపదోపాదానమ్ ॥ ఏవమిదంత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యకోఽయోగుణ
త్వావచ్ఛిన్నవిధేయకానుమితిజనకః గుణవ్యాప్యరూపవానయమితిపరామర్శ
స్తస్యోక్తక్రమేణ పంచమ్యాం విషయతాయాం రూపవ్యాపకతావిశిష్టవిషయతా
త్వం గుణత్వేన స్పర్శవిధేయకానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధిక
రణం తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య ద్వితీయప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వాదవ్యాప్తి
రతస్తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిధేయకత్వలాభాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకపదో
పాదానమితి చేన్న । తథా సతి ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మ
వాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । తాదృశపరామర్శీయ
పర్వతత్వావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య పంచమ్యాం ప్రమేయత్వవ్యాప
కవాచ్యత్వవిషయతాత్వసత్త్వాత్ ॥ ఏవం ధూమవ్యాపకాలోకసమానాధికరణ
ధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతః
అనుమితౌ పరామర్శే చ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయకత్వం నివేశ్యం
తాదృశపరామర్శే ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య
ప్రమేయత్వవ్యాపకత్వవిశిష్టవాచ్యత్వవిషయతా న పంచమీ కింతు ధూమవ్యా
పకత్వవిశిష్టవహ్నివిషయతైవేతి నావ్యాప్తిః । నచైవమపి సంయోగత్వావచ్ఛి
న్నహేతుకాయా గుణత్వావచ్ఛిన్నహేతుకాయాశ్చ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగ
వద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవానిత్యనుమితేరేకాకారతయా తాదృశా
నుమితిజనకసంయోగత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకపరామర్శీయపంచమీవిషయతా
మాదాయావ్యాప్తివారణాయ హేతుతావచ్ఛేదకపదం తథాచ గుణత్వావ

చ్ఛిన్న ప్రకారకపరామర్శీయ పంచమీవిషయితామాదాయ నావ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ సంయోగత్వావచ్ఛిన్నహేతుక తాదృశానుమిత్యప్రసిద్ధేః ॥ ద్రవ్య త్వవ్యాప్య సంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవాన్ సంయోగాదిత్యా దిన్యాయప్రయోగాభావాత్ । అతఏవదీధితికృతా వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ప ర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిర్నన్యాయప్రయోగ ఇత్యుక్తమ్ ॥ తథాచ భట్టాచార్య శాం కథమనుగమప్రకారఇతి॥అత్రోచ్యతే॥ న్యాయప్రయోగాసంభవేనపరార్థా నుమిత్యప్రసిద్ధ్యా తాదృశానుమితి జనక పరామర్శీయనిరుక్తపంచమవిషయతా యా అప్యప్రసిద్ధత్వేన తచ్ఛూన్యశాబ్దబోధ జనకత్వరూపప్రతిజ్ఞాలక్షణస్యోక్త ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తే స్తదుపాదానం॥ తథాచానుమిత్య ప్రసిద్ధావపిగుణత్వా వచ్ఛిన్నహేతుకతాదృశపరామర్శానుమితి ప్రసిద్ధ్యాతామాదాయైవ లక్షణగ మనాన్నావ్యాప్తిః ॥ అథవా పరార్థానుమితిరేవగ్రాహ్యేతి ననియమః కిం తుస్వార్థసాధారణీతిసంయోగత్వావచ్ఛిన్నహేతుకతాదృశపరార్థానుమితేరప్ర ప్రసిద్ధత్వేపిసంయోగత్వావచ్ఛిన్న హేతుకతాదృశస్వార్థానుమితేః ప్రసిద్ధత యా తామాదాయతత్ప్రతిజ్ఞాయా మవ్యాప్తిరతః హేతుతావచ్ఛేదకపదంత థాచద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగ వద్వృత్తిధర్మవానయంద్రవ్యత్వవ్యాప్య సం యోగవానితి పరామర్శస్యగుణత్వావచ్ఛిన్నాప్రకారత్వేపి తాదృశధర్మవా నయం ద్రవ్యత్వవ్యాప్యగుణవానితి పరామర్శస్యైవతథాత్వే నతదీయనిరుక్తవి షయతాశూన్యబోధజనకత్వాన్నావ్యాప్తిః । ఏవంగుణవ్యాప్యరూపవానయం స్పర్శవాన్ రూపాదిత్యాదౌ గుణవ్యాప్యరూపవానయం గుణవానిత్యనుమితి జనకపరామర్శమాదాయావ్యాప్తిరతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకపదం,ప్రకృతసాధ్యతా వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిధేయకత్వలాభార్థమితి ॥ వస్తుతస్తు, హేతువ్యాపకతావి శిష్ట సాధ్యవిషయతాసాధ్యాభావవ్యాపకతావిశిష్టహేత్వభావవిషయతయోర్నతా దృగ్రూప్యేణనివేశః।కింతుపంచమవిషయతాత్వేనైవసాచతాదృశసాధ్యాదివిషయతా తదన్యావాభవతు పరంతునయథాకథంచిత్ పంచమవిషయతాత్వేన కింతుపక్ష తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యాది క్రమేణ తథాత్వేనేతి సూచనార్థం తత్పదమ్ ॥ ఉపాత్తే తస్మింస్తత్ర పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితా గుణ త్వావచ్ఛిన్న విషయతాగ్రాహ్యా । యథాపంచమీసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న

విషయతాఘటితే । నతు పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాతస్యాస్తదవచ్ఛిన్నవిశేష్య
తానిరూపితత్వాదితి । తాదృశప్రకారతాయాస్తాదృశవిశేష్యతానిరూపితత్వ
వ్యుత్పాదకోఽప్యయమేవ గ్రంథ ఇతి । అపరే తు తచ్చేత్యాదినా విశిష్యాన్వయవ్య
తిరేకవ్యాపకతానవగాహిత్వయోర్నివేశకల్పోఽపి భట్టాచార్యసంమతః । దీధి
తావాకారాద్యభావేఽపి స్వయం విశిష్యాపి తదవగాహిత్వేనేత్యాద్యభిధానాత్
ఏవం చ తత్కల్పసహాయం గ్రంథోఽననుగతరూపావచ్ఛిన్ననివేశకల్ప ఇ
త్యాహుః ॥ తథా సతి తచ్చేత్యేతద్వ్యాఖ్యానస్యాతో నోక్తానుగమవిరోధ ఇత్యు
పసంహారస్య చాసామంజస్యం సర్వగ్రంథస్యానుగమపరత్వే చ తాదృశధర్మికే ఇత్యా
కాంక్షాయాం తచ్చేత్యాదినా విశిష్య తదుభయానవగాహిత్వప్రదర్శనసంగతిః వి
శిష్యాపీత్యభిధానం చ పౌనరుక్త్యమాత్రసూచకమితి ప్రతిభాతి ॥ పరే తు ద్రవ్య
త్వవ్యాప్య సంయోగవద్వృత్తిధర్మవాన్ ద్రవ్యత్వవ్యాప్య గుణవానిత్యన్వయ
వ్యతిరేకపరామర్శీయ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతైవ ద్వితీయాదివిష
యతాశబ్దేన గ్రాహ్యా ॥ ఏవం గుణవ్యాప్యరూపవాన్ స్పర్శవ్యాప్యరూపవా
నిత్యన్వయవ్యతిరేక పరామర్శీయా పంచమీ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహే
త్వభావత్వావచ్ఛిన్నాన్యతర విషయతా గ్రాహ్యేతి పృథక్ సూచకద్వయ లాభా
య యథాశ్రుతవ్యాప్త్యభిధానం ॥ తథా చోక్తం పక్షవిశేష్యతామాదా
యాన్వయవ్యతిరేక వ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నవిషయతయోః పంచమీత్వం సాధ్యతావ
చ్ఛేదకాదినివేశ ఏవ సంభవతీతి నైతద్వ్యాఖ్యస్య తత్ర సంగతిరితి ధ్యేయమితి వదంతి ॥
ఇదం పునరత్రాలోచనీయమ్ ॥ భట్టాచార్యాణాం మతే ఏకధర్మివిశేష్యతాప
న్నస్యాపరధర్మివిశేషణతాపన్నస్య ప్రకారస్య విశేష్యత్వయోర్ఘటనాదాన్నయ
మనుగమః సాధీయాన్ ॥ తథా హి । అన్వయపరామర్శీయపక్షముఖ్యవిశేష్య
తామారభ్య హేతువ్యాపకతావిషయతానిరూపిత సాధ్యవిశేష్యతా నవమీ వ్య
తిరేకపరామర్శస్థలే సాధ్యాభావవ్యాపక హేత్వభావవిషయతా పక్షవిశేష్యతా
మారభ్యాష్టమీతి పక్షసంసర్గమాదాయాపి న నిస్తార ఇతి చేత్ ॥ అత్రాహుః ॥ వ్యతి
రేక పరామర్శీయ పక్షవిశేష్యతానిరూపితసాంసర్గికవిషయతాధర్తవ్యాత
యైవాపరాపి హేతౌ ప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితాప్రతియోగిత్వహేత్వభావ
విషయతానిరూపితా వా సాంసర్గికవిషయతాధర్తవ్యేతి న నవమీత్వానుపపత్తిరితి

అనుగమప్రకారస్తు పరిచింతనీయ ఇతి ॥ ఇదంత్వత్రావధేయమ్ ॥ భట్టాచార్యాణామయమనుగమప్రకారోఽవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణకారణతావచ్ఛేదకతామంగీకృత్య, అథావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణావచ్ఛేదకతాస్వీకారేణాయమనుగమః సాధీయానితి చేన్న ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిష్ఠానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాయాం నిరూపితత్వసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయాః అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన ధర్మానుగమస్య కరణీయత్వాత్ ॥ హేతువ్యాపక సాధ్యవిషయతావిశిష్టాధికరణవిషయతావిశిష్టాధేయత్వవిషయతావిశిష్టహేతువిషయతావిశిష్టపక్షవిషయతాశాలిత్వేన జనకత్వాత్తత్సంగతిః ॥ సర్వత్ర వైశిష్ట్యం నిరూపితత్వసంబంధేన బోధ్యం ॥ సంసర్గావచ్ఛిన్నహేతువిషయతా విశిష్టపక్షవిషయతాశాలిత్వేన హేతువిషయతావిశిష్టసంసర్గవిషయతావిశిష్ట పక్షవిషయతాశాలిత్వేనవా వినిగమనావిరహేణ జనకతయా నసాధ్యాభావవ్యాపకహేత్వభావవిషయత్వాలాభ ఇతి ॥ జయదేవతర్కాలంకారప్రభృతయస్తు, కిమిదంగమకత్వోపయికమిత్యాశంక్య పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదిక్రమేణపంచమవిషయతాంశే విశేషణవిధయా ప్రకృతానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మవిషయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదక విషయతాత్వేనోదాహరణజన్యబోధీయవిషయతాయాః సంగ్రహ ఇతి భట్టాచార్యాణామభిధానం తత్రాక్షిపంతి ॥ నన్వేవమసంభవదుక్తికమ్ ॥ యతో వ్యాప్త్యంశే నిశ్చయత్వానివేశప్రయుక్తలాఘవానురోధేన వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహినిశ్చయత్వేనైవానుమితిజనకతాయా వ్యవస్థాపితతయా తాదృశపంచమవిషయతాంశే తాదృశజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం వ్యాపకత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపిత సాధ్యనిష్ఠావచ్ఛేదకతాత్వమేవ, తదవచ్ఛిన్నత్వంచ నవహ్నిర్ధూమవ్యాపకోనవేతి సంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతాయాం, వహ్నిర్ధూమవ్యాపక ఇతిజ్ఞానీయవిషయతాసాధారణవ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపిత వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాత్వస్యైవ తాదృశసంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వాదితి ॥ నచతాదృశరూపవద్విషయత్వావచ్ఛిన్నత్వోపలక్షితవిశేష్యత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతా విశేషణీయా తథాచానుమితిజనకపరామర్శీయతాదృశరూపవతీయాఽవచ్ఛేదక

తా తదవచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసాధ్యాది విశేష్యతావ
వచ్ఛిన్నాం వహ్నిర్ధూమవ్యాపకోనవేత్యాదిసంశయప్రతిబంధకతామాదాయై
వ లక్షణసమన్వయాన్నోక్తదోషఇతివాచ్యమ్ ॥ ఏవంసతి పక్షతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానివేశేపి గోత్వాభావఃప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవ
త్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్దురవ్యాపా
రత్వాత్ ॥ తత్రాన్వయపరామర్శీయప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వప్రకారతా
నిరూపితసాస్నాభావవిశేష్యతాయాఅపి నిరుక్తరూపవద్విషయతావచ్ఛిన్నత
యా తాదృశప్రతిజ్ఞాయాస్సాస్నాభావవిశేష్యకతాదృశవాచ్యత్వప్రకారక సంశ
యాదిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యబోధజనకత్వాత్ ॥ నచసాధ్యతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితాధికరణవిషయతానిరూపితాధేయతా విష
యతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపిత పక్షతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నవిషయతాశాలినిశ్చయత్వవ్యాపకత్వేన తాదృశవిశేష్యతావచ్ఛి
న్నప్రతిబంధకతావిశేషణాన్నాయందోషః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకపదార్థ
విషయసంశయాదిప్రతిబంధకతాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వవిరహాత్ ॥ ఏ
వం యత్ర ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వత్వవద్గోత్వాభావత్వాదినా పక్షతాహే
తుతాచ సాస్నాభావస్సాధ్యస్తత్రత్యప్రతిజ్ఞాయాంపక్షవిషయతానిరూపితసం
సర్గవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితసంసర్గవిషయతానిరూపిత
తాదృశవాచ్యత్వవిషయతాం పంచమవిషయతాత్వేనోపాదాయ,యత్ర వా తేన
రూపేణ కేవలపక్షతావచ్ఛేదకఘటకతా తత్రత్యప్రతిజ్ఞాయాం పక్షవిషయతాని
రూపితసాంసర్గికవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితతదీయ సాంసర్గి
కవిషయతానిరూపితవిషయతాత్వేనపునఃపక్షవిషయతామాదాయైవావ్యాప్తిరపి
ప్రత్యుక్తా ॥ తత్తద్విషయతావచ్ఛిన్నవిశేష్యతావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతాయా
స్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వాభావాత్ ॥ యదిచ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్య
త్వఘటితస్య విశేషణవైయర్థ్యేనసలింగతేతిమన్యతే తదా ఘటవృత్తిగంధశా
లీనఘటః గంధవిశేషవాన్ ఘటవృత్తిగంధవతఇత్యాదౌ తాదాత్మ్యేనహేతుతా
యాం పక్షవిషయతానిరూపిత సంసర్గవిషయతానిరూపిత హేతువిషయతాని
రూపిత సంసర్గవిషయతానిరూపితవిషయతాంశేఘటవృత్తిగంధవిషయతాత్వం

తాదృశధర్మే ఇతి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తినిరాసోద్రష్టవ్యః। గంధస్యచ వ్యభిచారిత్వాద్విశిష్టస్య హేతుత్వమ్ ॥ ఏవం ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్రాపి అవ్యాప్తిశ్చ ప్రత్యుక్తేతి వాచ్యమ్ ॥ పక్షవిశేష్యతాయాం ముఖ్యత్వోపాదానాసంగతేః ॥ గోత్వాభావపక్షకప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్వాన్స్వాభావసాధ్యకగోత్వాభావహేతుకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తివారణరూపతత్ప్రయోజనస్య నిరుక్తవిశేషణేనైవసమ్భవాత్ ॥ తథాపి తాదృశపంచమవిషయతాయాం ప్రకృతానుమితిజనకతానవచ్ఛేదకతామాత్రనివేశేనైవోపపత్తౌ తదంశే విశేషణవిధయా జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మవత్త్వనివేశస్య వైయర్థ్యాపత్తేశ్చేతి ॥ అత్రాహుః ॥ వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేనైవానుమితికారణత్వమ్ ॥ తద్విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వవిశిష్టసంసర్గావగాహిత్వమ్ ॥ న తు తన్నిష్ఠవిలక్షణావచ్ఛేదకతానిరూపకప్రకారతాకత్వమ్ ॥ అంతరాభాసమానపదార్థనిష్ఠప్రకారతావిశేష్యతయోశ్చావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావోనత్వేవేద ఇత్యభిప్రాయకోయంగ్రంథః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదిపంచమవిషయతాంశ ఇత్యంతస్య పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితవిషయతావిశిష్టవిషయతావిశిష్టవిషయతావిశిష్టవిషయతాంశే ఇత్యర్థః ॥ ద్వితీయతృతీయవిషయతావైశిష్ట్యంస్వానిరూపితత్వ స్వనిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతావచ్ఛిన్నానిరూపితత్వోభయ సంబంధావచ్ఛిన్న స్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకభేదవత్త్వసంబంధేనద్వితీయవిషయతాహిసంసర్గతాప్రకారతావాతస్యాఏవ విశేష్యతానిరూపితత్వాత్ ॥ తద్విశిష్టాపితథైవ ॥ తథాహి ॥ యది స్వపదేన సంసర్గతాధ్రియతె తత్ర ప్రకారతాయామేవస్వానిరూపితత్వవిరహాత్ ॥ ప్రకారతాయత్రధ్రియతే ॥ తత్రాపి ప్రకారతాయామేవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకద్వితీయసంబంధవిరహాత్ ॥ తస్యాఏవ తాదృశభేదవత్త్వసంబంధేన స్వవిశిష్టత్వాత్ ॥ యద్యపి స్వావచ్ఛిన్ననిరూపితత్వమేవ ద్వితీయసంబంధస్సంభవతి తథాపి సంసర్గతాయత్రస్వపదేనధృతా తత్రసంబంధప్రసిద్ధ్యర్థం గురుతరారంభః, ప్రతియోగిత్వీయసంసర్గతాయాఃస్వపదేనోపాత్తావేపి పంచమిత్వప్రసిద్ధయే అయమేవసంబంధఉక్తః ॥ ఉక్తక్రమేణవిశేష్య

తాయా సత్తాత్వసంభవేపి తామాదాయ దోషోనిరాకరణీయః॥నిరూపితత్వం చ సర్వత్రసాక్షాదేవ ॥ నాతోఽవ్యవహితప్రకారతాసంసర్గతో హాదానదోషః ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేనస్వవైశిష్ట్యం విశేషణతాద్యా ప్రసిద్ధమ్ ॥ ఏవం చతుర్థవిషయతావైశిష్ట్యం స్వనిరూపితప్రకారతావచ్ఛిన్నత్వస్వనిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతావచ్ఛిన్ననిరూపితప్రకారతానవచ్ఛిన్నత్వోభయసంబంధావచ్ఛిన్నభేదవత్త్వసంబంధేన, ఏతాదృశసంబంధేన తద్విశిష్టాపంచమవిషయతావిశేష్యతైవ, పూర్వోక్తయుక్తేః ॥ ఏవంచజనకతావచ్ఛేదకంప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకంచవిశేష్యతాత్వమేవేతినాసంభవః నచైవమపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవాచ్యత్వాదిప్రకారతానిరూపితసాస్నాభావాదివిశేష్యతాయామపి నిరుక్తపంచమవిషయతాత్వేన గోత్వాభావప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదిస్థలీయ ప్రతిజ్ఞాయాం ముఖ్యవిశేష్యతానివేశేప్యవ్యాప్తితావదవస్థ్యమితివాచ్యమ్ ॥ స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రకారాంతరేణ వారణీయతయా తాదృశవిశేష్యతాతః ప్రకృతహేతువ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపితత్వవిశేష్యతాయా వా తతఏవభేదోపగమేన విశేషణవిధయా జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం యత్ప్రకృతహేతువ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపితత్వసహితం తాదృశవిశేష్యతాత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యబోధజనకత్వేనావ్యాప్తేరభావాత్ ॥ ఏతేన పంచమవిషయతాయాం ప్రకృతానుమితిజనకతావచ్ఛేదకత్వనివేశేనైవోపపత్తౌ తాదృశరూపవత్త్వపర్యంతనివేశనమఫలమితిశఙ్కానవకాశః॥తాదృశరూపవత్త్వస్యప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటావిశేషణవిధయానివేశఏవోక్తప్రతిజ్ఞాయాస్సంగ్రహసంభవేనతదనివేశేతస్యాఏవదుఃసంగ్రహత్వాపత్తేః॥గోత్వాభావప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవద్గోత్వాభావవత్సాస్నాభావవాన్ తాదృశగోత్వాభావాదిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టపదార్థవిషయతాంప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవద్గోత్వాభావవద్గోత్వాభావవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ వ్యుత్క్రమేణపక్షతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టవిషయతాంచాదాయదోషఃప్రతిబంధకతాయాంప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావ్యా

అన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్తిఘటకవ్యాపకతాద్వయవిషయతయోర్విశిష్యాభావద్వయనివేశపరో నాయం గ్రంథః, తథాచ సతి ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకేత్యాద్యనుగతశబ్దేనోభయోర్నిర్వచనవైయర్థ్యాపాతాత్ విశిష్యాపి తదుభయావగాహిత్వస్య తచ్చేత్యాదినా దర్శనీయతయా ప్రథమత ఏవ విశిష్య తదుభయావగాహిత్వార్థకత్వోపవర్ణనానౌచిత్యాత్ * తచ్చేతి * తాదృశగమకత్వోపయికవిషయిత్వం చేత్యర్థః * హేతావితి * హేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యవిషయిత్వమిత్యర్థః॥ అతో నోక్తానుగమవిరోధః * హేతుధూమతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకేతి * తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకంచ ధూమాద్యభావహేతుకస్థలే ధూమాభావత్వాదికం వహ్న్యభావాది హేతుకస్థలేచ వహ్నిత్వాదికం ఏతదసంగ్రహభయేనైవ హేత్వభావత్వావచ్ఛిన్న ఇతి నోక్తం॥ తథాసతి అయం నిర్ధూమో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ యత్ర ధూమస్తత్ర వహ్నిర్ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవాంశ్చాయమిత్యాద్యాకారకయోరేవోదాహరణోపనయయోః ప్రయోగాద్వహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్న ఏవ సాధ్యాభావవ్యాపకతాయాస్తత్ర ప్రతీతిర్నతు వహ్న్యభావాద్యభావత్వాద్యవచ్ఛిన్న ఇతి తత్ర తద్వ్యాప్త్యభావాపత్తిపాదనేన న్యూనతాపత్తేః, హేతుతావచ్ఛేదక సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశప్రయోజనమాహ * ద్రవ్యత్వేతి * ప్రతిజ్ఞానంగ్రహాదేతి * ప్రథమోపదర్శితప్రతిజ్ఞావిషయసంయోగత్వావచ్ఛిన్న నిరూపిత వ్యాపకతాయా అపి సంయోగత్వేన గుణహేతుకద్రవ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నానుమితేర్ద్వితీయప్రతిజ్ఞావిషయగుణత్వావచ్ఛిన్న వ్యాపకతాయా గుణత్వేన స్పర్శసాధ్యక రూపత్వావచ్ఛిన్న హేతుకానుమితేః ప్రయోజకతయాఽవచ్ఛేదకద్వయానుపాదానే తత్ర తత్రావ్యాప్తేరితి భావః॥ నన్వేవం లింగత్వావిషయకత్వవిశేషణేనైవోదాహరణస్యాపి వారణాత్పూర్వోక్తానుమితి సమానవిషయకత్వ విశేషణస్యవ్యావృత్తిర్నసంగచ్ఛత ఇతి సత్యం తోత్తరవిషయాంతభాగపరిత్యాగస్యై

పకతాం నివేశ్యవారణీయ ఇతి న కాప్యనుపపత్తిః॥ అన్యేతు విశేష్యే విశేషణమితిరీత్యా వ్యాప్త్యవగాహిపరామర్శస్యైవానుమితికారణత్వమ్ ॥ అంతరాభాసమానపదార్థీయప్రకారతావిశేష్యతయోశ్చాభేద ఇత్యభిప్రాయేణేదం ॥ తథాచసాధ్యాదివ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపిత విశేష్యత్వాదికమేవజనకతావచ్ఛేదకం॥ తదేవచ ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకమితి న కాప్యనుపపత్తిరిత్యస్యతత్సర్వం పూర్వవదితి వదన్తి ఇతి కృతం పల్లవితేన * త్రు॥ సత్యంతోత్తరేతి * మూలోక్తప్రతిజ్ఞాలక్షణఘటకే

వాఽవశ్యకత్వేనాన్యూనానతిరిక్త పదమాత్రపరిత్యాగపరమూల విరోధఇత్యాలోచ్యతాదృశ మూలస్యచ తథావిధసముదాయపరిత్యాగపరత్వమేవాహ * అన్యూనేతి * నన్వేతత్కల్పే హేతువారణాయైవ పక్షవిశేష్యకత్వ పర్యవసితతాదృశ విశేషణోపాదాన మావశ్యకం తజ్జన్యబోధస్య వ్యాపకత్వావిషయత్వేనలింగత్వావిషయకత్వదానేనావారణాదితికథం సముదాయపరిత్యాగ ఇత్యతఆహ * హేతుత్వమితి * పంచమ్యర్థపక్షక ఇతి * తథాచపక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వమపితాదృశహేతుజన్యబోధే అక్షతమితినతేన తద్వారణసంభవఇతిభావః॥ పంచమ్యర్థాన్యత్వస్య నివేశేఘటో దండాత్ పటోసద్దండాదిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయాఅసంగ్రహమాలోచ్యకల్పాంతర మాహ * హేత్వన్యేతి * అవశ్యంవాచ్యత్వాదితి * తథాచతతఏవ సకలహేతువారణోక్తసముదాయదళ పరిత్యాగో నక్షతిమావహంతీతిభావః॥ ననుజ్ఞాపకత్వం పంచమ్యర్థః సచప్రకృత్యర్థస్య విశేషణతయైవభాసతేనతు విశేష్యతయా తథాచకథంపంచమ్యర్థపక్షకన్యాయాంతర్గత సాతోః పక్షముఖ్యవిశేష్యకబోధజనకత్వమతఆహ * సంఖ్యేతి * విభక్త్యర్థస్యైకత్వాదేః ప్రకృత్యర్థస్యవిశేషణతయాబోధఆనుభావికః తస్యవిశేష్యత్వేఘటమిత్యాదితఏకత్వంకర్మత్వంచ ఘటీయమిత్యాద్యాకారకస్య సర్వానుభవ విరుద్ధసమూహాలంబన బోధస్యాపత్తేరతః సంఖ్యేతిరిక్తేతి సుబర్థవిశేషణం॥ తిఙర్థస్యేష్టసాధనత్వాదేః ప్రకృత్యర్థస్యవిశేషణతయాభానాత్ ప్రత్యయార్థసామాన్యోపేక్షా॥ విశేష్యత్వేనైవేత్యత్రయుక్తిమాహ * ప్రాతిపదికార్థయోరితి * సమానవిభక్తికనామార్థయోః క్రియావిశేషణీభూత ద్వితీయాంతనామార్థధాత్వర్థయోశ్చభేదాన్వయబోధోత్పత్త్యాభేదేనేతి॥ తయోరపి విభక్త్యర్థమంతరాకృత్య పరంపరయాభేదాన్వయబోధాత్సత్త్వాదితి * అవ్యుత్పత్తేర్వక్ష్యమాణత్వాదితి * భూతలంఘట ఇత్యాదావాధారాధేయభావాది సంబంధేన ఘటభూతలాద్యోః తండులః పచతీత్యాదౌచ క్రియాకర్మాదిభావేన తండుల పాకాద్యోర

భూతసత్యంతాద్యుత్తరేత్యర్థః॥ తేనజనకత్వేసతీత్యంతస్యనత్యాగః॥ ఘటోదండాదితి ప్రతిజ్ఞానుపగమేత్వాహ * పట ఇతి * తిఙర్థస్యేతి * స్వర్గకామోయజేతేత్యాదౌ విధ్యర్థకలిఙ్ప్రత్యయః తిఙ్రూపస్తదర్థ ఇష్టసాధనత్వం తస్యధాత్వర్థభానం * సమాసేత్యాది * నీలోఘటః స్తోకంపచతీత్యాదౌ॥

న్వయబోధానుదయాదితి భావః॥ తథా చ సంఖ్యాతిరిక్తసుబర్థస్య ప్రాతిపదికార్థవిశేషణత్వే విభక్త్యర్థస్యాంతరాఽభానేన ప్రాతిపదికార్థస్య భూతలతండులాదేః ఘటపాకాదావాధారాధేయత్వకర్తృత్వాదిసంబన్ధేన సాక్షాదేవాన్వయ బోధస్య భూతలే ఘటః తండులం పచతీత్యాదితః స్వీకరణీయతయా తాదృశవ్యుత్పత్తివిరోధ ఇత్యాశయః॥ న చ భూతలే ఘట ఇత్యాదౌ ఘటాధికరణం భూతలమిత్యాద్యాకారక ఏవాన్వయబోధ ఉపేయతే నాత ఉపదర్శితవ్యుత్పత్తివిరోధ ఇతి వాచ్యం॥ తథా సతి శాబ్దబోధేఽనుభవసిద్ధస్య ప్రథమాన్తార్థముఖ్యవిశేష్యకత్వస్య భంగప్రసంగాత్ ॥ నను విభక్త్యర్థః సంసర్గతయైవ భాసతే సతు విశేష్యతయా ఘటాద్యాధేయత్వాది సంబన్ధేన భూతలాది ప్రకారకబోధే చ సప్తమ్యాదివిభక్త్యన్తభూతలాదివాచకపదసమభివ్యాహారస్య నియామకత్వాన్నోక్తాతిప్రసంగః॥ న చైవం భూతలే ధూమాదిత్యాదిభాగమాత్రస్యానుభావకత్వప్ర

---

* ఆధేయత్వేతి * భూతలే ఘట ఇత్యాద్యాధారతావద్భూతలవాన్ ఘట ఇత్యన్వయబోధస్య తత్ర దీధితికృద్దర్శితనామార్థయోరితి వ్యుత్పత్తివిరోధ ఇత్యర్థః॥ సప్తమ్యర్థోఽధికరణత్వమేవ తత్ర ఘటాన్వయః। ఘటాన్వితాధికరణత్వస్య భూతలే ఇతి ప్రత్యయార్థస్య విశేషణవిధయాఽన్వయస్వీకారేపి న వ్యుత్పత్తివిరోధ ఇత్యాశంకతే * న చేతి * నోక్తాతిప్రసంగః * న భూతలం ఘట ఇత్యాదితో భూతలవాన్ ఘట ఇత్యాదిబోధప్రసంగః, ఆధేయతాసంబన్ధేన భూతలప్రకారకఘటవిశేష్యకబోధే సప్తమ్యన్త భూతలపదసమభివ్యాహృత ఘట పదజ్ఞానస్యైవ హేతుత్వాదితి భావః॥ భూతలే ఇత్యాదితో ధూమాదితి ప్రత్యేకం వాక్యప్రయోగే బోధో న స్యాదిత్యర్థః। దృష్టత్వాదిత్యధికదూషణాభిధానం చైత్రస్యేత్యాదిదూషణస్య దార్ఢ్యలాభార్థం। కేవలభూతలే ఇత్యాదౌ భూతలేర విశేషణతయా అధికరణత్వస్యైవ భానాన్నానుభావకత్వాపత్తిరితి సమాధానస్ఫోణాయ విభక్త్యర్థః, సంసర్గతయైవేతి పక్షం పరిత్యజ్య తస్య విశేషణతయా భానమంగీకృత్య నామార్థయోరితి వ్యుత్పత్తిం పరిభాష్య భేదసంబన్ధేనైవ నామార్థయోరన్వయమపగమ్యోక్తసమభివ్యాహారజ్ఞానకారణత్వాపగమేన భూతలం ఘట ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిం వారయతాముపరి చైత్రస్యేత్యాదిదూషణాంత

సంగః॥ ఇష్టత్వాత్॥ అస్తు వా విభక్త్యర్థాధికరణత్వజ్ఞాపకత్వాదివిశేషితస్వత్వవత్
కృత్యర్థస్య తుల్యవిత్తివేద్యాధేయత్వజ్ఞాప్యత్వాదిసంబన్ధేనాన్వయః ఇత్యతో వి
భక్త్యర్థస్యావిశేష్యత్వేనేదం మైత్రస్యేత్యాదౌ మైత్రాదివిశేషితస్వత్వాదిరూ
పస్యాభావప్రతియోగినోఽవాన్తరవాక్యాదనుపస్థిత్యా నఞర్థాన్వయబోధా
నుపపత్తిమాహ * చైత్రస్యేదమిత్యాది * మైత్రాదేరభావో నఞా బోధ్యతే న
తు స్వత్వస్యేత్యాశఙ్కాం నిరాచికీర్షుణా తదుపగమే చైత్రీయధనేఽపి సంయోగ
సమవాయాదినా చైత్రాద్యభావసత్త్వేన యత్ర చైత్రస్యేదమితి వ్యవహారః త
త్ర న చైత్రస్యేత్యపి వ్యవహారః స్యాదితి సూచయితుం చైత్రస్యేత్యుక్తమ్॥
నను చైత్రప్రతియోగికాభావబోధనే ప్రథమాన్తచైత్రపదసమభివ్యా
హార ఏవ నియామక ఇత్యత ఆహ * మైత్రస్యేదమిత్యాది * న చ స్వత్వాదిసంబ
న్ధేనైవ ప్రకృత్యర్థస్యాభావో దర్శితస్థలే నఞా బోధ్యతే తథా చ నోక్తాతి
ప్రసంగ ఇతి వాచ్యం॥ వృత్త్యనియామకతయా స్వత్వాదేరభావప్రతియోగితావ
చ్ఛేదకసంబన్ధత్వాభావాత్, నామార్థప్రతియోగికాభావస్యానుయోగినిసప్త
మీం వినా నఞా బోధయితుమశక్యత్వాచ్చ॥ వృత్త్యనియామకసంబన్ధస్యాభావప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వోపగమేఽపి స్వత్వాదిసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్య షష్ఠ్యన్
తసమభివ్యాహృతనఞా బోధనేఽనుయోగినిసప్తమ్యనపేక్షణేఽపి ద్వయోరిదం నే
దమేకస్యేత్యాదావగతేశ్చ॥ తథా హి॥ స్వత్వస్య విశేష్యత్వే స్వనిరూపకనిష్ఠభే
దాప్రతియోగినిరూపితం యత్స్వత్వం తదభావో ధననిష్ఠస్తత్ర ప్రతీయతే అప్రతియో
గ్యన్తమేకపదార్థః సర్వత్ర సమభివ్యాహృతపదార్థసంసర్గినిష్ఠభేదాప్రతి
యోగిస్వరూపస్వసజాతీయద్వితీయరహితత్వస్యైకపదార్థత్వాత్ స్వత్వం ష
ష్ఠ్యర్థః తథావిధం చైకమాత్రనిరూపితం స్వత్వం న తూభయనిరూపితం తన్నిరూ

⊙ రమవతారయతి * అస్తు వే * అధికరణత్వం భూతలే ఇత్యత్ర జ్ఞాపకత్వం ధూ
మాదిత్యత్ర * స్యాదితి * న చైత్రస్యేదమితి * మైత్రధనే ఏవ తాదృశవ్యవహారో భవతీతి
నేష్టాపత్తిరితి సూచనాయ మైత్రస్యేత్యప్యుక్తమితి బోధ్యం॥ తాదృశస్వత్వమేక
మాత్రనిరూపితం * యదీతి * స్వమిత్యనువర్తతే * తాదృశేతి * సమభివ్యా
హృతపదార్థేత్యర్థః॥ యది సంబన్ధభూతస్వత్వాశ్రయస్వామినిష్ఠభేదాప్రతియో
గ్యేకపదార్థస్తదాహ * ఏకమాత్రస్వత్వవదితి * ఇదమేతాదృశధనాసత్త్వ

వశస్యైకపురుషస్య తన్నిరూపకపురుషాంతరనిష్ఠభేద ప్రతియోగితయా తథావి
ధభేదాప్రతియోగ్య ప్రసిద్ధేరితి తాదృశస్వత్వాభావ ఉభయధనే అబాధితః ॥స్వ
త్వసంబన్ధేన ఏకపదార్థస్యాభావో యదినఞాబోధ్యతేతదాతు స్వస్వామిని
ష్ఠభేదాప్రతియోగ్యేకపదార్థో వాచ్య స్తత్రయదిస్వమభావస్యానుయోగీధనం,త
దాఽప్రసిద్ధిః ప్రమేయమాత్రస్యైవోభయస్వామికం యద్ధనంతత్స్వామినిష్ఠభేద
ప్రతియోగిత్వాత్,యదిధనాంతరమేకమాత్రనిరూపితంస్వత్వవత్ తదాతస్యసమ
భివ్యాహృతపదార్థత్వాభావాదేకపదస్యతాదృశార్థ సంబంధినిష్ఠభేదాప్రతి
యోగిబోధకత్వవ్యుత్పత్తిభంగః॥ఏకమాత్రస్వత్వవద్ధనాంతరస్వామిచైత్రమైత్రో
భయధనే నేదమేకస్యేతివ్యవహారానుపపత్తిశ్చ॥ఏతదభిప్రాయేణైవద్వయోరిదమి
త్యాద్యనుసృతం॥ ఇదమత్రావధేయం॥ నేదమేకస్యేత్యత్రస్వనిరూపకనిష్ఠభేదా
ప్రతియోగినిరూపితయత్కించిత్స్వత్వస్యాభావ బోధనేఏకమాత్రధనేపి తథావి
ధధనాంతర నిష్ఠస్వత్వాభావ సత్త్వాత్తాదృశప్రయోగప్రసంగః తాదృశస్వత్వ
సామాన్యస్యచైకాభావో నసంభవతి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్యస్వత్వఘటితత్వే
నాననుగమాత్ అభావకూటస్యచాసర్వజ్ఞదుర్జ్ఞేయత్వమిత్యేకత్వసంఖ్యావచ్ఛి
న్న ఏకపదార్థః తదన్వితస్వత్వస్యచోభయస్వత్వానిరూపితవిశేషణతావిశేష
ణస్వత్వస్య సమవేతత్వేతాదృశసమవాయేనవాఽభావః ప్రతీయత ఇత్యుపగంత
వ్యం,తథాచ ఉభయానిరూపిత స్వత్వసంబంధేన ప్రకృత్యర్థాభావబోధోపి

దోషాభావప్రకాశనార్థం ఏకత్వరక్షార్థంచ స్వత్వసంబన్ధేన తథావిధచైత్రమై
త్రయోః ప్రత్యేకస్యతత్రసత్త్వాత్ । అథత్రయాణామిదం నద్వయోరిత్యత్ర కీదృ
శోబోధః । సజాతీయతృతీయరాహిత్యస్య దుర్వచత్వాదితి చేన్న । తస్యతత్ర
స్వనిరూపక నిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకీభూతప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదక రూప
త్వాత్ *ఏతదభిప్రాయేణైవ* సజాతీయద్వితీయరాహిత్యమేకపదార్థ ఇత్యభి
ప్రాయేణైవ।అత్రసజాతీయద్వితీయాంతర్గతైక స్వత్వాభావపరతయాపిద్వయోరి
దం నైకస్యేతి వ్యవహారఆనుభవిక స్తన్నిరాసాయ వక్ష్యమాణప్రకారాదరేచ
దీధితికారీయస్వత్వసంసర్గతామతదూషణస్యాప్యుద్ధారోభవతీత్యాశయేనదూ
షయతి * ఇదమత్రేతి * ద్వయోరిదంనేదమేకస్యేతిఇదం పదద్వయసమూహా
లంబనాభిప్రాయేణ *ఉభయస్వత్వేతి *ఏకమాత్రస్వత్వవద్ధనాంతరాప్రసిద్ధ్యా

సంభవతి ఉభయానిరూపితత్వంచ స్వనిరూపితత్వ స్వభిన్ననిరూపితత్వా
యసంబంధేన కించిద్విశిష్టం యత్తదన్యత్వమితి ॥ నను స్వత్వస్య విశేష్యత్వేపి
నేదంమైత్రస్యేత్యాదితః కథంస్వత్వసంసర్గాభావబోధః సంసర్గాభావబో
ధమాత్రే ఏవనఞాఅనుయోగిని సప్తమ్యపేక్షణాదిత్యతఆహ * చైత్రోనపచతీ
తి* నామార్థప్రతియోగికాభావబోధఏవానుయోగినస్సప్తమ్యపేక్షణాదితిభా
వః॥యథాశ్రుతలింగావిషయకత్వనివేశేన గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యా
ద్యావవ్యాప్తింప్రకారాంతరేణ వారయతాంమతమాహ * హేతువిషయకేతి* కా
సాంచిత్ప్రతిజ్ఞానాం హేతువిషయకజ్ఞానజనకత్వేపిప్రతిజ్ఞాత్వస్య హేతువిషయక
జ్ఞానజనకత్వానియతత్వాత్తన్నియతన్యాయావయవతావచ్ఛేదకానిహేతుత్వోపన
యత్వనిగమనత్వాన్యేవనతుప్రతిజ్ఞాత్వమితినావ్యాప్తిః హేతుబోధకప్రతిజ్ఞానిష్ఠ
తత్ప్రతిజ్ఞాత్వాదేస్తాదృశజ్ఞానజనకత్వ నియతత్వాదవ్యాప్తితాదవస్థ్యమతోవయ
వతావచ్ఛేదకేతి॥ అభావహేతుకవ్యతిరేక్యుదాహరణస్యలింగావిషయకజ్ఞానజన
కస్యసంభవాదుదాహరణత్వస్య తాదృశజ్ఞానజనకత్వానియతత్వాదుదాహరణా
తివ్యాప్తిరతఉదాహరణాన్యేతి॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్హేతుపక్షసాధ్యభేదేన భిన్న
త్వాద్గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాద్యావవ్యాప్తిః తదవస్థైవ తాదృశప్ర
తిజ్ఞానిష్ఠప్రతిజ్ఞాత్వస్య హేతువిషయకజ్ఞానజనకత్వ నియతత్వాత్ హేత్వాదిభే

ద్వయోర్ధన్యేయమేకస్యేతిక్రమేణవ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ
ప్రత్యయః । అత్రస్వనిరూపకవ్యక్తిస్వత్త్వప్రతియోగ్యేవ ఏకపదార్థఇతి
తునసత్ । నిరూపితత్వసంబంధేన తద్విశిష్టస్వత్వస్యైవ సత్త్వాత్ ॥ ఏకమాత్ర
స్వత్వస్యాప్రసిద్ధేః సంబంధవిశేషస్యానన్యకత్వేచగౌరవాత్ ॥ ఇదమత్రావధా
తవ్యమ్॥ నవ్యమతేఉభయానిరూపితస్వత్వేన సంసర్గతావిరహేపి నానుపప
త్తిః । తథాహి ఏకత్వ సంఖ్యావచ్ఛిన్నఏకపదార్థః । ఉభయనిరూపిత స్వత్వ
స్వీకారే ఉభయానిరూపితత్వంపఞ్చర్థః। నానాస్వత్వస్వీకారేస్వత్వాసమానా
ధికరణస్వత్వంతదర్థః ॥ సామానాధికరణ్యంచైకకాలావచ్ఛేదేనైకధర్మివృత్తిత్వ
మితి ॥ ఇదంతుచింత్యతే ॥ ద్వయోర్ధన్యేకస్యేత్యర్థఇత్యపరే షష్ఠ్యర్థాప్రసి
ద్ధ్యాపత్తేః ॥ భట్టాచార్యమతేతునాయందోషఇతి *అభావేతి* అయంనిర్ధూ
మో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదిస్థలీయస్య యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమానిత్యా

...జ్ఞాత ప్వ్యభ దేతు ప్రకృత హేతువిషయక ... యతావయవతా వచ్ఛేదక స్యైవాప్రసిద్ధిర్నానా హేతుక హేత్వవయవాది సాధారణ హేతుత్వా దేరప్యతథాత్వాదిత్యస్వరససూచనాయ కచిదితి ॥ జిజ్ఞాసా ఫలోపధాయకత్వ స్యావ్యాప్తిమాశంక్యాహ *జిజ్ఞాసేతి* ఉదాసీనాతివ్యాప్తివారణాయన్యాయా వయవత్వస్యావశ్యం నివేశనీయతయావాక్యభిన్నాతివ్యాప్త్యప్రసక్తేర్వాక్యప దోపాదాన మనర్థక మిత్యాశంకాయాం వాక్యపదస్యైవ న్యాయావయవార్థ కతామాహ * వాక్యత్వమితి* గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాదావవ్యా ప్తివారణాయలింగావిషయకేతీతి*పూర్వోపదర్శితార్థక మితి*సాధ్యతావచ్ఛేద కావచ్ఛిన్న సాధ్యవిశిష్టపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్షవిషయతాబహిర్భూతలిం గవిషయతాశూన్యార్థక మిత్యర్థః । *అభావహేతుకేతి* వహ్న్యభావ హే తుకేత్యర్థః యోధూమవాన్ స వహ్నిమానిత్యుదాహరణస్య లింగావిషయ కత్వాదితిభావః ॥ భావహేతుకస్య వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య హేత్వభావ త్వేనైవ వ్యతిరేకబోధకతయాన లింగావిషయకత్వసంభవః ఏవమభావహేతుక స్యాన్వయ్యుదాహరణస్య నతథాత్వసంభవః ఇత్యభావహేతుకత్వవ్యతిరేకిత్వా నుధావనం *లింగిసాధ్యమితి*లింగమస్యాస్తీతివ్యుత్పత్త్యాలింగిపదస్యలింగత్వని రూపకార్థకత్వాదితిభావః ॥ వక్ష్యమాణోదాహరణే సాధ్యవిషయకత్వ స త్వాదతివ్యాప్తేరాహ *తద్విషయకత్వమితి* *తద్వాద్విశేష్యకం* *తద్వన్ముఖ్యవిశేష్య కం* నిస్నేహత్వశూన్యత్వం స్నేహవత్త్వాదౌ తు త్వ ఉదాహరణజన్యబోధస్యనలిం గావిషయకత్వసంభవఇతి తత్ప్రకారక ప్రమావిషయత్వ శూన్యత్వానుధావనం

దేః ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యభేదేత్వితితు నవిజాతీయ జ్ఞానజనకత్వరూపప్రతిజ్ఞాలక్షణస్య వైజాత్యాప్రామాణ్యేన దూషయిష్యమాణత్వంసూచితమ్ । సాధ్యాదేరపి హేతు త్వాదాహ *ప్రకృతేతి*సమయసంబంధాదినా జిజ్ఞాసానుదయస్యమూలేవ్యక్తత్వా దాహ *అవ్యాప్తిమితి*తాదృశబహిర్భూతత్వంతచ్ఛాలినిశ్చయత్వసమనియతప్ర తిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వం ॥ అత్ర స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వనివేశేని గమనేజ్ఞేయత్వాద్వాచ్యత్వవాన్సదృశం హేతుత్వంవాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదా చవాతావతివ్యాప్తేర్వాప్యకత్వవ్యాప్యత్వయోర్ని వేశః *ముఖ్యేతి*జలత్వాద్య భావవ్యతియోగితావచ్ఛేదకఘటకతయా జలధానేపినాతిస్తత్వాతివ్యాప్తి పితాద

తచ్ఛభావప్రతియోగికతయా అతిరిక్తమితిహృదయం॥ జలత్వసందేహదశాయాం
జలాన్యత్వస్య సందిగ్ధతయా తత్ప్రకారకప్రమావిషయత్వమపి సందిగ్ధమితి త
చ్ఛూన్యత్వస్య హేతుతయోపన్యాసో న సంభవతీతి ప్రథమసాధ్యే తదుపేక్షితం।
ఉత్పత్తికాలే జలస్యాపి నిస్స్నేహతయా ద్రవ్యత్వసాధ్యక జలాన్యత్వ ప్రకారకప్ర
మావిషయత్వశూన్యత్వహేతుకస్థలాంతరమనుసృతం॥ అత్రోక్తయుక్త్యా జలత్వసా
ధ్యోపేక్షా॥ యత్తు జలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వశూన్యత్వమపి లాఘవాజ్జ
లత్వస్వరూపమేవేతి జలత్వస్య సాధ్యత్వేనోదాహరణజన్యబోధస్య సాధ్యవిషయ
కస్య లింగావిషయకత్వసంభవ ఇతి ద్రవ్యత్వసాధ్యకానుధావనమితి॥ తన్న॥ జలాద్య
న్యత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వశూన్యత్వస్య జలత్వస్వరూపత్వే యన్నద్రవ్యం త
జ్జలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయ ఇత్యుదాహరణజన్యబోధస్యాప్యన్యత్వ ప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకతయా లింగవిషయకత్వేనాసంగతేః॥ పూర్వవద్వ్యాప్యవిషయ
కత్వస్య లింగావిషయకపదార్థత్వే ఉదాహరణస్య వ్యాప్తిబోధకతయా తత్రాలిం
గవిషయకత్వ విశేషణవ్యావృత్తిర్న సంభవతీత్యాశయేన తస్థతే స్థలాంతరే వ్యా
వృత్తిమాహ * లింగేతి * పూర్వోక్తేతి * ఉక్తానుగతరూపావచ్ఛిన్నేత్యర్థః * హే
తువారణాయేతి * ఇతరేషాం త్రయాణాం వ్యాప్తి విషయకత్వేనైవ వారణాదితి భా
వః * ప్రకృతేతి * హేతుతావచ్ఛేదక హేతుత్వవిషయతానాం భేదనివేశే సా
ధ్యస్య హేతుతావచ్ఛేదకాదిరూపత్వే హేతుతావచ్ఛేదకాదివిషయతాభిన్న సా
ధ్యవిషయతాప్రసిద్ధ్యా వ్యాప్తిరితి విశిష్టవిషయతాబహిర్భావనివేశః॥ తాదృశ

వస్థ్యమ్ * జలస్యాపీతి * తథా చావయవిజలే హేత్వసిద్ధిరితి భావః * ఉక్తయు
క్త్యే * సాధ్యస్య జలత్వస్య సందిగ్ధత్వే జలాన్యత్వస్యాపి సందిగ్ధతయా సందిగ్ధ
హేతురపీతి యుక్త్యా। నను పక్షవిషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతాయాః
హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్య ప్రకృతసాధ్యగమకతౌపయికత్వాభావాన్నో
దాహరణవారణం భవతీత్యత ఆహ * ఉక్తేతి * నిరుక్తపంచమవిషయతాంశే త
థావిధవ్యాప్తిమద్ధర్మవిషయతాశూన్యత్వమిత్యర్థః * సాధ్యస్యేతి * అ
యం వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదౌ। నను తద్బహిర్భావస్తన్ని
రూపకత్వాభావః సాక్షాత్పరంపరాసాధారణనిరూపకత్వాప్రసిద్ధ్యా దురితి

విషయతాబహిర్భావః పూర్వవన్నిర్వాచ్యః ॥ నచ తాదృశవిషయతాబహిర్భూ
తవిషయతామాత్రనివేశేనైవ హేతువారణసంభవే సాధ్యాంశనివేశనం వ్యర్థమితి
వాచ్యం ॥ తాదృశవిషయతాన్తర్భూతసాధ్యవిషయతాభిన్నత్వస్యైవాత్ర బహిర్భా
వేనేత్యం తేన వివక్షితతయా దర్శితహేతౌ తాదృశసాధ్యవిషయతాభిన్నహేతు
త్వాదివిషయతామాదాయాతిప్రసంగస్య వారకతయా తత్సార్థక్యాత్ ॥ భేదప్రతి
యోగికోటౌ నివిష్టస్య సాధ్యాంశస్య చాఖండాభావఘటకతయాఽనైయర్థ్యాత్ ॥
యత్ర చ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాం తర్భూ
తసాధ్యవిషయతాయా అప్రసిద్ధిః తత్ర బహిర్భూతత్వాంతమనుపాదేయమేవ శ
బ్దైక్యస్యావివక్షితత్వాదితి నావ్యాప్తిః ॥ తాదృశ విషయతాంతర్భూతత్వసా
ధీయత్వ ఉభయాభావ ఏవ వా బహిర్భావ ఏవేత్యంతార్థః ॥ హేతుతావచ్ఛేదక
హేతుహేతుత్వానాం నివేశస్య ప్రయోజనం క్రమశః ప్రదర్శయతి * తేనేతి * తత్త్వే
నేతి * హేతుత్వేన హేతుత్వత్వేన చేత్యర్థః ॥ హేతుహేతుత్వయోస్తాదాత్మ్యసంబం

ధ ఇత్యత ఆహ * పూర్వవదితి * ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతుత్వవిశి
ష్టహేతుత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతావచ్ఛే
దకత్వమిత్యర్థః ॥ ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ తథావిధనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్న
ప్రతిబంధకతామాదాయావ్యాప్తేర్వ్యాపకత్వనివేశః ॥ జన్యత్వమ్ ॥ నిరూపక
తాసంబంధేన జ్ఞానస్య జ్ఞానజన్యత్వస్యైవ సాధ్యత్వే తద్వత్త్వేన ప్రమీయమాణ
త్వాదితి హేతౌ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకత్వసత్త్వాదవ్యాప్తేర్నిశ్చ
యత్వవ్యాప్యత్వమపి దేయమ్ * విషయతామాత్రేతి * విషయతాశాలిబోధజన
కత్వేత్యర్థః * తాదృశేతి * హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవి
షయతాంతర్భూతాయాః సాధ్యవిషయతాయాః తద్భిన్నత్వేత్యర్థః ॥ అంతర్భూతత్వం త
చ్ఛాలినిశ్చయత్వసమవ్యాపకప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం ॥ వ్యాప్యత్వనివేశప్ర
యోజనం ప్రాగ్వత్ ॥ వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహే
తువిశిష్టహేతువిషయతాంతర్భూతసాధ్యవిషయత్వాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిమాశం
క్య తత్ర లక్షణం భిన్నమేవేత్యాహ * యత్ర చేతి * సర్వత్రైకశబ్దాభిలప్యం లక్షణ
మాహ * తాదృశేతి * తాదృశోభయాభావవిశిష్టసాధ్యవిషయతాశాలిబోధజనక

ధనసాధ్యత్వం బోధ్యం॥ హేతుతావచ్ఛిన్నసాధ్యకస్థలే హేతుత్వేనప్రమీయమాన
త్వరూప ప్రకృతహేతోరపి సాధ్యతావచ్ఛేదకాక్రాంతతయా హేతుజన్య బోధ
స్యసాధ్యవిషయకత్వమక్షతమేవ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట నిరూపితవిషయతావ
త్త్వాంతస్యావివక్షితత్వాదితి హేతు విషయతా బహిర్భావ నివేశ వ్యావృత్తిసంగ
తిః॥ నచ హేతువిషయతాబహిర్భూతత్వనివేశాపేక్షయా సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవి
షయకత్వనివేశనమేవ లాఘవేనోచితమితి వాచ్యం॥ విశిష్టవిషయతా బహిర్భావ
నివేశనీయే హేతువిషయతా బహిర్భావస్య స్వాతంత్ర్యేణానివేశనీయతయా గౌ
రవానవకాశాత్॥ హేత్వంశమనివేశ్య విశిష్టస్య దుర్నివేశతయా విశిష్టనివేశే
నైవ తన్నివేశాత్ హేత్వంశాప్రవేశ ఏవ హేతుతావచ్ఛేదకవిషయత్వహేతుత్వ
విషయత్వయోర్బహిర్భావస్య పృథఙ్నివేశనీయతయా గౌరవాత్॥ ఏవంచ ప్ర
మేయత్వాద్యవచ్ఛిన్న సాధ్యకస్థలేపి హేత్వంశనివేశన ప్రయోజనసంభవాద
యం హేతురిత్యుపలక్షణపరం బోధ్యం॥ లింగవిషయకత్వస్య పూర్వవత్సాధ్య

వాక్యత్వమర్థః * హేత్విత్వితి * అయం హేతురిత్యత్ర హేతోరేవ తా
దాత్మ్యేన సాధ్యత్వం ఇదం హేతుత్వమిత్యత్రచ హేతుత్వస్య తాదాత్మ్యేన
సాధ్యత్వం దీధితికారాభిప్రేతమ్॥ అన్యథా ప్రథమ హేతుత్వస్య సాధ్యత్వేత
త్త్వేన ప్రమీయమాణత్వాదితి హేతుజన్యబోధే హేతుతాంశే హేతుత్వరూ
పసాధ్యాభానాత్॥ ద్వితీయే హేతుత్వత్వస్య సాధ్యత్వే ఉక్తహేతుజన్యబో
ధే హేత్వంశే హేతుత్వత్వరూపసాధ్యాభానాదసంగతేః॥ విశిష్టవిషయతాబ
హిర్భావశ్చ సబహిర్భావత్రయం। కింతు ఏక ఏవ తథాచ సాధ్యతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నవిషయతానివేశమతే హేతుతావచ్ఛేదకబహిర్భూతత్వహేతుత్వబహి
ర్భూతత్వయోరావశ్యకత్వేన గౌరవమితి విశిష్టవిషయతాబహిర్భావనివేశ ఇత్యా
శయేనాహ * విశిష్టేతి * హేత్వంశమనివేశ్య విశిష్టస్య దుర్నివేశతయా విశిష్ట
నివేశే తన్నివేశాదిత్యాహ * స్వాతంత్ర్యేణేతి * గౌరవేతి * హేతుతావచ్ఛే
దకావిసృష్టసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాముదాహృత్య ప్రత్యక్షబోధ్యా॥ తాదాత్మ్యేన ప్ర
మేయసాధ్యకం ద్రవ్యసాధ్యకం వా ధూమాదిత్యాదికం న్యూనతాపరిహారాయద
ర్శయతి * ఏవంచేతి * నను లింగవిషయకత్వస్య సాధ్యవన్నిష్ఠవిశేష్యకత్వార్థ
కత్వం పరిత్యజ్య దర్శితవిశిష్టవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయకత్వరూప గురుత
రారంభః కిమర్థ ఇత్యత ఆహ * లింగేతి * సాధ్యవత్తయా వాస్తవికేత్యాదిః॥

వద్విశేష్యతాఘటకత్వాపగమేవహ్నిమాన్వహ్నిసామగ్రీమత్వాదయం హేతుః
తత్రైవనప్రమీయమాణత్వాత్ అనయోరతిప్రసంగవారణసంభవేపి ఇదం హేతు
త్వమిత్యాదౌ పంచమ్యర్థస్య తాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యతయా సాధ్యప్ర
కారతానిరూపిత విశేష్యతాఘటకత్వేపి స్వరూపసంబంధేన హేతుత్వసాధ్యకస్థ
లే నిరూపితత్వసంబంధేన జ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకజనకతావచ్ఛిన్నపక్షక
స్థలేచ హేతావతివ్యాప్తివారణంనసంభవతీతి గురుతరారంభః॥ లింగివిషయతా
యాః పూర్వోపదర్శితవిషయితాయాబహిర్భావనివేశనం లింగపదస్య ధర్మప
రతాంచ వినైవ లింగబోధకప్రతిజ్ఞావిశేషేఽవ్యాప్తిర్లింగిపదవిషయపదయోః
సాధ్యవద్విశేష్యపరతాంవినైవ దర్శితవ్యతిరేక్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తిం ప్రకా
రాంతరేణవారయతాం మతముపన్యస్యదూషయతి * లింగేతి * నిగమనస్యో
దాహరణస్యచవారణాయనియతాంతద్వయమవయవతావచ్ఛేదకవిశేషణం॥ప్రతి
జ్ఞాత్వోదాహరణత్వయోరపి లింగలింగి విషయకజ్ఞానజనకత్వసామానాధికరణతే
యా అసంభవాదతిప్రసంగాదతస్సామానాధికరణ్యముపేక్ష్యోభయత్రనియతత్వ

---

* జ్ఞానత్వేతి * విషయితాపక్షకజ్ఞానసాధ్యకేతు ముఖ్యత్వపర్యంతప్రయోజనమూ
హ్యమ్ * గుర్వితి * అయంచ లింగావిషయకత్వేత్రి లింగం లింగత్వమితిపక్షే
వ్యాపకత్వవిషయతాఘటితత్వాద్ఘటకత్వఏవ నతు ప్రథమకల్పే ఉదాహరణవిశే
షేఽతివ్యాప్తేరితిబోధ్యమ్ ॥ మతాంతరమవతారయతి * లింగేతి * ధర్మోలింగ
త్వమ్ * దర్శితేతి * యన్నజలం తన్నస్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయః య
న్నద్రవ్యం తజ్జలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయ ఇతిప్రదర్శితేత్యర్థః * నిగమన
స్యేతి * లింగివిషయకజ్ఞానజనకత్వనియతావయవతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వమా
త్రోక్తౌ నిగమనే లింగావిషయకబోధజనకత్వా నియతావచ్ఛేద్యతావచ్ఛేదక
రూపవత్త్వమాత్రోక్తావుదాహరణేచాతివ్యాప్తిరితి దలద్వయంనివేశితమిత్యర్థః
* నిగమనస్యేతి * హేతూపనయయోస్త్వేకతరవిశేషణేనాపి సువారత్వాత్త్వా
గః * ప్రతిజ్ఞాత్వేతి * లింగవిషయకజ్ఞానజనకత్వనియతత్వేత్యత్రసామానాధికర
ణ్యప్రవేశేఽసంభవః॥ గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాంతర్భావేణ ప్ర
తిజ్ఞాత్వస్య తత్సమానాధికరణత్వాత్ ॥ దలాంతరే సామానాధికరణ్యప్రవేశే
తూదాహరణేఽతివ్యాప్తిరిత్యర్థః ॥ ఉదాహరణవిశేషత్వం యన్నజలంతన్ని

ప్రవేశనం॥ ఉదాహరణవిశేషత్వమాదాయాతిప్రసంగవారణాయావచ్ఛేదకాం తం॥ఆదిపదాత్పంచమీవిభక్తిమత్త్వనియతలింగవిషయకజ్ఞానజనకత్వనియతావయ వతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వాదిపరిగ్రహః * రూపాంతరేతి * యద్యపి నిరుక్తస్యా పిరూపస్యాపరిచయాదంతరపదమనర్థకం॥ తథాప్యేత్తాశ్రయభయేన తథావిధ రూపాంతరపరిచయోపేక్షణీయః॥ తచ్చ రూపమనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిష యకశాబ్దధీజనకవాక్యత్వాదికమే తథాచ తస్యైవ తద్ఘటకస్య 'లక్షణత్వసంభ వాద్వ్యర్థవిశేషణతా॥ నచ తస్యవిశిష్యాఘటకత్వాన్నవ్యర్థవిశేషణతేతివా చ్యం॥ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాదిసాధారణస్యావచ్ఛేదకత్వస్య దుర్ఘటతయావి శిష్యైవ తన్నివేశనస్యావశ్యకత్వాదిత్యతిల్లాభాయాంతరపదమ్॥ అత్రచసాధ్యా దిభేదేనాభిన్నప్రతిజ్ఞాత్వం యద్యవచ్ఛేదకత్వేన నివేశ్యతేతదా తస్యప్రకృత సాధ్యవిషయకత్వనియతత్వాసంభవాదప్రసిద్ధిః॥ యదిచ సాధ్యాదిభేదేన భి న్నం తల్ తదా యాదృశసాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞాయాం ప్రకృతలింగబోధకత్వని యతం తత్రావ్యాప్తిరిత్యపి దూషణంబోధ్యమ్॥ ****************

ఇతి గాదాధరీయే ప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్

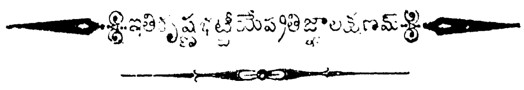

స్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయఇత్యాకారకనిష్ఠ తద్వ్యక్తిత్వాదిరూపవత్త్వాది త్యాదినా హేతుత్వబోధకవిభక్తిసుటితలక్షణపరిగ్రహః * అత్రాశ్రయేతి * అ వయవతావచ్ఛేదకతాగ్రహేఽవయవతావచ్ఛేదకత్వ విశిష్టరూపగ్రహాఽపేక్షి తఇత్యాశయః॥ తథావిధరూపాంతరపరిచయపతామేవలక్షణస్యసుగ్రహతేత్య తఆహ * తథాచేతి * విశిష్యానుమిత్యన్యూనేత్యాదిరూపేణ స్వయం దూ షణాంతరమాహ * అత్రచేతి * స్పష్టః॥ —॥ కేచిత్తు సాధ్యపక్షవిశే షనియంత్రితం నప్రతిజ్ఞాత్వం తథాసతి ప్రతిజ్ఞాపదస్య నానార్థత్వం స్యా త్కింతుజాతివిశేషః కార్యతావచ్ఛేదకత్వాదీనామివ శక్యతావచ్ఛేదకతాయాఅ పి జాతిసాధకత్వాదితివదంతి॥ తన్మతం దూషయతి మూలే * ప్రతిజ్ఞాత్వమి తి * అనతిప్రసక్తపదోపాదానంచ న్యాయబహిర్భూత ప్రతిజ్ఞాసమానాకార వాక్యసాధారణ్యశంకావారణాయ * తాంత్రికేతి * శక్యతావచ్ఛేదకత్వైవజాతి సాధికావ్యవహారస్తు తాంత్రికేషు ప్రసిద్ధఇతిభావః * దేవదత్తప్రభవత్త్వాదిన్వే

తి * దేవదత్తప్రభవతావచ్ఛేదక వైజాత్యే నేత్యర్థః ॥ అథైతద్వైజాత్యం దేవద త్తజన్యపంచాశద్వర్ణానుగతం తథాచైతద్వైజాత్యం విహాయప్రతిజ్ఞాత్వం య జ్ఞదత్తోచ్చరితప్రతిజ్ఞాయాం ప్రతిజ్ఞాత్వం విహాయ నిరుక్తవైజాత్యముదాసీనవక్త్రే దేవదత్తోచ్చరితప్రతిజ్ఞాయాం చ తద్ద్వయసమావేశరూపసంకర ఇతి న సంభవతి ॥ నిరుక్తవైజాత్యస్యైవ సిద్ధాంతేఽంగీకర్తుమశక్యత్వాత్ ॥ తస్య పంచాశద్వర్ణా నుగతతయా కత్వగత్వాదినా సంకరాత్ ॥ తాదృశవైజాత్యం విహాయ కత్వా దియజ్ఞదత్తోచ్చరితకకారాదౌ కత్వాదికం విహాయ తాదృశవైజాత్యం దేవదత్తో చ్చరిత ఖకారాదౌ దేవదత్తోచ్చరితకకారాదౌ కత్వ తాదృశవైజాత్యయోః సమావేశాత్ ॥ యది చ పంచాశద్వర్ణేషు దేవదత్తప్రభవతావచ్ఛేదక వైజాత్య మేకమనుగతం న స్వీక్రియతే యేనోక్తదోషస్స్యాత్ కింతు దేవదత్తమాత్రోచ్చ రితకకారమాత్రసామాన్యేవ । ఏవంచ దేవదత్తమాత్రోచ్చరితకకారసామాన్యవృ త్తివైజాత్యం విహాయ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య యజ్ఞదత్తోచ్చరితప్రతిజ్ఞాదౌ ప్రతిజ్ఞాత్వం తాదృశవైజాత్యస్య దేవదత్తమాత్రోచ్చరితకకారేసత్వాత్ ॥ దేవదత్తోచ్చరితకకా రఘటితప్రతిజ్ఞాయాముభయోః సమావేశ ఇతి సాంకర్యముచ్యతే, తదా కత్వాదిశ మాదాయైవ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య సాంకర్యం సంభవతి ॥ కత్వం విహాయ ప్రతిజ్ఞాత్వం క కారఘటితప్రతిజ్ఞాయాం ప్రతిజ్ఞాత్వం విహాయ కత్వముదాసీనకకారేకకారఘటి తప్రతిజ్ఞాయాం సమావేశాదితి దేవదత్తప్రభవత్వానుధావనమసంగతమేవేతి చేత్ మైవమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య జాతిత్వవాదిభిరేః దేశాతివ్యాప్తివారణాయ వ్యాసజ్య వృత్తిత్వం స్వీకార్యం । అంశికత్వం చ నవోపాయ మల్యయస్యాపరికల్ప్యం । వై జాత్యమపి న్యాయాంతర్గతపర్వతో వహ్నిమానితి వాక్యోదాసీన పర్వతోవ హ్నిమానితి వాక్యసాధారణం । దేవదత్తమాత్రోచ్చరిత పర్వతోవహ్నిమానితి వాక్యవృత్తిరేకం ఏవంచ దేవదత్తమాత్రోచ్చరితవాక్యవృత్తితాదృశవైజాత్యం వి హాయప్రతిజ్ఞాత్వం యజ్ఞదత్తోచ్చరితపర్వతోవహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞాయాం ప్రతి జ్ఞాత్వం తాదృశవైజాత్యం దేవదత్తోచ్చరితోదాసీనపర్వతోవహ్నిమానితి వా క్యే తదుభయసమావేశశ్చ దేవదత్తోచ్చరితన్యాయాంతర్గతపర్వతోవహ్నిమా నితిప్రతిజ్ఞాయాం కల్పితవైజాత్యమపి వ్యాసజ్యవృత్త్యేవేతి ఏకధర్మావచ్ఛిన్న పర్యాప్తత్వయోస్త్వేకత్ర సమావేశ ఇతి కల్పితవైజాత్యానుసరణం ॥ ఏవంచ క

ల్పితవైజాత్యస్య ప్రతిజ్ఞాత్వస్యచ కత్వాదినా సహ నైకధర్మావచ్ఛిన్నవర్ణాత్మ
త్వరూప ఏకత్రసమావేశః । కత్వాదీనామవ్యాసజ్యవృత్తిత్వాదితి న తత్సాంకర్య
శంకావకాశః * ఏతేనేత్యాది * వృత్త్యంతమవృత్త్యంతంచ పరిచాయకంతే
నైకదేశస్య ప్రతిజ్ఞా తదితరసముదాయస్య చ వ్యుదాసః * సాధనాంగమ్ * న్యాయ
ఘటికా * పక్షపరిగ్రహః * పక్షే సాధ్యగ్రహః * ప్రమాణం * జ్ఞాపకం * ప్రాథమ్యా
త్ * ప్రథమముచితత్వాత్ * సమయబంధః * సదృష్టాంతోదాహరణేన శబ్దాని
త్యత్వం సాధనీయమిత్యాదిసంకేతాభిప్రాయః । శబ్దానిత్యత్వం సాధయేత్యాకాం
క్షాయాం శబ్దానిత్యత్వం కథమితి ప్రశ్నే వాదినః ప్రతివాదినః । యద్యపి విప్రతిప
త్తిః తత్సంశయోత్తరం పర్వతే వహ్నినిర్ణయో జాయతామిత్యేకతరకోటికనిర్ణ
యేచ్ఛైవయుక్తా తథాపి ప్రతివాదివన్మధ్యస్థస్యాపి పర్వతస్యవహ్న్యభావత్వప
వనిర్ధారాత్కోవహ్నిమానిత్యేవాకాంక్షేతి ప్రదర్శనాయ వాదిన ఇత్యస్యాప్య
భిధానం ॥ తథాచానిత్యః క ఇత్యేవాకాంక్షాబోధ్యా । యద్వా హేత్వర్థా
న్వయాయ యదిసాధ్యవానిత్యేవ ప్రతిజానీయాత్తదా కో వహ్నిమానితి జిజ్ఞాసా
స్యాదతః పక్షః సాధ్యవానితి ప్రతిజ్ఞాకార్యేతి దీధితికారాభిప్రాయః । సాధ్యం
హేతూపన్యాసేన * సాధ్యనిర్దేశః * ప్రతిజ్ఞా ॥ తథాచ హేత్వవయవార్థస్య సా
ధ్యేఽన్వయం వినా జిజ్ఞాసానివృత్త్యసంభవాత్ సాధ్యోపస్థితయే ప్రతిజ్ఞాఽఽ
వశ్యకీతి భావః * అతిప్రసంగాత్ * పదానుపస్థితస్య విశేష్యతయాఽన్వయే ద్ర
వ్యత్వావచ్ఛిన్నేఽపి ధూమాదిత్యాది హేత్వవయవార్థాన్వయప్రసంగాత్ * ప్ర
తివాదీతి * ఉక్తవిప్రతిపత్తిరభావకోటావేవ ప్రమాణమితి । విరుద్ధప్రతిపత్తి
జనకవాక్యేనేత్యర్థః । యది విప్రతిపత్తిపదం తదేకదేశపరం తదా నేత్యా
కారకప్రతివాదివాక్యమేవ ప్రతివాదివిప్రతిపత్తిరితి బోధ్యమ్ * ప్రమాణాదీతి *
న్యాయమతేనైన మయా శబ్దానిత్యత్వే ప్రమాణం వక్తవ్యమిత్యాది సమయబంధే
నేత్యర్థః । సర్వమిదం తయోరావశ్యకత్వే స్యాత్తదేవ నేత్యత ఆహ * పరేతి *
నిరాకాంక్షత్వాదితి * జనితాన్వయబోధకత్వాదితి భావః * శంకతే * న చేతి * అ
వయవాంతరాణామ్ * ఉదాహరణాదీనామ్ * అతదర్థత్వాత్ * హేత్వన్వయ
యోగ్యసాధ్యోపస్థాపకత్వాసంభవాత్ । పక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యస్యైవ హే
త్వన్వయయోగ్యత్వాదితి భావః * తదనుపస్థానాత్ * ప్రాక్ నిగమనోపస్థానాసం

౯౫॥ *నిగమనవారణాయేతి* ప్రతిజ్ఞోదాహరణోపనయవిశేషాణాం వివక్షణీయ
భవాత్ ॥ కథాయామాకాఙ్క్షాక్రమేణైవాభిధానాదితి భావః। అవయవాంతరే
ణేత్యాదిమూలం క్వచిన్న దృశ్యతే *అవయవాంతరేణ* ఉపనయేన। వ్యతిరే
క్యుదాహరణే సాధ్యవాచకపదాభావాచ్ఛంకాయాస్తుచ్ఛత్వమితి ఉదాహరణ
త్యాగః *ఆక్షేపాత్* ఉపనయే ప్రతీతస్యార్థానుపపత్త్యా సాధ్యవత్తయా ప
క్షానుమానాదిత్యర్థః। తథాచ తేన హేత్వన్వయయోగ్యసాధ్యోపస్థితిరితి భా
వః *సాధ్యాన్వయ ఇతి* సాధ్యే హేత్వవయవార్థాన్వయే ఉదాహరణానంత
రం సాధ్యవ్యాప్యవాన్ క ఇత్యాకాంక్షయోపనయాభిధానమిత్యర్థః॥ దూష
ణాంతరమాహ *తస్మాదితి* ఉపనయాదిత్యర్థః। పక్షస్యసాధ్యవత్త్వం వి
నాపి తద్వ్యాప్యవత్త్వప్రతీతిసంభవాదితి భావః। అయంచ అపూర్వస్య వాచ్య
తాం వినా యాగస్య కామికర్తవ్యతాబోధస్యభావినః అనుపపత్త్యా మీమాంస
కైరుపేతః। ప్రతీతిసాధ్యవ్యాప్యవత్త్వాన్యథానుపపత్త్యా సాధ్యవత్త్వకల్పనస్యో
పనయోత్తరకాలీనతయా హేత్వవయవప్రయోగ ఏవ నభవేదితి భావః। పదోప
స్థితార్థస్యైవ శాబ్దబోధే భానాత్ తథావిధపక్షస్యసాధ్యవత్త్వమప్రయోజక
మిత్యపి ద్రష్టవ్యమ్। నిబంధనకృతాం మతమాహ *అన్యేత్వితి* *న కాంక్షా*
న ప్రశ్నః *విశిష్టే* శబ్దానిత్యత్వగ్రాహకత్వవిశిష్టే* సశక్యాభిధానమ్ * నవిశిష్ట
బోధాభిప్రాయప్రయుక్తహేత్వవయవేన బోధయితుం శక్యం * వాదీతి *వా
దిప్రతివాదినోస్సాధ్యవివాదే వస్తుగత్యా యత్సాన్యస్యంతత్ప్రశ్నాభావాదిత్యర్థః

౯౦॥ అన్యథా॥ ప్రతిజ్ఞాం వినా॥ నను హేతువిభక్తిమత్త్వమిత్యస్య హే
తుత్వబోధకవిభక్తిమత్త్వమిత్యర్థః తత్ర ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వ
హ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయాం యోయో ధూమవాన్ స వహ్నిమాన్ యథా ధూమాత్
ద్వహ్నిమన్మహానసమిత్యుదాహరణే పర్వతో ధూమాదాలోకవద్వృత్తివహ్ని
మానిత్యాదిస్థలీయధూమాదాలోకసమానాధికరణవహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యు
పనయే చ కింవాలోకాద్వహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞోదాహరణోపనయేషు చాతివ్యా
ప్తేరకథనేన న్యూనతేత్యాశంక్యాహ గాదాధర్యాం *ప్రతిజ్ఞేతి* వివక్షణీయేతి*

హేతువిభక్తిమత్త్వవిశేషణేన వారణసంభవాన్నతదుక్తం॥ నను సాధ్యావిషయకబోధజనకత్వనివేశే వహ్నిమాన్వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాద్యుక్తహేతావవ్యాప్తిరత ఆహ * సాధ్యావిషయకత్వం చేతి * బహిర్భావేనేతి * వివక్షణీయమితి శేషః ॥ సాధ్యాంశోపాదానం హేతువిభక్తిమత్త్వదలసార్థక్యాయ॥ ఏతత్కల్పే తాదృశసాధ్యావిషయకత్వప్రతియోగికోటౌ సాధ్యాంశముపాదాయదలాన్తరోపాదానం ప్రక్షాలనాద్ధీతి న్యాయేన సందర్భవిరుద్ధమతఃకల్పాంతరమాశ్రియతి * పూర్వేతి * తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాది నిగమనే మత్వర్థాద్యంశఏవ సాధ్యస్యవిశేషణతయా అతివ్యాప్తిరిత్యతః సాక్షాత్పరంపరాసాధారణేతి ॥ తథాచ తత్ర సాధ్యస్య పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వాన్నదోషః॥ హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ ప్రమేయత్వాదిసాధ్యకే హేత్వవయవేఽవ్యాప్తిః హేతుతావచ్ఛేదకీభూతసాధ్యస్య పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వాదతః పూర్వోపదర్శితేతి॥ ప్రకృతసాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే యాదృశయాదృశం పక్షాంశే సాధ్యస్య విశేషణత్వం తాదృశేత్యర్థః ॥ తచ్చ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధా

తథాచోక్తస్థలేషు యథాశ్రుతార్థేఽతివ్యాప్తిరగ్రేవక్ష్యమాణ పరిష్కృత హేతువిభక్తిమత్త్వనివేశేఽభావాన్నిగమనమాత్రానుసరణమితి ॥ నను తాదృశవిషయతాబహిర్భూతవిషయతాశూన్యత్వమేవాస్తుకిం సాధ్యాంశనివేశేనేత్యత ఆహ * సాధ్యాంశేతి * అఖండాభావఘటకసాధ్యాంశానివేశేఽగ్రిమవ్యతిరేక్యుదాహరణస్య నిరుక్తవిషయతాబహిర్భూతవిషయతాశాలిబోధజనకత్వేనైవవారణసంభవాత్తద్వైయర్థ్యంస్యాత్ ॥ నచ విషయాంతర్భూత సాధ్యవిషయతాభిన్నాతాదృశవిషయతాంతర్భూతత్వ సాధ్యవిషయతోభయాభావవతీ వాయాసాధ్యవిషయతాతచ్ఛూన్యత్వమిత్యర్థోఽస్త్వితివాచ్యం॥ద్వితీయస్యసాధ్యస్యాసంభవవారకత్వేపి ప్రథమస్యతేస్యాఖండాభావ సంపాదకత్వా నపాయాద్గౌరవస్యత్వాధిక్యాత్ * దలాంతరం * హేతువిభక్తిమత్త్వదళం ॥ ఇదంతుబోధ్యం ॥ పూర్వోపదర్శితేత్యాద్యగ్రిమస్యానుషంగపక్షాభిప్రాయకతయాఽనుషంగపక్షే ఇదమేవసాధ్యావిషయకత్వమావశ్యకం । అవతారికాయాం అనుషంగ పక్షేబోధ్యేతి * పూర్వేతి * ప్రతిజ్ఞాలక్షణేత్యర్థః * ప్రకృతేతి * అత్రపూర్వోపదర్శితప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వంననివేశ్యం నిగమనాతివ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * తచ్చేతి * తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్న పక్షవిశేష్యతా

వచ్ఛిన్నం సాక్షాత్పక్షనిరూపితం పక్షాంశే అభేదాదిసంబంధేన విశేషణతావచ్ఛిన్నసంబంధ్యాదినిరూపితంచ తాదృశవిశేషణతాత్మకసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వం సముదితార్థః॥ అయంవహ్నిమాన్ వహ్నిమత్పర్వతాన్యత్రిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదిహేతావవ్యాప్తివారణాయప్రకృతేతి, పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నార్థకమ్॥ నచైవమననుషంగపక్షే నిగమనజన్యబోధేసాధ్యస్యపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నావిశేషణత్వాదతివ్యాప్తితాదవస్థ్యమితివాచ్యమ్ ॥ అననుషంగపక్షే పక్షనిష్ఠము

నిరూపితసాధ్యప్రకారతాయాఃప్రకృతపక్షవిశేష్యతానిరూపితాభేదసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతా సంబంధ్యంశే నిరూపితత్వసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యప్రకారతాయా అనుగతరూపేణశూన్యత్వం తథాచ నిగమనజన్యబోధీయ సాధ్యవిషయతాయాః తాదృశవిషయతానిరూపితసంబంధవిషయతానిరూపితవిషయతా రూపత్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి వహ్న్యాదిసాధ్యకనిగమనవారణాయైకవిధసాధ్యావిషయకత్వ నివేశేపీతరభేదాది సాధ్యకనిగమనానాం వారణాయతాదృశతాదృశసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వకూటంద్రష్టవ్యమ్। హేతుత్వంప్రమేయంప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతుజన్యబోధేహేతుత్వే ఆధేయతాసంబన్ధేన విశేషణతాపన్న ప్రమేయాంశేఏవప్రకారత్వం నతుఅభేదసంబన్ధేన విశేషణతాపన్నప్రమేయాంశే ప్రకారత్వం ప్రమేయత్వస్యేతినావ్యాప్తిః *సాక్షాత్* పచతీత్యాదౌ ఏతచ్చపరం పరాసాధారణనిరూపితత్వంనాస్తీతిసూచకమ్ *పక్షాంశేఇత్యాది* వహ్నిమానిత్యాదౌ *పక్షతేతి* నన్వయంవహ్నిమాన్ వహ్నిమత్పర్వతాన్యత్రిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదౌ హేతావవ మవ్యాప్తిరితిచేన్న । సిషాధయిషయాన్యాయప్రయోగానంగీకారాత్ । తదంగీకారేతుప్రకారతావచ్ఛేదకతానాపన్నత్వేన పక్షతావచ్ఛేదకంవిశేషణీయమ్ । ఏతేనపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యసాధనస్యోద్దేశ్యత్వేతత్సామానాధికరణ్యేన సాధ్యస్యహేతుఘటకత్వేసిషాధయిషాయాఅనపేక్షణేపి నక్షతిః ॥ కేచిత్తు తదవ్యాప్తివారణాయపక్షముఖ్యవిశేష్యత్వస్యావశ్యకతయా పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వంవ్యర్థమేవేత్యాహుః *అననుషంగపక్షేతి* ఇదంవిశేషణం అనుషంగపక్షేనిగమనసామాన్యవారకం నత్వననుషంగపక్షే ఏతత్పక్షేహిపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వ వినక్షాత్యాగేపి వహ్నిమదన్యత్రిధర్మశూన్యత్వాదితి హేతుసంగ్రహాయ ముఖ్యవిశేష్యతాపాదా

్యవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాపన్నత్వరూపం పక్షవిశేషణతాపన్నత్వం య
దినివేశ్యతే, తదా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వావివక్షణేపి తస్మాదితరేభ్యోభి
ద్యత ఇత్యాదినిగమనాతివ్యాప్తేరశక్యపరిహారతయా ఏతత్కల్పస్యానుషంగపక్షా
భిప్రాయకత్వాత్ ॥ అయం ధూమాభావవాన్ వహ్న్యభావాదిత్యాదౌ యో
యోధూమవాన్ సవహ్నిమానిత్యాదేర్వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య యథాశ్రుతహే
తువిభక్తిమత్త్వనివేశనేనాపి వారణసంభవాద్వివక్షణీయస్య ప్రకృతసా
ధ్యాన్వయబోధనక్షమార్థోపస్థితిప్రయోజకహేతువిభక్తిమత్త్వస్య వ్యావృత్తిస్థల
మాహ * ఇదమితి * ఉదాహరణస్య సాధ్యావిషయకత్వరక్షణాయ అభావసాధ్యకా
నుధావనం ॥ హేతువిభక్తిపదస్య జ్ఞాపకత్వరూపహేతుత్వబోధకవిభక్త్యర్థ
కత్వే ప్రథమోదాహరణే నాతివ్యాప్తిః తత్ర జనిధాత్వర్థోత్పత్త్యన్వితప్రయో
జ్యత్వస్యైవ పంచమ్యర్థత్వాదతస్స్థలాంతరమాహ * అయమితి * వ్యతిరేక్యు
దాహరణస్యేతి * యద్దండాజ్జాతం తద్దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాభావవత్ యో
యోధూమాదాలోకవాన్ స ఆర్ద్రేంధనవానిత్యాద్యాకారకస్యేతి శేషః ॥ సా
ధ్యావిషయకత్వరక్షాయై వ్యతిరేకిపర్యంతానుధావనం ॥ యద్యప్యన్వయ్యుదాహ

ణేపి తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాదికంకతిపయనిగమనమేవ వార్యతే నసర్వం తస్మాదిత
రేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదౌ భేదాశ్రయతాయా ఏవాఖ్యాతార్థస్య ముఖ్యత్వేన
భానాదితి భావః * ఏతత్కల్పస్య * ద్వితీయకల్పస్య ॥ అయం తస్మాదితరేభ్యో
భిద్యత ఇత్యనుషంగపక్షః * యద్దండాదితి * దండసంయోగాజన్యత్వమాత్రో
క్తౌ దండరూపేవ్యభిచారవారణాయ ద్రవ్యత్వనివేశః । ద్రవ్యత్వమాత్రస్య ఘటా
దౌ వ్యభిచార ఇతి దండసంయోగజన్యత్వనివేశః । యద్దండాజ్జాతం తద్దండసం
యోగాజన్యద్రవ్యమితి తు నోదాహరణం దండరూపే వ్యభిచారాత్ । హేత్వభా
వాలాభాచ్చ దండరూపే చ దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాభావసత్త్వాన్న వ్యభి
చారః । సిద్ధాంతే తు విశిష్టాభావస్యాతిరిక్తతయా వ్యాపకత్వమ్ । అనతిరిక్తత్వే తు
వైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వేన వాచ్యం * అన్వయ్యుదాహరణస్యే
తి * యద్దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వవత్ తన్నదండాజ్జాతమిత్యాదేః వహ్ని
మాన్ ధూమాదిత్యాదిస్థలీయస్యైవ వా ఏవంచాన్వయ్యుదాహరణ ఏవాతివ్యాప్తి
సంభవే వ్యతిరేకిపర్యంతానుధావనం వ్యర్థమిత్యాశయః । అత్ర యద్దండాజ్జాత

రణస్య సాధ్యవిషయకత్వేపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యవిశేషణత్వావచ్ఛి వ్యావృత్తిస్తదవస్థైవ ద్వితీయకల్పే ॥ తథాపి ప్రథమకల్పే వ్యావృత్తిఘటనా య అభావసాధ్యకవ్యతిరేక్యనుసరణం।పీతాదృశోదాహరణస్యసాధ్యాన్వితస్వా ర్థబోధక పదశాలిత్వనివేశనేనైవ వారణసంభవాత్తాదృశవిభక్తిమత్త్వపర్యంత స్య వ్యావృత్తిస్థలమాహ * హేతుత్వపక్ష ఇతి*సాధ్యాన్వితేతి*నిగమనోపస్థా ప్య సాధ్యాన్వితేత్యర్థః ॥ విశేషణతయా సాధ్యాన్వితత్వస్యావివక్షణాదితిభా వః ॥ నచోపనయె వ్యాప్తిఘటకతయా సాధ్యవిషయకత్వసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః ప్రసజ్యతే 'అనుషంగపక్షే నిగమనోపస్థాప్య సాధ్యేనసమమిదంపదార్థస్య హేతుత్వస్యాసన్వయాదవ్యావృత్తిదానస్యానుషంగపక్షాభిప్రాయకతయా అ

త్వాభావాభావవత్ద్ధ డ సంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాభావవదితి వ్యతిరేక్యుదాహ రణస్యాపిసంభవాదన్వయిపదంచింత్యమ్ । ప్రథమకల్పే బహిర్భూత సాధ్యవిష యతాసత్త్వాదేవాతివ్యాప్త్యభావాద్ద్వితీయకల్పఇతి ॥ ననుసాధ్యవిషయతా ని రూపితస్వార్థవిషయతాకబోధోననివేశ్యతే యేనోక్తదోషవారణాయవిభక్తి నివేశః స్యాత్ కింతుసాధ్యవిశేష్యతానిరూపితస్వార్థప్రకారతాకబోధ ఏవవి భక్తిత్వానివేశేన లాఘవాదిత్యతఆహ * విశేషణేతి * తద్ధవిభక్తిత్వనివేశాను రోధేన విశేషణత్వస్యైవ నివేశోనాస్తీతిభావః ॥ అత్ర దీధితికారాణాం హే తుత్వమభిధేయం ఇతరద్భిన్నంవాహేతుత్వాదిత్యాదిస్థలీయోపనయెవిభక్తివ్యా వృత్తిప్రదర్శనం కింప్రథమకల్ప.కింవాద్వితీయకల్పమభిప్రేత్య ఉభయథాపినసం భవతీత్యాశంకతే * నచేతి * వ్యాప్తిఘటకతయేతి * ఇతరభేదసాధ్యకేప్యుప నయేఅన్వయవ్యాప్తిప్రవేశమభిప్రేత్యద్వితీయకల్పాభిప్రాయకత్వం చేదవ్యా వృత్తిదానస్యాచ్యతే తదాతివ్యాప్తిలాపనం నాస్తీత్యాహ *అనుషంగపక్షఇతి* *ఇదంపదార్థస్య* ఉపనయఘటకేదంపదార్థస్య॥ఏతేన సాధ్యాన్వితస్వార్థ బోధకపదశాలిత్వమాత్రేణైవవారణముక్తం *అనన్వయాత్ *భిన్నవాక్యత్వేనే త్యాదిః ॥ నహూపనయఘటకాయంపదస్యావృత్తిరేవానుషంగః తథాచ నిగమ నోపస్థాప్య సాధ్యాన్విత స్వార్థబోధకత్వం హేతుత్వ బోధకోక్తోపనయ ఘటకాయం పదస్యాక్షతమేవేతి వ్యావృత్తిస్సమ్భవతీతి చెన్న ॥ ఉపనయఘట కాయంపదసదృశపదాంతరస్యావృత్తిరేవానుషంగః । నహూపనయఘటకస్యైవా

ననుషంగపక్షేచనిరుక్తవిశిష్టవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వస్యై
వసాధ్యావిషయకత్వపదార్థతయా పక్షవిశేషణతయా సాధ్యావిషయకత్వస్యా
ప్రయోజకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ ఉపనయపదస్య ఇతరత్వవ్యాపకీభూతాభావప్రతి
యోగిమదిదమిత్యాద్యాకారకాభావసాధ్యకవ్యతిరేక్యుపనయపరత్వాత్ * ప్ర
కృతసాధ్యేతి * ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధప్రయోజికా కాంక్షాదిమద్ధేతు
విభక్తిమత్త్వమిత్యర్థః ॥ ఉపదర్శితస్థలేచ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యాలోకాభావాది

వృత్తిస్తథేతిద్వితీయకల్పే అతివ్యాప్త్యలగ్నకలేత్యాశయః॥ నచ తథాపినిగమ
నఘటకాయంపదస్య యోఽర్థః స ఏవోపనయఘటక తత్పదస్యాపీతి ద్వితీయక
ల్పే సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వ సంభవాదతివ్యాప్తిర్లగ్నైవేతివాచ్యమ్ ॥
స్వజన్యపదార్థోపస్థితిసహకారేణ సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వాసంభవాదతి
వ్యాప్త్యలగ్నకత్రైవేత్యాశయాత్ ॥ తథాపి పక్షవిశేషణతయా సాధ్యవిషయత్వ
మాదాయవ్యావృత్తిస్స్యాదిత్యతఆహ * అననుషంగపక్షేచేతి * అప్రయోజక
త్వాదితి * తస్యానుషంగపక్షాభిప్రాయకత్వాదితిభావః * అభావసాధ్యకేతి *
హేతుత్వ పక్షకేతిరభేదసాధ్యకహేతుత్వత్వాది హేతుకేత్యర్థః * ప్రకృతే
తి * అయంనధూమాద్గుణత్వాభావవాన్ రూపత్వాదిత్యాదౌయః ధూమాద్గు
ణత్వాభావవాన్ సరూపత్వాభావవానిత్యుదాహరణస్యధూమాద్గుణత్వాభావ
స్య యఃకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావః విషయతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావః
విశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావోవాతస్యవిశేషణతాసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభా
వస్యసాధ్యత్వేకాలత్వాదౌ హేతౌయః ధూమాద్గుణత్వాభావస్యయఃకాలికసం
బన్ధావచ్ఛిన్నాద్యభావవాన్ సకాలత్వాభావవాన్ ఇత్యాద్యుదాహరణస్యచ
వారణాయప్రకృతేతి * స్వార్థబోధజనకేతి * స్వార్థధీనప్రయోజకేత్య
ర్థః। క్వచిత్తథైవపాఠః। శాబ్దబోధస్వరూపయోగ్యహేత్వవయవసంగ్రహా
యఆకాంక్షాదీతి ॥ నిరుక్తసాధ్యవిషయత్వశూన్యశాబ్దబోధజనకత్వంకేవల హే
త్వర్థబోధమాదాయసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వంతు ప్రతిజ్ఞాహే
త్వర్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధమాదాయేతి ఏకథాశాబ్దబోధనివేశేనసంభవతీతి ధ్యే
యం ॥ యద్యపి సాధ్యాన్వితస్వార్థభానప్రయోజకాకాంక్షాసాధ్యవాచకపదే
నైవేతితన్నివేశస్తువ్యర్థః॥ తథాపి ధూమాదాలోకవానితిపూర్వోక్తోదాహరణె

రూపసాధ్యాంశే పంచమ్యర్థాన్వయాన్నాతివ్యాప్తిరితి భావః॥ నన్వేవం హేతుపదమనర్థకం సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిశాలినో హేత్వతిరిక్తావయవస్య సాధ్యవిషయకత్వనియమేనాతిప్రసంగానవకాశాత్ ॥ నచ పక్షవిశేషణతయా సాధ్యావిషయకత్వనివేశపక్షే జ్ఞానాదిసాధ్యకే యఇచ్ఛతి స జానాతీత్యుదాహరణే జ్ఞానాదిరూపసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకాఖ్యాతవిభక్తిశాలిని విశేషణవిభక్త్యంభేదార్థకత్వమతే ప్రమేయత్వాదిపక్షకప్రమేయత్వాదిసాధ్యకోపనయే పక్షీభూతసాధ్యాన్వితాభేదబోధకప్రమావిభక్తిశాలిని చ అతివ్యాప్తివారణాయ హేతుపదోపాదానమావశ్యకమితి వాచ్యమ్ ॥ పక్షవిశేషణతయాసాధ్యావిషయకత్వనివేశపక్షే హేతుపదోపాదానేపి యో యో ధూమవాన్ స వహ్నిమాన్ యథా ధూమాద్వహ్నిమన్మహానసమితి సదృష్టాంతోదాహరణేఽతివ్యాప్తేః తద్వారణాయ ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితార్థబోధకత్వస్యావశ్యం నివేశనీయతయా తాదృశోదాహరణోపనయయోః తథావిధ సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వవిరహేణాతిప్రసంగానవకాశాదిత్యత ఆహ * హేత్వితీతి * ఇదముపలక్షణం ॥ పక్షవిశేషణతయా సాధ్యావిషయకత్వనివేశకల్పే

ఆద్రేంధనసమాన్యత్వాదితియాపంచమీతిస్యాః సాధ్యాన్వితస్వార్థవిషయతాప్రయోజకత్వేతత్త్వేన ధర్మివిషయోదాహరణఘటకపంచమ్యా అపి ప్రయోజకత్వాదతివ్యాప్తిరతః ఆకాంక్షాప్రకృతిసమభివ్యాహారరూపా నివిష్టా। ఆదినా యోగ్యతాతాత్పర్యపరిగ్రహః। తత్ర యోగ్యతా స్వార్థరూపవిశిష్టవిషయకత్వం నతు స్వార్థఘటకపదార్థీయనిరూప్యనిరూపకభావాపన్న విషయతాకూటం తేన పర్వతో వహ్నిమాన్ ద్రవ్యాదిత్యాదిస్థలే ద్రవ్యాదిత్యాదౌ నాతివ్యాప్తిః। ద్రవ్యనిష్ఠస్వజ్ఞానజనకధర్మాన్యజ్ఞానవిషయత్వానిరూపకత్వ బోధస్య భ్రమాన్యత్వావగాహిత్వేపి తాదృశవిశిష్ట విషయకత్వాత్ తాత్పర్యంచ నిస్తాత్పర్యకశుకాద్యుక్తస్యార్థాంతరపరస్య చ ధూమాదిత్యాదివాక్యస్య వారణాయ ॥ అనుషంగపక్షే హేతుపదసార్థక్యం శంకతే * నచేతి * విశేషణేతి * ప్రమేయవ్యాప్యవాచ్యత్వవదిదమిత్యుపనయే ఇదమంశే అభేదస్య విశేషణత్వాత్పక్షీభూతసాధ్యాన్విత స్వార్థబోధకత్వం ప్రథమావిభక్తేరిత్యతివ్యాప్తిరిత్యర్థః * యో య ఇతి * ధూమాద్వహ్నిమన్మహానసస్తద్భిన్నశ్చ ధూమవాన్ ధూమాద్వహ్నిమన్మహా

విభక్తిమత్త్వమపి నోపాదేయమ్ ॥ తత్కల్పస్యానుషంగపక్షపరతయా తత్ప క్షే ఉపనయస్య నిగమనైకవాక్యతావిరహేణ సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకపద శాలిత్వాభావాద్దర్శితవిభక్తిపదవ్యావృత్తేశ్చ అననుషంగపక్షఏవ సంగతేస్తత్క ల్పే వ్యావృత్త్యభావాదితి కేచిత్ ॥ వస్తుతస్తు అనుషంగపక్షే ఉపనయస్థస్యైవ పక్షబోధకేదంపదస్య నిగమనఘటకీభూయ సాధ్యాన్వితార్థబోధకతయా తా

నస్తద్భిన్నః ధూమవ్యాపకవహ్నిమాంశ్చేతిబోధః । వ్యాపకతాయామానస బోధవిషయతాపక్షేధూమాద్వహ్నిమన్న హానసోవహ్నిమానితి బోధానుదయా త్ ॥ అథవహ్నేరుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకకోటి నివిష్టతయాతథావిధబోధేన బాధక మితిచేన్న ॥ రక్తదండవాన్ దండవానిత్యాదౌశాబ్దబోధవారణాయదండవతః టవాన్ దండవానిత్యాదేః సంగ్రహాయచావచ్ఛేదకవిశేషణతాపన్నోద్దేశ్య తావచ్ఛేదకతాయా ఎవబాధకత్వాదితి ॥ యేతూద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్య ధికరణస్య విధేయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వే శాబ్దబోధః రక్తదండ వాన్ దండవానిత్యాదావపిదండవాన్ రక్తదండవానితివత్ భవత్యేవేతివదంతి తేషాముక్తబోధోభవత్యేవేతి ॥ ఇదమిత్యాది కేచిదిత్యంతం మతాంతరమ్ ॥ అననుషంగపక్షేప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూ తసాధ్యవిషయతాశూన్యశాబ్దబోధజనకత్వేసతి సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభ క్తిశాలిత్వంలక్షణమ్ ॥ అనుషంగపక్షేతుప్రకృతపక్షవిశేషణతయాసాధ్యవిషయ కత్వశూన్యశాబ్దబోధజనకత్వేసతి ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితస్వా ర్థబోధకపదశాలిత్వంలక్షణం నతుపదేవిభక్తిమత్త్వమపి ప్రయోజనాభావాత్ పక్షవిశేషణతాపన్నసద్భావాసద్భావాభ్యాంలక్షణభేదస్యేష్టత్వాదితి భావః ॥ * సాధ్యాన్వితేతి * పక్షవిశేషణతాపన్నేత్యర్థః *తత్కల్పే * అనుషంగక ల్పే,ఉపనయఘటకస్యైవాయంపదస్యావృత్తిః అనుసంధానరూపానతుతత్సదృశ పదస్యేత్యాశయేనసిద్ధాంతయతి *వస్తుతస్త్వితి * నిగమనేతి * తదర్థసాధ్యవి షయతానిరూపితేదంపదార్థవిషయతాకబోధజనకత్వేన । నను విభక్తిత్వం సు ప్తిజ్ ఏతదన్యతరత్వం తన్నివేశే గౌరవం అనుషంగపక్షేఇదంపదార్థసాధ్య బోధోనిగమనజన్యఏవనోపనయజన్యఇతిబోధేలాఘవేనస్వజన్యత్వ స్యైవనివే

దృశబోధేచ ప్రయోజనాంతరవిరహేణ స్వజన్యత్వానివేశనాదుపనయే విభక్తిపదవ్యావృత్తిస్సంభవతీత్యవధేయమ్ ॥ నను ప్రథమసాధ్యావిషయకత్వనిర్వచనపక్షే పర్వతః పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావవాన్ తాదృశజ్ఞానాభావాత్ యః పర్వతభిన్నత్వేనజ్ఞాయతే స పర్వతభిన్నత్వేనజ్ఞాయతే యథా పర్వతభిన్నత్వజ్ఞానాభావాదుత్పన్నం జ్ఞానం ఇత్యాదౌ విశేష్యతాసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావసాధ్యహేతుకవ్యతిరేక్యుదాహరణాతివ్యాప్తిః తత్ర హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాన్తర్భూతాయా ఏవ సాధ్యవిషయతాయాస్సత్త్వాత్ ॥ సాధ్యీభూతతాదృశాభావాన్వితస్వార్థబోధకపఞ్చమీవిభక్తిమత్త్వాచ్చ ప్రథమకల్పే సాధ్య పక్షవిశేషణతాపన్నత్వానివేశాత్ దృష్టా

శాదుపనయవారణాదిత్యత ఆహ * తాదృశబోధే చేతి * సాధ్యీభూతేతి * జ్ఞానాభావాదుత్పన్నమిత్యత్ర పంచమీవిభక్త్యర్థస్య విశేష్యతయా ప్రకృత్యర్థే పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావే అన్వితత్వేన తాదృశప్రకృత్యర్థస్య సాధ్యతయా చేత్యాదిః । నన్వేతావతాపి నాతివ్యాప్తిర్భవతి పక్షవిశేషణతాపన్న సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకతాయా విభక్తావభావాదిత్యత ఆహ * ప్రథమేతి * తథాచ ప్రథమకల్పే కేవలసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వమేవ విభక్తౌ నివిష్టం నతు పక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వమిత్యర్థః ॥ ననుతథాపి పంచమ్యర్థే నిరూపితత్వమేవ నతు హేతుత్వం తథాచ హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూతప్రకృత్యర్థరూపసాధ్యవిషయతాశాలిత్వాత్కథమతివ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ నహ్యత్ర పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావజన్యమితి దృష్టాంతః కింతు పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాత్ప్రమేయత్వవత్పర్వతత్వజ్ఞానం తస్యైవ పర్వతభిన్నత్వ ప్రకారకజ్ఞానాభావాదుత్పన్నత్వాదితి దీధితిభావః ॥ అయంచ పంచమ్యాః ప్రమేయత్వాన్వయే జ్ఞాపకత్వార్థకతయా తథావిధబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వాదిత్యతివ్యాప్తిః ॥ అత్ర పర్వతభిన్నత్వ ప్రకారకజ్ఞానాభావాత్ప్రమేయత్వం తాదృశజ్ఞానాభావాత్ప్రమేయత్వవద్ఘటావాడుత్పన్నపదపరిత్యాగేన తాదృశజ్ఞానాభావాజ్జ్ఞానమితివ్యాఖ్యానానిబోధ్యాని * ప్రథమకల్పేఇతి * ద్వితీయకల్పే తత్ర తన్నివేశాదేవ తత్రనాతివ్యాప్తిః ॥ నను ఇత్యత ఆహ యదిచేత్యసంగతమితి చేన్న ॥ ఇత్యత ఇత్యాశంకా

న్తావస్థాప్యస్య తాదృశసాధ్యస్య పక్షానన్వితత్వస్యాకిఞ్చిత్కరత్వాదిత్యత ఆహ * యది చేతి * సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగస్య సవివాదతయా యది చేత్యుక్తం తస్య చోచ్యత ఇత్యనేనాన్వయః ॥ సమవాయసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్య సాధ్యత్వే జ్ఞానస్య సమవాయేన జ్ఞానరూపప్రతియోగ్యనధికరణతయా నవ్యతిరేకదృష్టాన్తత్వసంభవ ఇతి విశేష్యతయేత్యుక్తమ్ ॥ అత ఏవ మహానసత్వాదిప్రకారకజ్ఞానాభావస్సాధ్యతయాఽపేక్షితః విశేష్యతయాపి జ్ఞానస్య తాదృశజ్ఞానవత్త్వాభావాత్ ॥ సాధ్యస్య హేతుతాయామేవ హేతుత్వవిశేషణతాపన్నతథావిధసాధ్యవిషయతాయాః హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాన్తర్భావస్సంభవతీతి తదాదరః * జ్ఞానాభావాదుత్పన్నమితి * అసంసర్గాగ్రహవిధయా తాదృశజ్ఞానాభావస్య పర్వతత్వప్రకారకజ్ఞానోత్పాదకత్వం బోధ్యం వ్యతిరేకి

యాం యది చేత్యాదినా కృతాయామతిదేత్యాదినా సమాధానమాహేత్యర్థే నాసఙ్గతిః * సమవాయేతి * సమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్నతథావిధజ్ఞానాభావస్య సాధ్యహేతుభావే యః పర్వతభిన్నత్వేన జానాతి స పర్వతభిన్నత్వేన జానాతి యథా పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాత్ ఉత్పన్నజ్ఞానవాన్ ప్రమేయత్వవాంశ్చైత్రస్తత్ర చేతి న దృష్టాన్తోదాహరణసంభవః । జన్యజ్ఞానస్యావ్యాప్యవృత్తితయా సాధ్యానధికరణేన జీవః । ఈశ్వరస్తూత్పన్నజ్ఞానవాన్ నాపి పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావవాన్ యేన తజ్జన్యప్రమేయత్వవాన్ స్యాత్ ద్రవ్యత్వాత్ తత్త్వాత్ వా గుణ ఇత్యాద్యప్రయోగాదిత్యయోగ్యదృష్టాన్తాసంభవ ఇతి తదుపేక్షితమ్ * తాదృశేతి * మహానసత్వప్రకారకేత్యర్థః * సాధ్యస్యేతి * పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞానాభావవాన్ పర్వతరూపాదిత్యాదౌ యః పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే స పర్వతరూపభిన్నో యథా పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాదుత్పన్నం జ్ఞానమిత్యుదాహరణేన ప్రథమరీత్యా సాధ్యవిషయకత్వమ్ । పర్వతరూపవాన్ పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞానాభావాదిత్యాద్యుదాహరణేన సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వమితి సాధ్యహేత్వోర్వైలక్షణ్యమిత్యర్థః * అసంసర్గాగ్రహవిధయా * బాధకజ్ఞానాభావవిధయా * తాదృశజ్ఞానాభావస్య * పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావస్య ॥ అయం పర్వత ఇతి జ్ఞానం ప్రతి అయం పర్వతాన్య ఇతి జ్ఞానస్య బాధముద్రయా విరోధిత్వాత్ తదభావస్య హేతుతా బోధ్యా ॥ నన్వవయవాన్తరేత్యాది

పర్యన్తానుధావనం, విశిష్టవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాభావనిరూపి-
య ప్రకృతసాధ్య విశేషణతయా అన్వితో యస్స్వార్థః తద్బోధకత్వంచదర్శిత
హేతుత్వపక్షకోపనయస్యైవంపదస్య నాస్తీతి తద్వ్యవక్షణా విభక్తిపదవైయర్థ్య
మితి విశేష్యవిశేషణసాధారణమేవాన్వితత్వం నివేశనీయం ఇత్యుక్తోదాహర
ణజన్యబోధే పఞ్చమ్యర్థస్య సాధ్యవిశేష్యత్వేప్యతిప్రసంగవిరహేత్యభిప్రాయః।
* అవయవాన్తరేతి * స్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ స్వ-
ఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ వా తత్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధక విభక్తి-
మత్త్వమిత్యర్థః। తేన తాదృశసాధ్యస్య ప్రతిజ్ఞాద్యవయవస్థపదోపస్థాపితత్వే-
పినాతివ్యాప్తిః ॥ నచైవమనుషంగపక్షే సాధ్యావిషయకత్వ విశేషణమనర్థకం
నిగమనస్య తత్పక్షే ఉపనయైకవాక్యతావిరహేణావయవాంతరోపస్థాపితార్థా-
న్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వాభావాదవ్యాప్త్యసంగతేరితి వాచ్యమ్ ॥ చై-
త్రః పచతి పాకకృతిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదౌ పాకకృత్యాదిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాం

దీధితిరసంగతా ॥ యః పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే స పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే
యథా పర్వతభిన్నత్వ ప్రకారక జ్ఞానాభావానాముత్పన్నజ్ఞానమిత్యుదాహరణోపం
చమ్యాః ప్రకృత్యర్థాన్వితత్వం వర్తతఏవ ॥ ప్రకృత్యర్థస్యతు వస్తుగత్యా ప-
ర్వతః పర్వతభిన్నత్వ ప్రకారకజ్ఞానాభావవానితి ప్రతిజ్ఞాఘటకపదోపస్థితార్థ-
కతయాఽవయవాంతరోపస్థితార్థాన్వితస్వార్థబోధకతాయా అక్షతతయాఽతి-
వ్యాప్తితాదవస్థ్యాదిత్యత ఆహ * స్వభిన్నేతి * ఉదాహరణాద్బోధజననీయే
స్వఘటకపదజన్యోపస్థితయ ఏవ సామగ్రీఘటికాః। నహి ప్రతిజ్ఞాఘటక పదజన్యప-
ర్వతభిన్నత్వప్రకారజ్ఞానాభావోపస్థితిస్తథాచ తత్సంవలితాయా ఉదాహరణ-
ఘటకపంచమ్యర్థోపస్థితేరేకసామగ్రీఘటకత్వాభావేన స్వభిన్నావయవఘటకప-
దజన్యోపస్థితిసహకారేణ అవయవాంతరఘటకపదోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థ-
బోధకత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ స్వభిన్నత్వం యది స్వనిష్ఠావయవ-
త్వపర్యాప్త్యనధికరణత్వం ।తదా స ఏవ దోషః అనుయోగితయాఽవయవత్వ ప-
ర్యాప్త్యధికరణప్రవేశే గౌరవమతస్స్వఘటకేతి అన్వయ విశేష్యవిశేషణ సా-
క్షాత్పరంపరాసాధారణః తేనవిభక్తిత్వవైయర్థ్యమ్ * నచైవమనుషంగపక్ష
ఇతి * అత్రయద్యపి స్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ తత్ప

హేత్వవయవస్థపఞ్చమ్యుపస్థాప్య హేతుత్వాన్వితస్వార్థబోధకాఖ్యాతవిభక్తి
మత్త్వాదతివ్యాప్తివారణాయ సాధ్యావిషయకత్వోపాదానస్యావశ్యకత్వాత్ ॥

దార్థాన్వితస్వార్థబోధకత్వ ఘటితఏకః కల్పః ॥ స్వఘటకపదజన్యోపస్థితిస
హకారేణ తత్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకత్వఘటితోఽపరోఽనయోశ్చకల్ప
యోస్తస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనేఽననుషంగపక్షే ఉపనయైకవాక్యతాసత్త్వే
ఽపి తథావిధ స్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వాభావాత్సాధ్యావిషయకత్వమనర్థక
మేవేత్యనుషంగపక్ష ఇత్యయుక్తమ్ ॥ తథాపి అననుషంగపక్షే, తస్మాదితరే
భ్యో భిద్యత ఇతి నిగమనేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఉపనయఘటకాయం పదార్థా
న్వితాఖ్యాతార్థాశ్రయతాబోధ ఘటకత్వాదతః సాధ్యావిషయకత్వం సా
ర్థకం భవతీత్యనుషంగపక్ష ఇత్యుక్తం తత్పక్షే తూపనయ ఘటకమయంపదం ని
గమనఘటకమేవేతి స్వఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణాత్యన్నైవ దర్శిత
నిగమన వారణాత్సాధ్యవిషయకత్వవైయర్థ్యమితి ॥ అత్రైవమనుషంగపక్షేఽపి
స్వఘటకేపీత్యాదికల్పే తత్వార్థకత్వాభావేపి స్వభిన్నావయవఘటకేత్యాది
కల్పే తస్మాదితరేభ్యోభిద్యత ఇతి నిగమన ఏవానుషంగపక్షే ఉపనయఘటకస్యై
వాయం పదస్యావృత్తిరనుషంగ ఇతి స్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితి సహ
కారేణాఖ్యాతార్థాశ్రయతాబోధకత్వాదతివ్యాప్తిరతః సాధ్యావిషయకత్వం
సార్థకమేవ ॥ ఉపనయఘటకస్యాయంపదస్య స్వఘటకత్వేపి స్వభిన్నావయ
వసాధకత్వాదితి చేన్న ॥ ఉపనయఘటకస్యాయంపదస్యైవావృత్తిర్నానుషంగ
పదార్థః కింతూపనయఘటకాయంపదసదృశస్యాయంపదస్యేతి ఉపనయఘట
కాయంపదస్య స్వభిన్నావయవఘటకత్వేపి తత్సహకారేణ నిగమనస్యనబోధజ
నకత్వమిత్యాశయాత్ ॥ తథాచ స్వభిన్నావయవేత్యాదిప్రథమకల్పే నాయం
దోష ఇతి ॥ నన్వేవం వైయర్థ్యశంకాలాపనేపి సందర్భాశుద్ధిరేవ హేతుతావ
చ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టేత్యాదిప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వనివేశకల్పే యది
చేత్యాదినా దీధితికారైరుదాహరణేఽతివ్యాప్తిమాశంక్యావయవాంతరోపస్థా
పితేతి సమాధానస్య ప్రదర్శితత్వాత్తస్య స్వభిన్నావయవఘటకేత్యాదిపరిష్కా
రస్య కృతత్వేన ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వస్య చానుషంగ పక్షాభిప్రాయక
త్వాభావాదనుషంగపక్షమవలంబ్య సాధ్యావిషయకత్వ వైయర్థ్యాభిధానస్యా

ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వనిర్వచనస్యానుషంగపక్షఇవ అనుషంగపక్షేఽపి న సంభవాత్ అననుషంగపక్షఏవేయంవివక్షా అనుషంగపక్షే ఉదాహరణాప్యత్వవిశేషణేనానుపదోక్తోదాహరణం వారణీయమిత్యపివదంతి ॥

యుక్తత్వాదితి చేన్న ॥ ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వకల్పస్యానుషంగాననుషంగోభయపక్షాభిప్రాయకత్వేబాధకాభావాదనుషంగపక్షమాదాయాపి శంకాసంభవత్యేవ ॥ ఇయంచశంకాస్వఘటకావయవేత్యాదిపరిష్కారే కృతైవానవకాశేతి ధ్యేయమ్ ॥ అత్రప్రథమరీత్యాసాధ్యావిషయకత్వస్యానుషంగాననుషంగోభయపక్షాభిప్రాయకత్వేపి అవయవాంతరేత్యాది పరిష్కారః ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వఘటితలక్షణకార్య ఇతి చైత్రః పచతీత్యాదిప్రతిజ్ఞాద్యాలోచయితౄణాం భట్టాచార్యాణామభిప్రాయః । యేతు తాదృశప్రతిజ్ఞామనాలోచయంతః ప్రథమరీత్యాసాధ్యావిషయకత్వస్యానుషంగాననుషంగపక్షాభిప్రాయకతయా యదిచేత్యాదినోదాహరణాతివ్యాప్తిరుక్తా తత్ర తదేత్యాదినా సమాధానద్వయముక్తం తత్రాద్యమననుషంగపక్షఏవ అనుషంగపక్షేతు ద్వితీయమితివదంతి తన్మతమాహ * ప్రథమరీత్యేతి * ఇయంఅవయవాంతరోపస్థాపితేత్యాదిప్రథమరీత్యాసాధ్యావిషయకబోధజనకత్వేసతి స్వఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణాతత్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమన్న్యాయావయవత్వమననుషంగపక్షేనిర్గళితార్థః ॥ నచాననుషంగపక్షమభిప్రేత్యభవత్వియంవివక్షాసాధ్యావిషయకత్వం సార్థకమితిశంక్యమ్ ॥ ఏతన్మతేపి తస్మాదితరేభ్యోభిద్యతఇతినిగమనవారణాయ తత్సార్థక్యాత్ ॥ స్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితి సహకారేణాయంపదార్థాన్వితస్వార్థబోధకాఖ్యాతశాలిత్వాదితి * ఉక్తోదాహరణం * పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావసాధ్యహేతుకస్థలీయోదాహరణమ్ ॥ ఉదాహరణాన్యత్వేసతి ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకబోధజనకత్వేసతిసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధజనకవిభక్తిమన్న్యాయావయవత్వం నిర్గళితార్థః ॥ ఏవంచ నిగమనవారణాయ సాధ్యావిషయకత్వనివేశః ॥ స్వఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ తత్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకసుబ్విభక్తిమత్త్వన్యాయావయవత్వంత్వనివేశ్య మిత్యుక్తాత్వనుషంగాననుషంగపక్షయోస్సాధ్యావిషయకత్వంవ్యర్థమితి తత్త్యాగః ॥ ఇదమత్రావధేయమ్ ॥ సిద్ధాంతే ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిష

సాధ్యఘటితార్థబోధకోక్తహేతావవ్యాప్తిం హేతువిభక్తిమదుక్తోదాహరణా
తివ్యాప్తించ ప్రకారాంతరేణ వారయతాం మతమాహ * కేచిత్త్వితి * నిగమనే
హేతువిభక్తిమత్త్వనైయత్యాదతివ్యాప్తివారణాయ అనియతాంతమ్॥ హేతుత్వ
స్యాపి సాధ్యబోధకోక్తహేతువృత్తితయా అసంభవ ఇతి అసామానాధికరణ్యము
పేక్ష్య అనియతత్వనివేశః॥ ఉదాహరణోపనయయోస్సాధ్యబోధకయోరపి
సంభవాదుదాహరణోపనయసామాన్యవారణాయ నియతాంతం॥ హేతువిభక్తి
మద్దర్శితోదాహరణవృత్త్యుదాహరణత్వమాదాయాతిప్రసంగవారణాయ సా
మానాధికరణ్యముపేక్ష్య నియతత్వనివేశనం॥ విభక్తిమత్త్వమనుపాదేయం హే
తుత్వప్రతిపాదకపదవత్త్వనైయత్యనివేశేనైవానతిప్రసంగాత్ హేతుత్వప్రతిపా
దకపదవత్త్వనైయత్యస్య ప్రతిపాదకవిభక్తిమత్త్వనైయత్యయోర్వైకల్పికము
పాదానం వా॥ తత్రచ ద్వితీయకల్పే విశేషణవిభక్తేర్నిరర్థకత్వమతాభిప్రా

యకత్వం సాధ్యాంశఘటితం తదఘటితంచ అతఏవ ద్వితీయరీత్యా సాధ్యావిష
యకత్వస్యావతారికాయాం ప్రక్షాళనాద్ధీతి న్యాయేన తత్పరిత్యాగకల్పోప్యయు
క్తః॥ తత్రాద్యే దళాంతరే పక్షవిశేషణతాపన్నత్వానివేశమాత్రం సూచితం॥
ద్వితీయేతు దళాంతరోపాదానవైయర్థ్యం అతో ద్వితీయరీత్యా సాధ్యావిష
యకత్వం దర్శితమ్॥ తత్ర హేతువిభక్తిమత్త్వమిత్యస్యసార్థక్యంచ॥ తత్ర
హేతౌ హేతుత్వస్య ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్నప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థ
స్య బోధికావిభక్తిరిత్యర్థాత్తదేతత్పదవైయర్థ్యం సాధ్యాంశఘటితప్రథమ
రీత్యా తస్యతు పక్షద్వయాభిప్రాయకతయా తత్ర హేతౌ హేతుత్వస్యావయవాం
తరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థస్య బోధకేత్యర్థః॥ ఉదాహరణాన్యత్వంని
వేశ్య సమాధానంత్వన్వాచయతి * సాధ్యేతి * వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యా
దౌ * ఉక్తేతి * ధూమాదాలోకాభావాదిసాధ్యకేత్యర్థః * ఉక్తేతి * వహ్ని
సామగ్రీమత్త్వాదిత్యర్థః * ఉదేతి * అభావసాధ్యకవ్యతిరేకిణోరిత్యాదిః *
నియతాంతమితి * హేతువిభక్తిమత్త్వనియతేతిపరిత్యాగే ఉభయత్రాప్యతి
వ్యాప్తిరిత్యర్థః * దర్శితేతి * యః పర్వతభిన్నత్వేనజ్ఞాయతే సపర్వతభిన్న
త్వేనజ్ఞాయతే యథాపర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాదుత్పన్నంజ్ఞానమిత్యు
దాహరణవృత్తీత్యర్థః * వైకల్పికమితి * ఏకలక్షణేద్వయోర్నప్రవేశ ఇత్యర్థః * నిర

రణే।ఉదాహరణవిశేషత్వమాదాయోక్తోదాహరణాఽతివ్రసంగవారణాయావ
యవతావచ్ఛేదకేతి * చింత్యమితి * చిన్తాబీజం పూర్వవత్ ॥యథాశ్రుతప్రతి
ద్వితీయలక్షణార్థస్య నిగమనసాధారణతయా ఽన్యథావ్యాచష్టే * విభక్త్య
ర్థేతి * విభక్తిజన్యహేతుత్వోపస్థితిద్వారా హేతుత్వముఖ్యవిశేష్యకశాబ్ద
ధీజనకన్యాయావయవత్వమిత్యర్థః ॥ తేనహేతుత్వే విభక్త్యర్థత్వవిశేషణ
స్యావ్యావర్తకత్వేపినక్షతిః*నిగమనవారణాయేతి* తత్ర తిజర్థస్య విశేష్య
త్వాదితిభావః *విశేష్యేతి*హేతుత్వవిశేష్యకత్వస్య తత్రాపినత్త్వేన ముఖ్య
విశేష్యతాపర్యన్తానివేశనే తత్రాతివ్యాప్తిరేవేతిభావః ॥ నను ఘటోదండాది
త్యాదిప్రతిజ్ఞాఘటిత ఘటాదిపక్షకనిరూపకతానఁసర్గక దండాదినిష్ఠహేతుతా
సాధ్యకన్యాయాంతర్గతే తస్మాద్దండాదిత్యాకారకనిగమనే అననుషంగపక్షే వి
భక్త్యర్థహేతుత్వవిశేష్యకబోధజనకేఽతివ్యాప్తిరతఆహ * ఘటో దండా
దితి * జ్ఞాపకత్వరూపహేతుత్వస్యైవ ప్రకృతే నివేశనీయతయా జనకత్వరూ

ర్థకత్వేతి * తత్సాధకత్వే ఉదాహరణే ఉపనయేవాతివ్యాప్తిఃస్యాత్ * ఉ
దాహరణేతి * యఃపర్వతభిన్నత్వేనజ్ఞాయతేఇత్యాదీత్యర్థః * పూర్వవదితి*
ఆత్మాశ్రయభయేన తథావిధావచ్ఛేదకరూపేణలిఙ్గస్య పరిచయోఽపేక్షితః ॥ త
చ్చ రూపం యదినిరుక్తసాధ్యావిషయకశాబ్దబోధజనకత్వేసతి నిరుక్తహేతు
విభక్తిమన్న్యాయావయవత్వాది తదా తన్స్యైవలక్షణత్వాదవ్యర్థవిశేషణతా
ఏవం సాధ్యాదిభేదేన హేతుత్వభేదే వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదివృత్తిహేతుత్వస్య
సాధ్యావిషయకజ్ఞానజనకతానియతత్వాదవ్యాప్తిః ॥ ధూమాదాలోకాభావసా
ధ్యకోపనయాదావతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యాదిభేదేన హేతుత్వాభేదేచ మానాభా
వఇత్యర్థః * విభక్తీతి * విభక్తిజన్యహేతుత్వోపస్థితిజన్యేత్యర్థః ॥ నను
హేతుత్వం ప్రమేయాద్యాదృత్త్వసత్తాదాత్మ్యేన హేతుత్వాదిత్యాదౌ ప్రతి
జ్ఞాయామవ్యాప్తిః విభక్త్యజన్యహేతుత్వోపస్థిత్యజన్యేత్యుక్తౌ తత్రైవహేతా
వవ్యాప్తిరితిచేన్న ॥ విభక్తిజన్యహేతుత్వోపస్థిత్యసమవధానప్రయుక్త హేతు
త్వముఖ్యవిశేష్యకశాబ్దబోధాభావకత్వస్య తాదృశోపస్థిత్యభావప్రతియోగిత
న్ముఖ్యవిశేష్యతాప్రయోజకత్వపర్యవసితస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ అకారణవిరహస్యా
ప్రయోజకతయోక్తప్రతిజ్ఞాయాంనావ్యాప్తిః ॥ అనుషంగపక్షే పక్షస్యైవ వి

పహేతుత్వసాధ్యకప్రథమస్థలే నాతివ్యాప్తిప్రసక్తిరిత్యతో వహ్నిపక్షక ధూమని
ష్ఠహేతుతాసాధ్యకస్థలాంతరానుసరణమ్ * తదవ్యక్తేరితి * తాదాత్మ్యేతిరిక్తవృ
త్త్యనియామకసంబంధేన వ్యాపకత్వానభ్యుపగమాదితిభావః॥ తాదాత్మ్యేన స్వ
స్య స్వధర్మవ్యాపకత్వసత్త్వాదాహ * అతదాత్మన ఇతి* తద్ధర్మేతి * తద్వ్య
క్తిధర్మేత్యర్థః॥ జ్ఞాప్యతాయా ఏవ నవీనమతే పఞ్చమ్యర్థతయా జ్ఞాప్యత్వ
సాధ్యకతాదృశప్రతిజ్ఞాసంభవత్వేన తథాచాసంభవవారణాయ లక్షణస్థ హేతుత్వ
పదేనాపి తాదృశస్య హేతుత్వరూపార్థస్యైవ వివక్షణీయతయా తత్రత్యనిగ
మనేఽతివ్యాప్తితాదవస్థ్యమిత్యాశఙ్క్యాహ * సంప్రదాయవిరోధాచ్చేతి *
న్యాయానంతర్గతస్య ధూమాదిత్యాదివాక్యస్యోదాహరణప్రయోజకజిజ్ఞాసోప
ధాయకత్వవిరహేపి తత్స్వరూపయోగ్యతామాదాయాతివ్యాప్తిం ప్రసజ్య న్యా
యావయవత్వదళం సార్థకీకర్తుం జనకపదస్య స్వరూపయోగ్యతాపరత్వం
స్ఫుటయతి * క్వచిదితి * అభ్యుపేత్య ఫలోపధాననివేశేపి న్యాయావయవ
త్వనివేశసమావశ్యకమిత్యాహ * ఉదాహరణత్వంచేతి * వైయర్థ్యాత్ * ప్ర
యోజనాంతరాభావాత్॥ తథాచ యత్రోదాహరణాంతమేవ ప్రయుక్తం తత్రా
ప్యుదాహరణప్రయోజకజిజ్ఞాసాఫలోపధానసంభవేనాతివ్యాప్తివారణాయ న్యా
యావయవత్వనివేశనం జనకపదస్య ఫలోపధానపరత్వే స్యావశ్యకమేవేతి భావః
చతుర్థలక్షణే ప్రసిద్ధప్రతిజ్ఞానిగమనయోః సాధ్యవిషయకత్వవిశేషణవ్యావృత్తి
ర్నఘటతే పంచమ్యన్తత్వాభావాదితి పంచమ్యంతతద్విశేషణవ్యావృత్తిమా
హ * అయం న దండాదితి * అయం దండాదిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాస్సంప్రదాయవి
రుద్ధత్వం ప్రాగభిహితమిత్యభావసాధ్యకానుధావనం॥ వహ్నిమాన్వహ్నిసా
మగ్రీమత్త్వాదిత్యాదౌ యథాశ్రుతేఽవ్యాప్తేరాహ * వ్యాఖ్యాతార్థమితి *

శేష్యతయాఽనతిప్రసంగాదాహ * అననుషంగపక్షఇతి* తాదాత్మ్యేనేతి *
ఏతేన తర్కాలఙ్కారాణాం యద్వ్యాప్తివాదే తత్రతత్ర స్వామితాదిసంబం
ధేన వ్యాపకత్వప్రసిద్ధ్యభిధానం తదీదృశదీధితికారప్రదర్శిత నియమవిరుద్ధమి
త్యావిష్కృతమ్ * అసంభవేతి * అన్యవిధహేతుత్వనివేశఇత్యాదిః * అభ్యు
పేత్యేతి * యేన హేతువాక్యేన ఉదాహరణజిజ్ఞాసా న జనితా తత్రావ్యాప్తిరూ
పం దోషమభ్యుపేత్యేత్యర్థః॥ ఏవంచ స్వరూపయోగ్యతానివేశేఏవ న్యా

హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టేత్యాదినేత్యాదిః * ఉపనయవిశేషేతి * సాధ్యావిష యకబోధజనకాభావసాధ్యకవ్యతిరేక్యుపనయఇత్యర్థః ॥ ఉదాహరణస్యచపం చమ్యంతస్యాపి సంభవాత్తద్వారణాయోదాహరణాన్యత్వస్య నివేశనీయతయా తతఏవో దాహరణసామాన్యవారణసంభవాదుపనయపర్యన్తానుధావనం॥ధూమా దాలోకాభావాదిసాధ్యకే ధూమాదాలోకవ్యాపకాభావ ప్రతియోగిమానయ మిత్యాద్యుపనయేఽతివ్యాప్తివారకతయా అంతపదసార్థక్యంబోధ్యమ్॥ ఉపన యస్య కస్యచిదపి పంచమ్యంతత్వాసంభవాద్ధేతుపదవైయర్థ్యమాశఙ్క్యాహ * హేతుత్వబోధకార్థమితి * హేత్వితి * తాదృశార్థకహేతుపదస్యపం చమీపదస్యచ వైకల్పికముపాదానమిత్యర్థః ॥ తథాచ హేతుత్వ బోధకాం తత్వం పంచమ్యంతత్వంపృథఙ్నివేశ్య లక్షణద్వయంకరణీయమిత్యర్థః ॥ నన్వే వం ప్రథమలక్షణే హేతుత్వపక్షకే తద్బోధకేదం పదాంతోపనయేఽతివ్యాప్తి రిత్యతఆహ * ఉపనయస్యచేతి * హూయమాణవిభక్త్యంతత్వాభావాదనుసం ధీయమానేతి ॥ తథాచ తస్య హేతుత్వబోధకాన్తత్వాభావాదేవనాతివ్యాప్తిరితి భావః॥నను ద్వితీయలక్షణే అయంనగుణోద్రవ్యాసమవేతత్వాదిత్యాదౌ యథా

యావయవత్వసార్థక్యమితిమంతవ్యమ్ ॥ ఫలోపధానానివేశేపి తత్సంభవాత్ ల క్షణంతు స్వరూపయోగ్యతాఘటితమేవ కాన్యమితినావ్యాప్తిరితిభావః॥ ఫలో పహితమాత్రస్య లక్ష్యతామధ్యుపేత్యేతి వార్థః * సాధ్యేతి * హేతుత్వపక్ష కేతంభేదసాధ్యకస్థలేయేతరత్వ వ్యాపకాభావప్రతియోగిమదిదమిత్యాకారకస్యే త్యర్థః ॥ ననూపనయవిశేషానుధానసన్యస్యనం ధూమాదాలోకాభావసాధ్య కవ్యతిరేక్యుదాహరణాఏవవ్యావృత్తిసంభవాదిత్యతఆహ * ఉదాహరణస్యచే తి * యత్రపటే దండజన్యత్వాభావసస్వస్తత్ స్థలేయస్య యో దండసంయోగా జన్యద్రవ్యత్వాభావవాన్ సదండాపేత్యాదౌ పర్వతః పర్వతభిన్నత్వప్రకారక జ్ఞానాభావవాన్ పర్వతత్వాత్ యఃపర్వతభిన్నత్వసజ్ఞానయతే ససర్వతత్వాభా వవాన్ యథా సధూమాదిత్యాదేస్సవ్యతిరేక్యుదాహరణస్యేత్యర్థః* హేతు త్వేతి * స్వఘటకభాగపూర్వత్వాభావవద్ధేతుత్వబోధకపదకత్వమర్థః॥ఏవం పంచమ్యంతేత్యత్రాపి * ద్రవ్యాసమవేతత్వాదితి * ద్రవ్యపదంసంపాతాయా తమ్ ॥ భిన్నధర్మికత్వాదవైయర్థ్యంవా సర్వంవాక్యం దృష్టాంతఃశబ్దస్సరూ

దండాదిత్యాదిస్వపరపంచమ్యంతపదఘటితదృష్టాంతశాలిని వ్యతిరేక్యుదాహరణే అతివ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * ఏవమితి * దృష్టాంతస్యేత్యత్రానుసంధీయమానప్రథమైవాంత ఇత్యనుషజ్యతే * అన్వయాయోగాదితి * ప్రథమాంతత్వం వినా సమానవిభక్తికత్వాభావేన తాదృశశాబ్దబోధే ప్రథమాంతపదోపస్థాప్యసా(ధ్య)ధ్యభావ)సాధనాభావవదభేదాన్వయానుపపత్తేరిత్యర్థః॥ నన్వేవమపి అయం న ఘటో దండాజన్యత్వాత్ యో ఘటస్స దండాదిత్యాదౌ ఉదాహరణలక్షణాద్వ్యాప్తి వ్యాప్తిదుర్వారైవ సాధ్యావిషయకబోధజనకత్వాత్ పంచమ్యంతత్వాచ్చేత్యత ఆహ * కస్యచిదితి * పూర్వవదితి * అవయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబోధకతోదాహరణాన్యతవయోరన్యతరవిశేషణ మిత్యర్థః॥ ననుపంచమ్యాస్తసిరిత్యత్ర పంచమ్యా ఇత్యస్య పంచమ్యంతతార్థకత్వపక్షే పర్వతో వహ్నిమాన్వ

పమ్ * ఉదాహరణే * వ్యతిరేకిణి, క్వచిత్పుస్తకే ద్వితీయలక్షణే ఇదం ద్రవ్యసమవేత గుణత్వాదితి పాఠః ఉదాహరణే ఇత్యనంతరం ద్వితీయరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వే నిర్వచనపక్షే గుణత్వాభావసాధ్యకే తాదృశవ్యతిరేకదృష్టాంతశాలిన్యుదాహరణే ఇతి క్వచిత్పాఠః * ప్రథమైవాంత ఇతి * యద్యప్యుదాహరణస్య ప్రథమాంతత్వాభావేపి న దోషః వక్ష్యమాణోదాహరణాన్యత్వేనైవ తద్వారణాత్॥ తథాపి పంచమ్యంతాన్యత్వాభావే నైవ వారణసంభవాదుదాహరణాన్యత్వాదరోధవైయర్థ్యమిత్యాశయః॥ సాధ్యసాధనవదభేదేతిపాఠే సాధ్యం వ్యాపకం సాధనం వ్యాప్యమ్॥ సాధ్యసాధనాభావవదభేదేతిపాఠస్సుగమః * సదండాదితి * అత్రతు ప్రథమాంతత్వం నాస్త్యేవ॥ పంచమ్యర్థస్య ప్రత్యయార్థత్వేన భేదసంబంధేనాన్వయే ప్రథమాయా అనుసంధానం నాపేక్షితం అభేదసంబంధస్థలఏవ తస్యానుసంధానాపేక్షణాదితి భావః॥ యథాదండాదిత్యాది స్వపరస్యత్వేన్యతయా తత్ర హేతుత్వబోధకాంతత్వం పంచమ్యంతత్వం వా నాస్త్యేవేతి తదుపేక్షా * అవయవాంతరేతి * అవయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితార్థకహేతుత్వప్రతిపాదకపదాంతత్వ తాదృశపంచమ్యంతత్వం వేత్యర్థః॥ అంతత్వంతువ్యర్థమ్॥ ఉదాహరణాన్యత్వకల్పేతు అంతత్వసార్థక్యం పూర్వవత్ * పంచమ్యేతి * తథాచ పంచమ్యాః పరః స్తసిస్స్యాదితిసూత్రార్థః। నన్వేవమర్థవద్భాగ స్ప్రత్యయగ్రహణ వహ్నిప్రమాతేత్యత్ర తస్య హేతుపంచమ్యంతత్వాభావమేవ॥

హ్నివ్యాప్యహేతి ఇత్యాదౌ హేత్వవయవస్య హేతుపంచమ్యంతతావిరహా దవ్యాప్తి రిత్యత ఆహ * అత్ర చేతి * హేతుపంచమ్యంతత్వమితి * హేతుత్వబోధకాంతత్వం పంచమ్యంతత్వంచేత్యర్థః * అర్థవద్భాగస్యేతి * స్వఘటకార్థవద్భాగపూర్వత్వాభావవద్ధేతుత్వబోధకాదిఘటితత్వమేవ తదంతత్వ మిహవివక్షితమితిభావః అర్థవత్త్వమాకాంక్షానిర్వాహకత్వం ॥ తసిలం విహాపి తత్పూర్వపంచమ్యేవ ప్రకృతాన్వయబోధోపయికాకాంక్షానిర్వాహాత్ తసిలాదేరాకాంక్షా నిర్వాహకత్వం నతు కించిదర్థవాచకత్వం తసిలాదేరవాచకత్వేపి తద్ఘటకప్రత్యేక వర్ణానాం వాచకత్వాత్ ఏకాక్షరకోశే సర్వేషాంవర్ణానాంవాచకత్వ బోధనాత్ ఉక్తసూత్రే పంచమీపదస్యషష్ఠ్యంతత్వమపి సంభవతీత్యభిప్రాయేణ యథాశ్రుతస్యైవసాధుతాం సమర్థయతి * పంచమ్యాదేరితి * ఆదిపదాభ్యాం సప్త

అంతస్య తసిలో హేతుపంచమీత్వాభావాదిత్యవ్యాప్తిః ॥ కించ ధూమాదాలోకాభావాదిసాధ్యకే సాధ్యవిషయకబోధజనకే ధూమోదాలోకవ్యాపకీభూతేత్యాదివ్యతిరేక్యుపనయేఽతివ్యాప్తిః ॥ ధూమాదిత్యత్ర ధూమ ఇత్యర్థవద్భాగస్య హేతుపంచమ్యంతత్వాత్ అతః అంతపదస్య పూర్వత్వాభావోఽర్థః ॥ అర్థవద్భాగస్య పూర్వత్వాభావ ఇతియోజనా ॥ తథాపి ఉక్తోపనయేఽతివ్యాప్తిరితి పరిష్కరోతి * స్వఘటకేతి * యత్రలక్షణంసంగమనీయం తదేవస్వపదార్థః ॥ ధూమాదాలోకవ్యాపకేత్యుపనయే స్వఘటకో యోఽర్థవద్భాగ ఆలోకభాగః తత్పూర్వత్వాభావవత్త్వంనపంచమ్యాస్సంభవతీతినాతివ్యాప్తిః ॥ అత్రోక్తితాదృశపూర్వత్వాభావవద్ధేతుత్వపదఘటితత్వం తాదృశపూర్వత్వాభావవత్పంచమీఘటితత్వంచభిన్నం లక్షణద్వయం వైకల్పికం ద్రష్టవ్యమ్ ॥ నను స్వఘటకార్థవద్భాగత్వాదిప్రవేశేఽననుగమ ఇతిచేన్న ॥ స్వఘటకార్థవద్భాగపూర్వత్వా వ్రియహేతుత్వబోధకపదఘటితం యద్యత్స్వం తదన్యత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ స్వఘటకార్థవద్భాగత్వత్రార్థవత్త్వం కీదృశమిత్యతఆహ * అర్థవత్త్వమితి * ఏతత్తు శాబ్దికానుసారిమతవిశేషః ॥ వస్తుతస్తు ॥ అర్థవత్త్వం స్వఘటకోత్తరపదార్థాన్వితార్థకత్వమ్ ॥ ఏకాక్షరకోశలభ్యానామర్థానాం తాదృశేతరపదార్థాన్వితత్వాభావాన్నదోషః ॥ ఏవంచ తసిలాదేరాకాంక్షానిర్వాహకత్వానుగమే తత్ప్రయోగవైయర్థ్యమిత్యపాస్తమ్ * పంచమ్యాదేరితి * య

మ్యాదేస్త్రలాదేశ్చ పరిగ్రహః * నానుపపత్తిరితి * తథాసతి తసిల ఏవ హేతుత్వప్రతి
పాదకత్వాత్ పంచమీత్వాచ్చేతి భావః॥ తసిలాదేః పంచమ్యనాదేశతాపక్షేఽ క్తహే
తావవ్యాప్తివారణాయ పంచమ్యంతత్వమవివక్షితాం మతమాహ * కేచిత్త్వితి * హే
తుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వమితి * తథాచ పంచమ్యంతత్వానివేశాత్ తసిలః పంచమ్య
నాదేశతాపక్షేపి న తదంతహేతావవ్యాప్తిరితి భావః॥ నను హేతుత్వప్రతిపాదకప
దస్యాంతత్వావివక్షణే దర్శితస్యేతి రేఫ్యపనయోఽతివ్యాప్తిస్తాదవస్థ్యమిత్యత ఆహ
* పూర్వవదితి * ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకతాదృశపదశాలిత్వరూపమి
త్యర్థః॥ ఏవంచ ప్రథమలక్షణే తాదృశస్వార్థబోధకవిభక్తిశాలిత్వం సాధ్యవిషయ
కధీజనకత్వంచ నిరుక్తవిశిష్టవిషయితా బహిర్భూతసాధ్యవిషయతా శూన్యధీజనక
త్వరూపం నివిష్టం అత్రతు తాదృశహేతుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వం సాధ్యవి
షయకజ్ఞానజనకత్వంచ నిర్వక్ష్యమాణమన్యవిధం ప్రవిష్టమితి భేద ఇత్యవధే
యం॥ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాదేర్నిర్వాచ్యసాధ్యవి

ద్యపి సప్తమ్యాదేః పరత్రలాదిరిత్యర్థోఽపి సప్తమ్యాస్త్రల్ ఇత్యాదేస్సంభవతి
ఏవంచ ప్రత్యయప్రకరణే ఆదేశకథనమపి నాస్తి తథాపి సప్తమ్యా వ్యవధానేన
కుత్రేతి ప్రయోగో న స్యాత్ కుతహోరిత్యనుశాసనావిషయత్వాత్ అతస్తత్ర య
థా షష్ఠీ స్వీక్రియతే తథా కుత ఇతి ప్రయోగానురోధేన ఇహాపి షష్ఠ్యేవ యుక్తేతి దృ
ష్టాంతార్థమాదిపదమ్ । అత్ర పంచమీలోపేన తకారాదిప్రత్యయావ్యవధా
నస్యాశ్రయణాసంభవాదస్వరససూచనాయ దీక్షితౌ తు కారః ॥ సప్తమ్యాదేరి
త్యాదిపదాభ్యాం సర్వాసాం విభక్తీనాం తసేశ్చ పరిగ్రహః * దర్శితేతి * హే
తుత్వపక్షకేత్యర్థః * ప్రథమలక్షణే * అనుమితికారణీభూతేత్యాదికే ॥ త
థాచ ప్రథమలక్షణే హేతుత్వప్రతిపాదకస్య విభక్తిత్వస్య ప్రవేశః ॥ అత్రతు
హేతుత్వప్రతిపాదకపదత్వస్యైవేతి భేదః ॥ నచ సాధ్యవిషయకత్వజ్ఞానజనకత్వ
స్య చేతి సముచ్చయార్థకచకారేణ తాదృశపదశాలిత్వేపి నిర్వక్ష్యమాణతా లభ్య
తే తథాచ పూర్వవదితి దీధితివిరోధ ఇతి వాచ్యం ॥ చకార ఏవకారార్థస్తథాచ
సాధ్యవిషయకత్వమేవ నిర్వక్ష్యమాణమిత్యర్థః । నను తాదృశపదశాలిత్వం తస్య
పూర్వమేవ నిరుక్తత్వాత్ ॥ నను ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకపదశాలిత్వ
మేవాస్తు హేతుత్వప్రతిపాదకేతి కిమర్థమిత్యత ఆహ * పర్వత ఇతి * విశేష్య

షయకజ్ఞానజనకతాశాలినో వారణాయ హేతుత్వప్రతిపాదకపదోపాదానం ॥ వ
హ్నిర్ద్రవ్యత్వాత్ వహ్నిమాన్ హేతుత్వంప్రమేయమిత్యాది న్యాయాన్తర్గత
ప్రతిజ్ఞాదావతివ్యాప్తివారణాయవిశేషణతయాసాధ్యాన్వితత్వనివేశనేపిసుందర
వహ్నిమత్సధర్మాపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదావతివ్యాప్తి వారణాయతదావశ్యక
త్వం॥నచైవమప్యాలోకాద్వహ్నిమతస్సధర్మాపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదావతి
వ్యాప్తిర్దుర్వారైవతత్రాపివివక్షణీయప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతు
విశిష్టసాధ్యవిషయకజ్ఞానాజనకత్వస్యాక్షతత్వాదితివాచ్యం॥హేతుత్వప్రతిపాదకే
త్యస్యప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిశిష్టహేతుత్వప్రతిపాదకార్థ
కత్వాత్॥ యథాశ్రుతంసాధ్యావిషయకజ్ఞానజనకత్వంఅయంవహ్నిమాన్వహ్నిసా
మగ్రీమత్త్వాదిత్యాదిన్యాయస్థలేహేత్వవయవేఽవ్యాపకంపూర్వనిరుక్తతన్నివేశే
చసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకహేతుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వవిశేషణేహేతుత్వప్ర
తిపాదకేత్యస్యవైయర్థ్యంప్రతిజ్ఞాయానిరుక్తసాధ్యావిషయకజ్ఞానజనకత్వాభావా

తయాసాధ్యాన్వితార్థకం పదం పర్వతపదాదిమతుపాదివా తచ్ఛాలిత్వాదతివ్యా
ప్తిరిత్యర్థః ॥ ననుహేతుత్వప్రతిపాదకత్వ నివేశేపిక్వచిదతివ్యాప్తిస్స్యాత్తద్భ
యేన వివక్షణాంతరకరణేతు హేతుత్వప్రతిపాదకత్వవైయర్థ్యమిత్యతః ప
యోజనాంతర మాహ * వహ్నేరితి * పంచమ్యర్థహేతుత్వస్యవిశేష్య విధ
యాన్వయిలాభార్థం పక్షతావచ్ఛేదకకోటౌ వహ్నేరితి ॥ తథాచప్రకృతసా
ధ్యాన్వితస్వార్థబోధకహేతుత్వప్రతిపాదక పంచమీరూపపదఘటితత్వా దతి
వ్యాప్తిః * సుందరేతి * సుందరవహ్నీతిభాగమాదాయేతిశేషః * తదావశ్య
కత్వం * హేతుత్వప్రతిపాదకపదస్యావశ్యకత్వం * వివక్షణీయేతి * ఏతేనధూ
మాద్వహ్నిమతస్సధర్మాపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాపరిత్యాగబీజ మావి
ష్కృతమ్ ॥ తత్రధూమాద్వహ్నీతి భాగమాదాయైవ ప్రకృతహేతుత్వవిశిష్టహే
తువిశిష్టసాధ్యజ్ఞానజనకత్వసత్త్వేన వారణసంభవాత్ *పూర్వనిరుక్తతన్నివేశేచ*
హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతుత్వవిషయతా బహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్య
జ్ఞానజనకత్వనివేశేచేత్యర్థః * ప్రతిజ్ఞాయాః * సుందరవహ్నిమత్సధర్మాప
ర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాః ॥ స్వంనిగమనం తథాచ తాదృశంయన్ని
గమనం తదన్యత్వం హేతావితిభావః ॥ నన్వితరనైరపేక్ష్యేణేతివ్యర్థం లాఘ

దేవవారణాదతస్సాధ్యావిషయకజ్ఞానజనకత్వమన్యథానిర్వ్యూఢమితి * సాధ్యేతి * ఏవం చపర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాస్సాధ్యవిషయకజ్ఞానజనకత్వేపీతరనైర పేక్ష్యేణ హేతుత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయకజ్ఞానాజనకతయాసాధ్యావిషయకేత్యాది నాఽవారణాల్ హేతుత్వప్రతిపాదకత్వం పదవిశేషణమర్థవద్భవతి హేత్వవయవ స్యాపిప్రతిజ్ఞాసహకారేణ హేతుత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయజ్ఞానజనకతయాఽసంభవ వారణాయేతరనైరపేక్ష్యేణేతి॥స్వఘటకపదాసహకారేణేత్యర్థకం అజనికేత్య స్యప్రతియోగివిశేషణం॥తథాచస్వేతరావయవాజన్యహేతుత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయ కజ్ఞానజనకంయత్తదన్యత్వమితిసముదాయార్థః॥ జనకపదస్య జనకతావచ్ఛేదక ధర్మపర్యాప్త్యాశ్రయసముదాయత్వలాభాయేతరనైరపేక్ష్యేణేతి॥హేత్వవయవ స్య ప్రతిజ్ఞాసహకారేణ తాదృశబోధజనకత్వేపి తాదృశధర్మపర్యాప్త్యాశ్రయ సముదాయభేదస్యాక్షతతయాఇతరనైరపేక్ష్యాప్రవేశేపిలక్షణసమన్వయాల్ అ యంధూమాద్వహ్నిమాన్ ధూమాద్వహ్నిమతోఽన్యత్రావర్తమానధర్మాదిత్యాదిహేతోర్ధూమనిష్ఠహేతుతావిశిష్టసాధ్యజ్ఞానజనకస్య సంగ్రహాయప్రకృ తేతి ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశిష్టేత్యర్థకం॥ ప్రకృతహేతుతావ చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్టహేతుత్వమితరావిశేషణతయా అవగాహిన ఏవ జ్ఞానస్యేతరనిరపేక్షహేతువాక్యజనకతాత్పర్యకహేతుత్వప్రకారకజ్ఞాన సామా న్యజనకత్వస్యైవసకలహేత్వవయవసాధారణ్యాల్ సాధ్యాంశోపాదాన మన ర్థకమితి తత్పరిత్యజతి * సాధ్యంచేతి * అత్రసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వనివేశే

తేనజనకతావచ్ఛేదక ధర్మపర్యాప్తిమత్వస్యైవనివేశేన తాదృశప్రతిజ్ఞాహేతు సముదాయత్వరూపధర్మపర్యాప్త్యనాశ్రయత్వేనైవలక్షణగమనాదిత్యత ఆహ * ఏవంచేతి * ఇతరనైరపేక్ష్యేణచేత్యర్థః * తాదృశధర్మః * ప్రతిజ్ఞాహే తుసముదాయత్వరూపః * ధూమాదితి * వహ్నిమాత్రస్యసాధ్యత్వే హేతౌ ధూమాదితివ్యర్థంస్యాల్ సాధ్యే తన్నివేశేతు అయోగోళకే వ్యభిచారస్సాన్య దతస్తత్రతన్నివేశః ॥ నన్వత్ర హేతుతావచ్ఛేదకగ్రహేణైవ వ్యాప్తిగ్రహాదు దాహరణాకాంక్షానుపపత్తిరితిచేన్న ॥ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వస్య వ్యాప్త్య నాత్మకత్వాల్ ॥ ధూమాద్వహ్నిమత్పర్వతాదన్యత్రావర్తమానధర్మస్యవాహే తుత్వాల్ ॥ ధూమశూన్యవహ్నిమత్పర్వతే వ్యభిచారవారణాయ హేతౌ ధూ మాదితినివేశాల్ * అనర్థకమితి * అఖండాభావఘటకత్వేపి ప్రయోజనవిరహ

౧ హేతుత్వ పక్షకోపనయే సాధ్యాన్వితార్థబోధే స్వజన్యత్వనివేశే అనుషంగ పక్షే సాధ్యాన్వితపక్షబోధస్యోపనయాజన్యతయా తద్వారణేప్యనుషంగపక్షే నిగమనోపస్థాపితసాధ్యాన్వితహేతుత్వబోధకేదంపదశాలిన్యతివ్యాప్తేః ॥ నచ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిశిష్టహేతుత్వ ప్రతిపాదకపదశాలిత్వ నివేశనాన్న తత్రాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం ॥ గోత్వాభావవిశిష్టహేతుత్వం సాస్నాభావవత్ గోత్వాభావాదిత్యాది న్యాయాంతర్గతోపనయే తథాప్యతివ్యాప్తేరవారణాత్ అనుషంగపక్షేప్యుక్తన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాయా మతివ్యాప్తేశ్చ, విశేషణతయా సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వం నివేశ్య తద్వారణే సాధ్యాంశవైయర్థ్యం అనుషంగపక్షేప్యుపనయస్థేదంపదార్థస్యతత్రాపి విశేషణతా విరహాత్ పదాంతరోపస్థాపితైనప్రకృతహేతునా సాక్షాద్విశేషితహేతుత్వ

లమిత్యర్థః * హేతుత్వపక్షకోపనయే * వ్యతిరేకిణి * ఉక్తేతి * గోత్వాభావవిశిష్టహేతుత్వపక్షకసాస్నాభావసాధ్యకస్థలీయేత్యర్థః ॥ నిరుక్తహేతుత్వప్రకారకసాధ్యవిశేష్యకజ్ఞానాజనకత్వసత్త్వాత్ * సాధ్యాంశేతి * సాధ్యాన్వితస్వార్థేత్యత్రేత్యాదిః * సాక్షాదితి * గోత్వాభావవిశిష్టహేతుత్వం సాస్నాభావవదిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ పదాంతరీభూత స్వఘటకగోత్వాభావపదార్థీభూతేన వైశిష్ట్యద్వారా పరంపరయాన్విత హేతుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వాదతస్సాక్షాత్పదమ్ ॥ తత్ర సాక్షాద్గోత్వాభావాన్వితత్వం నాస్తి॥ కింతు వైశిష్ట్యమేవేతి నాతివ్యాప్తిః *ప్రకృతేతి* మూలే సాధ్యావిషయకేత్యత్ర విద్యమానస్య నఞః వ్యత్యాసం కృత్వా జనకత్వమిత్యనేన సంయోజ్య అజనకత్వార్థకత్వం వ్యర్థమ్ ॥ సాధ్యావిషయకేత్యాదేః ప్రకృతహేతువిశిష్ట హేతుత్వవిశిష్టసాధ్యావిషయకేత్యాద్యర్థస్యైవ సమ్యక్త్వాదిత్యర్థః ॥ వారణేపీత్యపిపదంచపదాన్తరోపస్థాపితేత్యాద్యవివక్షణేపి నఞ్ వ్యత్యాసాదేర్వైయర్థ్యసూచనార్థం ॥ ప్రతిజ్ఞావాక్యధీజన్యేతి పంచమం మూలే హేతులక్షణం, పక్షే సాధ్యజ్ఞాప కాకాంక్షానివర్తకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వే సతి న్యాయావయవత్వమర్థః ॥ హేతువిభక్తిమత్త్వం స్వరూపకీర్తనం నతు లక్షణఘటకం వైయర్థ్యాత్ ॥ యద్వా హేతువిభక్తిమత్త్వం పంచమ్యంతత్వమ్ ॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞోదాహరణనిగమనవిశేషాణాం వారణాయ జనకాంతం ప్రతిజ్ఞోదాహరణనిగమనాన్యతావర్థకమ్ ॥ ఏ

ప్రతిపాదకపదశాలిత్వం నిపక్షోక్త్యా విశిష్టహేతుత్వపక్షకప్రతిజ్ఞోపనయయోః వారణాపి ప్రకృతహేతుత్వవిశిష్టావిషయకజ్ఞానజనకత్వనివేశేనైవోపపత్త్యాసఙ్ వ్యత్యాసస్యేతరనైరపేక్ష్యేణాత్యభిధానస్యాకించిత్కరత్వ మిత్యస్వరసః ॥— పంచమ్యాలాక్షణికత్వం వ్యవస్థాప్యతద్వత్త్వేన నిగమనేఽతివ్యాప్తింపరిసంజయన్ పఞ్చమ్యన్తపదం సార్థకయతి * హేతుత్వాదావితి * హేతుత్వంజనకత్వం ఆదినాజ్ఞాపకత్వపరిగ్రహః జనకత్వాద్యవాదానంద్యృష్టాన్తవిధయా॥ గురుశరీరం తత్క్రియానాశ్రయత్వేనతి తజ్జన్యవిభాగాశ్రయత్వరూపమపాదానత్వంవాదృష్టాన్తవిధయాఆదిపదగ్రాహ్యం హేతుత్వంజ్ఞాపకత్వమేవ తర్హ్ని దుతత్రతచ్ఛక్తిరిత్యపేక్షాయామాహ *వృక్షాదితి* ఇత్యాదౌ *ఇత్యాదివాక్యస్థపఞ్చమీప్రతిపాద్యే॥వినిగమనావిరహంనిరాకరోతి *లాఘవేనేతి* వృక్షాదినిష్ఠావధిత్వస్య నిరూపకత్వాదిసంబన్ధేనవిభాగేఽన్వయసంభవేపి నవృక్షాదిత్యాదౌ వృక్షాదినిష్ఠావధితాయాఆశ్రయతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్య వృక్షాద్యనవధికవిభాగేపిసత్త్వేనాతిప్రసంగభియా తాదృశబోధోపగమాసంభవాత్ వృత్త్యనియామకనిరూపకత్వసంబన్ధస్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావిభాగనిష్ఠవృక్షాదినిరూపితమవధిమత్త్వమేవపఞ్చమ్యాప్రతిపాద్యమితి నవ్యమతానుసారేణాహ * అవధిమత్త్వేనేతి * నన్వవధిమత్త్వమవధితానిరూపకత్వమేవ తత్రవృక్షాదేరవధితాయామే

వంచోపనయవారణాయ పంచమ్యంతత్వనివేశః ॥ వాక్యత్వం న్యాయావయవత్వమ్ ॥ దీధితౌ * అనుమితిపరేతి * శేషస్తు అనుమితిపరవాక్యత్వమవయవత్వమితి వ్యాఖ్యానాంతరమేవ పంచమ్యంతత్వాభిధానాయుక్తమ్ ॥ చతుర్థలక్షణస్థతత్పదవ్యాఖ్యానేన పఞ్చలక్షణస్థతత్పదస్యవ్యాఖ్యాతత్వాదితి ప్రాహుః గదాధరీయే* పంచమ్యన్తేతి*తథాచ లాక్షణికపదవత్త్వమాత్రోక్తౌనిగమనేపంచమ్యాలాక్షణికత్వాదతివ్యాప్తిరతఃపంచమ్యంతేతి॥ తథాచ తత్ర పంచమ్యంతస్య తత్పదస్యాలాక్షణికత్వాన్నాతివ్యాప్తిరిత్యగ్రేస్ఫుటమ్ ॥ నన్విత్యాదౌశక్తేః క్లృప్తత్వాదితి దీధితిరసంగతాసాధకత్వాదలాభ్యాదిష్టే* ఇత్యాదీతి* వినిగమనావిరహం*యథాఽవధిత్వేఽవధిమత్త్వవాశక్తిఃస్వీక్రియతే తథాహేతుత్వాదావపి సాస్వీక్రియతామితితన్మూలకంకా * లాఘవేనేతీతి* తథాచగౌరవాన్నహేతుత్వాదౌ శక్తిరితిభావః *నవృక్షాదితి * విభజతఇతిప్రకృతమ్ *

వాన్వయస్యాపగంతవ్యతయావికదేశాన్వయాభావః నిరూపకత్వంచతజ్జ్ఞానజనక
జ్ఞానవిషయకత్వమితిజ్ఞాపకత్వాపేక్షయాగౌరవమేవేత్యతఆహ*ద్వివ్యనిష్ఠమితి*
*సంబంధవిశేషః*అవధిమన్నిష్ఠోవధిత్వానిరూపితసంబన్ధవిశేషః॥అవధిమత్త్వమె
వస్వరూపసంబన్ధవిశేషః తన్నిరూపకత్వమేవావధిత్వమితివైపరీత్యస్యాపి సంభ
వేనవినిగమనావిరహాదితిభావః*అన్యదేతదితి*అనతిరిక్తత్వేప్యవధిత్వాత్వాదేరను
గమకధర్మస్యానుగతధర్మప్రతిబన్ధ్యసురోధేనావశ్యకత్వాత్తస్యప్రవృత్తినిమిత్తత్వేన
లాఘవాదితిభావః॥నన్వవధిత్వాదావేవపంచమ్యాశ్శక్తౌజ్ఞాపకత్వాదావవధిత్వా
దిసంబంధాగ్రహేప్యనత్వగ్రహేణపఞ్చమ్యాః జ్ఞాపకత్వబోధకత్వగ్రహాసంభవా
త్ తత్ప్రత్యాయనేచ్ఛయాపంచమీప్రయోగోనస్యాదిత్యతఆహ *తత్సంబంధా
గ్రహేప్వీతి* జ్ఞాపకత్వావావనవధిత్వసంబంధాగ్రహేపీత్యర్థః*వ్యవహారః*జ్ఞాప
కత్వాదిపరపంచమీప్రయోగః*శక్తిభ్రమాత్* జ్ఞాపకత్వాదౌ శక్తిభ్రమాత్॥అ
పాదానతాఘటకవిభాగత్వేజన్యత్వవచ్ఛిన్నే శక్తివాదినాం మతముపన్యస్యతి*వృ
క్షాదితి * అపైతీత్యర్థోపగమస్పన్దమాత్రం నతు విభాగావచ్ఛిన్న స్పన్దః
తథాచ త్యజతుల్యార్థయోగాత్వేనతావన్మాత్రదకవిభాగాశ్రయతయా వృక్షాద్వ
పాదానత్వేస్య కర్మత్వాప్రసంగాత్ నాఘన్యతరసంయోగావచ్ఛిన్నస్పందః
వృక్షాద్భూమింప్రయాతీతివత్ వృక్షాద్భూమిమపైతీతిప్రయోగప్రసంగాత్ పత
తీత్యత్రాప్యధస్సంయోగావచ్ఛిన్నస్పందస్యప్రత్యేకవాంతరజాత్యవచ్ఛిన్నోవాపత
త్యర్థః ఉభయత్రవృక్షాదినిష్ఠవిభాగజనకత్వం పంచమీలభ్యమేవేతి ప్రవృత్తిని
మిత్తలాఘవాద్విభాగపరైవాస్యాశక్తిరిత్యర్థః॥నన్వేవంజనకత్వం కుతోలబ్ధం
తదలభ్యభావేన శక్త్యైవ తజ్జ్ఞాపకత్వాద్యపేక్షయా లాఘవమిత్యతఆహ *జనక

అతిప్రసంగః * పశ్యామీతిప్రసంగః * జ్ఞానేతి * అవధిత్వాజ్ఞానేత్యర్థః॥
* అవధిమత్త్వమేవేతి * యద్యప్యవధిత్వమేవ స్వరూపసంబంధరూపత్వం స్వీక్రి
యతేనావధిమత్త్వమితివాఽవధిమత్త్వమేవ స్వరూపసంబంధరూపత్వం స్వీక్రియ
తాం సత్వపక్షేప్యవినిగమనావిరహాదనాయత్యోభయోరేవ స్వరూపసమ్బ
న్ధరూపత్వంభవతీత్యర్థః*వృత్త్యగ్రహేణ *లక్షణాయాఅగ్రహేణ*అవధిత్వా
దిసంబంధః * అవధిత్వనిరూపకత్వసంబన్ధ *ఉత్తరసయోగేతి * అత్రయో
నఘటకఇత్యర్థః కర్మత్వాపత్తిసంగతిః * అధస్సంయోగేతి * అత్రయోఘటక

త్వంచేతి * అథపత్రాదేః స్వనిష్ఠవిభాగానుకూలక్రియాశ్రయత్వాద్విభాగమాత్రస్య పఞ్చమ్యర్థత్వేస్వస్మాత్పత్రంపతతీత్యాదేరపి ప్రయోగస్స్యాదితి భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసహితఏవవిభాగః పఞ్చమ్యర్థోవాచ్యః స్వనిష్ఠక్రియాయాస్స్వనిష్ఠవిభాగజనకత్వేపిస్వనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవిరహాన్నోక్తాతిప్రసంగఇతి కుతోలాఘవమితిచెన్న ॥ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే లక్షణయైవోపపత్తౌ తదంతర్భావేణశక్తేరకల్పనాదితి తాత్పర్యవశాచ్ఛక్యలక్ష్యార్థయోరపి యుగపదన్వయోపగమాదితి లక్ష్యార్థభేద, ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవినిర్మోకేణ పంచమ్యావిభాగాబోధకత్వవ్యుత్పత్తేర్న విభాగమాత్రతాత్పర్యేణస్వం స్వస్మాత్పతతీతి ప్రయోగప్రసంగః ॥ అథవాకేవలవిభాగే పూర్వపూర్వప్రయోగాభావాదేవనప్రయోగః ॥ వస్తుతో భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య పఞ్చమ్యర్థత్వేపి వృక్షాత్పత్రంపతీత్యత్రపత్రాత్పత్రం పతతీతి ప్రయోగోదుర్వారః పత్రాంతరనిష్ఠభేదమాదాయ తత్ర ప్రత్యేతవ్యస్య పత్రనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసతి పత్రనిష్ఠవిభాగజనకత్వస్యపత్రనిష్ఠక్రియాయామబాధాత్ ॥ నచ భేదఏవ పఞ్చమ్యర్థః తస్య స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్వాశ్రయనిష్ఠవిభాగజనకత్వోభయసంబన్ధేన క్రియాన్వయోవాచ్యఇతి నోక్తాతిప్రసంగః తత్పత్రనిష్ఠక్రియావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకభేదాశ్రయ పత్రాంతరనిష్ఠ విభాగజనకతాయాస్తత్పత్రక్రియాయామసత్త్వేన తస్యోభయసంబన్ధేన పత్రాంతరాన్విత భేదాన్వయాయోగ్యత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ పత్రాంతరనిష్ఠతత్క్రియావచ్ఛిన్నభేదస్య వృక్షేపిసత్త్వేన తద్భేదాశ్రయవృక్షనిష్ఠవిభాగజనకతాయాస్తత్క్రియాయామసత్త్వేనపత్రాన్తరనిష్ఠభేదస్యోక్తసంబన్ధేనతత్క్రియాన్వయయోగ్యతాయాఅక్షతేః అధికరణభేదేనాభావభేదాభావాత్ ॥ అథపత్రాదిత్యత్రాధేయతా సంబన్ధేనప్రవిశిష్టభేదఉపతిష్ఠతె విశిష్టస్యైవచస్వాశ్రయనిష్ఠవిభాగజనకత,

---

ఇతిఅకర్మకత్వనిర్వాహః * స్వనిష్ఠేతి * స్వంపంచమ్యంతోపస్థాప్య వృక్షాది * సహితఇతి * సాహిత్యంస్వరూపజనకతాఘటితసామానాధికరణ్యం * యుగపదితి * క్రియాయామిత్యాదిః * అప్రయోగః * స్వస్మాత్పత్రంపతతీతినప్రయోగః ॥ తథాచ విభాగమాత్రేపంచమీశక్తిః ॥ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వంచ ప్రయోగోపాధిరితిభావః ॥ తర్హి విభాగఏవశక్తిరస్త్వితి విభాగే శక్తిముపసంహర్తుం యుక్తిమాహ * వస్తుతఇత్యాదినా * విశిష్టస్యైవచేతి * భేదస్యేతి శేషః ॥ క్రి

త్వ ఘటితోభయసంబన్ధే నాన్వయః విశిష్టస్యాధికరణమేవవిశిష్టనిరూపిత పరంప రాసంబన్ధఘటకంపత్రాధేయత్వవిశిష్టస్యైవచాఽఽధేయతాసంబన్ధేనపత్రవిశిష్టస్యా ధికరణంవిశేషణీభూత పత్రమేవతువృక్షః అతోనోక్తోభయసంబన్ధేనపత్రవిశిష్ట భేదస్య తత్క్రియాన్వయయోగ్యతా॥ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వదళరక్షాయై స్వపదేన పత్రాంతరవిశిష్టభేదస్యైవోపాదేయత్వాత్ తదుపాదానేతదాశ్రయ పత్రాంతరవిభాగజనకత్వస్య తత్క్రియాయాంఘటయితుమశక్యతా ఽఽదితి చేత్ తర్హిఽఽవిభాగఏవనకిరస్తుతస్యైవాధేయతాసంబన్ధేనప్రకృత్యర్థఽఽవిశిష్టస్యస్వాశ్ర యనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసహితజనకతాసంబంధేనతత్ క్రియాయా మన్వయఉపేయతాంతావతాప్యుక్తస్థలే పత్రాత్పత్రంపతతి ప్రయోగవారణ సంభవాత్ ఆధేయతయా యత్పత్రవిశిష్టవిభాగజనకత్వం తత్క్రియాయా స్తా దృశవిశిష్టాశ్రయతత్పత్రనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తత్క్రియాయా మభావాదిత్యలమధికేన॥అత్రజనకతాసంబన్ధస్య వృత్త్యనియామకతయాపూర్వవ దాకాశాత్పతతినవృక్షాదిత్యాదావనుపపత్తిరితిపఞ్చమీజనకత్వమేవార్థో ఽఽవా చ్య ఇతికల్పలాఘవమిత్యస్వరసః *అతఇతి* నిగమనస్థాయ తస్మాదితి పఞ్చమ్యాఃలా క్షణికత్వాన్నిగమనవారణాయేతి శేషః *పఞ్చమ్యన్తే* తథాచపఞ్చమీపదస్యప ఞ్చమ్యన్తత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిరితిభావః॥నన్వేవమపి పఞ్చమ్యన్తతత్పదస్యతా దృశధూమాదిపదవద్ధూమాదిజ్ఞానే లాక్షణికత్వాద్దురాపోతిపన్నిగమనాతివ్యాప్తిరత ఆహ *తస్మాదిత్యత్రేతి* *తత్పదేలక్షణేతి* *ధూమాదిజ్ఞానే* కిమాహ ఇత్యర్థః॥

యాయామన్వయః * భేదేతి * పత్రాన్తరవిశిష్టభేదస్యోపాదానే తత్పత్రనిష్ఠప్రతి యోగితావచ్ఛేదకత్వబాధాత్ * తదాపాదానేతి * తత్పదస్యపత్రాంతరవిశిష్ట భేదార్థః॥ ఏవంసతి వృక్షాంతరతాత్పర్యేణాపి వృక్షాత్పతతీతి ప్రయో గాపత్తిర్దుర్వారా॥ యోగ్యతాయాఅసమ్భవాదితి.... విభాగఏవే త్యేవకారేణ భేదవ్యవచ్ఛేదః॥ భేదస్యావ్యవహితాన్వయ ప్రమాణాభావః॥ వి భాగత్వస్య శక్యతావచ్ఛేదకత్వేలాఘవంచబోధితమ్ * పూర్వవదితి * అవధిత్వ స్య పంచమ్యర్థతామతేనేత్ ॥ అత్ర తత్పదేన లక్షణాతిదీధితేః కిం నిగమనఘ టకతత్పదస్య ధూమజ్ఞానే లక్షణానాస్తీత్యర్థః అహోస్విత్ తస్య లక్షణాయా ప్రవృత్తిసహకారేణ ధూమజ్ఞానబోధజనకత్వంనాస్తీత్యర్థః॥ తత్రాద్యేదూష

తేనతత్పదశక్యధూమాదినాతిజ్ఞానస్యసంబన్ధసత్త్వాచ్ఛక్తిజ్ఞానశూన్యకాలేశక్యసం
బన్ధగ్రహాత్పదాన్తరంస్యైవతత్పదస్యాపితాదృశార్థబోధకతాయాఅశక్యాపలా
పత్వాచ్చ తత్పదేలక్షణాయాస్తయాబోధకత్వస్యచ మురపవాదకత్వేపి నక్షతిః
లక్షణైవ లాక్షణికత్వం శక్యార్థతాత్పర్యరాహిత్యం అతోనిగమనేతత్పదస్య
తాత్పర్యవిషయీభూతధూమజ్ఞానలాక్షణికత్వేఽపి నాతివ్యాప్తిరిత్యవధేయం॥శక్త్య
వేతి॥తత్పదస్యశక్త్యబుద్ధిస్థవాచకత్వాద్ధూమాదిజ్ఞానేతాత్పర్యేణచప్రయుక్తేతత్ప
దప్రయోగేఽజ్ఞానస్యశక్త్యబుద్ధిస్థతాయాఅనన్యకత్వాత్ విశిష్టహేతుజ్ఞానస్యాప్ర
క్రాన్తత్వేపి నక్షతిరితిభావః॥నన్వేవంతత్పదేన యత్రహేతునిర్దేశఃతత్రపఞ్చ
మ్యన్తలాక్షణికపదాభావాదవ్యాప్తిరిత్యతఆహ॥పర్వతఇతి॥ వహ్నిమాంస్తస్మాది
త్యత్రహేతుఘటితధూమాదేరప్రక్రాన్తత్వాద్ధేతోఽప్యప్రక్రాన్తత్వాదక్షాదౌ వహ్ని
సామగ్ర్యమానేతి॥అత్రవహ్నిరూపహేతోఽప్రక్రాన్తత్వేఽపి తత్పదేనస్ఫుటతర త
త్పరామర్శాదితిభావః॥సంప్రదాయానురోధినాం తథాప్రతియోగోదుర్వార
ఏవేత్యత్రలక్షణాపదస్యసన్నివేశఃకృతః॥ప్రతిజ్ఞాస్థసాధ్యవాచకపదస్యజ్ఞానలా

యతి ॥ తత్పదస్యేతి ॥ తత్పదశక్యధూమాదినా తజ్జ్ఞానస్య సమ్బన్ధసత్త్వాల్ల
క్షణాయాముపపాదకత్వేపీతియోజనా ॥ ద్వితీయందూషయతి ॥ శక్తిజ్ఞానేతి ॥
తచ్ఛబ్దస్య బుద్ధిస్థవాచకత్వేపి తస్యధూమజ్ఞానేపీతి శేషః ॥తథా॥బోధకత్వల
క్షణయా ధూమజ్ఞానబోధకత్వస్య ॥ నన్వేవం నిగమనే పంచమ్యంతలాక్షణిక
పదసత్త్వాభావాదలక్షణాతివ్యాప్తిరత ఆహ ॥ లక్షణైవేతి ॥ తథాచ పంచమ్యన్తశ
క్యార్థతాత్పర్యరాహిత్యపదసత్త్వమితి నిష్కర్షః ॥ ధూమాదిత్యాదౌ ధూమా
దిరూపశక్యార్థే తాత్పర్యం నాస్తీతి లక్షణసంగతిః ॥ తత్పదతాత్పర్యస్య ధూ
మజ్ఞానరూపశక్యార్థేసత్త్వాన్ననిగమనాతివ్యాప్తిః ॥ నిగమనస్య తత్పదస్య శ
క్తిర్వాలక్షణావా విశిష్టధూమజ్ఞానేభవతు ఉభయథాపి తాత్పర్యంతత్రైవ ॥ స
చశక్యార్థఏవేతి శక్త్యైవచేన్నతాత్పర్యహానసంగతిః ॥ తత్ర తత్పదస్యప్ర
క్రాన్తవాచితయా ధూమజ్ఞానేనశక్తిరుపపద్యతేత్యాశంకాంనిరాకరోతి ॥తత్ప
దస్యేతి ॥ తత్ప్రయోగేణ ॥ తత్పదప్రయోగేణ ॥ లాక్షణికపదేతి ॥ శక్యార్థ
తాత్పర్యశూన్యపదేత్యర్థః ॥ అప్రక్రాన్తత్వాదితి ॥ ఏతేన తత్పదస్యబుద్ధి
స్థవాచకత్వంప్రథమసంగతిస్సూచితా ॥ అతఏవానుపదమగ్రిస్ఫుటతరేతితరఉ

క్షణికత్వాత్ ప్రతిజ్ఞాయామపి పఞ్చమ్యంతపదవ్యావృత్తిః సంభవతీతి మతముప
న్యస్య దూషయతి * యత్త్వితి * అథవా నిగమనస్థవహ్న్యాదిపదస్య వహ్న్యాదిజ్ఞానేలా
క్షణికతయా తస్మాదితి పఞ్చమ్యా జనకత్వం జన్యత్వం వాఽర్థః ॥ తథా చ పఞ్చమీమా
దాయ నిగమనే నైవ వ్యావృత్తిసఙ్గతిః అవధిత్వాదేరివ జనకత్వాదేరపి స్వరూపసం
బన్ధరూపతయా వినిగమకాభావేన జన్యత్వస్యాపి వాచ్యత్వేన పఞ్చమ్యా లాక్ష
ణికత్వాదితి వాదినో మతం దూషయతి * యత్త్వితి * ఏవం చాగ్రే జన్యత్వేన జ్ఞానవిజ్ఞా
ప్యత్వే లక్షణైవేత్యుపసంహారస్సంగచ్ఛతే * హేత్వన్వయానురోధాదితి * హే
త్వనుశిష్ట పఞ్చమ్యా జన్యజనకభావ ఏవార్థః నతు జ్ఞాప్యజ్ఞాపకభావః హేతు
ర్నా కారణం బీజమితి కోశాద్ధేతుకారణపదయోః పర్యాయతా స్థితేః జ్ఞాపకార్థ
కతాయా హేతుపదస్య క్వాపి ఆదానదర్శనాత్ తథా చ ప్రతిజ్ఞాస్థవహ్న్యాదిపద
స్య ముఖ్యార్థపరత్వే ముఖ్యార్థస్య వహ్న్యాదేర్ధూమజ్ఞానాద్యజన్యత్వేన
జ్ఞానే లక్షణాం వినా పఞ్చమ్యర్థాన్వయానుపపత్తిస్స్యాదితి భావః * జ్ఞానలక్షణా *
వహ్న్యాదిజ్ఞానలక్షణా తత్ర చైతన్యవిషయతాసంబన్ధేన మతుబర్థః జ్ఞానవిషయ
తాపర్యన్తమేవ వా వహ్న్యాదిపదార్థ ఇతి భావః * జ్ఞాపకత్వ ఇతి * పఞ్చమ్యర్థవ్య
త్తికర్తృత్వాదీనాం సంబన్ధతావాదిప్రసిద్ధమతేన * జ్ఞాప్యత్వేనేతి * అన్యమతేన *
తత్ర * వహ్న్యాదిపదే * లక్షణాయా * లక్షణానిర్వాహకత్వే * మానాభావా
దితి * జన్యజనకభావస్య పఞ్చమ్యర్థత్వేపి తల్లాక్షణికతాయా ఆవశ్యకత్వాత్తత్రైవ
జ్ఞానాంతభాగే దోషాపాదకాపృథగ్యుక్తలక్షణాయా ఆయుక్తత్వాదితి భావః ॥ నచ ను

పా. త్రు: * పంచమీమితి * ఏవ వహ్న్యాదిపదమాదాయ నిగమనే వ్యావృత్తిసంభ
వేపి న క్షతిః ॥ తస్మాన్న దండాదితి నిగమనే న హి వాభావజ్ఞానే లక్షణా నతు పంచ
మీపదేనాస్తీతి న పంచమీమాదాయ వ్యావృత్తిసంభవః ॥ ఏవం చాగ్రే మోపసంహా
రానురోధేనాభిప్రాయమాత్రమ్ ॥ నిష్ఠగతస్తు ప్రకృతనామార్థికాయామేవేతి
బోధ్యమ్ * విషయతా * విశేష్యతా ॥ అభేదేనేతి పాఠే మతుబర్థః మతుబ్జ
న్యప్రతీతి ప్రకారః । మతుపస్సమ్యస్త్వర్థకత్వానురోధాదాహ * జ్ఞానేతి *
జన్యజనకభావస్యేతి * స్వరూపసమ్బన్ధరూపస్య తస్యాసంభవేన తత్ర పంచ
మ్యా లక్షణాయా ఆవశ్యకత్వాదితి భావః ॥ తత్తల్లక్ష్యార్థజ్ఞాపకత్వాదౌ విభక్తేః పఞ్చ
మ్యాదేః * షష్ఠ్యాదీతి * కర్తృకర్మణోః కృతీతి సూత్రోక్తషష్ఠ్యా గేకర్తరికర్మణి చ

ద్విభక్తేరనుశాసనికాతిరిక్తార్థేన లక్షణా అశాసనం వినాపి తల్లక్ష్యార్థే విభక్తేస్సాధుత్వే కర్మత్వాదిరూపలక్ష్యార్థే షష్ఠ్యాద్యనుశాసన వైయర్థ్యాదితి కథమేతదితి వాచ్యం॥ హేతావితి తృతీయాబోధకసూత్రస్థ హేతుపదస్య కారణజ్ఞాపకోభయపరతయా తదనువృత్తిమతా విభాషాగుణేఽస్త్రియామితి సూత్రేణ జ్ఞాపకత్వేఽపి పఞ్చమ్యా అనుశిష్టత్వాత్॥ యద్యపి తత్ర గుణపదం న వైశేషిక సిద్ధగుణపరం పుణ్యాభావాన్న సుఖిత్వాదౌ పఞ్చమ్యనుపపత్తిరితి పరాశ్రిత పరం తత్ పరాశ్రితత్వం చ సాధ్యవదధికరణాశ్రితత్వం తథా సతి ఉక్తస్థలే పుణ్యాభావాప్రయోజ్యసుఖాద్యభావాశ్రయవృత్తితయా తత్ప్రయోజకత్వాత్పఞ్చమ్యుపపత్తేః తథా చ జ్ఞానకరణతావాదిమతే ధూమాదిపదార్థజ్ఞానరూపహేతుః సాధ్యవతి న సమవాయాదినా వర్తతే॥ తథాపి విషయతయైవ తత్ర వృత్తిరితి నానుపపత్తిః॥ ఏవం సతి ధూమజ్ఞానాద్వహ్నిమానితి ప్రయోగస్స్యాదితి తు న దేశ్యం॥ జ్ఞాపకతాబోధకపఞ్చమ్యాస్తత్తదర్థవాచకపదస్య తత్తదర్థజ్ఞాన ఏవానాదితాత్పర్యాత్ ధూమజ్ఞానపదస్య ధూమజ్ఞానజ్ఞాన ఏవ తాత్పర్యాత్॥ జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య పఞ్చమ్యర్థతామతే చ జ్ఞానవిషయధూమాదిరూపహేతోస్సంయోగాదినైవ సాధ్యవదాశ్రయతత్వాన్నానుపపత్తిగన్ధోఽపి॥ ప్రతిజ్ఞాస్థవహ్న్యాదిపదస్య ముఖ్యార్థపరత్వే మణికృతోఽపి స్వరసం దర్శయతి * అతఏవోక్తమితి * అవృత్తావితి * తేన గ్రన్థేన పునరనుసన్ధీయమానస్య ప్రతివాదివాక్యసహకారేణ మధ్యస్థసంశయజనకస్య పూర్వోక్తసాధ్యవద్ధర్మిబోధకవాదివాక్యస్య ప్రతిజ్ఞాత్వమభ్యుపగతం తత్ర చ వహ్న్యాదిపదం న తజ్జ్ఞానాదిపరం తథా సతి విషయసంశాయకత్వాసంభ

షష్ఠీస్యాదితి వృత్తిః॥ కృదన్తశబ్దయోగే కర్తృవాచకాత్ కర్మవాచకాచ్చ శబ్దాత్ షష్ఠీ భవతీతి తదర్థః॥ భారతస్య శ్రవణం వ్యాసస్య కృతిరిత్యాద్యుదాహరణం ఏవం చేచ్ఛాయా ఏవ లక్షణా కల్పననియామకత్వే కర్తృకర్మణోః కృతీతి సూత్రవైయర్థ్యమిత్యర్థః॥ ఉభయపరతా వ్యాఖ్యానాత్। విభాషాగుణేఽస్త్రియాం అస్త్రీలిఙ్గాత్ గుణవాచకాత్ వికల్పేన పఞ్చమీ జాయత ఇత్యర్థః * పుణ్యాభావేతి * వాక్యమితి * తచ్ఛబ్దస్య న తజ్జ్ఞానే లక్షణేతి సూచనాయ స్వప్రయోజ్యేతి * తథా తాత్పర్యాత్ * అనాదితాత్పర్యాత్ * పఞ్చమ్యర్థతామతేచేతి * ఏతన్మతే ధూమాదిత్యాదౌ ధూమాదిపదస్య ముఖ్యార్థతయా నైతల్లక్షణమితి తు బోధ్యమ్ * తజ్జ్ఞానాదీతి * వహ్నిజ్ఞానాదీత్యర్థః * పరతోఽపీతి * అ

వాద్విప్రతిపత్తివాక్యాభ్యాం కోట్యుపస్థితిద్వారా మానసస్సంశయో జన్యత ఇతి సిద్ధాంతిభిరపి వహ్నిః పర్వతేఽభావ ఇత్యాదిత ఆకాంక్షాదిరహితాచ్ఛబ్దాత్సంశయానుదయేన ధర్మిణి తత్తదభావకోట్యోః ప్రత్యేకం శాబ్దధీజనకసామగ్రీభ్యామేవ పరస్పరవిరోధేన శాబ్దబోధమనుత్పాద్యమానస్సంశయో జన్యత ఇత్యభ్యుపగమాత్ ప్రతివాదినివృత్తయే పర్వతే వహ్నిస్సాధనీయః ఇత్యభిసంధేః ప్రథమతోఽనియమాత్ శబ్దాదేవ పర్వతే వహ్నినిశ్చయో భవిష్యతీత్యభిప్రాయేణాపి ప్రథమం పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రయోగాత్పూర్వప్రయుక్తవహ్నిపదస్య సర్వత్ర జ్ఞానపరత్వాసంభవాచ్చేతి భావః ॥ వర్ధమానోపాధ్యాయానామపి పంచమ్యా జ్ఞాపకత్వబోధకత్వే సంవాదమాహ * అత ఏవేతి * యథాసంభవమితి* సమభివ్యాహృతద్రవ్యాదిపదార్థే జన్యనిత్యరూపే తత్తదన్వయయోగ్యతానుసారేణేత్యర్థః ॥ ఫలాన్వవృత్తౌ సైవప్రతిజ్ఞేతి మణికృతోఽభ్యుపగమవాదః నతు తత్ర నిర్భరః మధ్యస్థ సంశయాత్పరతో హేతువాక్య సమభివ్యాహృత సాధ్యనిర్దేశస్య సాంప్రదాయికత్వాత్ ॥ హేతుత్వం యథాసంభవమిత్యుపాధ్యాయగ్రంథోఽపి పంచమీ ప్రతిపాద్యం హేతుత్వం క్వచిత్సమభివ్యాహృతపదముఖ్యార్థ నిరూపితం క్వచిచ్ఛలక్ష్యార్థ నిరూపితం కారణత్వమిత్యర్థతయోపపద్యతే, యదప్యుక్తముభయపదే లక్షణానౌచిత్యమితి, తదపి శిథిలం జ్ఞాపకతాయాః పంచమ్యర్థత్వే సూత్రస్థహేతుపదస్యోభయపరతయా వాక్యభేదాపత్తేః అనుశాసనానురోధేనోభయత్రలక్షణాయా ఏవౌచితత్వాదిత్యతోయుక్త్యనంతరమపీత్యర్థః ॥ తథాచ పునర్నిర్దిశ్యమానప్రతిజ్ఞాస్థసాధ్యపదస్య తజ్జ్ఞానార్థకత్వముపేయత ఇతి భావః । ముఖ్యార్థో జన్యద్రవ్యాదిః లక్ష్యార్థో నిత్యద్రవ్యాదిజ్ఞానమ్ *ఉభయపరతయా* కారణజ్ఞాపకోభయపరతయా అన్యతరపరత్వే త్వన్యతరబోధః స్యాత్ । అబుద్ధిజిజ్ఞాసాయా ఉత్తరానను కూలత్వాదాహ ॥

నచవహ్నిసామగ్రీఘటకతయా హేతోర్వహ్నేః ప్రక్రాంతత్వేపి జ్ఞానస్యాప్రస్తుతత్వాత్తత్పదేన బోధనాసంభవః వహ్నేశ్చాయోగ్యతయా న హేత్వర్థాన్వయస్సంభవ ఇతి వాచ్యమ్॥ ప్రమితవహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదేస్సాధ్యత్వే వహ్నిజ్ఞానాప్రక్రాంతత్వేన పంచమ్యర్థహేతుత్వాన్వయోపపత్తేః॥ ౨౯ ౨ పు ౬-౧౨

భావః సంప్రదాయేత్యేతావంతరాఽయం గ్రన్థః క్వచిదధికపాఠత్వేన

న్తరమాహ * అతఏవేతి * జిజ్ఞాసాప్రశ్నః * ధూమవత్త్వాదిత్యుత్తరంచేతి *
ప్రయుజ్యతఇతి శేషః॥ఉపష్టంభంవివృణోతి *నహీతి* జ్ఞానేప్రశ్నఇతి* ప్రశ్నస్థ
వహ్నిపదం వహ్నిజ్ఞానపరమిత్యర్థః ॥ వహ్నేరేవ జిజ్ఞాసితత్వాదితి శేషః *ల
క్షణయాజ్ఞానేనోత్తరయేదితి * లక్ష్యార్థజ్ఞానపరముత్తరంవాక్యమిత్యర్థః॥అ
పితు ప్రశ్నసమానవిషయకత్వానురోధాన్ముఖ్యార్థ వహ్నిపరమేవ తాదృశో
త్తరంప్రయుక్తమితిశేషః॥ తథాచ తత్రవహ్నౌ కుతఇతిధూమాదితిచ ప్రశ్నోత్త
రవాక్యయోర్యేపంచమ్యౌ తదర్థాన్వయానురోధేన జ్ఞాపకత్వంజ్ఞాప్యత్వంవా
ఽప్యర్థో వాచ్యఇతిభావః ॥ నను ప్రథమప్రశ్నానురోధాద్వహ్నిపదస్య వ
హ్నిపరత్వమస్తుఇతిప్రశ్నస్థ పంచమ్యర్థాన్వయానురోధాత్తదుత్తరధూమా
దితి పంచమ్యర్థాన్వయానురోధాచ్చ జ్ఞానపరత్వమప్యవిరోధాదేకదాశక్యల
క్ష్యార్థానన్వయేపివహ్నింబోధయిత్వావహ్నిజ్ఞానం బోధయిష్యతీత్యభిప్రాయే
ణైవైకపదప్రయోగేబాధకాభావాదతఏవతథావిధతాత్పర్యానురోధేన నానార్థ
స్థలేఆవృత్తిరిత్యతఆహ * నవేతి * పరకీయభావిప్రశ్నానురోధాదితి * తాదృ
శప్రశ్నస్వీయతదుత్తరవాక్యద్వయస్థపంచమ్యర్థాన్వయానురోధాదిత్యర్థః ॥
*అజిజ్ఞాసితాభిధానం*ప్రథమజిజ్ఞాసావిషయజ్ఞానప్రత్యాయనేచ్ఛయా వహ్నిప
దప్రయోగః పరకీయత్వేన భావిత్వేనచప్రథమం కుతఇతి ప్రశ్నస్యాజ్ఞానాత్ ప
రకీయవహ్నిజ్ఞానహేతుజిజ్ఞాసాయా అజ్ఞానేన వహ్నిజ్ఞానప్రత్యాయనేచ్ఛాయాః

---

*ప్రశ్నఇతి*ఏతేనజిజ్ఞాసాయాఃకుతఇత్యాకారకత్వాభావాత్ప్రశ్నఇత్యుక్తమి
తిపరాస్తమ్ ॥ తావతాకేవలజిజ్ఞాసాయాఉత్తరానుకూలత్వకథంతాయాఅనివృత్తే
ననుజ్ఞానేప్రశ్నఇత్యసంగతం కిం వహ్నిమదితివాక్యస్యజ్ఞానజిజ్ఞాసాబోధకవా
క్యత్వసంభవాదతఆహ * ప్రశ్నస్థేతి * వహ్నేరేవేత్యేవకారేణ వహ్నిజ్ఞాన
వ్యావృత్తిః । ప్రథమప్రశ్నః కింవహ్నిమదిత్యేవంరూపః * వహ్నిపదస్య* గృ
హంవహ్నిమదిత్యుత్తరస్థస్యేత్యాదిః *నానార్థస్థలే* సైంధవమానయేత్యాదౌ
ప్రశ్నః కుతఇత్యాకారః *తదుత్తరవాక్యం*ధూమాదిత్యాదిః *ప్రశ్నస్య* ప్ర
శ్నవాక్యస్య * హేతుజిజ్ఞాసాయాః * కింవహ్నిజ్ఞానజనకమితిజిజ్ఞాసాయాః ॥
ప్రవమగ్రేపి * అజ్ఞానేన * శాబ్దబోధానుదయేన *

ప్రథమస్యాసంభవాదితి హేతుసూచనాయ పరకీయత్వభావిత్వాభిధానమ్ ॥ నను తత్ర జ్ఞాతమిత్యధ్యాహారాత్కుత ఇత్యాదిపంచమ్యర్థస్య జ్ఞానేఽన్వయో నతు వహ్న్యాదావిత్యత ఆహ * నచేతి * ప్రశ్నస్థపదస్యోత్తరవాక్యేఽనుషంగస్య వ్యుత్పత్తిసిద్ధత్వాత్కుత ఇత్యత్ర జ్ఞాతమిత్యధ్యాహారేణైవ ధూమాదిత్యత్రాపిజ్ఞానాన్వయసంభవాత్ తత్రాధ్యాహారాంతరవిరహేఽపి నక్షతిరిత్యతః కుత ఇత్యత్రైవ అధ్యాహారశ్శంకితః * మానాభావాదితి * పదార్థాంతరాన్వయస్య వక్తురనభిప్రేతత్వనిశ్చయేఽపి బోధస్యానుభావికత్వాత్స్వతంత్రాశ్రుతపదకల్పనానవ్యవాదిత్యర్థః ॥ ఇదంత్వవధేయమ్॥ గృహం వహ్నిమదితి ప్రయోక్తుర్వహ్నిపదేజ్ఞానతాత్పర్యం కుత ఇతి వాక్యజన్యజ్ఞానేజ్ఞానహేతుజిజ్ఞాసాబోధేఽనుపయుక్తం స్వాభిప్రాయస్య స్వబోధాహేతుత్వాత్ కుత ఇతి పృచ్ఛకపురుషతాత్పర్యస్యైవతత్రోపయోగాత్॥ తథాచ స్వజిజ్ఞాసాం బోధయితుకామస్య కుత ఇతి ప్రయోక్తుః పరప్రయుక్తవహ్నిపదోపస్థాపితజ్ఞానమాదాయ కుత ఇతి పంచమ్యర్థాన్వయబోధో భవత్విత్యభిప్రాయః జ్ఞాతేత్యేవ ప్రతిపన్నాప్రష్టుర్వహ్నిజ్ఞానహేతుజిజ్ఞాసాం కుత ఇతి శబ్దాదనుషజ్యమానస్యోక్తవహ్నిపదసహితాత్ జ్ఞాస్యతి ఏవం గృహం వహ్నిమదితి ప్రయోక్తుః ప్రథమం వహ్నిపదే జ్ఞానతాత్పర్యవిరహేఽపి కుత ఇతి ప్రశ్నానంతరం ప్రష్టుర్వహ్నిజ్ఞానహేతుజిజ్ఞాసాయాం జ్ఞానే కిమర్థమన్యద్వహ్నిపదం ప్రయోక్తవ్యం పూర్వం వహ్నిపదాల్లక్షణయోపస్థాపితజ్ఞానమాదాయైవ ధూమాదితి వాక్యం ధూమజ్ఞానే వహ్నివ్యాపకతాం బోధయత్విత్యభిప్రాయసంభవాత్ తజ్జ్ఞానేన ధూమాదితి పంచమ్యర్థస్య జ్ఞానాన్వయో భవిష్యతీతి కిమనుపపన్నమ్ ॥ సహి ప్రయోక్తృపురుషస్యైకార్థతాత్పర్యం పురుషాంతరస్యాన్యార్థతాత్పర్యవిరోధి అన్యైరప్యన్యతాత్పర్యేణ ప్రయుక్తాన్యపి పదాన్యాదాయాన్యార్థపరశ్లోకస్య మానినానిబంధనాత్ ॥ నవాస్వీయప్రాథమికమన్యథా

పదార్థాన్తరేతి * ప్రకృతే జ్ఞాతమిత్యధ్యాహృతం పదం బోధ్యమ్ ॥ అత్ర గృహం వహ్నిమదిత్యుత్తరస్థవహ్నిపదస్య ప్రథమప్రశ్నానురోధాచ్ఛక్యార్థపరత్వైవ నతు ద్వితీయప్రశ్నానురోధాత్ తజ్జ్ఞానార్థతాపీత్యుక్తం దూషయతి * ఇదంత్వితి * హేతుజిజ్ఞాసేతి * హేతోర్జనకస్య జిజ్ఞాసేత్యర్థః ॥ ఏవం హేతుజిజ్ఞాసాయామిత్యత్రాపి * తజ్జ్ఞానేన * అభిప్రాయజ్ఞానేన ॥ హేత్వన్వయాహార్యప్రశ్నో జ్ఞాతా దృశప్రశ్నతదుత్తరయోశ్చసాధ్యపదస్యసాధ్యజ్ఞానలక్షణాం వ్యవస్థాపయతి

త్పర్యముదీచ్యమపరతాత్పర్యం విరుణద్ధి బీజాభావాత్ ॥ యుజ్యతేచ వహ్న్యాదిప
దస్య వహ్న్యాదిప్రకారకజ్ఞానవిషయత్వే లక్షణా, సాధ్యాన్వయి జన్యజ్ఞానవిషయ
త్వస్య పంచమ్యర్థత్వే గుణస్సత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదిప్రయోగస్య దుర్వా
రతాపాతాత్ ద్రవ్యత్వాదిజ్ఞాప్యసత్త్వాదేర్గుణాదావపి, సత్త్వాత్ (అబాధాత్) సా
ధ్యవాచకపదస్య లాక్షణికత్వే పక్షాన్వయి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యప్రకార
కజ్ఞానవిషయత్వరూపసాధ్యవాచకపదార్థే పంచమ్యంతార్థలింగజ్ఞానప్రయో
జ్యత్వాన్వయాత్ ద్రవ్యత్వాదిప్రకారకజ్ఞానప్రయోజ్యసత్త్వాదిప్రకారకజ్ఞానవి
షయత్వస్య గుణాదౌ బాధేన కథితాతిప్రసంగవారణసంభవాత్ ॥ నచ జన్యజ్ఞా
నవిషయత్వరూపపంచమ్యర్థస్య సాధ్యవిశిష్టపక్షేఽన్వయస్స్వీక్రియతే సత్తా
దిరూపసాధ్యవిశిష్టగుణాదిరూపపక్షస్యచ నద్రవ్యత్వాదిలింగజ్ఞాప్యతేతి నాతిప్ర
సంగః వహ్న్యాదిమతః పర్వతాదేః ద్రవ్యత్వాదిరూపసాధ్యవిశిష్టస్య పృథివీత్వా
దిజ్ఞాప్యత్వేపి వహ్న్యాదివిశిష్టస్య నతథాత్వమితి విశేషణావచ్ఛిన్న ఏవ పంచ
మ్యాః జ్ఞాప్యత్వబోధకత్వాత్ నపర్వతో వహ్నిమాన్ పృథివీత్వాదిత్యాదిప్రయో
గః విషయతాయాః పర్యాప్తిసంబంధేన విశిష్టేఽన్వయోపగమాత్ ద్రవ్యత్వాది
రూపసాధ్యవత్త్వేన వహ్న్యాదిరూపపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపర్వతాదౌ పృథివీత్వా
దిజ్ఞాప్యత్వేపి నక్షతిరితి వాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి ద్రవ్యత్వవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్
ధూమాన్న పృథివీత్వాదిత్యాదౌ నఞర్థాన్వయానుపపత్తేర్దుర్వారత్వాత్ పృ
థివీత్వజ్ఞాప్యతాపర్యాప్త్యధికరణద్రవ్యత్వవిశిష్టపర్వతాదౌ వహ్న్యాదిరూపవి
శేషణాంతరావచ్ఛిన్నేపి తజ్జ్ఞాప్యత్వవిరహాసంభవాత్ ॥ అస్మన్మతేచ తత్రప
ర్వతాద్యన్వయిని వహ్న్యాదిప్రకారకజ్ఞానవిషయత్వే పృథివీత్వాదిరూపలింగజ్ఞా
నప్రయోజ్యత్వస్య పంచమ్యన్తార్థస్యాభావాన్వయాత్తదభావస్య తత్రాబాధే
నానుపపత్తివిరహాత్ ॥ ఏవం సాధ్యజ్ఞాప్యత్వాన్వయపక్షేపి ఉక్తప్రయోగాను
పపత్తిర్ద్రష్టవ్యా వహ్న్యాదేరపి ప్రమేయత్వాదినా పృథివీత్వాదిజ్ఞాప్యత్వాత్ ॥
యదిచ ప్రయోజ్యత్వం సమభివ్యాహృతపక్షవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నవిధేయతాచ ఖండశో లక్షణయా పంచమ్యర్థః అన్వయబలాత్సా

---

* యుజ్యతేచేతి * ద్రవ్యత్వాదీతి * జ్ఞానం * ప్రమా * విషయతాయాః వి
శేష్యతారూపాయాః * విరహాసంభవాదితి * విశేష్యపర్యాప్తస్యవిశిష్టాను

ధ్యే పక్షాంశేచ తత్తద్రూపేణ హేతుజ్ఞాప్యతాలాభః నఞ్సమభివ్యాహారస్థలే
చ లింగజ్ఞానాన్వితప్రయోజ్యత్వరూపైకార్థస్య నిరుక్తవిధేయతారూపాపరప
ఞ్చమ్యర్థేఽభావేఽసఙ్గాప్రత్యాయ్యత ఇత్యుచ్యతే॥ తదా సాధ్యతావచ్ఛేదకప
క్షతావచ్ఛేదకాదేర్వైధర్మ్యాభానాద్గౌరవం సాధ్యాన్వయినీ పక్షవిశేష్యతానిరూ
పితవిధేయతా,పక్షాన్వయినీ సాధ్యవిధేయతానిరూపితవిశేష్యతా వా పంచమ్యర్థ
ఇతి వినిగమనావిరహః, ఏకపదస్యార్థద్వయే ఖండశో లక్షణా,పదద్వయస్యైవ
వా ప్రత్యేకమర్థద్వయే లక్షణేత్యత్ర కో విశేష ఇతి॥—ప్రసంగతః పంచమ్యాః
జనకత్వజ్ఞాపకత్వార్థకత్వం నఞర్థాన్వయస్థలే అనుపపత్తిప్రదర్శనేన నిరాకు
ర్వన్ జన్యత్వజ్ఞాప్యత్వార్థకతాం వ్యవస్థాపయతి * దాహోదహనాదిత్యాది
నా * గంధస్యాజ్ఞాపకత్వం పక్షధర్మతావిరహేణ శబ్దస్యాతథాత్వం వ్యాప్తిరపివి
రహేణేతిప్రదర్శనార్థముభయోపాదానమ్ * నఞర్థాన్వయానురోధాదితి *
జనకత్వజ్ఞాపకత్వయోః పంచమ్యర్థత్వే నిరూపకతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావా
ప్రసిద్ధ్యా ఆశ్రయతాసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నాభావప్రత్యయ ఏవ దాహస్పర్శాదౌ
స్వీకార్యః తథాచ తత్ర జలగన్ధనిష్ఠజనకత్వజ్ఞాపకత్వయోరేవ దాహరూపాదినిష్ఠ
యోరపి తయోరభావవత్త్వేన దాహోనదహనాత్ జలం స్పర్శవన్న రూపాదిత్యపి
స్యాదితి భావః ॥ నచ దాహాదివిశేషితజనకత్వాదేరేవాభావః తత్ర జలాదిరూప
ప్రకృత్యర్థే ప్రతీయత ఇతి వాచ్యమ్ ॥ ప్రథమాన్తార్థస్య పంచమ్యర్థవిశేష్య
తయైవ శబ్దాత్ప్రతీతేర్దాహాదివిశేషిత జనకత్వాదిరూపప్రతియోగినశ్శబ్దాదను
పస్థితస్య నఞాఽభావబోధనాసమ్భవాత్ పంచమ్యర్థస్య ప్రకృత్యర్థాన్య
పదార్థవిశేషితస్యాపి నఞ్సమభివ్యాహారస్థలే భానోపగమే వ్యుత్పత్తిభేదా
ద్గౌరవమ్ ॥ సర్వత్రైవ ప్రకృత్యర్థే విభక్త్యర్థో విశేషణం తత్ర నిరూపకత
యా సమభివ్యాహృతపదార్థాన్తరమితిచానుభవసిద్ధప్రథమాన్త పదార్థవి

యోగికాభావానుపగమాత్ * వినిగమనావిరహాదితి * పంచమ్యన్తపాఠే ప్రథ
మాన్తపాఠేవా గౌరవం బోధ్యమ్॥ ననుపదద్వయేలక్షణామపేక్ష్యైకపదేలక్షణా
లఘీయసీత్యత ఆహ * ఏకపదస్యేతి * పంచమీపదస్యేత్యర్థః * పదద్వయస్యైవ * పం
చమీసాధ్యపదయోరేవ ॥ ఏవం చ పంచమ్యన్తత్వానుపాదానే ప్రతిజ్ఞాయా మతి
వ్యాప్తిర్భవత్యేవేతి బోధ్యమ్ * వ్యుత్పత్తిభేదాదితి * ప్రత్యయానామితి వ్యు
త్పత్తిభంగశ్చ బోధ్యః * పదార్థాంతరమితి * విశేషణమితి పూర్వేణాన్వయః

శేష్యతాభానేనాసమ్భవదుక్తికమ్ ॥ ఇన్ధనస్య దాహో దహనాదిత్యాదౌ తుల్యయుక్త్యా దహనాదేర్దాహజనకత్వాదివిశేష్యత్వవదిన్ధనాదేరపి దాహసమ్బన్ధాదివిశేష్యతయా ఇన్ధనం దాహసమ్బన్ధిదహనో దాహజనక ఇత్యాది సమూహాలంబనబోధస్య స్వీకారేణ వాక్యభేద ప్రసంగాత్ ॥ యత్రాన్యస్య దాహో దహనాన్నైతదింధనస్యేత్యత్ర తదింధనస్య దాహో న దహనాదితి ప్రయోగానుపపత్తిశ్చేతి ॥ అత్ర వదంతి ॥ జన్యతాయాః పంచమ్యర్థత్వే దాహో దహనాన్న పరమాణుపరిమాణాదిత్యాదిప్రయోగానుపపత్తిః ॥ పారిమాండల్యస్య కార్యసామాన్యే ఽజనకతయా పరమాణుపరిమాణాదిజన్యత్వాప్రసిద్ధేః నఞర్థప్రతియోగితయా అన్వయాసంభవాత్, దాహాద్యన్వయిజన్యత్వే ప్రకృత్యర్థస్య నిరూపితత్వసంబంధేనాభావబోధోపగమే చ వృత్త్యనియామక సంబంధావచ్ఛిన్నాభావాభ్యుపగమః, లక్షణయా ప్రకృత్యర్థనిరూపితత్వస్య ప్రకృత్యర్థస్యాభావాన్వయోపగమేపి గగనం న పరమాణుపరిమాణాదిత్యాదౌ జన్యత్వాన్వయాయోగ్యత్వాననుపపత్తిః, పారిమాండల్యనిరూపితత్వాభావవజ్జన్యత్వాభావవద్గగనమిత్యాకారికాయాద్విధానఞర్థానగాహప్రతీతేరుపగమే చ ఘటో న ఘటజనకాదిత్యపి స్యాత్ ఘటజనకాద్యనిరూపిత జన్యత్వాభావస్య ఘటాదావబాధాత్, దండాద్యనిరూపిత జన్యత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య పటాదౌ బాధేన పటో న దండాదిత్యాదేరనుపపత్తేశ్చ, గగనాదేర్జన్యత్వభ్రమదశాయాం గగనం న పారిమాండల్యాదిత్యాది వాక్యస్యాబోధకతాపత్తేః పంచమ్యర్థజన్యతాసామాన్యే లక్షణయా ప్రకృత్యుపస్థాప్య పారిమాండల్య నిరూపితత్వ గగనవృత్తిత్వోభయత్వా

---

* అన్యస్యేతి * అన్యదాహసంబంధిదహనస్య దాహజనకత్వాదిత్యర్థః ॥ *ఏతదింధనస్యేతి * దాహసంబంధ్యేతదింధనం దాహజనకత్వాభావవద్దహన ఇతిబోధః స్యాదిత్యాశయః ॥ సిద్ధాంతే చ దహనపదస్యైతద్దహనపరతయా ఏతదింధనదాహ ఏతద్దహనాజ్జన్య ఇతి తస్య యథాశ్రుతార్థపరతయా దహనజన్యదాహ ఏతదింధనాసంబంధీతి వా బోధో బోధ్యః * జన్యత్వే * పంచమ్యర్థే * లక్షణయేతి * ప్రకృతేరితి శేషః * ఘటజనకాదితి * దండాదిత్యాద్యుక్తౌ కపాలాదిజన్యతాయాః సత్త్వాన్నాపత్తిస్స్యాదతః సామాన్యేన ఘటకజనకత్వేనాభిధానమ్ * జన్యత్వభ్రమేతి * అగ్రిమం జలాదౌ కార్యాజనకత్వభ్రమేతి విరోధిజ్ఞానసంపా

వచ్ఛిన్నాభావబోధోపగమేచ జనకతాయాః పఞ్చమ్యర్థత్వేపితత్సామాన్యల
క్షణయా ప్రకృత్యుపస్థాప్యపారిమాండల్యవృత్తిత్వగగననిరూపితత్వోభయత్వా
వచ్ఛిన్నాభావబోధోపగమేన సామంజస్యం॥ నచతత్రలక్షణాయా ఆవశ్యకత్వే
పి దాహోనజలాదిత్యాదౌలక్షణాం వినైవోపపత్తౌ జన్యత్వస్య పంచమ్యర్థ
త్వమితివాచ్యం॥ జలాదేరపి కార్యాజనకత్వభ్రమదశాయాం దాహోనపారిమా
ణ్డల్యాదిత్యాదావివాన్వయబోధస్యానుభవికతయా తదనురోధేన తత్రాపిజన్య
తాయాం జలాదినిరూపితత్వాభావబోధస్యావశ్యోపేయత్వాదితి॥ అత్రేదంత
త్త్వం॥ శశవిషాణంనాస్తీతి వాక్యవత్ దాహోనపారిమాండల్యాదిత్యాదివాక్య మ
ప్రమాణమేవ తద్వాక్యస్య (ప్రా)మాణ్యానురోధేన లక్షణయాపారిమాండల్యా
దినిరూపితత్వాభావ బోధస్యక్వచిదభ్యుపగమేపి దాహోనజలాదిత్యాది వాక్య
తో లక్షణాజ్ఞానశూన్యకాలేప్యన్వయ బోధస్యానుభవికతయా జన్యత్వాభావ
బోధకతాపితాదృశ వాక్యస్యోపగంతవ్యేతి జన్యత్వంపంచమ్యర్థ ఇతి * జన్య
జ్ఞానవిషయత్వేతి* జన్యత్వాన్వయిప్రకృత్యర్థజ్ఞానం భ్రమభిన్నంగ్రాహ్యం అ

దనమ్ *తత్ర* గగనంపారిమాండల్యాదిత్యాదౌ * అవశ్యోపేయత్వాదితి * య
ద్యపిపంచమ్యర్థో జన్యత్వైవనఞ్స్థలేచావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనైవ ప్రకృత్యర్థనిరూ
పితత్వాభావబోధో వ్యుత్పత్తిసిద్ధః। తదసంభవేచ ప్రకృత్యర్థనిరూపితత్వా
భావబోధో నైవజాయతే ఏవంచ దాహోనపారిమాండల్యాదిత్యాదేః ప్రామాణ్యం
ఘటోనఘటజనకాదిత్యాదేస్స అప్రామాణ్యముపపద్యతే। జన్యతాభ్రమస్థలేచ
భ్రాంతస్యతాదృశభ్రమఏవోపేయతేనతుద్వేధాభావాన్వయ ఇతి పరిష్కారఃవ
సంభవత్యేవ॥ తథాపినిఖిలనఞ్స్థలే ఏవోభయాభావబోధస్సంభవతీతితదాదర
ణందృష్టవ్యం * శశవిషాణంనాస్తీతి * వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావం నిరా
కృత్యమణికృతాశశశృంగాభావ ఇత్యర్థస్య ప్రాత్యక్షికప్రతీతేరేవదర్శితత్వాత్
శశపదస్యశశీయత్వప్రకారకజ్ఞానవిషయలక్షణాయాశ్చ సార్వత్రికత్వాత్తదపే
క్షయాతద్వాక్యస్యభ్రమకరణతాయా ఏవోచిత్యాదితి * జన్యజ్ఞానవిషయత్వ
మితి * ఏతన్మధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టాశ్రయతాసంబంధేన సాధ్యే
ఽన్వయః॥ తేనవహ్న్యాదేర్మేయత్వాదినా పృథివీత్వాదిజ్ఞాప్యత్వేపిపర్వతో
వహ్నిమాన్ పృథివీత్వాదితి నప్రయోగః॥ తత్రవహ్నిత్వస్యైవ ధర్మితా

తోవ్యాప్తిపక్షధర్మతావగాహిభ్రమరూప హ్రదత్వాదిజ్ఞానస్య పర్వతాదౌ వహ్న్యాద్యనుమాపకత్వేపి పర్వతో వహ్నిమాన్ హ్రదత్వాదిత్యాదిప్రయోగస్యానాపత్తిః, నవా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాత్ నహ్రదత్వాదిత్యాదిప్రయోగానుపపత్తిః॥ యద్యపి యత్కించిద్విషయకభ్రమాన్యత్వం భ్రమసాధారణం భ్రమసామాన్యాన్యత్వంచ తదభావవతి తత్ప్రకారకత్వరూప భ్రమత్వస్య తత్తత్ప్రకారసంబంధ విశేష ఘటితత్వేనాననుగతతయా జగద్గతయావద్వస్తుభ్రమాణాం తత్తద్వస్తు భ్రమత్వావచ్ఛిన్నభేదకూటరూపమితి దుర్జ్ఞేయం ॥ తథాపి ప్రకృతసాధ్య హేతుపక్షకపరామర్శే ప్రకారీభూతాదేయేతత్తత్ప్రకారకభ్రమభిన్నత్వమేవ విశేషణం దేయం॥ యద్యపి ధూమాదిమత్యపి పర్వతాదౌ సమవాయాదిసంబంధావచ్ఛిన్న ధూమాద్యభావసత్త్వాత్ పర్వతాదౌ ధూమాదిప్రమాయాస్సంగ్రహాయ యత్సంబంధేన హేతుప్రకారకం జ్ఞానం యత్ర హేతువాచకపదేన వివక్షితం తత్ర తత్సంబంధావగాహితత్ప్రకారకభ్రమాన్యత్వం ప్రతీయత ఇత్యుపేయం తథాచ స్వరూపాదిసంబంధేన ప్రమేయత్వాదేః యత్ర హేతుత్వం తత్సంబంధేన తద్భ్రమాప్రసిద్ధ్యా తదన్యత్వం దుర్గ్రహం॥ తథాపి తత్ర తాదృశభ్రమాన్యత్వ ప్రతీతిరే

చ్ఛేదకత్వాత్ ॥ నచైవమపి పర్వతో వహ్నిమాన్ వాచ్యశ్చేతి సమూహాలంబనానుమితేః పృథివీత్వజ్ఞానజన్యాయా ప్రయోగో దుర్వార ఇతి వాచ్యమ్ ॥ జన్యతావచ్ఛేదకవిషయత్వవివక్షణాత్ । నచ గుణస్పత్వావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదిప్రయోగప్రసంగ ఇతి వాచ్యమ్ । తస్య పక్షవిశేష్యతానిరూపితత్వేన విశేషణాత్ ॥ వస్తుతస్తు పంచమ్యర్థవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యస్యానుపగమాన్న క్షతిః ॥ ద్రవ్యనిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితవిధేయతా విశిష్టస్య ద్రవ్యభిన్నే బాధాత్ పటాదౌ ఘటత్వప్రకారక జ్ఞానసత్త్వేపి ఘటత్వప్రకారకత్వవిశిష్టాసత్త్వాత్ ॥ ఏతేనోక్తవిశేషణప్రక్షేపేనానర్థత్వంస్యాదిత్యపాస్తం * ప్రకృత్యర్ధేతి * ధూమాదిత్యాదౌ లాక్షణికధూమాదిపదార్థో ధూమాదిజ్ఞానమ్ * తాదృశేతి * తద్వాక్యస్య పంచమిప్రకృతేతి శేషః ॥ యో భ్రమోఽప్రసిద్ధస్తదన్యత్వమాత్రం నప్రతీయతే యస్తు నప్రసిద్ధస్తదన్యత్వంతు ప్రతీయత ఏవేతి సూచనాయ తాదృశేత్యుక్తమ్ ॥ ననుస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నఘటాద్యభావే హేత్వాభాసే వక్ష్యమాణరీత్యా ప్రమేయత్వాదేర్భ్రమస్సంభవత్యేవేతి చేత్తర్హి తదన్యత్వం ప్రతీయత ఏవ ॥

వ నస్వీక్రియతే అతో నదోషః ॥ వస్తుతస్తు స్వానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వ స్వ ప్రతియోగినిష్ఠత్వస్వావచ్ఛిన్నత్వైతత్త్రితయసంబంధేనసంబంధ విశిష్టాన్యప్రకారతాశాలిత్వమేవానుగతభ్రమత్వం సువచం అతో భ్రమవిషయతయైవప్రమేయత్వాది॥వాచ్యత్వాదిజ్ఞాపకమితి భ్రమదశాయాం వాచ్యంప్రమేయత్వాదిత్యాదిప్రయోగస్య తాదృశప్రయోగాధీనబోధస్యచ వారణాయ ప్రమే

అత్రభ్రమత్వంనతదభావవద్విశేష్యకతత్ప్రకారకజ్ఞానత్వంతత్పదార్థాననుగమాత్ ॥ నాపిప్రమాసామాన్యభిన్నత్వంప్రమాత్వస్యాననుగమాత్ తత్తద్భ్రమభేదకూటస్యాప్రత్యయాత్ అననుభవాద్వక్ష్యమాణదోషాచ్చాహ * వస్తుతస్త్వితి * స్వేతి * స్వంసంబంధః వహ్నిప్రతియోగికహ్రదానుయోగికసంయోగాభ్యాంహ్రదాది విశేష్యకవహ్న్యాదిప్రకారకభ్రమద్వయస్య సమవాయేన పర్వతాది విశేష్యకవహ్న్యాదిప్రకారకభ్రమస్యచ సంగ్రహాయక్రమేణ సంబంధత్రయోపాదానం అన్యథాప్రకారతాయా ఆద్యద్వితీయతృతీయసంబంధాభ్యాం ద్వితీయేప్రథమతృతీయసంబంధాభ్యాం తృతీయేచప్రథమద్వితీయసంబంధాభ్యాం సంయోగాది మత్రయాణాంసంగ్రహప్రసంగాత్ ॥ సమవాయానానాత్వే ఇతిసమవాయేనభ్రమాసంగ్రహః సమవాయస్యైకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయనిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వ స్వనిరూపకసంబంధప్రతియోగితాశ్రయవృత్తిత్వ స్వనిరూపకసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వైతత్త్రితయసంబన్ధేన సంబంధానుయోగితా విశిష్టాన్యత్వస్యవివక్షితత్వాత్ ॥ ననుతథాపి లోహితః స్ఫటికః ఇతిస్వాశ్రయసంయోగాత్మక పరంపరాసంబన్ధేన ప్రమాయామతివ్యాప్తిః ॥ స్వపదేనసంయోగోపాదానే ప్రకారతాయాః స్వప్రతియోగినిష్ఠత్వాభావాత్ సమవాయోపాదానేచ తదనుయోగినిష్ఠవిశేష్యతాకత్వాభావాత్ ॥ నచస్వపదేనపరంపరాసంబన్ధో గ్రాహ్య ఇతివాచ్యమ్ ॥ పరంపరాయాః ప్రత్యేకానన్యత్వాదితిచేన్న ॥ స్వానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వేనస్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితసంసర్గతాశ్రయానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వస్య నిరూపకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాఘటితోక్తస్యవావాచ్యత్వాత్ ॥ నచపరంపరాసంబంధస్థలే ప్రత్యేకంసంసర్గతాయా ఉపగమేవిశేష్యతాయా స్తన్నిరూపితత్వాపత్తిరితివాచ్యమ్ ॥ పర్వతోనిర్వహ్నిరితిజ్ఞానస్య పరంపరయా పర్వతేవహ్నిమ

త్వాజ్ఞానప్రతిబంధకత్వ వారణాయప్రకారతా విశేష్యతానిరూపిత సంసర్గతా
యోర్భేదోపగమాత్ ॥ కేచిత్తు- సమవాయైక్యమతే రూపప్రతియోగికత్వ విశి
ష్టసమవాయేనవాయ్వాదౌ రూపాదిప్రమేఽవ్యాప్తిరితిస్వవిశిష్టపర్యాప్త్యవచ్ఛే
దకతాకత్వ స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగినిష్ఠత్వ స్వవిశిష్టావచ్ఛిన్న ప్రకారతా
నిరూపిత విశేష్యతానిరూపిత సంసర్గతావచ్ఛేదకీభూతధర్మవిశిష్టానుయో
గినిష్ఠ విశేష్యతానిరూపితత్వై తత్త్రితయసంబంధేన సంసర్గతావచ్ఛేదక
విశిష్టాన్యప్రకారతా శాలిత్వేనానుగమః సమవాయేన వాయూ రూపవాని
తిప్రమైవ । పరంపరాసంబన్ధేన ప్రమావారణాయ భూతాంతమిత్యాహుః ॥
తదసత్ ॥ ప్రాదోవహ్నిమానితిభ్రమాసంగ్రహాత్ ॥ వహ్నిప్రతియోగికైకసం
బంధః ప్రాదానుయోగికైకసంబంధ స్తద్వయసంసర్గకప్రాదోవహ్నిమానితిభ్ర
మాసంగ్రహాచ్చ -వస్తుతస్తు -స్వాశ్రయావచ్ఛిన్నత్వస్వాశ్రయప్రతియోగివృత్తి
త్వస్వాశ్రయావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతా విశిష్టసంసర్గతావిశిష్టా
నుయోగితావద్విశేష్యతానిరూపితత్వైతత్త్రితయసంబన్ధేన సంసర్గతావిశిష్టా
న్యప్రకారతాశాలిత్వేనానుగమః । అనుయోగితాయాం సంసర్గతావైశిష్ట్యంచ
స్వాశ్రయనిరూపితత్వ స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న నిరూపితత్వోభయసంబన్ధేన॥ తే
నప్రాదో వహ్నిమాన్ వాయూరూపవానితిభ్రమయోఃసంగ్రహః ॥ ఉక్తసం
యోగద్వయావగాహిభ్రమసంగ్రహాయచ స్వనిరూపితత్వస్వాసమానాధికరణవృ
త్తిత్వోభయసంబన్ధేనవిశేష్యతావైశిష్ట్యం బోధ్యమ్ ॥ నచ తాదృశవిశేష్యతా
నిరూపితసంసర్గతావిశిష్టానుయోగితావ్యాపకవిశేష్యతానివేశోఽస్త్వితివాచ్యం
ఘటో రూపవానితిప్రమాయామతివ్యాప్తేః॥నచతద్వారణాయసంసర్గతావ్యాపక
ప్రతియోగితాకానుయోగితాశ్రయవిశేష్యతానివేశ్యా, పటఘటోభయసంయోగ
వానితిసంయోగాభ్యాంఘటవద్భూతలమితిభ్రమాసంగ్రహాత్ । అస్మాకంతుస్వాశ్ర
యప్రతియోగ్యప్రతియోగికావృత్తిత్వేనసంసర్గతావిశేషణాన్నదోషః ॥ ఏవంసతి
కపిప్రతియోగికప్రాదానుయోగిక సంయోగాభ్యాంభ్రమస్య వారణా యత్రై
వఏవఘటః విభిన్నాధికరణయోస్సంయోగాభ్యాంవర్తతే తత్రతదేకతరాధికరణ
తాభ్యాంసంయోగాభ్యాం తద్ఘటభ్రమసంగ్రహాయ స్వాసమానాధికరణావృత్తి
త్వస్యావశ్యకత్వం బోధ్యమ్ ॥ వస్తుతస్తు । ఉపదర్శితసంయోగద్వయావగాహి

యత్వాదిజ్ఞానస్యాపి తద్భ్రమాన్యత్వేనైవ పంచమీప్రకృత్యర్థతావాద్యా సాచాప్రసిద్ధ్యానసమ్భవతీతి దూషణమనవకాశం, నిగమనస్థపఞ్చమ్యాః లాక్షణికత్వముపసంహరతి * ఏవంచేతి * ఏవంచ * పఞ్చమ్యాజన్యజ్ఞాప్యభావార్థకత్వసిద్ధౌ చ * హేతుమత్త్వే * జన్యత్వే * జ్ఞాప్యత్వేలక్షణైవేతి * జన్యత్వాపేక్షయాతస్య శరీరగౌరవాదితిభావః * నచేతి * ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాఘటితన్యాయే ఆలోకాదేర్హేతుత్వే ప్రకృతహేత్వన్వితార్థకపఞ్చమీనివేశనేనాప్యతివ్యాప్తివారణ సమ్భవాద్ధూమాదితి హేత్వభిధానం అత్ర పఞ్చమ్యాఃప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వవిశేషణమాత్రణాతివ్యాప్తివారణసమ్భవాత్ తాదృశసాధ్య విశేషణీయోపస్థాపితాంతవిశేషణవ్యావృత్తయే స్థలాంతరేతివ్యాప్తిందర్శయతి * ధూమాద్వహ్నిమతఇతి * అత్ర వహ్నిమత్త్వేన పక్షస్యాపి భానాత్ వివక్షణీయవిశేషణ పక్షతావచ్ఛేదకపర్యంతనివేశస్యాత్రావ్యావృత్తిః, సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాంశనివేశనా

భ్రమస్య సంసర్గతాభేదేన ప్రకారతాభేదాత్తాదృశవిశేష్యతానిరూపితత్వస్వనిరూపిత ప్రకారతానిరూపితత్వోభయసంబన్ధేన సంసర్గతావిశిష్టాయా సంసర్గతాతద్విశిష్టేత్యాది(ప్రా)గ్వత్ । ఏవంచప్రమేయవానితి ప్రమాసత్త్వాత్తాదృశవిశేష్యతాసమానాధికరణసంబంధాప్రసిద్ధావపినక్షతిరితి ॥ స్వాశ్రయావచ్ఛిన్నత్వస్థానేలాఘవాత్స్వనిరూపితత్వమపి నివేశయంతి ॥ కేచిత్తు స్వానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వేత్యస్యతాదాత్మ్యస్వనిష్ఠసాంసర్గికవిషయతానిరూపిత సాంసర్గికవిషయతాశ్రయత్వాన్యతర సంబన్ధేన స్వవిశిష్టోయః స్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసంసర్గతాశ్రయః తదనుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వేత్యర్థః । సాక్షాత్సంబంధేన ప్రమావారణాయతాదాత్మ్యనివేశఇత్యాహుః * ప్రమేయత్వమితి * వాచ్యత్వాదిజ్ఞానజనకభ్రమాత్మక జ్ఞానవిషయః ప్రమేయత్వమితి భ్రమదశాయామిత్యర్థః * తద్భ్రమాన్యత్వేన * ప్రమేయత్వభ్రమాన్యత్వేన ॥ సాచసంభవతీతి యోజనా * అప్రసిద్ధ్యా * భ్రమాత్మకప్రమేయత్వజ్ఞానాప్రసిద్ధ్యా * అనవకాశమితి * ప్రమేయత్వభ్రమాప్రసిద్ధావపివాచ్యత్వాదిజ్ఞానజనకప్రమేయత్వజ్ఞానం భ్రమఇతిభ్రమత్వ నిశ్చయస్యవిరోధినిశ్చయత్వేన విరోధితయాతత్సత్త్వే భ్రమసామాన్యభిన్నత్వ శాబ్దబోధాసంభవాదితి

యః స్థలాంతరేతివ్యాప్తిం దర్శయతి * పర్వతో ధూమాద్వహ్నిమానితి * తత్రత్య నిగమనే * తస్మాద్ధూమాద్వహ్నిమానిత్యాకారకే అత్ర చ పఞ్చమ్యర్థవిశిష్టవహ్నిత్వమేవ సాధ్యతావచ్ఛేదకమితి తదవచ్ఛిన్నే పఞ్చమ్యర్థాన్వయాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టాన్వితస్వార్థబోధకత్వనివేశనే నాతివ్యాప్తిః ధూమాద్వహ్నిమత్సధర్మేత్యాదౌ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే యస్య సాధ్యస్య ద్వితీయవహ్నిపదజన్యోపస్థితివశాదన్వయః ప్రథమవహ్నిపదోపస్థాపితే తత్రైవ ప్రతిజ్ఞాఘటకపఞ్చమ్యర్థస్యాన్వయాత్పక్షాన్వితసాధ్యాన్విత స్వార్థబోధకత్వవిశేషణేన తద్వారణాసమ్భవాత్సాధ్యే ప్రకృతపక్షాన్వితత్వం విహాయప్రకృతపక్షాన్వితస్వార్థబోధకపదోపస్థాపితత్వం నివేశితమ్ ॥ యద్యపి ఉభయత్ర వహ్నిపదేనైకమేవసాధ్యముపస్థాప్యతే అతో నైతావతాపృక్తాతివ్యాప్తివారణసమ్భవః॥ తథాపి ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితాయా విశేషణతాతదవచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యీయవిశేష్యతానిరూపితస్వార్థవిషయతాప్రయోజకత్వం బోధకాన్తార్థః॥ ఇతి పఞ్చమీత్వమనివేశ్యం ప్రయోజ

భావః * హేత్వభిధానం * ద్వితీయప్రతిజ్ఞాతమితి శేషః * బోధకాంతార్థ ఇతి * ఉక్తప్రతిజ్ఞాఘటకపంచమ్యాః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాంతర్గతతాదృశసాధ్యవిషయతానిరూపిత [illegible] ప్రయోజకత్వాన్నాతిప్రసంగ ఇతి భావః ॥ [illegible] సాధ్యస్య విషయతా [illegible] పదశక్తి సాధ్యా [illegible] దంపరాసాధారణబోధ్య * [illegible] * బోధకాన్త పఞ్చమీపదార్థ ఇత్యన్యే ॥ హేతువాక్యజన్యశాబ్దబోధవిషయే కథమస్య గమకత్వమిత్యాకాంక్షాం * వినానోదాహరణాదిక [illegible] ఇత్యతస్తస్య శాబ్దబోధస్య తాదృశజిజ్ఞాసా హేతుతాం ప్రదర్శయతి * అనుమితీతి * కథమస్య గమకత్వమిత్యాకాంక్షాయాః యద్రూపావచ్ఛిన్నస్య తాదృశవిషయతయా హేతువాక్యాదుపస్థితి స్తద్రూపం ధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్యైవ తాదృశవిషయతానిర్వాహకవిషయకత్వేన జ్ఞానవిషయకత్వాత్ ॥ నిర్వాహ్యజ్ఞానస్య నిర్వాహకజిజ్ఞాసా జనకత్వాదితి భావః । లక్షణానుపగమేపి యద్విషయకేత్యాది నియమావ్యాహతేః

నాభావాత్ ఉపనయోపస్థాపితపక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితార్థబోధకప
ఞ్చమ్యంతతత్పదమాదాయానుషంగపక్షేపి నిగమనేతివ్యాప్తేర్వారణం లాక్ష
ణికపదప్రయోజనం॥ అయమాశయః జ్ఞానాదిత్యాదౌ జ్ఞానపదం ముఖ్యార్థపరమేవ
పఞ్చమ్యర్థాన్వయస్య తత్రైవ సమ్భవేన లక్షణాబీజభూతాన్వయానుపపత్తివిర
హాదిత్యభిమానినా ముక్తలక్షణాఽవ్యాప్తిశఙ్కాముద్ధర్తుముపన్యస్యతి * యత్త్వి
తి * శుద్ధజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నేన సమం పఞ్చమ్యర్థాన్వయసమ్భవేప్యనుమితిజన
కజ్ఞానవిషయతయోపస్థితావేవ జ్ఞానరూపహేతౌ తద్విషయతానిర్వాహకవ్యా
ప్త్యాకాంక్షయా యోజ్ఞానవాన్సఆత్మేత్యుదాహరణాది ప్రయోగసమ్భవ ఇతి జ్ఞా
నవిషయకజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నే తాత్పర్యానుపపత్త్యాలక్షణాయా ఆవశ్యకత్వమితిన
మాధత్తే * తన్నేత్యాదినా * యద్విషయకజ్ఞానస్య * యద్విషయకజ్ఞానత్వావ
చ్ఛిన్నస్య * హేతుత్వం * అనుమితిజనకత్వం * తస్యవ్యాప్త్యాదిజిజ్ఞాసాయాం * తు
ల్యవిత్తివేద్యతయా అర్థలాభాద్వా తత్ప్రతీతానుమాపకజ్ఞానవిషయతయానిర్వా
హకాకాంక్షాయామిత్యర్థః * ఉదాహరణాదిప్రయోగః * ఉదాహరణోప
నయాభ్యాం తన్నిష్ఠవ్యాప్తిపక్షధర్మతాప్రదర్శనమ్॥ యద్యపి జ్ఞానవిషయకజ్ఞా
నత్వావచ్ఛిన్నే జ్ఞానపదతాత్పర్యేపి ముఖ్యార్థజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నపరత్వమక్షత
మేవేతిపూర్వోపదర్శితముఖ్యార్థతాత్పర్యరాహిత్యరూపంలాక్షణికత్వం నోప
పద్యత ఇతి॥ తథాపి శక్యతావచ్ఛేదకవిలక్షణరూపావచ్ఛిన్నతాత్పర్యకత్వమేవలా
క్షణికత్వమతోనదోషః॥ నను శుద్ధజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నేఽనుమాపకత్వబోధేపి
తత్తన్నిర్వాహకవ్యాప్త్యాదిమద్విషయకత్వలాభాయ వస్తుగత్యా తాదృశజ్ఞానవి

అవచ్ఛేదకనివేశాయాహ * యదితి * తద్భావయద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయక జ్ఞాన
త్వం తజ్జనకతావచ్ఛేదకం తద్రూపావచ్ఛిన్నస్యేత్యర్థః। శాబ్దబోధతుల్యవిత్తివే
ద్యత్వేమానాభావాదర్థతఇతి * తత్ర * హేతౌ * నిర్వాహకాకాంక్షాయాం * నిర్వా
హకావాన్తరధర్మజిజ్ఞాసాయాం * తత్ర * శుద్ధజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నే పదార్థే * తన్ని
ర్వాహకేతి * అనుమితిజనకత్వనిర్వాహకేత్యర్థః * వస్తుగత్యేతి * తద్భావ
యద్రూపావచ్ఛిన్న విషయకత్వమనుమితిజనకతావచ్ఛేదకతయా హేత్వర్థ
స్తద్రూపావచ్ఛిన్నస్యైవవ్యాప్త్యాదిప్రదర్శనమితి న నియమః। కింతు యద్రూ
పావచ్ఛిన్నస్య జనకత్వేన ప్రతీతజ్ఞానీయా విషయతా తద్రూపావచ్ఛిన్నే తన్నిర్వా

షయీభూతే జ్ఞానే వ్యాప్త్యాదిప్రదర్శనసంగతిరిత్యత ఆహ * అన్యథేతి * జనకజ్ఞాన విషయతయాఽప్రతీతేఽపి జ్ఞానే వాస్తవతాదృశవిషయతాం పురస్కృత్య వ్యాప్త్యుపదర్శనే సుఖాదేరప్యాత్మత్వానుమాపకజ్ఞానవిషయతయా అయమాత్మా జ్ఞానాదిత్యత్ర యస్సుఖీ స ఆత్మేత్యుదాహరణప్రయోగప్రసంగాదిత్యర్థః ॥ తథాచ సుఖాదౌ వ్యాప్త్యాదిప్రదర్శనేపి జ్ఞానేఽనుమాపకత్వ నిర్వాహకవ్యాప్త్యాదిమద్విషయకత్వపర్యన్తాలాభాదాకాంక్షాయా అపూరణాత్ యథా సుఖాదౌ న తత్ప్రదర్శనం తథైవైతన్మతేజ్ఞానేపి న తత్ప్రదర్శనముపపద్యత ఇతి భావః ॥ ఉక్తప్రతిజ్ఞాదావతివ్యాప్తివారణాయ ప్రకారాన్తరేణ లక్షణం పరిష్కుర్వతాం మతమాహ ॥ * కేచిత్త్వితి * పఞ్చమ్యన్తేతి * కస్యాశ్చిత్ ప్రతిజ్ఞాయాః పఞ్చమ్యన్తలాక్షణిక పదవత్త్వేపి ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాం వ్యభిచారేణావయవతావచ్ఛేదకం ప్రతిజ్ఞాత్వం పక్షాదిభేదేన భిన్నమపి న తాదృశపదవత్త్వనియతమితి నాతిప్రసంగ ఇతి భావః ॥ తాదృశావచ్ఛేదకం హేతుత్వం దుర్వచం సువచత్వే తదేవ లక్షణమిత్యన్యథా పరిష్కుర్వతే * తాదృశేతి * తాదృశపం * పఞ్చమ్యన్తలాక్షణికపదం ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికం చ తాదృశపదాఘటిదపిస్యాత్ ప్రతిజ్ఞాదేస్తత్త్వేన తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచారీతి తచ్ఛూన్యత్వాభావాన్న ప్రతిజ్ఞాదావతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచారి మేయత్వాదిమాన్యత్వాప్రసిద్ధ్యాఽవయవతావచ్ఛేదకేతి ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వసాధారణస్యావయవతావచ్ఛేదకత్వస్యైకస్యాభావాత్ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికం విశిష్యోపాదాయ తచ్ఛూన్యత్వం నివేశ్యం తథాచ హేతుత్వవ్యావర్తనాయోపాత్తం తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచారిత్వవిశేషణమనర్థకం ॥ యదిచ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాది సాసాధారణం ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపఞ్చాన్యతమత్వమవయవతావచ్ఛేదకం తదా తత్ర హేతుత్వప్రవేశే తస్యాన్యాదృశస్య దుర్వచత్వాత్ సువచత్వే తదేవాస్తు లక్షణం । అన్యతమమధ్యే హేతుత్వమన్తర్భావ్య తద్వ్యావృత్తయే విశేషణాన్తరదానం చ ప్రక్షాళనాద్ధీతి న్యాయేనాయుక్తమిత్యస్వరసః—పఞ్చమ్యన్తేత్యాదిలక్షణకర్తుః ర

హకాకాంక్షయోదాహరణాదీత్యర్థః * ఉక్తప్రతిజ్ఞాదౌ * ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి శంకోక్తప్రతిజ్ఞాదావిత్యర్థః * కస్యాశ్చిత్ * ధూమాదాలోకవానిత్యాదేః * తత్ర * అన్యతమత్వశరీరే

నుమితాంధూమాదిక్యాదివాక్యస్థ ధూమాదిపదస్య జ్ఞానేలక్షణాంస్వాతన్త్ర్యేణ దూషయతి *నవ్యాస్త్వితి*జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వలక్షణయేతి* జ్ఞాప్యత్వలక్షణాయాఅవశ్యకత్వాత్తత్రైవజ్ఞానాంశస్యాప్యధికస్యప్రవేశేనైవ ధూమాదిపదస్య ముఖ్యార్థపరత్వేపిధూమాదిజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వ లాభసంభవ ఇత్యర్థః * నప్రాతిపదికే*నపఞ్చమీప్రకృతిధూమాదిపదే ॥ నన్వేవంజ్ఞానస్య పఞ్చమ్యర్థైకదేశతయా తత్రధూమాదిపదార్థస్యాన్వయాయోగాత్ ధూమాదిజ్ఞానాలాభః॥ నచజ్ఞాప్యత్వస్య పఞ్చమ్యర్థత్వేపి జన్యత్వరూపతదేకదేశేకథం ధూమాదిపదార్థతజ్జ్ఞానాన్వయసంభవఇతివాచ్యమ్॥ చైత్రస్యపుత్రోఘటాదన్యఇత్యాదౌసంబన్ధిపదార్థైకదేశే జన్యత్వాదౌపదార్థాన్తరస్యాన్వయదర్శనాన్నిష్ప్రతియోగికఏవపదార్థైకదేశే ఇతరాన్వయస్యాఽవ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥నచ స్వతంత్రోపస్థితఏవ పదార్థేఇతరాన్వయజిజ్ఞాసాజాయతే నత్వితరవిశేషణతయోపస్థితే-అతఏవగౌర్నిత్యేత్యాదౌస్వతంత్రగోత్వాద్యుపస్థితయేలక్షణాత్యతఆకాంక్షాదివిరహాఏవపదార్థాంతరస్య పదార్థైకదేశేఽనన్వయేబీజం సచసప్రతియోగినిష్ప్రతియోగికైకదేశసాధారణఇతివాచ్యం॥ఫలానురోధేన సప్రతియోగికపదార్థవిశేషణతయోపస్థితేపి ప్రతియోగిజిజ్ఞాసాజాయతఇతికల్పనాత్ ॥నచ జ్ఞానాదిసవిషయకపదార్థేపితథోపస్థితేవిషయవిశేషజిజ్ఞాసాజాయతేఇతియుజ్యతే కల్పకాభావాదిత్యాశజ్క్యసవిషయకకృతిదృష్టాంతేనపదార్థైకదేశేజ్ఞానేపివిషయాకాంక్షాం వ్యవస్థాపయతి * ఆకాంక్షావైచిత్ర్యాచ్చేతి * కుత్రచిత్స్వతంత్రోపస్థితపవేతరాకాంక్షాకుత్రచిద్విశేషణతయాఽప్యుపస్థితే కస్యచిదాకాంక్షేతి విషయస్వభావాధీనతయాఽఽకాంక్షా వైచిత్ర్యదిత్యర్థః *కర్తృకృతీవేతి*పక్తేత్యాదౌత్యజాద్యర్థకకర్త్ర్యేకదేశే కృతౌ యథావిషయత్వేనపాకాదిక్రియాన్వేతీత్యర్థః ॥ ఇదంతుబోధ్యం ॥ జిజ్ఞాసారూపాకాంక్షాయాః శాబ్దధీహేతుత్వం

---

*పుత్రః*జన్యత్వవిశిష్టఃపుమాన్*నిష్ప్రతియోగికఏవేతి*జ్ఞానస్యనిష్ప్రతియోగికత్వాదితిభావః*లక్షణా*గోపదస్యగోత్వేఇతి శేషః*ఆకాంక్షా*జిజ్ఞాసా*సచేతి* తథాచజ్ఞాప్యత్వస్య పఞ్చమ్యర్థతామతే ప్రకృత్యర్థాన్వయానుపపత్తిర్దుర్వారైవేతిభావః *కల్పకేతి* జ్ఞానపదర్థకాత్పఞ్చమ్యాదౌ వ్యభిచారాత్* పక్తేత్యాదావితి * ఆదినాపాచకఇత్యాదావుణాదికృత్ప్రత్యయపరిగ్రహః-జిజ్ఞాసారూపాకాంక్షాయాః శాబ్దబోధజనకత్వందూషయతి *ఇదంత్వితి*

అజిజ్ఞాసోఽపి శాబ్దబోధోదయాన్మణికృతానిరాకృతం తథాచాకాంక్షావిరహః పదార్థైకదేశే పదార్థాంతరానన్వయేనబీజం॥గౌర్నిత్యత్వాదౌ పదార్థైకదేశే గోత్వే నిత్యాదిపదార్థాభేదాన్వయబోధ ప్రయోజకాయాస్సమానవిభక్తికతత్పదసమభివ్యాహారరూపాయా ఆకాంక్షాయాఅక్షతత్వాదతః పదార్థీనాయాస్స్వతంత్రతదుపస్థితేః పదార్థాంతరస్య తత్రాన్వయబోధే హేతుతావాచ్యా॥ ఏవంచ జ్ఞానవిశిష్టార్థకాత్మాదిపదఘటితాదాత్మానద్రవ్యమిత్యాదివాక్యాత్పదార్థైకదేశే జ్ఞానేద్రవ్యభేదాన్వయవారణాయ దండజన్యో నదండజన్యఇత్యాది వాక్యాత్పదార్థైకదేశజన్యత్వాదౌ దండజన్యభేదాన్వయబోధవారణాయచ కల్పనీయే జ్ఞానాద్యంశేఇతరాన్వయబోధే స్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితిహేతుత్వే కార్యతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టేతరవిషయతాయాం విషయితాసమ్బంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వం విశేషణం దేయం॥వస్తుతోజ్ఞానాదివిషయకశాబ్దబోధే స్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితేర్హేతుత్వేపి పఞ్చమ్యాదిజన్యజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వోపస్థితిప్రకృతిజన్యధూమాద్యుపస్థితియోగ్యతాజ్ఞానాదిఘటితశాబ్దసామగ్ర్యాః పదార్థైకదేశేజ్ఞానాదౌ విషయతాదిసమ్బంధేన ధూమాది ప్రకారకశాబ్దబోధజననే బాధకాభావః తాదృశసామగ్ర్యాం స్వతంత్రజ్ఞానాదుపస్థితే రనంతర్భావాత్తాదృశోపస్థితేర్జ్ఞానాదౌ ద్రవ్యభేదాన్వయబోధప్రయోజకసామగ్ర్యన్తరేప్యవనివేశాత్॥నచైవంస్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితేర్వ్యభిచారేణ హేతుత్వమేవనసమ్భవతీతివాచ్యం॥యతోయత్రైకరూపావచ్ఛిన్నేపదే పదాంతరాకాంక్షాగృహీతా అన్యరూపేణచవృత్తిఃగృహీతాతత్రాతిప్రసంగవారణాయతత్తదానుపూర్వీవిశేషరూపపదవిశేషత్వ ప్రకారేణ గృహీతవృత్తికపదజన్యతత్తత్పదార్థోపస్థితేర్హేతుతావాచ్యాతథాసతితద్ధర్మప్రకారేణాకాంక్షాది గ్రహస్యతద్ధర్మ

---

* అక్షతత్వాదితి * తథాచశక్త్యుపస్థాపితగోపదార్థైకదేశగోత్వేనిత్యపదార్థాన్వయాపత్తిరితిభావః । జ్ఞాప్యత్వమాత్రస్య పఞ్చమ్యర్థతామతేజన్యతాయాస్స్వతంత్రోపస్థిత్యభావేనప్రకృత్యర్థాన్వయానుపపత్తివత్ జ్ఞానజ్ఞాప్యతాయాః పఞ్చమ్యర్థతామతేజ్ఞానస్యస్వతంత్రోపస్థిత్యభావేన తదనుపపత్తిరితిదూషణంసమాధానప్రదర్శనేనోద్ధరతి * ఏవంచేతి * విషయతాత్వాదిత్యాదినానిరూపితత్వసంబన్ధపరిగ్రహః * జ్ఞానాదీతి * ఆత్మానద్రవ్యమిత్యాదౌశాబ్దబోధభయేనేత్యాదిః

ప్రకారేణగృహీతవృత్తికపదార్థోపస్థితేశ్చ పరస్పరసహకారేణైవ ఫలజనకత్వోపగమే నోక్తాతిప్రసంగవారణసంభవాత్ తథాచ నానానుపూర్వీప్రకారకపదజ్ఞానజన్యోపస్థితీనామేకవిధశాబ్దబోధే విభిన్నరూపేణ హేతుతయా వ్యభిచారఆవశ్యకఇతితద్వ్యావర్తనాయైవ దర్శితవ్యభిచారస్యవారణమితి ॥ ఏతేన జన్యత్వాంశేఇతరాన్వయబోధేస్వతంత్రజనకత్వోపస్థితేః కార్యకారణభావే కార్యతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టేతరవిషయతానాం నిరూపితత్వసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రకారతాభేదనివేశనముభయవాదిసిద్ధం అన్యథా ఔపగవఇత్యాదౌ తద్ధితార్థాపత్యైకదేశజన్యత్వనిరూపకత్వసంబంధేనప్రకృత్యర్థాన్వయానుపపత్తేర్జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య పంచమ్యర్థత్వమతేచస్వతంత్రజ్ఞానోపస్థితిజన్యతావచ్ఛేదకఘటకజ్ఞానవిషయతానిరూపితేతరవిషయతాయాం విషయతాసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రకారతాభేదనివేశనమధికమితిప్రత్యుక్తం॥ తదనివేశేప్రదర్శితరీత్యాసామంజస్యాత్ ॥ వైయాకరణఇత్యాదౌ తదధీతేతద్వేదేత్యనేనవిహితతద్ధితార్థస్యైకదేశజ్ఞానేవిషయతయాప్రకృత్యర్థస్యాన్వయోపపత్తయేఉక్తస్థలేవిషయతాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాభేదనివేశస్యసర్వమతఏవావశ్యకత్వాచ్చేతి॥ ప్రకృతేర్ముఖ్యార్థపరత్వేయుక్త్యంతరమాహ * యద్ధర్మవిశిష్టశ్చేతి * యద్ధర్మవిశిష్టః పంచమీప్రకృత్యర్థః తద్ధర్మవిశిష్టస్యైవవ్యాప్యత్వముపదర్శ్యతఇతిజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య పంచమ్యర్థతామతే తద్ధర్మవిశిష్టస్యైవపంచమ్యాజనకజ్ఞానవిషయత్వబోధలాభఇతిభావః * అన్యథా * పంచమ్యాజ్ఞానజనకత్వేన బోధితప్రకృత్యర్థజ్ఞానేవిషయత్వేన విశేషణతామవలంబ్యవిషయేవ్యాప్యుపదర్శనసంగమనే * యథార్థధూమజ్ఞానాదిప్రయోగేపీతి * తత్రా

తపిహి స్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితేః క్వాపి శాబ్దసామగ్రీఘటకత్వం నాస్తీత్యాశ్మానద్రవ్యమిత్యుక్తస్థలే జ్ఞానాదౌ ద్రవ్యభేదబోధప్రసంగాదిత్యతఆహ * తాదృశేతి * ఉక్తాతిప్రసంగః * యత్రైకరూపేణాకాంక్షాగ్రహోన్యరూపేణ వృత్తిగ్రహస్తత్ర * వర్తనా * అన్యవహితోత్తరత్వనివేశః * దర్శితేతి * పంచమ్యర్థఘటకజ్ఞానేప్రకృత్యర్థబోధే స్వతంత్రజ్ఞానోపస్థితేరిత్యాదిః * ఏతేన * వస్తుతస్త్వితి కల్పస్యాదరేణ * జన్యత్వాంశే * దండజన్యో న దండజన్యఇత్యాదౌ * ఔపగవః * ఉపసమీపవర్తినీ గౌః యస్యస ఉపగుః ఉపగోరపత్యంపుమానౌపగవః * అధికమితి * జన్యజ్ఞానవిషయత్వస్యపంచమ్య

పిశత్త్వ్యుపస్థితిజ్ఞానే పంచమ్యర్థజ్ఞాపకతాన్వయేన ధూమాదేర్జ్ఞాపకజ్ఞానవిషయత్వ లాభేన ధూమాదౌ వ్యాప్యత్వప్రదర్శనం స్యాత్ అస్మన్మతే చ జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యైవ పఞ్చమ్యర్థతయా ధూమజ్ఞానజ్ఞానస్యైవ తత్రజ్ఞాపకత్వం ప్రతీయతే నతు ధూమజ్ఞానస్యేతి నాతిప్రసంగ ఇతి ॥ నచ పంచమ్యాః కేవలజ్ఞాప్యత్వార్థమతేప్యుక్త స్థలే జ్ఞానపదస్య లక్ష్యార్థే జ్ఞానవిషయకజ్ఞాన ఏవ తాత్పర్యాత్ నధూమజ్ఞానే ముఖ్యార్థే జ్ఞాపకతాలాభ ఇతి న ధూమాదౌ వ్యాప్యత్వోపదర్శనప్రసంగ ఇ నవాచ్యం ॥ ముఖ్యార్థపరత్వే బాధకవిరహేణ తత్తాత్పర్యేణాపి ప్రయోగసంభవాత్ నవా యత్రపదే అర్థాంతరే నిరూఢలక్షణా తత్ర వ్యుపస్థాపితార్థస్తేన న బోధ్యతే తద్బోధౌపయికాకాంక్షాది సామగ్రీకాలే తద్బోధస్య దుర్వారత్వాత్ ॥ అథ తత్ర శక్యార్థబోధస్యాపి సంభవేన తత్రాపి కస్యచిత్కదాచిత్తాత్పర్యం సంభవతు తథాపి తత్రానాదితాత్పర్యవిరహాత్ న తత్తాత్పర్యేణ న్యాయాంతర్గత పదప్రయోగసంభవ ఇతి చేత్ ॥ మాభూన్ముఖ్యార్థతాత్పర్యక జ్ఞానపదఘటిత యథార్థధూమజ్ఞానాదిత్యాది వాక్యసముదాయస్య న్యాయత్వం, తథాపి జ్ఞాప్యత్వమాత్రస్య పంచమ్యర్థత్వే న్యాయాంతర్గత ముఖ్యార్థపరజ్ఞానపదఘటిత యథార్థధూమజ్ఞానాదిత్యాదివాక్యస్య ధూమాదౌ వ్యాప్త్యాకాంక్షాప్రయోజకధీజనకత్వం దుర్వారమేవ తచ్చానుభవవిరుద్ధమ్ ॥ నచ జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వే పంచమ్యాః లక్షణాపక్షేపి కేవలజ్ఞాప్యత్వే స్వారసికలక్షణయోపస్థితే ధూమజ్ఞానే జ్ఞానజనకతాబోధసంభవాదుక్తాతిప్రసంగో దుర్వారః తత్రేష్టాపత్త్యాచ ప్రకృతేపీష్టాపత్తిసంభవాదితివాచ్యం ॥ స్వారసికలక్షణయా పంచమ్యుపస్థితవిషయత్వరూపార్థాంతర ఇవ తాదృశజ్ఞాప్యత్వేపి ప్రకృత్యర్థాన్వయే ఆకాంక్షా

ర్థత్వేతు నైతదితి భావః * యత్ర * పదే * అనాదిత్వమ్ * పరంపరిత్వం ధీహేతుత్వం * ధూమజ్ఞాననిష్ఠమ్ * స్వారసికేతి * లక్షణయేత్యనుషంగః * ధూమజ్ఞానే * ధూమజ్ఞానపదోపస్థితే * అర్థాంతరేతి * ధూమాదిత్యాదౌ పంచమ్యాలక్షణయా విషయత్వే ఉపస్థాపితే తత్రధూమపదార్థాన్వయ ఇత్యర్థః ॥ అత్రలక్షణయా జ్ఞానవిషయతయా యద్ధర్మవిశిష్టః పంచమీప్రకృత్యర్థస్తత్రైవ వ్యాప్త్యాదిప్రదర్శనమితి నియమోపగమాన్నైతద్వక్తుమవసర ఇత్యాహురిత్యస్వరసః ॥ ధూమహేతుకస్థలే ధూమజ్ఞానాదిత్యభిధాయ తద్వ్యాప్యత్వోపదర్శ

యామయాఽనభ్యుపగమాత్ ధూమాదిజ్ఞానాదిత్యాదౌ ధూమజ్ఞానస్య జ్ఞాపకత్వా బోధనాదితి భావః॥ యత్తు ధూమజ్ఞానాదిత్యత్ర లక్షణయోపస్థితధూమరూపవిషయ విశిష్టజ్ఞానజ్ఞానే జ్ఞాపకతాభానే జ్ఞాపకజ్ఞానవిషయత్వం ధూమజ్ఞానఇవ తద్విషయే ధూమేఽపి భాసత ఇతి ప్రకృతే లౌకికతామతే తత్ర ధూమే వ్యాప్త్యాకాంక్షయా తదుపదర్శనప్రసంగో దుర్వార ఇత్యాశయవర్ణనం॥ తదసత్॥ తథాపి స్వమతేఽపి తద్దోషస్య దుర్వారత్వాత్ పంచమ్యర్థైకదేశే జ్ఞానే ముఖ్యార్థధూమరూపవిషయవిశిష్టజ్ఞానాన్వయేఽపి ధూమే జ్ఞాపకజ్ఞానవిషయబోధస్య దుర్వారత్వాత్॥ నచ తథాచ పంచమీప్రకృత్యర్థీనోపస్థితివిశేష్యత్వం యస్య తస్యైవ వ్యాప్త్యాదికం ప్రదర్శ్యత ఇతి నియమస్య స్వయముపగమాత్ న స్వమతే దర్శితాతిప్రసంగ ఇతి వాచ్యం॥ తత్ర ధూమాదౌ జ్ఞాపకజ్ఞానవిషయతాబోధాదాకాంక్షాసంభవే తాదృశనియమమననురుధ్య వ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనస్యానపవాదాత్॥ వస్తుతో లింగజ్ఞానం ప్రకృత్యర్థే పంచమ్యర్థే వాంతర్భావ్యతామ్ ఉభయథాపి ధూమజ్ఞానాదిత్యత్ర ధూమజ్ఞాన ఏవ సాధ్యజ్ఞాపకతావచ్ఛేదకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితప్రకారతా లభ్యతే నైవ విషయతా తస్య వ్యాప్తిపక్షధర్మతానిర్వాహ్యేతి తదాకాంక్షయా తత్రైవ వ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనం తజ్జ్ఞానవిశేషణధూమే చ తాదృశవిషయతావచ్ఛేదకత్వరూపవిషయతైవ సా చ న తత్ర వ్యాప్త్యాదినిర్వాహ్యా అతో న తత్ర తదాకాంక్షేతి ధూమాదిత్యాది ప్రయోగే ధూమత్వాదావివ ధూమజ్ఞానాదిత్యత్ర ధూ

నాపత్తిః నహి తత్ర జ్ఞాన జ్ఞానస్య జ్ఞాపకత్వే తాత్పర్యం యేన లక్షణా స్యాదితి కశ్చిత్ అత్ర స్వారసికయోపస్థాపిత జ్ఞాప్యత్వస్య ప్రకృత్యర్థాన్వయే ఆకాంక్షాయాఽనుపగమేన ధూమజ్ఞానాదిత్యాదౌ జ్ఞాపకత్వాబోధకత్వమితి సమాధానమయుక్తం, నిరూఢలక్షణయోపస్థాపితే జ్ఞాప్యత్వే తద్దైవోపస్థాపిత ప్రకృత్యర్థజ్ఞానాన్వయే ఆకాంక్షోపగమేఽపి శక్త్యుపస్థాపితే తదన్వయే ఆకాంక్షాయాః లక్షణకర్తృభిరప్యనంగీకారస్య సువచత్వాదితి బోధ్యమ్॥ యత్తు ప్రాక్ దీధిత్యాశయమేవ భాషణాంతరమాహ * వస్తుత ఇతి * లక్షణాద్వయమపేక్ష్యైకలక్షణాయాం లాఘవమభిప్రేత్య పంచమ్యర్థస్యోత్తరాభిధానమ్ *విషయతైవేతి* లభ్యత ఇత్యనువర్తతే అవచ్ఛేదకత్వస్య తద్గతవ్యాప్త్యాదినిర్వాహ్యత్వే ఉపగమే ధూమత్వాదౌ తన్నిర్వాహకాకాంక్షాయా దుర్వారతయా తద్గతవ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనప్రసంగ ఇతి యుక్తి

మాదౌ వ్యాప్త్యాదేర్దోషప్రదర్శనమితి ——ఇతి గాదాధరీయే హేతుగ్రన్థః——

మూలోక్తలక్షణాపేక్షయా లఘూని ప్రతిజ్ఞాద్యవయవలక్షణాని స్వయమాహ *ఇతరాన్వితేతి* ప్రథమసత్యన్తస్య హేతూపనయనిగమనసాధారణస్యోదాహరణవ్యావర్తనప్రయోజనం స్వయమేవ దర్శయిష్యతి ప్రతిజ్ఞాహేత్వోరిత్యాదినా, ఇతరాన్వితత్వం స్వభిన్నావయవార్థాన్వితత్వం స్వాఘటకపదోపస్థాపితార్థాన్వితత్వం వా॥ ఏవం చేతరావయవసహకారేణ స్వాఘటకపదసహకారేణ వా బో-

---

వారణాయ ధూమవత్త్వాదావితి దృష్టాన్తాభిధానమ్ ॥**************

——శ్రీ ఇతి కృష్ణభట్టీయే హేతుగ్రన్థః శ్రీ——

* లఘూనీతి * ఏతేన న్యాయావయవసామాన్యలక్షణయోర్లఘుప్రతిజ్ఞాదిఘటితయోర్మూలోక్తయోరేవ లఘుత్వం న తు మూలోక్తగురుతరప్రతిజ్ఞాఘటితయోరితి సూచితమ్ *ఉదాహరణవ్యావర్తనమ్* యో యో ధూమవాన్స వహ్నిమానిత్యుదాహరణస్యాన్త్యభిన్నయత్పదార్థ విశేష్యకాన్వయ బోధజనకేతి వ్యాప్తివారణం॥ యథాశ్రుతే ఇతరః స్వార్థాభిన్నో యః సాధ్యాదిస్తదన్విత స్వార్థబోధకతయా నోదాహరణవ్యావృత్తిరతో వ్యాచష్టే * స్వభిన్నేతి * అవయవత్వం నావయవప్రతిపాద్యత్వపర్యాప్త్యధికరణత్వం తచ్చ స్వార్థసాధ్యస్య సంభవతి॥ హేతుఘటకపంచమ్యర్థాన్వయస్య తత్రాపి తద్ఘటకప్రకృత్యర్థాన్వయాభావాదిత్యత ఆహ * స్వభిన్నావయవఘటకపదేతి * యద్వ్యక్తిత్వాదృశపదప్రయోజ్యవిషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతాశాలిత్వం లభ్యతే తథాపి న్యాయఘ్యార్త్తిముపేక్ష్యాహ * ఏవంచేతి * సహకారేణాన్యసేన బోధజన్యత్వే న దృష్టాన్తోదాహరణవ్యావృత్తిరితి వాచ్యమ్॥ తదర్థాన ప్రయుక్తస్వాభావిశత్వం సహకారః। వైశిష్ట్యం తృతీయార్థః అన్వయః॥ స్వజన్యతావచ్ఛేదకీభూతబోధవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాభావత్వేన చ ప్రయుక్తత్వం॥ యద్వా తాదృశపదప్రయుక్తవిషయతానిరూపితస్వతాత్పర్యవిషయబోధీయవిషయతా ప్రయోజకత్వం హేతూదాహరణబోధమాదాయోదాహరణవారణాయ తాత్పర్యనివేశ ఇత్యదోషాత్॥ నస్వనుషంగపక్షే నిగమనేఽతివ్యాప్తిః స్వభిన్నాఘటకాయం పదోపస్థాపితార్థాన్విత స్వార్థబోధకత్వాదతో ద్వితీయదళేఽన్త్య భిన్నపదవిశేషణం స్వీయత్వస్యేతరాఘటకత్వ రూపం నివేశ్యం యథాశ్రుతేన తేనావారణాత్తథాప గౌరవమిత్యత ఆహ * స్వాఘటకేతి * తచ్చ స్వవిషయకనిష్ఠభేదప్రతి-

ధకత్వం సముదాయార్థః॥ తేనోదాహరణబోధ్యార్థప్రవిష్టసాధ్యాదేః ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధే ఇతరాన్వితత్వేపి న క్షతిః-ద్వితీయసత్యంతానంతరమగ్రిమం న్యాయావయవత్వమితి సంబధ్యతే-ద్వితీయసత్యంతంచ హేతునిగమనవారకం హేతుజన్యేతిస్మాదితరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యాదినిగమనజన్యేచ బోధే విభక్త్యర్థస్య విశేష్యతయా వివక్షణీయవిభక్త్యంతపదార్థవిశేష్యకత్వవిరహాద్వహ్నివ్యాప్య ధూమవాంశ్చాయం తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాద్యుపనయనిగమన జన్యబోధేచ విభక్త్యంతపదమధ్యాంతర్భావేదం పదమతుపాద్యంతపదార్థయోర్విశేష్యతయా అంత్యభిన్నే స్వీయ పదార్థవిశేష్యకత్వ విరహాత్॥ అంత్యత్వంచ స్వఘటకపదేషు చరమత్వం॥ ఉపనయాదిస్థేదమాదిపదానామపి నపదసామాన్యమధ్యే చరమత్వం తదుత్తరమప్యన్యవాక్యఘటకపదసత్త్వాదిత్యతః స్వఘటకత్వం పదవిశేషణం॥ ఏవంచ నిగమనఘటకపదేషు యచ్చరమం తదన్యోపనయస్థేదం పదార్థవిశేష్యకబోధం ప్రత్యుపనయసహకారేణ స్వార్థబోధజనకే నిగమనే తాదాత్మ్యేన ద్రవ్యాది సాధ్యకే ఇదం ద్రవ్యం గుణకర్మాన్యత్వే సతి సత్త్వాదిత్యాదౌ స్వఘటకవిభక్త్యంతపదేషు యదంత్యం సత్త్వాదిపదం తదన్యవిభక్త్యంతప్రతిజ్ఞాస్థ ద్రవ్యాదిపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకే హేతౌ చాతివ్యాప్తివారణాయ స్వీయత్వమంత్యభి

యోగితావచ్ఛేదకవిషయితాకత్వమ్ * విభక్త్యర్థస్యేతి * నచాంత్యత్వే విభక్త్యంతత్వం సఘటకం ఏవంచ పదే విభక్త్యంతత్వం న విశేషణం తథాప్యుక్తదోష నిరాసాదితి వాచ్యం॥ తథాసత్యుపనయేఽతివ్యాప్తేరంత్యత్వే విభక్త్యంతత్వస్యావశ్యకత్వాత్ * అంత్యభిన్న ఇతి * ముఖ్యవిశేష్యతానివేశ్యాతేన నోపనయాదావతివ్యాప్తిః॥ నన్వయం పదమాదాయైవ నిగమనత్వపర్యవసానస్యాభిధానాదుపనయసహకారేణ బోధకత్వేన నాస్తీత్యతఆహ * తాదాత్మ్యేనేతి * ద్రవ్యత్వసాధ్యకే ఇదం ద్రవ్యత్వవదిత్యేవ ప్రతిజ్ఞాతత్ర ద్రవ్యత్వపదం నవిభక్త్యంతమతస్తాదాత్మ్యసంబంధానుసరణం॥ ఏతల్లక్షణేచ స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభావాసమానకాలీనస్వఘటకవిభక్త్యంతపదభిన్నస్వఘటకవిభక్త్యంతత్వ ప్రవేశాద్ధూమాదిత్యేకపదహేతువారణాత్ పదద్వయఘటితహేత్వనుసరణమ్ * హేతావితి * నచతాదృశపదసహకారేణ స్వార్థముఖ్యవిశేష్యకబోధోత్పాదానాన్న దోషః॥ ఏవమప్యుపనయేఽతివ్యాప్తేః అంత్యభూతేదంపదాన్యనిగమనసహకారేణ స్వార్థముఖ్యవిశేష్యకబోధజనకత్వాత్ * స్వీయత్వమితి * యద్యపి స్వీయా

న్నపదవిశేషణం॥ అత్రస్వత్వపురస్కారేణ లక్ష్యవ్యక్తీనాంనివేశాదననుగమ ఇతి ప్రతియోగినిస్వత్వంనివేశ్యలక్షణాంతరమాహ * అంత్యపదవత్త్వమితి * అత్రోదుదాహరణవాక్యంప్రథమసత్యంతమనుషజ్యతే,ద్వితీయసత్యన్త్యేన వైకల్పికంసత్యన్తద్వయం,ధూమాదిత్యాది హేతౌవిభక్త్యంతాన్త్యపదాప్రసిద్ధ్యా ఏకపదమాత్రఘటకతత్పదసాధారణస్యాంత్యత్వస్య నిర్వచనేప్యంత్యభిన్నవిభక్త్యంతస్యోపదాప్రసిద్ధ్యాస్వపదేనాన్యస్యైవోపాదేయతయా స్వీయానంత్య పదార్థవిశేష్యకశాబ్దబోధాజనకంయత్తదన్యత్వసత్త్వాదతివ్యాప్తిరతో౽న్త్యపదత్వేనేతి అంత్యపదవత్త్వంచ స్వఘటకపదోత్తరపదాఘటకంయత్స్వంతదన్యత్వం నతు స్వఘటకపదోత్తరపదఘటితత్వంలక్ష్యభూతప్రతిజ్ఞావ్యక్తీనాంస్వత్వేనోపాదేయతయా అననుగమతాదవస్థ్యాత్ అంత్యపదవతో హేతువిశేషస్యోపనయనిగమనయో స్తద్వతోస్స్వీయానంత్య పదార్థవిశేష్యక బోధాజనకయో స్తదన్యత్వాసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ నచోపనయఘటకానంత్యపదార్థహేతుమదాదివిశేష్యకబోధజనకతదేకదేశ హేతుమంతాదేశ్చైదస్య తద్ఘటితసముదాయాత్తోప

ఉద్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకత్వేనానుపనయాదివ్యుదాసస్సంభవతితథాపిధూమాదాలోకవానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాస్వవ్యాప్తేస్తత్త్యాగః॥అత్రస్వఘటకవిభక్తిప్రాగభావసమానకాలీన స్వఘటకవిభక్తిప్రకృత్యర్థవిశేష్యకబోధజనకత్వం సమ్యగితిపదంతి॥నను స్వఘటకపదవృత్తిస్వఘటకపదప్రాగభావసమానకాలీనత్వస్యాభావవత్స్వఘటకస్వరూపాంత్యత్వేనస్వఘటకపదవృత్తిత్వంప్రవేశ్యదోషదానమసంగతమతఆహ * ఏకమాత్రేతి * స్వఘటకపదప్రాగభావాసమానకాలీనస్వఘటకపదత్వమంత్యత్వమ్ * యదితి * ఉపనయాదికమిత్యభిప్రాయః * స్వఘటకేతి * స్వం ధూమాదిత్యాదిపదం తద్ఘటకమపి తదేవతదుత్తరముదాహరణాదిఘటకపదమేవ తదవిషయకప్రతీతివిషయత్వాద్ధూమాదిత్యాదౌనాతివ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాయాంచ ఘటకపదోత్తరంవహ్నిమానితి పదంతదవిషయకప్రతీతివిషయత్వాల్లక్షణసమన్వయః ॥ స్వఘటకవిభక్త్యుత్తరవిభక్త్యఘటితం యత్స్వంతదన్యత్వం తు లఘుత్వాజ్జ్యాయః ॥ అత్ర స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజకత్వావచ్ఛిన్నభేదః తాదృశజనకసముదాయభేదోవా వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదానుపగమాన్నసునివేశ ఇత్యాశంకతే * నచేతి *

నయాదావసత్త్వాత్తాదృశబోధాజనకంస్వంనోపనయాదికమిత్యతివ్యాప్తిరితివాచ్యం॥తాదృశబోధజనకత్వం యాదృశసముదాయావృత్తితాదృశసముదాయరూపస్వభిన్నత్వనివేశేనానతిప్రసంగాత్॥ఉపనయాద్యేకదేశవృత్తితాదృశబోధజనకతాయాఇదమాద్యంతపదఘటితసముదాయాత్మకోపనయావృత్తితయాతదంతపదసముదాయాత్మకోపనయాదేస్తాదృశసముదాయాత్మకత్వేనతద్భిన్నత్వాభావాత్॥తాదృశసముదాయభిన్నత్వంచతద్భేదానుయోగితావచ్ఛేదకావయవతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వమతస్సముదాయఘటకప్రత్యేకసకలభాగేషు సముదాయభేదసత్త్వేపినాతిప్రసంగః॥ఈదృశ్యైవరీతిరవయవాంతరభేదఘటితలక్షణాంతరేపిబోధ్యా॥తస్మాత్పృథివీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది నిగమనేస్వఘటకవిభక్త్యంతపదమధ్యాయ

అతివ్యాప్తిరితి స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధాజనకస్యాప్రసిద్ధిరిత్యర్థః * తాదృశబోధేతి * నను మహావాక్యార్థబోధేఽవాంతరవాక్యార్థజ్ఞానస్య హేతుత్వేనవహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ పర్వతఇత్యుపనయార్థబోధే వహ్నివ్యాప్యో ధూమఇతిజ్ఞానస్య నిగమనజన్యబోధేచతస్మాదిత్యర్థజ్ఞానస్య తస్మాద్వహ్నిత్యర్థజ్ఞానస్యవాఽపేక్షణీయతయాఽతివ్యాప్తివారణేపి ఇదంస్వర్ణవత్ భూతత్వసతి మూర్తత్వాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతహేతావతివ్యాప్తిః॥ స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకబోధస్యైవ తత్రానుదయాదితిచేన్న ॥ శోభనం భూతత్వమిత్యాకారకబోధప్రసిద్ధేః ॥ స్వీయానంత్యపదప్రయోజ్యముఖ్యవిశేష్యతాశాలిబోధజనకతాసామాన్యస్యవాభిధానాత్ ॥ భూతత్వేఇత్యస్మాద్విభక్త్యర్థవిశేష్యకబోధే విభక్త్యంతభూతత్వపదస్యజనకత్వాత్ ॥ తేనయాదృశహేతుఘటకప్రథమపదాత్స్వఘటక పదార్థప్రకారకబోధో ప్రసిద్ధస్తత్రాపినదోషః ॥ ఉపనయాదినిష్ఠబోధజనకతాయాం సామాన్యాంతర్గతాయాముపనయాద్యవృత్తిత్వాభావాదప్రసిద్ధేర్వారణాయ ముఖ్యత్వోపాదానమ్॥ ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయ సామాన్యపదమ్ ॥ అథ స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకబోధజనకం యద్యత్స్వం తద్భిన్నంయద్యత్తద్భిన్నత్వం కుతోనోక్తమితిచేన్న ॥ భిన్నభేదస్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వే అనుయోగిన్యేవ స్వత్వనివేశపర్యవసానాత్ ॥ అభావాంతరతయాఽవైయర్థ్యమితి ॥ పక్షేచ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదాను

దంత్యం ధాతుపదం తదన్యాఖ్యాతార్థవిశేష్యకబోధజనకతయా అతివ్యాప్తిం అంత్యభిన్నపదస్య విభక్త్యంతరూపతావివక్షణేన వారయతి॥ పదమితి॥ నిగమన ఇతి॥ నిగమనపదమపి తస్మాత్పృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదినిగమనవిశేషపరం, అంత్యపదశరీరేఽప్రవృత్తిమత్త్వరూపపదత్వనివేశేపునరుపనయనిగమనయోరేవాతివ్యాప్తి స్స్యాత్ ఉపనయఘటకేదం పదనిగమనఘటకమతుప్పదయోరంతే తద్ఘటకవిభక్తి సత్త్వేనాంత్యభిన్నత్వాదతః తత్రవిభక్త్యంతపదమేవ నివేశ్యమితి భావ ఇతి కేచి ద్వ్యాచక్షతే॥ తన్నమనోరమం॥ తథాహి॥ స్వఘటకవిభక్త్యంత పదమధ్యేయ దంత్యమిత్యస్యకోర్థః, స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభావాసమానకాలీన విభ క్త్యంతపదమిత్యర్థ ఇతి చేత్, ఉపనయాదిస్థేదమాదిపదస్యవిభక్తిరూపపదప్రాగ భావ సమానకాలీనతయా తస్యాంత్యత్వ నిర్వాహాయ ప్రథమం విభక్త్యంతత్వం

పగమేనోపనయాద్యవారణాత్ తాదృశ జనకాన్యత్వస్యోపనయాదావసత్త్వా దితి॥ ఇదంతుబోధ్యమ్॥ స్వీయానంత్యపదాప్రయోజ్యస్వజన్య శాబ్దబోధీయ ముఖ్యవిశేష్యతాకమజనకాంతార్థః॥ అనుషంగపక్షేచసత్యంతేన నిగమనవ్యా దానఇతి॥ అవయవాంతరభేదః॥ హేత్వన్యత్వోదాహరణాన్యత్వమ్॥ కేచిత్తు అంత్యపదవత్త్వపరిష్కారోప్యేవమేవేత్యాహుః॥ తన్న॥ స్వఘటకపదోత్త రపదఘటితత్వం యాదృశసముదాయావృత్తి తాదృశసముదాయరూపస్వభిన్నత్వ మితిపరిష్కారస్య నిష్ప్రయోజనకత్వాత్॥ ఘటితత్వస్య స్వఘటకపదసాధా రణతయా సముదాయావృత్తిత్వాబాధాచ్చ॥ సంప్రదాయమతముపన్యస్యతి॥ ॥ పృథివీత్యాదినా కేచిద్వ్యాచక్షత ఇత్యంతేన॥ తస్మాద్వహ్నిమానిత్యత్ర స్వ ఘటకవిభక్త్యంతపదమధ్యే యదంతం మతుప్పదం తదన్యార్థవిశేష్యకబోధాజ నకత్వాదాహ॥ నిగమనవిశేషేతి॥ ఏతచ్చ ప్రయోజనం స్వఘటకవిభక్త్యం తపదమధ్యే ఇత్యత్ర పదస్య విభక్త్యంతత్వావివక్షణేన ఘటిత ఇత్యత స్తత్రాపి త ద్వివక్షతి॥ అంత్యపదశరీర ఇతి॥ అంత ఇతి॥ తథాచాంత్యీభూత సుప్పదభి న్నేదం పదాద్యర్థవిశేష్యకబోధజనకత్వాదతివ్యాప్తిరిత్యర్థః॥ ఉపనయస్థే తి॥ స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభావాసమానకాలీన విభక్త్యంతభిన్నవిభ క్త్యంతపదేతి॥ అంత్యపదయోర్విభక్త్యంతరూపయోరుపాదానేపి స్వఘటకపద ప్రాగభావాసమానకాలీనత్వరూపాంత్యత్వఘటకపదం విభక్త్యంతమేవ నివేశ్యం॥

విశేషణమస్తు ఇతరమవిభక్త్యంతత్వవిశేషణమనర్థకం, తద్ధేయమితిచేత్ తర్హి అనంత్యత్వం స్వీయవిభక్త్యంతప్రాగభావసమానకాలీనత్వ పర్యవసితం భిన్నభిన్నత్వ నివేశస్య వైయర్థ్యాత్, ఏవంచ తస్మాద్బిభ్యత ఇత్యాదినిగమనస్థాఖ్యాతపదస్యానంత్యత్వమేవ నాస్తీతి మనంత్యపదే విభక్త్యంతత్వనివేశనేనేతి॥ వస్తుతస్తు తస్మాన్నేతరాణీత్యాదౌ నిగమనే విభక్త్యంతేతరపదప్రాగభావసమానకాలీన నఞ్పదార్థవిశేష్యకశాబ్దబోధజనకేఽతివ్యాప్తిరేవ లక్షణస్థపదస్య విభక్త్యంతపరతయా వారితా ॥ అథ నఞ్పదస్యాపి ప్రాతిపదికత్వేన విభక్త్యంతతయా విభక్త్యంతత్వవిశేషణేన దుర్వారతా॥ నచ నిపాతస్య విభక్తిప్రకృతిత్వం నస్వీక్రియతే తదర్థేన వి

అన్యథోపనయనిగమనయోస్తద్ఘటకీభూతేదం పదమతుపదయోస్తద్ఘటకచరమసుబ్విభక్తిపదప్రాగభావసమానకాలీనతయా తదన్యత్వవిరహేణ తాదృశాన్యత్వాశ్రయవత్తదుత్తరకాలీన వాక్యాంతరఘటకవిభక్త్యంతపదభిన్నతయా విభక్త్యంతతయా చాతివ్యాప్తివారణాసంభవాత్ ॥ తత్పదస్య విభక్త్యంతరూపస్యోపాదానే చాంత్యపదభిన్నపదయోర్విభక్త్యంతత్వసంపాదనం నిష్ఫలమ్ ॥ ఉపనయనిగమనఘటకయోరిదం పదమతుప్పదయోః స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభావాసమానకాలీనతయా అంత్యభిన్నత్వాసంభవేనాతివ్యాప్త్యభావాదిత్యర్థః॥ న చాంత్యే స్వఘటకపదస్య విభక్త్యంతరూపస్య గ్రహణాదేవ దీధితితాత్పర్యమ్ ॥ తథాసతి, పదస్య విభక్త్యంతత్వావివక్షణే నిగమనవదుపనయేప్యుక్తరీత్యాఽతివ్యాప్తిసంభవేన నిగమనమాత్రాభిధానస్య నిరభిప్రాయకత్వాపత్తేరితిభావః ॥ అతోఽత్రానుపపత్తిభయేనాంత్యభిన్నపదస్య విభక్త్యంతరూపస్య వివక్షాబీజం స్వయమాహ * వస్తుతస్త్వితి * యత్త్వననుషంగపక్షే తస్మాన్నేతరాణీతి నిగమనమేవ నోపగమ్యతే అనుషంగపక్షేచ నఞర్థముఖ్యవిశేష్యకబోధాజనకత్వస్యైవ నత్త్వేన తదన్యత్వస్యైవానుఘటత్వాదితి॥ తన్న సాధీయః॥ అనుయోగ్యమిశ్రితనఞర్థవిషయకమహావాక్యార్థబోధానుపగమాత్ అవాంతరవాక్యార్థబోధబాధకాభావాత్ ॥ అన్యథా తాదృశసంప్రదాయసిద్ధనిగమనాపలాపాపత్తేరితి సిద్ధాంతమభిప్రైత్యైతదభిధానాత్ ॥ కేచిత్తు ప్రాచీనమతేనేదం వ్యావృత్తిప్రదర్శనమిత్యాహుః ॥ తథాచానుషంగపక్షేఽనుషక్తస్య నఞ్ నిగమనఘటకత్వం పక్షద్వయే నిగమనత్వసమనియమాత్ తదనుసంధానంతు సామగ్రీఘటక

భక్త్యర్థానన్వయాత్ స్వరాద్యవ్యయార్థేచ అనుసంధేయమానయుక్త వి
క్త్యర్థాన్వయేన తాదృశతాదృశాన్వయోత్తరమేవవిభక్తిస్వీకారస్యావశ్యకత్వా
త్ నఞోఽసుబంతత్వేపి నఞ్ తత్పురుషవిధాయకసూత్రసామర్థ్యాదేవ తేన
సహసమాసోభవిష్యతీతి వాచ్యం ॥ విభక్తేర్నిపాతార్థాన్వితార్థ బోధ
కత్వేపి నిర్విభక్తికప్రాతిపదికస్యాసాధుతయా సాధుత్వాయవిభక్తేరావశ్య క
త్వాత్ నఞోఽసుబంతత్వేపి నఞితి తత్పురుషవిధాయకసూత్రసామర్థ్యేన తే
నసహపదాంతరస్య తత్పురుషసమర్థనేపి బహువ్రీహ్యవ్యయీభావయోరను
పపత్తేశ్చ॥సుబంతత్వేపి సమాసాప్రవిష్టప్రతియోగిపదార్థానుపరాగేణనఞో

మాత్రం అయంపదాంతర్భావేన నిగమనత్వపక్షేతు న్యాయావయవత్వం తదం
తర్గతత్వమాత్రం నీలః పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ధూమాద్వహ్ని
మాన్ పర్వతఇతి బోధస్యావాంతరవాక్యార్థబోధత్వాభావేన వాదితాత్పర్యా
గోచరతయా స్వీయాసంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకాన్యత్వాభావే
నైన వారణాన్న్యాయావయవత్వపర్యంతవైయర్థ్యాత్ ॥ తథాచ నిగమనైక
దేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ ప్రాచీనైస్తు నమోగృహమిశ్రితన ఇత్యర్థబోధవాదిభిస్తస్మాన్నే
తరాణీత్యస్య వాక్యత్వస్వీకారాదనుషంగపక్షేతన్మతేవ్యాప్త్యవృత్తిరితిసిద్ధమ్ ॥ ల
క్షణస్యేత్యనేనాంత్యపదస్యేత్యర్థాత్ తత్ర విభక్త్యంతత్వవివక్షాయాంసదీధితితా
త్పర్యమితిసంప్రదాయమతమాస్థాంతరంసూచితమ్ ॥ నన్వేవమవ్యయానామ
పి విభక్తిప్రకృతిత్వంనస్యాత్ తదర్థేనాపి విభక్త్యర్థానన్వయాత్తథాచస్వః
పురుషార్థ ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతఆహ * స్వరాదీతి * అవ్యయీభా
వయోరితి * సుబంతావ్యయస్యైవ అవ్యయీభావసమర్థపదత్వాత్ ॥ న
చార్థాభావేఽవ్యయీభావవిధానసామర్థ్యాదసుబంతస్యాప్యవ్యయీభావోభ
విష్యతీతి నఞ్ భిన్నాన్వయేనార్థాభావేఽవ్యయీభావానుపగమాదితి వాచ్యం
అవ్యయంవిభక్తీత్యనుశాసనఘటకస్యావ్యయపదస్యైకతయా కేవలావ్యయసుబం
తావ్యయరూపార్థద్వయాసంభవాత్ ఏవంచావ్యయాంతరేణ నిర్భక్తికమిత్యా
ద్యవ్యయీభావోపపత్తిర్నస్యాదితి [illegible] ॥ నను నఞస్సుబంతత్వోపగమే ఘటఃప
టోనేత్యత్ర [illegible] సంభవాత్ [illegible] దాపత్తిరతఆహ * సుబ
న్తైరితి * సమాసేతి * అత్ర [illegible] ప్రతియోగినోపత్తిః తదర్థశ్చ స

ఉభయాబోధకతయా తత్సాపేక్షత్వేన సామర్థ్యేనాన్యేనసహ ద్వంద్వ ఇతి

మాసఘటకపదోపస్థాప్యే సమాసాఘటకపదార్థస్యనాన్వయః ॥ అన్యథా బుద్ధస్య రాజమాతంగ ఇత్యాదిప్రయోగాపత్తేః ॥ రాజాదౌ బుద్ధాదిపదార్థయోగ్యతాసత్త్వాత్ ॥ ఏవం తద్ధితాంతస్య కృదంతస్య నామధాతుపదస్యచ ఘటకపదోపస్థాప్యేన తదఘటకపదార్థాన్వయః ॥ తేన శోభనం వైయాకరణ ఇత్యాదౌ అధ్యయనరూపప్రత్యయార్థైకదేశేన శోభనాద్యన్వయః ॥ తత్-కస్య హేతోరితి చేత్-ఆకాంక్షావిరహాత్ ॥ ఆకాంక్షాపినసమభివ్యాహారమాత్రం కింతు బోధవిశేషే పదవిశేషయోస్సమభివ్యాహారః ॥ నామార్థయోరభేదబోధేచ సమానవిభక్తికనామ్నోస్సమభివ్యాహారః ఉక్తస్థలేచ నసాస్తిరాజపదస్య నిర్విభక్తికత్వాత్ ॥ నచైతావతా యథా రాజమాతంగ ఇతిసమాసో వార్యతే తద్వత్ సఞ్చపదేన ద్వంద్వసమాసః కథం వార్యతే సఞర్థే ఇతరాన్వయమాత్రస్య వారణీయత్వాదితి చేత్ ॥ శోభనేవనే వరఞోశాన్తార్థే అరూపాయాదాస్యాః పుత్ర ఇత్యాదేః సాధుతావారణాయ సాపేక్షమసమర్థవద్భవతీత్యసామర్థ్యాతిదేశాత్ ॥ అన్యథా తత్ర శోభనాద్యభేదాన్వయబోధోపయికాకాంక్షాసత్త్వేన శాబ్దబోధాపత్తేః ॥ అతఏవ బుద్ధస్య రాజమాతంగ ఇత్యాదావపి రాజపదోత్తరవిభక్తిస్మృతికల్పనేప్యసామర్థ్యమేవ తథావిధప్రయోగవారణం శాబ్దికైరభిధీయతే ॥ సాపేక్షత్వంచ ప్రకృతసమాసాద్యనివిష్టపదార్థాన్వితస్వార్థపరత్వం తాదృశపదార్థాన్వితస్వార్థాతాత్పర్యకత్వమితియావత్ ॥ సన్నేనముత్తమో రాజపురుషః దర్శనీయో రాజమాతంగ ఇత్యాదేస్సాధుత్వాయస్వార్థప్రధానభిన్నత్వేనవిశేష్యః ప్రాధాన్యంచ సమాసజన్యబోధేముఖ్యవిశేష్యత్వమేవ ॥ నచ యవీయాంసం రాజపురుషమానయేతి ప్రయోగోనస్యాత్ ॥ సామాసికార్థస్య విభక్త్యర్థకర్మత్వేప్రకారత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ సమాసజన్యావాంతరబోధే ముఖ్యవిశేష్యతామాదాయోపపత్తేః ॥ సమాసప్రయుక్తముఖ్యవిశేష్యత్వంవావివక్షణీయం ఏవంచ ప్రకృతసమాసే నఞర్థస్య ముఖ్యవిశేష్యత్వాన్నాసామర్థ్యమిత్యాశంకావారణాయ ప్రతియోగీత్యుక్తమ్ ॥ ప్రధానీభూతస్వార్థే అభేదేనేతరనామార్థాన్వయే సమాసః నతు భేదేనేతిభావః ॥ ఏతేన ప్రధానార్థకబోధకపదస్యసాపేక్షత్వేసమాసస్యసాధుత్వే శోభనాచిత్రగురితిసమాసాపత్తిః ॥ ముఖ్యవిశేష్యీభూతచిత్ర

గోస్వామిబోధకగోపదస్య ప్రధానార్థబోధకతయా తదుపస్థాప్య గవిశోభన పదార్థాన్వయసంభవాదితి నిరస్తమ్ ॥ తత్ర స్వామివిశేషణస్య గౌరప్రధానత్వాత్ ॥ నను ప్రకృతసమాసాద్యప్రవిష్టపదార్థాన్వితాప్రధానస్యార్థతాత్పర్యకత్వస్య సాపేక్షత్వరూపత్వే కథం చైత్రస్య దాసభార్యా, శరైః శాతితపత్రో వృక్ష, ఇత్యాది ప్రయోగః దాసత్వశాతనాదిరూపప్రధానస్వార్థస్య తథార్థ చైత్రీయత్వశరకరణకత్వరూపపదార్థాన్వయేన దాసశాతితాదిపదస్య విభక్త్యంతచైత్రశరాదిపదసాపేక్షతయా సమాసాసాధుత్వాప్రసక్తేః ॥ అభేదేనేతరాన్వయస్య సాపేక్షతాఘటకత్వే చైత్రసంబంధాన్వయవివక్షయా చైత్రస్య గోరూపమిత్యాది ప్రయోగాపత్తేః ॥ ఏవం చైత్రస్య సఖ్యుర్ధనమిత్యర్థే చైత్రసఖిధనమిత్యాదిసమాసో న స్యాత్ ॥ పదత్రయతత్పురుషాభావేన సఖ్యుర్ధనం సఖిధనమితి సమాసానంతరం చైత్రస్య సఖిధనం చైత్రసఖిధనమితి సమాసస్యాదరణీయత్వాత్ ॥ తథా సతి చైత్రసంబంధిన ఏవ ప్రకృతసమాసానివిష్టచైత్రపదలక్ష్యార్థస్యాభేదేన సఖిపదార్థాన్వయాత్ ॥ చైత్రస్య సఖా చైత్రసఖా తస్య ధనమితి సమాసాదరే చ సఖిపదోత్తరం సమాసాంతటచ్ప్రత్యయప్రసంగేన చైత్రసఖిధనమిత్యేవ ప్రయోగః స్యాత్ ॥ ఏతేన కారకప్రతియోగిపదాతిరిక్తపదసాపేక్షపదేనైవ న సమాసః తదుక్తమ్ “ప్రతియోగిపదాదన్యద్యదన్యత్కారకాదపి ॥ వృత్తిశబ్దైకదేశేన న తస్యాన్వయ ఇష్యతే” ఇతి “కారకప్రతియోగిభ్యాం యది చాన్యదపేక్షతే సాపేక్షత్వాదసామర్థ్యాద్వృత్తిస్తత్ర తు నేష్యతే” ఇతి చ ॥ చైత్రస్య దాసభార్యా ఇత్యాదౌ దాసత్వం సప్రతియోగికమితి చైత్రాదిపదస్య సమాసపదార్థస్తత్ప్రతియోగిబోధకతయా శరైః శాతితపత్ర ఇత్యాదౌ శాతనాదిక్రియాయాం శరాదిః కారకమితి శరాదిపదస్య సమాసస్థపదార్థక్రియాకారకబోధకతయా చ సమాసః సాధురితి నిరస్తమ్ ॥ చైత్రసఖిధనమిత్యాదౌ చైత్రసంబంధ్యర్థకచైత్రాదిపదస్య ప్రతియోగిపదత్వాభావాత్ చైత్రాదిసంబంధినః సఖిత్వాద్యప్రతియోగిత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ యత్ర హి విశేష్యరూపే సమస్యమానపదార్థే ఇతరాన్వయవివక్షా తత్ర న సమాసః । యత్ర చ తాదృశపదార్థతావచ్ఛేదకే ఏవ తదన్వయస్తత్ర భవత్యేవ ॥ చైత్రస్య దాసభార్యా ఇత్యాదౌ దా

చేత్॥ సత్యం॥ విభక్త్యంతత్వమత్ర శాబ్దబోధౌపయికవిభక్తిప్రకృతిత్వం పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాస్థపర్వతాది పదోత్తరసుబ్విభక్తేరర్థవిశేషపరతావిరహాత్ప్రభేదాన్వయబోధోపయోగ్యాకాంక్షానిర్వాహకసమాన విభక్తికతాసం

న త్వేవ చైత్రాదిసంబంధాన్వయః న తు దాసపదార్థే దాసే॥ శరైః శాతితపత్ర ఇత్యాదౌ శాతనే శరకరణకత్వాన్వయః న తు శాతితపదార్థైకదేశే శాతనకర్తృణ్యతో భవత్యేవ సమాసః ॥ చైత్రసఖధనమిత్యాదావపి సఖిత్వ ఏవ చైత్రసంబంధ్యన్వయః న తు సఖిపదార్థే సఖ్యావితి నానుపపత్తిః ॥ న చైవం దాసత్వాదౌ ప్రమేయపదార్థాన్వయవివక్షాయాం ప్రమేయస్య దాసభార్యా ఇత్యపి ప్రయోగః స్యాత్॥ ప్రమేయో దాస ఇత్యాదావపి దాసత్వాదావభేదేన ప్రమేయాద్యభేదాన్వయాభావేన తత్రాభేదేనాన్వయస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥ షష్ఠ్యాద్యుపస్థితప్రతియోగిత్వస్య లక్షణయా నామోపస్థాప్యతత్ప్రతియోగికస్య చ భేదాభేదసంబంధాభ్యాం స్వసంబంధికదాసత్వాదావన్వయో వ్యుత్పత్తిసిద్ధ ఏవ చైత్రస్య దాసశ్చైత్రదాస ఇత్యాదౌ తాదృశబోధోదయాత్ అతః చైత్రస్య దాసభార్యా ఇత్యాది సమాసనిర్వాహః ॥ పితుః స్వర్గకామా యేత్యాదౌ తు స్వర్గపదార్థే స్వర్గాఖ్యే న పిత్రాదిసంబంధాన్వయః కింతు కామనాయామేవ స్వర్గభాగిత్వేన విషయతావిశేషణస్య పిత్రాదిసంబంధస్యాన్వయః । అత ఏవ పితరి స్వర్గబాధేఽపి న తాదృశవాక్యస్యాయోగ్యతా ॥ న చైవమపి కామనాబోధకపదస్య సాపేక్షతయా సమాసో న స్యాత్ తత్పదస్య ప్రధానార్థకత్వేఽపి ప్రధానార్థకపదస్యాప్రధానార్థేతరాన్వయసాపేక్షత్వాత్ ॥ అన్యథా శోభనశ్చైత్రగురిత్యత్రాపి గవాదౌ శోభనాన్వయవివక్షయాం సమాసాపత్తేరితి వాచ్యమ్। క్రియాభిన్నప్రధానార్థకపదోపస్థాప్యైకదేశే ఇతరాన్వయే నైవ ప్రధానార్థకపదస్య సాపేక్షతాయా అసామర్థ్యప్రయోజకత్వోపగమాత్ ॥ ప్రకృతే కామనాయాః క్రియాత్వేనానుపపత్త్యభావాత్ ॥ ఏవం చైత్రస్య ప్రకృతోపకారకోఽయమిత్యాదావప్యూహ్యమ్ ॥ క్రియాభిన్నత్వవత్ సప్రతియోగికాన్యత్వమపి విశేషణం దేయం ॥ తేన చైత్రస్య స్వపుత్రోఽయమిత్యాదౌ పుత్రత్వాదౌ చైత్రసంబంధాన్వయోగిత్వేఽపి న సమాసానుపపత్తిః ॥ న చైవం చైత్రస్య మష్టపుత్రో మైత్ర ఇత్యాదిరపి ప్రయోగః స్యాత్ । ఇష్టత్వాదితి దిక్ * శాబ్దబోధౌపయికేతి * కేచిత్తు

పాదకత్వేన శాబ్దబోధోపయోగితా న తు నిపాతోత్తరవిభక్తేరితి నాతివ్యాప్తిః॥ ఘటాదిశబ్దేన యత్ర ప్రతిజ్ఞాయాం ఘటభిన్నాదిరూపపక్షనిర్దేశః తత్ర నఞాదేర్నిరుక్తవిభక్త్యంతతావిరహేऽపి విశేష్యీభూతవిశిష్టపక్షబోధకతా ఘటాదిపదస్య తాదృశవిభక్త్యంతత్వాల్లక్షణసమన్వయః॥ యత్తు యాదృశపదోత్తరా కవాచిద్విభక్తేః శ్రవణం తదేవ విభక్త్యంతపదేన వివక్షితం దధ్యాదిపదోత్తరం ప్రథమైకవచనాశ్రుతావపి ద్వివచనాదిశ్రుతేర్దధిద్రవ్యమిత్యాదిప్రతిజ్ఞాసంగ్రహ ఇతి। తన్న॥ పక్షవాచకస్వరాదిపదఘటిత *ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః* నిగమనవారణాయేతి* ఇతరాన్విత స్వార్థబోధకన్యాయావయవత్వమాత్రనివేశే ఉపనయార్థాన్వితస్వార్థబోధకతయా నిగమనాతివ్యాప్తిస్స్యాత్తద్వారణాయేత్యర్థః। యద్యపీతరాన్వితస్వార్థబోధకత్వం నిగమనస్యేవ ప్రతిజ్ఞోపనయయోరపి॥ తథాపి విశేషణతయాన్వితత్వనివేశనేన తద్వారణసంభవాన్నిగమనమాత్రకథనం॥ యద్యపి

భక్త్యంతత్వం విభక్త్యర్థాన్వయిత్వం దధిప్రమేయమిత్యాదౌ చ తద్ధనిత్యాచావలుప్తవిభక్త్యైకత్వం ప్రత్యయ్యత ఇతి నావ్యాప్తిః॥ సతూత్తరవిభక్తేశ్చార్థావివక్షయా న తస్యాం న్నేతరాణీత్యాదావతివ్యాప్తిః॥ నిపాతసమభివ్యాహృతవిభక్తేస్తదర్థాన్వితస్వార్థబోధకత్వేనాప్యనంగీకారాదితి ప్రాహుః *స్వరాదీతి* స్వారమణీయమిత్యాదౌ॥ అత్ర వదంతి॥ ఏతల్లక్షణేऽంత్యపదపదత్వం వ్యర్థమేవ॥ తథాహి॥ యానంత్యపదేత్యస్యాంత్యపదభిన్నపదేత్యర్థః॥ తత్రానంత్యత్వం స్వఘటకపదప్రాగభావసమానకాలీనవిభక్త్యంతార్థవిశేష్యతాన్వయబోధజనకత్వం తాదృశాన్వయబోధజనకయాదృశసముదాయాత్మకం యత్స్వం తదన్యత్వం వా సముదాయార్థః॥ ధూమాదిత్యాదౌ చ స్వఘటకపంచమీవిభక్తిప్రాగభావకాలీనవిభక్త్యప్రసిద్ధ్యా నాతివ్యాప్తిః ఉపనయనిగమనయోస్తు స్వఘటకపదప్రాగభావకాలీనపదం ఇదంపదోత్తరమతుప్పదోత్తరాద్విభక్తిః తదంతార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకత్వాదేవ నాతివ్యాప్తిరితి॥ ఏతేన స్వఘటకవిభక్త్యుత్తరవిభక్త్యఘటితం యత్స్వం తదన్యత్వమప్యనాదేయమేవేతి॥ వస్తుతస్తు॥ స్వఘటకపదప్రతియోగికయావద్ధ్వంసాధికరణోత్పన్నధ్వంసప్రతియోగిత్వం ప్రాగభావాఘటితమంత్యత్వం॥ యత్కించిదేకధ్వంసావ్యస్వఘటకయావద్ధ్వంససమానకాలీనత్వం తదిత్యన్యే॥ పక్షసంసృష్టత్వేన ప్రతీయ

నిగమనసముదాయార్థః పక్షఏవాన్వేతీతి సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వంనికశ్యా పిప్రాయశోనిగమనవారణ సంభవః। తథాపి యత్రసాధ్యస్య ప్రమేయత్వగో త్వాభావాదేరేవపక్షతా తత్రత్యనిగమనేఽతివ్యాప్తివారణాయ పక్షాన్వితస్వా ర్థబోధకపదోపస్థాపితార్థాన్వితత్వనివేశనం ॥ పక్షాన్వితస్వార్థబోధక త్వంచ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతా ప్రయో జకత్వం॥ యథాశ్రుతే ఉపనయస్థపక్షవాచకేదంపదస్య వస్తుగత్యాఽభేదేనపక్ష సంస్పృష్టోయః పక్షస్తద్బోధకత్వేన,పాషాణమయః పర్వతఇత్యాదివాక్యాత్ పాషాణమయత్వాదిరూపేణపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షసంసృష్టతయాప్రతీ యమానోయఃపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్తద్బోధకత్వేనచ,తదుపస్థాపితార్థా న్వితస్వార్థబోధకేనిగమనేఽతివ్యాప్తేరవారణాత్। తాదృశపదోపస్థాపితార్థా న్వితస్వార్థబోధకత్వంచ తాదృశపదప్రయోజ్యవిషయతానిరూపిత స్వప్రయో జ్యస్వార్థవిషయతాకత్వం॥ యథాశ్రుతేనిగమనార్థాన్వయినఏవ పక్షతావచ్ఛే దకావచ్ఛిన్నస్య పర్వతోనీలపర్వతఇత్యాదివాక్యస్థపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాది విషయతానిరూపిత విషయతాప్రయోజకనీలపర్వతపదోపస్థాప్యత్వేన నిగమనా తివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపిత యా విషయతాతన్నిరూపితవిషయతాప్రయోజకత్వం ఫలితార్థః॥ పక్షతావచ్ఛేదకా వచ్ఛిన్నత్వానివేశేవ్యాప్యవత్త్వావచ్ఛిన్నాయా పక్షవిషయతాతన్నిరూపితోపన యస్థేదంపదప్రయోజ్యవిషయతానిరూపితవిషయతాప్రయోజకత్వమాదాయనిగ మనఏవాతివ్యాప్తిస్స్యాదితితన్నివేశః॥ అథ తన్నివేశేపిపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛి న్నాయాఉపనయస్థేదంపదప్రయోజ్యవిషయతాతన్నిరూపిత నిగమనార్థవిష యతానిరూపితా ఉపనయార్థస్యవిశేష్యతైవేత్యుపనయేతివ్యాప్తిః॥ సచచరమ

మానఇత్యుక్తావప్యాహ * పాషాణమయ ఇతి * వాక్యాత్ * ఉదాసీనాత్ ॥ పక్షతావ చ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతాప్రయోజకపదప్రయో జ్యవిషయతాత్వేనోపాదానస్య శిరోవేష్టనన్యాయగ్రస్తత్వాదాహ * పక్షతే తి * నను స్వార్థైకదేశస్య స్వార్థైకత్వాభిమాన మూలాతివ్యాప్తిశంకయా ప్రమేయత్వమిత్యాది గ్రంథోనావతరణీయః ॥ కింతు చరమవిషయతాయాః వి షయతాత్వేన ప్రవేశాంనిమానమూలాతివ్యాప్తిశంకయైవ తథాసతి ప్రకారతా

విషయతాప్రకారత్వరూపావివక్షణీయా అతో నాయమతివ్యాప్తిప్రసంగ ఇతి
వాచ్యం॥ ఏవంసతి ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యత్ర పక్షాన్విత
పంచమ్యర్థవిశేష్యతయాన్వితంసాధ్యరూపార్థమాదాయ ప్రతిజ్ఞాతిప్రసం
గాప్రసక్తేః ప్రమేయత్వమభిధేయమిత్యాద్యగ్రిమగ్రంథానుత్థానాత్ ॥ ఏవం
ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యత్ర ప్రతిజ్ఞాతివ్యాప్తేరేకదేశార్థ
విషయతావ్యావృత్తస్వార్థవిషయతానివేశనేన వారణేऽపి తత్రత్యనిగమనేऽభి
ధేయత్వవ్యాప్యప్రమేయత్వవాంశ్చాయమిత్యుపనయార్థప్రమేయత్వత్వరూప
పక్షతావచ్ఛేదకరూపహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్విత తాదృశపక్షతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నే స్వార్థాన్వయబోధజనకేऽతిప్రసంగో దుర్వారః॥ పక్షతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నేత్యత్ర విశేషణతయాన్వితత్వనివేశే ప్రమేయత్వమిత్యాద్యగ్రిమ
గ్రంథానుత్థితేః పంచమ్యర్థహేతుత్వస్య విశేష్యతయైవ పక్షాన్వయిత్వేన ప్ర
తిజ్ఞాతివ్యాప్త్యప్రసక్తేః॥ విశేషణతయా కించిదన్వితత్వనివేశే నైవోపపత్తేః ప్ర
కృతపక్షనివేశవైయర్థ్యాపాతాచ్చ॥ నిగమనార్థవిశేషణతయాకించిదన్వితేऽ
న్వయేనాతోऽతివ్యాప్తేస్సమనివేశ్యాపి వారణసంభవాత్ ।నైవమ్॥ శుద్ధపక్షతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్వితత్వంనివేశ్య దర్శితాతిప్రసంగ వారణసంభవాత్ ॥
ఉపనయార్థవ్యాప్యవిశిష్టపక్షాన్వయినో నిగమనార్థస్య శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్నాననన్వితత్వేన తదన్వితార్థకేప్యుపనయే శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్వితార్థ
కపదోపస్థాపితార్థాన్వితార్థకత్వవిరహాత్ ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వా
దిత్యత్ర వ్యాప్తివిశిష్టప్రమేయత్వత్వరూపపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ఏవ ఇదమ
ర్థాన్వయేన తదన్వితార్థకతయా నిగమనే నిరుక్తరూపవిరహాత్॥ ఏతేన పక్ష
సాధ్యయోరభేదస్థలే నిగమనార్థఘటకసాధ్యరూపపక్షాన్వితేదంపదార్థాన్వి

రూపత్వవిపక్షయోరదుద్ధారాసంభవాదిత్యత ఆహ * ఏవమితి * అన్వితయవి
షయతాయాః ప్రకారతారూపత్వాభిధానేనాయమతిప్రసంగ ఇత్యత ఆహ * ప
క్షతావచ్ఛేదకేతి * విశేషణతయేతి * యత్కించిద్విషయతానిరూపితప్రకార
తానిరూపితేత్యర్థః * నిగమనార్థస్యేతి * ఉపనయస్థేదంపదార్థేనప్రకా
రతేతి భావః * పక్షసాధ్యయోరితి * ప్రమేయత్వం ప్రమేయమభిధేయత్వా
ద్గోత్వాభావో గోత్వాభావవాన్ సాస్నాభావాదిత్యాదౌ ॥ నచపక్షతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపిత విషయతాత్వే నతన్నిరూపితవిషయతావ్య

తార్థకతయా నిగమనాతివ్యాప్తేరపి నావకాశః ॥ యత్తు ఏకవిశేషణతాపన్నస్య
యత్రాపరవిశేష్యతా తత్రవిశేష్యత్వవిశేషణత్వరూపవిషయతయోర్భేదేన పక్ష
విషయతానిరూపితవిషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతానివేశే హేతుమాత్రఏవల
క్షణానుపపత్తిః పక్షవిషయతానిరూపితసాధ్యీయప్రకారతారూపవిషయతయా
హేత్వర్థప్రకారతాయా నిరూప్యనిరూపకభావవిరహాదతః పక్షవిషయతానిరూపి
తవిషయత్వావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతైవ నివేశనీయా ఏవం
చోక్తరీత్యా ఉపనయాతివ్యాప్తేర్నావకాశః పక్షవిషయతానిరూపితనిగమనా
ర్థనిష్ఠప్రకారతానిరూపితవిషయతాయాః పక్షవిషయతానిరూపకతన్నిష్ఠవిషయతా
యా అభేదేనావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావవిరహాదేవం క్రమేణ పక్షసాధ్యయోరభేద
స్థలే నిగమనాతివ్యాప్తేరపి నావకాశః, ఏవం హేతుపక్షయోరభేదస్థలే నిగమనా
తివ్యాప్తిరపి సమాహితా, హేతుప్రకారతానిరూపితాయా నిగమనార్థప్రకార
తానిరూపితాయాశ్చేదమర్థనిష్ఠవిశేష్యతారూపవిషయతాయాశ్చాభేదేనావ
చ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావవిరహాదితి ॥ తన్న ॥ ఏకవిశేషణతాపన్నస్య యత్రాపరవిశేష్య
తా తత్రవిశేష్యతాప్రకారతయోరభేదే బాధకవిరహేణ లాఘవేన తస్యైవోపగ
మాత్ నత్వవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నవిషయతాద్వయస్య ॥ యది చైకవిశేష

యోజకత్వనివేశాదేవ నిర్వాహాచ్ఛుద్ధత్వం వ్యర్థమితి వాచ్యమ్ ॥ అభిధేయత్వ
వ్యాప్యప్రమేయత్వవాంశ్చాయమిత్యుపనయార్థఘటకప్రమేయత్వరూపపక్ష
తావచ్ఛేదకాత్మకహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితేదంపదార్థవి
షయతాత్వేన తన్నిరూపితస్వార్థవిషయతాప్రయోజకే నిగమనేఽతివ్యాప్తేః
శుద్ధత్వస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ శుద్ధత్వనివేశవైయర్థ్యవాదిమతముపన్యస్యతి ॥ * య
త్త్వితి * బాధకవిరహేణేతి * నచ దండీపురుషవానితి బుద్ధేః పురుషాదినిష్ఠప్ర
కారతానిరూపితదండాదినిష్ఠవిశేష్యతాశాలిత్వేన దండః పురుషో న వేతి సంశయ
ప్రతిబంధకత్వాపత్తిః దండః పురుషాభావవానితి బాధబుద్ధిప్రతిబధ్యత్వాపత్తి
శ్చేతి వాచ్యమ్ ॥ దండత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వేన పురుషత్వావచ్ఛిన్నప్రకార
తాత్వేన నిరూప్యనిరూపకభావానుపగమాత్ ॥ దండవాన్ పురుషః పురుషవాం
శ్చ దేశ ఇతి సమూహాలంబనాభేదవారణాయ తయోరభేదోపగమః ॥ విషయత
యోరభేదమతే శుద్ధత్వనివేశావశ్యకత్వం ప్రదర్శ్య తయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేద
కభావమతే తన్నివేశాయాహ * యది చేతి * హేతుపక్షయోరితి * ప్రమేయ

ణతాపన్నస్యాపరవిశేష్యతాస్థలే ప్రకారతావిశేష్యతయోరభేదే దండిపురుష వానిత్యాదిబుద్ధేః పురుషాదినిష్ఠప్రకారతానిరూపితదండాదినిష్ఠవిశేష్యతాశాలిత్వం దుర్వారమితి తస్యాః పురుషో నవా దండ ఇత్యాదిసంశయవిరోధితాప్రసంగ ఇతి తద్భేదస్సమూహాలంబనవిషయతావైలక్షణ్యాయ తయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావ ఏవచ స్వీక్రియత ఇతి మన్యతే॥ తదా హేతుపక్షయోరభేదస్థలే నిగమనార్థధర్మితావచ్ఛేదకహేతుప్రకారతానిరూపితాయా నిగమనార్థప్రకారతానిరూపితాయాశ్చ విశిష్టహేతుత్వావచ్ఛిన్నాయా ఇదం పదార్థపక్షవిశేష్యతాయా ఐక్యే హేతౌ హేతుధర్మితావచ్ఛేదకతాపత్తిరితి తత్రావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్న విషయతాద్వయస్య స్వీకరణీయతయా తత్రాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ స్వార్థైకదేశస్యాపి స్వార్థత్వాభిమానమూలాం ప్రతిజ్ఞావిశేషాతివ్యాప్తిశంకాం స్వార్థపదస్య స్వప్రతిపాద్యత్వపర్యాప్త్యధికరణవిశిష్టార్థపరతాం స్పష్టయన్నిరాకరోతి * ప్రమేయత్వమితి *ప్రతిజ్ఞార్థః* సాధ్యవిశిష్టపక్షరూపః * ఏకదేశార్థః* సాధ్యమాత్రం॥ యద్యపి ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతనిగమనే హేతుభూతపక్షాన్వితస్వార్థబోధకేదంపదోపస్థాపిత పక్షాన్వితస్వార్థబోధకత్వం నిగమనేఽక్షతమితి విశేషణతయా పక్షాన్వితత్వం వివక్షణీయమితి కథితస్థలే పంచమ్యర్థః పక్షేన విశేషణమిత్యతోఽపి నోక్తప్రతిజ్ఞాయామతివ్యాప్తిసంభవః ॥ తథాపి నిగమనార్థైకదేశస్య జ్ఞాప్యత్వాంశభాగస్య తాదృశార్థాన్వితతయా నిగమనే ప్రతిప్రసంగ

త్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యాదావభిధేయత్వవ్యాప్య ప్రమేయత్వవాంశ్చాయం తస్మాదభిధేయత్వవానితి బోధేఽభేద విద్వేషిభిరవచ్ఛేదకత్వాన్యప్రకారతాదిస్వీకారేణ తత్పరిహారాసంగతేరితి ॥ యద్యపి తత్ర తాదృశవిశేష్యతయోస్సద్భావమాత్రేణ స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్తిస్సువారా॥ తథాపి అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నసమానాధికరణవిశేష్యతాద్వయసత్త్వే తథావిధ ప్రకారతావిశేష్యతయోర్న్యావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావస్సిద్ధ్యేత అనియమాదితి విశేష్యతయోరప్యవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావోంగీకృతః ॥ ఏవంచ శుద్ధస్వనివేశఆవశ్యక ఇతి భావః ● స్వార్థపదస్య * ద్వితీయస్య *నిగమనే* తస్మాదభిధేయత్వవానిత్యాకారకే * తాదృశార్థేతి ● ఉపనయార్థపక్షే విశేషణతయాన్విత

గవారణాయ స్వార్థపదస్య స్వప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థపరతాయా ఆవశ్యకత్వాత్
కథితస్థలే పంచమ్యర్థాన్వితస్వార్థబోధకత్వాభావేనాప్యతివ్యాప్తివారణస
మ్భవాత్తత్సాధనం ॥ కేవలేన హేతువాక్యేన పంచమ్యర్థవిశేష్యకావాంతర
వాక్యార్థబోధోజన్యతే తతశ్చ ప్రతిజ్ఞాస్థవహ్న్యాదిపద సహకారేణ ధూమజ్ఞా
నజ్ఞాప్యో వహ్నిరిత్యాకారక స్వార్థవిశిష్టబోధో జన్యతే, తతస్సముదిత ప్రతి
జ్ఞాంసహకారేణ పక్షే స్వార్థవిశిష్ట సాధ్యవైశిష్ట్యబోధశ్చ, ప్రత్యేక మేతా
దృశబోధత్రియజనకతాఘటితలక్షణత్రియమాహ * స్వార్థేతి * ప్రథమంతృతీ
యబోధఘటితంద్వితీయంప్రథమబోధఘటితం తృతీయంచద్వితీయబోధఘటితం
బోధ్యం॥(తథాచతల్లక్షణత్రియస్య స్వత్వగర్భతయాతాదృశ బోధవిశేషణతయా
స్వత్వంప్రవిష్టంతాదృశబోధమాదాయ లక్షణానిసంభవంతీతిభావః)*విశిష్టవైశి
ష్ట్యేతి* స్వతాత్పర్యవిషయబోధీయవిశేషణతావచ్ఛేదకస్వార్థబోధజనకన్యా
యావయవత్వమిత్యర్థః ॥ తేన నిగమనార్థాన్వితోపనయార్థబోధస్యాపి ని
గమనార్థైకదేశ విశిష్ట వైశిష్ట్యబోధతయా నిగమనార్థబోధస్య తజ్జనకత్వేన
యథాశ్రుతలక్షణస్య నిగమనేఽతివ్యాప్తిరితిదూషణంప్రత్యుక్తం ॥ విశేషణతా
వచ్ఛేదకతాయా అవ్యావర్తకత్వాత్స్వతాత్పర్య విషయబోధీయత్వం తద్విశేష
ణం * విశిష్టవైశిష్ట్యబోధేతి * స్వతాత్పర్యవిషయబోధజనకతావచ్ఛేదకస్వా
ర్థప్రకారతాశాలిబోధజనకన్యాయావయవత్వమిత్యర్థః ॥ తేననిగమనార్థవిశిష్టో
పనయార్థజ్ఞానస్యనిగమనార్థవిషయకత్వేనతాదృశజ్ఞానజననస్వరూపయోగ్య

సాధ్యరూపార్థేత్యర్థః ॥ అపికారశ్చ ప్రకృతాతివ్యాప్తివారణే ఉభయోరన్యత
రస్యైవోపయోగలాభార్థః ॥ వస్తుతఉపనయాతివ్యాప్తివారణాయ శుద్ధపక్షతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యుపాదానావశ్యకత్వాదుక్తనిగమనేతివ్యాప్తిరేవనాస్తీతి వి
శేషణతయా పక్షాన్వితత్వంననివేశ్యమ్ * పంచమ్యర్థేతి*ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వ
మితిబోధః * లక్షణత్రియమితి * ప్రథమలక్షణంతృతీయబోధఘటితం ద్వితీ
యం ప్రథమబోధఘటితం తృతీయంచ ద్వితీయబోధఘటితమ్ ॥ క్వచిత్తథైవ
పాఠః * స్వతాత్పర్యేతి * స్వం హేత్వవయవః *స్వార్థబోధః * స్వార్థము
ఖ్యవిశేష్యకబోధః * అవ్యావర్తకత్వాత్ * సర్వావయవార్థసాధారణ్యాత్
స్వార్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధే విశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానవిధయా సత్వావ

త్వేపి న నిగమనేఽతివ్యాప్తిః॥ లక్షణత్రయమేవ హేతౌ సంగమయన్నవయవాన్తరాణ్యావర్తయతి * ఏకవాక్యతయేత్యాదినా — * ఇతరోపస్థాపితేతి * స్వాఘటకపదోపస్థాపితేత్యర్థః॥ స్వార్థత్వం స్వజన్యప్రతిపత్తివిశేష్యత్వమతో నిగమనజన్యప్రతిపత్తివిశేష్యమపి బాహ్యార్థః తద్ఘటకపదోపస్థాపితసాధ్యవిశేషణకబోధజనకస్య నిగమనస్య వారణాయోపస్థాపితాన్తం॥ అత్ర ప్రథమలక్షణే ఇతరార్థప్రకారకస్వార్థవిషయతాకత్వేన ద్వితీయే చ స్వార్థాంశే ఇతరప్రకారకత్వేన బోధస్య నివేశాద్భేదః * అవయవార్థేతి * అవయవజన్యప్రతిపత్తివిశేష్యకస్వార్థప్రకారకబోధజనకావయవత్వమర్థః॥ సర్వేషామేవావయవానాం(అవయవానాం)స్వార్థఘటకవిశేష్యాంశే స్వార్థఘటకార్థాన్తరప్రకారకబోధజనకతయా తత్రాతివ్యాప్తివారణాయ స్వార్థప్రకారేతి ప్రతిజ్ఞార్థఘటకసాధ్యరూపవిశేషణే హేత్వర్థస్యాన్వయేపి విశేష్యపక్షే తదనన్వయాత్ ప్రతిజ్ఞాయాం నోపనయలక్షణాతివ్యాప్తిః॥ న వా హేతౌ నిగమనలక్షణాతివ్యాప్తిః ఉపనయలక్షణే స్వార్థపదస్య నిగమనలక్షణే చావయవార్థపదస్య విశేష్యపరత్వాదిత్యాహ * హేత్వర్థశ్చేత్యాదినా * ఉక్తప్రాయమితి * పూర్వం హేత్వర్థైకదేశే పఞ్చమ్యర్థస్యైకదేశార్థమాత్రాన్వయిత్వముక్తం అత్ర చ హేతుసముదాయార్థస్య తథాత్వమితి విశేషాత్ప్రాయమితి॥ *********

ఇతి గాదాధరీయే దీధితికృత్ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణాని

యవార్థజ్ఞానస్య హేతుత్వాదతివ్యాప్తిరతః స్వతాత్పర్యేతి * అవయవజన్యేతి * నచ గోత్వాభావో గోత్వాభావో గోత్వాభావవత్త్వాదిత్యాదౌ తాదాత్మ్యేన సాధ్యేఽవయవప్రయోజ్య విశేష్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వపర్యన్తోపాదానేపి హేత్వర్థవిశిష్టసాధ్యవిశేష్యకబోధమాదాయ హేతావతివ్యాప్తిః॥ ఘటో ఘట ఇతివత్తాదృశప్రతిజ్ఞాయా ఏవాసత్త్వాత్॥ అననుషంగపక్షే ఽవయవప్రయోజ్యముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితస్వార్థప్రకారతాయా ఉపాదానాద్వా॥ అవయవఘటకపదప్రయోజ్యత్వం నివేశ్యానుషంగపక్షసంగ్రహే తు ధూమాద్వహ్నిరితి బోధమాదాయ హేతావతివ్యాప్తిరితి * స్వార్థప్రకారకేతి * అన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధజనకతావచ్ఛేదకవిషయతాఘటితలక్షణేఽనతిరిక్తపదప్రయోజనదానాయానుషంగపక్షోపన్యాసేపి తదప్రామాణికత్వమేవ॥ తత్ప్రామాణికత్వే

పి నిగమనత్వమయుంపదాంతర్భావేణైవ, తథైవవ్యవహారాత్ ॥ జనకతావచ్ఛేదక విషయితాఘటితలక్షణత్వసాయిత్యాఽయుంపదాన్తర్భావేణతథాత్వమితిబోధ్యం

ఇతి కృష్ణభట్టీయే దీధితికృత్ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణాని

మూలే * హేతువిభక్తీతి * ప్రకృత్యర్థే హేతువిభక్త్యర్థాన్వయో న స్యాత్ ధూమాదినిష్ఠజనకత్వాప్రసిద్ధేరితిభావః ॥ యుక్త్యంతరమాహ * తథైవేతి * ధూమాదిజ్ఞాననిష్ఠజనకతాబోధనస్యైవ కుతో వహ్నిమానితిజిజ్ఞాసానివర్తకత్వాదిత్యర్థః ॥ కస్యచిల్లక్షణమాహ * అనుమితీతి * వృత్త్యంతమవ్యాప్తిశంకాయాఅవృత్త్యంతమతివ్యాప్తిశంకాయాశ్చవారణార్థమ్ ॥ తత్ర న్యాయార్థజ్ఞానస్య మహావాక్యార్థబోధరూపస్యాన్యాదృశస్యచోపనయార్థవిషయకత్వేన పరామర్శత్వేనానుమితికారణత్వమిత్యభిమానేనకారణాంతముపాత్తమిత్యభిప్రేత్యదూషయతి * జాతింవినేతి * పరామర్శత్వం నజాతిర్మానాభావాత్ జాతిత్వేపి మహావాక్యార్థబోధే తదనుపగమాత్ ॥ అన్యరూపేణచ నకారణత్వంమానాభావాదిత్యనుమితి కారణత్వం న్యాయార్థబోధేనాస్తీత్యసంభవఇత్యర్థః ॥ నన్వేవం కారణాంతంపరిత్యజ్య తాం తథాపి శేషస్య లక్షణత్వసంభవాదిత్యతఆహ * వాక్యేతి * జన్యేతి * ధూమాదిత్యుదాసీనవాక్యజన్యబోధవ్యావృత్తజన్యతావచ్ఛేదకంవినేత్యర్థః * దుర్గ్రహాత్ * ఉదాసీనతద్వాక్యాతివ్యాప్త్యవారకత్వాత్ ॥ తత్సంధారణాస్తు తస్యాః మానాభావేనప్రాగేవ నిరాకరణాదితి భావః ॥ సామాన్యలక్షణముక్త్వా విశేషలక్షణమాహ * అన్వయేతి * వ్యతిరేకవ్యాప్తివిషయతాశూన్యా యఇతరాన్వితస్వార్థబోధస్తజ్జనకః తదుపస్థాపకజ్ఞాసాజనకబోధజనకన్యాయావయవత్వమర్థః ॥ హేతువిభక్తిమత్త్వం స్వరూపకీర్తనం * వ్యతిరేకేతి * అన్వయవ్యాప్త్యవిషయకేతరానన్వితస్వార్థబోధజనకత్వమర్థః * అన్వయేతి * ఇతరాసన్వితాయాఅన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్తిఘటితస్వార్థేతదుభయబోధజనకాకాంక్షోత్థాపకాకాంక్షాజనకబోధజనకత్వేసతి న్యాయావయవత్వమర్థః ॥ వస్తుతస్తూదాహరణస్యైవవ్యాప్తిమాత్రబోధకత్వేనోక్తలక్షణస్యాసంభవగ్రస్తత్వాత్ ప్రాగ్లింగత్రైవిధ్యాభిధానాత్తదనురోధేన హేత్వవయవత్రయంలక్షయతి * యద్వేతి * ప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యశాబ్దజ్ఞానజనకత్వే

సతి ప్రకృతసాధ్యాన్వయ బోధనక్షమార్థోపస్థితి జనకవిభక్తిమన్నాన్యయావయ
వత్వాదిరూపహేతుత్వం హేతువచనార్థః ॥ సపక్షవృత్తిత్వం సాధ్యసామానా
ధికరణ్యం విపక్షవ్యావృత్తత్వం సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వం॥ అథ్యాంవ్యతిరేకి సా
ధ్యసామానాధికరణ్యేన లింగజ్ఞానకాలీనత్వం తద్ఘటకశాబ్దబోధవిశేషణంవివక్షి
తం ॥ శేషవైయర్థ్యాత్ ఏతదేవాగృహీతస్వసామానాధికరణ్యకవ్యతిరేకిసా
ధ్యకశాబ్దబోధఘటితంకేవలవ్యతిరేకిహేతులక్షణం ॥ ఏతన్మతేవ్యతిరేకిసాధ్యకవ
వాన్వయ సహచారగ్రహాగ్రహాభ్యా మన్వయవ్యతిరేకిత్వ కేవలవ్యతిరేకిత్వవ్య
వహారాత్ ॥ కేవలాన్వయిహేతులక్షణమాహ * అత్యంతాభావేతి * తాదృశసా
ధ్యసమానాధికరణత్వేన లింగజ్ఞానకాలీనత్వం తద్ఘటకశాబ్దబోధవిశేషణంశేష
వైయర్థ్యాత్ ॥ వస్తుతస్తు స్వార్థవిశిష్టగృహీతాన్వయవ్యతిరేకిసాధ్యవైశి
ష్ట్యావగాహిశాబ్దజ్ఞానజనకత్వమన్వయవ్యతిరేకిహేతుత్వం ॥ స్వార్థవిశిష్టాగృ
హీతాన్వయవ్యతిరేకి సాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వ ఘటితంవ్యతిరేకి హేతుత్వం
స్వార్థవిశిష్టాత్యంతాభావా ప్రతియోగిసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వ ఘటిత మ
న్వయహేతుత్వం శేషంపూర్వేస్వరూపకీర్తనమ్ ॥ వ్యాప్తిగ్రాహకసహచార
భేదఏవ హేత్వనయనభేదకః ॥ వ్యతిరేకవ్యాప్త్యభావాదితిమతమనురుధ్యవిశే
షలక్షణత్రయమాహ * యద్వేతి * కారణాంతంన్యాయావయవత్వార్థకమ్॥
సాధ్యవిషయకత్వం ప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భావేణ ॥హే
తువిభక్తిమత్త్వం ప్రకృతసాధ్యాన్వయబోధనక్షమార్థోపస్థితిజనకహేతువిభక్తిమ
త్త్వం హేతుపదంసంపాతాయాతమ్ ॥ అవయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వా
ర్థబోధకవిభక్తిమత్త్వంవా,సర్వత్రప్రయోజనంపూర్వవత్,ప్రతీతసాధ్యాన్వయ
సాధనత్వంచ వ్యాప్తిగ్రాహకజ్ఞాన విషయసహచారత్వ వ్యాపకప్రకృతవ్యాప్తి
ఘటకసహచారత్వకత్వంస్వనిష్ఠప్రకృతసాధ్యవిధేయతాప్రయోజక ప్రకృతవ్యా
ప్తివిషయతా ప్రయోజకసహచారవిషయతాత్వవ్యాపకప్రకృతవ్యాప్తిఘటక స
హచారవిషయతాత్వకానుమితి కరణత్వమితియావత్ ॥ తద్వాచకత్వం నవిశే
షణం,జ్ఞానానుమానమతేబాధాత్ కింతు తథావిధకరణజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతు
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాకత్వం ప్రకృతసాధ్యవిషయతానిరూపితవిషయ
తా విశేషణం * అప్రతీతేతి * స్వనిష్ఠ ప్రకృతసాధ్యవిధేయతా ప్రయోజకప్ర

కృతవ్యాప్తివిషయతాప్రయోజకసహచారవిషయతాత్వవ్యాపకప్రకృతవ్యాప్తిఘటకవ్యతిరేకసహచారవిషయతాత్వకానుమితికరణజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతువిషయతానిరూపితత్వమర్థః ॥ ప్రకృతవ్యాప్తిఘటకవ్యతిరేకయోర్వికల్పేనోపాదానమ్ ॥ ఏతచ్చ తథావిధసహచారవిషయతాత్వవ్యాపకప్రకృతవ్యాప్తిఘటకతదఘటక సహచారవిషయతాత్వకానుమితికరణజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతువిషయతాకత్వరూపంవిశేషణం ప్రవేశ్యాన్వయవ్యతిరేకిహేత్వవయవలక్షణం బోధ్యమ్॥ కేచిత్తు * పక్షేతి * హ్రదో ద్రవ్యం ధూమాదిత్యాదౌ అథాసిద్ధే హేత్వవయవే అతివ్యాప్తేః పక్షవృత్తిత్వనివేశః ॥ పృథివీ ఇతరేభ్యో భిద్యతే పృథివీత్వాదిత్యాదౌ వ్యతిరేకిణి తత్రాతివ్యాప్తేః సపక్షవృత్తిత్వనివేశః॥ సపక్షత్వం నిశ్చయగర్భమ్ ॥ ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాద్యాభాసే ఇదం వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ కేవలాన్వయిని చాతివ్యాప్తేర్విపక్షవ్యావృత్తత్వనివేశః ॥ విపక్షత్వం నిశ్చయగర్భం తేన వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ పర్వతో వహ్నిరితి జ్ఞానదశాయాం నావ్యాప్తిః ఏతన్మతే పూర్వోక్తకేవలాన్వయిహేతులక్షణం న సమ్యక్ ॥ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యన్వయవ్యతిరేకిణ్యతివ్యాప్తేరతః కేవలాన్వయి హేతులక్షణమాహ * అత్యంతేతి * ఏతన్మతే కేవలాన్వయిసాధ్యకః సర్వోఽపి లక్ష్యః ఆకాశాభావస్యాభావో నాస్తీత్యాశయేనేదం ॥ తేనాకాశాభావాదిసాధ్యకస్య నాసంగ్రహః ॥ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశాన్నాసంభవః ।అనవచ్ఛేదకాంతోపాదానాన్నాన్వయవ్యతిరేకిహేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః ॥ సర్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యనుపసంహారిహేత్వవయవవారణాయ సపక్షవృత్తిత్వనివేశః ॥ సపక్షత్వం నిశ్చయగర్భమతో న తద్దోషతాదవస్థ్యమ్ ॥ ఆచార్యమతే దశావిశేషే వహ్న్యాదిసాధ్యకధూమాదేరన్వయితయా తన్మతమనువర్తమాన ఆహ * యద్వేతి * కారణాంతం న్యాయావయవార్థకముదాసీనవాక్యవారణాయ ॥ ధూమాదాలోకవానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాదివారణాయ జనకాంతమ్ ॥ ప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భావేన సాధ్యావిషయకత్వనివేశాన్న పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః ॥ వ్యతిరేకిహేత్వవయవవారణాయ బోధకాంతం ॥ ప్రతీతః సాధ్యాన్వయః 'సాధ్యసహచారమాత్రం యత్ర తాదృశం యత్సాధనం తద్బోధకేత్యర్థః ॥ ప్రతీతాన్వయసాధ్యేతి హే

(౮)॥శ్లో॥ ఽనిత్యః సామాన్యవత్త్వసతిబాహ్యకరణప్రత్యక్షత్వాదితిహేతుప్రయోగహేతుఘటకదళయోః ప్రత్యేకంవ్యభిచారితయాభేదేన సామర్థ్యయోస్తయోరేకాంశే అపరస్యవిశేషణతయాఽన్వయేనచ విశిష్టహేతుత్వాన్వయాసంభవే నవిశేష్యవిశేషణభావానాపన్నయోర్మిళితయోర్హేతుత్వాన్వయోవాచ్యఃసోపినసంభవతి సామాన్యవత్త్వాదేస్సప్తమ్యంతపదోపస్థాప్యస్య హేతుత్వార్థకపంచమీప్రకృత్యర్థత్వాభావాదితి కేషాంచిత్పూర్వపక్షంసమాధాతుముపన్యస్యతి ॥మూలే హేతుగ్రంథే* సామాన్యవత్త్వఇతి * సామాన్యవత్త్వస్యబాహ్యకరణప్రత్యక్షత్వే విశేషణత్వాసంభవేపి సప్తమ్యంతార్థస్య సామాన్యవత్త్వ సామానాధికరణ్యస్య తత్రవిశేషణతయా తాదృశవిశేషణావచ్ఛిన్నే బాహ్యకరణ ప్రత్యక్షత్వే హేతుత్వాన్వయసంభవాన్నాపార్థకతేత్యాహ *తన్నేతి * సామాన్యవత్త్వస్యేతి*సామాన్యవత్త్వస్య బాహ్యకరణప్రత్యక్షత్వే విశేషణేఽభవత్సామానాధికరణ్య ప్రతియోగితయోపస్థితావిత్యర్థః ॥ అథ సామానాధికరణ్యే సప్తమ్యా అననుశాసనాత్కథమేతత్, సతిత్యస్యవాకోఽర్థ ఇతిచేన్న "యస్యచభావేనభావలక్షణ" మితిసూత్రానుశిష్టసప్తమ్యాః గోషుదుహ్యమానాసుగతఇత్యాదౌ యథాగోదోహనాదిసమానకాలీనత్వం గమనాదౌ బోధ్యతేతథాప్రకృతేపిసమానదేశత్వ ప్రత్యాయనాత్ ॥నచతాదృశసప్తమ్యాఃక్రియాసమానకాలీనత్వవత్క్రియాసమాన దేశత్వస్య కదాచిదితి క్రియాయాం నప్రత్యాయనసంభవః యస్యక్రియయా అన్యస్యక్రియాలక్ష్యతే విశేష్యతేయద్వాచకపదసమభివ్యాహృత కృదంతపదోపస్థాపితక్రియా సమానకాలీనత్వాదిసంబంధేన క్రియాంతరవిశేషణమితి యావత్ తద్వాచకపదాత్సప్తమీత్యర్థకత్వాత్తాదృశసూత్రస్య క్రియాన మాసకాలీనత్వాదౌ క్రియాంతరవిశేషణతయావివక్షితే తాదృశసూత్రేణసప్తమీవిధానాత్ సప్తమీప్రకృత్యర్థనిరూపితసామానాధికరణ్యాదేరపరనామార్థవిశేషణతయా విశేషణేసప్తమ్యనుశాసనాత్సామాన్యవత్త్వ సామానాధికరణ్యస్య

వ్యత్యాసేనసాభ్యాన్వయోబోధ్యః ॥ ఏతస్మాత్తేన్వయవ్యతిరేకిణఃకదాచిద్వ్యాప్తియోగాత్పూర్వోక్తవ్యతిరేకిహేత్వవయవలక్షణాతివ్యాప్తిరత స్తల్లక్షణమాహ ॥ * ఏతదేవేతి * ప్రతిజ్ఞోభయసహచారకత్వఘటితమన్వయవ్యతిరేకిలక్షణంద్రష్టవ్యమిత్యాహుః॥మీమాంసకాస్తు"ప్రతిజ్ఞాదిత్రికంవాపియద్వోదాహరణాదికం॥

ప్రత్యక్షత్వేన తల్లాభ ఇతి వాచ్యం॥ యథా గౌర్దుహ్యమానాస్వాగత ఇత్యాదౌ గోపదోత్తరసప్తమ్యాస్సమభివ్యాహృత క్రియాదోహనరూపార్థః తత్ర సమభివ్యాహృతకృదంతార్థాన్విత ప్రకృత్యర్థస్య కర్మతానిరూపకత్వసంబంధేనాన్వయః తస్యాశ్చ సమానకాలీనత్వ సంబంధేన క్రియాన్తరేణాన్వయ ఇతి తత్ర దుహ్యమానగోకర్మకదోహన సమానకాలీనత్వలాభ స్తథా ప్రకృతేపి తత్ప్రకృత్యసిధాతోరాధారత్వమర్థః అత్ర స్తిఘట ఇత్యాదావేతద్దేశనిష్ఠాధారతా ప్రతియోగీఘట ఇత్యాదిప్రతీతేః, అత్ర చాధారత్వరూపక్రియాయాం సామాన్యవత్త్వస్య ప్రకృత్యర్థస్య ప్రతియోగిత్వ సంబంధేనాన్వయః ఆధారతాయాః ప్రత్యక్షత్వే సమానదేశత్వ సంబంధేనాన్వయ ఇతి ప్రత్యక్షత్వే సామాన్యవత్త్వసామానాధికరణ్య లాభసంభవాత్॥ భావలక్షణమితి భావశబ్దస్య ధర్మమాత్రపరత్వాత్ప్రత్యక్షత్వస్య క్రియాత్వవిరహేపి క్షతివిరహాత్॥ సతి ఇత్యస్యాధ్యాహారేణవా ప్రత్యక్షత్వసత్త్వే సామాన్యవత్త్వసత్త్వస్య సమానదేశతాలాభేన సామంజస్యాత్॥ కుత్రచిత్సమానకాలీనత్వం క్రియాయాస్సంబంధః కుత్రచిత్సమానదేశత్వ మిత్యత్ర కిం నియామకమితి చేత్॥ యత్ర సమభివ్యాహృతకృత్ప్రత్యయస్య వర్తమానత్వేపి తాత్పర్యం తత్ర సమానకాలీనత్వం యత్ర చ నతద్విలక్షణం తత్ర సమానదేశ

ఇతి మతభేదేన లక్షణత్రయం ప్రదర్శ్య పక్షధర్మతాయా అప్రదర్శనాత్ప్రతిజ్ఞాదిత్రికస్యాలక్ష్యత్వాద్వ్యవయవవాదిభిరపి పక్షధర్మతాప్రదర్శకాంతర్భావనైవలక్ష్యతాస్వీకారాదిత్యాక్షేపం సమాధాతుం ధూమాదితి నహేతుః కింతు ధూమవత్త్వాదిత్యేవ తథాచ హేతుసంబంధినః ప్రకాంతపదస్యలాభాన్నదోష ఇత్యభిహితం తద్దూషయతి * కథాయామితి * వ్యాప్తిపక్షధర్మతామాత్రప్రదర్శకావయవద్వయాదిబోధానామపి హేతుసాధ్యయోర్జ్ఞాప్యజ్ఞాపకభావాప్రవర్తనేనాకాంక్షితతద్వ్యాప్తిప్రదర్శనాసంభవాత్ప్రతిజ్ఞాహేతూభయప్రదర్శనమావశ్యకం-ఉపనయస్త్వగ్రేవ్యవస్థాప్యః ॥ ఏవం పక్షేసాధ్యస్య ప్రతిజ్ఞాతోఽవగమేపి దోషవిశేషజన్యబాధశంకానుచ్ఛేదాత్॥ నిగమనప్రదర్శనమితి పంచానామవయ॥వత్వసిద్ధౌ మతుప ఆధిక్యమిత్యర్థః॥ అపార్థకవిశేషాన్వయబోధాజనకః॥ (శ్రీ)

త్వంసంబంధఇతినియమాత్ ప్రకృతేచవర్తమానత్వావివక్షయా సమానదేశత్వలాభాత్ వర్తమానత్వావివక్షాయామపివిరోధికాలావినష్టాయాంలటః సాధుత్వాత్ యత్రచాతీతత్వ మనాగతత్వంవాకృతౌవివక్షితం దుగ్ధాసుదోగ్ధవ్యాస్విత్యాదౌతత్రోత్తరత్వం పూర్వత్వంవాసంబంధఇతిదోహనోత్తరత్వాదికమేవప్రతీయతే నతుసమానకాలీనత్వమిత్యవధేయం ॥(౫)॥

---

(౫) ॥ హేతుప్రయోగానంతర ముదాహరణమేవ నోపనయఇత్యత్ర వినిగమకమాహ * వ్యాప్తేః ప్రాథమ్యాదితి * న్యాయార్థజ్ఞానానంతరం మధ్యస్థే పరామర్శోజాయతే తత్రవ్యాప్తేః ప్రకారతానవచ్ఛేదకత్వాదిత్యర్థః ॥ అవచ్ఛేదకాభిలాపపూర్వకప్రకారాభిలాపాదితిభావః ॥ యద్వా కథమస్య గమకత్వమితిజిజ్ఞాసాయాః గమకత్వోపయికలింగనిష్ఠప్రకారవిషయకత్వాదిత్యర్థః * అనుమితీతి * జనకాంతం న్యాయావయవార్థకం తద్ధర్మధర్మితావచ్ఛేదకకతద్ధర్మవ్యాపకతావిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహితాప్రయోజకవిషయతాశ్రయవీప్సావత్వం విశేష్యదళార్థః॥ యోయోధూమవాన్సవహ్నిమానిత్యాదౌ స్వఘటకీభూతవీప్సాసమభివ్యాహృతసాధ్యబోధకపదస్య హేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యే లక్షణా యోయోనవహ్నిమాన్ సనధూమవానిత్యాదౌతు తథావిధహేత్వభావబోధకపదస్యసాధ్యాభావవ్యాపకతావిశిష్టహేత్వభావే లక్షణాప్రయోజకీభూతసమభివ్యాహారవిషయతాఘటకవీప్సావిషయతాయాః ప్రయోజకత్వాల్లక్షణసమన్వయః ॥ యత్రగోత్వం తత్ర గోత్వమిత్యుదాహరణస్య సంగ్రాహ్యత్వే తత్ప్రకారః పరిచింతనీయః ॥ యోయోవహ్నిమాన్నతేజస్విత్యాది వాక్యవారణంతు ప్రకృతన్యాయావయవత్వవిశేషణేనేతిభావః ॥ విశేషలక్షణద్వయమాహ * సాధ్యేతి * ప్రకృతహేతుధర్మితావచ్ఛేదకకప్రకృతహేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వప్రయోజకవిషయతాశ్రయవీప్సావద్వాక్యత్వంచార్థః ॥ తాదృశసాధ్యతాదృశసాధనాభావావగాహితాన్యతరఘటితంతునసామాన్యలక్షణం కేవలాన్వయిన్యవ్యాప్తేరితిబోధ్యమ్ ॥ ప్రాచాంమతమాహ * న్యాయేతి * న్యాయావయవత్వేసతి యథా పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకనామోత్తరప్రథమావత్త్వమర్థః ॥ యథా పదార్థశ్చ హేత్వాదిమతి హేతువ్యాపకతావిశిష్ట సాధ్యాదిమత్త్వమేవ ॥ ఏతన్మతే వాక్యద్వయాత్మకముదాహరణమ్ ॥ యథాపదా

(శ్రీ) ॥ ననూదాహరణే యత్పద ద్విరుక్తిప్రయోజికాయాః మహా
నత్వ మహానసావృత్త్వాదినా వహ్నిర్యావత్సాధనాధికరణ ప్రత్యాయనేచ్ఛా
రూపవీప్సాయాః కింప్రయోజనం నహిసాధనస్య యావదధికరణే సాధ్యవ
త్త్వజ్ఞాన మనుమితి హేతుర్యేన యత్పదేవీప్సాం వినాయావద్ధూమాధిక
రణానుపస్థాపనే తత్పదేన తావదధికరణానాం పరామర్శానంభవాత్సకల
సాధనాధికరణే సాధ్యవత్త్వాప్రతీతేరనుమిత్య నిర్వాహస్స్యాదితి యత్త
త్పదార్థావదధికరణబోధోవీప్సా ప్రయోజనంభవేత్, నచవ్యాప్తిప్రత్యాయ నే
చ్ఛా వీప్సా తస్యాశ్చానుమిత్యౌపయిక బోధఏవప్రయోజనమితి వాచ్యం,

ర్థఃక ఇతి జిజ్ఞాసావ్యుదాసాయ ప్రథమవాక్యస్యావశ్యకత్వేతి * సామయిక
నత్వేన * మయానదృష్టాంతమేవోదాహరణం ప్రయోక్తవ్యమిత్యభిలాప విశేషని
యంత్రితత్వేన * అసార్వత్రికత్వాత్ * సకలోదాహరణాఘటకత్వాత్ ॥ తథా
చావ్యాప్తిరితిభావః ॥ స్వలక్షణేఽవ్యాప్తిశంకాంనిరస్యతి * యోయఇతి * ఇ
త్యేవ * ఇతివాక్యాదేవ ॥ వ్యాప్తివ్యాపకత్వమ్ * ప్రకృతేతి * తత్పక్షసా
ధ్యకానుమితిజనకజ్ఞానవిషయవ్యాప్తిబోధకత్వేసతి న్యాయావయవత్వం తత్పక్ష
సాధ్యకానుమితిప్రయోజకోదాహరణత్వమిత్యర్థః * ఉపనయేతి * ఇదమాపాత
తః॥ వ్యాప్తిబోధస్యపక్షధర్మతావిషయకత్వవిశేషణాత్ పంచమవిషయకతాం
శేవిశేషణతయాప్రకృతానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికర
ణధర్మవద్విషయకత్వేసతి చతుర్థవిషయతాశూన్యబోధజనకత్వేసతి న్యాయా
వయవత్వం సముదాయార్థః * ఉపనయేత్యాది * ఉపనయజన్యశాబ్దబోధని
వర్త్యాయాః జిజ్ఞాసాయాః కఃసాధ్యవ్యాప్యవానిత్యాకారికాయాః జనకత్వేసతి
న్యాయావయవత్వమర్థః ॥ పక్షస్సాధ్యవ్యాప్యవాన్నవేతిసంశయస్తు జిజ్ఞాసాప్ర
యోజకః * అన్వయేతి * అన్వయవ్యాప్తిబోధకోపనయ ప్రయోజకజిజ్ఞాసాజ
నకత్వేసతి న్యాయావయవత్వమన్వయ్యుదాహరణత్వమ్ ॥ వ్యతిరేకవ్యాప్తిబో
ధకోపనయప్రయోజకజిజ్ఞాసాజనకత్వేసతి న్యాయావయవత్వం వ్యతిరేక్యుదా
హరణత్వమ్ ॥ అన్వయవ్యతిరేక్యుదాహరణంచ నాస్త్యేవేతిభావః॥(శ్రీ)॥యుగప
త్సకలధర్మిప్రత్యాయనేచ్ఛా వీప్సేత్యాశయేన శంకతే గాదాధర్యాం ॥
* నన్వితి * ఉద్దేశ్యేతి * వ్యభిచారశంకా నివృత్తౌ సహచారగ్రహేచమ్యా

వ్యాప్తేశ్చ పదార్థవాక్యార్థత్వ విరహేణ తత్ప్రత్యయనేచ్ఛాయా మపితా
ద్ధతత్ప్రత్యయస్యాయోగాత్ మానసబోధేచ వక్త్రభిప్రాయానుపయోగాత్
యపిచ తత్పదసమభివ్యాహృతవహ్న్యాదిపదస్యధూమవ్యాపకతావిశిష్టవహ్న్యా
దిలాక్షణికతయాధూమాదౌవహ్నివ్యాప్తిలాభ ఇత్యుచ్యతే, తదాయత్పదే ద్విరు
క్తిం వినాపితల్లాభసంభవాత్ ద్విరుక్తివైయర్థ్యమిత్యాక్షేపే ప్రాచీనసమా
ధానముపన్యస్యతి * అత్రచేతి * ఉదాహరణస్థయత్పదేచేత్యర్థః *వ్యభిచా
రవారణాయేతి * వహ్న్యాద్యుద్దిశ్యమాన సవ్యాప్తిజ్ఞానవిరోధివ్యభిచారధీవారణ
ప్రయోజనికామాహురిత్యర్థః॥ యావద్ధేత్వధికరణే సాధ్యవత్త్వనిశ్చయే తేన
విపరీతనిశ్చయాత్మకత్వేన సాధనాధికరణే సాధ్యాభావవత్త్వరూప వ్యభిచార
గ్రహస్య ప్రతిబంధక ఇతిభావః॥ నన్వేవంవాచ్యత్వాదిసాధ్యస్యయత్రోపాయాం
తరాత్కేవలాన్వయిత్వం గృహీతం అయమేతదభిజ్ఞః ఏతద్వ్యక్తియావద్ధర్మ
వత్త్వాదిత్యత్రచ హేతావేకమాత్ర వృత్తిత్వంగృహీతం తత్రహేతౌ సాధ్యసామా
నాధికరణ్యగ్రహ దేవమానసీవ్యాప్తిధీస్సంభవతి ప్రథమేఽభావ సాధ్యయత్వా
గ్రహేణ ద్వితీయేసాధ్యాభావవత్తయాగృహ్యమాణాఽధికరణాంతరే హేతోర
గ్రహేణ వ్యభిచారగ్రహాసంభవాదిత్యుభయసిద్ధవ్యాప్తికసాధకతానుమానే య
థోదాహరణం నప్రయుజ్యతే తథాత్రసామానాధికరణ్య లాభాయోదాహరణ
ప్రయోగేపి ద్విర్యత్పదం నప్రయుజ్యత ఇత్యతఇష్టాపత్తిమాహ *యత్రచేతి *
సర్వత్రైవద్విరుక్తిరనపేక్షితేతి స్వమతమాహ * వహ్నియామపీతి* అయమాశ
యః॥ద్విర్యత్తత్పదప్రయోగేపిసకలసాధనాధికరణపరత్వాగ్రహేవ్యభిచారతాదవ
స్థ్యాద్వ్యభిచారధియోఽనివృత్తిః తత్పరత్వ గ్రహాపేక్షాయాంచ యద్వ్యగ్రప్రా

నసవ్యాప్తిగ్రహ ఇత్యర్థః ॥ తత్ర వ్యభిచారశంకానివర్తకత్వంప్రదర్శయతి॥
* యావదితి * ఇదమేవలక్షణం వ్యతిరేక్యుదాహరణేసాధ్యాభావవతి సాధనా
భావవత్తానిశ్చయోపి విపరీతనిశ్చయత్వేన తచ్ఛంకావిరోధిబోధ్యః ॥ కేచిత్తు
వ్యాప్తిప్రత్యయార్థమేవ వ్యాప్తిప్రత్యయనేచ్ఛారూపాబోధ్యేతిమతంనిరా
కర్తుముపక్రమతే * సర్వత్రేతి * ద్విరుక్తపదసమభివ్యాహారస్థలే తత్ప
దార్థాంశే విధేయబోధకపదస్య యత్పదార్థవిధేయవ్యాపకతావిశిష్టస్వార్థ
లక్షణేతినిరస్యతి * ద్విర్యత్ప్రయోగోపీత్యాదినా * మహానసత్వాదినేతి * మ

తద్వ్యాప్యం సాధననిష్ఠవ్యాప్తితాత్పర్యమేవ గృహ్యతాం తత ఏవ లక్షణయా వ్యాప్తిశాబ్దబోధసంభవాత్ తత్ర వ్యభిచారశంకాయా అవిరోధిత్వాత్ యావత్సాధనవత్తిసాధ్యవత్త్వబోధాయ ద్విర్వచనమనర్థకమేవ॥ అత ఏవ యన్నైవం తన్నైవమితి ప్రాచాముదాహరణోపదర్శనమపి సంగచ్ఛతే, అవశ్యకశ్చ వ్యాప్తేః శాబ్దబోధః అన్యథా సమాసప్రకారతామపురస్కృత్య విపరీతధియో విరోధితాయాః దుష్ప్రలభ్యతయా మహానసత్వాదినా సకలధూమాధికరణసాధ్యవత్త్వబోధేపి ధూమవత్త్వప్రకారేణ తత్ర తత్రైవ సాధ్యాభావశంకాయా అనుచ్ఛేదేన మానసవ్యాప్తిగ్రహాసంభవాత్, ఏవమద్విరుక్తేనాపి యత్పదేనైకరూపేణ విభిన్నరూపేణ వా సకలధూమాధికరణోపస్థితిసంభవాత్ తదర్థకతయా ద్విరుక్తిసార్థక్యమపి దుర్వచం॥ న చ సకృదుచ్చరితేత్యాదివ్యుత్పత్తివిరోధాదేకస్మాద్యత్పదాన్నానేకాధికరణబోధస్సంభవతీతి వాచ్యం॥ సకృదుచ్చరితస్య నానాశక్త్యా బోధకతాయా ఏవ వ్యుత్పత్తేః సర్వనామ్నాం బుద్ధిస్థతావచ్ఛేదకత్వోపలక్షిత ధర్మావచ్ఛిన్నేష్వేవ నానాధర్మికే శక్తేరనుగమాత్ నానార్థేష్వనేకశక్త్యైకసకృద్వ్యుత్పత్తేరవిరోధాత్। అన్యథా ద్విరుక్తస్థలే ఏకస్యైవ పదద్వయరూపాదేకస్థానతయా పదభేదవిరహేణ ద్విరుక్తావపి నానార్థబోధానుపపత్తేః॥ కథంచిదర్థద్వయబోధకత్వనిర్వాహేపి ధూమయోరర్థబోధస్య నిర్వాహయితుమశక్యత్వాచ్చేతి॥ అథ ద్విరుక్తస్థలే ఏవ వ్యాప్తౌ నిరూఢలక్షణా, అత ఏవ యత్పదప్రయోగేపి వాదివాక్యస్వారసికలక్షణావిరహేణ న వ్యాప్తిబోధనిర్వాహః॥ వస్తుతో వ్యాప్తిగోచరశాబ్దబోధానురోధేన చేదుదాహరణప్రయోగః తదోపనయనవాక్యవ్యపదేశేనోదాహరణేపి వ్యాప్తిబోధనం యుజ్యత ఇతి సకలధూమాధికరణసాధ్యసత్త్వబోధనాయ యో యో ధూమవానిత్యుదాహరణం॥ ఇత్థం చ యత్పదస్య సకలధూమాధికరణపరతాయా అవశ్య

మహానసత్వాదినోపస్థితేష్వధికరణేషు సాధ్యవత్త్వప్రతీతావపి ధూమవత్త్వావచ్ఛేదేన వహ్నిమత్త్వాగ్రహాత్తద్వ్యాప్యసామానాధికరణ్యేన తేష్వేవాధికరణేషు సాధ్యాభావావగాహివ్యభిచారబుద్ధౌ బాధకాభావ ఇత్యర్థః॥ ఇదముపలక్షణమ్॥ వ్యాప్తిబోధానుపగమే ధూమాద్యధికరణానామేవ యత్ర బుద్ధిస్థతా తత్ర యో యో వహ్నిమాన్ స ధూమవానితి ప్రయోగస్యాపి ప్రామాణ్యాపత్తేః॥ తాదృశతత్తత్పదార్థేషు సర్వేషు ధూమవత్త్వాబాధాత్॥ ధూమసామాన్యాధికరణస్యాబు

కతయాऽద్విరుక్తయత్పదస్యతత్పరత్వానియమేన తత్పరత్వగ్రహార్థం ద్విరుక్తే రావశ్యకతా॥ ఏవంనిత్యవీప్సయోరితి సూత్రేణద్విరుక్తివిధానస్యనిత్యతయా సకలధూమాద్యధికరణపరత్వేయత్పదస్యద్విరుక్తస్య సాధుత్వమేవనస్యాదిత్యతోద్విరుక్తేరావశ్యకతా ఇత్యాశయేనయత్పదేద్విరుక్తి మప్యపేత్యతత్పదేద్విరుక్తింఖండయతి *వీప్సాచేతి* ద్విరుక్తినియమోఽపికదాచిద్యత్పదఏవనతుతత్పదేపీత్యర్థః॥ సర్వత్రైవతత్పదేనద్విరుక్తిరితిసార్థః ‡ వివక్షభావం ననధూమిపాలఇత్యాదౌ చ్ఛందోమరోధాదినా ద్విరుక్తిదర్శనాత్॥ న్యాయేతుప్రయుజ్యమానే ఽధికస్యాన్యాయ్యతయా సాధుత్వేపినతత్రద్విరుక్తిః సకలధర్మిణప్రత్యాయనేచ్ఛారూపవీప్సనత్త్వేప్యద్విరుక్తతత్పదస్యసాధుతాసంభవః మహాకవిప్రయోగదర్శనాత్, ఏతదపిస్పష్టయితుం(*)భవభూతీనాం(భవభూతినాంద్యాః)తథాప్రయోగోదర్శయిష్యతే,ద్విరుక్తయత్పదబోధితనానాధర్మిణామేకేనతత్పదేన పరామర్శాయోగఇత్యాశంకాంనిరస్యతి *విరూపేతి* మహానసత్వమహానసాన్యత్వాదినా విభిన్నప్రకారేణేత్యర్థః *తత్పదేనపరామర్శాత్* తత్పదేనపరామర్శనంభవాత్॥ తత్పదస్య పరామర్శకతాయాం, వృత్తిప్రవృత్తివిరోధేద్విరుక్తయత్పదేనాపితావద్ధర్మి

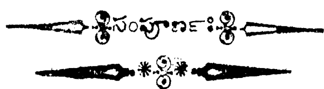
ధిష్ఠత్వేన తత్పవార్థతావిరహాదిత్యపి ద్రష్టవ్యమ్ * చ్ఛందోమరోధాదినేతి* అత్ర తత్పదే,నవీప్సేతినియమః॥ కింతు వీప్సితయత్పదసమభివ్యాహృతపదార్థతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వబోధే యత్రతాత్పర్యం తత్రతత్పదే,నవీప్సైత్యేవ, యద్యత్పావమిత్యాదౌ నాశప్రతియోగితారూపకర్మత్వే మదీయపాపత్వవ్యాపకతాబోధాత్॥ యత్ర తథావిధవ్యాపకతాబోధే,నతాత్పర్యం తత్ర తత్పదే వీప్సా యథా, సంచారిణీత్యాదౌ తత్రపతింవరాకర్మకవ్యత్యయకర్మతావిశిష్టమహీపాలత్వవ్యాపకత్వస్య వైవర్ణ్యప్రాప్తౌ బోధనాసంభవాత్॥ తాదృశకర్మతాత్వేనానుపస్థితేః॥ కింతు తత్ర తత్తద్భిన్నకర్మకాశితవ్యత్యయస్య సమానకాలీనవైవర్ణ్యప్రాప్తిమత్తత్తద్భిన్నమహీపాలస్య సమూహాలంబనబోధఇతి *వృత్తిః* సకృదుచ్చరితస్సకృదర్థం గమయతీత్యాకారా॥ ద్విరుక్తయత్పదేనాపి ద్విర్వచనస్యాదేశరూపతయా పదభేదాభావాత్ * అవిరోధమితి *అథ సకృదుచ్చరితఇత్యత్ర ఏకం పదానుసంధానం ఉభయస్యార్థాబోధకమితినియమః ఏకత్వం స్వసమానార్థకపదాంతరానుసంధానాసమవహితత్వమితినసంభవతి॥

ఘటో ఘటా ఇత్యాద్యేకఘటపదానుసంధానే౽నేకఘటబోధకత్వేనవ్యభిచారాత్ ॥ నచ తత్రైకశేషేణ సరూపపదాంతరలోపాత్తత్ప్రతిసంధానాదేవ నానాఘటబోధః ॥ ఘటపదానుసంధానస్య సమానార్థకపదాంతరానుసంధానాసమవహితత్వరూపైకత్వాభావాదుక్తనియమస్యాప్యభంగ ఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాపి ఘటావానయేత్యాదౌ ఏకేనధాతుపదేనానయనద్వయబోధాత్తన్నియమాసంభవాత్ ॥ నచ ప్రాతిపదికమంతర్భావ్యనియమోస్త్వితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతిఘటంపటంచానయేత్యాదావేకేనాపి క్రియాపదేన నానానయనాదిబోధసంభవాత్తత్రావృత్తిస్వీకారవిరోధాత్ ॥ ఏతేన నానావృత్తివిషయార్థబోధకత్వమితి నియమోపిప్రత్యుక్తః ॥ ఉక్తస్థలే ఘటపటానయనయోరేకశక్త్యైవోపస్థాపనేనావృత్తిస్వీకారవిరోధతాదవస్థ్యాత్ ॥ నచానేకవాక్యార్థబోధకత్వనియమః ॥ ఘటావానయేత్యాదౌ ఘటద్వయరూపవాక్యార్థస్యైక్యాద్ఘటంపటంచానయేత్యాదౌ ఘటానయనపటానయనరూపవాక్యార్థస్య భేదాత్సామంజస్యమితివాచ్యమ్ ॥ పదార్థభేదే తద్ఘటితవాక్యార్థభేదస్యావశ్యకతయా ఘటావానయేత్యాదౌ వాక్యార్థాభేదస్య విచారాసహత్వాత్ ॥ నచైకపదానుసంధానజన్యబోధే తదర్థనిష్ఠానేకవిషయతాకత్వాభావనియమః ఘటావానయేత్యాదివాక్యజన్యబోధేఘటద్వయత్వావచ్ఛిన్నఘటద్వయాదితదానయనత్వాద్యవచ్ఛిన్నానయనద్వయవిషయతాచాభిన్నైవ ఘటంపటంచానయేత్యాది వాక్యజన్యసమూహాలంబనబోధేఘటానయనత్వపటానయనత్వాదిరూప విభిన్నధర్మావచ్ఛిన్నవిషయతాద్వయమవచ్ఛేదకభేదాద్భిద్యతఇతి నానుపపత్తిరితి వాచ్యం॥ ఘటావానయేత్యాదివాక్యజన్యబోధే ఏకఘటానయనవిషయతాయాః అపరఘటానయనవిషయతాయా అభేదే యత్రానయనే యద్ఘటకర్మకత్వంబాధితం తదానయననిష్ఠవిషయతాయాస్తదానయనావృత్తితద్ఘటకర్మకత్వావచ్ఛిన్నతద్ఘటానయనాదివిషయత్వాభేదేన తద్భేదస్య తదవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నతన్నిష్ఠవిషయతాకత్వేన భ్రమత్వప్రసంగాత్ ॥ తత్ర విషయతాభేదస్యావశ్యకతయా తత్రతాదృశనియమేపివ్యభిచారాత్ ॥ నచ తత్పదవిషయ్యైకానుసంధానజన్యబోధే మిథోవిలక్షణ తదర్థవిషయతాకత్వాభావనియమః మిథోవిలక్షణత్వంచ పరస్పరానవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం ఘటంపటంచానయేత్యాది వాక్యార్థ

మూహాలంబనబోధే ఘటపటానయనవిషయతయోరానయనం ఘటకర్మకం ట
వా ఆనయనం పటకర్మకం నవేత్యాదిసంశయనిరూపితపరస్పరానవచ్ఛిన్నప్రతి
బంధకతావచ్ఛేదకతయా మిథో వైలక్షణ్యమిత్యానయనపదావృత్తిస్స్వీకారః త
త్స్వీకారే క్రమేణార్థబోధః ఘటావానయేత్యాదౌ ఘటద్వయానయన విష
యతాత్వేన తద్విషయతయోర్నిరుక్తం వైలక్షణ్యం విపరీతజ్ఞానస్య సమానప్ర
కారకత్వేనైవ ప్రతిబంధకతయా తద్ఘటానయననిష్ఠోక్తరూపావచ్ఛిన్న విషయ
తాయాస్తదానయనే తద్ఘటీయత్వకోటిక యాదృశసంశయవిరోధితావచ్ఛేదక
త్వం అన్యఘటానయననిష్ఠతద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయతాయా అపి తదానయనే
తద్ఘటీయత్వకోటికసంశయవిరోధితావచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యమ్॥ ఘటపటావా
నయేత్యాదివాక్యాత్సమూహాలంబనవిలక్షణమానయనత్వావచ్ఛిన్నే యుగపద్ఘ
టపటకర్మకత్వోభయవిశేషణకబోధస్యానుపపత్తేస్తాదృశబోధీయ ఘటకమేక
త్వావచ్ఛిన్నతదానయనవిషయతాయాః ఘటకర్మకత్వావచ్ఛిన్నతదానయనవి
షయతాయాశ్చ నిరుక్తవైలక్షణ్యసత్త్వాత్॥ తత్రావృత్త్యాక్రమికానయనద్వయ
బోధోపగమస్తు నసంభవతి తథాసతి ఘటపదపటపదయోః సామర్థ్యార్థభావేన
ద్వంద్వానుపపత్తేః॥ మైవమ్॥ ఏకతత్పదానుసంధానజన్యబోధే ఏకవిషయ
త్వానిరూపిత తత్తదర్థవిషయతా ద్వయాభావనియమోభిప్రేతః ఘటావా
నయఘటపటావానయేత్యాదౌ ఆనయనభేదేన విషయతాభేదేపి తన్నిరూపితా
నయనత్వప్రకారతా రూపవిషయతాప్యేకైవోపేయతే విషయభేదవిరహాత్ ఘ
టంపటంచానయేత్యాదౌ ఘటానయనంపటానయనంచేతి సమూహాలంబన బో
ధోపగమే తత్తదానయనవిషయతానిరూపితానయనత్వ విషయతాభిద్యతే స
మూహాలంబనస్య ప్రత్యేకజ్ఞానోత్పాదక సామగ్రీసమాజాధీనతయా ప్రత్యేక
జ్ఞానీయవిషయతాద్వయనియామకవశాదేవవిషయతాద్వయ సంభవాదతస్తత్రా
వృత్త్యాక్రమేణానేకార్థ బోధస్వీకారఇతి॥ ఏవంచయాదృశస్థలే ఏతత్పదవి
షయకమేకమనుసంధానమేతత్పదస్యార్థద్వయం బోధయత్విత్యాకారకతా
త్పర్యం తత్రఘటంపటంచానయేత్యాదౌ సమూహాలంబనబోధస్యోక్తతాత్పర్యఘ
టితానేకార్థబోధసామగ్రీవశేనోత్పాదసంభవాత్ తథావిధనియమే దర్శిత
తాత్పర్యాఘటితత్వస్యోద్దేశ్యవిశేషణత్వావశ్యకతయా ప్రకృతతత్పదఘటితదవిరో

బోధాసంభవాత్ వ్యుత్పత్తివిరోధఏవనకథమిత్యాకాంక్షాయామాహ * బుద్ధిస్థవాచకత్వాదితి * బుద్ధిప్రకారావచ్ఛిన్నేషుసర్వేషామేకశక్తేరిత్యర్థః ॥ వ్యుత్పత్త్యవిరోధం దృష్టాంతేనద్రఢయతి * యథేతి *...*...*...*...*...*...

ఇతిశ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయగదాధరభట్టాచార్యచక్రవర్తివిరచితాయాం
యుక్తినికరకల్లోలమాలాతారంగితకల్పనాపయఃపారావారరూ
పిణ్యాం-అనుమానదీధితిటిప్పణ్యాం-అవయవగ్రన్థః

ఘ ఇత్యర్థః ॥ ప్రకృతే బుద్ధిస్థవాచిత్వం ప్రక్రాన్తవాచిత్వోపలక్షణం దీధితికారాణాం విరూపోపస్థితయోరితి లిఖతాంచప్రక్రాన్తవాచిత్వే ఏవనిర్భరః ॥ సమూహాలంబనబోధోపి వ్యాపకత్వానవగాహితదవగాహీవేతి దీధితివ్యాఖ్యానావసరేగ్రన్థకారైరేవోక్తమ్ ॥

ఇదానీముదాహరణాభాసానాహ *మూలేఇదంచేతి* సాధ్యసాధనోభయాశ్రయవికలఃఇత్యాదేరాభాసఇత్యనేనాన్వయఃధూమవాన్వహ్నేఃవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌదృష్టాంతస్యాయోగోళకస్య సాధ్యవైకల్యంసాధనవైకల్యంచోదాహరణాభాసఃతదుభయమాశ్రయోనిరూపకం యస్యావ్యాప్తేరితి వ్యుత్పత్త్యాపర్య

రఘువంశే ౬ సర్గే ౬౭ శ్లోకః

‡ సంచారిణీదీపశిఖేవరాత్రౌ యంయంవ్యతీయాయపతింవరాసా ।
నరేన్ద్రమార్గాట్టఇవప్రపేదే వివర్ణభావంససభూమిపాలః ॥

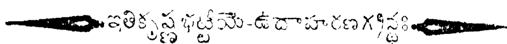
శిశుపాలవధే ౩ సర్గే ౧౬ శ్లోకః

యాంయాంప్రియఃప్రైక్షతకాతరాక్షీసాసాహ్రియానమ్రముఖీబభూవ ।
నిశ్శంకమన్యాస్సమమాహితేర్ష్యాస్తత్రాన్తరేజఘ్నురముంకటాక్షైః ॥

మాలతీమాధవీయే ప్రథమాంకే నాందీ శ్లోకః

(*) కల్యాణానాంత్వమసిమహసాం భాజనంవిశ్వమూర్తే
ధుర్యాంలక్ష్మీమిహమయిభృశందేహిదేవప్రసీద ।
యద్యత్పాపంప్రతిజహిజగన్నాథనమ్రస్యతన్మే
భద్రంభద్రంవితరభగవన్భూయసేమంగళాయ ॥

తో ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ యో వహ్నిమాన్ స ధూమవానితి ప్రకృతసాధ్య
సాధనవ్యాప్తివైకల్యాదాభాసః ॥ అనుపదర్శితాన్వయం * అనుపదర్శితో ఽన్వయో
ఽన్వయవ్యాప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా ఇదం వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ యో యో వా
చ్యత్వాభావవాన్ స జ్ఞేయత్వాభావవానిత్యనుపదర్శితాన్వయవ్యాప్తికత్వాదాభా
సః ॥ విపరీతోపదర్శితాన్వయం విపరీతక్రమేణోపదర్శితో ఽన్వయో ఽన్వయవ్యా
ప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ యో యో వహ్నిమాన్
స ధూమవానితి విపరీతక్రమేణోపదర్శితవ్యాప్తికత్వాదాభాసః ॥ అనుపదర్శితవ్య
తిరేకః అనుపదర్శితో వ్యతిరేకో వ్యతిరేకవ్యాప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా అయమేతద్ఘ
టాభిన్నః ఏతద్ఘటత్వాదిత్యాదౌ య ఏతద్ఘటత్వవాన్ స ఏతద్ఘటాభిన్న ఇతి అనుపద
ర్శితవ్యతిరేకవ్యాప్తికత్వాదాభాసః । విపరీతోపదర్శితవ్యతిరేకః విపరీత
క్రమేణోపదర్శితో వ్యతిరేకో వ్యతిరేకవ్యాప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా ఉక్తస్థలే యో
య ఏతద్ఘటత్వాభావవాన్ స ఏతద్ఘటభిన్న ఇతి విపరీతోపదర్శితవ్యతిరేకవ్యా
ప్తికత్వాదాభాసః ॥ ఏషు చ ప్రకృతసిద్ధ్యుపయికవ్యాప్తిప్రమానుపధాయకత్వ
మాభాసతాప్రయోజకం బోధ్యమ్ ॥... ... ...

ఇతి కృష్ణభట్టీయే-ఉదాహరణగ్రన్థః

* వ్యాప్తిమితి * పక్షసాధ్యవ్యాప్యహేతుమాన్ పక్ష ఇత్యాకారకోపలక్షణమేతత్ ॥
సాధ్యనిష్ఠవ్యాపకతానిరూపకహేతుమానిత్యర్థః * అనుమితీతి * పక్షాంశే ప్రకృ
తసాధ్యానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తివిశిష్టప్రకృతహేతువైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దజ్ఞానజ
నకత్వమర్థః * అవయవత్వం * న్యాయావయవత్వం * సాధ్యేతి * హేతువ్యాపకత్వవి
శిష్టసాధ్యవద్వృత్తిత్వవిశిష్టహేతువైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దబోధజనకత్వం బోధకా
న్తార్థః * సాధ్యేతి * సాధ్యాభావవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగితావిశిష్టహేతువైశి
ష్ట్యావగాహిశాబ్దబోధజనకత్వం బోధకాన్తార్థః * తృతీయేతి * ప్రకృతసాధ్యాను
మిత్యౌపయికవ్యాప్తివిశిష్టపక్షధర్మతాజ్ఞానస్యోపనయభిన్నాదలాభ ఇత్యర్థః ॥
తథా చ తత్సంపత్త్యర్థముపనయ ఆవశ్యక ఇతి భావః ॥ నను మీమాంసకానాం విశి
ష్టపరామర్శేనానుమితిజనక ఇతి కిముపనయేనేత్యత ఆహ * తదితి * మీమాం
సకై రనుమితిహేతుత్వేన విశిష్టజ్ఞానానుపగమేపి తేషాం వ్యాప్యతావచ్ఛేదక
ప్రకారకపక్షధర్మతాజ్ఞానస్యానుమిత్యౌపయికతయోపనయం వినా తదసంభవా
దిత్యర్థః ॥ తథా చోపనయప్రయోగ ఆవశ్యక ఇతి భావః ॥ ధూమవత్త్వాదిత్యాది

హేతుప్రయోగాభిమానం నిరాకరోతి *న చేతి* హేతువచనాత్ * హేత్వవయవాత్ ॥ తస్య* హేత్వవయవస్య *నోత్రి హేతుః* కుతః *ప్రవృత్తత్వేన* ప్రయుక్తత్వేన *హేత్వితి* ప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వావస్థాపకత్వేనేత్యర్థః * అతత్పరత్వాత్ * పక్షధర్మతావబోధకత్వాత్ ॥ పక్షధర్మతాయా అనాకాంక్షితత్వాదితి భావః ॥ ప్రత్యుతమతుపఆధిక్యమపి ప్రాగుక్తం ద్రష్టవ్యం శంకతే *వాదీతి* హేత్వంతాదిత్యర్థః ॥ హేత్వాంతేన పక్షే హేతుజ్ఞాప్య స్యవత్తా ప్రత్యయేన యో యో యద్జ్ఞాప్యసాధ్యవాన్ స తద్వానితి సామాన్యముఖ వ్యాప్త్యా హేతౌ పక్షధర్మతానుమానాదేవ నిర్వాహాదుపనయవైయర్థ్యమిత్యర్థః ॥ సమాధత్తే *తదర్థస్యేతి* హేత్వంతార్థస్య *అసిద్ధత్వేన* హేత్వంతార్థజన్యజ్ఞానస్య వాదివాక్యజన్యత్వేనాప్రామాణ్యశంకాకలంకిత తయా తదభావవిశిష్టహేతుమత్తానిశ్చయాసంభవేన *అనాక్షేపకత్వాత్* పక్షే హేతుమత్తానుమాపకత్వాసంభవాత్ *అన్యథా* ప్రకారాంతరేణ హేతుమత్తానిశ్చయే ప్రామాణ్యజ్ఞానాభావోపేక్షణేపి అవయవాధీనే తత్ర తదభావానపేక్షణా ॥ *ప్రతిజ్ఞేతి* ప్రతిజ్ఞాజన్యశాబ్దబోధానంతరం యో యత్సాధ్యవాన్ స తద్జ్ఞాపకహేతుమానితి వ్యాప్త్యా తత్వ్యాప్యజ్ఞాపకత్వానుమానసంభవాద్ధేత్వవయవాభిధానవైయర్థ్యప్రసంగాదిత్యర్థః ॥ తథా చ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్యాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితతయా హేత్వభిధానస్యవోపనయాభిధానస్యాప్యావశ్యకత్వమితి భావః ॥ పంచావయవవాక్యాభావేపి ప్రతిజ్ఞాహేతుభ్యాం సాధ్యవత్పక్షహేతోర్వద్యః స్థిరో మధ్యస్థాదేః పక్షో హేతుమానితి పక్షధర్మతోపనీతభానసంభవాదుపనయనైరర్థక్యమిత్యాశంకాయామాశంకతే *ప్రతిపాద్యానామితి* మధ్యస్థాదీనాం *స్వపరేవ* ఉపనయప్రయోగం వినా *తదవగమః* హేతౌ పక్షధర్మత్వావగమధమానత్త్రై *తేషామితి* ప్రతిపాద్యానాం *వ్యుత్పన్నేతి* కేషాంచిత్ ప్రక్షే హేతుమత్తాజ్ఞానమస్తి కేషాంచిన్నాస్తి సర్వసాధారణ్యేన పక్షధర్మత్వోపనీతభానాసంభవాదిత్యర్థః ॥ ఏతచ్చ తద్ధర్మికతదుపనీతభానే తద్ధర్మికతదుపనాయకజ్ఞానమేవ హేతురితి మతేన ॥ ఉపనాయకజ్ఞానమాత్రహేతుత్వే ప్వాహ *ప్రతిపాదకేనేతి* వాదినేత్యర్థః *అన్యథా* కస్సాధ్యవ్యాప్యవానితి జిజ్ఞాసాయాః శాబ్దబోధావగాహిత్వముపగమ్య తన్నివర్తకశబ్దానభిధానే *అవయవా

తరేతి* ఉక్తరీత్యాజ్ఞాపకోపనీతభానసంభవేన హేత్వవయవాదేరనభిధానాప-త్తేరిత్యర్థః ॥ తత్రాపి జిజ్ఞాసాయాః జ్ఞానవిషయకత్వానుగమసంభవాదితి భావః

ఇతి కృష్ణభట్టీయే-ఉపనయగ్రన్థః ॥

*అనుమితీతి * కారణాన్తం న్యాయావయవార్థకమ్ ॥ ప్రకృతసాధ్యేయ ప్ర-కృతవ్యాప్తివిశిష్టప్రకృతపక్షధర్మతావిశిష్టప్రకృతహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టసా-ధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకత్వం విశేష్యదలార్థః ॥ అనుషంగపక్షే చేదం ప్రతిజ్ఞా-యామతివ్యాప్తివారణాయ విశిష్టాన్తం తత్రాపి ధూమాద్వహ్నిమతస్సధర్మాపర్వ-తో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞావారణాయ విశిష్టాన్తం ॥ వహ్నివ్యాప్తివిశిష్టపర్వతవృత్తి-త్వ విశిష్టధూమాద్వహ్నిమతస్సధర్మాపర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞావారణాయ ప్రకృతపక్షనివేశః ॥ పర్వతో వహ్నివ్యాప్యపర్వతవృత్తిధూమాద్వహ్నిమాన్ధూమా-దిత్యాదిస్థలె ప్రతిజ్ఞావారణాయ ప్రకృతసాధ్యనివేశః ॥ ప్రకృతసాధ్యం చ పక్షే య-ద్రూపావచ్ఛిన్నబోధికా ప్రతిజ్ఞా సంప్రదాయసిద్ధా తద్రూపావచ్ఛిన్నం ఏవం చ తాదృశతద్రూపావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యబోధాన్యతమబోధజనకత్వమర్థః ॥ తేన తస్మాదితరేభ్యో భిద్యత ఇత్యాదినిగమనానాం సంగ్రహః ॥ నిగమనవైయర్థ్యం శంకతే *నచేతి* పర్యాప్తేః* లాఘవాత్ *తేన* నిగమనేన* అపర్యవసానాత్ *అ-నుమిత్యసామగ్రీసంపాదకత్వాత్ * అభిధానాభిధేయయోః* అనుమిత్యుప-యికార్థబోధకశబ్దప్రతిపాద్యయోః *పర్యవసానం* పూర్ణత్వం* అవయవా-న్తరాణాం* నిగమనానాం ॥ నను నిగమనానంగీకారే పక్షస్సాధ్యవాన్న వేతి శం-కాయాః కథం నివృత్తిరిత్యత ఆహ *విపరీతేతి* తత ఏవ* సాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్య-బోధకశబ్దాదేవ* అన్యథా* తథావిధానుపపన్నతాదృశశంకానివృత్త్యంగీకారే ॥ *తదవారణాత్ *తదవారణప్రసంగాత్ ॥ విశేషదర్శనత్వరూపవిరోధితాబీజసా-మ్యం వ్యుత్పాదయతి *సహీతి* తథా చ గ్రాహ్యాభావావగాహిత్వమివ గ్రాహ్యాభా-వవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం విశేషదర్శనత్వే చేతి నిగమనం వ్యర్థమితి భావః ॥ శంకతే* సిద్ధేతి* నిగమనం సిద్ధత్వవిశిష్టసాధ్యబోధకతయా తచ్ఛంకా-విరోధీత్యర్థః * స్వరూపేతి* మాత్రపదం సిద్ధత్వవిషయతావ్యవచ్ఛేదార్థం తథా చ వాదివాక్యలక్షణావిరహాద్వహ్నిపదస్య న సిద్ధత్వవిశిష్టవహ్నేరుపస్థాప-కత్వం కింతు వహ్నిత్వస్య రూపమాత్రస్యేతి న సిద్ధత్వబోధసంభవ ఇత్యర్థః ॥ ఏతచ్చ సిద్ధత్వం ప్రమాణసిద్ధత్వమిత్యాశయేన హేతువిభక్తిసాకాంక్షత్వాభావః

సిద్ధత్వమిత్యత ఆహ * సిద్ధత్వేతి * తథాచనిగమనఘటకవహ్నిమత్పదే హేతువిభక్తిసాకాంక్షత్వానుగమే తత్సాకాంక్షత్వస్యైవాసత్త్వేనతజ్జ్ఞానాభావాత్ వహ్నిపదోత్తరహేతువిభక్త్యర్థాన్వయో న స్యాదిత్యర్థః ॥ జిజ్ఞాసారూపాకాంక్షాయా వహ్న్యుపగమే సమభివ్యాహారరూపాకాంక్షాయాః శాబ్దబోధోపయికత్వాసంభవేనాకాంక్షాజ్ఞానాభావాసంభవాదితి భావః * వ్యాప్తీతి * బాధజ్ఞానం ప్రతివ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేనైవ విరోధితా ఉపనయే చ పక్షధర్మతామాత్రభానమిత్యాశయేనేదం * సాధ్యేతి * సాధ్యవత్తాజ్ఞానప్రతిబంధకత్వాదిత్యర్థః * తదభావేతి * అబాధితత్వాదిబోధకనిగమనానుగమ ఇత్యర్థః * సమీహితానిర్వాహాదితి * అవయవాంతరాదబాధితత్వాదివిశిష్టసాధ్యబోధాసంభవాద్బాధనిశ్చయాదితః సాధ్యవత్తాజ్ఞానానుదయప్రసంగాదిత్యర్థః ॥ సాధ్యాభావనిశ్చయో బాధ ఇతి తదభావోఽబాధితత్వం ఏవం సత్ప్రతిపక్షితత్వం నిశ్చయగర్భమిత్యాశయేన శంకతే * అథేతి * నన్వబాధితత్వబోధేఽనుమితిసత్త్వమిత్యన్వయవ్యతిరేకానువిధానమేవమానమిత్యత ఆహ * అసిద్ధేరితి * బాధసత్ప్రతిపక్షౌ నిశ్చయాగర్భావిత్యాశయేన వ్యాప్తిముపన్యస్య సమాధత్తే * యదవగమే సతీతి * అన్వయ ఇతి * అబాధితత్వబోధకశబ్దాభావాదితి భావః ॥ హేత్వనాకాంక్షితత్వలక్షణసిద్ధత్వం అబాధితత్వాదితి తథాచ వహ్నిపదస్యాబాధితత్వాదివిశిష్టవహ్నిలక్షణావిభక్త్యర్థాన్వయోత్తరమేవ హేతుత్వం తేన ఏకవారం విభక్త్యర్థాన్వయే జాతే పునర్విభక్త్యర్థాన్వయతాత్పర్యానుపపత్త్యా లక్షణేతి స్ఫుటయతి * నత్వితి * వస్తుతస్తు నిగమనాత్సాధ్యే సాధ్యవ్యాప్యపక్షవృత్తిహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం తత్పదలభ్యం భాసతే తద్ఘటకాబాధితత్వాదేరనుమితిరుపనయో వా తత్ర సాధ్యే హేతువిభక్త్యర్థాన్వయః కథం సిద్ధత్వాదిత్యాశంకావారణాయ హేత్వితి ॥ జ్ఞానాదితి ॥ సత్త్వాదిత్యర్థః ॥ హేతువిభక్త్యర్థాన్వయప్రయోజకాకాంక్షాశూన్యత్వం హేత్వనాకాంక్షితత్వం తత్సత్త్వేఽపి నేహాకాంక్షా ప్రతిబంధోఽస్తి శుద్ధే హేతుజ్ఞాప్యత్వసిద్ధావపి విశిష్టహేతుజ్ఞాప్యత్వాసిద్ధేరితి భావః ॥ ఏవంచ సాధ్యాంశే అబాధితత్వాదిబోధే ఉపనయోపస్థాపితసాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టపక్షవృత్తిత్వస్యైవ హేతుతా, వైయధికరణ్యాత్ ॥ నాపి తాదృశపక్షవృత్తిహేతుకత్వస్య అప్రయోజకత్వశంకాసత్త్వాత్ ఇతి నిగమనానుధావనమ్ ॥ తథాసతి సాధ్యా

భావస్య పక్షవృత్తిత్వే ప్రమాత్మకపరామర్శజన్యప్రమావిషయత్వానుపపత్తిరూపతర్కాసంభవాన్నతచ్ఛంకేతిబోధ్యమ్॥తస్మాత్తథేతినిగమనంనిరాకర్తుమాహ*ఇహేతి*అశేషరూపంవ్యాప్తిపక్షధర్మతోభయం*సిద్ధస్థలే*మైత్రఃపచతిఅయమపి తథేత్యాది లోకప్రసిద్ధస్థలే * విరోధః * ఉపక్రాంతప్రతిజ్ఞయా సహోపసంహృతనిగమనస్యైకార్థబోధాజనకత్వరూపః ॥ తస్మాత్తథేత్యుక్తే తత్పదస్య ప్రక్రాంతార్థత్వాన్నోక్తవిరోధగ్రహః॥ తస్మాద్వహ్నిమానిత్యభిధానేతువహ్నిపదస్యాతథాత్వాత్ ॥ ఏతద్వహ్నిపదస్యాన్యఏవార్థ ఇతి భ్రమేణోక్తవిరోధగ్రహోపపత్తిరిత్యర్థః ॥ అన్యేతు తస్మాత్తథాయమితినిగమనేప్రతిజ్ఞయాసహాన్యూనార్థబోధాజనకత్వాత్తత్కోనవిరోధః తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాదౌతుపక్షాభావేనవిరోధఇత్యాహుః ॥ తచ్చింత్యమ్ ॥ తథాసతి తస్మాద్వహ్నిమానయమితినిగమనేఽదోషాత్ ॥ ననుతేను ॥ తస్మాద్వహ్నిమానితివాక్యం ప్రాచీనమతేసంప్రదాయవిరుద్ధమేవ *సత్యక్* స్వరూపే*ప్రాగ్వాక్యజన్యశాబ్దబోధవిశేష్య*ప్రకారే*తథావిధశాబ్దబోధవిశేష్యభిన్నప్రకారే*సాదృశ్యే*తథావిధశాబ్దబోధవిశేష్యసాదృశ్యే *తత్రేతి* హేతుమానిత్యర్థః ॥ తథాశబ్దహేతుమదుపస్థితిః ॥ ననుహేతుమజ్జ్ఞానజ్ఞాప్య హేతుమానితిశాబ్దబోధోస్త్వితఇహ *నహీతి * తాదృశజ్ఞాప్యత్వస్యోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకత్వే ఉద్దేశ్యాలాభః హేతుమత్త్వస్య తథాత్వేనతాత్పర్యం అభేదే జ్ఞాప్యజ్ఞాపకభావాన్వయస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ సాధ్యేఏవ తస్మాచ్ఛబ్దార్థాన్వయాభిప్రాయాచ్చేతిభావః ॥ పక్షస్యోపనయజన్యబోధవిశేష్యస్యాపి సామాన్యతోఽధికరణత్వాదినాఽన్వయవ్యాప్తిఘటకత్వేనప్రకారత్వాత్ తత్రైవ నిగమనజన్యబోధీయ ప్రకారాన్వయోవాచ్యః పర్వతోహేతుమత్త్వజ్ఞానజ్ఞాప్యఇతి బోధేచ నతాత్పర్యమిత్యర్థః ॥ హేతుః పూర్వోక్తఏవ *అభేదేతి * చకారోభిన్నక్రమః *తస్మాదితి * ఉక్తనిగమనఘటకతథాశబ్దార్థసాదృశ్యాన్వయాసంభవాదిత్యర్థః ॥ ఘటోఘటాభిన్నోఘటత్వాదిత్యాదౌ ఘటసదృశే ఘటత్వావ్యాపకత్వేన ఘటత్వజ్ఞాప్యత్వాభావాత్ ప్రమేయపక్షకే భేదఘటితపక్షసాదృశ్యాప్రసిద్ధేశ్చేతిభావః ॥ నను తథాపదంబుద్ధిస్థత్వేనసాధ్యబోధకమితిసాధ్యే పంచమ్యర్థాన్వయశ్శక్యతఆహ *బహూనామితి * ప్రక్రమే బుద్ధిస్థవిశేష్యనియమతః సాధ్యేవ

వ తదన్వయస్య దుర్వచత్వాత్ ॥ అన్యస్యాపి బుద్ధిస్థత్వాదితి భావః ॥నన్వన్యత్ర బాధాన్న పంచమ్యర్థాన్వయ ఇత్యత ఆహ * వాదివాక్యేతి * బుద్ధిస్థేఇత్యర్థః ॥ యోగ్యతాన్వయే* బాధాభావబలాత్ పంచమ్యర్థాన్వయాంగీకారే ఽతిప్రసంగాత్ * బుద్ధిస్థక్రమసంయోగాదావపి నిగమనఘటక పంచమ్యర్థాన్వయప్రసంగాత్ ॥ తథాచోపక్రమోపసంహారయోర్విరోధో దుష్పరిహారఏవేతిభావః ॥ ఏతచ్చ తథాచాయమిత్యుపనయమూషణోపలక్షణం తదుపనయే తథాశబ్దస్య పూర్వవాక్యజన్యబుద్ధివిశేష్యకార్థకత్వే హేతుమద్దృష్టాంతస్య తత్రవిశేష్యత్వాత్తత్రాయంపదార్థానన్వయః ॥ తద్విశేష్యత్వేసతి ప్రకారార్థకత్వే తథావిధదృష్టాంతఏవ సాహచర్యఘటకత్వేన ప్రకారఇత్యుక్తదోషో దుర్వారః ॥ సాదృశ్యార్థకత్వేచ తాదృశదృష్టాంతసాదృశ్యే అయంపదార్థానన్వయఇతిద్రష్టవ్యమ్ ॥ నను తస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనవాదిమతేపి కథంతద్ఘటకపంచమ్యర్థాన్వయః తచ్ఛబ్దస్య బుద్ధిస్థవాచితయా ఘటాదేర్బుద్ధిస్థత్వేన తజ్జ్ఞాప్యత్వస్య సాధ్యే బాధాదిత్యత ఆహ * తస్మాదిత్యత్రేతి*సాధ్యాన్వయిపంచమ్యర్థజ్ఞాప్యత్వే యోగ్యతాతాత్పర్యాభ్యాం ప్రకృతహేతోరేవాన్వయ ఇత్యర్థః ॥ నను నిగమనోత్తరం కుత ఇత్యాకాంక్షా కుతో నజాయతే ఇత్యాశంకాయామాహ *తస్మాదితి * విశిష్యసిద్ధతా*ప్రకృతసాధ్యహేతువిభక్త్యర్థాన్వయనిరాకాంక్షతా*సాధ్యతయోక్తస్య* హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వేన బోధితస్య* *సమర్థేతి*వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వేసపునర్బోధనాదిత్యర్థః॥తథాచహేతువిభక్త్యర్థబోధోత్తరబోధవిషయవిభక్త్యర్థవత్త్వేనంగనతాదృశనిరాకాంక్షత్వానుమితిరాకాంక్షాజ్ఞానవిఘటకేతిసతాదృశాకాంక్షాసంభవఇతిభావః*అన్యథా*నిగమనానంతరమనుమానాత్తథాబోధాంగీకారేతత్రయ్యర్థ్యాత్ *నిగమనవైయర్థ్యప్రసంగాత్॥ ఏతచ్చాబాధితబోధఇవనిరాకాంక్షత్వబోధోపినిగమనప్రయోజనమితి మతేన ॥ వస్తుతస్తుతస్మాదిత్యతఏవహేతుజ్ఞాప్యత్వస్య లాభాన్నాకాంక్షావిపత్తిః ॥ నచ హేతుసంబద్ధసాధ్యేతదాకాంక్షా తాదృశసాధ్యత్వవాదినాఽపరిగ్రహాత్ ॥ తాదృశసాధ్యే భవద్భిరపి ననిరాకాంక్షత్వబోధానుపపాదనాచ్చేతి ॥ నను సాధ్యసంశయాదేరపిఅవయవత్వాత్తేషాం పంచత్వకథనాసంగతిరిత్యత ఆహ *సంశయేతి* ప్రయోజనం* సాధ్యనిర్ణయా

చ్ఛా ॥ ఆదినా హేత్వాకాంక్షాదయః *క్షణం* ఉచితానుపూర్వీకత్వమిః
ఆనుపూర్వ్యాః శబ్దధర్మత్వాత్ *న్యాయాంగత్వేన* న్యాయసంపాదకత్వే
ఉపయుజ్యంతే *అపేక్ష్యంతే* *కంటకోద్ధారస్య* *కోవహ్నిమాన్* కుతో వ
మాన్ కథమస్య గమకత్వమితి ప్రశ్నసమూహస్య* *సమయేతి* కాదావిత్య
ర్థః ॥ ప్రకారాంతరేణ ప్రతివాదినస్తథావిధాకాంక్షాబోధైనక్రమికః
వాక్యప్రయోగస్థలే కంటకోద్ధారాసంభవాదితి భావః ॥ ***********

ఇతి శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయకృష్ణభట్టవిరచితాయాం
గాదాధరీయవ్యాఖ్యాయాం వివరణాపరాఖ్యాయాం
అవయవగ్రన్థః సంపూర్ణః

శ్రీ

